

*Jyrki Vesikansa*

## **Satavuotisen lehtisodan ratkaisuvaihe?**

### *Uuden Suomen ja Helsingin Sanomain kilpailu 1956-76 sekä epilogi vuosilta 1976-2020*

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Metsätalon salissa 1. tiistaina 9. marraskuuta 2021 kello 11.

Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton julkaisusarja B:3.

ISBN 978-951-51-7523-6 (nid.)  
ISBN 978-951-51-7524-3 (PDF)

Paino Grano Oy, Helsinki.

Kannen toteutus Yrjö Klippi. Siinä olevan Uuden Suomen logon on suunnitellut Akseli Gallen-Kallela. Graafit Vili Haapaniemi, Vaula Aunola ja Kaisa Eskola.

Vastaväittäjä prof. Raimo Salokangas, kustos prof. Niklas Jensen-Eriksen, esitarkastajat professorit Raimo Salokangas ja Vesa Vares,

# Abstract

*The decisive phase in the hundred years' newspaper war? The competition between Uusi Suomi and Helsingin Sanomat 1956-76, and an epilogue about the years 1976-2020.*

The topic of this thesis is the competition between the two leading Finnish newspapers and their predecessors occurring especially during the years 1956-76, which were perhaps decisive in their "hundred years war". The war began in 1889, when the liberal *Päivälehti* – the predecessor of *Helsingin Sanomat* (HS) – was founded. It ended in 1991 with the fall of the conservative *Uusi Suomi* (US). The author has published studies about earlier and also later periods of the competition previously.

The thesis comments the *theory of the distribution circle* by Lars Furhoff (1965). According to it, the newspaper, which has the most readers, will collect the main part of the advertisements. Therefore it can publish more pages, recruit more journalists, invest more in the printing technology etc. – and thus get even more readers and advertisements. The smaller papers must, on the contrary, cut their costs. Therefore, they first lose their readers and then even more advertisements – and in the end they usually have no possibility to continue. Most cities today have only one newspaper – or after the internet revolution no printed paper at all.

The distribution circle is, however, not an automatic process. *Uusi Suometar*, the predecessor of *Uusi Suomi* and founded back in 1847, was the leading newspaper in the Finnish language until 1911, when *Helsingin Sanomat* prepassed it in the distribution. In the 1920's *Uusi Suomi* succeeded to speed up and shorten the distance, but in the 1930's *Helsingin Sanomat* grew again faster. During the WW 2 and the after war period the circulation of *Helsingin Sanomat* grew three times larger than by *Uusi Suomi* – largely due to the independent political line and an active news policy of *Helsingin Sanomat*.

In 1956 *Uusi Suomi* began a counterattack, when *Helsingin Sanomat* had a weak period – largely because its main owner, Mr. Eljas Erkkö became older, but did not want to give his autocratic power to the younger generation. *Uusi Suomi* recruited a new editor-in-chief, Mr. Eero Petäjäniemi from the team of its competitor, and could achieve some success, too. That was the last period, when *Uusi Suomi* had some possibilities not to win *Helsingin Sanomat*, but to stabilize its status as "the good second". The situation was similar in Sweden between *Dagens Nyheter* and *Svenska Dagbladet*.

The counterattack of *Uusi Suomi* did not succeed due to a stop and go-policy and political disputes and as a result, Mr. Petäjäniemi was kicked off. The new editor-in-chief Mr. Pentti Poukka turned the line to the right, when the Finnish society was turning to the left. The distribution decreased even if the *Uusi Suomi* company tried to hide it. The result of the company turned red in 1966.

At the same time the new owner of *Helsingin Sanomat*, Mr. Aatos Erkkö reformed his company with great success. The distribution of *Helsingin Sanomat* climbed to half a million, when the real distribution of *Uusi Suomi* was about 60.000. In 1970 the owners of *Uusi Suomi* tried to turn the trend, but without result. Only in 1976, when *Uusi Suomi* was near bankruptcy, the leading Finnish companies decided to save the traditional conservative newspaper as a part of the fight against the radical left movement.

*Uusi Suomi* continued through 1980's with relative success, but mainly due to the profits of the economic newspaper *Kauppalehti*. Then a too expensive investment in a printing machine together with a wider economic recession led to the death of *Uusi Suomi* 1991.

The main reason for this was according to the thesis the differences between the competitors in the ownership and leadership. *Helsingin Sanomat* was owned by the Erkkö family and had strong,

systematic managers. The main owners of *Uusi Suomi* -company were many large Finnish companies and their interest in their newspaper was not vital. The managers had limited knowledge in the media business and a stop and go -policy was common.

*Uusi Suomi* was also until 1976 the main organ of the National Coalition Party and after that "independent bourgeoisie", while *Helsingin Sanomat* was independently liberal. The potential of its distribution was therefore much larger. *Uusi Suomi* was relatively more over-regional than *Helsingin Sanomat*, but *Helsingin Sanomat* had at least ten times larger distribution than its competitor in the Helsinki area. With a market share of 7 percent of the households in the capital area *Uusi Suomi* had small possibilities to get local advertisement.

## Tiivistelmä

Väitöskirja liittyy tekijän aiempiin tutkimuksiin *Uuden Suomen* ja sen edeltäjien vaiheista ja välillisesti myös US:n pääkilpailijan *Helsingin Sanomain* laajaan historiasarjaan. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten ja miksi US menetti lopullisesti vuosina 1956-76 kilpailun HS:lle ja joutui tuhon partaalle.

Tutkimuksen prologissa kuvaan lehtiparin kilpailua 1800-luvun lopulta alkaen ja epilogissa tiivistän päivittäen liseniaattityöni *Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91* päähavainnot sekä kuvaan lyhyesti *Uuden Suomen* elpymistä verkkolehtenä 2007. Vertailen myös lehtiparin kilpailua vastaavaan kehitykseen muiden pohjoismaiden pääkaupungeissa, etenkin Tukholmassa. Johtopäätös-osassa vastaan johdannon tutkimuskysymyksiin.

Päälähteenä on US-yhtiön laaja, joskin aukollinen arkisto, johon kuuluu myös yksityiskokoelmia. Olen käyttänyt myös Lauri Ahon ja Eero Petäjäniemen kokoelmia Kansallisarkistossa. HS:n osalta nojaan ensi sijassa sen tuoreeseen historiasarjaan, mutta olen käyttänyt myös Sanoma-yhtiön kokoelmia Päivälehdessä arkistossa. Haastattelut, muistelmat ja saadut viestit ovat täydentäneet kuvaa. Teemaa sivuavaa kirjallisuutta on käytetty laajasti.

Tutkimus on ensi sijassa liiketaloudellinen, joten journalismia on käsitelty vain sen liittyessä olennaisesti lehtien kilpailuun. Keskeisiä alueita ovat tällöin olleet poliittiset ja kulttuurielämän kiistat. Erityisesti on tarkasteltu ulkomaanaineistoa, varsinkin lehtien kirjeenvaihtajia, koska omat kirjeenvaihtajat nähtiin *Uudessa Suomessa* loppuun saakka *Helsingin Sanomain* kanssa tasa-arvoisen aseman symbolina – tämän kalleudesta huolimatta. Toisaalta ulkomaan uutiset olivat olleet HS:lle keskeisiä alusta alkaen.

Keskeinen väline analyysissä on ollut ruotsalainen teoria *levikkikierteestä*. Se ei ole kuitenkaan automaatti. Niinpä HS ohitti aiemman suomenkielisen markkinajohtajan *Uuden Suomettaren* vuonna 1911 eikä koskaan päästänyt sen seuraajaa *Uutta Suomea* uudelleen ohitse, vaikka US kirikin etumatkaa kiinni 1920-luvulla.

US:n lapualaissuuntaus ja lehtiyhtiön sisäiset riidat helpottivat HS:n nousua 1930-luvulla. Silti lehdet olivat 1939 vielä lähellä toisiaan niin levikissä kuin asemaltaan. Sotavuosina HS kasvatti etumatkaansa – osittain myös rikkomalla paperinsäännöstelyä. HS:n nousu kuitenkin jatkui 1950-luvun puoliväliin saakka, jolloin sen levikki oli jo kolme kertaa suurempi kuin US:n.

*Uusi Suomi* alkoi vastahyökkäyksen 1956 valitsemalla uuden päätoimittajan Eero Petäjäniemen kilpailijan leiristä. Samaan aikaan HS jopa taantui sen valtiaan Eljas Erkon voimien hivetessä. US saavutti suhteellista menestystä, mutta stop and go-politiikka sekä poliittiset riidat ns. Honka-liiton liepeillä katkaisivat nousun.

Petäjaniemen syrjäytettiin 1964 ja uusi päätoimittaja Pentti Poukka ohjasi *Uutta Suomea* oikealle muun yhteiskunnan liukuessa vasemmalle. Jännite näkyi etenkin taistelussa kulttuuriosastosta. US:n levikki aleni ja US-yhtiön tuloskin kääntyi viimeistään 1966 tappiolliseksi, vaikka tätä peiteltiin kirjanpidossa. Levikkiä puolestaan pönkitettiin levikintarkastusten edellä ilmaisjakeluin. Samaan aikaan Aatos Erkko oli aloittanut HS:n voimakkaan uudistamisen, joka johti vähitellen sen levikin vahvaan nousuun.

Kriisin kärjistyessä US-yhtiön toimitusjohtajaksi vaihdettiin 1970 Pentti Mahlamäki ja uudistuksia aloitettiin. Ne jäivät kuitenkin riittämättömiksi ja 1976 *Uusi Suomi* oli konkurssin partaalla. Kansallisen Kokoomuksen suunnallakin lehdellä oli jännitteitä.

US:n pelasti yritysjohtajien "remppajengi" Jaakko Lassilan johdolla. Toiveet sopimusilmoittelusta eivät toteutuneet, mutta *Uusi Suomi* sinnitteli yhtiön omaisuutta myymällä ja *Kauppalehden* voitoilla. "Vuosisadan lehtiudistuksessa" 1980 perustettiin US:n "kolmantena painoksena" *Iltalehti*, joka kuitenkin erkaantui "runkolehdestä" nopeasti. Kyseenalainen investointi toiseen painokoneeseen käänsi US-yhtiön uudelleen tappiolliseksi ja se fuusioitiin 1988 Aamulehti-yhtymään.

US:n nousuun pyrittiin vielä kalliilla SPUS-hankkeella, mutta tappioiden paisuttua 144-vuotiaan lehden viimeinen numero ilmestyi 29.11.1991.

Lopputulokseen oli monia syitä, mutta keskeisiä olivat Sanoma-yhtiöön verrattuna omistussuhteet ja johtaminen. Kun kilpailija oli yhden valtiaan perheyhtiö, US-yhtiön omistus oli hajautunut eikä pääosakkailakaan ollut siinä kiinni elintärkeitä etuja. Yhtiön ja lehdenkin johtaminen oli tempoilevaa. Toki *Uuden Suomen* tappioissa "poltettiin" satoja miljoonia nykyisiä euroja.

Sوران HS-kilpailun sijaan *Uudessa Suomessa* pohdittiin 1960-luvun lopulta alkaen "alatien" vaihtoehtoja, kuten erikoistumista yhteiskuntaa ja kulttuuria omasta näkökulmastaan seuraavaksi ja niihin vaikuttavaksi lehdeksi. Näitä vaihtoehtoja ei kuitenkaan kokeiltu, vaan *Uusi Suomi* upposi "liput liehuen". Elpyen kuitenkin 2007 Niklas Herlinin verkkolehdenä, joka on nykyään Alma Median omistuksessa.

## Sisällysluettelo

Abstract/ Tiivistelmä	2	2
Sisällysluettelo	4	
Lukijalle	6	
<b>Johdanto</b>	<b>9</b>	
1. Tutkimuksen lähtökohdat	9	
2. Tutkimustehtävä	11	
3. Metodeista	14	
4. Tutkimusetiikasta	22	
5. Aihe- ja aikarajaukset	23	
6. Lähteistä	26	
7. Aiempi tutkimus	30	
<b>Prologi (1847-1956)</b>	<b>36</b>	

<b>I US:n vastahyökkäys (1956 – 64)</b>	<b>45</b>
1. Kokoomus uudistuu – entä päälehti?	46
2. Eero Petäjäniemi uudistaa ja väsähtää	53
3. Johtoon uusi sukupolvi	75
4. Ulkomaanaineisto painopisteenä	85
5. Lehtitalo muotoutuu	119
6. Kiistaa Kekkosesta ja noottikriisistä	130
7. Nousu taittuu – Petäjäniemi sivuraiteelle	145
<b>II Radikalismien ja Aatos Erkon puristuksessa (1964-70)</b>	<b>154</b>
1. Valtapeliä Uudessa Suomessa	154
2. Uhat nähdään	166
3. Taistelu ulkomaankirjeenvaihtajista	174
4. HS uudistetaan	181
5. Radikalismia kulttuuriosastossa	185
6. Radikalismia Kokoomuksessa	195
7. Maakunnat ja pääkaupunkiseutu	201
8. Markkinointi tieteellistyy	207
<b>III Kuilun reunalle (1970-76)</b>	<b>218</b>
1. Kriisi näkyviin	219
2. Mahlamäen organisaatio ja strategia	226
3. Journalistisia uudistuksia	236
4. Jännitteet Kokoomukseen kasvavat	254
5. Kirjapainossa uudistuksia ja lakkoilua	274
6. Osakeannista kuilun partaalle	286
7. Vaihtoehtoja etsitään tappiokierteessä	300
8. Remppajengi pelastaa US:n	313
9. US:n uusi alku ja remppajengin saldo	322
<b>Epilogi (1976-2020)</b>	<b>329</b>
<b>Vertailua, yhteenveto ja päätelmiä</b>	<b>340</b>
1. US ja HS – pohjoismaista vertailua	340
2. Kuinkas sitten kävikään eli yhteenveto	355
3. Vastauksia tutkimuskysymyksiin	369
4. Monta syytä lopputulokseen	392
<b>Lähteet</b>	<b>395</b>
<b>Liitteet</b>	
- Helsingin Sanomien ja Uuden Suomen levikit	411
- Oy Uuden Suomen avainlukuja (1939-1976)	413
- Uusi Suomi-yhtiön avainlukuja 1975-91	415
- Uuden Suomen lehtikohtainen kate	416
- Iltalehden kate	417
- Oy Uuden Suomen johtoelimiä 1939-91	417
- Henkilörekisteri	421
- Graafit	428

# Lukijalle

Tällä väitöskirjalla on lähes puolen vuosisadan historia. Nuoruusvuosieni yliopisto-opettaja, myöhempi akateemikko Päiviö Tommila pyysi minua 1976 Suomen lehdistön historiaprojektiin selvittämään ulkomaankirjeenvaihtajien roolia. Hän arveli, että tuota työtä tehneenä ymmärtäisin tehtävän erityispiirteitä. Luulisin, että yleisemminkin on hyötyä tutkimuskohteen tuntemisesta, vaikka se synnyttääkin jääviyspulmia ja voi johtaa sisäänlämpiävyyteen.

Oli kiintoisaa palata Alma Materin hoiviin ja sain työtä varten Suomen Kulttuurirahaston apurahankin. Uudet, vaativat tehtävät veivät sitten ajan ja stipendikertomuskin jäi tekemättä. Tässä työssä käsittelen kuitenkin ehkä liikaakin ulkomaankirjeenvaihtajia, joten stipendi ei kai mennyt ihan hukkaan.

Palasin aihepiiriin *Uuden Suomen* kuolinhetkillä synkkänä marraskuuna 1991. Toimitusjohtaja Timo Laatonen ja US-yhtiön hallituksen puheenjohtaja Heikki Tavela pyysivät minua hoitamaan toimituksen alasajon ja kirjoittamaan lehden historian. Olin kuvannut sitä jo US:n viimeisessä arkinumerossa 1.10.1991. Suostuin tietenkin tarjoukseen. Samalla aloitin *Iltalehden* artikkelitoimittajana, mitä tehtävää hoidin vuoden 2018 loppuun saakka. Silloisen Aamulehti-yhtymän, myöhemmän Alma Median hoivissa kirjoitin myös monen yhteisön historian.

Tutkimustyöni välttämätön edellytys oli US-konsernin arkistojen kokoaminen erilaisista kätkeistä ja siirtäminen Kansallisarkistoon. Tärkeää oli myös US:n laajan negatiivikokoelman pelastaminen Suomen Valokuvataiteen Museoon, josta ne on sittemmin siirretty Museoviraston uuteen Journalistiseen kuva-arkistoon (Joka). Osan US:n laajasta kirjastostakin sain sijoitettua eri tahoille. Valokuvien vedokset ja diapositiivit puolestaan pelastettiin *Iltalehden* hoiviin.

Perustettua historiatoimikuntaa johti toimitusjohtaja Matti Packalén ja siihen kuuluivat professorit Seikko Eskola ja Päiviö Tommila, toimitusjohtaja Risto Takala sekä loppuvaiheessa päätoimittajat Raimo Seppälä ja Erkki Teikari. Heti alkuun tavoitteeksi linjattiin tieteellisesti kestävä tutkimustyö – ei siis juhla- tai muistojulkaisua. Aluksi päätettiin tutkia lisensointityönäni US:n loppuvaihe, joka oli vielä tuoreena mielissä. Sitä paitsi perehdyin ao. lähteisiin joka tapauksessa arkistoja kootessani. Ajallinen läheisyys oli myös riski, mutta tämän työn epilogia laatiessani päädyin siihen, että

liseniaattityöni (*Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91*, 1994) on kestänyt kohtuullisesti aikaa. Se on ollut jo kauan luettavissa Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton verkkosivuilla.

Seuraavaksi kuvasin US:n ja sen edeltäjien vaiheita *Suomettaren* synnystä 1847 talvisodan kynnykselle 1939. *Sinivalkoiseen Suomeen* (1847) on tieteellinen tutkimus, mutta siinä ei voinut jo aikajänteen pituuden takia paneutua asioihin kovin perusteellisesti.

Jatkoin tästä aineistojen läpikäymistä, mutta pian arvioin, että nykyaikaa lähestyttäessä ajallisen etäisyyden kasvaminen tekisi hyvää niin lukijoille – etenkin tutkimuksessa välähtäville – kuin kirjoittajalle. Sain myös em. kirjoitustarjouksia ja niin artikkelitoimittajan työ kuin monet tehtävät ns. kansalaisyhteiskunnassa kiinnostivat. Historiatoimikuntakin sammui tässä käänteessä. Se oli antanut kirjoittajalle täyden tutkijan vapauden, mutta esittänyt hyödyllisiä kysymyksiä.

Käsittelin tutkimusteemaani artikkeleissa ja esitelmissä, mutta täydellä voimalla palasin tähän työhön kesällä 2017, jolloin pääsin Suomen historian tutkijaseminaariin. Keskeinen patistaja oli professori Markku Kuisma.

Pääsy tutkijaseminaariin innosti vanhaa setää. Ei touhu toki paljon eronnut Tommilan liseniaattiseminaarista – mitä nyt opponetti oli muutettu kommentoijaksi ja puhetta johti professorin sijaan vuorollaan joku seminaarin jäsen. Professoreilla Juha Siltalalla ja Anu Lahtisella oli silti keskeinen rooli. Erityisesti on syytä kiittää kahta opponenttiani, tohtoreita Reetta Hänninen ja Aleks Mainio. Sanomain historian kirjoittajina heillä oli erinomaisia huomioita ja neuvojakin.

Työni ohjaajaksi sain professori Niklas Jensen-Eriksenin, joka tunsu aihepiirini ennen muuta Sanomain historiasarjan kahden osan kirjoittajana. Hän osoitti hyviä lähteitä ja esitti hyödyllisiä huomautuksia. Yhteistyömme on ollut kaikkiaan erinomaista, vaikka ohjaajani on omien lasteni ikä- ja opiskelutoveri.

Luonnoksiani on kommentoinut joukko ystäviäni – ennen muuta professorit Seikko Eskola, Heikki Halila ja Martti Häikiö, filosofian maisteri Eero Sauri sekä Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton puheenjohtaja, toimittaja Maarit Tyrkkö, joka on myös merkittävä tietokirjailija. Korona-aikana emme ole voineet kokoontua niin paljon kuin mieli tekisi, mutta nykytekniikalla tekstien kommentointi on helppoa – ja kirjoittajalle kommenttien lukeminen hyödyllistä. Tekstiluonnosten osia ovat kommentoineet myös maisteri Jyrki Haikonen, professori Matti Klinge, pääkonsuli Johannes Koroma, tohtori Pekka Tarkka ja US-yhtiössä keskeisesti vaikuttanut Martti Savojärvi. Vastaan tietenkin julkaistusta tekstistä yksin.

Työhön käydessäni ilmeni, että yliopistoissa suositellaan väitöskirjan laajuudeksi enintään 250 sivua – 12 pisteellä ja rivivälillä 1,5. Sama suositus koskee niin matematiikkaa kuin historiaa. Tällä pyritään suojelemaan nuoria tutkijoita väitöskirjan puurtamiselta elämäntyönä. Tätä riskiä ei pian 80-vuotiaalla kirjoittajalla liene. Tosiasioiden tunnustaminen on kuitenkin viisauden alku. Irrotin

siis luonnosteni alkuosan vuosia 1939-56 käsitteleväksi esityöksi *Sota, säännöstely ja suvantovaihe* (2020) ja keskityin US:n ja HS:n kilpailussa keskeisiin vuosiin 1956-76. Sitä paitsi toinen esitarkastajani, professori Vesa Vares piti ensimmäisen version prologia ja epilogia liian laajoina, jolloin supistin niitä paljon. Samalla seurasin hänen neuvoaan ja julkaisen samaan aikaan väitöskirjani ”kansanpainoksen” *Satavuotinen lehtisota* (Readme). Siinä on poistettu tutkimukseni tieteellinen johdanto sekä työn yhteenveto ja on siirretty loppuviitteisiin, mutta toisaalta piirretty koko kaari *Suomettaresta Uuden Suomen* verkkolehteen. ”Kansanpainos” on myös runsaasti kuvitettu. Sen pääosa on silti identtinen tämän väitöskirjan kanssa. ”Kansanpainoksen” ulkoasun toteuttaja Yrjö Klippi on suunnitellut myös väitöskirjani kannet tunnetulla eleganssillaan.

Tiedekunnan nimeämät esitarkastajat, professorit Raimo Salokangas ja Vesa Vares esittivät aihepiirini johtavina tuntijoina hyödyllisiä huomioita, joita olen pyrkinyt ottamaan huomioon. Jo heidän lausuntojensa perusteellisuus imarteli pääosin muilla elämänaloilla toiminutta tutkijaa. Olen tietenkin kiitollinen siitä, että he päätyivät suosittelemaan väittelyluvan myöntämistä.

Työni olen tehnyt Alma Median palkollisena ja eläkeläisenä. Taloudellisesti uurastustani ovat tukeneet C.V. Åkerlundin säätiö sekä jo kauan sitten Suomen Kulttuurirahaston ohella Uuden Suomettaren Säätiö. Kiitän niin työnantajaani kuin em. säätiöitä.

Ratkaisevaa koko elämäntyölleni on ollut perheeni tuki. Rakas puolisoni Päivi on aina kannustanut eikä koskaan estellyt töitäni, vaikka ne ovat vieneet yhteistä aikaa ja lisänneet hänen työtaakkaansa. Muistisairauden eteneminen on viime vuosina traagisesti varjostanut hänen elämänsä. Kolme lastamme – valtiotieteen tohtori Jarkko, valtiotieteen maisteri Sanna ja arkkitehti Kristo – ovat seuranneet ja kommentoineet isänsä tutkimustyötä, Jarkko aihepiirin tuntijana hyvinkin merkittävästi. Kiitollinen olen myös heidän elämänkumppaneilleen, lääkäri Kirsi Rantaselle, filosofian maisteri Atso Haapaniemelle ja tekniikan tohtori Laura Bergerille. Viisi lastenlastamme ovat olleet Ukille suuri ilo. Heistä vanhin, ylioppilas Vili Haapaniemi, on tehnyt pääosan tämän tutkimuksen graafeista.

Käpylässä, syyskuussa 2021

Jyrki Vesikansa



# Johdanto

Käsittelen ensin johdannossa työni tutkimuksellisia lähtökohtia. Prologissa kuvaan aiempien tutkimusteni pohjalla *Uuden Suomen* ja *Helsingin Sanomain* sekä niiden edeltäjien kilpailua *Suomettaren* synnystä 1847 alkaen tutkimuskauteni alkuun vuoteen 1956 saakka. Kolmessa pääluvussa käsittelen varsinaista tutkimuskautta 1956-76 lähinnä kronologisesti. Epilogissa tiivistän ja päivitän lisensiaattityöni <sup>1</sup> kuvauksen *Uuden Suomen* vaiheista 1976-91 täydentäen tätä *Uuden Suomen* elpymisellä verkkolehtenä 2007. Lopuksi vertailen suurlehtien kehitystä eri pohjoismaissa ja esitän tiivistelmän tutkimuskaudesta, systemaattiset johtopäätökset sekä vastaukset johdannon tutkimuskysymyksiin.

**Lähdeviitteet** ovat yleensä ao. käsittelyjakson lopussa – jos viittaus koskee hyvin laajaa kokonaisuutta, sen alussa. Niistä tarkemmin lähdeluettelossa.

**Otsikkohierarkiana** on pääluvut (roomalaiset numerot, niihin rinnasteisina johdanto, prologi, epilogi ja johtopäätösluku) sekä alaluvut (arabialaiset numerot). Väliotsikot eivät ala uutta alalukua, vaan on tarkoitettu helpottamaan lukemista ja asioiden löytämistä.

**Rahan arvot.** Markkamääriä on muutettu vuoden 2018 euroiksi (normaalisti pyöristäen) Suomen Pankin rahamuseon laskimella. (Taulukoissa osin vuoden 2020 euroiksi.) Rahan arvon muuntaminen vuosikymmenten ajanjaksolla on tulkinnanvaraista, mutta muutoin pitkän aikavälin vertailu olisi hankalaa. Muunnetut summat pitää silti nähdä vain suuntaa-antavina. Alkuperäiset nimellisarvot on aina kerrottu. Graafien osalta nimellisarvot löytyvät ao. taulukoista. Mukana on myös muutama lisensiaattityöni kaavio. Niissä luvut on muutettu vuoden 1990 markkoiksi.

## 1. Tutkimuksen lähtökohdat

*Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat* edeltäjinään olivat sadan vuoden ajan Suomen johtavat suomenkieliset sanomalehdet. Ennen sähköisiä viestimiä ne olivat ylivoimaisia valtakunnallisessa

---

<sup>1</sup> Vesikansa: Uuden Suomen Suomen viimeinen nousu ja tuho. (1994)

tiedonvälityksessä sekä selkeiden puoluelehtien rinnalla keskeisiä myös mielipiteiden muodostajina ja julkaisijoina.

Sen sijaan 1926 aloittanut Yleisradio sai omat uutiset vasta 1960-luvulla ja etenkin 1950-luvulla se oli kovin varovainen politiikkaa tai yrityksiä käsitellessään. Tämä korosti sanomalehtien merkitystä julkisessa keskustelussa. Tosin johtavat poliitikot olivat 1930-luvulta alkaen ymmärtäneet radiopuheiden voiman. Poliittista keskustelua radiossa edusti 1940-luvulta alkaen lähinnä *Pienoisparlamentti*. Televisio muutti sitten 1950-luvun lopulta alkaen merkittävästi suomalaista tiedonvälitystä. Aikakauslehtien (esimerkiksi *Suomen Kuvalehden*) painoaikataulut olivat puolestaan kauan kovin hitaita, mikä vaikeutti niiden osallistumista päiväkohtaiseen viestintään.<sup>2</sup>

*Uusi Suomi* (US) ja *Helsingin Sanomat* (HS) ovat siis merkittäviä Suomen historian tutkimuskohteita. Niiden kilpailu lienee myös kansainvälisesti ja etenkin Pohjoismaissa kiinnostavaa – onhan maiden sanomalehdistöjen rakenteissa paljon yhteistä, mikä tarjoaa mahdollisuuksia vertailuun.

HS:n ja US:n vaiheita onkin tutkittu aiemmin – edellistä tosin monipuolisesti vasta 2000-luvulla, jos sivuuttaa *Helsingin Sanomien* edeltäjän *Päivälehd*en 1940-49 ilmestyneen laajan historiasarjan sekä fil. tri Keijo K. Kulhan teoksen HS:n poliittisesta linjasta itsenäistymisestä talvisotaan. Molemmat lehdet ovat lisäksi kuvanneet vaiheitaan monissa juhla-julkaisuissaan. Tietenkin HS ja US olivat keskeisiä kohteita myös mittavassa Suomen lehdistön historia-hankkeessa, joskin Sanoma-konserni suhtautui sen tekemiseen penseästi.<sup>3</sup>

Moderneissa HS:n ja US:n historiateoksissa on käsitelty myös lehtien välistä kilpailua, mitä aiemmin pidettiin kustantajien itse julkaisemissa teoksissa kai hieman sopimattomana. Kirjoittamani *Uuden Suomen* ja sen edeltäjien historian ykkösosa ao. vertailuineen ulottuu kuitenkin vain vuoteen 1939 saakka lisensoitettuna käsitellessä puolestaan vuosia 1976-91 lähinnä US:n osalta. Tämän tutkimuksen esityönä olen lisäksi julkaissut teoksen *Sota, säännöstely ja suvantokausi* US:n vaiheista ja lehtiparin kilpailusta vuosina 1939- 56.<sup>4</sup>

---

<sup>2</sup> Yleisradion historiasarjasta etenkin Salokangas 1996. Suomen Kuvalehdestä Vares ja Siltala 2016.

<sup>3</sup> Rytkönen: *Päivälehd*en historia.I – III (1940-49), Kulha: *Sanasotaa ja sovittelua* (1989). – US:n edeltäjien historioista ks. kohtaa aiempi tutkimus. – Sanoma-konsernin suhtautumisesta Suomen lehdistön historiahankkeeseen Tommila: *Tutkimussuunnitelma* s. 19, SLH 1, sekä kirjoittajan keskustelut Tommilan kanssa.

<sup>4</sup> *Vesikansa* 1997 ja 2020.

Jensen-Eriksenin ja Kuorelahden "*Suuri affääri*" käsittelee lehtiparin kilpailua pitkällä jaksolla 1889-2016 ja he ovat käyttäneet myös tämän tutkimuksen ja sen em. esityön luonnoksia. Lehtikilpailua käsitellään HS:n historiasarjan muissakin osissa – etenkin sen päätösosassa *Suomen suurin*. Sarjan pääpaino on tietenkin Sanoma-konsernissa eikä US-yhtiön alkuperäislähteitäkään ole juuri käytetty.<sup>5</sup>

Lehtiparin "satavuotisen sodan" tutkimisessa on siten etenkin vuosia 1939-75 koskeva aukko, jota tämä työ ja sen vuosia 1939-56 käsitellyt esityö pyrkivät täyttämään. Myös kuvaa vuosien 1976-91 välisestä ajasta on syytä päivittää US:n osalta.<sup>6</sup> Lehtiparin kilpailu oli sen sijaan jo ratkennut viimeistään 1975. *Uusi Suomi* oli silloin tuhon partaalla, mistä se pelastettiin uusien voimin, mutta ensi sijassa myymällä vuosikymmenien aikana kertynyttä omaisuutta sekä *Kauppalehden* ja viime vaiheessa Aamulehti-Yhtymän (nykyisen Alma Median) tuella. Lisensiaattityöni kuvaa perusteellisesti pitkää loppukamppailua, mutta *Helsingin Sanomiin* eivät US:n toimet enää vaikuttaneet lehtitaloudellisesti, joten lehtiparin kilpailua käsittelevin vain vähän. Journalistisesti US oli toki loppuun saakka mahtilehden kirittäjä ja sellaisena – jopa vihollisena – sen Aatos Erkko ja osin hänen lähipiirinsä kokivat *Uuden Suomen* viimeiseen numeroon 29.11.1991 saakka.

## 2. Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävä pitäisi aina pelkistää. Tässä työssä se on: ***miten ja miksi Uusi Suomi menetti 1956-76 kilpailun Helsingin Sanomille ja ajautui tuhon partaalle?*** Kysymys on siis enemmän yritys- kuin perinteisestä mediahistoriasta.<sup>7</sup> Paljolti tutkimus kuuluu niin sanottuun liiketoiminnan historiaan, jossa yhden yrityksen rinnalla tai kautta tutkitaan koko toimialaa – jopa laajemmin kansantaloutta ja yhteiskuntaa. Tässä tapauksessa siis Suomen johtavia suurlehtiä vaiheessa, jolloin yhteiskuntaa leimasivat kansantuotteen melko tasainen nousu, modernisoitumisen, teollistumisen ja

---

<sup>5</sup> Blåfield: Loistavat Erkot (2014)., Jensen-Eriksen - Kuorelahti: Suuri affääri (2017), Mainio: Erkon kylmä sota (2018), Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen: Suomen suurin (2019).

<sup>6</sup> Vesikansa 1994.

<sup>7</sup> Tutkimukseni tuskin edes täyttää SLH 1:ssä (Tommila: Tutkimussuunnitelma s. 18 ) julkaistua Raimo Salokankaan määritelmää lehdistöhistoriasta.

kaupungistumisen läpimurto, "suuri muutto" maaseudulta osin Ruotsiin saakka, suurten ikäluokkien aikuistuminen, vasemmistoradikalismien nousu, ulkomaankaupan monipuolistuminen alueellisesti ja tuoteryhmittäin, mutta samalla Neuvostoliiton jatkuva vaikutus Suomeen ja sen politiikkaan. Kaikki nämä ilmiöt vaikuttivat vahvasti suurlehtiin.

Historiallisen kehityksen merkitys on sinänsä tunnustettu uudelleen niin sosiologiassa, sille läheisessä tiedotusopissa kuin taloustieteissä. Samalla on näissä tieteissä alettu uudelleen arvostaa mitattavuuden rinnalla ns. laadullisia tekijöitä. Sosiologian puolella esimerkkejä ovat mm. prof. Risto Alapuron tutkimukset. Kansantaloustieteessä 1950-luvun modernistien kärkijoukko eli ns. O-ryhmä myönsi puolestaan vuosituhannen vaihteessa, ettei kaikkea voi selittää ekonometrisin yhtälöin. Tämä ei ole merkinnyt paluuta jopa metafysiikaksi tuomittuun taloustieteen historialliseen koulukuntaan, johon *Suomettaren* alkuvaiheen historian kirjoittanut prof. O.W. Louhivuorikin lienee lähinnä luettava.<sup>8</sup>

Journalismia ja politiikkaa käsitellen työssäni laajastikin, mutta lähinnä kilpailutekijöinä – en itseisarvoisesti. Tutkimus rakentuu enemmän arkistolähteisiin kuin lehden lähilukuun.

Tutkimustehtävän olen painottanut seuraaviin kysymyksiin:

- a) *US:n ja HS:n omistusrakenteiden ja johtojärjestelyjen vaikutus ja niiden vertailu (yhden päättäjän perheyhtiö contra kolmen suuryhtiön pienehkö sijoitus)?*
- b) *Puoluesidonnaisuuden vaikutus? US oli Kokoomuksen pää-äänenkannattaja, HS yhä riippumattomampi.*
- c) *Lehtien toimituspolitiikat, toimitustyön painopisteet (etenkin ulkomaanosasto, osin kulttuuri, politiikka)?*
- d) *Valtakunnallisuus contra pääkaupunkiseutu?*
- e) *Teknisten kirjapaino-ym. ratkaisujen ja lehtitalopolitiikan vaikutukset?*

Olen käsitellyt jonkin verran myös *palkkoja* sekä *lehtien ulkoasua*. Kaksi yliopiston opettajaa piti niitä toisarvoisina kilpailutekijöinä, kun tutkimukseni luonnosta käsiteltiin Suomen historian tutkijaseminaarissa Helsingin yliopistossa. Ehkä julkisen sektorin palkkataulukoiden vaikutuspiirissä on vaikea tiedostaa palkkakilpailua yksityisellä sektorilla?

Vertailevaa palkkatarkastelua vaikeuttaa se, että asiaa käsitellään HS:n laajassa historiasarjassa lähinnä Reetta Hännisen väitöskirjassa ja tällöinkin vain vuosilta 1928-39 eli paljon ennen tämän tutkimuksen aikakautta. En ole voinut ryhtyä tässä perustutkimukseen Päivälehden arkistossa. HS:n

---

<sup>8</sup> J. Ojala, (2017): Talous historian paluu ja liiketoimintahistorian nousu, *Historiallinen aikakauskirja* 2017 s. 446-456. – Suvanto & Vesikansa (toim.) 2002. Historiallisesta sosiologiasta esim. Alapuro 1994.

ja muiden toimittajien haastatteluissaan esittämät näkemykset palkkatasosta eivät taas ole välttämättä järin luotettavia.

Suomen Journalistiliiton tuoreessa historiateoksessa palkkoja tietenkin käsitellään, mutta ymmärrettävästi varsin yleisluontoisesti – ei ainakaan lehtikohtaisesti. Suurlehtien palkkauspolitiikka poikkesi tuon tutkimuksen mukaankin Suomen muusta mediasta.<sup>9</sup>

Ilmeisesti HS ei Eljas Erkon kaudella kylläkään kilpaillut yleisesti palkoilla – ehkä jopa päinvastoin. Suomen suurin lehti houkutteli toimittajia riittävästi asemallaan, varmalla tulevaisuudella ja sosiaalietuuksilla. Palkoista käytännössä päättänyt Eljas Erko ymmärsi silti maksaa tähdille kilpailukykyisesti. Tämä ilmeni jo Seere Salmisen houkuttelussa *Uudesta Suomesta* Ludviginkadulle 1930-luvulla.

Aatos Erkon alkukaudella (vuodesta 1965) HS:ssa ilmeisesti siirryttiin valikoivasta saituudesta noudattamaan samaan aikaan käyttöön tulleita journalistien työehtosopimusten palkkataulukkoja niissä melko tarkasti pitäytyen. Sen sijaan *Uusi Suomi* joutui lehden vaikeuksien kasvaessa kilpailemaan halutuimmista, kuten taloustoimittajista henkilökohtaisilla sopimuspalkoilla – jopa eräänlaisella riskilisällä. HS:ssa puolestaan viittaus työsuhdeneuvotteluun US:n kanssa saattoi olla keino nostaa omaa palkkaa Ludviginkadulla. Palkkauskysymykset ansaitsisivat varmaan erikoistutkimuksen.<sup>10</sup>

Ulkoasusta puolestaan on tullut viime vuosikymmeninä keskeinen kilpailutekijä myös sanomalehdille – aikakauslehdille se on ollut sitä aina, samoin sanomalehtien viikkoliitteille. Päivittäisille lehdillekin ja erityisesti *Uudelle Suomelle* etusivusta tuli 1920-luvulta alkaen kilpailutekijä, vaikkei ammattigraafikoita käytetty. Poikkeus on ollut *Helsingin Sanomat*, jonka etusivu on edelleen täytetty ilmoituksilla eikä aiempi Tuoreimmat-sivukaan järin tyylikäs ollut. Pekka Mervola käsittelee ulkoasua toki paljonkin väitöskirjassaan.<sup>11</sup>

HS:n ja US:n ulkoasujen tieteellinen vertailu edellyttäisi alan asiantuntijan erikoistutkimusta. Selvää silti on, ettei esimerkiksi siirtyminen otsikkokirjasimissa groteskista antikvaan 1960-luvulla ollut mitätön päätös, kuten em. seminaarikeskustelussa väitettiin, vaan niin US kuin (sen jälkeen) HS seurasivat ulkoasussa maailman laatulehtien esimerkkiä. Käsitellen teemaa siis jonkin verran.

<sup>9</sup> Leino-Kaukiainen - Riska-Campbell 2018., mm. s. 57, 155, 471-475.

<sup>10</sup> Hänninen 2019, s. 131--143, Leino-Kaukiainen - Riska-Campbell, emt. mm. s. 146-163, 367-389, 471. Teksti perustuu myös *Suomen suurin-* teoksen julkistamistilaisuudessa 2019 käytyyn keskusteluun (mm. kustantaja Seppo Kievari) sekä kirjoittajan kokemuksiin lukuisista työsuhdeneuvotteluista US:ssa 1973-91.

<sup>11</sup> Mervola 1995. Osallistuin Mervolan väitöstilaisuuteen, jossa toisena vastaväittäjänä oli grafiikan asiantuntija.

Lähinnä loppuluvussa vertailen helsinkiläislehtien kehitystä muihin pohjoismaihin – etenkin *Svenska Dagbladetiin* ja *Dagens Nyheteriin*, jotka voidaan pitkälle rinnastaa HS-US -taistelupariin.

Lehtiparia HS-US en käsittele symmetrisesti, koska *Helsingin Sanomista* on tuoreet, mittavat historiateokset. Nojaan siten ensi sijassa US-yhtiön aineistoon, jota on aiemmin käytetty varsinaiselta tutkimuskaudeltani (1956-76) vain satunnaisesti. US:n kehitystä pääkilpailijaansa vertailen lähinnä *Helsingin Sanomain* historiateosten pohjalla. Hieman käsitelen US:n kilpailijana myös *Aamulehteä*, josta on tuore tutkimus.<sup>12</sup> Muitakin lehtiä sivuan, vaikka ne vaikuttivat vain vähän HS:n ja US:n kilpailuun.

### 3. Metodeista

Olen käsitellyt metodejani melko laajasti jo lisensointityössäni.<sup>13</sup> Tämäkin työ on siis ensi sijassa "rankelaista", empiiristä ja geneettistä historian tutkimusta tavoitteena selvittää, *wie es eigentlich gewesen ist*. Ehkä myös *geworden ist*. Lähtökohta on tarpeen siksikin, että teema on edelleen tunneherkkä. Pyrin siis selvittämään objektiiviset tosiasiat ja tapahtumainkulut maalailematta lennokkaita tulkintoja – saati vyöryttämättä salaliittoteorioita. Edelleen pyrin tulkitsemaan tapahtumien ja tosiasioiden välisiä yhteyksiä etsien kattavia ja uskottavia rakennekokonaisuuksia. Sellainen voi olla esimerkiksi kulloinkin toimitusstrategia painopisteineen.

Objektiivisuuden käsite on keskeinen jo metodiopin perusteoksissa, joiden laaja referointi lienee tässä tarpeetonta. Wilhelm Bauer katsoi alan pian satavuotiaassa klassikossa, ettei kaikkien subjektiivisten elementtien karsiminen ole historioitsijalle edes mahdollista. Lähteetkin ovat usein subjektiivisia, sitä voi olla myös niiden valitseminen – tutkimusteeman valitsemisesta puhumatta. Toisaalta ei Bauerin mukaan saisi rajoittua yksittäisten tosiseikkojen selostamiseen, vaikka niiden yhdistäminen tulkinnaksi on väistämättä subjektiivista. Tulkintoja ja jopa "kontrafaktuaalista päättelyä" eli jossittelua tarjoan lähinnä loppuluvussa.

---

<sup>12</sup> J. Pietilä 2011.

<sup>13</sup> Vesikansa 1994, s. 3-7.

Liioiteltukin pyrkimys viileään objektiivisuuteen on Bauerin mukaan vähemmän vaarallista kuin tendenssimäisyys. Erityisesti hän varoittaa anakronismista. Vaikka tämän tutkimuksen tapahtumat koettiin nyt keski-ikään varttuneiden elinaikana ja moni niihin osallistunut elää tämän kirjoittajan lailla keskuudessamme, on anakronismin riski tässäkin työssä ilmeinen. Yritän siis varoa jakamasta "historian tuomioita". Kaikki toimijat ovat operoineet omassa ajassaan ja 1950-luvun Suomi poikkesi paljon nykyisestä. Esimerkiksi toinen maailmansota oli vielä lähellä ja monet 1970-luvun päättäjätkin olivat kokeneet sen ainakin koululaisina.<sup>14</sup>

Kun täydelliseen objektiivisuuteen ei voi päästä, on tutkijan syytä esitellä lähtökohtansa. Teen sen alaluvussa tutkimusetiikasta. Tämän valossa lukija voi arvioida tutkijan usein tiedostamatonta tendenssiä. Täydellistä elämäkertaa, saati sukuselvitystä voi tuskin vaatia, mutta lisätietoja tämän kirjoittajasta löytyy julkisista lähteistä.<sup>15</sup>

Sinänsä kannatan sosiologiaa, joukkopsykologiaa ja vastaavia historiatieteen tutkimussuuntauksia; tällaisille lähestymistavoille riittää aihepiirissäni varmaan lähtökohtia toiselle tutkijalle. Työtäni voi pitää osin myös mikrohistoriana.

Olen aina kannattanut lamprechtilaista, kollektiivista tarkastelutapaa. Lehtitalot tarjoavatkin lähtökohtia mentaliteettien ja kulttuurien tutkimiselle. 1970-luvulla vaadittu "toinen historia" eli toistuvaisuuksien, jollei peräti "historian lakien" etsiminen oli oikeastaan lamprechtilaisuuden uusi aalto. Tässäkin työssä etsin toistuvia tekijöitä mediakilpailussa menestymisessä – kuvittelematta, että mikään ilmiö toistuisi sellaisenaan.<sup>16</sup>

Ns. rakenteiden vaikutusta kiistämättä johtohenkilöt ovat keskeisiä niin US:n ja HS:n kuin yleisesti mediatalojen kehityksessä. Tästä riittää yksin Britanniassa esimerkkejä Northcliffen ja Beaverbrookin kaltaisista "lehtilordeista" Rupert Murdochiin. Yhdysvalloissa Randolph Hearstista tuli legenda ja *Citizen Kanen* esikuva, muitakin esimerkkejä on. Saksassa Axel Springer ja Rudolf Augstein olivat avainhahmoja lehdistön uudelleen rakentamisessa Kolmannen valtakunnan raunioille.<sup>17</sup>

<sup>14</sup> Bauer 1961 (2.p), s. 85-93. Vrt. myös Renvall 1947s. 286-322, jossa hän korostaa psykologiaa tekijöitä ja vaatii etsimään rakennekokonaisuuksia. Vrt. edelleen Ylikangas 2015 s. 71-77, jossa miltei kiistetään objektiivisuuden mahdollisuus.

<sup>15</sup> Henkilötietojani on mm. Kuka kukin on-teoksissa, sukuselvityksiä isäni puolelta Sjöstedt-, Vitikkala- ja Pastell-sukujen julkaisussa. Äitini sukutaustasta ks. mm. Jari Hanskin elämäkerta isoenostani Kusti Kulosta Kansallisbiografiassa. Tutkijan lähtökohtien avointa esittämistä on vaatinut etenkin Heikki Ylikangas (esim. 2015, s.162. )

<sup>16</sup> Vrt. Heikkinen-Ylikangas: Toinen historia, HAik 1/1971 ja siitä seurannut keskustelu HAik 2,3 ja 4/1971.

<sup>17</sup> Klassikkolähde Kontio 1956.

Suomessa Erkot ovat legenda, joille omistetaan "suurmieshistorian" leimaa pelkäämättä laaja huomio Sanomain historiasarjassakin. Legendaarisia ovat myös Turun Ketoset tai Lahden Kivekkäät – muita mainitsematta. US-yhtiöstä ei tullut koskaan perheyrittystä, mutta epäilemättä myös siinä avainhenkilöt vaikuttivat paljon kehitykseen – hyvässä tai näkökulmasta riippuen pahassa. Tämä tutkimus ei ole kuitenkaan elämäkertojen kokoelma. Monen US:n avainhahmon pienoiselämäkerran olen sen sijaan julkaissut *Kansallisbiografiassa*.<sup>18</sup>

Olen kannattanut myös R.G. Collingwoodin ohjetta eläytyä historian toimijoihin – "ryömiä heidän nahkaansa". Tällä kertaa olen ollut tässä pidättyvä. Eikä jokaiseen tutkimukseen kai tarvitse kehittää uutta metodologiaa? Joskus riittänee luoda koetelluilla menetelmillä uusia tutkimustuloksia.<sup>19</sup>

En ole myöskään puristanut tutkimusta mihinkään teoriaan tai rakennekaavioon. Euklideen geometriasta tuttu kaava hypoteesista, todistelusta ja m.o.t. -päätelmästä on selkeä, mutta todellakin kaavamainen. Kunkin pääluvun lopussa sekä koko tutkimuksen loppuluvussa esitän silti päätelmäni tutkimuskysymyksistä.

## **Koulukuntien keskitiellä**

Historiatieteen koulukuntien kiistoissa olen pyrkinyt pysymään keskitiellä. Reaktiona 1800-luvun nationalistisille tai marxilaisille tulkinnoille syntynyt historismi on korostanut tiukkaa lähdekritiikkiä. Äärimmillään sitä on luonnehdittu lähdefetisismiksi, joka ei ole jättänyt juuri tilaa luoville tulkinnoille. Reaktiona tälle syntyi "postmoderneja" suuntauksia, mutta Suomessa 1970-luvulta alkaen etenkin kritiikkiä nationalistiseksi syytettyä historiankirjoitusta kohtaan. Ehkä tämä oli jälkijättöistä, sillä Ruotsissa vastaavaa kriittisyyttä oli Weibullien koulukunta edustanut jo vuosikymmeniä.<sup>20</sup>

Suomen mediahistoriassa nationalismia saattoi nähdä perustuslaillisissa tulkinnoissa mm. lehtien lakkauttamisista ja painoesteistä – myös *Suomettaren* ja *Uuden Suomettaren* varhemmissa historiateoksissa, vaikka kysymys oli myöntövyvyyssuunnan toki maltillisesta päälehdessä. *Helsingin*

<sup>18</sup> Kansallisbiografiassa olen julkaissut elämäkerrat mm. Lauri Ahosta, Antti Almbergista, Johannes Koromasta, Kaarlo Koskimiehestä, Timo Laatusesta, Viktor Löfgrenistä, Ada Nornasta, Matti Packalénista, Eero Petäjaniemestä, Pentti Poukasta ja Jarmo Virmavirrasta, samoin HS:n Janne Virkkusesta sekä Lahden Kivekkäistä. Arvo ja Irja Ketosesta ks. Kulhan artikkeli Kansallisbiografiassa.

<sup>19</sup> Collingwood 1946.

<sup>20</sup> Tommila: Historia. Suomen tieteen historia 2 s. 64-139. Prof. Seikko Eskola on arvellut kirjoittajalle, että lähdekritiikin korostamisella haluttiin osoittaa historian tutkimuksen olevan empiiristä tiedettä eikä ideologista kirjallisuutta.



*Sanomain* ja etenkin Erkon suvun traditiossa tämä näkökulma säilyi kauan – olihan perustuslaillinen *Päivälehti* jopa lakkautettu ja Eero Erkki karkotettu maasta.<sup>21</sup>

Reaktio aatteellissävyyistä lehdistöhistoriaa kohtaan johti 1970-luvulla Suomen lehdistön historiaprojektissa (SSLH) tilastollisten, siis objektiivisiksi koettujen havaintojen korostamiseen etenkin lehdistön varhaisvaiheissa. Tiedotusopin piirissä mitattiin sisältöjä, mikä sivusi historiantutkimusta ja voitiin siinä hyödyntääkin. Toisaalta itse SSLH:n moniosainen pääteos *Suomen lehdistön historia* (SLH) rakentuu puolueiden äänenkannattajuuden eikä esimerkiksi markkina-alueiden pohjalle. (Tähän palaan.)<sup>22</sup>

Antiteesinä historismille Suomessa syntyi 1970-luvulla em. "toinen historia" ja sitten pyrkimys lennokkaisiin tulkintoihin. Kriitikki "nationalistista" tai "aatehistoriallista" koulukuntaa vastaan ulotettiin 1950-luvun loppupuolella aloittaneisiin tutkijoihin (etenkin ns. Tannerin seminaariin), vaikka he itse olivat pyrkineet irti kansallishenkisestä tutkimuslinjasta. Esiin nousi myös psykohistoriaa, mentaliteettien tutkimista ja mikrohistoriaa.<sup>23</sup>

Mediahistoriassa näistä reaktioista ei löytyne monia esimerkkejä, vaan esim. Yleisradion historiasarja (1996) edustaa lähinnä maltillista historismia. Kriitikoiden tuomitseman "suurmieshistorian" elpymisestä kertoo puolestaan monien elämäkertojen ohella *Kansallisbiografian* toteuttaminen, kun esim. *Suomen taloushistorian* 1900-lukua koskeneessa osassa (1982) ei mainita juuri yhtään henkilönimeä.<sup>24</sup>

Kaikissa em. koulukunnissa on hyödynnettäviä piirteitä, kun karttaa liioitteluja. Merkitystä on niin aatteilla ja henkilöillä kuin aineellisilla tekijöillä sekä yhteiskunnan rakenteilla. Kuten todettua, tämä tutkimus edustaa ensi sijassa rankelaista empirismää ja siten – jos halutaan luokitella – maltillista historismia. Pyrin silti luoviin ja kokonaisvaltaisiinkin tulkintoihin – lähdekritiikistä tinkimättä.

<sup>21</sup> Louhivuori 1940, Nieminen 1946, Uuden Suomettaren muistojulkaisu (1919). Vrt. myös Zetterberg 2001 ja em. Sanoman tarinat 2010-luvulla..

<sup>22</sup> SLH 1-7 ja projektin laaja julkaisusarja.

<sup>23</sup> Tommila 2000, s. 153-136. Ks. keskustelut HAikissa 1970-luvulta alkaen. Kirjoittaja on osallistunut tähän keskusteluun puolen vuosisadan ajan alan eri toimielimissä sekä johtavien tutkijoiden kanssa suullisesti ja kirjallisesti – kerran jopa haastettuna Julkisen Sanan Neuvostoon kirja-arvostelun takia.

<sup>24</sup> Vrt. esim. Ylikangas 2015 sekä HAikin keskustelu "toisesta historiasta" 1970-luvun alussa. Yleisradion historia 1-3. (1996). Vrt. myös Kansallisbiografia ja sen verkkojulkaisut sekä Suomen taloushistoria 1-3 (1980-83).

Lehdistön historian tutkimisen käytännön ongelmia olen käsitellyt mm. artikkelissani *Historiallisessa Aikakauskirjassa*.<sup>25</sup> En toista siinä esitettyä. Keskeistä on mm. se, ettei toimitustyöstä jää ilmestyneen lehden ohella paljontaan ensisijaislähteitä. Toimitus ei ole virasto.

### **Levikkikierre keskeinen teoria**

Keskeinen, mutta samalla lähes itsestään selvä tutkimukseni taustatekijä on *levikkikierreteoria*, jonka ruotsalainen Lars Furhoff lanseerasi 1965 osana maansa lehdistötuen valmistelua. Hänen mukaansa ilmoitukset kasaantuivat kunkin alueen levikiltään suurimpaan lehteen, jolla oli näin parhaat resurssit palkata enemmän ja parempia toimittajia, lisätä ilmestymispäiviä, laajentaa sivumääriä, investoida kirjapainoon, käyttää kuvitusta, ostaa uutis-, sarjakuva- ja muita palveluja sekä yksittäisiä artikkeleja, lähettää journalisteja reportaasimatkoille, tehostaa jakelua ja tehdä lehteä muutoin houkuttelevaksi. Ehkä myös alentaa tilauksen, irtonumeron ja ilmoittelun hintaa. Tämä kaikki nosti suurimman lehden levikkiä, mikä veti puoleensa yhä enemmän ilmoituksia ja toi tilaus- ja irtonumerotuottoja. Näin nouseva levikkikierre jatkui. Tähän liittyi paikkakunnan johtavaksi nousseen eli ykköslehden riippumattomuus yksittäistä ilmoittajista ja eri painostustahoista – lehti oli välttämätön niin mainostajille kuin esimerkiksi poliitikoille, vaikkei sen sisältö olisi miellyttänyt.

Levikkikilpailussa häviölle joutunut lehti menetti puolestaan ilmoituksia mainostajien keskittäessä panoksensa johtavaan lehteen, jossa *kontaktihinta* eli ilmoituksen hinta yhtä tilaajaa tai lukijaa kohden oli edullisin. Tulojaan menettänyt lehti joutui sen sijaan karsimaan toimittaja- ja sivumääriä sekä muita toimituskuluja, kenties ilmestymispäiviäkin ja ehkä etsimään tukirahoitusta. Vähälevikkisen lehden jakelu on kallista ja saattoi olla epävarmempaa kuin takavuosina lähes jokaiseen postiluukkuun kannetulla lehdellä. Kirjapainoon ei ollut varaa investoida. Kaikki tämä heikensi lehden kiinnostavuutta ja näin alensi sen levikkiä. Tilaajia ja ilmoittajia oli houkuteltava joko kovin alhaisilla eli heikosti katteellisilla hinnoilla tai vetoamalla poliittiseen tai muuhun myötätuntoon. Tilanne teki toimituksen alttiiksi ilmoittajien ja muiden tahojen painostukselle, minkä lukijatkin saattoivat huomata. Se taas heikensi luottamusta lehden luotettavuuteen – harva haluaa maksaa propagandasta. Kaikki tämä johti alenevaan levikkikierteeseen ja lopulta tappiollisen, ehkä merkitykseltäänkin heikentyneen lehden lopettamiseen.

Teoria levikkikierteestä levisi nopeasti ja sitä käytettiin jo 1960-luvun lopulla US-yhtiön strategiakeskusteluissa. Teoria voi tuntua lähes itsestään selvältä selittäjältä US:n ja HS:n

---

<sup>25</sup> Vesikansa: Onko toimittajat unohdettu, HAik 2019.

kilpailussa. Levikkikierre ei ole kuitenkaan automaatti. *Helsingin Sanomat* ohitti markkinajohtaja *Uuden Suomettaren* levikissä 1911. *Uusi Suomi* kiri etumatkaa kiinni 1920-luvulla pääsemättä koskaan uudelleen kärkeen. *Työmies* oli sitä paitsi 1910-luvulla Helsingissä levikiltään suurin lehti, *Hufvudstadsbladet* johtava ilmoituslehti.

Maakunnissa mm. *Uusi Aura* menetti johtoaseman *Turun Sanomille* ja *Savo Savon Sanomille*. Tukholmassa *Dagens Nyheter* ohitti vasta 1941 levikissä *Stockholms-Tidningenin*, joka lopetettiin 1966. Tanskassa Århusissa ilmestyvä *Jyllands-Posten* on noussut viime vuosikymmeninä Kööpenhaminan lehtien ohi maan suurimmaksi.<sup>26</sup>

Ruotsissa Karl Erik Gustafsson arvosteli pian levikkiteoriaa liian suoraviivaiseksi korostaen absoluuttisen levikin sijaan peittoa keskeisissä kohderyhmissä.<sup>27</sup> Esim. *Kauppalehden* levikki olikin 1980-luvulle saakka paljon pienempi kuin *Uuden Suomen*, silti jokseenkin jokaisen yrityksen konttoriin tilattu erikoislehti piti tappiollista *Uutta Suomea* tuolloin pystyssä. KL:n peitto avainryhmässään oli vahva, US:n heikko ydinalueellaankin.

Maakuntalehdissäkin ensisijaista oli levikin peitto omalla ydinalueella. Toki lähinnä alueen väkiluvusta riippuva absoluuttinen levikkiluku vaikutti lehden toimintamahdollisuuksiin verrattaessa vaikkapa *Aamulehteä* ja *Kainuun Sanomia*. Silti toisinaan pienehköllä levikillä, mutta kattavalla peitolla kaikki ykköslehdet olivat 2000-luvulle saakka hyvin kannattavia omassa sarjassaan.

Valtakunnallisten kakkoslehtien ongelmana oli taas alhainen alueellinen peitto kaikkialla, mutta suuret jakelu- ja toimituskustannukset. *Helsingin Sanomat* oli sen sijaan myös Uudenmaan ykköslehti – ja määrällisesti ennen muuta sitä. Valtakunnallinen hajalevikki toi sillekin lisäkustannuksia – mutta samalla arvovaltaa.

Toki voi puhua myös *laadullisesta peitosta* eli tilaajien tai lukijoiden osuudesta tietyssä aatteellisessa tai sosiaalisessa ryhmässä. Se on *Kauppalehdenkin* jo mainittu valtti. Puoluelehdistön kultakaudella ”omaa” äänenkannattajaa pidettiin pystyssä henkilökohtaisinkin uhrauksin. Tähän perustui myös US:n ilmestymisen jatkuminen tappioista huolimatta.<sup>28</sup>

Laadullisen peiton merkitys kuitenkin heikkeni 1940-luvulta alkaen – ja vähitellen tuokin peitto aleni, jos sitä mitataan lehden tilaajien osuutena ao. puolueen jäsenistä tai kaikista kannattajista. ”Oma” lehti ei ollut enää välttämätön puolueen sanoman kertomisessa edes sen omille

---

<sup>26</sup> Lars Furhoff: *Tidningsdöden och dess bakgrund* . (1965)

<sup>27</sup> Salokangas: SLH 2 s. 397, 410-411.

<sup>28</sup> Puolueiden roolista lehtimarkkinoilla Salokangas, SLH 2 s. 401-405.

avainjoukoille. Selvityksetkin osoittivat, että Helsingissä niin kokoomuslaiset kuin sosiaalidemokraatit tilasivat enemmän *Helsingin Sanomia* kuin omaa äänenkannattajaansa.<sup>29</sup>

Poliitikkojen ja puolueiden johtoelinten oli siis saatava viestejään läpi myös ja jopa ennen muuta valtalehdessä. Toki ”omalla” lehdellä oli loppuun saakka tunnearvoa puolueiden ydinjoukolle.

Tosin ”oma” lehti saatettiin lukea työpaikalla tai vain sunnuntainumerona.

Suoraviivaisesta levikkikierteestä huolimatta *Uudella Suomella* saattoi siten olla mahdollisuuksia menestyä, kun se ryhtyi 1956 vastahyökkäykseen kilpailijaansa kohtaan *Helsingin Sanomain* joutuessa samaan aikaan pysähdystilaan. Tuskin kukaan tosin kuvitteli enää HS:n kolminkertaisen etumatkan tavoittamista, vaikka US:n johtoportaan näyttäekin olleen hämmentävän heikot tiedot kilpailijan levikistä. HS:n joutumisen alamäkeen saattoi puolestaan nähdä lähinnä jälkikäteen, vaikka Sanoma-yhtiön ulkoisen nukkavieruuden havaitsi jo pistäytymällä Ludviginkadulla.

Olisiko *Uudella Suomella* ollut silti edellytyksiä vahvistaa asemaansa joissakin kohderyhmissä – etenkin ylemmässä keskiluokassa, jonka määrää koulutustason nousu jatkuvasti lisäsi? Riittävä peitto tässä ostovoimaisessa ryhmässä olisi kai kiinnostanut mainostajia. Vertailukohteena voi pitää *Svenska Dagbladetia* Tukholmassa. Zürichissäkin maineikas *Neue Zürcher Zeitung* oli paljon pienempi kuin toki laadukas *Tages-Anzeiger*. Monen miljoonan asukkaan Lontoon lehtikirjoon ei Helsingin oloja sen sijaan kannattanut verrata.

## Ongelmalliset numerot

Kokemus on opettanut kirjoittajalle, että yrityshistoriassa kannattaa ensinnä selvittää numeeriset faktat, kuten liikevaihdot ja tulostiedot tunnuslukuineen sekä mediayrityksissä myös levikit ja ilmoitusmäärät. Poliittisten ja muiden linjausten sekä yritystaloudellisten strategioiden arvioinnille saa näin lujan perustan. Numeroja esittelen myös liitetaulukoissa ja käyrästöillä.

Ehkä lukujen ymmärtämistä helpottaa se, että olen kuulunut lähes viisi vuotta Kansallis-Osake-Pankin markkinoinnin johtoryhmään käyden myös liikkeenjohdon kurssin. *Uuden Suomen* päätoimittajana vastasin muun ohessa yli 40 miljoonan markan (1990) toimitusbudjetista ja osallistuin muutoin lehtiyhtiön liikkeenjohtoon. Lukuisten yrityshistorioiden kirjoittaminen on myös perehdyttänyt liiketalouden arkeen.<sup>30</sup>

<sup>29</sup> Tästä enemmän myöhemmin.

<sup>30</sup> Vesikansan yrityshistorioita: Leipurinpojan perintö, Puuseppää aina tarvitaan, Pellistä Perlokseen, Parakin perältä pörssi-yhtiöksi. Kirjoittaja oli KOP:n tiedotuspäällikkö 1978-83 ja Uuden Suomen päätoimittaja 1983-91.

Valitettavasti Uusi Suomi-yhtiössä menestyksen lopulta tärkeintä mittaria eli levikkilukua peukaloitiin tutkimuskaudella. Koko tarkastettu levikki jaettiin, mutta yhä suurempi osa siitä annettiin tarkastuskaudella tosiasiaa ilmaiseksi mm. Kokoomuksen jäsenille. "Doupatulla" levikkiluvulla yritettiin tietenkin houkuttaa ilmoittajia. Tähän palaan. *Helsingin Sanomissa* ei ollut vastaavaa tarvetta vaikuttaa levikkilukuihin. Toki levikintarkastuksessa oli säännöt alennustilauksista.

Suomalaisten yritysten liikelaskenta oli puolestaan puutteellista 1960-luvulle saakka. Omaisuustasetta korostettiin tuloksen ("tulostaseen") sijaan. Yritysjohtajat eivät aina itsekään tienneet yrityksensä todellista tilaa ja joissakin yrityksissä jopa liikevaihto oli suuri salaisuus. Nämä puutteet koskivat myös Sanoma- ja US-konserneja. KOP:n yritystutkija Urrila laski 1970 US-yhtiön todellisen, tappiollisen tuloksen vuodesta 1966 alkaen. Ekonomi Tapio Kiiskinen oli päätenyt kassavirtalaskelmalla samansuuntaiseen arvioon jo yhtiökokouksessa 1970. Vasta 1970-luvulla US-yhtiön julkistettuja tuloksia voi pitää luotettavina.<sup>31</sup>

En ole voinut kuitenkaan laskea vuodesta 1966 taaksepäin US-yhtiön, saati Sanomain todellista tulosta. Laskennan perustietojakaan ei liene jäljellä. Käytettyjen voittonumeroiden aaltoilu kertoo silti jotakin – ja puutteineenkin ne olivat päättäjien toiminnan perustana.

### **Toimintaympäristön vaikutus**

Kuten todettua, median ja erityisesti HS:n ja US:n kehitys tutkimuskaudella liittyi liiketalouden ohella ja ohitsekin Suomen yhteiskunnan taloudelliseen ja sosiaaliseen muuttumiseen sekä jopa maailmantalouden tilaan. Suomalaisten koulutus- ja elintason nousu sekä kaupungistuminen olivat *Helsingin Sanomain* suuren, tosin aaltoilevan nousun perusedellytyksiä. *Uusi Suomi* puolestaan oli jo entuudestaan maan vauraimman ja koulutetuimman väestönsosan valtakunnallinen lehti eikä sen luontainen levikkipohja enää laajentunut siten kuin pääkilpailijalla, vaikka ns. uusi keskiluokka muodostuikin *Uutta Suomea* laajasti tilanteen perinteisen "herrasväen" rinnalle. Toisin kuin Kansallinen Kokoomus US ei saanut "uuteen keskiluokkaan" vahvaa otetta.

Yhteiskunnallis-taloudellista kehitystä ei tässä tutkimuksessa ole kuitenkaan tarpeen seurata yksityiskohtaisesti. Samoin oletan lukijoiden tuntevan lähihistorian pääpiirteet.<sup>32</sup>

<sup>31</sup> Laskentatoimen tieteellisestä kehityksestä ks. Pihkala: Taloustieteet/ Suomen tieteen historia 2. s. 588-589, 598-599. Vei tietenkin aikansa ennen kuin liiketaloustieteen tutkimustuloksia sovellettiin yrityksissä, Tuloslaskelma käyttökattainen ja muine tunnuslukuineen korvasi tulostaseen tilinpäätöksessä 1973. – Huhtamäen laskentatoimesta Vesikansa 1995, s. 136.

<sup>32</sup> Vrt. Vesikansa 1992.

## 4. Tutkimusetiikasta

Omasta asemastani ja mahdollisesta jääviydestäni voin todeta, etten ollut varsinaisella tutkimuskaudella 1956-76 merkittävässä asemassa *Uudessa Suomessa*, mutta perehdyin jo tuolloin toimituksen traditioihin ja työprosesseihin. Aloitin lehden kesätoimittajana 1.6.1964, olin kirjeenvaihtajan sijaisena Lontoossa syyskesällä 1966 ja lähetettynä kirjeenvaihtajana Bonnissa sekä EEC-organisaatioissa 1969-72. Työskentely *The Daily Telegraphissa* antoi havaintoja suurlehden työtavoista myös tämän tutkimuksen kannalta, samoin toiminta kansainvälisten kollegojen kanssa Bonnin *Pressehausissa* sekä silloisen EEC:n taloissa *Charlemagnessa* ja *Kirchbergillä*.

US:n taloustoimituksen päällikkönä vaikutin 1972-76. Sittemmin olin lehden toimituspäällikkö 1976-78 ja yksi päätoimittajista 1983-91. *Uuden Suomen* lopettamisen jälkeen hoidin nykyisen Alma Median palveluksessa US-yhtiön jäljelle jääneitä asioita, kuten sen arkistojen siirtoa Kansallisarkistoon ja aloitin lehden historian kirjoittamisen. Samalla toimin *Iltalehden* artikkelitoimittajana ja avustin *Kauppalehteä*. Kirjoitin myös Alma Median lukuun em. Huhtamäen, Iskun, G.W. Sohlbergin ja Perloksen tarinat.

Siirryin 68-vuotiaana eläkkeelle *Iltalehdestä*, mutta olen jatkanut sen avustajana. Väitöskirjan olen kirjoittanut varhaisia luonnoksia ja aineistoihin perehtymistä lukuun ottamalla eläkkeeni turvin. Olen saanut työhöni pienehkön apurahan Åkerlundin säätiöltä, joka on Alma Median suuromistajia. Sisältökysymyksissä en ole ollut missään yhteydessä Uuden Suomen tavaramerkin nykyään omistavan Alma Median johtohenkilöihin. Aikanaan perustetun Uuden Suomen historiatoimikunnan työkin päättyi 1990-luvun lopulla.

Osallistuin kylläkin prosessiin, jossa Niklas Herlin osti US-tavaramerkin alkaen 2007 julkaista *Uutta Suomea* verkkolehtenä. Sittemmin Herlin möi oikeudet takaisin Alma Medialle, joka julkaisee ko. verkkolehteä edelleen. En ole Alma Median osakas. Myöskään luottamustoimeni esim. Uuden Suomettaren Säätiön hallituksessa eivät luo sidonnaisuuksia väitöskirjani teemaan.

Sanoma-konserniin minulla ei ole ollut koskaan mitään siteitä. Toki olen tuntenut myös sen päättäjiä – enimmäkseen tosin pinnallisesti. Muutoinkin olen tuntenut monia tutkimuksessa kuvattuja henkilöitä, mutta kukaan heistä ei ole kuulunut lähipiiriini.

Tutkimuskausi on yhä lähellä ja nuorimmat kuvatuista henkilöistä elävät edelleen – tuskin kukaan kuitenkaan enää keskeisenä päättäjänä. Heistä useimpien lähipiiriä on keskuudessamme. Olen

tutkijana pyrkinyt aina arvioimaan henkilöitä objektiivisesti – kertoen kaunistelematta relevantit tosiasiat, mutta karttaen juoruilua ja sensaatioiden esiin nostamista, vaikka havainnot arkistoissa antaisivat siihen aihetta. Korkeiden päättäjien on tietenkin alistuttava kriittisempään julkiseen tarkasteluun myös tutkimuksessa kuin rivitoimijoiden. En ole löytänyt tutkimuskohteistani kuitenkaan "kätkeytyjä luurankoja".

Kaikkiaan arvioin, ettei minulla ole sidonnaisuuksia tutkimusteemaan enkä näe tutkimustyössäni muutoinkaan eettisiä ongelmia. Olen jo saanut jokseenkin kaikki asemassani mahdolliset huomionosoituksetkin ja olen taloudellisesti riippumaton.

## 5. Aihe- ja aikarajaukset

En tutki ensi sijassa US:n enkä HS:n journalismia ja sivuutan vähällä monet kiintoisat tapahtumat ja ilmiöt niin toimitusyhteisöissä kuin itse lehdissä – esimerkkeinä urheilujournalismi ja sarjakuvat. Teksti on siten varmaan kuivaa monille lukijoille. Rajaus antaa tilaa muille tutkijoille. Uuden Päivän Rahasto onkin aloittanut *Uuden Suomen* sisällön tutkimisen digitalisoidusta aineistosta eräistä näkökulmista – osin modernien algoritmien avulla. Tämä täydentää toivottavasti omaa työtäni.<sup>33</sup>

Kilpaporin ulkomaanosastoja ja etenkin niiden omia kirjeenvaihtajaverkkoja käsittelen puolestaan melko laajasti, koska tällä alueella *Uusi Suomi* pyrki olemaan loppuun saakka HS:n veroinen, jollei parempi – maksoi mitä maksoi. Toisaalta ulkomaanuutiset olivat HS:lle perinteisesti tärkeitä, joten Ludviginkadulla ei haluttu hävitä etenkään tätä kilpailuerää. Poliitikka taas oli HS:n ja US:n kilpailussa tärkeä tekijä, mutta en uppoudu sen kehityksen yksityiskohtiin, jolleivät ne liittyneet suoranaisesti lähinnä *Uuteen Suomeen*.<sup>34</sup>

Jensen-Eriksen ja Kuorelahti käsittelevät lehtitalojen lukuisia kartelleja perusteellisesti myös yleiseltä kannalta, joten en toista heidän kuvaustaan. Kartellien pitävyys oli epäilemättä etenkin US-

<sup>33</sup> Vrt. Samu Nyströmin esitys Uuden Päivän Rahaston tilaisuudessa 2019, kirjoittajan hallussa.

<sup>34</sup> Vrt. esim. Vesa Vareksen Kokoomus-historiat, Smolanderin Suomalainen oikeisto, Juhani Suomen Kekkos-elämäkerrat, samoin Pentti Virrankosken Suomen historia sekä Seppo Hentilän, Osmo Jussilan ja Jukka Nevakiven Suomen poliittinen historia. Erityiskysymyksiä käsitteleviin teoksiin viitataan ao. yhteyksissä.

yhtiön etujen mukaista; rajussa kilpailussa tilausten, ilmoitusten ja paperin hinnoilla Sanomat olisi voinut ainakin 1950-luvulta alkaen ajaa kilpailijansa ahtaalle. Sopimusten noudattaminen kuului kai myös uussuomalaiseen mentaliteettiin, vaikka US-konserni olikin 1922 rikkonut kustantajien yhteisrintaman myymällä vanhan painokoneensa Oulun kommunisteille. Tämä johti jopa US:n kirjapainoyhtiön lyhytaikaiseen eroamiseen graafisen teollisuuden liitosta. HS:n roolia jatkosodan ajan paperinsäännöstelyssä kuitenkin käsittelen prologissa.<sup>35</sup>

Kirjapaino on ollut lehdille tärkeä kilpailutekijä. En kuitenkaan syvenny sen teknologiaan yksityiskohtaisesti.

Aikarajauksiini on vaikuttanut tutkimustilanne. Aloittaessani työtäni 1990-luvulla *Helsingin Sanomien* vaiheista oli siis julkaistu muutamien juhlaulkaisujen sekä Pertti Klemolan puolittaisen pamfletin lisäksi lähinnä Keijo K. Kulhan tutkimus lehden pääkirjoitusten linjasta 1920- ja 1930-luvuilla. Tutkimustyöni kestäessä ilmestyivät niin Eero ja Eljas Erkon elämäkerrat kuin Sanomain jo mainittu historiasarja. Olen siis voinut vertailla hyvällä pohjalla *Uuden Suomen* kehitystä sen pääkilpailijaan pitkällä jaksolla.<sup>36</sup>

*Uuden Suomen* tutkittu historia katkesi tätä tutkimusta aloittaessani vuoteen 1939 eli talvisodan aattoon, johon kirjoittamani teos *Sinivalloiseen Suomeen* päättyi ajallisesti. Tutkin aluksi lisensointityössäni lehden loppuvaiheita 1976-91 ja vasta sitten US:n ja sen edeltäjien kehitystä vuosina 1847-1939. Tämän jälkeen aion käsitellä väitöskirjassani koko jakson 1939-76 ja päivittää epilögissa tiiviisti loppuvaiheen. Tutkimuksen luonnoksesta tuli kuitenkin kovin laaja, kun taas väitöskirjoille on alettu suositella enintään 250 sivun laajuutta. Suositusta voi pitää kaavamaisena – historiantutkimuksessa tarvitaan suurempaa laajuutta kuin esimerkiksi matematiikassa. Ehkä suosituksella on haluttu muun ohessa estää nuoria tutkijoita puurtamasta väitöskirjasta elämäntyötään; perustelu on 79-vuotiaan kirjoittajan kohdalla tietenkin irrelevantti. Väitöskirjan rajaamiseen ajallisesti vain osaan tutkimuskokonaisuutta on silti hyviä perusteluja ja monia esikuviakin, kuten Matti Klingen ylioppilaskuntahistoria, jonka yksi osa johdantoineen oli hänen väitöskirjansa.<sup>37</sup>

Julkaisin siis vuosia 1939-56 käsitelleen tutkimukseni *Sota, säännöstely ja suvantokausi* väitöskirjani esityönä.<sup>38</sup> Käsitelen sen päätuloksia tämän tutkimuksen prologissa. Ajallisesti keskityn nyt siis vuosiin 1956-76. Alkupisteessä *Uudessa Suomessa* alkoi levikin pitkän, tosin loivan laskun sekä eräänlaisen suvantokauden jälkeen vastahyökkäys levikkinsä vuodesta 1939

<sup>35</sup> Vesikansa 1997. s. 344-345.

<sup>36</sup> Klemola 1981, Kulha 1989, Zetterberg 2001, Manninen ja Salokangas 2009.

<sup>37</sup> Klinge 1967.

<sup>38</sup> Vesikansa 2020. Viimeistelyltään teos ei ole väitöskirjatasoa.



kolminkertaistaneen *Helsingin Sanomien* tavoittamiseksi. US:n päätoimittaja rekrytoitiin – ensimmäisen kerran – pääkilpailijan leiristä. Pian vaihtuivat myös toimitusjohtaja, US:n toimituspäällikkö ja lehtiyhtiön johtokunnan avainhenkilöt. Sanoma-konsernissa alkoi puolestaan sen oman historian mukaan laskukausi levikin alentuessa lievästi ja kaikkivaltiaan Eljas Erkon voimien heikentyessä. Tämä avasi siis US:lle tilaisuuden edetä.

Tutkimuskauden päätepisteessä 1976 US-yhtiö oli konkurssin partaalla. *Uuden Suomen* levikki oli peittelytoimista huolimatta alentunut ja lehden poliittinen asemakin heikentynyt Kansallisen Kokoomuksen ja US:n suhteiden huononnutta. Tällöin elinkeinoelämän piiristä koottiin "remppajengi", jonka johdolla lehteä uudistettiin voimakkaasti. Tätä vaihetta olen jo tutkinut lisensiaattityössäni.

Sanoma-konsernissa voimakas uudistaminen oli aloitettu jo kymmenisen vuotta aikaisemmin Aatos Erkon johdolla. Vauhtiin päästyään uudistus heikensi US:n asemaa. Taloudellinen kilpailu lehtien kesken olikin jo ratkennut 1976, mutta Sanomissa seurattiin edelleen – jo perinteen takia – tarkasti tapahtumia US-yhtiössä.

Väitöskirjani esityössä käsitelty jakso 1939-56 on sekin tärkeä lehtiparin kilpailussa, joskin puitteiltaan poikkeuksellinen normaaliaikaan verrattuna. Sota, säännöstely ja poliittisen tilanteen muutokset asettivat lehdet aivan uuteen tilanteeseen. Levikkikäyrät kertovat, että juuri 1939-40 HS:n etumatka *Uuteen Suomeen* alkoi kasvaa nopeasti. US-yhtiössä vaihtui samassa käänteessä päätoimittaja sekä useaankin kertaan toimitusjohtaja ja omistus alkoi siirtyä 1930-luvun suurten kiistojen jälkeen ennen muuta tukkukauppiaille. HS:n levikki kasvoi 1950-luvun puoliväliin saakka vahvasti, kun taas US:n sinänsä melkoisesti noussut levikki saavutti kaikkien aikojen huippunsa, yli sata tuhatta kappaletta, *Suomettaren* juhlavuoden 1947 tienoilla laskien sitten loivasti, mutta trendinomaisesti.

Tutkimuskaudellakin on muutama käännekohta. *Uuden Suomen* linja vivuttiin oikealle 1964, kun taas Sanoma-konsernissa alkoi pian tämän jälkeen em. voimakas uudistaminen, johon kuului poliittinen moniarvoistaminen. US-yhtiön kriisi tiedostettiin ja julkistettiin 1970, mitä seurasi maltillisten uudistushankkeiden kausi. Se ei johtanut riittäviin tuloksiin, vaan 1976 toimeen tarttui Jaakko Lassilan suojeluksessa em. "remppajengi". Nämä käännekohdat hahmottuvat työni pääluvuissa.

Uskoakseni valitsemani tutkimuskausi 1956-76 on sekä riittävän pitkä satunnaisilmiöiden ohittamiseen että riittävän lyhyt perusteelliseen työhön. Epilogissa kuvaan lisensiaattityöni pohjalla US:n kehitystä vuosina 1976-2020 – *Uusi Suomihan* on ilmestynyt vuodesta 2007 verkkolehdenä. HS:n kehitystä tässä vaiheessa on tarpeetonta käsitellä, koska todellista taloudellista kilpailua lehtien kesken ei enää ollut. Verkkolehdeillä on oma profiilinsakin.

Prologissa kuvaan tiiviisti myös US:n ja HS:n sekä niiden edeltäjien vaiheita suomalaisen lehdistön alusta talvisodan aattoon saakka. Tällöin luotiin myöhemmän kilpailun lähtökohtia.

## 6. Lähteistä

Tutkimus nojaa US:n osalta ensi sijassa asiakirjoihin, HS:n osalta siitä julkaistuihin tuoreisiin historiateoksiin. Olen käynyt US-yhtiön arkiston läpi ja hoitanut 1990-luvulla sen kokoamisen ja siirron Kansallisarkistoon, joten tunnen kokoelman hyvin. Tarjolla ovat tutkimuskaudelta ennen muuta johtoelinten pöytäkirjat liitteineen (mm. tilinpäätökset, ilmoitusmäärät ja levikit) sekä laaja toimituksen, lähinnä päätoimittajien kirjeenvaihto. Tosin Lauri Aho ja Eero Petäjaniemi veivät keskeisen poliittisen kirjeenvaihtonsa mukanaan, mutta se on päätyntä Kansallisarkistoon heidän omiin kokoelmiinsa. Sen sijaan pöytäkirjoja, tilinpäätöksiä ja toimintakertomuksia täydentävästä US-yhtiön talousjohdon aineistosta on ennen Pentti Mahlamäen kautta (1970-76) jäljellä vain satunnaisia dokumentteja. Esim. talousjohdon vanhempaa kirjeenvaihtoa on säilynyt vain päätoimittajien kokoelmissa.

US:n levikki oli niin arka asia, ettei sitä monina vuosina kirjattu toimintakertomuksiin, vaikei niitä pitkään aikaan edes painettu. Johtokunnalle esiteltiin kuitenkin kauan kuukausittain ilmeisen luotettava levikkiraportti. Tarkastetun levikin ylläpitämistä ilmaisjakeluilla varottiin sen sijaan pitkään dokumentoimasta edes johtokunnan pöytäkirjoihin – laajemmasta julkistamisesta puhumatta.

Toimitusten päivittäisestä työstä ei jää juuri muita lähteitä kuin ilmestynyt lehti – siitäkin ehkä vain viimeinen painos. Niin HS:n kuin US:n ulkomaankirjeenvaihtajista on kuitenkin laaja kirjeaineisto. Jonkin verran sitä on myös kotimaan aluetoimittajista, koska asioita oli osin 1970-luvulle saakka kotimaassakin hankalaa ja kallista hoitaa puhelimitse.

US:n pääkirjoittajista on luettelo 1940-luvulta 1980-luvun alkuvuosiin, joskin siinä on virheitä sekä aukko 1960-luvun alkuvuosina. (Luetteloä ylläpiti päätoimittajan sihteeri, joka ei aina tiennyt todellista kirjoittajaa.) US:n nimimerkeistä on aukollisia kortistoja. Nimimerkit paljastetaan usein toimittajamatrikkeleissa, mutta niistä uusinkin on vuodelta 1954. Matrikkeli ei tietenkään kerro mitään journalistikunnan ulkopuolisten kirjoittajien nimimerkeistä. Toimitusprosessien

lähdeongelmia olen siis pohtinut tarkemmin em. puheenvuorossani *Historiallisessa Aikakauskirjassa*.<sup>39</sup>

Yksityiskokoelmista olen käynyt läpi Lauri Ahon ja Eero Petäjaniemen arkistot KA:ssa. Niissä on merkittävää *Uutta Suomea* sivuvaava kirjeenvaihtoa. US:n arkistossakin on monta yksityiskokoelmaa, mutta lähes tyystin vasta vuodesta 1976 alkaen. Niitä olen käyttänyt lisensointityössäni.

Kokoomuksen puoluearkisto on tunnetusti niukka. Olen käyttänyt sitä lisensointityössäni. Vesa Vares käsittelee Kokoomuksen historiasarjassaan kuitenkin melko paljon niin *Uuden Suomen* poliittista linjaa kuin puolueen suhdetta päälehteensä, samoin tekee Jyrki Smolander oman teemansa näkökulmasta. Heidän kuvauksiaan olen toistanut vain niiden liittyessä US:n asemaan lehtikilpailussa. Useimmat US:n päivänpoliittiset linjaukset olen siis sivuuttanut.<sup>40</sup>

Politiikan muista tutkijoista Jukka Koivisto ja Jukka Tarkka ovat sivunneet *Uuden Suomen* roolia Päiviö Hetemäen elämäkertoissa. Muihin politiikan tutkijoihin viitataan lähdeviitteissä ja -luettelossa. Kulttuuri on kiintoisa alue myös lehtikilpailussa, mutta esimerkiksi Martti Häikiö sivuuttaa V.A. Koskenniemen elämäkerrassa melko vähällä runoruhtinaan merkittävän roolin *Uudessa Suomessa*. Tutkimukseni täydentää siis kuvaa. Varsinaista mediahistorian tutkimusta käsittelen erikseen.<sup>41</sup>

## Muistelmista ajankuvaa

US-yhtiön avainpäättäjistä tutkimuskaudella on muistelmat julkaissut lehtitalon loppuvaiheen avainhahmo Jaakko Lassila, joka tuntuu kuitenkin nojanneen pitkälle lisensointityötäni varten tekemäni haastattelun tarkistustekstiin. Päiväkirjaa lienee päättäjistä pitänyt vain päätoimittaja Jyrki Haikonen. Pentti Poukka julkaisi sen sijaan kirjassaan *Elämänmenoja Usarissa* (2000) muistelmartikkelin. Kirjassaan on myös artikkelitoimittaja Matti Aution laaja haastattelu. Johannes Koroma on toistaiseksi muistellut toimintaansa mm. yhdessä artikkelissa ja juhla kirjansa haastattelussa.<sup>42</sup>

*Uuden Suomen* muista journalisteista muistelmansa ovat julkaisseet mm. Jorma Cantell, Lauri Karén, Jyrki Koulumies, Eeva Lennon, Matti Paavonsalo, Pentti Pirhonen, Sakari Talvitie, Aarne Tanninen ja Pekka Tarkka sekä varhemmalta ajalta Anni Voipio, jota kuvaa muistelmissaan myös

<sup>39</sup> Vesikansan em. artikkeli, HAik 4/2018 s. 477.

<sup>40</sup> Vares: Suomalaiskansallinen kokoomus- sarja, Smolander 2000. Kumpikaan ei havaitakseni ole hyödyntänyt US:n kokoelmaan kuuluvaa em. pääkirjoittajaluetteloa.

<sup>41</sup> Vares. Suomalaiskansallinen Kokoomus-sarja. Koivisto 2006., J.Tarkka 2006, Häikiö 2010.

<sup>42</sup> ,Ks. lähdeluettelo. Aution haastattelun *Elämänmenia*- teoksessa teki Jyrki Haikonen. Tätä työtä viimeisteltäessä Johannes Koroma kertoi kirjoittavansa muistelmiaan.

hänen tytäripuolensa Meri Helga Mantere (s. Juvas). Muistellessaan toimittajat ovat nojautuneet omien tekstiensä ohella lähinnä muistiinsa ja tuntemaansa toimitustraditioon. Muistelot värittävät ajankuvaa, mutta ovat yksityiskohdissaan usein virheellisiä. Yritysjohdon toimia eivät toimittajat yleensä lähemmin tunteneetkaan.

Kukaan Sanomain päättäjistä tutkimuskaudellani ei ole julkaissut muistelmiaan, mutta heistä on elämäkertoja. Juhlajulkaisut ja aikalaikirjallisuus antavat lähinnä lisäväriä. Tärkeä lähde on ollut US-konsernin henkilöstölehti *Välke*.<sup>43</sup>

US:n toimijoita haastateltiin systemaattisesti lehden kuoltua, mutta haastattelujen anti ajasta ennen vuotta 1975 on niukka Poukkaa lukuun ottamatta. Enää ei keskeisiä haastateltavia tuolta ajalta juuri ole. Päätoimittaja Jyrki Haikosen ja toimitussihteeri Martti Savojärven kanssa olen keskustellut ja he ovat kommentoineet tekstiluonnoksia, samoin osin päätoimittaja Koroma. Lisensiaattityötäni varten saatoin haastatella vielä monia toimijoita, heidät kerrotaan lähdeluettelossa.

Tietenkin olen kuullut monenlaisia muisteloita toimituksen kahvitunneilla – ne saattoivat 1960-luvulla venyä aika lailla – samoin illanistujaisissa ja päivittäisissä toimitusneuvotteluissakin. Lähdekriittiset ongelmat tämän tradition hyödyntämisessä ovat itsestään selvät, mutta eräissä kohdissa olen siihenkin nojannut.

Sanoma-konsernin laajaa haastatteluaineistoa en ole tutkimusekonomisista syistä käyttänyt. Sitä on hyödynnetty ansiokkaasti Sanomain historiasarjassa.

Tärkeää vertailuaineistoa on tarjonnut Pekka Mervolan väitöskirja ja lehtihistorioista em. HS-historioiden lisäksi Jyrki Pietilän teos *Aamulehdestä*. Eero Sauri on tutkinut perusteellisesti Pohjois-Suomen kokoomuslehtien loppuvaiheen, jossa kulutettiin runsaasti US-yhtiön varoja. US-yhtiön ja Ilmari Turjan *Uuden Kuvalehden* suhteita on tutkittu etenkin Tapani Ruokasen Turja-elämäkerrassa sekä Pentti Nurmion muisteloissa.<sup>44</sup>

### **Lähdekriittisiä ongelmia**

US-yhtiön lähteistä keskeisin on johtokunnan (vuodesta 1973 hallituksen) ja sen työvaliokunnan pöytäkirjasarja. Niissä päätöspöytäkirjaa piti lähinnä talousjohtaja, joka merkitsi muistiin myös hieman keskustelua. Päätökset olivat muodollisesti yksimielisiä jopa päätoimittajanvaalissa 1956. Todellista asetelmaa voi kaikkien osallistujien kuoltua etsiä lähinnä Lauri Ahon kirjeenvaihdosta.

---

<sup>43</sup> Ks.lähdeluettelo.

<sup>44</sup> Ks. lähdeluettelo.

Yhtiökokousten ja 1963 perustetun US-yhtiön hallintoneuvoston pöytäkirjoissa selostetaan keskustelua toisinaan laajastikin. Piiloon tietenkin jää, mitä niin johtokunnan kuin hallintoneuvoston kokousten jälkeen tarjotuilla illallisilla keskusteltiin.

Toimituksen neuvottelukunnan (toimitusneuvoston) pöytäkirjat ovat enimmäkseen kadonneet, jos niitä on aina pidettykään. Pöytäkirjoja on lähinnä vuosilta 1956-64, jolloin ne laati päätoimittaja Eero Petäjaniemi. Hän otti pöytäkirjat omaan kokoelmaansa, joka on siis Kansallisarkistossa. Petäjaniemellä oli tietenkin intressi painottaa kirjausta oman näkemyksensä suuntaan. Neuvoston puheenjohtaja Päiviö Hetemäki saattoikin tarkentaa kynällään pöytäkirjaa. Neuvoston toiminta sammui 1966.<sup>45</sup>

Oma roolinsa on US:ssa ollut KOP:n pääjohtajan Matti Virkkusen kaltaisilla taustavaikuttajilla, vaikka heidän vaikutuksestaan on vain vähän dokumentteja. Kuitenkin riittävästi todistamaan sen olemassaolo. Marko Paavilainen on valmistelemassa Virkkusen elämäkertaa.

Avainnumeroista olen esittänyt US:n levikin yleiseen levikintarkastukseen osallistumiseen (1957) saakka johtokunnan pöytäkirjojen liitteiden perusteella. Ne olivat salaisia ja siis kohtuullisen luotettavia. Virallisen levikintarkastuksen alettua 1950-luvulla olen käyttänyt ns. LT-lukuja niin HS:sta kuin US:sta. HS:n varhemmat levikkiluvut ovat HS:n historiasarjan taulukon mukaiset.

1970-luvun alussa US-yhtiön johtokunnalle alettiin paljastaa – tietenkin luottamuksellisesti – paljonko LT-lukuja oli peukaloitu ns. joukkotilauksilla. Tästä alkaen kerronkin tilastoliitteessä myös ns. runkolevikin eli kestopilaukset sekä täysin maksetut 12 kuukauden tilaukset siinä määrin kuin ao. dokumentit ovat säilyneet.

Ilmoitusmäärät sai kuka tahansa selville mittanauhalla. Näin US-yhtiössä tehtiinkin vertailemalla päivittäin omia ja pääkilpailijoiden ilmoitusmääriä. Tämä ei tosin kerro tarkasti ilmoittelun tuottoa – eli sitä, oliko ilmoitusten listahinnoista ehkä tingitty. Oma pulmansa ovat lehtitalojen omat ilmoitukset, joita *Uudessa Suomessa* käytettiin myös täyttämään latomon riittämättömän kapasiteetin takia tai muista syistä sivuille jääneitä aukkoja etenkin ykköspainoksessa.

US-yhtiön tulostiedot kerron siis tilinpäätöksen mukaisina. Tekstissä esitän myös tarkistetut luvut. Epilogissa nojaan lisäksi yhtiön käyttökatteeseen sekä sisäiseen lehtikatteeseen, kun sitä alettiin 1980-luvulla systemaattisesti laskea.

---

<sup>45</sup> Toimitusneuvoston pöytäkirjoista lienee ollut Petäjaniemen kokoelmaan tallentuneiden versioiden ohella toinen, yhtiön hallintoon jäänyt sarja, joka näyttää kadonneen.

## 7. Aiempi tutkimus

Kaija Vuorio on väitöskirjassaan analysoinut suomalaista mediahistorian tutkimusta ansiokkaasti 2000-luvun alkuvuosiin saakka. Yhdyn hänen tulkintoihinsa. Seuraavassa omia näkemyksiäni – myös siltä kannalta, miten ne ovat vaikuttaneet tämän työn rakenteeseen.

Varhemmin suomalainen mediahistoria tarkoitti ensi sijassa yksittäisten lehtien vaiheiden esittelyä juhlanumeroissa ja -julkaisuissa pyöreinä merkkipäivinä. Perinne on jatkunut.<sup>46</sup> Yksittäisistä lehdistä ja lehtitaloista on julkaistu myös paljon historiateoksia. Osa niistä on journalistisia, lähinnä haastatteluihin ja ilmestyneisiin lehtiin perustuneita juhlateoksia. Tieteellisyyteen pyrkineissä historioissakin perusratkaisuna oli aiemmin yleensä lehden sisällön, etenkin sen poliittisten kannanottojen selostaminen. Tämäkin perinne on jatkunut.<sup>47</sup>

Näkökulman laajentumista merkitsi Päiviö Tommilan johdolla 1970-luvulla toteutettu neliosainen Keski-Suomen lehdistön historia, jossa käsiteltiin maakunnan koko lehdistöä.<sup>48</sup> Sarjaa voi pitää esivaiheena mittavalle Suomen lehdistön historiahankkeelle (SSLH), jota Tommila myös johti. Projektissa syntyi kymmenosaisen pääteoksen (SLH) ja sen yhteenvedon lisäksi lukuisia oheisjulkaisuja sekä itsenäisiä väitöskirjoja ja muita tutkimuksia. Tämäkin työ sai alkunsa SSLH-hankkeessa, vaikei kaavailtua tutkimusta ulkomaankirjeenvaihtajista syntyntykään muiden tehtävieni takia. Tämä tutkimukseni sivuaa tosin tuotakin aihepiiriä.<sup>49</sup>

Kuten mainitsin, huolimatta pyrkimyksestä tietojen mitattavuuteen etenkin varhemmilla aikakausilla SLH:n perusrakenne nojaa lehtien poliittisiin suuntauksiin eikä esim. markkina-alueisiin. Tämä oli perusteltua etenkin puoluelehdistön kultakauden osalta 1900-luvun ensi vuosikymmeninä, mutta hämärtää sitä, että lehtien kilpailu oli kuitenkin pääosin alueellista. Esim. *Aamulehti* oli aina "punaisen" Tampereen johtava lehti. Raimo Salokangas käsittelee kuitenkin

<sup>46</sup> Kaija Vuorio 2009. Julkajulkaisuista esimerkkeinä US:n satavuotisnumero 1947, Uuden Suomettaren muistojulkaisu 1919, Merkkipäivän johdosta 1947, Helsingin Sanomat- Päivälehti 1949, 110 vuotta Uuden Suomen toimittajien työtä 1957, Seppälä: Sata vuotta Suomen puolesta 1981, HS:n Kuukausilehden juhlanumero 1989. – US:n juhlanumeroiden (esim. 12.1.1987) sarja päättyi tavallaan painetun US:n viimeisiin numeroihin 1.10. ja 29.11.1991.

<sup>47</sup> Journalistisista teoksista huera esimerkki on Karlsson: Kansikuva uusiksi (1996). Lehden sisältöön ja kannanottoihin keskittyvät mm. Kirsti Arajärven *Aamulehti*-historiat sekä varhemmat Suomettaren ja Uuden Suomettaren historiat..

<sup>48</sup> Keski-Suomen lehdistö 1-4 (1970-79)

<sup>49</sup> Suomen lehdistön historia 1-10, Tommila-Salokangas 1998 (yhteenvetoteos) sekä hankkeen oheisjulkaisut. Erityisesti Tommila: Tutkimussuunnitelma, SLH 1 s. 10-21 ja Salokangas 1982 sekä Vuorio 2009.

SLH:n kakkososassa systemaattisesti lehtimarkkinoita talvisotaan asti, Veikko Löyttyniemi kolmososassa siitä eteenpäin 1980-luvulle saakka.<sup>50</sup>

*Uutta Suomea* ja sen edeltäjiä käsitellään siten SLH:n eri osissa ensi sijassa osana suomettarelais-kokoomuslaista, *Helsingin Sanomia* ja *Päivälehteä* osana nuorsuomalais-edistysmielistä lehdistöä – ei rinnakkaisina toistensa pääkilpailijoina. Vuoden 1950 jälkeen HS tosin luetaan SLH:ssa osaksi sitoutumatonta lehtiryhmää. Tässä tarkastelussa lehtien keskinäinen kilpailu siis hämärtyy ja puoluepolitiikan merkitys korostuu. Salokangas käsittelee kuitenkin SLH:n em. artikkelissa perusteellisesti, US:n osalta alkuperäislähteiden pohjalla HS:n voittoa kilpailijastaan 1920-luvun lopulta talvisotaan saakka. Hän katsoo kilpailun joksikin ratkenneen tuossa vaiheessa.<sup>51</sup>

Tutkimuskauteni osalta *Uuden Suomen* vaiheista kirjoittaa Esko Salminen nojaten lähinnä haastatteluihin, mutta käyttää myös muutamaa US-yhtiön johtokunnan pöytäkirjaa ja muistiota. Taustaa työlle antoi kirjoittajan työskentely US:n toimittajana 1973-76. Tämän työn kannalta lähdekriittisen pulman muodostaa Salmisen nojaaminen hänelle 1986 laatimaani kirjeeseen. Voisi siis syntyä kehäpäätelmiä, jos nojaisiin Salmiseen. Hänen tekstinsä on pätevää, mutta lähdepohjaltaan siis suppeaa.

*Helsingin Sanomain* osalta Salminen nojaa lähinnä Aatos Erkon kirjeeseen hänelle, Aatos Erkon ja Heikki Tikkasen haastatteluihin, Pertti Klemolan HS-teokseen ja jopa omaan artikkeliini *Kanavassa*. Sanomain arkistoa Salminen, Salokangas tai muut SSLH:n tutkijat eivät voineet käyttää. Näistä lähtökohdista teksti oli pätevää, mutta on tietenkin täydentynyt paljon HS:n omassa historiaprojektissa 2000-luvulla.

Molempia lehtiä esitellään myös SLH:n hakuteos-osissa. Raimo Salokankaan tiivis katsaus *Uuden Suomen* vaiheisiin 1980-luvun loppupuolelle saakka on linjakas ja edelleen kestävä. Hän oli myös yksi HS-osion kirjoittajista. Tähän osioon Sanoma-yhtiö luovutti myös HS:n levikkitiedot.<sup>52</sup>

SSLH-hankkeen julkaisusarjaan kuuluu Esko Keräsen väitöskirja toimitustyön eriytymisestä. *Uuden Suomen* osalta työn lähdepohja on kuitenkin huterana ja näennäisen eksakteina julkaistut tilastot virheellisiä. Tuloksia ei voi US:n osalta pitää edes viitteellisinä.<sup>53</sup>

<sup>50</sup> SLH, etenkin Salokangas SLH 2 s. 390-407, Löyttyniemi SLH 3 s. 307-432.

<sup>51</sup> Salokangas: SLH 2 s. 390-399.

<sup>52</sup> Salminen 1988, SLH 3. s. 141-306. SLH-hakuteos, osat 5 ja 7.

<sup>53</sup> US:n toimittajamäärän osalta ennen vuotta 1973 Keränen nojaa lähinnä Johannes Koroman haastatteluun. HS:n osalta Keränen on sen sijaan käyttänyt primäärilähteitä. Koroman tietolähteet eivät työstä ilmene – itse hän ei voinut tietää toimittajamäärien aiempaa kehitystä. – US-yhtiön vuosikalentereissa esiteltiin kulloinenkin toimitus. Valitettavasti en ole löytänyt niitä kohtuullisella vaivalla. Sama koskee toimituksen painettua, aika ajoitin päivitettyä puhelinluetteloa.

## US:n ja HS:n historiankirjoitus

Niin *Uuden Suomen* kuin *Helsingin Sanomien* teettämä tieteellinen historiankirjoitus alkoi, kuten jo mainitsin, 1940-luvulla. US-yhtiö julkaisi siis paksut teokset *Suomettaresta* sekä *Uudesta Suomettaresta Päivälehdessä* syntyyn 1889 eli pääkaupungin lehtikilpailun alkuun saakka. Kirjoittajista O.W. Louhivuori oli varsinaisesti kansantaloustieteilijä, Kaarlo Nieminen kirjallisuuden tutkija. Hän julkaisi myös *Uuden Suomen* kirjapainon eli tuolloisen SKSK:n satavuotishistoriikin 1949. Modernin historiatieteen kriteerejä em. teokset eivät ansioistaan huolimatta täytä. Päiviö Tommila ja Lars Landgren käsittelivät toki *Suometarta* SLH:ssa.<sup>54</sup>

Ajallisesti *Helsingin Sanomat* ampaisi lehtiparista nuorempana historiansa kirjoittamisessa kärkeen Alli Rytkösen julkaistessa 1940-luvulla kolmiosaisen *Päivälehdessä* historian, joista kolmas osa oli hänen väitöskirjansa. Tämän jälkeen HS:n "oma" historiankirjoitus rajoittui kauan juhlaulkaisuihin. Eräitä hankkeita käynnistettiin, mutta ne eivät johtaneet julkaistuihin tuloksiin. Sen sijaan Ludviginkadun varrelle avattiin 2001 *Päivälehdessä* museo.

Taustalla oli ilmeisesti se, että *Sanomien* pääomistajalla Aatos Erkolla oli vahva oma näkemys konsernin ja sen päälehden vaiheista. Hän esim. torjui E.O. Sjöbergin kuulumisen *Päivälehdessä* perustajiin. Aatos Erkon itsestään tilaama "auktorisoitu" elämäkertakin ilmestyi vasta vuosia kohteen ja ko. teoksen kirjoittajan kuoleman jälkeen.<sup>55</sup>

Mutkia oli myös *Uuden Suomen* historiankirjoittamisen jatkamisessa. Siihen ryhdyttiin melkospian 1940-luvun teossarjan jälkeen. US-yhtiön johtokunta nimesi 28.11.1955 uuteen historiatoimikuntaan Lauri Ahon ja Rafael Koskimiehen sekä edesmenneen J.V. Lehtosen tilalle Eino E. Suolahden. Työhön kiinnitettiin nuori tutkija Pirkko Rommi, jonka kiitetty väitöskirja *Yrjö-Koskisen linja* sittemmin käsitteli *Uudelle Suomettarelle* keskeisiä teemoja. Teos valmistui kuitenkin vasta 1964. Äskettäin edesmennyt, hyvin tuntemani tutkija oli siis perusteellinen – ehkä liiaksikin, sillä tilattu *Uuden Suomen* historia ei koskaan valmistunut Rommin julkaistessa aihepiiristä vain artikkelin *Historiallisessa Aikakauskirjassa* 1974.<sup>56</sup>

<sup>54</sup> Louhivuori, emt. Nieminen, emt:t, Tommila ja Landgren, SLH 1.

<sup>55</sup> Rytkönen, emt:t. Karén 2018, Blåfield 2014, .s. 284.

<sup>56</sup> Jk 28.11.1955, ptk, USark, KA. Sopimuksen mukaan Rommille luvattiin 50.000 mk painoarkilta. Työn edistymistä käsiteltiin johtokunnassa aika ajoin ja Rommille maksettiin ennakkona 15.000 mk 1958, mutta lopulta hanke sammui. Jk 6.2.1956, 25.8.1965, ptk:t. Kirjoittaja on yrittänyt keskustella asiasta 2019 kuolleen Rommin kanssa, mutta hän ei halunnut siihen palata.– Rommi, HAik 1/1974. Vrt. Rommi: *Yrjö-Koskisen linja* (1964).



Rommin työn sammuttua US-yhtiön kasvavat vaikeudet estivät varmaan uudet historiahankkeet. *Uuden Suomen* vaiheita lähinnä 1930-luvulla käsitteli sen sijaan 1980-luvulla SSLH-hankkeen rinnalla tai ohessa Raimo Salokangas HAikissa sekä Vesa Vares opinnäytteissään Turussa.<sup>57</sup>

*Uuden Suomen* 140-vuotispäivän 12.1.1987 juhlanumerossa fil. tri Seppo Kuusisto julkaisi alkuperäislähteisiin perustuneen laajan historia-artikkelin ja tämän kirjoittaja päivittäisen *Uuden Suomen* viimeisessä numerossa 1.10.1991 jo mainitun historiakatsauksen. Tätä seurasi aiemmin kuvattu oma tutkimus- ja kirjoitustyöni, johon liittyi monia artikkeleja ja esitelmiä. Perustettu Uuden Suomen toimitusseura julkaisi lisäksi kirjoituskokoelman.<sup>58</sup>

Kolme *Uuden Suomen* toimittajaa julkaisi heti lehden kuoltua 1992 pamfletin *Tapaus Uusi Suomi*, jota on joissakin tutkimuksissakin käytetty lähteenä – ehkä paremman puutteessa. Teos kertoo tunnelmista lehden loppuvaiheissa, mutta on kovin subjektiivinen. Siinä on satunnaista detaljitietoa, jota ei muualta löydä, mutta varsinaisen historiaosuuden laatinut, jo edesmennyt Johanna Garam ei kerro lähteitään. Ilmeisesti hän on saanut tietoja aiemmasta työpaikastaan, Pohjola-yhtiöistä.<sup>59</sup>

*Helsingin Sanomain* historiakirjoitus vauhdittui vuosituhannen vaihduttua Seppo Zetterbergin julkaistua 2001 laajan Eero Erkon elämäkerran. Tätä seurasi Eljas Erkon elämäkerta (Manninen - Salokangas) ja jo mainittu ansiokas teossarja. Päätoimittaja Janne Virkkusen muistelmat nojasivat mm. hänen päiväkirjaansa. Tuskin aihepiiriä on silti vielä tyhjiin ammennettu. Uusissa teoksissa HS:n kehitystä vertaillaan myös *Uuteen Suomeen*, mitä aiemmin siis yrityshistorioissa kartettiin. Ehkä kilpailijoita käsittelemistä tai jopa mainitsemista pidettiin hyvän liikemiestävän vastaisena.<sup>60</sup>

## Muita tutkimuksia

Martti Häikiö käsittelee Helsingin kaupungin uudessa historiasarjassa laajasti "tiedon metropolin" mediaa – erityisesti *Helsingin Sanomain* ja *Uuden Suomen* kilpailua. Hän tosin nojaa paljon omiin

<sup>57</sup> Salokangas: Uusi Suomi ja kokoomuspuolue 1930-luvulla, HAik 1/1985, Vares: Kevätvirroista vastavirtaan. Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja F:3 (1986) ja Kevätvirroista vastavirtaan (Pro gradu-työ, Turun yliopiston poliittinen historia 1986). Vares julkaisi aiheesta myös artikkelisarjan US:ssa.

<sup>58</sup> US 12.1.1987, Kuusiston artikkeli; US 1.10.1991, Elämänmenoa Usarissa (2000) Myös Uuden Suomettaren Säätiön teos Apurahalla Konstantinopoliin ... (2011) sivusi US:n vaiheita.

<sup>59</sup> Garam ym.: Tapaus Uusi Suomi. (1992)

<sup>60</sup> Zetterberg, 2001. Manninen-Salokangas 2009, Blåfield 2014, Jensen-Eriksen – Kuorelahti 2017, Mainio, Jensen-Eriksen - Mainio – Hänninen 2019, Hänninen 2019. Virkkunen 2013.– Kuvaavaa kilpailijoiden aiemmalle julkiselle käsittelylle oli se, että US-yhtiön toimitusjohtaja Risto Takala moitti tämän kirjoittajaa, kun olin lyhyessä US:n jälkiartikkelissa kommentoinut jotakin Sanoma-konsernin asiaa. Esimerkkejä kilpailijoiden väistelystä ovat mm. Huhtamäen ja KOP:n 1940-luvun historiateokset (Jutikkala 1945 ja 1950, monen kirjoittajan Kansallis-Osake.Pankki 1889-1939, 1940).

tutkimuksiini, joten myös häneen nojatessa on kehäpäätelmän riski. Uutta on mm. vertailu *Hufvudstadsbladetin* ja *Uuden Suomen* 1970-luvun ratkaisujen välillä. Käsittelen Häikiön tulkintaa – osin polemisoiden – ao. luvussa.<sup>61</sup>

*Uutta Suomea* on sivuttu joissakin elämäkertoissa. Matti Lackmanin laajassa Esko Riekin elämäkerrassa hänen 18-vuotinen kautensa US-yhtiön toimitusjohtajana käsitellään kuitenkin vain kolmella sivulla – paljossa tämän kirjoittajan tutkimusluonnoksen pohjalla. Se ulottui tuossa vaiheessa vain 1940-luvun lopulle, joten Lackman sivuuttaa Riekin loppukauden US:ssa yhdellä virkkeellä. Tutkimus antaa kuitenkin hyvän kuvan Riekin persoonasta ja taustasta.<sup>62</sup>

Monen HS:n ja US:n vaikuttajan pienoiselämäkerrat on julkaistu *Kansallisbiografiassa* – useat niistä laatimiani. HS:n päätoimittajien vaiheita on teossarjassa kuvannut etenkin Keijo K. Kulha, joka on siis tutkinut myös HS:n linjaa sotien välisenä aikana sekä päätoimittajien – etenkin HS:n ja US:n – roolia.<sup>63</sup>

*Uuden Suomen* vaikuttajista on tuore elämäkerta mm. V.A. Koskenniemestä. Lisätietoja tarjoaa Koskenniemi-seuran artikkelikokoelma. Lasse Kangas on julkaissut S.A. Hariman elämäkerran, mutta muista US-yhtiössä vaikuttaneista liikemiehistä ei juuri elämäkertoja ole. A-P Pietilä on tosin julkaissut journalistisen teoksen Heikki Tavelasta, Ao. yrityshistoriat kertovat tietenkin US-yhtiön luottamushenkilöiden taustasta, mutta ani harvoin heidän US-kytkennöistään.<sup>64</sup>

Lehtihistorioista voi Sanomain teossarjan ohella esikuvallisena pitää avoimuudessaan ja muutoinkin Lasse Kankaan tutkimusta *Keskisuomalaisesta*. Jyrki Pietilän työ *Aamulehdestä* on myös antoisa. 1980-luvun US-kytkennässä hän nojaa toki pitkälle liseniaattityöhöni.<sup>65</sup>

Pekka Mervola tutki väitöskirjassaan ennen muuta tiettyjen lehtien – myös HS:n ja US:n – ulkoasun ja sisällön rakenteen kehittymistä, mutta selvitti muutoinkin ko. lehtien vaiheita alkuperäislähteiden pohjalla. Olen hyödyntänyt työtä aika paljon. Mervola tutki myös *Suomen Sosialidemokraattia*, josta ei ole omaa historiaa. Se kilpaili lähinnä *Helsingin Sanomain* kanssa – aikaa myöten huonolla menestyksellä.<sup>66</sup>

<sup>61</sup> Häikiö 2015, s. 90-95 ja 292-316.

<sup>62</sup> Lackman 2007, s. 441-444.

<sup>63</sup> Kansallisbiografia ja sen verkkoversio. Kulha 1989 ja 2002.

<sup>64</sup> Häikiö 2010 sekä kokoelma Hetki ja ikuisuus. Kirjoituksia V.A. koskenniemestä. (2019). Kangas 2017, A-P. Pietilä 1992. – Esim. yksityisen tukkukaupan historiassa (Hoffman 2004) Tukon Uusi Suomi-suhteet sivuutetaan.

<sup>65</sup> Kangas 2017, J. Pietilä 2011.

<sup>66</sup> Mervola 1995.

Merja Hurri on tutkinut väitöskirjassaan lehtien kulttuuriosastoja. Niillä on ollut oma roolinsa lehtikilpailussa. Aihepiiriä käsitellään myös Seppo Heikinheimon, Eino S. Revon, Pekka Tarkan ja muissa muistelmissa – vaihtelevan subjektiivisesti.<sup>67</sup>

---

<sup>67</sup> Hurri 1993, Heikinheimo 1997, Repo1975, P.Tarkka 2018.

## Prologi (1847-1956)

Jos asioita seuraavalta suomalaiselta olisi vuonna 1956 kysytty, milloin sanomalehti *Uusi Suomi* kuolee, useimmat olisivat varmaan – poliittiseen kantaan katsomatta – pitäneet kysymystä hölmönä. ”Usari” oli kansallinen instituutio siinä kuin Kansallisteatteri – siis Aleksis Kiven *Suomenmaan* kielellä ”ijankaikkinen”. *Helsingin Sanomat* tiedettiin toki levikiltään *Uutta Suomea* suuremmaksi, mutta perinteiltään ja varmaan myös arvostukseltaan US oli monien mielestä kärjessä. Historiaa hieman oikoen se ylpeili olevansa vanhin edelleen ilmestyvä suomenkielinen sanomalehti.<sup>68</sup>

On väitelty siitä, milloin *Helsingin Sanomat* voitti lopullisesti kilpailijansa. Tätä pohtivilla olen usein arvuutellut, milloin Hesari ohitti Usarin levikissä. (Olen käyttänyt tällöin vastauksesta ilmenevän syyn takia lehtien lempinimiä.) Useimmat ovat veikanneet 1950-lukua. Oikea vastaus on 1911. Suoraviivaisen levikkiteorian mukaan tätä voisi siis pitää ratkaisun hetkenä. Kaiken lisäksi HS kasvatti 1910-luvulla roimasti etumatkaansa. 1920-luvulla *Uusi Suomi* kiri sitä kiinni pääsemättä kuitenkaan enää uudelleen kärkeen.<sup>69</sup>

Raimo Salokangas pitää *Suomen lehdistön historiassa* ratkaisukohtana 1920-luvun loppua, jolloin Eljas Erkko alkoi kehittää voimakkaasti *Helsingin Sanomia* US:n voimien sitoutuessa paljossa poliittiseen ja omistustaisteluun. Jensen-Eriksen ja Kuorelahti katsovat pyöreämmin Eljas Erkon saavuttaneen vuoteen 1939 mennessä ”ratkaisevan voiton” kartellikumppaneistaan lehtimarkkinoilla. Etenkin jälkikäteen arvioiden näille näkemyksillä on perusteita, joskaan HS:n ja US:n levikkien ero ei talvisodan alkaessa ollut vielä hälyyttävän suuri – eikä etenkään näyttänyt siltä.<sup>70</sup>

Numeroiden perusteella ratkaisevana kilpailuvaiheena voi ainakin yhtä hyvin pitää jaksoa talvisodasta 1950-luvun puoliväliin, jolloin HS:n levikki nousi kolminkertaiseksi kilpailijaansa

---

<sup>68</sup> *Suomettaren ja Uuden Suomettaren* välissä oli kolmen vuoden tauko eikä *Uutta Suomea* voi pitää ilman muuta jälkimmäisen seuraajana. Toki vastaavia piirteitä on myös HS:n ja eräiden muidenkin lehtien vaiheissa, kun juhlittava merkkipäivä on haettu mahdollisimman kaukaa.

<sup>69</sup> Löysin Uuden Suomettaren levikitiedot 1910-luvulta US:n jäämistöä järjestellessäni niin myöhään, etten voinut ottaa tietoja *Sinivalkoiseen Suomeen*- teokseen (1997). Siinä s. 455 esittämäni arvio pitää kylläkin melko hyvin paikkansa. (US:n levikitiedot, USark, KA).

<sup>70</sup> Salokangas: SLH 2 s. 390-399, Jensen-Eriksen – Kuorelahti 2019, s. 154.

nähdessä. Keskeistä oli tässä vaiheessa HS:n vahva uutispanostus, riippumattomuus ja – etenkin US:n toimitustradition mukaan – häikäilemätön toiminta paperinsäännöstelyn oloissa.

Kilpailijan kasvanut etumatka ja US:n hitaasti, mutta trendinomaisesti laskenut levikki saivat US-yhtiön johdon ryhtymään 1956 vastahyökkäykseen. Tässä tutkimuksessa kuvaan operaatiota ja sitä seurannutta *Uuden Suomen* ajautumista tuhon partaalle, josta elinkeinoelämä lehden pelasti. Vuosien 1956-65 välistä jaksoa voi pitää viimeisenä vaiheena, jossa US:lla oli mahdollisuuksia nostaa levikkipeittoaan ainakin koulutetun keskiluokan piirissä ja näin turvata asemansa HS:n rinnalla – sitä levikiltään selvästi pienempänä, mutta elinkelpoisena. Onhan *Suomen Kuvalehti* pärjännyt, vaikka *Apu* ja *Seura* ovat olleet levikiltään sitä selvästi suurempia. Toisaalta monissa suhteissa *Uuden Suomen* kaltainen *Svenska Dagbladet* ajautui myös kriisiin, josta elinkeinoelämän ja valtion tuki sen pelasti. SvD ilmestyy toki edelleen.<sup>71</sup>

## Pitkät juuret

Tutkimuskauden tilanteella HS:n ja US:n kilpailussa oli tietenkin pitkät juuret, joita olen kaivellut esiin aiemmissa teoksissani. Samoin on tehty HS:n historiateoksissa sekä tietenkin SLH-sarjassa.<sup>72</sup> Tässä riittää siten vain tiivis kuvaus.

*Uusi Suomi* katsoi olevansa 1847 perustetun *Suomettaren* seuraaja. Se oli ensimmäinen sivistyneistölle tarkoitettu suomenkielinen lehti. Alkuvuosinaan *Suometar* joutui mm. kieliasetuksen puristukseen, mutta saavutti menestystä Krimin sodan aikaisessa uutisvälillä. 1860-luvulla *Suometarta* rasittivat kuitenkin niin fennomaanien suuntariidat kuin nälänhätään huipentuneet kansantalouden vaikeudet. Suuntariitojen aikana Helsinkiin syntyi ensi kerran suomenkielistä lehtikilpailua, kun *Suomettaren* rinnalle perustettiin jyrkkien jungfennomaanien *Helsingin Uutiset* sekä liberaali *Päivätär*, jota voi pitää *Päivälehdessä* henkisenä edeltäjänä.

Kilpailevien lehtien yhdistäminen ei auttanut pahenevassa taloudellisessa kriisissä, vaan *Suometar* oli lopettava 1866. Nyt pääkaupungissa ei ollut yhtään suomenkielistä sanomalehteä – maakuntiin niitä oli syntynyt muutamia.

G.Z. Forsmanin (myöh. Yrjö-Koskisen) johtamat jungfennomaanit eivät tyytyneet tilanteeseen, vaan perustivat nälänhädän taituttua 1869 *Uuden Suomettaren*. Lehden sisäpiirin haltuun tuli pian myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, joka sitten (kahdesti nimeään hieman

<sup>71</sup> Pohjoismaista vertailua loppuluvussa.

<sup>72</sup> Vesikansa 1997 ja 2020, Jensen-Eriksen – Kuorelahti 2017, SLH osat 2 ja 3 sekä muut johdannossa esitellyt tutkimukset HS:n ja US:n sekä niiden edeltäjien historiasta. Lähdeviitteissä viitataan myös joihinkin keskeisiin taustatutkimuksiin.

muuttaen) painoi myös *Uuden Suomen* sen loppuun saakka. Toimitus asettui kirjapainon taloon Antinkadun (myöh. Lönnrotinkadun) varrelle, josta toimitus muutti vasta 1976 Ruoholahteen.

Alkuvaikeuksien takia *Uusi Suometar* siirrettiin 1880 kannatusyhdistykseltä Uuden Suomettaren Osakeyhtiölle, jossa omistus ja valta oli keskitetty fennomaanien sisäpiirille. Päätoimittaja-toimitusjohtaja Viktor Löfgrenin (myöh. Lounasmaa) johdolla *Uusi Suometar* nousi 1880-luvulla kukoistukseen. Valttina olivat – politiikan ohella – maaseutukirjeet, jotka sitoivat koko maan fennomaanien päälehteen.

Asetelma muuttui liikkeen nuorsuomalaisen siiven perustettua 1889 *Päivälehd* eli kilpailijan *Uudelle Suomettarelle*. Eero Erkon johtama lehti edusti ajan uusia, liberaaleja aatteita, kun maakuntien vakaisiin talonpoikiin ja suomenmieliseen sivistyneistöön, etenkin papistoon nojaava *Uusi Suometar* oli kirkollis-konservatiivinen. Alkoi siis ”satavuotinen sota” kahden lehden välillä.

*Päivälehd*en piiriin kokoontui nuoria uudistajia, mutta taloudellisesti lehden alkuvuodet olivat raskaita. *Uusi Suometar* pysyi läpi 1890-luvun johtavana suomenkielisenä lehteä pystyen mm. hankkimaan *Hufvudstadsbladetin* jälkeen Suomen toisen rotaatiopainokoneen kilpailijan joutuessa tyytymään ns. puolirotaatioon. Toki *Päivälehti* rakennutti toimitalon Ludviginkadulle, jossa sen seuraajan toimitus oli 1900-luvun lopulle saakka.

Asetelma mullistui Venäjän-suhteiden kiristymisen eli ns. sortovuosien myötä. *Uuteen Suomettareen* ryhmittyneet vanhasuomalaiset kannattivat myöntövyvyyttä suhteessa Pietarin päättäjiin voidakseen säilyttää autonomian ytimen, ennen muuta suomalaisen virkakoneiston. *Päivälehd*en piiri edusti sen sijaan perustuslaillisuutta eli tiukkaa pitäytymistä suomalaiseen tulkintaan laillisuudesta.

Molemmissa suuntauksissa oli erilaisia vivahteita eivätkä sen enempää *Uusi Suometar* kuin *Päivälehti* edustaneet muotoutuvien puolueidensa jyrkkää siipeä. Poliittiset vastakohtaisuudet kuitenkin kärjistyivät, mikä heijastui myös lehtikilpailuun. Perustuslailliset asettivat myöntövyvyyshlehdet, siis etenkin *Uuden Suomettaren*, ilmoitusboikottiin, mikä heikensi merkittävästi lehden kannattavuutta. Viranomaiset lakkauttivat puolestaan *Päivälehd*en toistuvasti – vuonna 1904 lopullisesti. Samalla päätoimittaja Erkko karkotettiin maasta. Tilalle perustettiin nopeasti *Helsingin Sanomat*, mutta Yhdysvalloissa oleskellut Erkko palasi lehteen vasta 1908. HS oli silloin päässyt jo hyvään vauhtiin.

Heikentyneen kannattavuuden vahvistamiseksi *Uuden Suomettaren* omistus pohjaa laajennettiin, markkinointia organisoitiin ja päätoimittaja vaihdettiin 1906 (ei viimeistä kertaa lehden vaiheissa). Omistuksen laajentaminen toi pääomia, mutta hämärsi valtasuhteita. Tosin myös HS:lla oli alkuun laaja omistus pohja. Suomen koko lehdistö oli tiukasti puoluesidonnaista.

Yhdysvalloissa moderniin journalismiin perehtynyt Eero Erkkö kehitti HS:n uutishankintaa ja hyödynsi uutta kuvateknologiaa.<sup>73</sup> *Uudessa Suomettaressa* yritettiin vastaavaa, mutta 1911 *Helsingin Sanomat* siis ohitti kilpailijansa levikissä. Toki sosiaalidemokraattinen *Työmies* nousi 1910-luvulla levikiltään Suomen suurimmaksi ohittaen siihenastisen ykkösen *Hufvudstadsbladetin*.

*Uuden Suomettaren* johtoportaan reagoitiin toki kilpailijan menestykseen. Päätoimittaja vaihdettiin 1910-luvulla kolmasti, lehti siirtyi kymmenisen vuotta ennen *Helsingin Sanomia* antikva-kirjasimeen ja viikkoliitettäkin ideoitiin. Silti HS:n etumatka levikissä kasvoi niin aktiivisen uutispolitiikan kuin poliittisen kehityksenkin takia; sisäisesti kiistelevien suomettarelaiten kannatus vaaleissa heikkeni jatkuvasti. Alkanut maailmansota muutti toisaalta puolueoloja vanha- ja nuorsuomalaisten lähentyessä ja aktivismin viritessä.

### **Kahden suurlehden kilpailua**

Suomen itsenäistyminen johti 1918 puoluekentän ja koko lehdistön myllertymiseen. Esim. Porissa ja Jyväskylässä vanha- ja nuorsuomalaiset lehdet yhdistettiin. Valtakunnallisesti suomettarelaiten valtaosa ja nuorsuomalaisten ns. pääskysset muodostivat 8.12.1918 Kansallisen Kokoomuspuolueen. Prosessin keskeinen osa oli perustaa vuoden 1919 alusta *Uuden Suomettaren* ja aktivistien *Uuden Päivän* pohjalle *Uusi Suomi* ja sen iltapäiväpainos *Iltalehti*. Tasavaltaa ajaneet nuorsuomalaisten ns. varpuset muodostivat Kansallisen Edistyspuolueen, jonka päälehti oli *Helsingin Sanomat*.<sup>74</sup>

Perustetussa Oy Uudessa Suomessa arvioitiin Kokoomukseen siirtyneiden nuorsuomalaisten vaihtavan myös lehteään. Jossakin määrin näin tapahtuikin ja 1920-luvulla *Uusi Suomi* kiri HS:n etumatkaa kiinni. Poliitiikan ohella tähän vaikutti US:n journalistinen kehittäminen; lehti perusti mm. ennen kilpailijaansa viikkoliitteen ja oli ulkoasultaan selvästi *Helsingin Sanomia* modernimpi. *Helsingin Sanomissa* oli puolestaan pysähdystila Eero Erkon voimien hiipussa. Sanoma-yhtiön omistussuhteetkin olivat vielä selkiintymättömät. US-yhtiön pääomistajia olivat kaksi sisäpiirin säätiötä (*Uuden Suomettaren* Säätiö ja *Uuden Päivän* Rahasto). Muutoin omistus jakaantui laajalle kokoomuslaisten keskuudessa.

US-yhtiössä jatkuivat poliittiset kiistat, mikä johti mm. päätoimittajien vaihdoksiin. Kaarlo Koskimies kehitti kuitenkin lehteä systemaattisesti läpi 1920-luvun. Niinpä *Uusi Suomi* palkkasi yhtenä ensimmäisistä Suomessa oman valokuvaajan ja vakinaisen kirjeenvaihtajan Ada Nornan Berliiniin. Vuosikymmenen lopulla hankittiin uusi painokone ja laajennettiin kiinteistöä. Alkanut lamakausi rasitti kuitenkin lehtiyhtiön taloutta.

<sup>73</sup> Eero Erkosta tarkemmin Zetterberg 2001.

<sup>74</sup> Puolueprosessista esim. Piilonen 1992 (*Itsenäistymisen vuodet* 3), s. 195-227.

Eero Erkon kuoltua hänen poikansa Eljas hankki Maissi-äitinsä tukemana jopa häikäilemättömin ottein osake-enemmistön Sanoma-yhtiössä ja ryhtyi kehittämään voimakkaasti *Helsingin Sanomia*. Sen iltapäiväpainoksena alkoi 1932 *Iltta-Sanomat*. US-konserni puolestaan oli pari vuotta aikaisemmin luovuttanut tappiollisen *Iltalehden* Lapuan liikkeelle. Eljas Erko painotti uutishankintaa sekä viihdettäkin ja otti etäisyyttä Edistyspuolueeseen, mikä auttoi levittäytymistä työväestön keskuudessa kovin poliittisen *Suomen Sosialidemokraatin* kustannuksella. Kasvava levikki veti puoleensa etenkin työväestölle tärkeitä pikkuilmoituksia. Suurillekin mainostajille HS oli yhä välttämättömämpi.<sup>75</sup>

HS:n liukuessa kohti riippumattomuutta *Uutta Suomea* riepottelivat Kokoomuksen suuntariidat. Jyrkkä lapualaissiipi valtasi 1932 ensin päälehden ja sitten koko puolueen. Päätoimittajaksi vaihdettiin S.J. Pentti ja tärkeä pakinoitsija *Johannes* eli K.N. Rantakari sai lähteä. Lehteä tehtiin vahvassa lapualaishengessä, mikä leimasi sitä pitkäksi aikaa ja esti levittäytymisen vasemmalle ja keskustaankin. Tosin linja maltillistui 1930-luvun myötä Kokoomuksen tehtyä pesäeron Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen.<sup>76</sup>

US-yhtiössä koettiin myös omistustaistelu 1938-39. Johtokunnan avainhahmot Eino Suolahti, Edwin Linkomies ja O.W. Louhivuori epäilivät toimitusjohtaja Armas Lassilan tavoittelevan yhtiön valtaamista Erkon ja *Turun Sanomien* Arvo Ketosen lailla. Lassila erotettiin ja kiista ratkaistiin ylimääräisessä yhtiökokouksessa satojen pienosakkaiden äänillä. Väitteet kiistänyt Lassila hävisi – hänen omistuksensa ei ollut vielä kovin merkittävä – mutta käräjöinnin jälkeen päädyttiin sopuratkaisuun. Lassila sai tiettyjä etuuksia – ja alkoi myydä US-osakkeitaan ennen muuta tukkukauppiaille.<sup>77</sup>

Kokoomus käytti sinänsä epäpoliittista omistustaistelua hyväkseen ja sai 1939 neuvoteltua sopimuksen suhteestaan *Uuteen Suomeen*. Perustetun toimituksen neuvottelukunnan (toimitusneuvoston) ohjesäännössä lehden linja määriteltiin virallisesti ensimmäisen kerran. Sen mukaan ”*Uutta Suomea* on toimitettava Kansallisen Kokoomuksen pääperiaatteiden ja ohjelman hengessä.” Linjaus oli voimassa vuoteen 1976 eli tutkimuskauden loppuun saakka. Päätoimittajaa valvovaan – muodollisesti häntä avustavaan – toimitusneuvostoon saivat edustajansa Kokoomuksen johtoelimet ja lehden keskeiset sidosryhmät.

*Uuden Suomen* voimien sitoutuessa poliittiseen ja omistustaisteluun *Helsingin Sanomat* nosti levikkiään ja ilmoituskantaansa läpi 1930-luvun. Kuitenkin myös US kehittyi journalistisesti ja

<sup>75</sup> Manninen - Salokangas sekä Jensen-Eriksen – Kuorelahti, emt:t.

<sup>76</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 2, s.12-296.

<sup>77</sup> US-yhtiön omistuskysymyksistä myös Vesikansa 2011, s. 9-16. (teoksessa Apurahalla Konstantinopoliin ... Petsamoon ... Brysseliin).



hankki yhtiön hallinnolle näyttävän toimitalonkin myöhemmän Mannerheimintien alkupäästä. Aikalaisten silmissä myös *Uusi Suomi* oli menestyvä suurlehti – kulttuuriosastoltaan maan johtava, mutta viihdettäkään ei hyljeksitty.

### **Sota, säännöstely ja suvantokausi**

Lehtiparin vaiheita talvisodasta vuoteen 1956 olen kuvannut teoksessa *Sota, säännöstely ja suvantokausi*.<sup>78</sup> Tämän tutkimuksen eräänlaisen esityön yksityiskohtiin ei siis tarvitse mennä. Lehtien kilpailun kannalta keskeistä oli HS:n levikin kolminkertaistuminen. Myös US:n levikki nousi merkittävästi ylittäen *Suomettaren* juhluvuonna 1947 sadan tuhannen kappaleen rajan, mutta HS menestyi siis vielä paremmin. 1940-luvun lopulta alkaen US:n levikki kaiken lisäksi aleni – loivasti, mutta trendinomaisesti.

Keskeinen kilpailutekijä oli lähes läpi 1940-luvun vallinnut paperinsäännöstely. Sekä Salokangas että Jensen-Eriksen ja Kuorelahti ovat kuvanneet tarkasti HS:n huomattaviin sakkoihin johtaneita toimia sen kiertämisessä.<sup>79</sup> Maan hallituksen oli pakko niellä mielialojen kannalta elintärkeän lehden joustava tapa noudattaa säännöstelyä. HS pystyi siten julkaisemaan runsaasti niin uutisia kuin lukijoille ajan oloissa erityisen tärkeitä pikkuilmoituksia. *Uuden Suomen* oli jo asemansa takia noudatettava säännöstelyä kilpailijaansa kuuliaisemmin. US:n toimitustraditiossa tämän merkitystä levikkikilpailussa on kuitenkin liioiteltu, sillä HS:n etumatka levikissä kasvoi merkittävästi paperinsäännöstelyn päättymisen jälkeenkin.

Ilmeisen merkittävä kilpailutekijä oli HS:n julistautuminen 1943 riippumattomaksi, kun taas US:n ja Kokoomuksen suhde oli tuolloin pulmattomampi kuin koskaan aiemmin tai myöhemmin. Päätoimittaja Lauri Aho oli keskeinen vaikuttaja puolueessa ja lehti sille lojaali. Etenkin vaalien aikaan US:n puoluesidonnaisuus näkyi jokaiselle lukijalle.

Käytännössä HS antoi toki tilaa Edistyspuolueelle ja sen seuraajista Suomen Kansanpuolueelle, mutta tämä tuskin häiritsi ketään. US:n levikkimarkkinoinnissakin taas todettiin, että sitä tilasivat lähinnä kokoomuslaiset, kun HS oli ainakin siedettävä lehti laajalle poliittiselle tilaajakirjolle. Kokoomus oli sitä paitsi joutunut lähes jatkuvaan oppositioon, mikä saattoi heikentää sen yhteiskunnallista asemaa. Toki Kokoomuksen ydinjoukon tunneside ”omaan” lehteen saattoi syrjinnässä vahvistuakin.<sup>80</sup>

<sup>78</sup> Vesikansa 2020.

<sup>79</sup> Manninen-Salokangas 2009, s. 451-467, Jensen-Eriksen – Kuorelahti 2017 s. 188-207.

<sup>80</sup> Kokoomuksen asemasta Vares: Suomalaiskansallinen 3, s. 12-295.

*Uusi Suomi* oli lojaali myös presidentti J.K. Paasikivelle, jolle Aho oli keskustelukumppani ja kanava Kokoomukseen. *Helsingin Sanomat* osoitti sen sijaan kylmässä sodassa läntisiä sympatiota, minkä rinnalla kokoomuslaisetkin saattoivat pitää *Uutta Suomea* asennoitumisessaan kovin varovaisena. Ainakaan US ei profiloitunut ”toisinajattelijana”.

Paljossa HS:n etumatkan kasvu johtui vahvasta uutistyöstä lehden ohittaessa päivittäisten uutisten määrässä kilpailijansa. HS käytti UP:n ja INS:n uutispalvelua, kun US luopui 1940-luvulla säästösyistä Associated Pressin (AP:n) palvelusta jääden vain STT:n varaan. Poliittisista syistä HS saattoi lähettää kirjeenvaihtajansa uudelleen Lontooseen pari vuotta ennen *Uutta Suomea*, jolla tosin oli kauemmin kirjeenvaihtaja Tukholmassa, sotavuosien tärkeässä uutislähteessä. Kaikkiaan HS tarjosi sodanjälkeisvuosina kilpailijaansa kattavammin kansainvälistä aineistoa. Tämän merkitystä korosti STT:n ja Yleisradion ulkomaanaineistojen suppeus.

Journalistisesti niin HS:ssa kuin US:ssa elettiin 1950-luvun alkupuolella suvantokautta, jossa paljolti elvytettiin 1930-luvun saavutuksia. US:n kulttuuriosastossa V.A. Koskenniemi taisteli ”modernismia” vastaan, kun taas HS:ssa herätti huomiota se, miten Toini Havu teilsä Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan*.

HS:n menestys johtui myös tarmokkaasta markkinoinnista, jossa levikin kasvun mahdollisuuksia nähtiin etenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Oy Uuden Suomen toimitusjohtajana 1941-58 olleen Esko Riekin linjaa puolestaan leimasi tiukka säästäväisyys, jolla yhtiö pidettiin voitollisena markkina-aseman heikentymisestä huolimatta. Keskeinen US-yhtiön tavoite oli uuden painotalon rakentaminen Ruoholahteen. Siinä voitiin painaa 1952 Suomen sanomalehdistön ensimmäinen nelivärikuva. Teknisesti US-yhtiö oli ainakin kilpailijansa tasolla. SKK-tytär oli sitä paitsi maan suurin kirjapaino, joka tuki *Uuden Suomen* ylläpitämistä.

US-yhtiön pääomistajiksi nousivat vuoteen 1953 mennessä Tukkukauppojen Oy, Kansallis-Osake-Pankki ja vakuutusyhtiö Pohjola. Kokoomus pääsi Kaarlo Koskimiehen ilmeisen jälkisäädöksen kautta osakaskuntaan, mutta puolueen hanke vahvistaa omistusta päälehdessä kaatui varojen puutteeseen. Sanomissa Eljas Erkon yksinvalta jopa vahvistui. Hänen poikansa Aatos vedettiin 1950-luvun alkupuolella konsernin johtotehtäviin, mutta isä piti langat tiukasti käsissään.

1940-luvun puolimaista alkaen Sanomista tuli merkittävä aikakauslehtitalo ja *Ilta-Sanomien* itsenäistyi 1949. Sanomat perusti myös Lehtikuva Oy:n, kun taas *Uudessa Suomessa* valokuvaaminen ulkoistettiin E.J. Viitasalon ylläpitämälle US-Kuvahuollolle.

Merkittävää tulevaisuudelle oli Kari Suomalaisen kiinnittäminen HS:n piirtäjäksi. US palkkasi samaan tehtävään Olavi Hurmerinnan. Keskeisiä kilpailussa lukijoista olivat myös pakinoitsijat – US:lla edelleen *Olli* eli Väinö Nuorteva, HS:lla *Tiituksen* (Ilmari Kivinen) seuraajana *Arijoutsin* (Heikki Marttila).

US-yhtiö tunnusti epäsuorasti *Uuden Suomen* kilpailuaseman heikentymisen kutsumalla 1956 Helsingin kaupunginjohtajaksi siirtyneen Lauri Ahon seuraajaksi päätoimittajana Eero Petäjäniemen Sanomain leiristä. Vastaehdokkaana US-yhtiön johtokunnassa oli WSOY:n kirjallinen johtaja, dosentti Eino E. Suolahti. Viimeksi *Ilta-Sanomia* johtaneen Petäjäniemen toivottiin kääntävän US:n levikin ja sen myötä lehden kannattavuudenkin uudelleen nousuun, vaikkei tavoitetta dokumentoitukaan. Joka tapauksessa ”satavuotisessa sodassa” alkoi *Uuden Suomen* vastahyökkäys. Samana vuonna lehtien toimintaympäristöön vaikutti väliaikainen suurpoliittinen lientyminen, jolloin Suomelle palautettiin Porkkala sekä Urho Kekkosen valitseminen presidentiksi.

### **Kehityksen päätekijät**

Miksi haastajana aloittaneella *Helsingin Sanomilla* oli 1956 kolminkertainen levikki *Uuteen Suomeen* nähden? Yhteenvetona vuosikymmenten kehityksestä voi päätyä seuraaviin tekijöihin – muistaen, että kirjoittaja tuntee myöhemmän kehityksen, vuoden 1956 päättäjät eivät.

*1. Valta ja johtaminen.* Eljas Erkko oli Sanomain yksinvaltiainen 1930-luvun alusta alkaen, kun US-yhtiössä valta oli hajaantunut ja siitä taisteltiin aika ajoin. US-yhtiön omistus pohja selkiintyi 1950-luvun alkuvuosina, mutta vahva pääomistaja puuttui eikä Tukolla, KOP:lla ja Pohjolalla ollut niille elintärkeitä riskejä US-yhtiössä – toisin kuin Erkoilla Sanomissa. Edwin Linkomiehen kaltainen voimahahmo saattoi puuttua jopa päivittäin *Uuden Suomen* toimittamiseen, mutta omistajan strategia jäi hämäräksi ja *stop and go* oli jatkuva.<sup>81</sup>

HS taantui ainakin suhteellisesti niin 1920-luvulla kuin 1955-65, kun ensin Eero ja sitten Eljas Erkon voimat heikkenivät. Tämäkin osoittaa heidän tärkeytensä, vaikka menestykseen tarvittiin muitakin. Erkot osasivat valita myös päteviä lähialaisia. Yksinvaltiainen on toisaalta aina riski.

Oikeastaan *Uudelta Suomelta* puuttui kustantaja.<sup>82</sup>

*2. Poliittinen profiili.* US-yhtiössä havaittiin jo 1920-luvulla, ettei lehtien tilaaminen seurannut uutta puoluejakoa. Erotettu levikkipäällikkö Vuorio katsoi 1940 puoluelehdistön ajan jopa ohittuneen. Rieki oli sen sijaan loppuun asti kiinni puoluelehden kaavassa – tosin valitellen Kokoomuksen syrjimisen heijastuneen myös US:n asemaan. HS irtaantui sen sijaan kutistuvasta Edistyksestä.

US oli lojaali sekä puolueelle että Paasikivelle, kun HS profiloitui ”amerikkalaisena” ja Kekkoskriitikkona.

<sup>81</sup> Vrt. Linkomies 1970, s. 39.

<sup>82</sup> Kokoneen kustannusjohtajan Eero Saurin arvio.

3. *Levikkikierre*. HS ohitti jo 1911 US:n eikä päästänyt sitä koskaan uudelleen ohi. Levikkikierre ei ole silti automaatti. US:n levikkipeitto ylemmässä keskiluokassa oli sitä paitsi vielä 1950-luvulla hyvä.

4. *Uutishakuisuus ja monipuolisuus*. Erkot painottivat aina uutista, kun US:lle aate oli keskeistä. Vaatisi kuitenkin erityistutkimuksen selvittää, voittiko HS kokonaisuutena uutiskilpailussa. Kansainvälisissä uutisissa se oli usein edellä. Etenkin Eljas Erkkö painotti myös monipuolisuutta viihteeseen asti, mitä US:ssa ehkä väheksyttiin. Tässäkin tarvittaisiin erillistutkimusta.

5. *Muita tekijöitä*. Painotekniikassa ja ulkoasussa US oli 1970-luvulle saakka HS:n edellä, kulttuurissa 1960-luvun taisteluun saakka. Ilmoitusten markkinoinnissa HS oli vahvempi, mutta ensisijaista siinä olivat levikki ja kontaktihinta. Levikkimarkkinoinnissa HS joutui jo 1930-luvulla luomaan uusia keinoja aatteellisten asiamiesten rinnalle ja tilalle. US:ssa tämä ymmärrettiin vasta 1960-luvun lopulla.

*Ergo: Uudella Suomella* oli siis 1956 vastahyökkäykseensä joitakin edellytyksiä, mutta myös rasitteita. Yhteiskunnallisesti koulutustason nousu ja keskiluokan kasvu vahvistivat perinteisesti US:lle suopeita ryhmiä – mikä näkyi aikanaan Kokoomuksen kannatuksen nousuna. Osaisiko lehti hyödyntää tätä mahdollisuutta?

# I *Uuden Suomen vastahyökkäys* (1956 – 64)

Vuodet 1956-58 olivat taite *Uuden Suomen* asemassa. Urho Kekkonen aloitti tasavallan presidenttinä; suhteet hänen kanssaan vaikuttivat seuraavina vuosina ja vuosikymmeninä paljon lehden asemaan. Presidentti seurasi *Uutta Suomea* loppuun asti tarkoin, mutta asetelma oli toinen kuin *Uuden Suomettaren* entisen toimittajan ja lehtiyhtiön melko merkittävän osakkaan J.K. Paasikiven suhteen.<sup>83</sup>

Devalvaation 1957 jälkeen Suomen ulkomaankauppa vähitellen vapautui, mikä helpotti myös kirjapainojen hankintoja. 1960-luvulle tultaessa yhteiskunnan rakenne alkoi mullistua. Se oli tosin sen verran verkkaista, ettei "suuresta muutosta" eli maaltapaosta ollut helppo löytää otsikkoa US:n etusivukirjaan.<sup>84</sup>

US-konsernissa vaihtui sukupolvi. Toisaalta *Helsingin Sanomain* levikin pitkä nousu taittui 1956. Sanomain valtias Eljas Erkko väsyi ja oli 1960-luvun alkupuolella pitkiä aikoja sairaana. Nuorta Aatos Erkkoa valmennettiin seuraajaksi ensin *Viikkosanomien* päätoimittajana ja vuodesta 1961 HS:n hallinnollisena päätoimittajana sekä konsernin varatoimitusjohtajana. Isä-Erkko piti silti loppuun saakka käsissään isännän otteen, joten uudistuksia oli vaikea toteuttaa, vaikka niitä jo valmisteltiin.<sup>85</sup>

US:n kilpailijaa leimasi pysähdystila. HS:n toimituksella ei ollut edes puhelinkeskusta, vaan oli soitettava johonkin suorista numeroista. Aatos Erkon itsestään hyväksymässä elämäkerrassa tilanne Ludviginkadulla maalataan synkin värein.<sup>86</sup> US:ssa taas levikin loiva lasku oli huutanut vastatoimia, mikä oli heijastunut päätoimittajan pestaamisena kilpailijan leiristä.<sup>87</sup> HS:n stagnaatio tarjosi vastahyökkäyksen tilaisuuksia. Osattiinko niihin tarttua?

<sup>83</sup> Vrt. Urho Kekkonen päiväkirjat 1-4. Presidentti liimasi niihin runsaasti leikkeitä US:sta.

<sup>84</sup> Urho Kekkonen päiväkirjat 1-4; Etusivun Uutiset.

<sup>85</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 257-260.

<sup>86</sup> Manninen-Salokangas: s. 637-642, Blåfield: 2014, s. 181-186. Karén 2018, esim. s. 78.

<sup>87</sup> Vesikansa 2020, s. 125-130.

# 1. Kokoomus uudistuu – entä päälehti?

Joitakin mahdollisuuksia tarjosi Kansallisen Kokoomuksen ohjelman samanaikainen uudistaminen "dynaamisen konservatismiin" merkeissä. Puolue oli joutunut samaan alamäkeen kuin sen päälehti, eikä talousliberalismin ja moraalikonservatismiin yhdistelmä enää riittänyt, saati Vesa Vareksen havainnoima oikeistonostalgia, joka oli ollut 1950-luvun alussa ymmärrettävä reaktio sodan ja "vaaran vuosien" aikaan.<sup>88</sup>

Kokoomuksen puheenjohtajaksi oli valittu 1955 Jussi Saukkonen, jolla ei ollut pitkään aikaan asemaa US-yhtiössä. Hän oli voittanut äänestyksessä Arno Tuurnan sekä ennen muuta Tuure Junnilan, joka oli US:n keskeinen pääkirjoittaja ja yhtiön johtokunnan varajäsen.

Toimitusneuvostoon Junnila ei sen sijaan kuulunut. Lauri Aho oli ajanut puolueen uudistamista, mutta Junnilakin oli tätä kannattanut eikä poikennut tuolloin linjaltaan muutoinkaan merkittävästi Kokoomuksen valtavirrasta.

*Uusi Suomi* otti 1957 innostuneesti vastaan "dynaamista konservatismia", "kansankapitalismia" ja "sosiaalista markkinataloutta" tarjonneen uuden puolueohjelman.<sup>89</sup> Uudistuksessa oli jotakin samaa kuin Petäjaniemen ja Matti Aution pyrkimyksissä modernisoida *Uutta Suomea*. Molemmat uudistukset toivat myös kohtuullisia tuloksia.

Kokoomus voitti vaaleissa 1958 viisi paikkaa ja pääsi paraatiovesta kauan tavoiteltuun "kansanvaltaisten" puolueiden laajapohjaiseen hallitukseen, joka kuitenkin kaatui "yöpakkasiin". Vaalivoitto saavutettiin Kansanpuolueen kustannuksella, jonka uhka oli siis torjuttu.<sup>90</sup>

Myös *Uuden Suomen* levikki kääntyi 1950-luvun loppupuolella lievään nousuun. Kokoomuksen imagon uudistuminen lienee auttanut sen päälehteä – muistaen, että niin puolueen kuin US:n menestys oli suhteellista. Kokoomus pysyi keskisuurena puolueena "kolmeen suureen" verrattuna ja HS roimasti *Uutta Suomea* suurempana, vaikka levikkien ero hieman supistui.<sup>91</sup>

Käytettiinkö mahdollisuuksia riittävästi hyväksi Kokoomuksessa ja sen päälehdessä?

<sup>88</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 241-245.

<sup>89</sup> Smolander: 2000, s. 118-148. Toki Smolander vähättelee uusien iskusanojen konkreettista merkitystä.

<sup>90</sup> Yöpakkasista ks. Rantanen 2019.

<sup>91</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3, s. 235-245, 344.

## Riekin tilanearvio

Toimitusjohtaja Esko Rieki pohti tilannetta muistiossaan "luottamuksellisesti ja vapaasti" 27.6.1957. Levikin alentumisen hän katsoi johtuneen "kokoomuspuolueen pannassaolosta" sotien jälkeen. Lehdestä oli vieraannuttu ja "n.s. porvareilla on nykyisin raha lujemmalla kuin työväellä, joka tilaa Helsingin Sanomia paremmin kuin omia äänenkannattajiaan". US:n tilaajista oli 67.000 silloisen termin mukaan maaseudulla ja Helsingissä vain 18.900, jolloin rahan puute maalla johtaa helsinkiläislehdestä luopumiseen.

Poliittisten tekijöiden rinnalla Rieki piti väitteitä lehden sisällön puutteista "tekosyinä": "on yksinkertaisesti oltu haluttomia ja arkoja tilaamaan US:ea". Hän torjui myös väitteet lehden myynnin heikkoudesta: "tietysti puolueen toistatuhatta nousevassa asiamieskunnassa on ´mahoja´", mutta "muiden pääkaupungin lehtien myynti [ei] ole läheskään niin tehokasta kuin US:n".

Toimitusjohtaja puolusti tietenkin omaa toimintaansa 17 vuoden aikana, mutta Niklas Jensen-Eriksenin ja Elina Kuorelahden Sanomain yrityshistoria osoittaa, miten kunnianhimoisesti HS:n levikkityötä oli tehty. Se saattoi nojata kilpailijaansa verrattuna käänteisesti poliittisiin tekijöihin: riippumattoman HS:n tilaaminen oli ainakin siedettävää kaikille muille kuin eri puolueiden innokkaimmille aktivisteille. Se, että HS antoi hieman tilaa pienelle Kansanpuolueelle, ei juuri ketään häirinnyt.

Torjuttuaan arvostelun niin US:n sisältöä kuin sen myyntityötä kohtaan Rieki moitti kilpailijoita hinta-aseen käytöstä. Yhteisiä kartellisääntöjä siis rikottiin – HS "systemaattisesti pakoittaen osittain US:n asiamiehiäkin tinkimään omasta provisiostaan". Kampanjat olivat taas osoittaneet, että "kannettu vesi ei kaivossa pysy".

Riekin mukaan ei "US vieläkään myy itseään", vaikka lehden myönnetäänkin yleisesti parantuneen. Ilmoituskantaa toimitusjohtaja piti "suhteellisen hyvänä", mutta tekstinjälkeisiä pikkuilmoituksia voitiin saada lisää vain "levikin tuntuvalla nousulla". Myös "varsinaisten mainosilmoittajien" piirissä levikki on "saanut yhä ratkaisevamman merkityksen" – siis lehden imagon, henkilösuhteiden tai poliittisten tekijöiden kustannuksella. "US saa päivittäin todeta sen ja sen suuren ilmoituksen jääneen itseltään pois" – myös "n.s. meikäläisten ilmoittajien taholta". Kuitenkin US eli ilmoitustuloista. Toimituskulut olivat puolestaan nousseet "paljon yli kestokyvyn", ja "ensi kertaa itse US sanomalehtenä käy tappiolla".

Riekin muistiossa esiteltiin keskeisiä syitä, jotka veivät *Uuden Suomen* ensin tuhon partaalle 1975 ja sitten – eri pelastushankkeiden jälkeen – painetun lehden lopettamiseen 1991. Pian eläköityvällä toimitusjohtajalla ei ollut ongelmiin muuta ratkaisua kuin säästäminen jokseenkin kaikessa ja valittelu poliittisesta asetelmasta. Rieki viittasi kansainvälisiin kosketuksiinsa huomauttaen,

etteivät *Hufvudstadsbladet* tai *Svenska Dagbladet* "suinkaan pyri sivu- ja tekstimäärässä kilpailemaan ilmoitusmäärässä ja levikissä paljon edellä olevan naapurin kanssa".

Rieki luetteli säästökohteita ja murehti johtokunnan pitävän toimituskuluja "tabuna". Hän ei kuitenkaan jatkanut pohdintaa vaihtoehtoihin. Oliko siis ylipäänsä kilpailtava HS:n kanssa? Petäjäniemi sentään piikitteli joskus kysymällä, oliko US:n kilpailija HS vai *Maakansa*, mutta tämä oli kai retorinen heitto. Vai voitiinko HS:n kanssa kilpailla paljon pienemmillä teksti-, kuva- ja sivumäärillä? Toimitusten vahvuudessa kilpailijoiden ero ei ollut vielä järin suuri, mutta tarvittaessa Ludviginkadulla riitti varoja melkoisiin kulupanostuksiin.<sup>92</sup>

### **Puoluelehden maine rasittaa**

US-yhtiön levikkijohtaja Mauno Harkola puolestaan katsoi muistiossaan 16.1.1958 perusongelmaksi pääkaupunkiseudun levikin nostamisessa US:n maineen puoluelehtenä. Hän kertoi levikin Helsingissä nousseen 1.615 kappaleella vuoden 1953 pohjaluvusta 20.794 kpl, mutta kasvu ei vastannut edes samanaikaista asukasluvun lisäystä pääkaupunkiseudulla. (Pääosin se tapahtui 1946 laajennetussa Helsingissä. Espoo ja myöhempi Vantaa olivat vielä enimmäkseen maaseutua, ns. kehyskunnista puhumatta.)

Masentuneena Harkola kirjoitti, etteivät "lehden sisältö, levikkityö, mainonta, poliittiset toilaukset ja asukasmäärän kasvaminen ym. seikat ole pystyneet suurestikaan muuttamaan" stabiiliksi luonnehdittua tilannetta. "Tilajiemme valtaosan muodostavat kokoomuksen piiriin kuuluvat lukijat, jotka ovat tottuneet US:een." Parin viime vuoden kuluessa US oli saanut Helsingin lukijatalouksien lisäyksestä 20-15 % eli 450 tilaajaa pääosan mennessä HS:lle. (Sen kokonaislevikki oli tosin kääntynyt laskuun, mutta sitä ei US:ssa välttämättä kunnolla edes tiedetty.)

Harkolan mukaan US:n "skandaalimaisen" pieni levikki H:gin alueella ei ole mikään poikkeuksellinen ilmiö, vaan vuosien mittaan sellaiseksi muodostunut. "Yritetty on", mutta "levikin lisäys istuu lujassa". Tilauksista pääkaupungissa 35 % tuli Helsingin asiamiesten, 25 % kirja- ja paperikauppojen, 10 % yritysten huoltokonttorien ja 30 % muuta kautta, kuten US:n omista konttoreista. Asiamiehet olivat siis edelleen pääkaupungissakin keskeisiä, ja heihin voitiin vaikuttaa suoraan – muihin kanaviin "vain lehden sisällöllä ja mainonnalla".

"Perimmäinen syy US:n kokonaislevikin tilaan --- on kuitenkin se, että lehti on ja sitä pidetään porvarillisena puoluelehtenä, ja siinä on kyllä rajoitusta tarpeeksi. --- Jos Suomen kansa yht'äkkiä muuttuu valtaosaltaan porvarilliseksi ja nimenomaan kokoomuslaiseksi, kasvaa US:n levikkikin

<sup>92</sup> Riekin muistio 27.6.1957, Petäjäniemen kok., kot. 3 (Levikkiasiat), KA. Vrt. Jensen-Eriksen - Kuorelahti:, emt. etenkin s. 164-172, 219-233, 255-256.



toisenlaisiin summiin ---". Muiden puolueiden kannattajia ei voinut saada tilaajiksi merkittäviä määriä, Harkola arvioi.

Kommentissaan muistioon levikkipääällikkö E.A. Jäppinen lisäsi, että Helsingin levikki oli kasvanut eniten Taka-Töölön, Pohjois-Haagan ja Herttoniemen kaltaisissa uusissa esikaupungeissa. Myynnin painopiste oli asetettava niihin sekä Helsingin lähikuntiin.<sup>93</sup> Pääkaupunkiseudulla HS:n levikki oli ilmeisesti jo lähes kymmenkertainen *Uuteen Suomeen* verrattuna. Esim. helsinkiläiselle vähittäiskaupalle US:n kontaktihinta – korostuva käsite mainosalalla – oli paljon kalliimpi kuin HS:n. (Tarkoittaa siis levikin ja ilmoitushinnan suhdetta. 1970-luvulta alkaen laskettiin myös ilmoitushinnan ja kyselytutkimuksilla mitatun lukijamäärän suhdetta. Tämä luku oli US:lle suhteellisen edullinen, koska lehteä luettiin kotien ohella paljon työpaikoilla.)

### Johtopäätöksenä säästäminen

Riekin johtopäätös analyyseistä ei siis ollut lehden kilpailuaseman (ns. positioinnin) tai sen poliittisen leiman muuttaminen, vaan säästäminen toimituskuluissa, etenkin sivumäärissä. Ajan lehtiä lukemalla vakuuttuukin siitä, että tekstejä olisi voinut usein tiivistää, kuten hän vaati. Se olisi kuitenkin edellyttänyt lisää toimitusvoimaa; nyt puheita yms. aineistoa julkaistiin usein vain pikaisesti saksittuina. Toisaalta Pekka Mervolan väitöskirja osoittaa uutisten lukumäärän merkityksen, vaikka lukijat huokailisivat, ettei kaikkea ehdi lukea.<sup>94</sup> Laajasta valikoimasta voi valita.

Riekin ja hänen seuraajansa säästöpolitiikka vahvisti yhtiön kannattavuutta lyhyellä tähtäyksellä, mutta heikensi ajan myötä US:n kilpailuasemaa. Myös Riekin taloudellisuudessa esikuviksi nostamat Hbl ja *Svenska Dagbladet* joutuivat aikanaan omiin kriiseihinsä. Molemmat ilmestyvät sentään edelleen.

Yhteiskuntarakenteen muututtua Kokoomuksen suosio nousi puolestaan pysyvästi uudelle tasolle eduskuntavaaleissa 1970. Helsingissä ja kasvavassa Espoossa siitä tuli vähitellen alueen johtava puolue, mutta tämä kaikki ei enää kohentanut US:n levikkiä – siis toisin kuin US:n markkinointijohto oli unelmoinut.

Muistiossaan Rieki viittasi ns. siviilipainon merkitykseen US-yhtiölle, kun ulkomaisilla kustantajilla tämä toiminta oli hänen mukaansa usein vähäistä. Sanoma-yhtiössäkin sen rooli oli

<sup>93</sup> Maunu Harkolan muistio 16.1.1958, Petäjäniemen kok. (levikkiasiat), KA. Harkolan ja hänen esimiehensä Riekin levikkiluvuissa on pieniä eroja.

<sup>94</sup> Mervola 1995.

pienempi kuin US-konsernissa, jossa monipuolinen Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino (SKK) oli maan suurin laitos alallaan.

Ilmeisesti Riekki nojasikin (termiä käyttämättä) "tukijalkastrategiaan", jossa konsernin muut osat tukevat päälehteä. Strategia voimistui Osmo Oittisen kaudella, jolloin rakennettiin monihaaraista lehtitaloa. Erilaisia tukijalkoja hankittiin myöhemminkin. Jouduttiin kuitenkin kriiseihin, jos tukijalatkin alkoivat horjua.

## Lama tuo pulmia

Eero Petäjäniemen starttia päätoimittajana vaikeutti Suomen talouden kääntyminen lamaan yleislakon 1956 jälkeen. Yhtiön välittömät lakkotappiot 35 miljoonaa markkaa (miljoona nykyeuroa) jäivät siedettäväksi kertakuluiksi, mutta talouskasvun hidastuminen vaikutti ilmoittelun vähentymiseen kaikissa lehdissä.<sup>95</sup>

Riekin reaktio oli entistäkin tiukempi säästäväisyys. Kun meneillään oli vielä iso investointi syväpainoon ja yleislakko nosti palkkoja, kuluja karsittiin *Uudessa Suomessa* niin sivulukua vähentämällä kuin kaikista mahdollisista muista menoista tinkien. Kun Petäjäniemi pyrki samaan aikaan vahvistamaan etenkin ulkomaantoimintoja perustamalla kalliita omien kirjeenvaihtajien paikkoja, värväämällä avustajia, ostamalla syndikaattien aineistoja ja lisäämällä ulkomaanosaston sivumäärää, oltiin neliöimässä ympyrää. Ei viimeistä kertaa US:n vaiheissa.

Jo kesällä 1956 työvaliokunnalle kerrottiin vaikeasta rahoitustilanteesta. Keväällä 1957 Riekki vaati *Uuden Suomen* supistamista päivittäin kahdella sivulla. Työvaliokunta piti sivumäärää kuitenkin "oleellisena kysymyksenä" vaatien lisäselvityksiä. Vasta aloitettu kuukausilehti sen sijaan lopetettiin. Sen yksi tehtävä oli tosin ollutkin antaa näyte uuden syväpainokoneen työn laadusta.<sup>96</sup>

Rahoituspulmia kevennettiin KOP:n välittämällä 100 Mmk:n (2,6 milj. nykyeuroa) obligaatiolainalla elokuussa 1957. Alkuvuoden tulos oli toisaalta ollut lähes 30 Mmk (lähes 800.000 nykyeuroa) tappiollinen, joten US:n sivumääriä leikattiin. Ilmoituksetkin olivat tosin vähentyneet.

Johtokuntaa ilahdutettiin sentään tiedolla levikin kääntymisestä nousuun. Ehkä Petäjäniemen uudistukset olivat siis ainakin herättäneet kiinnostusta. Levikkimarkkinointia tehostettiin kiinnittämällä sen päälliköksi kapteeni evp E.A. Jäppinen. Kaikkiaan levikkityö jatkui perinteisellä asiamieslinjalla, eikä sitä käsitelty järjestelmällisesti johtokunnassa. US:n markkinoinnista vastaava

<sup>95</sup> Jk 24.4.1956, ptk, USark, KA.

<sup>96</sup> TvK 29.6., 6.8., 22.10.1956, 2.5.1957, Jk 6.8.1956, 2.5., 9.8.1957, ptk:t, USark, KA. – Kirjoittaja on keskustellut kuukausilehteä toimittaneen, jo edesmenneen Keijo Immosen kanssa asiasta.

kutsuttiin johtokunnan kokoukseen ensi kerran vasta 1960-luvun lopulla, kun taas US:n päätoimittajalla oli niissä sääntömääräinen läsnäolo-oikeus.

### Ensimmäinen budjetti

Lokakuussa 1957 johtokunnalle esiteltiin ensimmäisen kerran yhtiön talousarvio; ne alkoivat yleistyä Suomen suurissa yrityksissä. Lähtökohtana oli US:lle 93.000 kpl:n levikki, joista 88.000 maksullista ja loput vapaakappaleita. Helsinkiin levikistä menisi 23.000 kpl. Kulut (kaikkiaan 589 Mmk eli vajaat milj. nykyyeuroa) jakaantuivat seuraavasti:

- Paperi 160 Mmk (yli 4 milj. nykyyeuroa, 27 %).
- Painatus ja postitus 102 Mmk (2,5 milj. nykyyeuroa, 17 %).
- Yleiskulut 60 Mmk (1,5 milj. nykyyeuroa, 10 %).
- Toimituskulut 145 Mmk (3,6 milj. nykyyeuroa, 25 %).
- Jakelu 105 Mmk (2,6 milj. nykyyeuroa, 18 %).
- Autokulut 10 Mmk (250.000 nykyyeuroa, 2 %).
- Verot 7 Mmk (172.000 nykyyeuroa, 1,2 %).

Sittemmin etenkin jakelu kallistui. Esim. 1977 se maksoi viidenneksen pienemmälle US:n levikille reaalisesti tuplaten eli 5,7 miljoonaa nykyyeuroa ja 1990 suunnilleen samalle levikille kuin 1958 peräti 12 miljoonaa nykyyeuroa, siis lähes viisi kertaa enemmän.

US:n tuotantokulut olivat 1977 reaalisesti jokseenkin samat kuin 1958, mutta 1990 ne olivat jo noin kaksinkertaistuneet vuodesta 1958. Broadsheet-sivuja budjetoitiin 1958 päivittäin 20,7, kun vuonna 1970 luku oli 20 ja 1976 19,6 eli sivuluku pysyi ennallaan – maksettujen ilmoitusten tosin vähetessä. Sen sijaan 1970-luvun lopulla sivuluku nousi noin neljällä vuoteen 1958 verrattuna ja 1990 eurokokoisia eli berliner-sivuja oli keskimäärin 43,7 eli broadsheet-sivuina noin 30. Sivujen pinta-ala oli siis noussut 50 % 1950-luvusta.<sup>97</sup>

*Uuden Suomen* tuotot budjetoitiin vuodelle 1958 seuraavasti:

- Tilaukset 231,6 Mmk (5,7 milj. nykyyeuroa).
- Ilmoitukset 353,4 Mmk (8,7 milj. nykyyeuroa).
- Muut tuotot 4,7 Mmk (115.300 nykyyeuroa).<sup>98</sup>

<sup>97</sup> Vuoden 1990 US:n berliner-sivu oli 66 % US:n broadsheetistä sen jälkeen, kun sivun alareunasta oli paperin säästämiseksi leikattu noin 5 cm. 1970-luvulla broadsheetiä oli puolestaan kavennettu hieman sivumarginaalista optiikan avulla. Vrt. Zeitungsformat, Wikipedia.

<sup>98</sup> US:n talousarvio, Jk 28.10.1957, ptk, USark, KA. – Vertailutiedot Vesikansa 1994, s. 300-311. Yritysten budjetoinnista yleensä vrt. esim. Vesikansa 1995, s. 138.

Ilmoitustuotot olivat siis 60 prosenttia US-lehden kaikkiaan 589 Mmk:n (yli 14 miljoonan nykyeuron) tuloista. Tätä pidetään lehtitaloudessa jokseenkin terveenä suhteena, vaikkei siitä vielä kertynytkään voittoa eikä katetta yhtiön yleis- ja pääomakuluille. Ei suhde ratkaisevasti heikentynyt 1980-luvullakaan – tuottoja oli tuolloin vain liian vähän verrattuna kasvaneisiin menoihin.<sup>99</sup>

Lehden kustannus- ja tulorakenteen pitkän aikavälin kehitykseen palaan loppuluvussa.

### **Kaikesta tingitään**

Suomen kansantalous elpyi syksyn 1957 suuren devalvaation jälkeen. Kuitenkin vielä 20.2.1958 johtokunta päätti vähentää US:n sivumäärää 2-4 sivulla viikossa ilmoitusmäärän mukaisesti – pöytäkirjan mukaan ilman, että lehden sisältö joutuu "sanottavasti kärsimään". Tämä oli samalla aiemman johtokaksikon Harima-Rieki jokseenkin viimeinen ratkaisu, sitten vastuu siirtyi Tauno Angervolle ja Osmo Oittiselle.<sup>100</sup>

Viime kuukausinaan toimitusjohtajana Riekin säästöinto vain yltyi. 10.3.1958 hän ehdotti toimitusneuvostolle (ainakin pöytäkirjan mukaan sen kokoukseen osallistumatta) US:n etusivulle ilmoituksia ja puolikassivujen käyttämistä. Samalla hän moitti Matti Aution edustuskuluja. Toimitusneuvosto torjui ehdotukset ja päätti, että edustusmenot ovat päätoimittajan harkinnassa.<sup>101</sup>

Seuraavaa vuotta 1959 luonnehdittiin US-yhtiön toimintakertomuksessa kerrassaan hyväksi. Sitä se oli Suomen kansantaloudessakin. Rahoitusongelmat katosivat, mutta säästövaihte jäi yhtiössä päälle etenkin päälehden osalta. Sanomissakin Eljas Erkosta tuli loppuvuosinaan toki saituri eikä HS:ssa ryhdytty isoihin uudistuksiin ennen hänen väistymistään 1965.<sup>102</sup>

Petäjaniemen liikkumatila oli joka tapauksessa taloudellisesti ahdas. Hän valittelikin joutuvansa jatkuvasti todistelemaan johtokunnalle milloin mitään satsausta. Toisaalta Rieki huomautti toimintakertomuksessa vuodelta 1956, että *Uusi Suomi* oli tekstimäärältään Suomen suurin lehti. Ei siis pitänyt valittaa sivumäärien leikkaamista.<sup>103</sup>

<sup>99</sup> Jk 2.5., 9.8., 29.8., 25.9.1957, ptk:t, USark, KA.

<sup>100</sup> Jk 20.2.1958, ptk, USark, KA.

<sup>101</sup> Toim.neuv. 10.3.1958, ptk, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>102</sup> Toim.kert. 1959, yhtiökok. 23.3.1960, ptk, USark, KA. Vrt. Blåfield emt. s. 183-185, Manninen-Salokangas emt. s. 637.

<sup>103</sup> Toim.kert. 1956, yhtiökok. 13.3.1957, ptk, USark, KA.

## 2. Eero Petäjaniemi uudistaa ja väsähtää

Eero Petäjaniemi aloitti 1.10.1956 *Uuden Suomen* päätoimittajana 200.000 markan (runsaat 5.800 nykyeuroa) kuukausipalkalla; lisäksi yhtiö hankki hänelle edustavan, edullisen vuokra-asunnon. Eljas Erkko oli suhtautunut talon vaihtoon ymmärtäväisesti lupaamalla, että entinen alainen voi pitää syyskuun lomaa ennen uuden tehtävän vastaanottamista.<sup>104</sup> Muhkein nahkamööpelein kalustetussa *Uuden Suomen* toimituksen kulmahuoneessa edeltäjiensä muotokuvien ympäröimänä päätoimittaja tunsu epäilemättä kuuluvansa kansalliseen eliittiin. Etuihin kuului autonkuljettaja.

Petäjaniemi tunnettiin ehkä parhaiten HS:n kirjeenvaihtajana Lontoossa ja Berliinissä. Näitä aikoja hän muisteli mielellään kirjeissään ja muutoinkin. *Ilta-Sanomien* päätoimittajuus 1949-56 taas oli Petäjaniemelle ehkä pikemmin sivu- tai odotteluraide, joskin juuri hän irrotti lehden HS:n iltapäiväpainoksen asemasta.

Eljas Erkon kerrotaan tokaisseen Petäjaniemen kerrottua talon vaihtamisesta: "Nyt Petäjaniemi lähtee, mitä hän nyt oikein tekee, eihän tuota voi erottaa" tarkoittaen HS:n päätoimittajaa Yrjö Niiniluotoa.<sup>105</sup> Kasku on saattanut niin sanotusti parantua matkan varrella, mutta Petäjaniemeä on todella saatettu ajatella Niiniluodon seuraajaksi. Heillä oli tosin ikäeroa vain seitsemisen vuotta. Ehkä Petäjaniemi arvioikin olevansa Niiniluodon eläköityessä jo liian vanha hänen seuraajakseen, joten US:n päätoimittajuus houkutteli. Ajan arvostuksissa se oli paljon *Ilta-Sanomien* päätoimittajuutta korkeammalla.

Toisaalta anekdoottikin kertoo – yksityiskohtien tarkkuudesta riippumatta – Petäjaniemen kuuluneen Erkon luotettuihin ja sanomalaisen kulttuurin ytimeen. Ei elämä sielläkään silti aina idylliä ollut; kirjeessään Ilona Jalavalle – siis *Uuden Suomettaren* ensimmäisen päätoimittajan tyttäreille – 27.5.1957 Petäjaniemi kertoi, että uusi työ US:ssa "on hauskaa, kokonaan toisenlaista kuin Eljaksen kanssa".<sup>106</sup>

Vielä 17.11.1958 Petäjaniemi kirjoitti Ada Nornalle olevansa tyytyväinen työpaikan vaihtamiseen, minkä hän arveli yllättäneen Berliinin-ajan kilpailija-kollegan – mutta myös

<sup>104</sup> Tvk 6.8.1956, ptk, USark, KA. Palkan lisäksi Petäjaniemelle, kuten eräille muillekin US:n johtohenkilölle maksettiin edustusrahaa (20.000 mk/kk). Pietarinkadun ison huoneiston vuokra oli 25.000 mk/kk. – Eljas Erkko Petäjaniemelle 29.8.1956, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>105</sup> Blåfield emt. s. 166.

<sup>106</sup> Petäjaniemi Ilona Jalavalle 27.5.1957 (kiitos 50-vuotisonnittelusta), Petäjaniemen kok. kot. 1, KA.

Petäjaniemen itsensä. Tosin hän kertoi unelmoivansa paluusta ulkomaankirjeenvaihtajaksi muistellen yhteistä Tass-kollegaa Ivan Filippovia, joka nyt vaikutti Tehtaankadun suurlähetystössä.<sup>107</sup>

*Uudessa Suomessa* Petäjaniemi joutui joka tapauksessa erilaiseen kulttuuriin ja ympäristöön kuin Ludviginkadulla – lähtien siitä, että yhden valtiaan perheyriksen sijaan US-yhtiössä kolme pääomistajaa olivat kasvottomia suuryrityksiä. Tosin niidenkin johtajat olivat vahvoja persoonia, jotka antoivat Petäjaniemelle reipasta palautetta lehden sisällöstä.<sup>108</sup>

Petäjaniemen asemasta journalistikunnassa kertoi mm. Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen puheenjohtajuus ja nykyisen Suomen Journalistiliiton hallituksen jäsenyys. Kansainvälisesti hänet oli opittu tuntemaan Helsingin olympiakisojen lehdistöpäällikkönä, miksei myös Berliinin ulkomaankirjeenvaihtajien yhdistyksen puheenjohtajana 1944 sekä *New York Timesin* Helsingin-kirjeenvaihtajana. Jo ulkoisesti "Pet" oli piipuineen ja viiksineen kuin englantilainen lehtilordi. Alaisilleen hän oli joviaali, karismaattinen "Eppu". Kun etäisyyttä pitänyt Aho oli teititellyt jopa silloin keskeisiä toimitussihteereitään, Pentti Pirhosen silmin "tyystin toisenlainen" Petäjaniemi "pelasi mielellään eräänlaista journalistista joukkuepeliä. Sitä ei ollut aikaisemmin *Uudessa Suomessa* kokeiltu."<sup>109</sup>

## Ei toimintaohjelmaa

Petäjaniemi ei esitellyt johtokunnalleen missään vaiheessa ainakaan dokumentoidusti toimintaohjelmaansa. Hän oli kyllä keskustellut johtokunnan puheenjohtajan S.A. Hariman kanssa toimintaedellytyksistään, jolloin iäkäs kauppaneuvos oli luvannut, "että toimituksen parantamiseksi on rahoja käytettävissä". Alkuajan toiveikkautensa jälkeen Petäjaniemi valitteli kuitenkin V.A. Koskenniemelle 1959, miten "saa venyttää jokaista tuhatta markkaa. --- säästäminenkin voi käydä kohtalokkaaksi, jos se tapahtuu lehden kustannuksella". Täsmällisiä journalistisia tai valtuuksiinsa liittyneitä ehtoja Petäjaniemi ei näy asettaneen suostumiselleen uuteen työpaikkaan – toisin kuin sittemmin Pentti Poukka, joka kiristi 1964 siirtymisellä *Aamulehteen*.<sup>110</sup>

<sup>107</sup> Petäjaniemi Ada Nornalle 17.11.1958, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>108</sup> Kirjoittajan muistikuvan mukaan Petäjaniemi huokaili toimitusneuvotteluissa etenkin Tukon Eero Viiman puhelinsoittoja. Suhteesta Angervoon ks. Petäjaniemen muistio syrjäyttämisenä 1967 jälkeen, II pääluku.

<sup>109</sup> Pirhonen 1994, s. 75-76, Vesikansa; Eppu Usarissa kirjasessa *Elämänmenoa* s.23-27. – Kirjoittaja joutui hiomaan tarkoin ko. tekstiään, koska kirjasen työryhmän jäsen (muutoin teräväsanainen nainen) palvoi edelleen Petäjaniemeä vierastaen kaikkea kritiikkiä. Ks. myös Vesikansa: Petäjaniemen elämäkerta Kansallisbiografiassa.

<sup>110</sup> Petäjaniemi Koskenniemelle 27.8.1959, Petäjaniemen kok., KA.

US:n 110-vuotiskirjassa vuoden 1957 alussa uusi päätoimittaja torjui arvelut, että televisio ja radio nujertaisivat sanomalehdistön. Ne päinvastoin lisäsivät kiinnostusta hankkia lisätietoja lehdistä. Nykyaikainen lehti oli hänestä "samanlainen suuri tehdaslaitos kuin mikä tahansa", mutta sillä on "myöskin aatteelliset ongelmansa". Lehden on "kerrottava uutiset puhtaina uutisina ja muodostettava aatteelliset kannanottonsa pääkirjoituksissaan". Petäjaniemi torjui siis *Uuden Suomen* tavan suosia Kokoomusta myös uutispalstoillaan tavoitellen lähes HS:n riippumattomuutta.

Petäjaniemi huipensi linjauksensa siihen, että "nykyaikaisen sanomalehden pahin vihollinen on – aika. --- Lehti, joka kykenee hankkimaan lukijoilleen tuoreimmat uutiset, voittaa kilpailussa". Hän asetti siis painopisteeksi hankkia viime hetken uutiset – myös ulkomailta, aikaeroista huolimatta. Näin Petäjaniemi lähti kilpailuun *Helsingin Sanomain* perinteisesti vahvimmalla alueella vaatien koko lehtiprosessin osallistumista siihen. Todellisuus opetti pian, miten vaikea US:n oli tässä sarjassa voittaa.

Yleisradion uutistoiminta oli kylläkin vielä vähäistä – STT:n lyhyet uutiset luettiin muutaman kerran päivässä, joten aamukahvin kera lehden lukija nautti useimmista uutisista ensi kerran. Sen sijaan Yleisradion uutistoiminnan laajennuttua 1960-luvun puolivälissä painettu viestintä ei voinut enää nopeudessa pärjätä sähköiselle. Oli etsittävä muita valtteja.

Lauri Aho tarkasteli samassa julkaisussa eräänlaisessa testamentissaan US:n perinteitä, mutta lisäsi, että "vanhaan tuijottaminen ja avun hakeminen sieltä johtaisi helposti kivettyneeseen asenteeseen". Hän antoi siis seuraajalleen valtakirjan uudistuksiin. Aho seurasi niitä sekä yhtiön johtokunnan että toimituksen neuvottelukunnan jäsenenä.<sup>111</sup>

Aatteellisesti Petäjaniemi määritteli 1960 Ruotsin ulkoasianhallinnolle US:n linjan "liberaaliksi konservatiivisyydeksi".<sup>112</sup> "Paimenkirjeessään" ulkomaankirjeenvaihtajilleen 1958 hän puolestaan katsoi, että "lehti on jatkuvasti liian vakava. Se ei tarjoa kaikkea kaikille."<sup>113</sup> Petäjaniemi halusi siis tehdä *Uudesta Suomesta Helsingin Sanomain* kaltaisen "kaikkea kaikille"-lehden, joka löisi esikuvansa keskeisesti viime hetken ulkomaan uutisilla. Vahvaan johtoasemaan levikissä päässeen kilpailijan lyöminen tämän omilla aseilla oli ainakin vaativaa. Vaihtoehto olisi ollut US:n kehittäminen sen omista lähtökohdista ja perinteistä – alakertoineen kaikkineen – ja suunnattuna rajatulle, mutta kasvavalle kohderyhmälle eli koulutetulle keskiluokalle.

<sup>111</sup> 110 vuotta Uuden Suomen ja sen edeltäjien työtä (1957), Ahon ja Petäjaniemen artikkelit. Yhtiökok. 13.3.1956, ptk, USark, KA. – Lauri Karén katsoo muistelmissaan HS:n voittamisen viime hetken ulkomaan uutisilla tulleen Petäjaniemelle suorastaan pakkomielleeksi. Kuitenkin nämä "voitot" ehtivät usein vain viimeiseen, pieneen "päätoimittajan painokseen", Karén 1994, s. 60. – Ylen uutistoiminnasta, ks. Salokangas 1996, s. 69-72, 178-194.

<sup>112</sup> USkv 1960 (ambassadråd Lindqvist), USark, KA.

<sup>113</sup> USkv 1958-60 (Kuosa), USark, KA.

## Lukijoiden ensi palautetta

Tuntuman US:n päätoimittajan arkeen Petäjaniemi sai joulukuussa 1956 pohjalaisen opettajan haukuttua hänet siitä, ettei vetoomusta syrjäseudun lasten muistamisesta vaatepaketeilla joulukuksi ollut julkaistu. "Hyvin teette kommunismintorjuntatyötä siellä konservatiivisessa valtiomahdissa. Ainoa toteamukseni on, ettei sovi meikäläisen kurkotella sellaisen lehden ja liikkeen puoleen, josta inhimillisyyden siemenkin on kadonnut", opettaja kirjoitti.

Petäjaniemi loukkaantui todeten, ettei ollut opettajan kirjettä nähnytkään. Kun se saman tien julkaistiin, opettaja pyysi vuorostaan anteeksi kertoen uskoneensa, "että kaikki yleisön osastoon tarkoitetut kirjeet kulkisivat ilman muuta päätoimittajan kautta". Vastaava käsitys oli myöhemminkin yleinen US-yhtiön hallintoneuvostoa myöten – kuitenkin niin laajennettuna, että päätoimittajan uskottiin käyvän etukäteen läpi kaiken lehdessä julkaistun ja sille tarjotun. Ehkä päätoimittajat provosoituivat siis joskus osin ymmärrettävästi.

Jokseenkin yhtä tyylysti Petäjaniemeä lähestyi joulun aatonattona 1956 prof. K.U. Pihkala, joka oli tyytymätön ennen muuta US:n pääkirjoitukseen ns. Lappi-Wiiala -jutussa. Kun Pihkalan luottamus lehteen oli muutenkin horjunut, hän peruutti tilauksen. Petäjaniemi joutuikin myöntämään, että talon ulkopuolella laadittu pääkirjoitus oli livahtanut lehteen vahingossa, mutta vetosi päätoimittajuutensa lyhyteen ja siihen, että "toimituksissa tapahtuu yhtä ja toista arvoituksellista".<sup>114</sup>

Tammikuussa 1957 sysmäläinen rehtori ja paikallisen kansallisseuran puheenjohtaja Reino Mäkelä valitti pitäjän nyrkkeilijöiden saavutusten vähättelystä US:ssa – varoittaen "osittain lehden levikistä vastaavan puolue-elimen puheenjohtajana" tilausten peruuntumisesta. Vastauksessaan Petäjaniemi kertoi tulleen "jälleen samaan lopputulokseen kuin monesti aikaisemminkin, t.s. että sanomalehden osaisivat toimittaa ulkopuoliset paljon paremmin kuin ne, jotka sitä elämäntyönään tekevät".<sup>115</sup>

Ehkä asiakkaan suuntaan olisi kannattanut ottaa diplomaattisempi tyyli – mutta tunneihmisenä Petäjaniemi toisinaan lupaili paljon, toisinaan "antoi palaa". Toimituksen sisäisiin neuvotteluihin tämä toi pidettyäkin väriä – milloin päätoimittaja oli itse aurinkoisuus, milloin purki huonoa tuultaan ehkä pitkäksi menneen iltamenon jälkeen.

Esimerkit kertovat, miten Petäjaniemi sai nopeasti havaita US:n lukijoiden vaatavuuden. Lehteen suhtauduttiin kuin ystävään, jonka erehdyksistä loukkaannuttiin syvästi. Petäjaniemeä tämä

<sup>114</sup>USkv 1956 (Martti Luostari, K.U. Pihkala), USark, KA.

<sup>115</sup>USkv 1957 (Mäkelä), USark, KA.



vaativuus aikaa myöten ilmeisesti ahdisti – muiden tekijöiden ohessa. HS koettiin myöhempien mielipidetutkimustenkin mukaan neutraalimmin ja lähinnä kaupallisena tuotteena.<sup>116</sup>

### Alakertojen tilalle yliöt

Uudet päätoimittajat haluavat toisinaan näyttää vetäjän vaihtuneen uudistamalla ripeästi taittoa. Petäjaniemi toimi näin ennen muuta korvaamalla kuuluisat US:n alakerrat samankaltaisella viisipalstaisella yliöllä kuin *Helsingin Sanomissa* (HS-termein neliöllä). Samalla US:n pääkirjoitus sai näyttävämmän taiton kahdelle palstalle yliön viereen. Reunapalstalle sijoitettiin pakina. Uudistus mahdollisti kuvan sijoittamisen yliön keskelle, kun alakerrat olivat kuvattomia.

Petäjaniemi pohjusti uudistusta toimitusneuvostossa 8.10.1956. Hänen laatimansa pöytäkirjan mukaan sitä kiiteltiin yksimielisesti. Varmaan neuvosto halusi antaa kuherruskauden uudistajaksi juuri valitulle päätoimittajalle. Talousjohdon kanssa oli tosin varmistettava, voidaanko kaksi sivua eli etu- ja pääkirjoitussivut jättää puhtaiksi ilmoituksista. (*Helsingin Sanomissa* näin tehtiin pääkirjoitussivulla sekä "tuoreimmilla", mutta etusivu oli tunnetusti täynnä ilmoituksia, kuten on edelleen.)<sup>117</sup>

HS:n jäljittely herätti myös arvostelua ja 1970-luvun lopulla alakerrat elvytettiin US:ssa joksikin aikaa. *Svenska Dagbladetissa* ne tunnettiin nimellä *under strecket*. Toisaalta ruotsalainen sisarlehti poisti ilmoitukset etusivultaan vasta 1970-luvun alussa.

Esimerkiksi heinolalainen US:n asiamies, raatimies Kaarlo Gröndahl kertoi kirjallisuutta ja taidetta harrastaneiden lukijoiden valitelleen lehden muuttuneen "ilmoitus- ja urheilulehdeksi". Petäjaniemi kertoi teräväsanaisessa vastauksessaan, että "arvokkaat alakertakirjoitukset on siirretty toiseen paikkaan". Yliöt pyrittiin tekemään "koko lehden lukijakunnan nautittaviksi niiden silti menettämättä arvokkuuttaan". "Mihin on totuttu, siitä on useinkin vaikea luopua", hän tosin myönsi.<sup>118</sup>

Pääkirjoitusten aihepiiriä Petäjaniemi toivoi laajennettavaksi alustaessaan asiasta toimitusneuvostolle 14.11.1957. Suuri osa pääkirjoituksista tuli edelleen toimituksen ulkopuolelta eivätkä poliitikot, virkamiehet ja järjestöjohtajat useinkaan olleet vetäviä kirjoittajia. Hetemäen

<sup>116</sup> Kirjoittajan muistikuvia. Mielipidetutkimuksista ks. pääluku III sekä Vesikansa 1994. s. 131 ja 146. Tilaajatutkimuksen (1985) mukaan 50 %:lle tärkein US:n tilausperuste oli "lähellä omaa ajatusmaailmaa", kun HS:ssa vastaava osuus oli 10 %. Tutkimuksia 1980-luvulta on runsaasti US:n arkistossa KA:ssa. Niiden sanomaa voinee ulottaa varhempisiin aikoihin, olivathan lukijat yleisesti samoja ja tilaajaperheiden perinteet pitkiä.

<sup>117</sup> Toim.neuv. 8.10.1956, ptk, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>118</sup> USkv 1957 (Gröndahl), USark, KA.

mielestä sisäpoliittiset pääkirjoitukset olivat kuitenkin tulleet jo liiankin journalistisiksi sekä hyökkääviksi Maalaisliittoa kohtaan. Tarvittiin malttia ja yhteistyötä niin toimitusneuvoston jäsenten kuin Kokoomuksen kanssa. Lauri Aho yhtyi kritiikkiin Arvo Salmisen paheksuessa yliampuvia juttuja mm. ilmavoimien Gnat-hankinnoista.

Toimitusneuvosto varoitti siis vauhdikkaista kannanotoista. Myöhemmässä kiistassa vuhottaa-sanasta Petäjaniemi tosin huomautti, että toinen jälkiartikkeli oli usein varsinaista pääkirjoitusta railakkaampi.<sup>119</sup>

### Kepeyttä ja sanamaalailua

Petäjaniemi toivoi siis uuteen lehteensä kepeyttä. Samaa oli Eljas Erkko vaatinut HS:n kirjeenvaihtajilta, joiden *primus inter pares* Petäjaniemi oli ollut. Nyt hän kiitteli Tauno Kuosaa siitä, että tämä lähetti Lontoosta myös "keveämmänluontoisia juttuja, joita meidän lehtemme niin kipeästi tarvitsee --- suunnaton raskaus on tällä hetkellä lehden pahimpia vikoja. Muuten kansa tuntuu olevan melko tyytyväistä. --- Joka tapauksessa (levikissä) ollaan menossa ylöspäin eikä alaspäin, niin kuin viime vuosina ---".

Ongelma oli tavoitteiden jyrääminen läpi. Kuosakin valitteli, etteivät Ahon ja toimituspäällikkö Uuno Hirvosen jo aiemmin pyytämät keveät jutut olleet mahtuneet lehteen. "Lienevätkö sitten toimitussihteerit vastustaneet kaiken kuivasta uutistoimistomateriaalista poikkeavan mukaanottamista", Kuosa kysyi moittien ulkomaankirjeenvaihtajien *corresponditis*-perinteen mukaisesti kotimaan autokolarien nostamista ohi tärkeiden ulkomaan uutisten.<sup>120</sup>

Petäjaniemen suurpiirteisiä lupauksia kuvasti kirjailija Olli Nuorton tapaus. Hän muutti Guernseyn saarelle Englannin Kanaalissa tarjoutuen käännös- ym. muiden töidensä ohessa avustamaan *Uutta Suomea*. Petäjaniemi toivotti tekstit tervetulleiksi. Nuorto toimi tämän mukaisesti – kunnes joutui kuukausien kuluttua kyselemään Petäjaniemeltä niin palkkioita kuin julkaisemattomien juttujen palauttamista. Palkkioiden määrääminen näyttää unohtuneen, eikä julkaisemattomia tekstejä edes löydetty.

<sup>119</sup> Toim. neuv. 14.11.1957, 30.9.1959, ptk:t, Petäjaniemen kok., KA. – Jälkiartikkelit ovat varsinaisen pääkirjoituksen kaltaisia lehden kannanottoja. Usein molempia kutsuttiin artikkeleiksi, toimittajaslangilla "tikkeleiksi" tai Petäjaniemen kirjeissä "tikkereiksi".

<sup>120</sup> USkv 1957 (Kuosaa), USark, KA. Manninen-Salokangas, emt. mm. s. 534.

Nuorto joutui – piikikkäästi, mutta asiallisena pysytellen – toteamaan, ettei hänen 30-vuotisella toimittajan ja kirjailijan urallaan "mikään lehti – saati kustantaja – ole vielä keksinyt suhtautua minuun ja 'hengentuotteisiini' niin puolihuolimattoman yliolkaisesti" kuin US.<sup>121</sup>

US:n toimituksen asenteet niin avustajia kuin tilaajia kohtaan olivat epäilemättä hieman oudot eikä kaikkea voinut selittää kiireellä. Petäjaniemi puolestaan lupasi herkästi enemmän kuin pystyi lunastamaan. Sitä paitsi häneltä näyttää puuttuneen koneisto; hän yritti hoitaa monenlaiset käytännön asiat itse edes luottamatta alaisiinsa, joissa oli hänen mielestään "väärä" US:n henki. Sihteeri Leena Pohjola näyttää olleen kauan päätoimittajan ainoa todellinen apulainen.

### **Matkustava päätoimittaja**

Petäjaniemi matkusteli runsaasti pyrkien myös kirjoittamaan vaikutelmistaan. Tämä oli hänen vahva alueensa, ja monia matkakutsuja oli ehkä vaikea torjuakin. Matkaviikkoina päätoimittaja oli kuitenkin poissa kotitoimitusta johtamasta – ja matkalta palattua avoimia asioita saattoi olla pöydän täydeltä. Toisaalta Petäjaniemi ei, toisin kuin edeltäjänsä, juuri laatinut pääkirjoituksia, vaan Matti Autio hoiti tämän puolen ennen muuta Martti Juvaksen ja Pentti Poukan sekä myöhemmin Matti Karjalaisen tuella. Ulkopuolisia pääkirjoittajia käytettiin edelleen paljon – ei sen sijaan muiden kokoomuslehtien yhteistä artikkelitoimistoa (OSP-LSP).<sup>122</sup>

Päätoimittajan runsas matkustelu – osin kylläkin kutsujen maksamana – saattoi myös syödä muun toimituksen matkustusmahdollisuuksia. Tosin ulkomaiset työmatkat etenkin US:n kustannuksella olivat vielä hyvin harvinaisia 1950-luvulla urheilutoimittajien maaottelu- yms. matkoja lukuun ottamatta. Esim. kesällä 1957 Tauno Kuosa toivoi voivansa käyttää kesälomansa Keski-idän matkaan, jos työnantaja osallistuu kustannuksiin. Petäjaniemi vastasi jo käyneensä samoissa, kuumissa maissa; "eiköhän se jo riitä Uuden Suomen osalta".

Päätoimittaja olikin lähtenyt itse – hieman lentoyhtiönkin yllätykseksi – SAS:n avauslennolle Teheraniin. Hän kertoi yrittävänsä kuvata pinnallisiksi myöntämiään vaikutelmia, joskaan Teheranista "ei ole mitään kirjoittamista". Kepeän luonteensa mukaisesti Petäjaniemi neuvoi Kuosaa matkustamaan mieluummin "Scilly-saarille palmujen katveeseen".

Uuden Suomettaren Säätiö tuki edelleen etenkin US:n toimittajien opintomatkoja.<sup>123</sup>

<sup>121</sup> USkv 1958-59 (Nuorto), USark, KA.

<sup>122</sup> Ks. Uuden Suomen pääkirjoittajaluettelo, joka on tosin puutteellinen ja katkonainen, USark, KA. LSP:stä Blinnikka 1990.

<sup>123</sup> Petäjaniemen ja Kuosan kirjeet 27.6./ 23.7.1957, SAS:n 7.6.1957, USkv, USark, KA. Jyrki Haikonen: Vuosikymmenten kulku teoksessa Haikonen ym. 2011., s. 28-111.

## Laaja suhdeverkko

Petäjaniemi käytti paljon aikaa myös laajassa suhdeverkossaan liikkumiseen. Max Jakobsonille Washingtoniin hän kirjoitti jo 1.2.1957, miten "edustuksissa menee illat, päivät etupäässä järjestelytehtävissä. Kirjoittamaan pääsee aniharvoin." Matti Autiokin muisteli, miten Petäjaniemi "enemmän seurusteli ja käytti aikaansa talon ulkopuolella kuin toimitti lehteä". Yhteydenpito tuo toimitukselle hyödynnettäviä tietoja, mutta myös niiden käyttöä vaikeuttavia ainakin henkisiä sidonnaisuuksia. Suhteita ei aina haluta vaarantaa. Kirjeenvaihto kertoo Petäjaniemen verkottumisen laajuudesta.

Aluksi Petäjaniemi oli siis innostunut ja varmaan myös toimitusta innostava. Jakobsonille hän iloitsi em. kirjeessä, miten US:n painos nousee. Aution ja Matti Karjalaisen kaltaiset toimittajat olivat hankkineet kohu-uutisia eli ns. skuppeja, kun taas "Hesa on täynnä käännösmateriaalia, mutta eihän siellä ole kunnan toimittajakaan". Sitten Petäjaniemi otti Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen tosin väistyvän puheenjohtajan roolin valitellen toimittajien palkkatasoa, joka uhkasi tuhota koko ammattikunnan.<sup>124</sup>

Kuitenkin jo saman vuoden lopulla, 27.12.1957, keväällä 50 vuotta täyttänyt Petäjaniemi valitteli Jakobsonille, että "mitään en ole saanut aikaan, etupäässä sairastellut". Hän pohti sentään tulevaa Yhdysvaltain-matkaansa palattuaan juuri kahden viikon matkalta idästä.<sup>125</sup>

## Sarajas luo kulttuuriosaston

*Uusi Suomi* oli maineikas kulttuurilehti. Sen sijaan *Helsingin Sanomissa* ei tätä puolta painotettu eikä kulttuuriosastosta voinut 1950-luvulla edes puhua, vaikka lehdellä olikin Toini Havun, Uno Klamin tai Erik Tawaststjernan kaltaisia tunnettuja kriitikoita. Tosin ainakin *Vapaan Sanan* Rauol Palmgren oli 1950-luvun alussa kuvitellut Eljas Erkon tekevän HS:sta modernistien areenan vastapainoksi konservatiiviselle *Uudelle Suomelle*. Tämä olisi vastannut *Päivälehd*en perinnettä, mutta Havun johtama kirjallisuuden seuranta alkoi olla HS:ssa päin vastoin hyvinkin

<sup>124</sup> Petäjaniemi Jakobsonille 1.2.1957, Petäjaniemen kok., KA. Haikonen: Aution haastattelu teoksessa *Elämänmeno* (2000), s. 14-15. Toimituksen suhtautumisesta Petäjaniemen tulon Tanninen, emt. s.24.

<sup>125</sup> Petäjaniemi Jakobsonille 27.12.1957, Petäjaniemen kok., KA. – Petäjaniemen Yhdysvaltain-matkan rahoitti CIA:n tukema Ford-säätiö, ks. Fields 2019, s. 249.

konservatiivista. – Laajahkoja Kirjallisuus ja taide -palstoja oli myös *Suomen Sosialidemokraatissa* ja *Vapaassa Sanassa*, joka muuttui 1957 *Työkansan Sanomien* kanssa *Kansan Uutisiksi*.<sup>126</sup>

Toimitusneuvoston mielestä *Uusi Suomi* oli kuitenkin jäänyt kulttuurijournalismissa taka-alalle sopivien henkilöiden puutteessa. Petäjaniemi etsikin uusia kirjoittajia; heistä keskusteltiin toimitusneuvostossa ja joskus johtokunnassakin.<sup>127</sup>

Heti kautensa alussa 1957 Petäjaniemi kiinnitti kirjallisuustoimittajaksi Annamari Sarajaksen, joka sitten johti kymmenisen vuotta US:n kulttuuriosastoa – tai oikeastaan loi sen. Siihen asti oli logon *Kirjallisuus ja taide* alla esiintynyt tunnettuja nimiä, mutta kukin jokseenkin itsekseen. Vähitellen toimittaminen yhtenäistyi ja kulttuuri sai US:ssa omat sivunsa sekä niitä vuorollaan kokoavan listatoimittajan.

US:n kirjallisuustoimittajana vaikuttaneen fil. tri Pekka Tarkan mukaan Sarajas loi "suomalaisen sanomalehdistön ensimmäisen kulttuuriosaston, joka nopeasti ja suuntaa näyttäen toi esiin korkeatasoisimmat ilmiöt meillä ja muualla". Yhtenä ensimmäisistä Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan ja SYL:n hallitusten naisjäsenistä (1946-48) Sarajas oli tottunut johtamaan ja taistelemaan. Hän väitteli 1957 ja nimitettiin samana vuonna kirjallisuushistorian dosentiksi.<sup>128</sup>

### **Koskenniemi teilaa modernismin**

Sarajas ei ollut jyrkimpiä modernisteja 1950-luvun kulttuurikiistoissa, mutta antoi tilaa moniäänisyydelle. Tämä sai *Uuden Suomen* auktoriteetin V.A. Koskenniemen (hän käytti usein nimikirjaimiaan VAK) reagoimaan monissa kirjeissään Petäjänimelle, kuten jo Aholle. Niinpä VAK kysyi 11.2.1957, "oliko täysin harkittua ottaa neiti Anna-Mari Sarajas lehteen". (Sarajas väitteli tuona vuonna 34-vuotiaana siis tohtoriksi). "Hän on tyyppilinen modernisti", akateemikko jatkoi monin esimerkein suositellen sen sijaan Kyllikki Villaa. Etsiessään "oikeistolaisenhenkeä" Koskenniemi mainitsi myös Sinikka Kallio-Visapään. Jo 1955 hän oli suositellut Lassi Nummea.

Edeltäjänsä lailla Petäjaniemi vastaili runoruhtinaan usein kärjekkäisiin kannanottoihin myötäillen, mutta ryhtymättä niin jyrkkiin toimiin kuin Aho oli joutunut lopettaessaan Eino S. Revon avustussuhteen. Toisaalta Petäjaniemi tyydytti Koskenniemen uteliaisuutta laajoilla poliittisilla katsauksilla juoruineen.

<sup>126</sup> Hurri 1993, s. 58-115.

<sup>127</sup> Toimitusneuvosto 9.11.1956, 28.1.1957, ptk:t, Petäjaniemen kok., KA

<sup>128</sup> Sarajaksesta Tarkka Kansallisbiografiassa, jossa on myös monen muun tekstissä mainitun kriitikon elämäkerrat. Vrt. myös P. Tarkka 2018, s. 195-218.

Mirjam Polkusen muistelon mukaan Sarajas pyri "luovimaan parhaansa mukaan" akateemikon pauhatessa. VAK:n juonittelusta syyttämä Sarajas ei ollut silti itsekään toimeton, vaan päiväämättömässä kirjeessään Roomasta kertoi Petäjaniemelle "avoimesta salajuonesta", jotta "ne harvat arvottomat kirjoitukset, joilla VAK meitä rasittaa olisi parasta pyrkiä estämään siten, että uhanalaisista kirjoista hankitaan mahdollisimman kiireesti jo ennakolta artikkeli lehteen".

Ehkä Sarajaksen juoni toimikin, koska 29.9.1958 VAK valitti, ettei hänen apuaan ollut kysytty syksyn kirjatulvan arvioinnissa pyytäen "päätoimittajalta täyttä selvitystä tästä kysymyksestä". Tässä vaiheessa (5.10.1958) Koskenniemi kehotti "pitämään kiinni" Mirjam Polkusesta. Pian ääni kellossa muuttui. Jo 23.12.1958 Koskenniemi valitti, miten "neiti Polkunen" oli referoinut *Valvojaa*, mitä Sarajaskin oli VAK:lle valitellut – kuten ilmeni, Petäjaniemen käskystä.

"Eiköhän ole tulevaisuudessa syytä varoa, ettei U.S.:sta tule, niinkuin monet jo väittävät, nk. modernismin pää-äänenkannattajaa", akateemikko varoitteli. Petäjaniemi valitteli kerrassaan "ainutlaatuista skandaalia". Hän ei halunnut ottaa kantaa moderniin runouteen, mutta US:ssa ei sovi, "että joku nuori tyttö ryhtyy arvostelevaan Sinun --- esittämiäsi ajatuksia". ("Neiti Polkunen" oli tuolloin 33-vuotias maisteri.)

Vuoden 1961 alussa Koskenniemi joutui sairaalaan, mutta se ei vähentänyt hänen puuttumistaan US:n toimittamiseen. Milloin oli laiminlyöty Ella Erosen lausuntailta, milloin painotettu väärin turkulaisen matinean selostusta tai luovuttu perinteisestä loppiaiskatsauksesta. Petäjaniemi puolusteli Sarajasta, jolla oli hänen mukaansa paljon muutakin työtä kuin laatia kirjallisuuskritiikkiä. Osastonsa johtamisessa "Sarajas on ollut aivan erinomainen". Vastauksessaan VAK toivoi aiemmin epäilemästään Vilho Suomesta "vastapainoa U.S.:n naisistuneelle kirjalliselle toimitukselle", mutta Suomi oli jo ensi sijassa yliopistouralla.<sup>129</sup>

## 1960-lukulaisuus nousee

Taistelu vapaasta runomitasta 1950-luvulla oli pienen piirin nahinointia, mutta 1960-luvun myötä myös *Uutta Suomea* alkoi heiluttaa yhä poliittisempi radikalismi. Koskenniemi ehti kauhistua siitä, miten siihen asti *Ylioppilaslehdessä* ilmestyneitä *Nenän* eli Pentti Saarikosken pakinoita alettiin julkaista US:ssa keväällä 1961. VAK arveli 24.3.1961 tämän tapahtuneen "Mirjam Polkusen aloitteesta".

<sup>129</sup> Koskenniemi Petäjaniemelle 11.2., 17.4., 3.8.1957, 29.9., 5.10., 15.12., 23.12.1958, 1.12.1959, Petäjaniemi VAK:lle 23.4.1957, 3.12., 30.12.1958, Sarajas Petäjaniemelle, päiväämätön, mutta 1950-luvun lopulta, Petäjaniemen kok., KA. Hurri 1993, s. 97-99. (Hurrin Polkus-haastattelu 1990.) Vrt. myös Häikiö teoksessa *Mutta kun olen runoniekka* (2008) s. 86.

Akateemikon mukaan "tämä puolihassu kirjoittaja, joka kyllä U.S.:ssa on pysynyt jonkinlaisen kohtuuden rajoissa, on U.S.:n lukijoissa ja tilaajissa herättänyt suurta oppositiota". Koskenniemi suositteli Saarikoskesta luopumista (tämän oikeaa nimeä mainitsematta), "kun lehti oli muutoinkin maineeltaan "muodostumassa erikoisesti nk. modernistien äänenkannattajaksi". (Samaan aikaan US:n liepeillä kiisteltiin ns. Honka-liitosta, jolloin VAK:lle läheiset turkulaiset hyökkäsivät US:n kimppuun, ks. ao. alaluku.)

Todellisuudessa Saarikosken kiinnittäminen oli ollut Petäjaniemen ajatus lähestyä kai lähinnä ylioppilasnuorisoa. Voi arvailla, mitä tähän oli vaikuttanut päätoimittajan Kirsti-tytär, joka oli aloittamassa elokuvataiteen opintoja. Ehkä haluttiin myös vastapaino HS:n *Origolle* eli Jouni Lompololle. Muutaman pakinan julkaisemisen jälkeen Petäjaniemi joutui kuitenkin kirjoittamaan Saarikoskelle, ettei hänestä ollut kuultu pitkään aikaan eikä kirjoittaja pystynyt täyttämään sopimusta kolmesta pakinasta viikossa. Työsuhde oli siis päätynyt 31.3.1961. Päätoimittaja valitteli tilannetta, koska juuri hän oli ehdottanut yhteistyötä. Toki *Nenä* oli ehtinyt irvistellä Olavi Hongalle.

Kuultuaan Sarajaksen siirtymisestä yliopistovirkaan Koskenniemi toivoi 6.8.1961 voivansa konsultoida seuraajasta. Petäjaniemen mukaan Sarajas ei ollut vielä lähtemässä (siihen kului vielä kuutisen vuotta) "eikä Polkusesta missään tapauksessa tule hänen seuraajaansa". Päätoimittaja lisäsi kuitenkin, ettei tehtävässä "enää ole pääasiana sellaisen tai tällaisen arvostelun tai artikkelin laatiminen, vaan paikalle tarvitaan paljon enempiin pystyvä, julkisuudessakin korkealle noteerattu henkilö".

Sitten Koskenniemi noteerasi 2.10.1961, että "Uuteen Suomeen on siirtynyt kirjalliseksi toimittajaksi H.S.:sta nuori Pekka Tarkka. Minulla ei ole mitään miestä vastaan – hän lienee äidinisänsä [setlementtiliikkeen johtajan Sigfrid Sirenuksen] perintönä uskonnollinenkin ja joka suhteessa kiltti poika. Kuitenkin hän kuuluu modernistien nuoreen kaartiin ja lienee niiden aloitteesta – ehkä Polkusen välityksellä – sijoitettu lehtemme. Näin vahvistuu vahvistumistaan avantgardistien osuus konservatiivisen lehtemme toimituksessa."

Petäjaniemi vastasi, että Tarkkaa "piti kelvollisena --- mm. Eino E. Suolahti" kertoen näin varautuneensa Sarajaksen lähtöön. VAK myönteli, että Tarkan kiinnittäminen saattoi "olla paikallaan – ainakin jonkinlaisena vastapainona Polkuselle, joka näyttää tulleen entistäkin hurjemmaksi vasemmistolais-modernistisessä villityksessään (arvostelu mm. Rintalan kirjasta!)". (VAK tarkoitti *Mummoni ja Mannerheim*-trilogiaa.)

Sarajas sai vanhemman tutkijan toimen, mutta jatkoi US:n kulttuuritoimituksen päällikkönä. Petäjaniemi toivoikin apua "päällekkäisyyteen", sillä "näissä nuorissa on yhtämittainen paimentaminen ja kun koko toimitus on vain nuorisoa täynnä, niin ei tahdo joka paikkaan ehtiä".

Sarajas joutui kuitenkin pitämään kirjoittelussaan sen verran taukoa, että Koskenniemi murehti 6.6.1962 arvostelupuolen US:ssa jääneen "epäkypsän ja joka tapauksessa täysin laskemattoman nti Polkusen käsiin". Sitä ennen akateemikko oli teilannut Millerin *Kravun kääntöpiirin* "saastaisimpana kirjana, jonka olen lukenut". Onneksi rikosokeuden professori Bruno A. Salmiala oli murskannut sen US:ssa.

### **”Tarkat ja epätarkat surullinen kapitteli”**

Kesäkirjeessään Hangon Sirmiosta 1.7.1962 Koskenniemi ehti vielä tuomita Pekka Tarkan "haltioituneen artikkelin" "kommunistiksi julistautuneen Pentti Saarikosken runoista". "Onhan järkyttävää että sellaista roskaa voidaan ylistää oikeistolehdestä". Tämä jäi runoruhtinaan viimeiseksi kirjeeksi US:n päätoimittajalle, joita hän oli tavannut yli puolen vuosisadan ajan.

Petäjäniemikin myönteli, "että en ole koskaan saanut niin paljon surua ja murhetta kesäaikana kulttuuriosastosta kuin nyt. Enkä muutenkaan lehdestä. --- Pekka Tarkka ja monet muut tarkat ja epätarkat ovat surullinen kapitteli. --- luonne hänellä on samanlainen --- kuin kaikilla muillakin nuorukaisilla. Se on: minun täytyy sanoa mitä itse – minä herra ja ylhäisyys – ajattelen --- Napinoin ja kapinoin vaikka omaa lehteäni vastaan. Kuule, hyvä veli, tällaista tämä nuoriso on. Et heidän keskuudestaan löydä hakemallakaan sen parempaa. He toimittavat kaikista selityksistä, ohjeista, vaatimuksista jne. huolimatta palstojaan kuin omaa lehteään".

Surtuaan "arvostelukykyisen" Sarajaksen osittaista vetäytymistä tutkijaksi Petäjänieniemi murehti, että "lehdistä kuten muustakin elämästä puuttuu pari sukupolvea. Ajattele, vaikka olen vasta 55-vuotias, olen toiseksi vanhin täällä. --- Ja konservatiiveja ei ole syntyessään tässä maassa ollut muuta kuin Sinä."

Oli siis tultu 1960-luvulle – tosin vasta sen alkuun. Koskenniemi ei ehtinyt kokea, mitä kaikkea pian seuraisi – hän kuoli 4.8.1962 eli runsas kuukausi em. kirjeensä jälkeen. Petäjäniemikin näyttää hämmentyneen uudesta aikakaudesta.<sup>130</sup>

<sup>130</sup> Koskenniemi Petäjäniemelle 19.12.1960, 8.1.,11.1., 24.3.,6.8., 2.10., 15.10.1961. 6.6., 1.7.1962 Petäjänieniemi VAK:lle 9.1., 7.8., 12.10.1961, 8.3.1962; Petäjänieniemi Saarikoskelle 4.4.1961, Petäjänieniemen kok., KA. P. Tarkka emt. s. 191, Tarkka Saarikoskesta ja Kaarina Sala Polkusesta Kansallisbiografiassa. – Toimituksen nestor Martti Juvas oli 1898 syntyneenä yhdeksän vuotta Petäjäniemeä vanhempi.



## Nuori Heikinheimo ärsyttää

Jo syksyllä 1956 US:n musiikkitoimittajaksi oli kiinnitetty nuori Seppo Nummi. Avustajaksi vedettiin 1957 Joonas Kokkonen *Ilta-Sanomista*, siis Petäjäniemen aiemmasta lehdestä. Musiikkikritikoihin kuuluivat edelleen omaperäisistä virkkeistään tunnettu Heikki Aaltoila sekä Tauno Pylkkänen. Kaikki siis merkittäviä säveltäjiä.

Kokkosen siirtyminen liittyi *Helsingin Sanomissa* nousseeseen kohuun musiikkikritiikistä. Toimitukseen oli kiinnitetty nuori Martti Vuorenjuuri, jolta puuttui niin akateeminen tutkinto kuin henkilökohtainen osallistuminen musiikkielämään. Päinvastoin hän arvosteli suomalaisen musiikkikritiikin sisäänlämpiävyyttä kollegoiden arvioissa toisiaan ja vaati journalistista otetta. Itse Eljas Erkko kannusti häntä rohkeuteen. Vuorenjuuri antoikin niin sanotusti palaa – ainakin alan tapoihin verrattuna – ärsyttäen muiden ohessa Kokkosen. Hän asetti väitteiden mukaan vaihtoehdon: Sanomain lehdissä kirjoittaa joko Vuorenjuuri tai hän. Kun Eljas Erkko ei tällaiseen painostukseen tietenkään alistunut, Kokkonen vaihtoi taloa.

Kohut Vuorenjuuren ympärillä huipentuivat Kokkosen teiltä 1962 *Uudessa Suomessa* Vuorenjuuren suomennoksen Alfred Einsteinin *Musiikin historiasta*. Seurauksena Otava veti ko. painoksen pois myynnistä. Vuorenjuurikin lähti pian *Helsingin Sanomista* ja seuraajaksi tuli 1963 nuori Seppo Heikinheimo *Uudesta Suomesta*.<sup>131</sup> Täällä hän oli jo ehtinyt nostaa myrskyjä seuraten tavallaan Vuorenjuuren esimerkkiä. Toisin kuin tämä Heikinheimo oli kuitenkin opiskellut pianonsoittoa ja väitteli lopulta musiikkitieteen tohtoriksi, joten hänen asiantuntemustaan ei voinut kiistää. Toisaalta Heikinheimo oli täysverinen journalisti. Vesa Sirénin mukaan hän kirjoitti 1959-63 *Uuteen Suomeen* "valtavan määrän päteviä haastatteluja ja innostuneita katsauksia modernin taidemusiikin kehitykseen".

Tauno Hannikaisen mukaan Heikinheimon teksti 1962 oli kuitenkin ollut "hävyttömyyden huippu", jonka takia kapellimestari luopuu "lopullisesti" US:n tilaamisesta. Hän jopa kirjoitti katuneensa, että oli jättänyt "loistavan uran" Amerikassa. Purkaus ei johtanut mihinkään, mutta

---

<sup>131</sup> Hurri emt. s. 102-107. Kuten muutoinkin, Hurri nojaa lehtitekstien ohella lähes pelkästään muisteloihin, mikä on lähdekriittisesti ongelmallista. Niinpä kuvaus Erkon ja Kokkosen keskustelusta 1957 perustuu Vuorenjuuren haastatteluun, mutta Vuorenjuuri kiistää Kokkosen vaikutuksen omaan lähtönsä HS:sta. Yksityiskohtia lienee enää mahdotonta varmistaa, mutta jännitteet musiikkipiireissä olivat tosiasia – kuten olivat myöhemminkin. Kirjoittajakin on joutunut moniin keskusteluihin musiikkielämän johtavien hahmojen kanssa US:n musiikkikritiikistä.

Heikinheimolla oli joskus vaikeuksia sopeutua US:n toimituksen tyyliin, joten kutsu Ludviginkadulle oli helppo hyväksyä.<sup>132</sup>

### **Veistäjällä liian korkea palkkavaatimus**

Ongelmaksi koettiin seuraajan löytäminen johtavalle teatterikriitikolle Huugo Jalkaselle tämän eläköitymisen lähestyessä. Toimitusneuvostossa väläytettiin 1958 *Aamulehden* Olavi Veistäjää. Hänen palkkavaatimustaan 120.000 markkaa (3.000 nykyeuroa) kuukaudessa kuitenkin kauhisteltiin johtokunnassa, joka olisi suostunut enintään 105.000 markkaan. Sopimusta ei syntynyt ja Veistäjästä tuli maan johtavia teatterivaikuttajia US:n kilpailijaksi profiloituvassa *Aamulehdessä*.<sup>133</sup>

US:n ykköskriitikon paikan sai Jalkasen rinnalla vuodesta 1956 toiminut maisteri Katri Veltheim, joka hoiti tehtävää vuoteen 1983 saakka. Hän oli lukijoiden arvostama teatterin tuntija, mutta toimitussihteerit ja latomo joutuivat toisinaan huokailemaan hänen suurpiirteisyyttään aikatauluista ja muustakin.<sup>134</sup>

Kuvataiteen seuraajien löytymistä valiteltiin niin US-yhtiön pöytäkirjoissa kuin kirjeenvaihdossa, mutta arvostettu, jo iäkäs E.J. Vehmas joutui jatkamaan melko yksin eläköitymiseensä 1967 saakka. *Finnish Designia* seurasi sen huippukaudella mm. toimittaja Kerttu Niilonen.<sup>135</sup>

### **Kuvaosasto uudistetaan**

*Uusi Suomi* oli ollut Suomen sanomalehdistössä kuvajournalismin edelläkävijä palkatessaan jo 1927 toimitukseen vakinaisen valokuvaajan, Paavo Poutiaisen. 1930-luvulla, paraatisivujen kultakaudella US:n kuvajournalismi oli ollut komeaa. 1940-luvulla valokuvaus ulkoistettiin (nykytermiä käyttäen) E.J. Viitasalon yrittäjänä hoitamalle *Uuden Suomen Kuvahuollolle*, jonka

<sup>132</sup> Hannikainen Petäjäniemelle 7.6.1962, Petäjänien kok., KA. Vesa Sirén: Heikinheimon ek Kansallisbiografiassa. – US:n toimituksessa muisteltiin kirjoittajalle tuoreeltaan, miten Heikinheimo – tuolloin harvinainen kuuden laudaturin ylioppilas – ei osannut sanoa päivää työtovereilleen. – Aaltoilan teksteistä teoksessa *Elämänmenoa* (2000) s. 43-44.

<sup>133</sup> US-Jk ptk:t 1958-59, US-ark, KA.; US-toim.neuv. 9.6.1958, ptk, Petäjänien kok., KA.

<sup>134</sup> Pentti Paavolaisen Veltheim-elämäkerta Kansallisbiografiassa; kirjoittajan kuvaus Velthemistä tämän muistotilaisuudessa 2011, kirjoittajan hallussa. Velheimin toimintatavasta *Elämänmenoa* (2000) s. 96. Faktori Sigge Erosen mukaan Velheimin tekstiliuskat olivat "käsin kirjoitettuja ja koneella korjattuja".

<sup>135</sup> Riitta Ojanperän Vehmas-elämäkerta Kansallisbiografiassa.

laatu pysyi korkeana. *Helsingin Sanomat* sen sijaan käytti 1950-luvun alkuun saakka vain ulkopuolisten valokuvaajien, kuten Akseli Neittamon palveluja.<sup>136</sup>

Eljas Erkkö lähti viimein liikkeelle 1951 perustamalla Sanomain tyttäreksi Lehtikuva Oy:n, jota ryhtyi pian johtamaan hänen tarmokas tyttärensä Patricia (myöhemmin Seppälä). Tulosta alkoi pian näkyä – myös siksi, että uudistunut *Viikkosanomat* oli moderni uutiskuvalehti.

Ilmeisesti Petäjaniemi koki, että Viitasalojen toimisto (mukana oli myös Erkki Viitasalon veli Armas ja toimiston hoitajana puoliso Raija) alkoi jäädä kilpailussa jälkeen. Näin US:n kuvatoiminnot uudistettiin 1958 perustamalla Uuskuva-niminen toimisto US-yhtiön alayksikkönä. Lehtikuvan ja Hbl:n Pressfoton lailla se suoritti myös kaupallisia PR-kuvauksia.

Erkki Viitasalo lähti itsenäiseksi yrittäjäksi ja Uuskuvan vetäjäksi värvättiin Lehtikuvasta reipasotteinen Lippe Ranttila. Uusiksi kuvaajiksi kiinnitettiin Mauri Vuorisen jälkeen mm. Martti Brandt, Arto Jousi sekä Seppo Saves. Päätoimittajien autonkuljettajana aloittanut Eero Häyrinen liukui myös valokuvaajaksi.

Epäilemättä US säilytti 1960-luvulla kilpailukykynsä kuvajournalismissa samalla kun alan teknologia muuttui. Levykameroista siirryttiin 6x6 -peilikameroiden kautta kinofilmikoneisiin, magnesium-jauheesta sähköisiin, alkuun varsin painaviin salamalaitteisiin. Filmien herkkyydet kasvoivat, joten uutiskuvaus heikossakin valaistuksessa helpottui. Kuvien aitoutta korostettiin.

Perinteiset, osakkuusyhtiö Kuvateollisuuden tekemät kuvalaatat olivat sekä kalliita että hitaita valmistaa. US:n toimitukseen hankittiinkin rinnalle nopeampia, joskin laatan laadussa heikompia koneita, joilla kuva siirrettiin pellille tai muoville. Värikuvaus pysyi sen sijaan hitaana ja harvinaisena, vaikka US:n painokoneella saattoikin siis tehdä nelivärikuvia.

Telefotoverkko kirjattiin toimintakertomukseen 1962. Ulkomaiset uutiskuvat hankittiin Hbl:n kautta AP:ltä. Sittenkin myös Hbl:n omistaman Pressfoton kuvia käytettiin omien kuvaajien otosten rinnalla. Muitakin, myös toimittajien ottamia kuvia käytettiin. Henkilökuvia saatiin syntymäpäivä-, nimitys- ja vastaavia uutisia varten. Henkilökuvien kalliit laatat säilytettiin ja käytettiin usein monta kertaa.

Kuvajournalismissa US pärjäsi ainakin 1970-luvulle saakka hyvin HS:lle.<sup>137</sup>

<sup>136</sup> Vesikansa 1997, s. 320-321. Blomqvist: Osvald Hedenström s. 4-10. Kukkonen: Arne Pietinen, teoksessa *Peilissä Pietiset* s. 85-112. Neittamosta mm. Suomen Valokuvataiteen Museon kuvaajakortisto internetissä.

<sup>137</sup> Toim.neuv. 9.6.1958, ptk, Petäjaniemen kok., KA. – Patricia Seppälän säätiön ja Museoviraston Journalistisen kuva-arkiston (Joka) www-sivut.

## Lentokuljetukset alkavat

Keskeisesti *Uuden Suomen* toimittamiseen vaikutti lentokuljetusten aloittaminen keskiseen ja pohjoiseen Suomeen 1958, vaikka lentokoneet sittemmin korvattiinkin öisin läpi Suomen ajaneilla kuorma-autoilla. US pyrki näin kilpailemaan varhaisella jakelulla HS:n rinnalla maakuntalehtien kanssa ainakin napapiirin eteläpuolisessa Suomessa. Tämä vauhditti myös aluetoimittajien verkon kutomista ja vaikutti toimittamisen aikatauluun.

Lentokuljetusten taustaa hahmottavat tiedot levikkien alueellisesta jakautumisesta. Niiden mukaan 1946 *Uuden Suomen* levikistä noin 22.000 kpl meni Helsinkiin ja noin 65.000 kpl "maaseudulle", joka alkoi Espoosta ja silloisesta Helsingin maalaiskunnista. Levikistä vain 24 % jaettiin siis pääkaupungissa; irtonumeroiden osuus oli lisäksi 5 %. Jakautuma ei juuri muuttunut 1950-luvulla.

*Helsingin Sanomia* levisi puolestaan 1955 Helsinkiin 77.471 kpl ja muualle Suomeen 160.439 kpl. Pääkaupungin osuus oli siten 33 % eli suhteellisesti jo enemmän kuin kilpailijalla ja määrällisesti siihen nähden lähes nelinkertaisesti. HS:n markkinoinnissa oli tosin nähty kasvun mahdollisuuksia etenkin maakunnissa, mutta juuri siellä HS:n levikki laski vuoden 1956 huipun jälkeen noin 20.000 kpl. Ehkä myyntiponnisteluilla oli saatu vain lyhytaikaisia tilaajia eikä HS pystynyt tyydyttämään paikallisten uutisten ja ilmoitusten tarvetta Uudenmaan ulkopuolella. Sen sijaan Helsingissä HS:n levikki nousi jatkuvasti – myös läpi US:n lyhytaikaisen vastahyökkäyksen.<sup>138</sup>

US-yhtiössä tiedostettiin kuljetusuudistuksen kalleus, mutta HS:n tehtyä aloitteen siihen oli yritysjohton mielestä vastattava kilpailussa menestymiseksi. Varmaan päätöksen vaikutti se, että valtaosa US:n levikistä oli Uudenmaan ulkopuolella – myös pohjoisessa, keskisessä ja itäisessä Suomessa, jossa Kokoomuksen alueellisten kakkoslehtien asema oli jo kovasti heikentynyt. Puolueen aktiivisimmat kannattajat tilasivat siis usein *Uutta Suomea* maalaisliittolaisen maakuntalehden tai aiemmin edistysmielisen *Kalevan* rinnalla. Nämäkin tilaukset olivat vaarassa mennä *Helsingin Sanomille* tai Pirkanmaan ohella Keski-Suomessakin *Aamulehdelle*, jos kilpailijalla oli aamujakelu, mutta US saapuisi vasta joskus iltapäivällä – pohjoisimpaan Suomeen ehkä vasta seuraavana päivänä.

Ratkaisua tehtäessä Osmo Oittinen oli juuri aloittanut toimitusjohtajana. *Helsingin Sanomat* lähti lentokuljetuksiin Jensen-Eriksenin ja Kuorelahden mukaan kilpailijaansa innokkaammin. Kilpailijoiden näkökulmat ratkaisuun olivatkin erilaiset. *Uudella Suomella* oli siis poliittisista ja

<sup>138</sup> Levikkitilastoja, koodi Hd, PLA. US:n tilastoja, USark Hh:7, KA. Vrt. myös Levikkitarkastuksen raportit, mm. PLA. HS:n markkinointipolitiikasta Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 227-228. Vrt. myös Riekin ja Harkolan aiemmin kuvatut muistiot vuodelta 1957.

historiallisista syistä suhteellisen vahva valtakunnallinen, mutta heikko pääkaupunkiseudun levikki, kun taas Sanomissa kasvun mahdollisuudet nähtiin 1950-luvulla nimenomaan Uudenmaan ulkopuolella. Asetelma säilyi suhteellisesti tarkastellen painetun US:n loppuun saakka; kilpakumppanien sinänsä pienten markkinaosuuksien ero Uudenmaan ulkopuolella oli paljon vähäisempi kuin Helsingin seudulla.

Sanomain asiakaslehdessä julistettiin 1954, että "tilaajareservit ovat lähinnä haettavissa" Suur-Helsingin ulkopuolelta. Ehkä painotukseen vaikutti sekin, että HS:n tarmokas levikkipäällikkö Toivo Helojärvi oli Maalaisliiton entinen puoluesihteerin, joka tunsikin myöhempää termiä käyttäen "maakuntien Suomen".

Sanomissa vähäteltiin siis pääkaupunkiseudun kasvunäkymiä. 1950-luvun puolivälissä olikin rakennettu vasta ensimmäisiä moderneja lähiöitä itse Helsinkiin Espoon ja myöhemmän Vantaan ollessa hajanaisen omakotiasutuksen täplittämää maaseutua. Sitten vuodesta 1960 vuoteen 2017 pääkaupunkiseudun asukasluku kaksinkertaistui. Jo 1975 kasvu 1950-luvusta oli ollut yli 200.000 henkeä.

HS:n hakiessa myös lentokuljetuksien kasvua maakunnista US puolusti valtakunnallista levikkiään. Käytännössä kuitenkin juuri pääkaupunkiseudun kasvu siivitti HS:n levikin huimaan nousuun 1960-luvun lopulta alkaen US:n markkinaosuuden täällä vähitellen puoliintuessa.<sup>139</sup>

### **Aluetoimitukset kasvavat**

Posti alkoi lennättää *Uutta Suomea* Kuopioon ja Vaasaan joka yö 3.11.1958 alkaen 13 markan (32 nykysentin) kilohintaan. Luotiin myös autokuljetusreitit Turkuun, Tampereelle, Kotkaan ja muualle Kaakkois-Suomeen niin, että lehti saatiin jaetuksi aamupäivän kuluessa kaikkialla paitsi Lapin läänissä. Samalla laajennettiin aluetoimittajien verkkoa niin, että *Uusi Suomi* oli pian edustettuna Jyväskylässä, Kotkassa, Kuopiossa, Lahdessa, Lappeenrannassa, Mikkelissä, Oulussa, Tampereella ja Vaasassa – Turussa kahdellakin toimittajalla. Sittemmin aluetoimittajan toimipisteitä vaihtelevin työehdoin tuli vielä puoli tusinaa lisää.

*Helsingin Sanomat* operoi vastaavasti ja aikaa myöten vahvemminkin – osittain *Uudesta Suomesta* siirtyneen Hannu Hämäläisen toimesta. Hän oli lähtenyt *Pohjois-Suomesta* US:n menestyväksi aluetoimittajaksi Ouluun. Käydessään kesällä 1960 Helsingissä Hämäläinen pyysi palkankorotusta toimitusjohtaja Oittiselta. Saatuaan kielteisen vastauksen Hämäläinen käveli saman tien Eljas Erkon luo – joka palkkasi kävijän luomaan uutispäällikkönä HS:n aluetoimittajaverkkoa.

---

<sup>139</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 227-228.

Lentokuljetusten alkaminen oli korostanut sen tarvetta. Hämäläinen kutoikin viitisen vuotta HS:n alueverkkoa yhteistyössä levikkipäällikkö Matti Huopaniemen kanssa. Verkko oli nopeasti kilpailukykyinen US:n kanssa ja sittemmin kattavuudeltaan ja laadultaankin ylivoimainen.<sup>140</sup>

Kilpailu valtakunnallisesta levikistä ei merkinnyt vain lisäkustannuksia kuljetuksiin ja aluetoimittajiin. US:n keskustoimitukseen oli kiinnitettävä lisää uutisten vastaanottajia; uutisjutut saneltiin ja purettiin levyiltä. Kiireettömiä tekstejä lähetettiin toki postissa, filmirullia linja-autoissa tai lentolinjoilla. Ennen muuta uudistus kiristi lehden teon aikataulua.<sup>141</sup>

Tässä en voi tarkemmin mennä aluetoimittajien työn moninaisiin aspekteihin. He saattoivat kirjoittaa paljon juttuja ja ottaa niihin valokuvia – tai kertoa kotitomitukselle, ettei seudulla ollut vähään aikaa tapahtunut mitään merkittävää. Esim. Jori Ilanko kertoi lähettäneensä Etelä-Karjalasta puolentoista vuoden kuluessa 646 juttua, joista 16 oli päätynyt US:n etusivulle. Juttuja oli siis syntynyt pari päivässä. Määrä selittyy sillä, että juttuluettelon mukaan Ilanko seurasi ensi sijassa juhlia, kokouksia ja vastaavia tilaisuuksia – sekä kolareita ja muita onnettomuuksia. Näinhän ajan lehdissä ylipäänsä tehtiin. Toki hän oli laatinut myös kuvareportaaseja ottaen itse kuvat. Pimeän vuodenajan hän totesi tosin ajan filmien nopeuksilla hankalaksi kuvaamiselle.

Ilankoa kannusti saavutustensa listaamiseen aluetoimittajajärjestelmän uudelleenjärjestely 1960, mikä merkitsi mm. hänelle ansioiden alenemista. Järjestely saattoi olla US-yhtiölle tyypillistä stop and go-politiikkaa. Ilanko huomautti HS:n perustaneen vastavetona US:lle toimipisteen Lappeenrantaan, mikä vaaransi US:n oman etenemisen. Pian Ilanko siirtyi *Ylä-Vuoksen* päätoimittajaksi.<sup>142</sup>

US:n aluetoimittajat nähtiin paikkakunnalla suurlehden edustajana, jonka odotettiin levittävän suotuisia tietoja seudusta koko maahan. Jos paikallista tapahtumaa ei kerrottu US:ssa, syytettiin aluetoimittajaa. Usein hän saattoi vastata lähettäneensä aiheesta jutun, mutta sitä ei ollut julkaistu. Syyt olivat toisinaan tekniset – tekstiä ei ehditty latoa tai edes sanelua purkaa – mutta aina ei paikallinen uutinen ylittänyt toimitussihteerin silmissä valtakunnallisen lehden uutiskynnystä, kun tilaakin oli vähän. Jälkimmäistä syytä oli tietenkin vaikea esittää aluetoimittajan kontaktipiirille.

Jos monille paikallisille tapahtumille tavoiteltiin julkisuutta US:ssa, oli myös uutisia, joiden leviämistä valtakunnallisesti ei ao. seudulla toivottu. Ikävät asiat olisi ainakin tullut kertoa parhain

<sup>140</sup> Tiedot Hämäläisestä Eero Saurilta. Vrt. myös Hämäläisen muistiot Petäjänimelle 24.1. ja 25.1.1960 (kirjoittajan hallussa) sekä kirjeet 6.1. ja 4.3.1960, toim.pääll. Ruotsalaisen kok., USark, KA.

<sup>141</sup> Jk 4.9., Tvk 14.10.1958, ptk:t, toim. kert. 1958, yhtiökok. 3.3.1959 ptk, USark, KA. Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 228.

<sup>142</sup> Paljon aineistoa aluetoimittajien työstä on toimituspäällikkö Jouko Ruotsalaisen kokoelmassa, mm. Jori Ilanگون kirje 28.1.1960, USark, KA.

päin. Kriittinen journalismi oli pienissä ympyröissä vielä vaikeampaa kuin Helsingin päätoimituksessa.

Aluetoimitusten reviiireistä syntyi toisinaan kiistaa – samoin työnjaosta, jos paikalle oli lähetetty toimittaja Helsingistä. Turun kahden toimittajan, kokeneen Kyllikki Hiiskun ja asemaansa tiukasti puolustaneen Eeva Haapakosken välillä oli työnjakoriitoja, joihin itse V.A. Koskenniemi saattoi sekaantua. Samoin veteraani F.M. Karrakoski ja Vappu-Eriika Koskinen kiistelivät työnjaosta Rauman seudulla.

Aluetoimittajille järjestettiin vuosittain neuvottelupäiviä, joilla käsiteltiin muun ohessa em. ongelmia. Ne olivat myös sosiaalisesti tärkeitä yksinään puurtaville uurastajille. Päätoimituksen johtohahmot saattoivat tosin kannustaa aluetoimittajia liiankin kepeillä lupauksilla mm. tilaongelmissa.<sup>143</sup>

Kilpailun kannalta US:n aluetoimittajaverkko varmaan pärjäsi kilpailussa HS:n kanssa tyydyttävästi 1960-luvun alkupuolella. Sen sijaan kumpikaan pääkaupungin lehti ei pystynyt korvaamaan maakunta- ja paikallislehtiä ("pitäjänlehtiä"), joiden nousu päinvastoin voimistui. Pieni joukko tilasi niiden rinnalle *Uuden Suomen* poliittis-aatteellisista syistä ja tarjoamaan etenkin ulkomaan-, artikkeli- sekä kulttuuriaineistoa. US:n taloudellisen tilan heiketessä aluetoimittajaverkko oli kallis.

### **Maakunnissa kohtuullista tasaisuutta**

Lentokuljetusten vaikutusta kuvaa asetelma lehtien alueellisista markkinaosuuksista (ns. peitoista) levikintarkastuksessa 1961, jossa ensi kerran esiteltiin myös *Uuden Suomen* levikki markkinointialueittain. Tilanne ei sittemmin jyrkästi muuttunut lukuun ottamatta *Uuden Suomen* peiton puolittumista Helsingissä vuoteen 1991 mennessä runsaaseen seitsemään prosenttiin. Tämä

---

<sup>143</sup> J. Ruotsalainen Hiiskulle 4.9.1959, Petäjäniemi Eino Havakselle 18.2.1960, Hiiskulle 11.1.1960, Hannu Hämäläisen kirje 25.1.1960, Petäjäniemen vastaus 15.6.1960, J. Ruotsalaisen kiertokirje 11.4.1960, F.M. Karrakosken kirje 6.5.1960, Tellervo Ahtolan kommentti asiaan, pvmätön, Ruotsalainen Hiiskulle 11.1.1960, Ruotsalaisen kok., USark, KA. Uno Sinisalo Petäjäniemelle 28.10.1963 Antti Pänkäläinen 10.4.1962, Aution muistio 19.10.1959, Petäjäniemen kok. kot. 2, Koskenniemi Petäjäniemelle 1.12.1959, em. kok. kot. 1, KA. – Lea Järvisalo: Aluetoimittajan arkipäivää, teoksessa *Elämänmenoa* Usarissa s. 32-36. – Kirjoittajan kokemukset alueilta saadusta palautteesta.

oli kohtalokasta – eikä sitä korvannut US:n maakunnallisten, sinänsä pienten markkinaosuuksien säilyminen kohtalaisen hyvin . (Luvut koskevat ns. markkinointialueita.) <sup>144</sup>

	US	HS
Helsinki	15,8	72,6
Lahti	8,9	16,6
Hämeenlinna	10,4	21,6
Turku	6,5	10,1
Tampere	5,4	10,0
Pori	6,0	10,4
Kotka	9,6	29,4
Lappeenranta	6,8	22,1
Kuopio	4,7	8,6
Joensuu	4,4	6,9
Savonlinna	6,3	12,0
Mikkeli	6,7	10,4
Vaasa	5,8	6,6
Jyväskylä	7,1	9,1
Kokkola	5,3	6,5
Oulu	6,4	7,3
Kajaani	8,3	8,7
Kemi	6,5	10,4
Rovaniemi	6,9	10,7

" Maakuntien Suomessa" *Helsingin Sanomien* peitto oli siis yleensä noin kaksinkertainen *Uuteen Suomeen* verrattuna, kun kilpailijaparin ydinalueella eli Uudellamaalla HS:n ylivoima oli jo 1961 noin viisinkertainen. Sen naapurissa molemmilla lehdillä oli hieman enemmän markkinaosuutta kuin kauempana Helsingistä. Kajaanissa asetelma oli lähes tasan, minkä taustalla lienee mm. Maalaisliitto-Keskustan lehden vahvuus Kainuussa seudun kokoomuslaisten nojatessa puolueen päälehteen. Kajaani-yhtiö lienee myös tukenut US:n tilaamista. Pirkanmaalla US:n asema oli taas

<sup>144</sup> Levikintarkastusraportti vuodelta 1961 markkinointialueittain, koodi Hd. PLA.

Markkinointialueet olivat elinkeinoelämän itse määrittelemiä, mutta vastasivat pitkälle maakuntien yksilehtien levikkialueita ja 2020-luvun maakuntajakoakin.



erityisen heikko *Aamulehden* vahvuuden takia. Seudun kokoomuslaiset eivät kaivanneet puolueensa päälehteä.

Kaikkiaan Helsingin suuret lehdet eivät onnistuneet kalliilla varhaisjakelulla valloittamaan merkittäviä markkinaosuuksia Uudenmaan ulkopuolelta. Sen läheisen Kaakkois-Suomen lehtikentän repaleisuus saattoi tosin vaikuttaa siihen, ettei alueelle syntynyt kovin vahvaa ykköslehteä, vaan suhteellisen moni tilasi myös pääkaupungin monipuolisemman lehden.<sup>145</sup>

### Aikataulut kiristyvät

Valtakunnalliseen aamujakeluun siirtyminen vaikutti US:n aikatauluihin. Kun aiemmin painatus oli aloitettu kello 02 tienoilla ja tarvittaessa Helsingin painoksen osalta myöhemminkin, oli keskiseen ja pohjoiseen Suomeen kuljettavien lehtien painatus aloitettava nyt kello 23 tienoilla – pelkkiin autokuljetuksiin siirryttyä vieläkin aiemmin. Lehden oli siis oltava taitettuna kello 22 tienoilla eli viimeiset tekstit oli annettava latomoon kello 21:n jälkeen.

Ensimmäisestä painoksesta puuttui siis väistämättä tuoreimpia uutisia – ehkä jopa maaottelujen tuloksia, vaaliöiden puutteista puhumatta. Viimeistelystä, kuten oikoluvun mukaisista korjauksista jouduttiin tinkimään. Prosessia oli aikataulutettava tiukasti – eihän koko lehteä voinut hetkessä latoa ja taittaa, vaikka metalliladelmilla taittaminen saattoi taitavalta kirjaltajalta sujua nopeamminkin kuin sittemmin "saksitaitto" valoladelmista. Tekstejä oli joskus lyhennettävä lopusta päin niitä lukematta – tyylillä "pisteestä poikki", ehkä jopa viilaamalla pilkusta piste.

Kun latomossa oli nyt tehtävä myös *Kauppalehti* ja *Kotimaan* kaltaisia asiakaslehtiä, sen kapasiteetti ei useinkaan riittänyt US:lle – etenkin, jos *dead linesta* vähänkin lipsuttiin. Tosin muut lehdet tehtiin päivisin ennen US:n valmistamisen kiireisintä vaihetta. Sen keskelle sattui toisaalta kello 20 latomon ruokatunti, josta ei joustettu. Kirjaliitto oli voimissaan eivätkä taittoa odottelevat toimittajat saaneet auttaa edes siirtämällä ladelmalaivoja taittopöydän äärelle, muusta puhumatta.

Yhtä kaikki: *Uusi Suomi* saattoi tulla tilaajilleen aiempaa useammin myöhässä ja vielä useammin sisällöltään ja viimeistelyltään puutteellisenä "poropainoksena". Latomon kapasiteettia lisättiin vähitellen, mutta tuskin riittävästi kilpailijaan verrattuna. Eljas Erkkö saattoi olla kitsas, mutta

---

<sup>145</sup> Kaakkois-Suomessa *Eteenpäin*, *Etetä-Suomi*, *Kouvolan Sanomat* ja *Etelä-Saimaa* olivat jokseenkin tasavahvoja ja *Kymen Sanomillakin* oli oma levikkialueensa. Seudulla onkin sittemmin koettu monia lehtijärjestelyjä ja niin Sanoma-yhtiö kuin 1976 jopa US-yhtiö ovat olleet alueesta kiinnostuneita eräänlaisena strategisena tyhjiönä. Kanta- ja Päijät-Hämeessä Helsingin lehtien suhteellisen vahvaan asemaan saattoi vaikuttaa lyhyt etäisyys ja seutujen poliittinen perinne. Hämeenlinnassa melko moni tilasi kaupungin valtalehden täydennyksenä liberaalia HS:a, Lahdessa kokoomuslaista US:a.

tuotantokoneiston hän piti kunnossa. Ludviginkadulla *Helsingin Sanomia* teki US:n toimitussihteerin Martti Savojärven muistikuvan mukaan yli 30 latomakonetta kun *Uutta Suomea* naputeltiin Lönnrotinkadulla 13-14 koneella.

US:n talousjohto saattoi huomauttaa, että olihan HS:n levikki moninkertainen. Latomon kapasiteetin kannalta oli kuitenkin sama, painettiinko lehtiä tuhat vai 250.000 kappaletta.

US-yhtiö luopui lentokuljetuksista taloudellisista syistä 1.11.1963 HS:n jatkaessa niitä tuossa vaiheessa. Myyntipäällikkö Armas Junttila Rovaniemeltä valittikin Petäjäniemelle 23.12.1963, että HS tuli Ounasvaaran juurelle kello 09, mutta US vasta kello 15.30 autokuljetuksena. Päätoimittaja vastasi vastaavansa vain lehden sisällöstä. Junttila kiitti tiedosta, mutta lisäsi, että *Helsingin Sanomat* etenee tällä seudulla.

Luotiin siis jokaöinen kuljetusjärjestelmä, jolla kuorma-auto vei *Uudet Suomet* ja pääkaupungin pieniä lehtiä pitkälle sisämaahan jättäen jakelunippuja paikalliskuljetuksiin matkan varrella. Ainakin myöhemmin auto toi paluumatkalla lehtipaperia eri tehtaista. Sittemmin myös HS liittyi järjestelmään, mutta US oli jo hävinnyt tämän kilpailuerän – ja monia tilaajiaan. Sitäpaitsi yhteinen kuljetusauto tuli sittemmin Sanomalaan viimeisenä, mikä tarjosi pienen aikatauluedun HS:lle. 1980-luvulla Sanomat perusti sitten satelliittipainot Varkauteen (paperitehtaan kylkeen) ja Forssaan, mikä katkaisi yhteiset autolinjat ja pakotti US-yhtiön takaisin lentokuljetuksiin Jyväskylään sekä Kuopioon, jossa lehtiniput liitettiin HS:n autokuljetuksiin pohjoiseen.

Autokuljetuksiin siirtyminen 1963 heikensi entisestään US:n aikataulua ja etenkin lehden laatua. "Poropainosta" jaettiin vaihtelevasti yhä etelämpänä, mutta päätoimittajat keskittyivät toimitusneuvottelujen kritiikkiosassa arvioimaan kolmatta eli "päätoimittajan painosta", jonka jakelu saattoi rajoittua Helsingin keskiosiin. Jakelurajat vaihtelivat öittäin; jos lehti oli syystä tai toisesta myöhässä, kuljetukset eivät odotelleet, vaan niihin lastattiin varhempaa painosta. Sittemmin jouduttiin melko usein ajamaan yhteiskuljetus kiinni pakettiautolla, mikä toi lisäkustannuksia.<sup>146</sup>

### **Millaista lehteä maakunnissa odotettiin?**

Aarne Tanninen piti muistelmissaan US:n luopumista lentokuljetuksista 1963 HS:n jatkaessa niitä jonkin aikaa kerrassaan *Uuden Suomen* kohtalonkysymyksenä.<sup>147</sup> Ainakin olisi tarvittu rehellistä

<sup>146</sup> Armas Junttila Petäjäniemelle 23.12.1963, 12.1.1964, Petäjäniemen vast. 28.12.1963, Petäjäniemen kok. kot. 1, KA. – Vesikansa 1994, mm. s. 308-309. – Martti Savojärven haastattelu, kirjoittajan muistikuvat.

<sup>147</sup> Tanninen, emt. s. 188.

tilanneanalyysiä, mutta siihen ei täysin uskaltauduttu edes 1980-luvulla. Jos ei siis ollut varaa jakelukilpailuun Salpausselän pohjoispuolella, millaisella lehdellä siellä olisi voinut pärjätä?

Olisi kai voinut tarjota valtakunnallista laatulehteä, joka ei kilpaile viime hetken eikä paikallisilla uutisilla, vaan tasokkailla kansainvälisillä, yhteiskunnallisilla ja kulttuuriteksteillä – sekä omilla "skuupeilla", laadukasta viihdettä unohtamatta. Eivät valtakunnallisesti kattavasti levinneet iltapäivälehdetkään ole olleet kansakunnan pöytäkirjoja, vaan ne valitsevat, mistä kertovat – tehden sen näyttävästi.

*Uusi Suomi* pitäytyi kuitenkin – oikeastaan painetun lehden loppuun saakka – "täydessä uutispalvelussa" ja siinä suorassa kilpailussa HS:n kanssa. Asiamiehet saattoivat lupailta paikallisissa uutisissakin maakuntalehden tasoa. Ainakin tässä kilpailusarjassa US:n oli mahdotonta pärjätä. Ei se onnistunut *Helsingin Sanomiltakaan*. HS:lle riitti kuitenkin ylivoimainen asema Uudellamaalla ja muualla maakuntalehteä täydentävän valtakunnallisen lehden rooli valikoituneelle yleisölle.

Jakeluongelmista ja sen aiheuttamasta laadun heikkenemisestä US-yhtiö päätti selviytyä nojaamalla tilaajien uskollisuuteen. Sitä löytyi loppuun saakka – ei kuitenkaan "talouden rautaisten lakien" kannalta tarpeeksi. Ainakin latomon kapasiteettiin olisi kannattanut panostaa enemmän. Tässä HS oli siis ylivoimainen kilpailija.

### **3. Johtoon uusi sukupolvi**

Uusi Suomi-yhtiön ylin johtoporras oli vielä 1950-luvun puolivälissä paljolti miltei Eljas Erkkoa edeltänyttä sukupolvea. Johtokunnan puheenjohtaja Heikki Renvall oli ollut peräti Eero Erkon taistelutoveri sortovuosina. S.A. Harimakin oli 76-vuotias tullessaan pariksi vuodeksi Renvallin seuraajaksi 1955. Esko Riekkä oli sentään Eljas Erkon opiskelutoveri.

Johtokunnan puheenjohtajaksi nousi 1958 Pohjolan 50-vuotias toimitusjohtaja Tauno Angervo, joka oli tehtävässä lähes tutkimuskauden loppuun eli vuoteen 1975 saakka. Hän oli vähäeleinen varsinaissuomalainen juristi, joka ei julistanut näkemyksiään *Uuden Suomen* tilasta eikä juuri muustakaan – toisin kuin fennomaanisen finanssiryhmän toinen kärkihahmo, KOP:n pääjohtaja Matti Virkkunen. Angervo nuiji kokoukset nopeasti päätökseen ja tyytyi 1970-luvun kriisissäkin

murahtamaan julkisuuteen, että US-yhtiö oli vakavarainen. Kuten vielä olikin, vaikka kivitaloja kiinnitettiin lisää miltei joka kokouksessa.

Angervo saattoi olla leppoisa ystävä mm. kalastuskavereilleen, kuten US:n ulkomaanosaston päällikölle Martti Juvakselle, mutta esimerkiksi 1970-luvun toimitusjohtaja Pentti Mahlamäki valitteli vaikeuksia saada kontaktia monitoimiseen esimieheensä. Matti Autio puolestaan kertoi Angervon soittaneen jatkuvasti kritiikkiä lehdestä Eero Petäjänimelle. US:n kriisin kärjistyessä 1970-luvulla Angervo ryhtyi johtamaan työryhmiä ja neuvottelemaan yhteistyöjärjestelyistä ja yrityskaupoista.

Johtokunnan varapuheenjohtajaksi valittiin Arvo Salmisen jälkeen suurimman osakkaan Tukon toimitusjohtaja Eero Viima. Myös hän otti tiuhaan yhteyttä Petäjänimeen, joka kertoi toimitusneuvotteluissa laittavansa aamuisin tätä varten soimaan äänilevyn "kuinka kauheaa, kuinka kauheaa".<sup>148</sup>

Salminen jatkoi johtokunnan ja sen keskeisen työvaliokunnan jäsenenä, vaikka oli jo 1955 luovuttanut Kokoomuksen puheenjohtajuuden Jussi Saukkoselle. Tätä ei puolestaan koskaan valittu Oy Uuden Suomen johtokuntaan eikä *Uuden Suomen* toimituksen neuvottelukuntaan. US-yhtiön uuteen hallintoneuvostoon hänet sentään kelpuutettiin. Saukkonen osallistui myös pienellä osakesalkullaan usein US:n yhtiökokouksiin, joten boikotoinnista hänen puoleltaan ei liene ollut kysymys. Juha Rihtniemi valittiin sen sijaan US-yhtiön johtokuntaan jo 1962 Tuure Junnilan kieltäytyttyä uudelleen valinnasta. Kokoomuksen puheenjohtajaksi Rihtniemi valittiin 1965 – vastaehdokkaanaan Junnila.<sup>149</sup>

Uudessa yhtiöjärjestyksessä 1957 johtokunnan kooksi määriteltiin 15 jäsentä; varajäsenyyksistä luovuttiin. Työvaliokunnan asema vahvistui entisestään, kun sen valtuudet määriteltiin ohjesäännöllä 1958. Johtokunnan plenumille jäivät vain periaatteellisesti tärkeät asiat, joskin työvaliokunnan pöytäkirjat oli annettava tiedoksi koko johtokunnalle kunkin kokouksen alussa.

Työvaliokunnan jäsenet olivat Salmista lukuun ottamatta yritysjohtajia – ennen muuta Tukon ja Pohjolan edustajia. Lauri K.J. Tukiainen oli siirtynyt Tukosta Ahlströmin johtajistoon; puolisonsa kautta hän kuului yhtiön omistajasukuun. Tukiainen oli myös Oy Uuden Suomen suurin henkilöomistaja. Johtokunnassa hänet nähtiin kuitenkin kai ennen muuta tärkeän sidosryhmän eli Reserviupseeriliiton edustajana; Tukiainen ylennettiin reservissä peräti everstiluutnantiksi ja hän

<sup>148</sup> Jk 13.3.1958, ptk, USark, KA. Juha Nummisen US-artikkeli, S. Kuvalehti 30.1.1976. Aution haastattelu, teoksessa *Elämänmeno* Usarissa. s. 13. – Mahlamäen ja Juvaksen kirjoittajalle kertomaa. – Kirjoittaja on kuulunut Angervon johtamaan valtion opintolainautakuntaan 1968 ja tuntee siten hänen tiukan tyyliensä johtaa kokouksia.

<sup>149</sup> Yhtiökok. 13.3.1957, 8.3.1962, ptk:t, USark, KA. Saukkonen 1973. Saukkosesta yhtiökokouksissa, ks. niiden osallistujalistat 1950-75, USark, KA.

esiintyi lehtikuvissa mielellään univormussa. Kodin seinällä oli komea maalaus nuoresta Tukiiaisesta johtamassa ratsuväkisuojeluskuntaa paraatissa. Vanhemmiten hän protestoi sanan "tukiainen" käyttämistä subvention suomennoksena.

Työvaliokuntaan kuului myös Lauri Kirves, joka siirtyi 1961 Suomen Tukkukauppiainien Liitosta Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton toimitusjohtajaksi. Hän oli siis keskeisimpiä elinkeinoelämän järjestöjohtajia.<sup>150</sup> Johtokunnan rivijäsenistä Tuure Junnila kuului Kansallispankin johtokuntaan, mutta lienee nähty ennen muuta Kokoomuksen poliitikkona. Noottikriisin kuohuissa hän jätti demonstratiivisesti paikkansa US-yhtiössä, mutta pysyi ahkerana lehden kirjoittajana 1980-luvulle saakka. Muutoin KOP:n toimivalla johdolla ei ollut US:n johtokunnassa suoraa edustusta ennen 1970-luvun puoliväliä, mutta niin Angervolla kuin työvaliokuntaan kuuluneella Rauma-Repolan Paavo Honkajuurella, KOP:n pääjohtajan pojalla ja langolla, oli läheiset välit Matti Virkkuseen. Tämän kanssa US:n sisäpiiri keskusteli suoraankin paitsi yhtiön rahoituksesta myös muun muassa US:n päätoimittajakysymyksestä, kun Pentti Poukka oli 1964 siirtymässä *Aamulehteen*.

Akateemikko V.A. Koskenniemi kuului johtokuntaan kuolemaansa 1962 saakka. Kuten aiemminkin, hän ehti Turusta melko harvoin kokouksiin, mutta oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa US:n päätoimittajien kanssa, mitä olen kuvannut toisaalla. Kulttuurin hohdetta antoivat johtokunnalle myös Rafael Koskimies ja Eino E. Suolahti, joka oli myös WSOY:n kirjallinen johtaja. Lauri Aholla oli kokemusta journalismista. Muut jäsenet edustivat eri sidosryhmiä.

### **Hallintoneuvosto PR-elimeksi, johtokunta supistuu**

Johtokunnan kaksiportaisuus koettiin ilmeisesti raskaaksi, koska jo 1962 yhtiöjärjestystä muutettiin uudelleen supistamalla johtokunta kuusijäseniseksi ja perustamalla 15-30 -jäseninen hallintoneuvosto. Se oli lähinnä neuvoa-antava, eri sidosryhmiä edustanut PR-elin; johtokunta valittiin edelleen suoraan yhtiökokouksessa. Poliittisen kuohunnan yltyessä Yrjö Soini valittikin 1968, ettei hallintoneuvostolla ollut valtaa eikä vastuuta. Toki sille esiteltiin poliittisten tilannekatsausten ohella yhtiön näkymiä.<sup>151</sup>

Hallintoneuvostoa vuoteen 1976 saakka johtanut vuorineuvos Osmo P. Karttunen osallistui tiuhaan johtokunnan kokouksiin. Hän oli julkisuudessa usein näkynyt valtiovarainministeri 1962-63. Karttusen näkemysten painoa lisäsi vahva asema tukolaisessa kentässä Saastamoisen valtiaana.

<sup>150</sup> Jk 5.11.1958, ptk, USark, KA. – Vrt. kirjoittajan haastattelu Tukiiaisesta US:ssa hänen 70-vuotispäivänsä 11.10.1975 edellä ja tällöin käyty keskustelu tämän kodissa.

<sup>151</sup> Ylim. yhtiökok. 14.11.1962 ja vars. yk 9.4.1968, ptk:t, USark, KA.

Pari kertaa vuodessa kokoontunut hallintoneuvosto edusti kaikkiaan monipuolisesti US-yhtiölle tärkeinä pidettyjä tahoja.<sup>152</sup>

### Hetemäki vaikuttaa neuvottelukunnassa

US:n toimituksen neuvottelukunta oli Petäjaniemen kaudella enemmän informaatio- ja keskusteluareena kuin päätöselin, vaikka se joitakin linjaratkaisuja tekikin – muun muassa hyväksymällä 1964 neuvostoliittolaisen kolumnistin Spartak Beglovin esiintymisen *Uudessa Suomessa*. Tietävästi päätoimittaja Eero Petäjaniemen kanta ratkaisi. Tämän kirjoittaja teetti sitten nuorena toimittajana logon *Neuvostonäkemys* korostamaan, ettei kysymys ollut lehden kannasta. Jo aiemmin aloittaneilla amerikkalaiskolumnisteilla, kuten Joseph Alsopilla ei vastaavaa luonnehdintaa ollut.

Petäjaniemen kaudelta toimitusneuvoston pöytäkirjat ovat käytettävissä. Sen sijaan *Kauppalehdelle* perustetun vastaavan elimen säännöissä nimenomaan todettiin, ettei pöytäkirjaa pidetä. Ehkä näin haluttiin varmistaa keskustelun vapaus.<sup>153</sup>

US:n toimituksen neuvottelukunnan puheenjohtajuus oli antanut jo Edwin Linkomiehelle aseman, josta vaikuttaa lehteen. Vastaavan roolin otti kansanedustaja Päiviö Hetemäki, joka valittiin 1953 kuolleen vuorineuvos-kansanedustaja Eero Mäkisen jälkeen toimitusneuvoston johtoon. Hetemällä oli muutoinkin vahva asema kokoomuslaisella kentällä sodassa pataljoonan komentajaksi nousseena reservin upseerina, "vaaran vuosien" rohkeana poliitikkona ja vähitellen yhä keskeisempänä työmarkkinajohtajana.

US:n toimituksen vahvan miehen Matti Aution mukaan Hetemäki oli hänen päivittäinen keskustelukumppaninsa. Nuori Juha Rihtniemikin soitteli Autiolle päivittäin, mutta Hetemäelle hän luki useimmat pääkirjoituksensa etukäteen. Hetemäen rooli oli erityisen keskeinen noottikriisin ja ns. Honka-liiton vaiheissa. Pidemmällä ulkomaanmatkoilla hänelle tilattiin *Uusi Suomi* hotelliin. Tosin hän osasi myös moittia lehteä.

Neuvottelukuntaan kuului muutoin lähinnä US-yhtiön johtokunnan jäseniä. Hetemäki ei sen sijaan kuulunut koskaan johtokuntaan.<sup>154</sup>

<sup>152</sup> Hall. neuv:n ja jk:n ptk:t 1963-75, USark, KA.

<sup>153</sup> Jk 10.11.1966, ptk., USark, KA.

<sup>154</sup> Haikonen: Matti Autio, Elämänmenoja Usarissa s. 12. Tieto US:n tilaamisesta ulkomailla Hetemäelle prof. Heikki Halilan. Petäjaniemen Hetemäeltä saamista moitteista ks. pääluku III. Poukka puolestaan valitteli Angervolle, että Oittinen oli Hetemäen lapsuudenystävä eli Hetemäki oli haluton näkemään tämän puutteita, Poukan kok., USark, KA. Hetemäki ja Oittinen olivat ainakin samanikäisiä keskisuomalaisia juristeja sekä AKS:n valajäseniä, ks. Kuusi 1991.

## Oittisesta toimitusjohtaja

Runsas vuosi US:n päätoimittajan vaihtumisen jälkeen, keväällä 1958 toimitusjohtaja Esko Riecki kertoi siirtyvänsä eläkkeelle 67-vuotiaana. Kuvaavasti hän lähes viime töinään kehuu tilastoraporttien marginaalissa Autiota onnistumisessa säästökampanjassa: "Kiitos saavutuksesta, kun sait sivumäärän alas". Lohdutuksena legendaarinen saituri lisäsi: "Kun nyt sentään näinkin sivuja säästetty, ei kai syytä toukokuulla lisätä paljon säästöä, jos ilmoituksia suunnilleen ent. määrä". US:n taloustoimitusta tuolloin pari vuotta johtaneen Pentti Poukan mukaan "Riekin kustannuspolitiikka oli vain kustannusten pitämistä mahdollisimman pieninä".<sup>155</sup>

Riekin seuraajaksi valittiin 1.7.1958 alkaen 43-vuotias lakitieteen lisensiaatti ja ekonomi Osmo Oittinen 300.000 markan (7.400 nykyeuron) kuukausipalkalla. Hän oli toiminut mm. Suomen Teollisuusliiton johtajistossa ja teollistamiskomitean pääsihteerinä, mutta kokemus niin yrityksen johtamisesta kuin mediasta puuttui.<sup>156</sup>

Uusi toimitusjohtaja osallistui johtokunnan kokoukseen jo ennen työnsä vastaan ottamista joutuen yleislakon 1956 jälkeisen laskukauden ja sitten "yöpakkasten" keskelle. Toisin kuin ilmeisesti Riecki Oittinen osallistui usein toimitusneuvoston kokouksiin, vaikkei tästä oikeudesta mainittukaan neuvoston ohjesäännössä. Hän otti tällöin kantaa myös politiikkaan selkeän oikeistolaisesti ja muistuttaen Kokoomuksen aktiivien merkityksestä US:n levikille.

Oittinen pyrki vahvistamaan asemaansa myös ehdottamalla, että päätoimittajalta poistetaan sääntömääräinen oikeus osallistua johtokunnan kokouksiin ja toimitusjohtajalle annetaan niissä äänioikeus. Johtokunta käsittelikin ensi sijassa taloudellisia asioita, kun taas päätoimittajalla oli keskeinen rooli poliittisia ja muitakin sisältökysymyksiä käsittelevässä toimitusneuvostossa. Silti muutos olisi heikentänyt päätoimittajan asemaa. Hehän eivät koskaan edes pitäneet toimitusjohtajaa varsinaisesti esimiehenään, vaan katsoivat olevansa suoraan johtokunnan, käytännössä sen puheenjohtajan alaisia ja siis hierarkiassa rinnakkaisia toimitusjohtajan kanssa. Tulistuaan päätoimittaja Poukka saattoi käyttää "suurliikemiehestä" *Uuden Suomettaren* aikaista titteliä "lehden taloudenhoitaja".

Tietenkin päätoimittaja olisi voitu Oittisen ehdotuksen ohjallakin edelleen kutsua kuultavaksi johtokuntaan, mutta tällaista velvoitetta ei olisi enää ollut. Tosin Petäjäniemeä aikanaan syrjäytettäessä johtokunta kokoontui ilman hänen läsnäoloaan – ehkä hänen matkansa aikana.

<sup>155</sup> Tvk 25.6.1958, ptk, liitetilasto, USark, KA. Poukka: teoksessa *Elämänmenoa Usarissa* s. 8.

<sup>156</sup> Tvk, Jk 29.4.1958 ptk:t, USark, KA.

Vuorineuvos Juuso Walden kaatoi Petäjaniemen myöhemmän arvelun mukaan Oittisen ehdotukset – ilmeisesti 28.8.1962, jolloin yhtiöjärjestyksen uudistamista käsiteltiin. Petäjaniemi ei myöskään tuohon kokoukseen osallistunut.<sup>157</sup>

### **Ei strategian pohdintaa**

Yhtiön ja *Uuden Suomen* strategiaa Oittinen pohti säilyneiden lähteiden mukaan systemaattisesti vasta 1960-luvun puolivälissä, kun yhtiön ongelmat kasvoivat ja päätoimittajat – lähinnä Pentti Poukan kirjoituskoneella – olivat hahmotelleet omat näkemyksensä. Myöskään Rieki ei ollut juuri strategioita maalaillut, mutta ajat olivat yrityksissä muuttumassa – eivät tosin vielä kilpailijan puolella Eljas Erkon johtaessa patruunamaisesti. Sen sijaan esimerkiksi US-SKK:n kokoinen Kone Oy tilasi 1957 Rastorilta perusteellisen konsulttiselvityksen, jonka pohjalla yhtiön organisaatio mullistettiin. Kuluttajamarkkinoilla US:n lailla toimivassa Huhtamäki-yhtymässä pohdittiin jatkuvasti strategioita.<sup>158</sup>

Oittinen teetti sentään heti kautensa alussa Markkinatutkimus Oy:llä selvityksen, jonka mukaan US:n tilaajat olivat lehteen melko tyytyväisiä. *Ollin* pakinat olivat tähän tärkein syy, sen sijaan 48 prosenttia vastaajista kertoi, ettei lue koskaan urheilu-uutisia. (On tosin mahdollista, että vastaajien pojat niitä lukivat.)<sup>159</sup> Ongelmana ei tosin vielä ollutkaan vakiotilaajien tyytymättömyys, vaan vaikeus löytää uusia maksavia lukijoita.

US-konsernin dokumenteista ei näy merkkejä syvemmistä strategisista analyyseistä ennen 1960-luvun puoliväliä, jolloin Sanomissakin siirryttiin uuteen, Aatos Erkon aikaan. US-konsernin hallinnon arkistosta tosin puuttuvat ennen 1970-lukua lähes kaikki asiakirjat lukuun ottamatta hallintoelinten pöytäkirjoja, niiden harvoja liitteitä sekä osakerekisteriä; harvat säilyneet hallinnon muistiot yms. löytyvät toimituksen yleisestä ja päätoimittajien yksityisarkistoista. Ilmeisesti Oittinen apulaisineen kuitenkin lähinnä hoiti virkamiesmäisesti asioita, kun ne eteen tulivat.

<sup>157</sup> TvK 28.8.1962, ptk, USark, KA. Poukan kirjeluonnoksia Angervolle 1965-66, Poukan kok. U:1, USark. KA.– Päiväämätön, selvästi Petäjaniemen talvella 1964 laatima muistio, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>158</sup> Oittinen: P.M. Ajatuksia Uuden Suomen kehittämisestä 17.1.1965, Petäjaniemen kok., kot. 3, KA. Vrt. Michelsen 2013, s. 287-288, Vesikansa 1995 esim. s. 134-136. Oittisen poliittisista kannanotoista toimitusneuvoston ptk:t esim. 30.9.1959, 25.3.1961, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>159</sup> Tilaaajatutkimus (päiväämätön), Petäjaniemen kokoelma, "levikkiasiat", kot. 3, KA.



Oittinen esitti toki tervehdyksiä henkilöstön lehdessä ja juhlissa sekä varmaan muuallakin, mutta selkeää linjaa, saati nykytermein visiota niistä ei löydä. Pikemmin jatkettiin niin kuin ennenkin – tietenkä yhä parempaa yrittäen sekä ennen muuta taloudellisemmin.<sup>160</sup>

### **Ristiriitihin toimituksen kanssa**

Ristiriidat toimituksen ja median talousjohdon välillä ovat sinänsä jokseenkin ikuisia – etenkin, jos talousjohdolta puuttuu journalismin käsityötaito. Toimitusjohtaja voi tällöin olla kuin kapellimestari, joka huijaa orkesterin edessä osaamatta lukea partituuria. Esimerkiksi Eero ja Eljas Erkkö olivat sen sijaan journalisteja. Aatos Erkkökin korosti saaneensa journalistin koulutuksen, vaikka oli kirjoittajana kömpelö.<sup>161</sup>

On kuitenkin syytä lukea kriittisesti niin Matti Aution kuin Pentti Poukan arvioita Oittisesta – US:n toimituksen teilaavasta traditiosta puhumatta. Varmaan toimitusjohtajalla oli yhtiön tavoitteesta syvempi näkemys kuin ylläpitää sen teknistä kilpailukykyä, ehdottaa yksittäisiä uudistuksia lehden sisältöön ja säästää kaikessa mahdollisessa. Vuoden 1965 muistiossa (siihen palaan) oli toistakymmentä vuotta myöhemmin toteutettuja ehdotuksia. Päätoimittajat varjelivat kuitenkin tiukasti reviiriään ja korostivat perinteistä rajaa "konttorin" ja toimituksen välillä.

Oittisen kaudella US-yhtiöstä tuli lopullisesti monipuolinen lehtitalo. Niin *Kaupparehden* kuin *Uuden Kuvalehden* hankinnat johtuivat tosin paljolti sattumasta eli molempien tappiollisuudesta. *Katson* perustaminen saattoi olla sen sijaan Oittisen pitkän Amerikan-matkan hedelmä. *Suur-Helsinki* -liite kertoi paikallisuuden arvon ymmärtämisestä sanomalehden kilpailukeinona sähköisen viestinnän kasvaessa.

Aution mielestä Oittinen oli "luonteeltaan --- enemmänkin konttoripäällikkö kuin lehtiyhtiön toimitusjohtaja". Poukan mukaan Oittisen "oikea työpaikka olisi ollut jonkin keskusviraston kirjoituspöydän takana".<sup>162</sup> Sinne, Kansaneläkelaitoksen johtajistoon, hän päätyikin jouduttuaan 1970 eroamaan US-yhtiöstä.

<sup>160</sup> Oittisen puheita ja tervehdyksiä, ks. Välike.

<sup>161</sup> Vrt. esim. kirjoittajan keskustelu Erkon kanssa haastattellessani häntä Pankkiyhdistyksen *Kuvastin*-lehden 1980-luvun alussa.

<sup>162</sup> Poukka: Muistelmia ja Aution haastattelu teoksessa *Elämänmenoa Usarissa* s. 8 ja 13, Välike, vuosikerrat 1958-65.

## Seurailija henkilöstöpolitiikassa

Oittinen kehitti henkilöstötoimintaa. Tässä US-SKK ei tosin kulkenut edes kokoistensa yritysten kärkijoukossa, vaan pikemmin seurailijana. Henkilöstöpäällikköä – tuolloiselta titteliltään yleensä sosiaalipäällikkö – ei yhtiöön Oittisen kaudella nimitetty, vaan konsernin pieni johtoryhmä hoiti näitä asioita muiden toimien ohessa. Keskeisiä muotoja olivat vuotuinen juhla, huoltokonttori, henkilöstölehti *Välke*, "puulaakurheilu" sekä näytelmä- ja muut harrastuskerhot. Toimittajia ei näissä riennoissa paljon nähty, vaan ne vetivät puoleensa ennen muuta kirjaltajia ja konttoriväkeä.<sup>163</sup>

Monen muun yrityksen jäljessä US-SKK hankki 1962 henkilöstölle lomapaikan ostamalla Kalevalaisilta Naisilta Ruoveden Muroleelta komean kiinteistön viidellä miljoonalla markalla (110.000 nykyeuroa). Suomalaksi nimetyssä paikassa järjestettiin kesäjuhlia myös ulkopuolisille. Henkilöstölle rakennettiin asuintalo Haagaan. Muitakin työsuhdeasuntoja oli – osa jo *Uuden Suomettaren* ajoilta. Tällä helpotettiin ammattiväen saamista etenkin kirjapainoihin. Sanoma Oy oli tällä alalla edelläkävijöitä Helsingissä.<sup>164</sup>

Oittisen toimitusjohtajuutta sävytti hänen kiinnostuksensa mm. mitalitaidetta ja antiikkia kohtaan. US-yhtiö julkaisi kuvateoksia näiltä aloilta. Monivärinen faksimile-teos vanhoista kartoista kertoi samalla SKK:n kirjapainotaidosta.<sup>165</sup>

## Ohjesääntö ja levikintarkastus

Ehkä kuvaavasti Oittisen ensimmäisiä toimia oli em. ohjesäännön laatiminen työvaliokunnalle. Aiempaan ohjesääntöön ei havaitakseni ole viitattu aineistossa, vaan johtokunta oli toiminut syntyneen käytännön mukaisesti vailla pykälää.

Samaan aikaan nousi esiin vakavampikin asia, kun *Uudessa Suomessa* alkoi 15.10.1958 sen ensimmäinen moderni levikintarkastus. Etenkin mainostajat olivat ajaneet sitä Suomeen 1920-luvulta alkaen, mutta tässä oli edetty hitaasti. Tosin 1937 oli hyväksytty yleiset levikintarkastussäännöt ja 1940-luvulla *Uuden Suomen* levikki oli tarkastettukin ilmeisesti niiden pohjalla. Silti US-yhtiö ei ainakaan edistänyt levikintarkastuksen organisoimista. Sitä vauhdittivat

<sup>163</sup> Välikkeen vuosikerrat 1958-65. Muiden yritysten henkilöstötoiminnoista ks. esim. Michelsen 2013, s. 236-238 ja Vesikansa 1995, s. 51-53 ja 77-83.

<sup>164</sup> TvK 25.10.1962, ptk, USark, KA. Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 248-249.

<sup>165</sup> Vanhan Suomen karttoja, Suomen mitalitaidetta, Taideryijyjä.

nousevien maakuntalehtien *Kainuun Sanomien* ja *Savon Sanomien* toimitusjohtajat, mutta kai ennen muuta Eljas Erkko.

Lehtien ja mainosalan yhteinen Levikintarkastus Oy perustettiin 1955. Mukana oli edustajia myös mm. *Aamulehdestä*, *Kalevasta*, *Yhtyneistä Kuvalehdistä* ja Hbl:stä – mutta ei alkuun US-yhtiöstä. Se joutui sopeutumaan niin Levikintarkastus Oy:n osakkuuteen kuin sen tarkastuksiin – jättäen ne tosin kiusallisesti useina vuosina väliin.<sup>166</sup>

### "Herra ja Ylhäisyys" sivuun

Päätoimittajan ja toimitusjohtajan nimityksiä 1956 ja 1958 seurasi pari muuta henkilöratkaisua. Toimituspäällikkö Uuno Hirvonen ajautui ristiriitaan niin esimiehensä Petäjäniemen kuin alaistensa toimitussihteerien kanssa; ilmeisesti "Herra ja Ylhäisyys" koki uuden esimiehen astuneen hänen tontilleen. Petäjäniemi puolestaan koki Hirvosen pyrkimystensä jarruksi.

Toimitussihteerit vetosivat Aution tukemina 30.1.1958 Petäjäniemeen. Nuorehko sihteerikolmikko viittasi siihen, että päätoimittaja oli alkanut itse johtaa toimituksen aamupäiväneuvotteluja, jotka heidän mukaansa olivat olleet selkeitä. Hirvonen piti kuitenkin totuttuun tapansa tämän jälkeen oman neuvottelunsa, josta saattoi saada ristiriitaisia ohjeita. Kaiken lisäksi toimituspäällikkö saattoi pitkin päivää antaa suoraan toimittajille uusia ohjeita, jotka poikkesivat vuorossa olevan toimitussihteerin antamista. Tilanne ei ollut myöhempinä vuosinakaan harvinainen – toimituksen päällikköportaan vielä kasvaessa – mutta epäilemättä työnjohdollisesti mahdoton.

Petäjäniemen omasta tyytymättömyydestä Hirvoseen kertoi spontaani pyyntö *Karjala*-lehden päätoimittajalle Jori Ilangolle 15.2.1958 ryhtyä Hirvosen seuraajaksi. Ilanko oli pari päivää aikaisemmin kertonut kirjeessään *Karjalan* vaikeuksista ehdottaen joko *Uuden Suomen* toimiston perustamista Lappeenrantaan maakunnan kokoomuslaisia palvelemaan (tietenkin hänen johdollaan) tai siirtymistään muuhun tehtävään *Uudessa Suomessa*. Petäjäniemi oli tuntenut kolmisen vuotta vanhemman Ilangon jo lapsuusvuosinaan Tampereella ja riemuitsi nyt: "Sinä olet juuri sellainen mies, jota tälle paikalle tarvitsemme". Petäjäniemi haukkui Hirvosen laukaisten samalla vauhdilla, että "*Uuden Suomen* toimittaja-aines on käsittämättömän heikkoa". Petäjäniemen mukaan hänen oli itse Aution kanssa hoidettava "vähänkin suuremmat jutut".

US:n levikki oli Petäjäniemen mukaan hiukan noussut, HS:n laskenut parilla kymmenellä tuhannella kappaleella. *Uusi Suomi* oli hänen mielestään vain 40.000 - 50.000 kpl jäljessä

<sup>166</sup> TvK 14.10. ja 5.11.1958, ptk:t, USark, KA. Manninen-Salokangas 2009, s. 612-616. Seppälä 2008, s. 73-74.

kilpailijaansa, mikä oli Petäjaniemen Sanoma-taustalla hämmentävän väärä kuvitelma. Todellinen erohan oli ainakin 150.000 kpl eli kolminkertainen väitettyyn verrattuna. Petäjaniemi ei ollut kuitenkaan koskaan erityisen kiinnostunut lehtitaloudesta.

Ilanko oli käynyt keskikoulun ja konservatorion jälkeen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun lehtilinjan ja vaikuttanut monissa lehdissä sekä mm. TK-upseerina. Mainostetun "valtakunnan laatulehden" toimituspäälliköksi hän oli silti hieman outo kandidaatti. Ilangosta tulikin oman ehdotuksensa mukaisesti "kaksineuvoisesti" sekä US:n Lappeenrannan-toimiston hoitaja että lehden kirjeenvaihtaja tukenaan puolisonsa Miri. Kuitenkin jo 1960 Petäjaniemi joutui kirjoittamaan, etteivät Lappeenrannan-toimipisteen tulokset tyydyttäneet, ja sitä supistettaisiin. Jori Ilanko siirtyi nyt *Ylä-Vuoksen* päätoimittajaksi jatkaen toimessa eläköitymiseensä 1968 saakka. Miri Ilanko avusti pitkään *Uutta Suomea* Imatralta.<sup>167</sup>

Toimitussihteerit eivät esittäneet suoraa suositusta toimista, mutta 10.3.1958 toimitusneuvosto päätti siirtää Hirvosen "päätoimittajan erikoistehtäviin" eli sivuraiteelle ja jättää toimituspäällikön vakanssin toistaiseksi tyhjäksi; Petäjaniemi ja Autio lupasivat hoitaa tämän tehtäviä kahdestaan. Hirvonen teki pian johtopäätöksensä pyytäen siirtoa työkyvyttömyyseläkkeelle. Näin tapahtui vuoden 1958 päättyessä eläkeläisen jatkaessa *Simo Penttilänä* romaaniensa kirjoittamista vuoteen 1966 saakka. Hän kuoli 1971.

### **Pettynyt Ruotsalainen Uuteen Suomeen**

Apulaista haikaillut Petäjaniemi löysi Hirvosen seuraajaksi Jouko Ruotsalaisen eli aiemman työtoverinsa *Helsingin Sanomista*. Hän oli vaatinut tietävästi 1930-luvulta alkaen lehteen toimituspäällikön vakanssia – olihan sellainen *Uudessa Suomessakin*. Lopulta Eljas Erkko myöntyi – mutta ei nimittänyt toimeen virkaiältään vanhinta toimitussihteeriä eli Ruotsalaista, vaan nuorimman eli Juha Nevalaisen. Luettuaan nimitysuutisen HS:sta Petäjaniemi soitti tietävästi saman tien Ruotsalaiselle kysyen "tuletko meille?". Vastaus oli yhtä nopeasti myönteinen, vaikkei joviaalia "Jopia" tunnettukaan herkästi loukkaantuvana.

Petäjaniemi ja Ruotsalainen sopivat siirtymisestä 1.9.1958 niin nopeasti, ettei eläkeasioita ehditty kunnolla kirjata, mikä johti sittemmin kiistoihin. HS:ssa täysi eläke oli nimittäin 60 % loppupalkasta, US:ssa vain 50 %. Toki yleisen käsityksen mukaan US maksoi parempia palkkoja kuin HS eikä rekrytointitilanteessa useinkaan pohdittu kaukaiselta tuntuvia eläkeasioita.

<sup>167</sup> Ilangon ja Petäjaniemen kv. 13.2. ja 15.2.1958, 14.6.1960, Petäjaniemen kok., kot. 1, KA, Petäjaniemi Ilangoille 22.1.1960, USkv, KA. Vrt. kuvaus aluetoimittajista edellä.

Ruotsalaisen nimitys vahvistettiin johtokunnassa 4.9.1958 115.000 markan (runsaat 2.800 nykyeuroa) kuukausipalkalla.

Ruotsalainen oli ansioitunut HS:n nuorena toimitussihteerinä 1930-luvulla, TK-upseerina jatkosodassa sekä journalistien järjestötehtävissä. Hän osasi luoda yhteishenkeä toimitukseen ja hoitaa yhteyksiä – myös päätoimittajan ja yhtiön talousjohdon välillä. Joviaalisuuteen liittyi kuitenkin mukavuudenhalu. "Jopin" pitkät lounaat olivat toimituksessa legenda, vaikkei hän niiltä palannutkaan kuulemiaan vitsejä kertomaan juopuneena. Kovaa uutistyötä johti Autio, sittemmin ehkä myös Keijo Kylävaara. Heidän siirryttyään muualle 1964 ei aukon täyttäjää ihan heti löytynyt. Ruotsalainen oli ensi sijassa toimituksen hallintopäällikkö, joka toimitti samalla yleisön osastoa.<sup>168</sup>

## 4. Ulkomaanaineisto painopisteenä

Petäjäniemen toimituspolitiikan selkein painopiste oli omien ulkomaankirjeenvaihtajien lisääminen. Myös aineistoja hankittiin lisää mm. tilaamalla *The Observerin* laaja artikkelipalvelu. Uutistoimistojen osalta oltiin sen sijaan edelleen lähinnä STT:n niukan palvelun varassa, kun HS ja mm. *Aamulehti* käyttivät näyttävästi UPI:n aineistoa – HS nimeämällä "by-linessa" UPI:n toimittajat omiksi kirjeenvaihtajikseen.<sup>169</sup>

Painotukseen varmaan vaikutti valuutansäännöstelyn lieventyminen etenkin osana devalvaatiopäätöstä 1957. Toki kirjeenvaihtajien jokainen kuukausipalkka kulki tutkimuskauden loppuun 1976 saakka Suomen Pankin kautta, mutta se oli enää muodollisuus. Matkakirjojen tulva taas kertoi suomalaisten kiinnostuksesta ulkomaihin pitkän eristyksen jälkeen. Matkustelu oli kuitenkin kallista ja suhteellinen harvinaista 1960-luvulle saakka. Elämyksiä ja tietoja haettiin siis lehdistä ja kirjoista.

<sup>168</sup> Jk 4.9.1958, 17.1.1974, ptk:t. Toim.neuv. 10.3.1958, ptk, toimitussihteerien Pentti Pirhosen, Unto Teräsvirran ja Martti Savojärven kirjelmä, Petäjäniemen kok., kotelo 3, KA. – Palkkatasoista mm. Blåfield 2014, s. 127. – Ruotsalaisen ja Petäjäniemen keskusteluista kirjoittajalle kertonut Martti Juvas. Kirjoittaja on keskustellut paljon myös Ruotsalaisen kanssa. Ruotsalaisen tyylistä mm. Elämänmenoa Usarissa (2000).

<sup>169</sup> United Press ja International News Service yhdistyivät 1958 UPI:ksi.

HS:n kanssa syntyi kirjeenvaihtajapaikkojen avaamisesta jopa kilpailu. US pysyi siinä tasaväkisenä 1960-luvun puoliväliin, Moskovassa vuoteen 1975 saakka edelläkin. Tämä sitoi US:n reaaliarvoltaan niukkenevia voimavaroja, mutta omat kirjeenvaihtajat nähtiin HS:n kanssa tasaveroisen suurlehden aseman symboliksi. *Uudella Suomella* heitä oli lehden loppuun 1991 saakka.

Kirjeenvaihtajakunnan laajentamista Bonniin ja Moskovaan 1957-58 seurasi kylläkin US-yhtiölle tyypillisen stop and go-politiikan takia 1959 talousjohdon vaatimus verkon supistamisesta. Petäjaniemi toivoi tällöin ainakin Bonnin Keijo Kylävaaralta näyttäviä juttuja omaan johtokuntaan vaikuttamiseksi. Vaihe meni kuitenkin ohi, ja US asettui HS:n perässä Pariisiin vuoden 1960 lopulla.<sup>170</sup>

Ulkomaankirjeenvaihtajista taisteltiin jatkuvasti päätoimittajan ja yhtiön talousjohdon välillä. Jo Petäjaniemen starttia oli vaikeuttanut yleislakon 1956 jälkeinen laskukausi ilmoittelun vähentymisineen, jolloin US:n sivumääriä karsittiin, vaikka uusi päätoimittaja oli maalailnut ulkomaanosastolle lisää tilaa. Osmo Oittinen seurasi kuukausittain puhelinkuluja, kun taas Petäjaniemi huomautti (tai uhkasi) "paimenkirjeessään" syksyllä 1960, että "jos kirjeenvaihtaja epäonnistuu, se merkitsee kirjeenvaihtajapaikkojen loppumista".<sup>171</sup>

### **Petäjaniemeltä ohjeita Lontooseen**

Ehtiessään Petäjaniemi ohjasi kirjeenvaihtajiaan kuin ulkomaanosaston päällikkö tai suorastaan listatoimittaja. Hän lähetti sähköisiä ohjeita siitä, mitä asioita tuli milloinkin seurata.<sup>172</sup>

Tauno Kuosalle Lontooseen Petäjaniemi kirjoitti heti ensimmäisenä työpäivänään. Hän ei ollut varma, oliko koskaan tavannut alaistaan, mutta totesi tämän jutuista, että "mikäs siinä, kyllähän ne paikkansa täyttävät". Petäjaniemi toivoi kuitenkin paljon enemmän tekstiä "Lontoon pikkutapahtumista ja koko Englannin asioista" niin puhelimitse kuin kirjeitse. DT:n ohella olisi seurattava *Guardiana*, *Economistia* ja *Timesia*. DT:n ns. neliöartikkelit tulisi lähettää hänelle vedoksina Helsinkiin. (Kirjeenvaihtaja sai DT:n koko aineiston vedoksina, osin käsikirjoituksinakin.) Olisi myös seurattava *Guardianin* urheiluosastoa – etenkin sinne kirjoittavaa olympiavoittaja Harold Abrahamsia sekä golf-tuloksia.

<sup>170</sup> USkv 1959 (Kylävaara), USark, KA.

<sup>171</sup> USkv 1960 (Kuosaa). Säästötoimista 1957-58 mm. tvk 20.6.1957, ptk, USark, KA.

<sup>172</sup> USkv 1956-64 (mm. Kuosaa, Kylävaara), USark, KA.

Esimies ei ehkä avannut suhdetta kannustavimmalla tavalla, mutta ammattiupseerina Kuosa ei tunnu hätkähtäneen tyylistä, vaan lähinnä toivoi teksteilleen lisää tilaa. Ulkomaanosaston palsta-alaa laajennettiin heti Petäjaniemen kauden alettua.

Viikon kuluttua Petäjaniemi jo kiitteli Kuosaa neuvojen noudattamisesta toivoen, ettei tämä pane niitä pahakseen ja muistellen oman kirjeenvaihtaja-aikansa eristyneisyyttä kotitoimituksesta. Aiheellisesti Petäjaniemi totesi, että US:n yhteistyökumppanin *Daily Telegraphin* nimi näkyi kovin huonosti lehdessä. Vastedes DT:n logoa alettiinkin viljellä ulkomaansivujen taitossa varsin paljon; sen fraktuura piristi US:n harmaita sivuja.<sup>173</sup>

Ehkä Petäjaniemi oli kuitenkin liian paljon entinen Lontoon-kirjeenvaihtaja ja liian vähän suomalainen päätoimittaja. Hän nautti päästessään kohta kautensa alussa käymään Lontoossa.<sup>174</sup>

### **Siirto itsellekin yllätys**

Vanhaa kollegaansa V.J. Vatasta Petäjaniemi lähestyi pehmeämmin kuin Kuosaa kiitellen tämän työtä Tukholmassa yleensä ja etenkin apua US:n pääkirjoitusten laatimisessa. "Olit ehkä yllättynyt, kun tulit tähän taloon. Niin olin itsekin, mutta sellaistaahan se on maailman meno", hän monimielisesti kirjoitti. 1930-luvulla miehet olivat olleet eri leireissä.<sup>175</sup>

Sigyn Aleniukselle Kööpenhaminaan Petäjaniemi joutui kertomaan, ettei hän "ollut tietoinen, mikä osuus Sinulla on ollut tähän lehteen, mutta tänäänhän sen tiedän, ja tänään [9.1.1957] se on nähty lehdessä". Aleniuksen tavanomaiseen valitteluun juttujen kohtelusta Petäjaniemi kehotti ehkä hieman varomattomasti ottamaan yhteyttä suoraan itseensä; näin päätoimittaja hankaloitti ulkomaantoimittajien vaikeaa tehtävää aineiston valitsemisessa monien paineiden keskellä. "Yritämme nyt vähän kohentaa tätä ulkomaanedustusta ja kun meillä on sellaisia suurlähettiläitä

---

<sup>173</sup> Petäjaniemi Kuosalle 1.10., 9.10., 16.10.1956, Kuosan vastaus 15.10.1956, USkv, USark, KA. – Abrahams tunnetaan urheiluelokuvasta *Tulivaunut*.

<sup>174</sup> Vrt. myös Petäjaniemen kiitoskirjeet Sakari Tuomiojalle, Antero Vartialle sekä Risto Solangolle 23.11.1956: Camden Hillin "tienoohan ovat minulle niin rakkaita, että en väsy siellä edestakaisin ravaamasta" USkv, USark, KA.

<sup>175</sup> USkv 1956 (Vatanen), USark, KA. – Vatanen oli US:n ulkomaantoimituksen päällikkö 1930-luvulla ja sotavuosina Yleisradion ulkomaankomentaattori. Ruotsiin siirryttyään hän toimi maan oikeistolehtien yhteispalvelussa ja samalla US:n Tukholman-kirjeenvaihtajana. Hän oli myös tunnettu tietokirjailija. Ks. Vesikansa 1997, s. 321, 424, 428 ja Vesikansa 2020, s. 16, 66, 74, 115.

kuin Sinäkin, niin kyllähän se helposti käy päinsä", Petäjaniemi kannusti Kööpenhaminan -avustajaansa.<sup>176</sup>

Esa Arra New Yorkissa oli Petäjaniemelle tärkeä jo mieluisan piipputupakan ja amerikkalaisten maissipiippujen lähettäjänä. Häntä esimies kannusti kertomalla HS:n lähettäneen Arvo Äärin New Yorkiin seuraamaan Suomen YK-jäsenyyden aloitusta; uutiskilpailua oli siis luvassa. Arraa kiiteltiin teksteistä, mutta samalla Petäjaniemi varoitti, että "älä ota mitään kantaa mihinkään asioihin, kuten esim. miten Suomen valtuuskunta äänestää. Kyllä me sen teemme täällä aina kunkin hetken vaatimusten mukaisesti".<sup>177</sup> Suomen toiminta YK:ssa – etenkin Unkarin-kysymyksessä – olikin herkkä asia kotimaassa. Yhdysvalloissa asiat nähtiin tietenkin hieman toisin kuin "karhun naapurissa", jossa Unkarille osoitettiin myötätuntoa, mutta virallisissa kannanotoissa oltiin – kuten tuolloin määriteltiin – "realisteja".<sup>178</sup>

### **Bonnin katastrofi**

Jo Aho oli suunnitellut vakinaisen kirjeenvaihtajan lähettämistä Saksaan, mutta huokaillut sopivan henkilön puutetta. Petäjaniemeä vauhditti asiassa halu ehtiä Bonniin ennen *Helsingin Sanomia*; ilmeisesti hän tiesi entisen lehtensä valmistelevan hanketta. Taustalla oli tietenkin niin Länsi-Saksan jatkuva voimistuminen kuin Suomen valuuttasäännöstelyn keventyminen.

Alkuvuodesta 1957 Petäjaniemi lähettikin Bonniin Kaj Kauhasen. Epäselvää on, mistä hänet keksittiin ja mikä sai kokeneen päätoimittajan innostumaan nuoresta maisterista. Kauhasella oli nimittäin toimittajakokemusta vain muutama kuukausi; US:n vakinaiseen toimitukseen hän ei ollut kuulunut. Ilmeisesti Kauhanen osasi kuitenkin tehdä vaikutuksen, sillä toistakymmentä vuotta myöhemmin hänet kiinnitettiin yhtä yllättävästi ja kylmiltään Suomen Kansallisoopperan pääjohtajaksi.<sup>179</sup>

Niin kirjeenvaihtajana kuin oopperajohtajana Kauhanen epäonnistui. Hänen kirjeenvaihdostaan Petäjaniemen kanssa saisi pienoisoromaanin, mutta tässä rajoitun pääpiirteisiin. Eräänlaisena mikrohistoriallisena osiona kuvaus kertoo US:n ongelmista yleisemminkin.<sup>180</sup>

<sup>176</sup> Petäjaniemi Aleniukselle 9.1.1957, USkv, USark, KA.

<sup>177</sup> Petäjaniemi Arralle 18.1., 5.12.1957, USkv, USark, KA.

<sup>178</sup> Unkarin kysymyksestä mm. Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 320 ja Kolbe 1993, s. 524-529.

<sup>179</sup> Jk 29.1.1957, ptk, USark, KA. Kauhasen palkka oli 1500 DM ja 15.000 mk kuukaudessa; ehkä valuuttasäännöstelyn takia osa palkasta maksettiin siis Suomeen.

<sup>180</sup> Kauhasesta oopperajohtajana ks. Annamajja Katajan haastattelu joulukuulta 1972 Apu-lehdessä 1973.



"AUTO JA KAKSINKERTAINEN PALKKA, kuuluu hukkuvan ääni Reininmaan korvesta", alkoi Kauhasen ensimmäinen kirje 17.2.1957. Tätä teemaa käsiteltiinkin Kauhasen kotiin kutsumiseen saakka. Kirjeen vetävä alku kertoi kirjallisista kyvyistä. Kauhanen ei kuitenkaan osannut käyttää niitä toimittajan työssään. Sittemmin hänestä tuli merkittävä suomentaja.

Kauhanen oli tavannut pian pohjoismaiset kollegansa ja selvittänyt heidän elintonsa. Hänen mukaansa tarpeelliset tiedonhankinta- ja muut kustannukset olisivat 1.345 DM kuukaudessa; tähän sisältyi uutistoimistopalvelun ostaminen. Oma auto olisi välttämätön ja kulujen korvaamisen ohella palkka olisi nostettava 2.000 D-markkaan kuukaudessa. Kauhanen korosti, ettei hän ollut vielä edes lopullisesti suostunut tehtävään. Ennen toimintaedellytysten kohentamista hän ei sitoutuisi asunnon hankkimiseen eikä hänen vaimonsa sanoutuisi irti työpaikastaan. Kirjeenvaihtajalta oli myös turha odottaa toistaiseksi ihmeempiä tekstejä.

Kauhasen ehdotukset olivat sinänsä perusteltuja. Kun tämän kirjoittaja lähti 12 vuotta myöhemmin samaan tehtävään Bonnissa, Kauhasen vaatimukset oli toteutettu kaikessa olennaisuudessaan. Ilmeisesti Petäjaniemi oli maalaillut pestaamalleen kirjeenvaihtajalle huikaisevia toimintanäkymiä, jotka tämä oli ottanut tosissaan.

Petäjaniemi kertoi lukeneensa Kauhasen vaatimukset "hymyssä suin ja nauroin sen lopetettuni. Olen itse myöskin ollut nuori ja olin ulkomaankirjeenvaihtajana lähemmäs 15 vuotta", päätoimittaja kirjoitti muistellen, miten *hän* oli toiminut Lontoossa pienellä palkalla ja heikoin muin edellytyksin, mutta näyttäen kykynsä.

"Olet ollut tällä meidän alallamme tietääkseni korkeintaan yhden vuoden ja ulkomaankirjeenvaihtajana – suunnilleen viikon. --- et siis voi vaatia mitään. Voit vain olla iloinen siitä, että olet saanut ensinnäkin lähetyksen ulkomaille ja toisekseen palkkaa niin paljon kuin nyt saat. Kyselepä vain, mikä on Saksassa esim. sairaalan lääkärien palkka", Petäjaniemi murskasi Kauhasen kuvitelmiä.

Työ tuli tehdä kotona, lehdet ja muut työvälineet maksaa palkasta eikä autosta kannattanut haaveilla – Petäjaniemellä ei ollut vielä koskaan sitä ollut. (US:n päätoimittajalla oli tosin autonkuljettaja käytettävissään.) Puolen vuoden kuluttua palkka voitaisiin nostaa 2.000 D-markkaan, mutta mitään kuluja ei korvattaisi. Bonn saattoi olla tylsä paikka, mutta ei kai Kauhanen ollut mennyt sinne "vain huvitellaksesi".

"Joko Sinä olet käsittänyt tehtäväsi täysin väärin tai sitten minä valitettavasti olen erehtynyt Sinun suhteesi. --- 4.000 DM:n palkalla olisin tullut sinne itse, ja Sinä olisit saanut hoitaa näitä minun tehtäviäni", Petäjaniemi lopetti läksytyksensä.

Ilmeisesti Kauhanen olikin käsittänyt tehtävänsä ja asemansa väärin – ja Petäjaniemi sekä valinnut väärän henkilön että opastanut tätä puutteellisesti. Onnellisempaa olisi kai ollut, että tämä

olisi todettu heti. Piinallista kokeilua jatkui kuitenkin toista vuotta. Petäjaniemi oli tosin oikeassa siinä, että ulkomaankirjeenvaihtajan on pärjättävä omatoimisesti ja että asema oli varsinkin takavuosina nuorelle journalistille näytön paikka.<sup>181</sup>

Kauhanen pyysi nöyrästi anteeksi korskeita vaatimuksiaan, vaikka Suomen edustustossakin oli pidetty 1500 DM:n kuukausipalkkaa "lehtimiehelle täysin mahdollomana". (Kauhanen oli siis ottanut palkkansa esiin heti tavattuaan suomalaisdiplomaatit.) Kotitoimitus taas kyseli Bonnista juttuja, kun "mitään ei ole kuulunut". "On tärkeää, että nyt juuri, kun olet siellä yksin ennen Hesän miehen tuloa, annat uutisia --- Kyllä siellä nyt jotakin lähetettävää on, joihin ei rahaakaan tarvita", Petäjaniemi kirjoitti Kauhasen Poste Restante-osoitteeseen 26.2.

### **"Wir wollen unsere Nachrichten haben"**

Päivää myöhemmin kotitoimitus sähköitti "wir wollen unsere Nachrichten haben" ("haluamme saada uutisemme") ja seuraavana päivänä pyynnön pidemmästä Saksa-jutusta US:n sunnuntainumeroon. Parin viikon kuluttua Petäjaniemi kirjoittikin, että "se alkaa mennä jo vähän paremmin. Vaikka me täällä lehdessä näemmekin sen, niin johtokunta ei sitä näe. He ovat kaikki vanhoja miehiä ja heillä on huonot silmät".

Päätoimittaja oli siis ajanut johtokunnassa voimakkaasti kirjeenvaihtajan lähettämistä Saksaan ja joutui nyt vastaamaan päätöksen tuloksista. Lopullista kantaa Kauhasen kiinnittämiseen ei Petäjaniemi kuitenkaan vielä tehnyt. Hän kehotti "puuhaamaan perheesi sinne tuloa, mutta valitettavasti minun täytyy ensin katsoa, tuleeko Sinusta sanomalehtimiestä tai ainakaan ulkomaankirjeenvaihtajaa".

Kauhasen aloituspaineeet olivat siis kovat. Liekö tämä vaikuttanut umpisuolen puhkeamiseen maaliskuun lopulla 1957 – joka tapauksessa Kauhanen joutui pariksi viikoksi Bad Godesbergin Viktoria-sairaalaan. Sairasvuoteelta hän kysyi lopullista ratkaisua asemaansa kertoen muussa tapauksessa palaavansa ensi tilassa Suomeen. Auton saaminen oli Kauhasen mukaan ehdoton vaatimus.

Selkeää päätöstä ei kuitenkaan Suomesta tullut, vaikka Petäjaniemi kehottikin Kauhasta vuokraamaan tarjolle tulleen perheasunnon. Sen sijaan päätoimittaja saarnasi uudelleen siitä, miten "oloissamme harvinaisen tilaisuuden" Kauhanen oli saanut. "Olet kolmas suomalainen lehtimies, joka on sinne lähetetty." [Kaksi muuta olivat Ada Norna sekä Petäjaniemi itse.] Kauhasen välittelun

---

<sup>181</sup> Kauhasen ja Petäjaniemen kirjeet 17.2./22.2.1957, USkv, USark, KA.

siitä, ettei hänen epätoivoisiin kirjeisiinsä vastattu, Petäjäniemi kuittaisi sillä, että "menit kuitenkin sinne sanomalehtimieheksi --- etkä harjoittaaksesi kirjeenvaihtoa minun kanssani".

"Kolmen kuukauden aikana et ole pystynyt mihinkään. Sen vuoksi kaikki täällä ovat sitä mieltä, että Sinun pitäisi tulla kotiin. Omasta puolestani annan Sinulle vielä yhden kuukauden aikaa näyttää, mihin kykenet. --- Älä väsytä itseäsi kirjoittamalla minulle kirjeitä äläkä sillä, että odotat minulta vastausta. Pääasia, että annat uutisia Uudelle Suomelle", Petäjäniemi lopetti ärsyyntyneenä pyyntöihin esim. akkreditointikirjeen tai US:n tilauksen hoitamisesta.

Vakinaistamispäätös kuitenkin tuli (johtokuntaan asia ei näy edes menneen) ja 23.4.1957 iloinen Kauhanen lupasi, että "nyt alkaa kaikki ´rullata´ toisella tavalla". Toukokuussa 1957 Petäjäniemi vieraili itse Bonnissa keskustellen kirjeenvaihtajan toiminnasta. Kiittäessään isännyydestä Kauhasta ja tämän Bonniin muuttanutta vaimoa päätoimittaja katsoi kuitenkin aiheelliseksi moittia kirjeenvaihtajaa niukkasanasuudesta. "Olet näin lyhyessä ajassa omaksunut Uuden Suomen entisen tyylin. Yleensä ei enää pyritä 2-3-lauseisiin uutisiin, vaan pitempiin kuvauksiin", Petäjäniemi neuvoi toivoen Saksasta myös urheilu-uutisia.<sup>182</sup>

Petäjäniemi harrasti itse sanamaalailua, eikä kirjeenvaihtajan kannattanut toimia uutistoimistona. Päätoimittaja ei kuitenkaan ottanut huomioon, mitkä mahdollisuudet toimituksella oli vastaanottaa, latoa ja saada mahtumaan sivuilleen pitkiä tekstejä. Ehkei kannattanut myöskään vääntää *Uutta Suomea* HS:n kaltaiseksi.

Vaikka Kauhasen asema oli vakinaistettu, työ jatkui kitkaisesti. Juhannuksen aikaan 1957 hän kyseli mm. sairauskorvauksista ja valitteli, että kirjoituksista oli julkaistu korkeintaan puolet. Päätoimittaja vaati siis enemmän ja pidempiä juttuja, mutta lähetetytkään tekstit eivät menneet lehteen. Kahdeksan juttua sisältäneestä kirjeestä ei mitään ollut julkaistu. (Postitetut tekstit olivat tuskin vanhentuneet hetkessä.) "Missä vaiheessa asiani siellä ylhäällä´ ovat, kun näytän olevan jatkuvasti koeajalla", kirjeenvaihtaja murehti.

Kauhasen juttujen julkaisemattomuus tutkittiin ja reunamerkinnän mukaan ulkomaanosasto oli "luvannut parannusta". Jotakin perustavaa oli kuitenkin vialla. Elokuussa Kauhanen kysyikin, oliko hänen uutistensa käyttäminen kielletty, kun viikolla sanelluista kahdeksasta uutisesta "armon sai vain yksi. --- Tälläkö tavalla minut aiotaan potkia pois Bonnista?". Pian Kauhanen saattoi myös kertoa, miten Bonniin saapuneelle *Helsingin Sanomain* kirjeenvaihtajalle Matti Kontiolle oli korvattu viiden hengen (siis koko perheen) matka ensimmäisessä luokassa ja muitakin muuttokuluja ja jopa luvattu auto. US oli siis menettänyt etumatkansa Bonnissa pystymättä käyttämään sitä erityisemmin hyväksi.

<sup>182</sup> Petäjäniemen ja Kauhasen kirjeet maaliskuu-toukokuu 1957, USkv, KA.

Lomalta palattuaan Petäjaniemi vastasi kerralla Kauhasen kirjeisiin, "joita tänne näyttää kerääntyneen kokonainen mappi". Päätoimittaja kielsi alaistaan vertaamasta itseään kokeneeseen Kontioon ja arveli Kauhasenkin saavan auton, kunhan "olemassaolosi ja tärkeytesi siellä maassa täällä johtokunnassakin hyvin huomataan". Sairauskulojen korvaamista Petäjaniemi epäili – Suomessakin jokainen maksoi itse lääkärikulunsa.<sup>183</sup>

Alkukitkan jälkeen Bonnin-kirjeenvaihtajan toiminta alkoi sujua paremmin syksyllä 1957 ja marraskuussa Petäjaniemi kiittelikin, että "olet työskennellyt ahkerasti". Tosin Kauhasen olisi tullut seurata enemmän muutakin kuin suurpolitiikkaa. Uusi kriisi puhkesi kuitenkin jo vuodenvaihteessa 1957-58. Silloin Kauhanen anoi epätoivoisesti palkankorotusta, jonka Petäjaniemi oli ainakin puoliksi luvannutkin Bonnissa käydessään. Nyt kirjeenvaihtajan oli elätettävä 1500 DM:llä myös puolisonsa. Sama palkka oli tosin joillakin kollegoilla, mutta heille korvattiin vielä kuluja tuhannen DM:n verran kuukaudessa. "Bitte!!! KÄSITELKÄÄ TAPAUSTANI NYT TODEN TEOLLA JA JÄRKEVÄSTI! MUTTA PIAN!", Kauhanen aneli "Päältä".

Petäjaniemi joutui vastaamaan, että valuuttaa Kauhasen palkankorotukseen oli anottu turhaan, ja sairaus- sekä muuttokulojen korvaaminenkin oli jäänyt valuuttasäännöstelyssä puolitiehen. Keväällä 1958 Kauhanen sai eräältä sukulaiseltaan 200.000 mk auton ostamista varten, mihin Suomen Pankki myönsi alustavasti valuuttaa, mutta vain, jos auto jää Kauhasen omaan käyttöön Suomeen palattua. Bonn ei ollut Lontoon tai Berliinin kaltainen miljoonakaupunki, vaan "Bundesdorf". Jos Saksasta halusi saada jotakin irti, oli liikuttava – usein omalla autolla.<sup>184</sup>

### **Aution hyvät ohjeet**

Kauhasen raha-asioissa edettiin kuitenkin hitaasti, mikä saattoi vaikuttaa journalistisen kriisin kärjistymiseen uudelleen maaliskuun 1958 lopulla. Nyt langat otti käsiinsä Matti Autio vt. päätoimittajana Petäjaniemen ollessa pitkällä Amerikan-matkalla. Räjähdykseen vaikutti Kauhasen toive päästä Brysselin maailmannäyttelyyn. Suomalaisissa SS-joukoissa palvelleen tyylillä Autio

---

<sup>183</sup> Kauhasen ja Petäjaniemen kirjeet kesä-elokuu 1957, USkv, KA. – On kiinnostavaa, miten tarkoin Kauhanen selvitti kollegansa ja kilpailijansa asiat. Tämän kirjoittaja ehti olla myös Kontion kollega Bonnissa tämän kuolemaan saakka, emmekä koskaan keskustelleet toistemme työsuhde-eduista. Yleinen sairausvakuutus puolestaan säädettiin Suomessa vasta 1962. Saksassa sellainen oli ollut Bismarckin ajoilta asti, mutta ulkomaisen työnantajan palveluksessa olevat olivat ja ovat yhä järjestelmän ulkopuolella.

<sup>184</sup> Länsiauton ostamiseen tarvittiin Suomessa edelleen tuontilisenssi, ja Saksassa autot olivat jo tuolloin halvempia kuin Suomessa. Sittemmin ulkomailta ostetun auton tuomiseen ilman Suomen korkeaa autoveroa luotiin erityinen järjestelmä.

sähkötti: "Bryssel hoidettu täältä. Luopukaa haaveestanne. Bonnissa kyllä tekemistä, kun viitsii. Uutistoimistoilta uutiset, Teiltä tapahtumain tausta. Saksassa tapahtuu. Kirje seuraa. Autio".

Kirje todella seurasi. Ohjeet olivat hyviä – ne vain annettiin Kauhaselle kovin myöhään. *Uusi Suomi* odotti kirjeenvaihtajilta "lähinnä taustamateriaalia ja kommentaareja". Ymmärrettävästi yksinään toimiva edustaja ei voinut saada aina tietoja tuoreimmista poliittisista tapahtumista, mutta hänen oli kyettävä arvioimaan niitä nopeasti. Tässä auttoi paljon jo paikallisen lehdistön tarkka seuraaminen.

Esimerkkinä seurattavasta asiasta Autio tarjosi Saksan kristillisdemokraattien valtataistelua Konrad Adenauerin ja Eugen Gerstenmeierin välillä. Kuitenkin myös "human interest-jutut ovat aina tervetulleita ja niitähän voi naputella kokoon milloin tahansa". Tähän ei edes tarvittu sellaista "ylellisyyskapinetta" kuin autoa.

Myös taloutta, kuten Saksan suurten trustien elpymistä tai työmarkkinasuhteita tuli seurata, samoin puolustuslaitoksen luomista uudelleen tai kulttuuria, vaikka se vaikuttikin Saksassa vielä "värittömältä ja ikävältä". "Paljon, paljon, paljon on siis kirjoittamisen aihetta", Autio huokaili moittien Kauhasta lopuksi siitä, ettei Länsi-Saksan Helsingin-pääkonsulin kotimaassaan pitämää esitelmää ollut huomattu US:ssa toisin kuin HS:ssa.<sup>185</sup>

Aution allekirjoittamat ohjeet ovat edelleen hyviä. Oli kuitenkin ilmeinen ristiriita siinä, että kun Petäjäniemi rakasti viime tuntien uutisia, niin Autio painotti taustatekstejä. Ohjeissa ei muutoinkaan ollut painopistettä aloittavalle kirjeenvaihtajalle. Kun odotettiin vähän kaikkea, ei saatu välttämättä paljon mitään. Ratkaisevaa oli tosin kirjeenvaihtajan oma-aloitteisuus. Hänen ohjaamistaan vaikeutti jo puhelujen hidas käsivälitteisyys ja kalleus.

Ohjeet eivät enää auttaneet ja 23.6.1958 kotitoimituksesta kerrottiin lyhyesti, että US:n toimitusneuvosto oli siirtänyt Kauhasen 31.8.1958 alkaen kotitoimitukseen. "Joku muu tulee jatkamaan työtäsi", Petäjäniemi kertoi toivoen loppuajankana mm. Neuvostoliiton ja Kiinan suhteiden sekä Ranskan asioiden seuraamista Saksan olojen ohella. "Tarvitsemme uutisia – Kontiolla mielenkiintoisia juttuja joka päivä", päätoimittaja viestitti vielä 3.7., siis runsas viikko potkujen jälkeen.

Kauhanen hillitsi reaktionsa, mutta pyysi saada pitää lomansa suunnitelmiensa mukaan syyskuussa, mihin tietenkin suostuttiin. 13. elokuuta hän pyysi eroa 15.9.1958 alkaen

---

<sup>185</sup> Autio Kauhaselle 31.3.1958, signeeraamaton ja päiväämätön luonnos, sähke Kauhaselle 21.3.1957, USkv, KA.

varusmiespalveluksen takia. Kotitoimitukseen hän ei palannut. Pyynnöstä huolimatta Petäjaniemi ei suostunut kirjoittamaan hänelle kuin niukat perustiedot sisältävän työtodistuksen.<sup>186</sup>

### Kylävaara heti vauhtiin

Uudeksi Bonnin-kirjeenvaihtajaksi kaavailtiin keväällä 1958 Tauno Kuosaa. Hänellä olisi ollut kokemusta avata tietä Bonnissa, kun taas Lontoon jo vakiintuneisiin oloihin olisi varmaan löydetty seuraaja. BBC:n Lauri Karén olikin jo 1957 kysellyt työnäkymiä US:ssa, tosin ensi sijassa Pariisissa; tähän palaan.

Kuosa kiinnostui vaihtelusta, mutta kyseli niin Bonnin-tehtävän tavoitteita kuin palkkausta. Hän huomautti, että asuminen Bonnissa oli ainakin yhtä kallista kuin Lontoossa, mutta liikkumiseen olisi käytettävä paljon enemmän varoja. Vaihtohanke kuivui kokoon, ja Bonniin lähetettiin syyskuussa 1958 kotitoimituksesta Keijo Kylävaara. Hän oli jo kokenut journalisti, joka oli mm. selostanut US:lle Unkarin kansannousua 1956.

Jo lokakuussa 1958 Petäjaniemi joutui kirjoittamaan Kylävaaralle, että "sama ääni on askelten --- molemmat kirjoittavat ristimänimensä j:llä" ja vaativat rahaa. Kylävaara kuitenkin sai "siellä jotakin aikaan" toisin kuin edeltäjänsä. Hän valittelikin yhtenäen rahapulaa; 1960 palkka oli 2.100 DM (vajaat 4.000 nykyyeuroa) kuukaudessa.

Valuuttasäännöstely sentään helpottui; maaliskuussa 1959 Kylävaara sai yllätyksekseen koko palkkansa D-markkoina Bonniin, siihen saakka osa siitä oli jäänyt kotimaahan markkatilille. Silti hän joutui ponnistelemaan saadakseen valuutan työssä jokseenkin välttämättömän auton ostoon. Kylävaara kaavaili jo markkasetelien salakuljettamista ja niiden vaihtamista huonolla kurssilla D-markkoiksi, mutta osti sitten 1959 Taunuksensa vähittäismaksulla.

Kylävaara hankki myös työhuoneen Bonnin parlamentin viereen pystytetyistä lehdistöparakeista huonetoverinaan aluksi jugoslavalainen kollega, sitten vanhan tutun *Stocholms-Tidningenin* Andersson. Välillä oli tosin kaavailtu telex-linjan vetämistä kirjeenvaihtajan kotiin ja rouva Kylävaaran pestaamista reikänauhan kirjoittajaksi. *Uusi Suomikin* alkoi tulla Bonniin lentopostissa niin, että kirjeenvaihtaja pysyi paremmin kotimaan uutisten tasalla ja näki melko tuoreeltaan, miten hänen omat juttunsa oli julkaistu.

---

<sup>186</sup> Tämän kirjoittajan aloittaessa kesätoimittajana ulkomaanosastolla vain kuusi vuotta myöhemmin Kauhasen nimi oli jo unohtunut, eikä häntä yleensä sijoitettu lehden kirjeenvaihtajista julkaistuihin luetteloihin. Yllätyin, kun Bonnissa kerrottiin, että Kansallisoopperan pääjohtajaksi 1970-luvun alussa valittu, julkisuudessa jokseenkin tuntematon Kauhanen oli ollut edeltäjäni kirjeenvaihtajana. Yhtä lyhyeksi jäi hänen uransa Alfons Almin seuraajana Bulevardilla.

Myös Kylävaara joutui huokailemaan, miten toivotut kevyemmät, usein postissa lähetetyt reportaasit juutuivat kotitoimituksen pöydälle tai latomon ylijäämään. Esim. kiiteltyä *Kotini Reinin rannalla*-sarjaa saattoi olla jonossa parikin osaa. HS:n Matti Kontio sai vastaavat juttunsa läpi määräpäivinä, Kylävaara huomautti.

Lähinnä lastensa koulunkäynnin takia Kylävaara palasi kotitoimitukseen syksyn 1961 alkaessa. Berliinin muuri oli tällöin juuri rakennettu, joten seuraaja, US:n ulkomaanosastossa ja UPI:ssa aiemmin lyhyen ajan työskennellyt valtiotieteen maisteri Heikki Liljeström heitettiin elokuun puolivälissä kriisin keskelle. Kylävaara ehti kertoa kyllä 18.7.1961, että elokuussa Berliinissä "voi tapahtua jotakin" – kuten tapahtuikin. Juuri ennen lähtöään hän ehti panna vireille US:n toimistohuoneen varaamiseen Bonniin rakennettavasta Pressehausista. Kylävaara nimitettiin pian uuteen tehtävään, koko US:n toimituksen uutispäälliköksi.<sup>187</sup>

Liljeström oli Matti Aution mukaan "ei-perheellinen, nuori ja nätti ja musta", joka hankkii itse asunnon Bonnista. Se löytyi Muffendorfin puutarhurikylästä – Liljeströmin solmiessa avioliiton vuokraemäntänsä tyttären kanssa. Pressehausin valmistumista odotellessa Liljeström pääsi ruotsalaisten kollegojensa kanssa yhteiseen toimistoon; parakeissa oli talvella ollut sisällä miinusasteita, kesähelteillä oltiin lähes saunassa. US:n kirjeenvaihtaja oli myös päässyt vilkuilemaan ruotsalaisten uutistoimistoliuskoja, kunnes Liljeström sai hankittua oman DPA:n palvelun. Kotitoimituksellahan se jo oli.<sup>188</sup>

Kotitoimituksen ongelmat tiedostaen Liljeström keskittyi lyhyisiin uutisteksteihin saattaen havaita niiden mahtuneen yleensä lehteen. Hän ei sairastunut koskaan *corresponditukseen*. Tosin kirjeenvaihtajalta olisi voinut toivoa myös syvempiä analyysejä.<sup>189</sup>

## **Fenske tukee Hampurista**

US:n Saksan-avustajana toimi 1950-luvun lopulta alkaen myös Yleisradiota avustanut Anna-Liisa Fenske. Hän oli vakinaisen kirjeenvaihtajan sijainen niin loma-aikoina kuin mm. viikonloppuisin 1960-luvun lopulle saakka tarjoten lisäksi "omia" aiheitaan kotikaupungistaan Hampurista ja muualtakin.

---

<sup>187</sup> USkv 1958-61, mm. 1.2., 20.4., 18.7.1961 (Kylävaara), 18.7.1961 (Petäjäniemen vastaus), USark, KA.

<sup>188</sup> Liljeströmin ja Petäjäniemen kv 15.5.1963, USkv, KA.

<sup>17</sup> Liljeström Petäjäniemelle 1.10.1961, USkv, KA.

Fenske oli saksalaisen kanssa avioitunut suomalainen, jonka puoliso oli joutunut neuvostoliittolaiseen sotavankeuteen, mutta palannut. Mies joutui kuitenkin luopumaan pian ansiotyöstä, joten Fenske oli perheen yksinelättäjänä kovilla. Hän oli toimelias kirjeenvaihtaja, mutta Hampurissa hieman sivussa Saksan politiikan ytimessä. Fensken länsisaksalainen näkökulma alkoi myös 1960-luvulla ärsyttää radikalisoituvaa nuorta polvea – tosin lähinnä Yleisradiossa.<sup>190</sup>

Myös Länsi-Berliinin Freie Universitätissa tuolloin toiminut prof. Valentin Kiparsky avusti artikkeleihin *Uutta Suomea* – toivoen kehumansa Kylävaaran käyvän kylässä "ennen kun Länsi-Berliini on lakannut olemasta". Länsiberliiniläiset olivat kriisissä hänen mukaansa kuitenkin rauhallisia ja luottivat läntiseen apuun.<sup>191</sup>

Petäjaniemi lienee itsekin laatinut Saksan-uutisia. Lehdistöavustaja Jussi Mäkinen nimittäin älähti 26.2.1958 US:n uutisesta, jonka mukaan Bonnin hallitus neuvottelisi korkeimman tason konferenssista Neuvostoliiton kanssa ohi Naton neuvoston. Kova uutinen oli pantu Kaj Kauhasen nimiin. Kuitenkin ilmeni, ettei hän ollut sitä tehnyt. Mäkinen ihmetteli, miksi uutisen uskottavuutta oli paranneltu merkitsemällä siihen väärä kirjoittaja.

Petäjaniemi vastasi kaarrellen, että tempu oli ainoa Kauhasen kohdalla. Uutisen paikkansa pitävyydestä päätoimittaja ei tinkinyt. Ehkä hän tai Autio oli kuullut tiedon Helsingin diplomaattipiireissä. Paikkansa se ei liene pitänyt, ja väärä signeeraus oli tökerö. Joskus ulkomaanosastolla tosin käytettiin keksittyjä signeerauksia kotitoimituksessa rakennetuissa jutuissa, mutta "oikeiden" kirjeenvaihtajien nimiin ei niitä sentään sittemmin pantu.<sup>192</sup>

## **Kuosa jatkaa Lontoossa**

Tauno Kuosan työhön Lontoossa Petäjaniemi suhtautui alkuun myönteisesti. Myös Kuosa kehui jo loppiaisena 1957 moniin lausuntoihin viitaten esimiehelleen, että "*Uusi Suomi* on muuttunut melkoisesti edukseen viime vuosina" lohdutellen, että tämä vaikuttaa levikkilukuihin vain hitaasti. Kehuja kannattaa kuitenkin suodattaa sen läpi, että Kuosa pyysi samalla palkankorotusta elinkustannusten nousun takia. Petäjaniemi myönsikin vastauksessaan korotusvaatimuksen perustelluksi ja sai sittemmin myös läpi 10 prosentin tarkistuksen. Levikissä "yli sadan tuhannen pitäisi ehdottomasti päästä. Silloin vasta lehti tuntuisi lehdeltä", päätoimittaja lisäsi.

<sup>190</sup> USkv 1957-59 (Fenske), USark, KA.

<sup>191</sup> USkv 1958, (Kiparsky), USark, KA.

<sup>192</sup> USkv 1958 (Mäkinen), USark, KA. – Keksityistä signeerauksista kirjoittajan muistitieto. Yksi esimerkki on joskus häpeällisesti käyttämäni "Tukholma - EI".



Kuosan Irja-puoliso avusti *Uutta Suomea* mm. muotikuvauksilla. Tätä kiitellessään Petäjäniemi tavanomaiseen tapansa lupasi, että "otan vastaan aina kaikkea mahdollista Lontoosta, koskepa se sitten mitä hyvänsä". Hän kertoi myös lähettäneensä Bonniin "nuorukaisen, omia viiksiä vailla" kehittymään, mutta toivoi Kuosan edelleen lähettävän myös DT:n Saksan-uutisia Lontoosta, "niin saamme ainakin tietää totuuden". Päätoimittajan löysien lupauksen lunastaminen ei ollut aina helppoa.

"Paimenkirjeessään vuodelle 1958" Petäjäniemi kiitti Kuosaa mm. uutisvoitosta, jossa oli kerrottu tiettyjen asiakirjojen julkisuuteen tulosta. Päätoimittaja kuitenkin toisti toiveensa kevyemmistä jutuista. "Jos niitä lähetät eivätkä ne mene lehteen, niin pistä minulle muutama sana. Meillä US:ssäkin täytyisi olla kaikenlaisia juoruja. Hovielämä --- on tällaisessa tasavaltaisessa maassa erittäin suosittua luettavaa. Myös juorut teatterielämästä, filmistä, jopa pieni rikoksenpoikanenkin ovat tervetulleita. Lehti on jatkuvasti liian vakava. Se ei tarjoa kaikkea kaikille."

Kuosa saattoi vastata, että nimenomaan kevyet ja erityisesti tilatut jutut jäivät usein yli. Hän oli pyynnöstä selostanut mm. Wimbledonin kisoja, vaikka urheiluaineisto valmistui myöhään *The Daily Telegraphissa*. Kuitenkaan edes tuloksia ei julkaistu kokonaisuudessaan, Kuosa raportoi hieman kitkerästi.

Ehkä kilpailut esitettiin jo tuolloin Englannin tv:ssä, josta tulokset olisi saanut heti. US:n pikkuruisessa työhuoneessa Fleet Streetillä ei ollut kuitenkaan aluksi edes radiota. Vasta 1960 Kuosa anoi parinkymmenen punnan summaa ostaakseen transistoriradion.<sup>193</sup>

Tavanomaisen ulkomaanaineiston ohella Kuosa hankki Lontoosta kohu-uutisia mm. suomalaisista diplomaattinimityksistä. Päätoimittaja syötti tällöin vinkkejä mm. Sakari Tuomiojan aikeista luopua suurlähettilään tehtävästä. Petäjäniemellä olikin erinomaiset yhteydet Suomen diplomaattikuntaan, jossa oli paljon hänen ystäviään niin opiskelu- kuin kirjeenvaihtaja-ajoilta.<sup>194</sup> Kuosan uutinen suurlähettiläs Leo Tuomisen suhtautumisesta Lontoon uuden merimieskirkon rakentamiseen suututti kuitenkin moitteiden kohteen perin juurin. Tuominen väitti Petäjäniemelle, ettei Kuosa ollut kysynyt asiasta sen enempää häneltä kuin merimiespastorilta. Suomalaisissa kolonioissa onkin usein ollut sisäisiä jännitteitä, joihin kirjeenvaihtaja saatetaan vetää mukaan.<sup>195</sup>

---

<sup>193</sup> USkv 1958-60 (Kuosa), USark, KA. Tuollainen radio toimistossa olikin 1966 tämän kirjoittajan ollessa kirjeenvaihtajan lomasijaisena.

<sup>194</sup> USkv 1957 (Kuosa), USark, KA.

<sup>195</sup> Tuominen Petäjäniemelle 16.9.1958, USkv, USark, KA.

## Telex vai puhelin?

Lontoon-kirjeenvaihtajan toimiessa uutistoimiston tapaan puhelinlaskut olivat suuret. Talvella 1959 tutkittiinkin siirtymistä kaukokirjoittimiin Lontoossa ja Bonnissakin. Ilmeisesti uusi toimitusjohtaja Osmo Oittinen oli alkanut tutkia toimituksen kuluja. Mm. Saksassa ja EEC-organisaatiossa telelaitos naputteli suomenkielisiäkin tekstejä reikänauhalle ja lähetti ne telexillä. Se lienee ollut sekä halvempi että usein nopeampi väline kuin puhelinsanelut, joiden purkaminen saattoi ruuhkautua.

Kuosan mukaan Lontoossa ei kuitenkaan ollut kirjoituspalveluja, joten hänen telex-sanomiaan varten olisi pitänyt sekä hankkia oma kaukokirjoitin että – Kuosan mukaan – palkata kirjoittaja. Lontoossa tyydyttiinkin jatkuvasti puhelinsaneluun, samoin Pariisissa ja useimmissa muissa kirjeenvaihtopaikoissa. Oma telex hankittiin sen sijaan paljon myöhemmin Moskovaan. Aivan US:n loppuaikoina ehdittiin mukaan jo sähköpostin varhaiseen versioon.<sup>196</sup>

US:n Lontoon-kumppani *The Daily Telegraph* alkoi julkaista 1961 sunnuntaiversiota *The Sunday Telegraph*; varsinaiset sanomalehdethän eivät ilmestyneet sunnuntaisin mm. Britanniassa ja Saksassa. Uutta palvelua tarjottiin 400 punnalla vuodessa. Kuosa piti hintaa korkeana – etenkin, kun lauantai oli Lontoon-kirjeenvaihtajan vakituinen vapaapäivä. Sitä paitsi US:lla oli jo perinteisen sunnuntailehden *The Observerin* palvelu. Aikaa myöten *Sunday Telegraphia* kyllä käytettiin.<sup>197</sup>

## Kuosan ja Karénin vaikea vaihto

Kuosan lomasijaisena toimi useana kesänä Erkki Arni BBC:n suomenkieliseltä osastolta. Samassa paikassa työskennellyt maisteri Lauri Karén tarjoutui syksyllä 1957 US:n palvelukseen, ennen muuta Pariisin-kirjeenvaihtajaksi. Hän arveli, että kun sekä HS:lla että US:lla oli nyt kirjeenvaihtaja Bonnissa, "ennen pitkää tulisi myös Pariisin vuoro". Karén kertoi BBC-kautensa jälkeen siirtyvänsä mieluiten "Uuden Suomen leipiin, koska sympatiani ovat hieman kallellaan sinne päin".

Petäjaniemi vastasi, että "Pariisin-kirjeenvaihtajan paikka ei tällä hetkellä ole millään tavalla ajankohtainen", mutta lupasi pitää Karénin nimen mielessään. Karénin muistelmien mukaan Petäjaniemi oli tehnyt jopa aloitteen *Uuteen Suomeen* siirtymisestä tavattuun tähän Lontoossa.

<sup>196</sup> USkv 1959 (Kuosa, Kylävaara), USark, KA, kirjoittajan omat kokemukset. Suomenkielinen teksti muotoutui Länsi-Saksan ja Brysselin telex-keskuksissa varsin hyvin, jos jätti ä- ja ö-pilkut pois niin, ettei niitä suotta kirjoitettu ae:ksi ja oe:ksi. Skandipilkut ja isot kirjaimet oli tietenkin lisättävä liuskoille kotitoimituksessa.

<sup>197</sup>USkv 1961 (Kuosa), USark, KA.

Karén tulikin pian US:n kotitoimitukseen, siirtyi sitten Lontooseen ja tuli aikanaan Pariisin-kirjeenvaihtajaksikin – mutta tällöin jo HS:ssa. Karénin Pariisin-kiinnostus johtui osin ranskalaisesta puoliosasta. *Uusi Suomi* sai myös kirjeenvaihtajan Pariisiin – mutta ei Karénia.<sup>198</sup>

Kuosaa kaavailtiin siis välillä siirrettäväksi Bonniin, mutta 1960 esillä oli jo hänen kotiinpaluunsa. Johtokunnassa ja toimitusneuvostossa Lontoon paikkaa kaavailtiin kotitoimitukseen tulleelle Heikki Jalannille. Petäjaniemi tiesi tosin, että tämä lähtisi mieluiten Pariisiin, jonne pian päätyikin. Kolmisen viikkoa myöhemmin Petäjaniemi kertoi myös Kuosalle, että olisi valmistauduttava palaamaan kotiin. Asia näyttää nousseen esiin Kuosan anottua johtokunnalta palkankorotusta – ensimmäistä vuoden 1957 jälkeen. Anomus tyrmättiin, joten asia kerrottiin ehkä hieman hankalassa yhteydessä. Kotiinpaluu ei sujunutkaan kitkattomasti.

Petäjaniemi arveli Kuosan toimineen Lontoossa "jo lähemmäs kymmenen vuotta muistaakseni" pyöristäen vajaat seitsemän vuotta ylöspäin. Päätoimittajan mukaan kirjeenvaihtajan sopiva toimikausi oli 4-5 vuotta, minkä jälkeen oli palattava ainakin väliaikaisesti kotiin. Hän itse oli ollut ulkomailla lähes yhtä mittaa 15 vuotta ...

Kesällä 1960 sovittiin, että Kuosa palaa kotiin seuraavan vuoden lopulla. Paluuta ryhdyttiin kuitenkin vauhdittamaan ja uudeksi kirjeenvaihtajaksi nimitetty Lauri Karén kertoi suoraan Kuosalle aloittavansa työt syyskuun 1961 puolivälissä, mikä tietenkin loukkasi edeltäjää. Vaihdos oli siis kitkainen, ja siihen sotkettiin kaikenlaisia kiistoja. Karén jopa väitti Kuosan palattuaan systemaattisesti peukaloineen hänen usein laveita tekstejään tai jättäneen ne julkaisematta listavuoroissaan.<sup>199</sup>

Mikä oli syy, mikä seuraus, mutta Kuosan Lontoon-asunto ei siirtynyt hänen seuraajansa käyttöön, kuten usein kirjeenvaihtajien kesken oli tapana. Karénin huonekalutkin kastuivat muutossa pilalle. Tyyliinsä mukaisesti hän tarttui kuitenkin reippaasti töihin. Yhtä reippaasti hän arvosteli edeltäjäänsä mm. huonoista suhteista Suomen suurlähettilääseen sekä pehmeystä *The Daily Telegraphin* suuntaan.

Karénin mielestä DT:n uutispalvelu oli kovin hidasta. Samaa oli Kuosakin valittanut, mutta ehkä kritiikkiä hillitsi se, että juuri hän oli järjestänyt US:n siirtymisen *The Daily Mailista* toiselle puolen Fleet Streetiä. Toisaalta DT:n toimittajat tekivät juttunsa omaa lehteään, eivät kireämmillä aikatauluilla työskenteleviä kirjeenvaihtaja-asiakkaita varten. Karén kertoi käyvänsä

<sup>198</sup> USkv 1957 (Karen), USark, KA. Karén 1994, s. 77. Hänen vauhdikkaiden muistelmiensa yksityiskohtiin kannattaa suhtautua lähdekriittisesti. Karén moittii varmaan syystä US:n saituutta, mutta ei sen kirjeenvaihtajilta esim. matkustelua ollut kielletty. Tosin Lontoon-kirjeenvaihtaja oli, kuten Karén huomauttaa, kovin sidottu uutistoimiston kaltaiseen käännöstyöhön.

<sup>199</sup> Karén Petäjaniemelle 14.7.1962, Petäjaniemen kv, samoin 26.7.1963, USkv, KA.

tiedustelemassa uutisia vanhasta työpaikastaan BBC:stä odotellessaan DT:n tekstien valmistumista.<sup>200</sup>

## Kuosa ei kotoudu

Kuosa teki kotitoimituksessa mm. suosittuja viikkokatsauksia, mutta ei oikein viihtynyt. Petäjaniemi kirjoitti Kuosaan tyytymättömälle Heikki Jalannille, että tämä "haukkuu ehtimiseen lehden ulkomaankirjeenvaihtajia, koska ei itse sitä enää ole".<sup>201</sup>

Vaikka Kuosa ei sopeutunut US:n kotitoimitukseen, selvästikin hänen laatimansa, tosin signeeraamaton ja päiväämätön muistio ilmeisesti vuodelta 1963 on kiinnostava. Lehden arvovallan takia "myös ulkomaan uutisissa on vältettävä turhaa sensaatiomaisuutta", muistiossa alleiviivattiin. (Niitä teksti vilisi.) Ulkomaanosastoa olisi johdettava pitkäjänteisemmin ja kirjeenvaihtajia ohjattava päivittäin. Virheistä olisi huomautettava ja kuria parannettava, sillä muutoin "työn irrallisuus houkuttelee vähitellen kirjeenvaihtajan --- velttouteen". Päiväjärjestyksestä poikkeamiseen olisi saatava lupa.

Lontoon-kirjeenvaihtajan olisi toimittava *Daily Telegraphin* aineiston pohjalla uutistoimistona koko maailman asioista. Muistion kirjoittaja eli luultavasti Kuosa moitti seuraajaansa Lauri Karénia kaikenlaisesta. Pariisissa Jalannin otteen nähtiin "pahasti herpaantuneen" ja hänen harrastusalansa suppeaksi. Liljeströmiltä puuttui aiheita, samoin Moskovan-kirjeenvaihtajalta. (Ilmeisesti vielä Tanniselta; kenenkään nimiä ei muistiossa suoraan mainittu).<sup>202</sup>

Ankara muistio ei johtanut muuhun kuin kesästä 1966 alkaen Lontoon-kirjeenvaihtajan lomasijaisuuden käyttämiseen nuorten toimittajien koulutuspaikkana. Tällöinkin Aarne Tanninen saattoi keksiä idean itse. Tämän kirjoittajan jälkeen mahdollisuuden saivat Risto Alapuro ja Pentti Sadeniemi.<sup>203</sup>

Kuten muistiossa vaadittiin, kirjeenvaihtajista olisi varmaan saanut enemmänkin irti, mutta heitä ei 1960-luvulla enää juuri ohjattu Petäjaniemen otteen herpaannuttua. Osastopäällikkö Martti Juvaksen eläköitymistä siirrettiin – lopulta vuoteen 1969 – mutta hän keskittyi pääkirjoittamiseen.

<sup>200</sup> USkv 1961(Karén), USark, KA; Vrt. Karén 1994, esim. s. 111. Hän siis liioittelee ja kärjistää mielellään muisteloitaan.

<sup>201</sup> Petäjaniemi Jalannille 23.5.1960, 13.2.1964, Kuosalle 14.6.1960, 25.7.1961, Kuosa Petäjaniemelle 27.5., 24.7.1961, USkv, KA; Karén 1994, mm. s. 78-81, 120-123.

<sup>202</sup> Päiväämätön ja signeeraamaton "muistio Uuden Suomen ulkomaanosaston toiminnasta", Petäjaniemen kok., KA. – Pidän muistion väitteitä paljossa aiheellisina.

<sup>203</sup> Vrt. Tannisen kirje Petäjaniemelle 17.3.1966, Petäjaniemen kok., KA.

Kuosa olisi meriittiensä perusteella ollut luonnollinen ehdokas seuraajaksi, mutta palasi 1964 sotilasuralle. Hieman aiemmin hän oli julkaissut kaksiosaisen teoksen *Oman aikamme maailmantapahtumat*. Sitten Kuosa lähti myös Helsingin kunnallispolitiikkaan.<sup>204</sup>

## Moskovan avaus

Jos *Uusi Suomi* käytännössä hävisikin HS:lle kilpailun Saksan-kirjeenvaihtajan paikan uudelleen avaamisesta, niin Moskovassa US onnistui. *Helsingin Sanomat* ei tosin kilpailuun pitkään aikaan lähtenytäkään, sillä Eljas Erkko piti kirjeenvaihtajan lähettämistä suljettuun neuvostomaahan tuhlauksena, jollei sen liehakointina. HS lähetti oman edustajansa Moskovaan vasta 1975 – siis kymmenen vuotta Eljas Erkon kuoleman jälkeen. Olisiko Erkon lehteä 1950-luvulla Moskovaan huolittukaan?<sup>205</sup>

Epäluuloja oli US-yhtiön johtoportaaassakin Petäjaniemen ehdottaessa toimittajan lähettämistä Moskovaan. Epäilyt olivat osin aatteellisia. Niinpä Matti Autio perusteli ajatusta (Petäjaniemen ollessa Amerikassa) ilmeisen epäluuloiselle Koskenniemelle pehmeästi: "Saa nyt sitten nähdä, mitä siitä tulee" lisäten, että kirjeenvaihtaja voidaan tietenkin tarvittaessa kutsua kotiin. "Mutta tilanteessa, jossa maalaisliitto on omaksunut kommunistien opit t.s. pyrkii saattamaan ns. oikeistopiirit --- ulkopoliittisesti epäilyttävään valoon, oli tämä Neuvostoliiton viranomaisten tekemä päätös minusta myös sisäpoliittisesti merkittävä sikäli, että maalaisliiton väitteiltä on pudonnut pohja pois. *Maakansa* on ollutkin hiirenhiljaa, mutta sitä enemmän on kohu kulkenut kaupungilla. *Uusi Suomi* on muuten ensimmäinen ei-kommunistinen lehti, joka on hyväksytty Moskovaan pohjoismaista."

Autio lisäsi, että "kun kerran tässä maassa asumme ja kun kerran näitäkin suhteita pitää hoitaa, niin miksi antaisimme niiden hoitamisen yhden miehen ja yhden puolueen käsiin ts. Kekkonen ja maalaisliiton, jotka ovat pyrkineet tekemään ulkopoliittikastamme vain pelkkää puoluepolitiikka".<sup>206</sup>

Idean kirjeenvaihtajasta oli heittänyt Neuvostoliiton suurlähetystö – ehkäpä Ivan Filippov, Petäjaniemen Tass-kollega Berliinissä 1940. Ehdotuksesta oli tietenkin päätetty Neuvostoliitossa riittävän korkealla tasolla. Elettiin vielä Genevén hengen jälkilämmössä, toisaalta Neuvostoliitto saattoi pyrkiä parantamaan imagoaan lännessä Unkarin tapahtumien 1956 jälkeen. Toki Sputnik oli

<sup>204</sup> Ks. Vesikansa: Kuosan elämäkerta Kansallisbiografiassa.

<sup>205</sup> Manninen- Salokangas, emt. s. 540. Neuvostoliiton asenteista ks. Tanninen, emt. s. 62.

<sup>206</sup> Autio Koskenniemelle 25.4.1958, USkv, USark, KA.

kirkastanut syksyllä 1957 Neuvostoliiton mainetta teknologisenä edelläkävijänä. Yöpakkaset ja Berliinin uudet kriisit olivat vasta edessä.

*Uuden Suomen* toimitusneuvosto piti 7.1.1958 Tehtaankadun ehdotuksen tutkimista tarpeellisena. Moskovaan oli "joka tapauksessa saatava oma mies ennen kuin muut ehtivät ensin". Johtokunnan työvaliokuntakaan ei 16.1.1958 tyrmännyt Petäjaniemen ehdotusta, vaan toivoi lisävalmisteluja.<sup>207</sup> Varmistettuaan selustansa Petäjaniemi kääntyi virallisesti suurlähettiläs Lebedevin puoleen 21.1.1958 viitaten tarpeeseen parantaa maiden suhteita. Valuutan saamisesta keskusteltiin peräti Suomen Pankin pääjohtajan Klaus Wariksen kanssa.<sup>208</sup>

### "15 minuuttia aikaa"

Kun myös Tehtaankadulta oli saatu kevättalvella 1958 varmistus, Petäjaniemi kutsui 27-vuotiaan ulkomaantoimittajan Aarne Tannisen huoneeseensa ja kysyä täräytti: "Lähdetkö Moskovaan? Saat 15 minuuttia aikaa harkita."

Tannisen nuorella parilla ei ollut puhelinta, joten aviomies ei voinut kysyä vaimonsa kantaa. Esikoistytär Maija oli juuri syntynyt, valtio-opin gradun tekeminen kesken ja yksi laudatur-tentti puuttui. "Jos nyt lähtisin, ei tulisi miehestä maisteria", Tanninen kertoi muistelmissaan miettineensä – vastaten saman tien: "Tietysti lähden." Ulkomaankirjeenvaihtajan työ oli ollut hänelle jo kouluaikojen unelma – ja siitä tehtävästä hän vuosikymmeniä myöhemmin myös eläköityi.

Aviomiehen päästyä kotiin Oili Tanninenkin vastasi hetken mietittyään: "Sehän on kivaa". Hänellä (s. Nikitin) oli itäkarjalaiseen sukuun syntyneenä ortodoksina tuntuma venäläisyyteen. Aarne Tanninen joutui aloittamaan venäjän opettelun alusta.

Tanninen pohti muistelmissaan, miksi juuri hänelle – vastikään vakinaistetulle toimittajalle – tarjottiin vaativaa Moskovan-paikkaa. Toki Petäjaniemi itse oli aikanaan lähtenyt Lontooseen saman ikäisenä kuin Tanninen nyt Moskovaan – ja yhtä nuorena tämän kirjoittajakin lähetettiin 1969 Bonniin. Petäjaniemi oli ollut liiankin ennakkoluuloton lähettäessään pari vuotta aiemmin Kaj Kauhasen Bonniin.

US:n toimituksessa Tanninen oli epäilemättä nouseva kyky. Hän lienee kuitenkin oikeassa siinä, että keskeinen valinnan syy oli juuri kokemattomuus. Nuori valtiotieteen ylioppilas oli poliittisesti kirjoittamaton lehti vailla rasitteita. Petäjaniemi ei myöskään halunnut etsiä vaihtoehtoa talon ulkopuolelta, esimerkiksi diplomaateista. Hän painotti journalistista taitoa ja asennetta.<sup>209</sup>

<sup>207</sup> US-toim.neuv. 9.1.1958, ptk, Petäjaniemen kok., KA., UStvk 16.1.1958, ptk, USark, KA.

<sup>208</sup> Petäjaniemi Lebedeville 21.1.1968, muistioita järjestelyistä 1958, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>209</sup> Tanninen, emt. s. 13-148.

Taloudellisesti kirjeenvaihtajan lähettämistä kevensi yhteistyösopimus Yleisradion kanssa. Ylellä ei ollut omaa kirjeenvaihtajaa Moskovassa eikä juuri muuallakaan, vaan valtionyhtiö maksoi US-yhtiölle Tannisen avustuksista 4.000 mk (vajaat sata nykyeuroa) kappaleelta ja saman verran kirjeenvaihtajalle itselleen. Tietenkin Yle vastasi erityiskustannuksista.<sup>210</sup> Radiojutut tekivät Tannisen tutuksi muillekin kuin *Uuden Suomen* lukijoille ja pohjustivat myöhempää uraa Ylessä. Ehkä myös *Uusi Suomi* hyötyi yhteistyöstä.

Ylen tuesta huolimatta Moskovan-kirjeenvaihtajan paikan perustamisessa säästettiin kaikessa mahdollisessa. Tannisen tukena ei esimerkiksi ollut venäläistä tulkkia, vaikka hänen kieliopintonsa olivat aivan alussa. Vasta 1970-luvun lopulla US:n kirjeenvaihtajat saivat tällaisen avustajan, samoin telexin kotiinsa.<sup>211</sup>

Tanniset lähtivät Moskovaan vapun tienoilla ehtiäkseen selostaa presidentti Urho Kekkonen Neuvostoliiton-matkaa. Kotitoimituksesta saapui tätä varten myös kuvatoimituksen uusi esimies Lippe Ranttila hoitamaan uutiskuvien lähettämistä. *Uudessa Suomessa* kirjeenvaihtajan paikan avaamista esiteltiin näyttävästi – liki suoraan *Helsingin Sanomia* härnäten.

### "Älä kirjoita itseäsi ulos"

Tyyliä mukaisesti Petäjaniemi oli antanut Tanniselle tiiviin ohjeen: "Älä kirjoita itseäsi ulos". Poliittisissa kysymyksissä oli siis oltava varovainen, eikä Neuvostoliiton olojen kuvailussakaan tullut olla kovin kriittinen. Kaikki tekstit tarkastettiin kaiken lisäksi sensuurissa. Tannisen mukaan sen vaatimukseen sopeuduttiin niin, että tyyli jäi helposti päälle, vaikka sensuuri lopetettiin 1963. Hän kertoi kylläkin taustatietoja niin kuriirikirjeissään Petäjäniemelle kuin puhelinkeskusteluissa etenkin Aution kanssa. Suurlähettiläs Eero A. Wuori auttoi nuorta kirjeenvaihtajaa merkittävästi. Tanninen sai kollegiaalista apua myös muilta läntisiltä kirjeenvaihtajilta, jotka kokoontuivat päivittäin keskustelunohjelmien sensuurisaleihin.

Neuvostoliiton olojen kuvaamista täydensi Oili Tanninen – myöhempi palkittu lastenkirjailija – joka kertoi lapsiperheen elämästä Moskovassa kuvittaen pakinansa piirroksillaan. Tosin Tauno Jalanti julisti kirjeessään Petäjäniemelle, että oli tarpeetonta lähettää kirjeenvaihtaja Moskovaan ja "vielä tarpeettomampaa julkaista hänen rouvansa kyhäyksiä". Vauhtiin päästyään Jalanti lisäsi, että "Paasikiven linja --- vie kolhoosiin" teiltä yleisemminkin vanhasuomalaiset.<sup>212</sup>

<sup>210</sup> Yleisradion Jussi Koskiluoma Matti Autiolle 21.4.1958, USkv, USark, KA. Sopimus allekirjoitettiin 23.4.1958.

<sup>211</sup> US:n Moskovan.kirjeenvaihtajan myöhemmistä työoloista Koulumies 2020, s. 91-95.

<sup>212</sup> Tauno Jalanti Petäjäniemelle 13.4.1959, Petäjäniemen kok., KA.

Tanninen on kertonut toiminnastaan vetävästi muistelmissaan ja Turo Uskali käsitellyt väitöskirjassaan ansiokkaasti niin Tannista kuin muita tuon vaiheen suomalaisia Moskovan-kirjeenvaihtajia. Tässä ei tarvitse toistaa näitä kuvauksia ja analyysyjä.<sup>213</sup>

*Uuden Suomen* kilpailuaseman kannalta Moskovan-kirjeenvaihtajan paikka oli ilmeinen valtti, vaikka oikeistolaisimmat lehden tilaajat siitä purnasivat. Tannisen ja hänen seuraajiensa tekstit loivat kuvaa US:n analyttisestä, maltillisesta asennoitumisesta "suureen itäiseen naapuriin", kun taas *Helsingin Sanomat* koettiin 1960-luvun alkupuolella vahvasti länteen painottuneeksi ja lähinnä amerikkalaiseen aineistoon nojautuvaksi.<sup>214</sup>

Kuvioon liittyi noottikriisin vaiheilla Urho Kekkosen myötäily *Uudessa Suomessa*, mikä nosti lehden taustavoimissa toisaalla kuvattavan reaktion ja vaikutti Petäjäniemen syrjäyttämiseen 1964. Moskovan-kirjeenvaihtajan työ jatkui kuitenkin aiemmilla linjoilla myös Pentti Poukan kaudella. Tannisen seuraaja Jaakko Kaurinkoski joutui tosin 1960-luvun lopulla ristiriitaan Neuvostoliiton viranomaisten kanssa yhteyksistään ns. toisinajattelijoihin, mutta taustalla oli enemmän asenteiden jyrkentymisen Neuvostoliitossa kuin US:n linjan muuttuminen.<sup>215</sup>

## Pariisissa kuohuu

Gurli Rosenbröijer joutui keväällä 1957 yllättäviin vaikeuksiin Pariisissa. V.J. Vatanen selosti US:ssa 21.3 – lähdeä mainitsematta – vauhdikkaaseen tapaansa *Dagens Nyheterin* kuvausta sensuuritoimista Ranskassa. "Sensuuri kiristyy Ranskassa/ Radion vapaus mennyt, lehdistön vaarassa", oli otsikkona.

Ranskan tiedotusministeriön kabinettipäällikkö Pontillon kutsui uutisen takia US:n Pariisin-avustajan kansliaansa heilutellen Vatasen jutun käännöstä ja uhaten Rosenbröijeriä maasta karkotuksella. Aatelisrouva yllättyi, eihän teksti ollut hänen eikä hän ollut aikoihin politiikasta kirjoittanutkaan. Kopea herra ei ollut US:n kirjeenvaihdon mukaan edes selvittänyt, mitä työtä Ranskan hyväksi Rosenbröijer oli mielestään tehnyt jo vuosikymmenien ajan. Pian hän solmikin yhteydet kabinettipäällikön alaisiin pysyen hyvin selvillä siitä, miten asiassa lopulta kävisi.

Päätoimittaja Petäjäniemi informoi kirjeellä kabinettipäällikköä ja hyvin tuntemaansa Ranskan Suomen-suurlähettilästä viitaten mm. siihen, että myös *Helsingin Sanomat* oli sittemmin käsitellyt

<sup>213</sup> Tanninen, emt., Turo Uskali 2003. – Kuten Uskali huomauttaa, Tannisella on niin muistelmissaan kuin Uskalille antamassaan haastattelussa muistivirheitä, epätarkkuuksia ja unohduksia, mutta ne eivät muuta yleiskuvaa.

<sup>214</sup> Vrt. Mainio 2018, s. 121-194 ja Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen, emt. s. 201-238.

<sup>215</sup> Uskali, emt.



samaa teemaa. Kiista jäi tähän – mutta ehkä lehdistön vapaus nähtiin Ranskassa toisin kuin etenkin anglosaksisissa maissa.

Tuesta kiitollinen, mutta samalla tärkeilevälle kabinettipäällikölle suuttunut Rosenbröijer lupasi testamentata asuntonsa vuokrasopimuksen ja kaluston kuolemansa jälkeen US:n Pariisin-toimitusta varten. Huoneisto oli "iso ja mukava" Avenue Victor Hugon varrella 16. arrondissementissa. Hanke ei toteutunut, vaikka US:n vakinainen kirjeenvaihtaja pian kaupunkiin nimitettiin. Jälleen pyrittiin pääsemään *Helsingin Sanomien* edelle. Vuonna 1983 kuollut Rosenbröijer vaikutti vielä kauan Pariisissa kirjoittaen US:lle etenkin muodista.<sup>216</sup>

### **Jalanti Seinen rannalle**

Pariisiin asettunut entinen diplomaatti Tauno Jalanti tarjosi 5.7.1957 *Uuden Suomen* palvelukseen poikaansa Heikkiä, joka oli opiskellut Seinen varrella. Paikka Lönnrotinkadulla avautuikin.<sup>217</sup> Keväällä 1960 Heikki Jalanti seurasi Nikita Hruštševin värikästä vierailua Pariisissa joutuen tosin valittamaan, ettei tunnelmakuvaus mahtunut lehteen kotitoimituksen suosiessa uutistoimistotyypistä materiaalia.

Joulukuussa 1960 Jalanti lähetettiin vakinaiseksi kirjeenvaihtajaksi Pariisiin 160.000 markan (3.800 nykyeuroa) kuukausipalkalla. Talon johto kiitteli hänen aloitustaan; Petäjaniemi arvioi, että Ranskasta ja siihen liittyen sodan riivaamasta Algeriasta oli tulossa politiikan polttopisteitä.

Tammikuussa 1961 Jalanti saattoi kertoa, ettei HS:n kirjeenvaihtajaa vielä näkynyt. "Lienevätkö luopuneet hankkeesta", hän kysyi. Veikko Pajunen saapui kuitenkin jo parin kuukauden kuluttua ja Jalanti koki kaksintaistelun alkaneen. Kaiken lisäksi puhelut alkoivat myöhästyä; ehkä Pariisista Helsinkiin oli iltaisin vain yksi puhelinlinja, jonka nopeampi kirjeenvaihtajista saattoi vallata.

Kun US:n neuvottelut pysyvistä suhteista *Le Monden* kanssa eivät johtaneet tulokseen – sinne asettui HS:n Pajunen – Jalannilla ei ollut varsinaista tukitoimitusta Pariisissa.<sup>218</sup> Hän oli sopinut kuitenkin erään *Le Figaron* uutistoimittajan kanssa, että tämä referoi päivittäin tärkeimmät uutiset. Radion ja tv:n uutisiin ei tuolloin voinut ilmeisesti vielä paljon tukeutua eikä internetistä osattu edes uneksia.

<sup>216</sup>USkv 1957 (Rosenbröijer), USark, KA; US 21.3.1957, HS 26.3.1957 (myös USleikekok). Ks. myös Helsingin yliopiston filosofisen tdk:n promootiokutsu 31.5.1969 (riemumaisterit). Rosenbröijer oli mm. Ranskan Kunnialegioonan ritari.

<sup>217</sup> Tauno Jalanti Petäjäniemelle 5.12.1957, Petäjäniemen kok., KA.

<sup>218</sup> Manninen-Salokangas, emt. s.538.

Jalannilla oli tuore kokemus US:n ulkomaanosastosta, joten aluksi hän ymmärsi sen vaikeuksia runsaan aineiston käsittelyssä. Sen sijaan Jalannilla oli vähän kokemusta tavanomaisesta uutistoimittajan työstä, minkä takia hän ehkä joutui valittelemaan kirjoittamisen työläyttä. Toisaalta Jalanti pyrki omaperäisyyteen tyytymättä uutistoimistojen annin toisteluun.

Parin kuukauden jälkeen *corresponditis* oli tarttunut myös Jalantiin – erityisen vahvastikin. Hän tosin yritti hillitä tyytymättömyyttään – ja toisinaan siihen tuntuu olleen myös vahvaa aihetta. Erityisesti Jalanti suuttui yhä ajankohtaisen aiheen eli Euroopan poliittisen yhteistyön syventämisen käsittelystä. Kirjeenvaihtajan juttuun oli kotitoimituksessa liitetty väite, että EEC-maat olivat päätyneet "tärkeään tulokseen" aloittaa poliittinen yhteistyö keskenään, kun Jalannin alkuperäisen tekstin mukaan ratkaisu oli lykätty seuraavaan kokoukseen. (Eikä asiassa ole vielä kukaan pitkäälle päästy ...)

Jalannin alkuperäinen virke oli kovin kankea, mutta kirjeenvaihtaja kysyi aiheellisesti, voiko signeeratun jutun sisällön kääntää nurin. Eikö tällöin tulisi ainakin nimi poistaa? Hän kysyi myös, "luotetaanko siinä päässä aina kirjeenvaihtajiin ja onko jokainen printistä tai STT:stä tullut sana kuin aamen kirkossa". Jalanti hyväksyi tietenkin korrektein editoinnin ja pakkoraossa tehdyt rajutkin lyhennykset.

Petäjaniemi ei reagoinut suoraan Jalannin periaatekysymyksiin, vaan lohdutteli kolmisen kuukautta myöhemmin, että "älä hermoile! Olet tehnyt siellä hyvää työtä, ja sehän on selvä." Perusongelma oli latomon kapasiteetti, mutta toimituksen ohella talon ylin johto oli tyytyväinen kirjeenvaihtajaan – myös hänen tarjoamaansa opastukseen toimitusjohtaja Oittisen vierailtua seurueineen Pariisissa.

Jalantikin joutui kokemaan, miten häneltä patisteltiin uutista, jonka hän oli lähettänyt, mutta oma toimitus työntänyt paperikoriin. Kilpailija oli sen sitten julkaissut päivää myöhemmin; kysymys oli ministerien Kauno Kleemolan ja Arvo Korsimon Pariisin-matkasta, josta suurlähetystön Jussi Mäkinen oli vuotanut tiedon ensinnä US:lle, mutta siis turhaan. Toisaalta tämän kirjoittaja joutui sittemmin kokemaan, miten varapäätoimittaja Jalanti kyseli toimitusneuvottelussa uutista, joka oli omassa lehdessä etusivulla ...

### **Kekkosen varjo Pariisissa**

Presidentinvaalitaistelun alettua Suomessa keväällä 1961 Heikki Jalanti kertoi Petäjaniemelle seuranneensa "tympääntyneenä" US:n "aloittamaa vaalikampanjaa Kansallisen Kokoomuspuolueen virallisen ehdokkaan vastustajan puolesta". Urho Kekkonen taisi olla jopa kirjeenvaihtajan kummi –

joka tapauksessa Tauno Jalannin läheisiä ystäviä AKS-ajoilta. Tiet olivat kuitenkin erkaantuneet ja ystävyys muuttunut vihaksi.

Heikki Jalanti suhtautui Kekkoseen yhtä kielteisesti kuin isänsä – eli alkoi olla eri linjalla kuin US:n johto. Tämä etäännytti henkisesti Pariisin-kirjeenvaihtajaa kotitoimituksesta. Kuvaavasti Jalanti kertoi Petäjäniemelle ilkamoiden, miten *Le Figaron* mukaan "tunnettu suomalainen diplomaatti Taneli K. oli Roomassa riidellyt rouvansa kanssa niin, että viimeksimainittu oli tuohtuneena iskenyt häntä kengällään silmään". Kysymyksessä oli tietenkin presidentin poika ja hänen temperamentikas Brita-puolisonsa, omaa sukua Fagerholm. Isä-Jalannin välit Urho Kekkoseen olivat kymmenisen vuotta aiemmin katkenneet kohutussa selkkauksessa Kämpissä. Oman mausteensa Jalantien asemaan toi niin jyrkkä aitosuomalaisuus, ettei Ranskassa koulua käynyt Heikki-poika liene edes opetellut ruotsia.

Uuden urakan Jalannille toi tunnetun urheilulehden *L'Equipe*n palvelun ostaminen US:lle kesällä 1961. Monivaiheisten neuvottelujen jälkeen yhteistyö kuitenkin katkesi, mistä ei Jalannin mukaan edes kunnolla informoitu ranskalaisia.<sup>219</sup>

Jalannin tyytymättömyys juttujensa kohtaloon toimituksessa kasvoi nopeasti. Heinäkuussa 1961 hän sähköitti jo "jyrkän vastalauseen sunnuntain ensipainoksesta"; siitä "puuttuu Suomi-juttuni, jolla uutisarvoa". Kirjeenvaihtajan *corresponditista* kärjisti se, että hän sai Pariisiin lentopostissa US:n varhaispainoksen, josta saattoi puuttua paljonkin ulkomaan- ja muita tekstejä. Jalanti eläytyi myös vahvasti kaksintaisteluun HS:n Veikko Pajusen kanssa todeten synkästi kilpailijansa saavan lehteensä usein näyttäviä juttuja.<sup>220</sup>

Jyrkkä purkaus seurasi 28.11.1962 Ranskan vaalituloksen käsittelystä kotitoimituksessa; listavuorossa oli ollut Kuosa. "Olen niellyt US:n sisä- ja ulkopoliitiikan ja ruotsalaisuuden kielikysymyksessä", mutta olisi vastapalveluksena odottanut juttujensa korrektia käsittelyä. "Rajansa on kaikella", hän parahti lisäten, ettei hän "pyri ylempiin tehtäviin" US:ssa. Tilanteen oli muututtava, kirjeenvaihtaja vaihdettava tai paikka lakkautettava. 18.2.1963 Jalanti syytti kotitoimitusta "järjestelmällisestä sabotaashista" toistaen valmiutensa erota.<sup>221</sup>

Petäjänieni tyynnyteli alaisensa tunteita, mutta 15.9.1963 Jalanti irtisanoutui 1.1.1964 alkaen väitöskirjatyötä varten. Hän kertoi voivansa palata, mutta viime vuodet olivat olleet epätyytyttäviä eikä hän voinut kannattaa US:n mielestään muuttunutta poliittista linjaa. Petäjänieni toki kehui Jalantia lähettäessään – myöhässä – työtodistuksen. Päätoimittaja tosin arveli Pariisin-

<sup>219</sup> Jalannin kirjeitä Petäjäniemelle 19.9., 27.9, 3.10., 6.11.1961, 18.2.1963, Petäjänien kok., KA.

<sup>220</sup> USkv 1960-61 (Jalanti), USark, KA.

<sup>221</sup> Jalanti Petäjäniemelle 28.11.1962, 18.2.1963, Petäjänien kok., KA.

kirjeenvaihtajan paikan säilyttämistä vaikeaksi taloudellisista syistä, asia oli ollut jo kolmasti toimitusneuvostossa.<sup>222</sup>

Jalanti palasi *Uuteen Suomeen* 1970 varapäätoimittajaksi työskenneltyään väitöskirjansa jälkeen pankkialalla. US:n linjakin muuttui Pentti Poukan tultua pian Jalannin lähdön jälkeen päätoimittajaksi. *Staff correspondentia* ei Pariisiin enää lähetetty, mutta pian Eeva Lennon toimi erittäin työteliäänä vakinaisena avustajana.<sup>223</sup>

### V.J. Vatasesta Leila Sundbergiin

Veteraani V.J. Vatanen sai heinäkuussa 1958 halvauskohtauksen, joka lopetti hänen toimintansa US:n Tukholman-kirjeenvaihtajana. Sairausajan palkasta kiisteltiin US:n hallinnon pitäessä Vatasta sivutoimisena avustajana. Hän huomautti tehneensä jatkuvasti enemmän juttuja kuin äskettäin lähetetyt kirjeenvaihtajat Bonnissa ja Moskovassa sekä seuranneensa Pohjoismaiden ohella Itä- ja Kaakkois-Euroopan asioita. Vatasella oli tosin päätoimi Ruotsin oikeiston uutistoimistossa, mutta tästä syystä US oli saanut käyttöönsä Högerpressenin aineiston ilmaiseksi. Sitä paitsi Vatanen oli palvellut lehteä kaikkiaan parikymmentä vuotta.<sup>224</sup>

Vatasen jättämää aukkoa paikkasi syksystä 1958 alkaen *Norrköpings Tidningarin* toimittaja Gustav Nydahl. Myös *Expressenin* Rolf Ståhlströmiä kysyttiin Antero Vartian avustuksella tehtävään, mutta hän oli aluksi epäroinyt. Ståhlström oli suomenruotsalainen, kuten moni *Expressenin* tekijä sen perustaja-päätoimittajasta Carl-Adam Nycopista alkaen; Ståhlström pyysikin lähettämään osan palkkiostaan markkoina vanhemmilleen Helsingissä. Kirjeensä Petäjäniemelle hän laati ruotsiksi, mutta ryyditti niitä suomenkielellä ja huomautti Petäjäniemelle "naputa suomeksi vaan".

Ståhlström pyysi US:lta selkeää tarjousta. Petäjänieni ehdotti 800 kruunua kuukaudessa eli samaa, minkä Vatanen oli saanut. Ståhlström tinki päälle 200 kruunua maksaakseen sen vinkinantajalle jonkin aamulla ilmestyvän lehden toimituksessa; tuolloisessa *Expressenissä* työaika päättyi kello 14, jonka jälkeen sen toimittajat olivat seuraavaan aamuun asti osin uutispimennossa. Kirjeenvaihtajan työ ei päässyt kuitenkaan kunnolla vauhtiin Ståhlströmin matkustellessa yhtenään

<sup>222</sup> Jalanti Petäjäniemelle 15.9.1963, Petäjänieni Jalannille 13.2.1964, Petäjänien kok., KA.

<sup>223</sup> Lennonista lisää seuraavassa pääluvussa, ks. myös Lennon 2018.

<sup>224</sup> USkv 1958 (Vatanen), USark, KA.

*Expressenin* asioissa. Jo syyskuussa 1959 Petäjäniemi sanoikin suhteen irti, ja Ståhlström kertoi ymmärtävänsä ratkaisun; hän oli juuri lähdössä pitkälle Afrikan-matkalle.<sup>225</sup>

Tilanteeseen näytti löytyvän yllättävä ratkaisu, kun Ruotsissa 1940-luvulta asti asunut Helvi Karahka tarjoutui kirjeenvaihtajaksi. Hän oli avustanut kauan *Helsingin Sanomia* ennen muuta *Paprikan* pakinoilla nuorten sivulla, mutta haki leskeksi jäätyään laajempaa toimikenttää ja tuloja. Hänen vaatimuksensa olivat vähäiset ja innostuksensa suuri. Kun hän oli vielä pirteä ja sivistynyt kirjoittaja, Petäjäniemi tarttui innolla tilaisuuteen. Eljas Erkkö huomasi kuitenkin arvostamansa avustajan liukuvan kilpailijalle ja teki paremman tarjouksen, josta Karahka ei voinut kieltäytyä.<sup>226</sup> Pitkäaikainen ratkaisu löytyi vasta loppukesällä 1960, kun Yleisradiota avustanut maisteri Leila Ahjopalo-Sundberg ryhtyi US:n palkkiotoimimiseksi Tukholman-kirjeenvaihtajaksi.<sup>227</sup>

Keväällä 1961 US:n avustajaksi kiinnitettiin – ilmeisesti Tukholmaan palanneen Vartian avulla – myös riikinruotsalainen kapteeni Gösta Lindskog, jolla oli hyvät yhteydet maansa johtohahmoihin pääministeri Tage Erlanderia ja Wallenbergejä myöten. Hän laati 1961 US:lle mm. parikymmenosaisen profiiliarjan Ruotsin elinkeinoelämän johtajista, samoin näyttäviä haastatteluja. Sittemmin hän teki ennen muuta pääkirjoituksia. Lindskogin ongelmana oli suomalaisen näkökulman puuttuminen; hän ei edes osannut suomea.<sup>228</sup>

Tukholmasta avusti myös pastori Juhani Rekola.<sup>229</sup>

### **Alenius myrskyyn Kööpenhaminassa**

Sigyn Alenius jatkoi US:n Kööpenhaminan-avustajana anonyymisti. Tämä aiheutti ongelmia ulkoministeri Ahti Karjalaisen Tanskan-vierailulla syyskuussa 1961. Kotimaahan palattuaan Karjalainen väitti, että US:n julkaisema hänen haastattelunsa Kööpenhaminassa oli "tuulesta temmattu"; hän ei ollut edes tavannut US:n edustajaa. Alenius olikin tehnyt haastattelun Yleisradiolle ja käyttänyt samaa materiaalia US:n jutussa. Vt. päätoimittaja joutui paljastamaan "luottamuksellisesti" Aleniuksen roolin Karjalaiselle.

<sup>225</sup>USkv 1958-59 (Nydahl, Ståhlström), USark, KA.

<sup>226</sup> USkv 1960 (Karahka) ,USark. KA.

<sup>227</sup> US Ruotsin Utrikesdepartementille 19.8.1960, Ahjopalo-Sundbergin akkreditointi, USkv, KA.

<sup>228</sup>USkv 1960 (Utrikesdep.) 1961 (Lindskog)..

<sup>229</sup>USkv 1957, 1960 (Rekola).

Toimittajan olisi tietenkin kerrottava, mitä viestintä hän kulloinkin edustaa. Poliitikon on voitava – vallankin keskeisissä ulkopoliittisissa asioissa – valita, millä areenalla esiintyy; *Uutta Suomea* saatettiin vierastaa Neuvostoliittoa sivuavissa teemoissa. Aution mukaan haastattelun asiatiedot pitivät paikkansa.<sup>230</sup>

### **Havaijille ei lähdetty ...**

Esa Arran avustajantyö New Yorkissa sujui hyvin syksyyn 1959 saakka. Tällöin Petäjäniemi joutui kysymään, miksei kirjeenvaihtaja ollut etukäteispyynnöstä huolimatta selostanut Neuvostoliiton pääministerin Nikita Hruštševin kuuluisaa Amerikan-matkaa. Arran kirjoittelu jatkui kuitenkin 1960-luvulle saakka.<sup>231</sup>

Anna-Leena Sipilä jatkoi avustamista human interest-aiheiden ohella toisinaan myös politiikasta. Muuan lukija joutui kylläkin huomauttamaan, että Sipilän juttu Kuuban kuulusta Che Guevarasta oli lähes suora käännös *Time*:stä. Petäjäniemi myönsi, että sopivaisuuden raja oli ylitetty – etenkin, kun lähdettä ei edes mainittu. Tietenkin kaikki kirjeenvaihtajat nojautuivat paljon asemamaidensa lehdistöön.<sup>232</sup>

Sipilä selosti US:lle mm. presidentti Urho Kekkosen kuuluisan Amerikan-matkan 1961. Ennen matkaa "Annu" pyysi ohjeita saaden Petäjäniemeltä sähkeen: "Ei puheita, vaan kiinnostavia stories". Niitä avustaja osasikin tehdä.

Sipilä itse arveli, että "Havaijin-matka kaiketi jää", sillä "Suomen lehdet eivät rupea maksamaan niin kallista matkaa reporttereilleen". Lehtikuvan Kalle Kultala otti siellä kuuluisan kuvan, kun Kekkonen kuulee hiekkarannalla Neuvostoliiton nootista, mutta yhtään suomalaista toimittajaa ei ollut tätä todistamassa. Ehkä Kultalan Havaijille lähtöön vaikutti se, että Lehtikuvan avainhahmo Patricia Seppälä oli Kekkosen seurueeseen kuuluneen suurlähettiläs R.R. Seppälän puoliso.<sup>233</sup>

<sup>230</sup>Autio Karjalaiselle 8.9.1961, USkv, USark, KA.

<sup>231</sup>USkv 1959 (Arra), USark, KA. – Suomalaisista Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajista ks. Laura Pekonen (nyk. Saarikoski): Suomalaiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat 1966-2003 (pro gradu), joka käsittelee pääosin tutkimuskauden jälkeistä kautta ja varhemmalta ajalta nojaa osin tämän kirjoittajaan. Kirjeenvaihtajan työn monet piirteet ja ongelmat ovat tosin säilyneet kauan.

<sup>232</sup>USkv 1960 (Juhani Toivonen, Sipilä), USark, KA.

<sup>233</sup>A-L Sipilä Petäjäniemelle 17.8., 21.8., 29.9., 7.10.1961, Petäjäniemen sähke 6.10.1961, USkv, KA. – Kirjoittaja on käsitellyt Sipilän vauhdikkaita tekstejä ainakin 1964 Yhdysvaltain presidentinvaalikampanjasta.

Petäjaniemi kiinnitti 1958 avustajaksi myös Utahiin liikemieheksi muuttaneen Seppo Tulosen, joka aikoi kirjoittaa etenkin urheilusta. Yhtenä taustana oli Squaw Valleyn talvikisojen lähestyminen. Myös Minneapolisissa asunut Seppo Lahti avusti loppuvuodesta 1959 alkaen. Hän oli mukana selostamassa kisoja, mutta joutui siellä ristiriitaan US:n lähettämien toimittajien kanssa.

Lahdella oli reippaita ideoita. Niinpä hän tarjoutui syksyllä 1960 lähtemään Kuubaan, joka oli noussut huomion kohteeksi Fidel Castron valtaan nousun jälkeen; Sikojen lahden maihinnousuun oli edessä puolisen vuotta. Lahti sai matkaluvan, mutta pian tämän jälkeen hänelle ilmoitettiin "esiintulleesta syystä", ettei lehti voinut taloudellisista syistä enää taata luvattua 200 dollarin kuukausipalkkiota. Yhteistyö jatkui silti vuoteen 1964.<sup>234</sup>

### Keveitä lupauksia

Petäjaniemi kiinnitti siis herkästi ulkomailta uusia avustajia, jotka käsittivät saaneensa lupauksen tekstiensä julkaisemisesta. Heti alkuvuodesta 1957 uusi päätoimittaja sai miellyttävän viestin Italiasta. Roomalainen journalisti Carlo Falci oli naimisissa suomalaisen Eeva Kohilon kanssa. Perheeseen tuli ennestään *Uusi Suomi* ja mies osasi jopa kirjoittaa suomea, kunhan vaimo tarkisti tekstit. Petäjaniemi tarttui heti Eeva Falcin tarjoukseen ryhtyä US:n avustajaksi, ja tekstejä mm. Milanon Triennalesta julkaistiinkin melko paljon.

Muutettuaan Roomaan 1960-luvun lopulla Eeva Falci tarjosi avustamista, mutta Ikuiseen kaupunkiin oli sillä välin kiinnitetty Jouni Lilja ja avustajia alettiin muutoinkin karsia.<sup>235</sup> Välillä oli kokenut journalistipari Rafael ja Aira Ruishalme lähtenyt Roomaan saatuaan Petäjaniemeltä tyypillisen, väljän lupauksen avustajasuhteesta. Sitten tekstit menivät lehteen kitkaisesti, palkkiot jäivät pieniksi ja kesällä 1963 Ruishalme kirjoitti hätähuudon rahapulastaan. Keskellä kesää kirjekin kierteli toista kuukautta toimituksessa. Petäjaniemen vastaus oli lopulta aika tyly, ja ilmeisesti Ruishalmeet palasivat Suomeen.<sup>236</sup>

Jo maaliskuussa 1957 Petäjaniemi oli hyväksynyt riemuiten myös Firenzessä asuvan taidemaalari Aira Hellaakosken tarjouksen avustaa *Uutta Suomea* matkapakinoilla. Hän oli kuuluisan runoilijan

<sup>234</sup> USkv 1958 (Tulonen), 1960-64 (Lahti), USark, KA.

<sup>235</sup> USkv 1957, 1959, 1967-69 (Falci), KA. Vaimonsa lomaillessa Suomessa Carlo Falci kirjoitti englanniksi.

<sup>236</sup> Rafael Ruishalme Petäjaniemelle 15.6.1963, vastaus 17.7.1963, USkv, KA.

sisar, mutta paljonko ulkomaanavustuksia lehden palstat, avustusbudjetti ja lukijatkaan kestivät? Italiasta avusti muiden ohella myös jo 1920-luvulla US:n toimitukseen kuulunut Kersti Bergroth.<sup>237</sup>

Yhtä suurpiirteisesti Petäjaniemi kannusti Lontoosta avustanutta William Jaggardia kehottaen häntä tammikuussa 1957 kirjoittamaan Englannin ja Ranskan teatterielämästä "niin paljon kuin haluatte ja me teemme parhaamme julkaistaksemme sen niin pian kuin mahdollista". Jaggard teki työtä käskettyä pommittaen *Uutta Suomea* niin avustuksilla kuin kirjeillä, joissa hämmästeltiin juttujen julkaisemisen ja palkkioiden viivästyistä. Petäjaniemi vastasi myötäillen, mutta kun asiat eivät olennaisesti muuttuneet, Jaggard pommitti uusilla hämmästelykirjeillä. Keväällä 1960 toimitus palautti – patistelun jälkeen – kerralla 13 julkaisematonta tekstiä.<sup>238</sup>

Ehkä olisi ollut parempi mitoittaa tarpeet ja mahdollisuudet ajoissa realistisesti. Petäjaniemi oli kuitenkin optimisti ja tottunut Sanomain resursseihin ja tekstintarpeisiin. Etenkin aiemman kotikaupungin Lontoon asiat kiinnostivat häntä varmaan myös enemmän kuin US:n lukijoita keskimäärin.

Espanjassa avusti ainakin 1958 Richard Scott Mowrer, jonka palkkioiden ja lehtileikkeiden hoitamisessa oli jatkuvia ongelmia. Tällaisia palveluja varten ei US:ssa ollutkaan sihteeristöä ja ulkomaantoimittajilta näiden asioiden hoito jäi usein puolitiehen. Päätoimittajalla ja hänen sihteerillään olisi ollut muutakin tekemistä, mutta heille avustajakunnan pyörittäminen näyttää paljossa jääneen.<sup>239</sup>

Vieraillessaan Syyriassa kesällä 1957 Petäjaniemi kiinnitti oman kirjeenvaihtajan jopa Lähi-itään – Damaskoksessa liikemiehenä toimineen Rajaie Ghoryn, joka ainakin kirjeissään käytti varsin yksinkertaista englantia. Petäjaniemi kiitteli kuitenkin Ghoryn marraskuussa 1957 lähettämiä katsauksia "loistaviksi" – ainakin sen jälkeen, kun niitä oli voimakkaasti editoitu, myös poliittisesti.<sup>240</sup>

Avustajaksi eteläisessä Afrikassa kiinnitettiin sveitsiläissyntyinen tohtori H.W. Hartmann, joka oli toiminut pari vuosikymmentä *Neue Zürcher Zeitungin* ulkomaantoimittajana, mutta muuttanut 1950-luvun alussa Kapkaupunkiin. Hän arvioi kertovansa objektiivisesti niin itse Etelä-Afrikan kuin sen silloisten siirtomaanaapurien asioista.<sup>241</sup>

---

<sup>237</sup> USkv 1957 (Hellaakoski), 1961 (Bergroth), KA.

<sup>238</sup> USkv 1957, 1959, 1960 (Jaggard), USark, KA.

<sup>239</sup> USkv 1958 (Mowrer), USark, KA.

<sup>240</sup> USkv 1957 (Ghory), USark, KA.

<sup>241</sup> USkv 1958 (Hartmann), USark, KA.



Norjan-avustajana kauan toiminut Leif Böhne lopetti 1958 ja hänen seuraajakseen värvättiin *Vårt Land*-lehden urheilutoimituksen päällikkö Arne Thingsberg, johon Pentti Pirhonen oli selostusmatkoillaan tutustunut. Häneltä toivottiin kuitenkin muitakin kuin urheilu-uutisia – tosin lisäksi, ettei Norjasta ollut kovin usein muuta kerrottavaa.<sup>242</sup>

Suomen YK-komppaniasta Suezilla avusti tekstein ja kuvin kersantti Mikko Saukkonen, myöhemmin tunnettu *Ilta-Sanomien* toimittaja.<sup>243</sup>

### **"Kotirouvat" usein hyviä avustajia**

Hyvin koulutetut aviovaimot ovat olleet Suomen tärkeitä "vientituotteita". Monet heistä tarjoutuivat avustamaan *Uutta Suomea* uudessa kotimaassaan. Poliittisesti painottuneen ulkomaanosaston herrojen tapana oli väheksyä "kotirouvakirjeenvaihtajia", mutta parhaat heistä löysivät kiintoisia näkökulmia ulkomaisten elämänmenoon ja käyttivät elävää kieltä. Omassa sarjassaan olivat tietenkin Anna-Leena Sipilän kaltaiset ammattijournalistit, mutta "kotirouva-avustajastakin" saattoi kehittyä taitava toimittaja.

Kansainvälistä verkkoa laajentaessaan Petäjaniemi tarttui mielellään ulkomaille avioituneiden avustustarjouksiin, mutta yhteydenpito ja ohjaus jäivät usein puolitiehen. Syynä oli paljossa se, että päätoimittaja yritti hoitaa näitäkin asioita itse ulkomaanosaston päällikön Juvaksen keskittyessä poliittisiin kysymyksiin. Parhaisiin tuloksiin päästiin yleensä, jos kirjeenvaihtaja erikoistui esim. avustamaan "naisten sivua".

Tyypillinen "kotirouva-kirjeenvaihtaja" oli Torinon avioitunut Helena Aho-Boella. Hänen avaustaan helpotti se, että Petäjaniemen sihteeri Leena Pohjola "paljastui" Aho-Boellan kurssitoveriksi Kauppakorkeakoulusta. Sihteerin mahdollisuudet ja valtuudet hoidella auki jääneitä palkkio- yms. asioita olivat tosin rajoitetut – journalistisesta ohjauksesta puhumatta.

"Kaikenlainen kevyt materiaali --- on sopivaa. Poliitiikka --- taitaa sittenkin olla liian vaikea pala purtavaksi naiselle", Pohjola kuitenkin neuvoi. Aho-Boella erikoistui Pohjois-Italian muotiin, joka hänen mielestään ylitti Pariisin tason. Hän näyttää myös oppineen, ettei kirjeenvaihtaja saanut kysymyksiinsä juuri vastauksia, vaan oli toimittava omin päin. Vuonna 1960 Aho-Boella muutti Roomaan avustaen mm. olympiakisojen ennakkojutuilla.<sup>244</sup>

<sup>242</sup> USkv 1958 (Thingsberg), USark, KA.

<sup>243</sup> USkv 1957 (Saukkonen), USark, KA.

<sup>244</sup> USkv 1957-60, (Aho-)Boella, USark, KA.

Turkista avusti sinne avioitunut Ritva Toivonen-Cingillioglu, joka tunnettiin myöhemmin päätoimittaja-kansanedustaja Ritva Laurilana. Hän tarjosi "uuteen kotimaahansa tutustuvan hajahuomioita" mm. "turkkilaisten naisten kahvikekkereistä" valitellen kuitenkin kuvien hankkimisen vaikeutta. "Politiikasta tekisi mieli myös vähän kirjoittaa, mutta se on tällä hetkellä niin tulenarka aihe, ettei sitä tiedä, mihin joutuu, jos täkäläistä hallitusta arvostelea. Turkkilaiset journalistit joutuvat kaltereiden taakse. --- Muuten täällä on kaunista --- Maanjäristykset vain välillä tuppaaavat häiritsemään", myöhempi *Kotilääkäri-Terveystieteiden* päätoimittaja kuvaili.<sup>245</sup>

Liisa Bartove kirjoitti ensin Pariisista ja sitten Dakarista siirryttyään läntiseen Afrikkaan miehensä toimen takia. Maire Besson seurasi 1959 mm. Unescon asioita.<sup>246</sup>

### Uutistoimistot ja syndikaatit

Helsingissä toimineen Lance Keyworthin välityksellä tunnusteltiin *Timen* ja *Lifen* aineiston saamista US:n, lähinnä New Yorkin-avustajan Esa Arran käyttöön. Hanke näyttää kuivuneen kokoon.<sup>247</sup> Vuosia vanuneessa uutistoimistokysymyksessä päästiin sen sijaan keväällä 1959 johonkin ratkaisuun US:n lehtitalon ostettua Deutsche Presse-Agenturin (DPA:n) palvelun. Sitä välittävä Siemensin radiokaukokirjoitin hankittiin yhdessä *Kauppalehden* kanssa ja 150 DM:n (20 nykyeuroa) kuukausimaksu maksettiin sisarlehden tililtä. Toimitusjohtaja Oittisen alulle panemia neuvotteluja jatkoi US:n Bonnin-kirjeenvaihtaja Keijo Kylävaara ja loppuvaiheessa Saksassa vierailut Petäjäniemi.

DPA suositteli US:lle ulkomaille suunnattua Eurooppa-palveluaan, mutta Petäjäniemi ainakin yritti ostaa radioaalloilta samanhintaisen, mutta monta kertaa laajemman, saksalaislehdille tarkoitetun peruspalvelun. DPA tietenkin epäili suomalaisen toimituksen hukkuvan Saksan sisäisiin asioihin, mutta Petäjäniemi rakasti laveita aineistoja. Ennen muuta hän toivoi laajemmasta palvelusta löytyvän myös muita maita kuin Saksaa koskevaa aineistoa.

DPA tarjosi myös radioteitse lähetettävää kuvapalveluaan sekä US:n Bonnin-kirjeenvaihtajalle peruspalveluaan. Kumpaakaan ei tässä vaiheessa otettu, mutta sittemmin Bonnin-kirjeenvaihtajat saivat käyttöönsä tuon tuiki tärkeän työvälineen.<sup>248</sup> DPA:n uutisia vastaanottavalle

<sup>245</sup> USkv 1957-58 (Toivonen-Cingilli), USark, KA.

<sup>246</sup> USkv 1958-59 (Bartove, Besson), USark, KA.

<sup>247</sup> USkv 1958 (Arra, Keyworth), USark, KA.

<sup>248</sup> 0USkv 1959 (DPA, Kylävaara), USark, KA.

radiokaukokirjoittimelle rakennettiin vahvasti äänieristetty koppi US:n ulkomaanosastolle, jonne *Kauppalehden* toimittaja saapui aika ajoin alakerrasta liuskoja leikkaamaan. DPA:n oma uutisverkko ei ollut yhtä tiheäsilmäinen kuin esim. Reuterilla, AP:lla tai UPI:lla, mutta tarjosi peruspalvelun.

Radioaalloilla oli kuitenkin usein häiriöitä, jolloin tekstistä ei saanut selvää; ehkä itäryhmäkin häiritsi lähetyksiä. Toimittajien saksantaito saattoi myös vähitellen heiketä. DPA jäikin lähinnä varmistusvälineeksi, eikä se ratkaisut US:n uutistoimisto-ongelmaa. Silti vain sen avulla saatiin 1968 lehteen uutinen presidentti Johnsonin kohtalokkaasta epäonnistumisesta Yhdysvaltain esivaaleissa; rohkea, mutta oikea johtopäätös oli tehtävä muutaman itäisimmän äänestysalueen tulosten perusteella.<sup>249</sup> Kello on Amerikan-uutisissa paha vastustaja.

### ***Le Monde* saa rukkaset**

Syndikaateista oli 1950-luvun lopulla aiempien toimistojen ohella keskeinen ahkerasti tarjouksia lähetellyt AB Text & Bilder Tukholmassa, jota hoiti Gustaf von Sydow sekä mm. ranskalaisen *Le Monden* aineistoa välittänyt Featurepress Kööpenhaminassa. Näin saatiin mm. Anthony Edenin muistelmien julkaisuoikeus; pitkät sarjat olivat edelleen muodissa. Alkuvuodesta 1961 Featurepress väläytti US:lle *Le Monden* sekä – yllätys, yllätys – *The Timesin* peruspalvelun ostamista. Taustalla oli Pariisiin ja Lontoon kuuluisien laatuilehtien sopimus aineiston vaihdosta.

Petäjäniemi ihmetteli heti, voisiko hänelle rakkaan *The Timesin* aineistoa saada ohi Sanomien – hänhän oli ollut itse aloittamassa perinnettä sen käytöstä HS:ssa 1930-luvulla. Pian Kööpenhaminasta kerrottiinkin Eljas Erkon olleen liikkeellä asiassa. *The Times* putosi tällöin kuvasta, mutta Sanomain neuvottelut *Le Monden* aineistosta jumiutuivat ja tätä osaa palvelusta tarjottiin US:lle 4.000-5.000 Tanskan kruunun kuukausihinnalla. US:n toimitusneuvosto kuitenkin hylkäsi tarjouksen antiinsa nähden kalliina.

Featurepress loukkaantui rukkasista. Epäilemättä US:lla oli kuitenkin jo yllin kyllin ulkomaista "raaka-ainetta" sen käyttömahdollisuuksiin verrattuna. Oman kirjeenvaihtajan lähettäminen Pariisiin vei myös mahdollisuuksia ja tarvetta ostaa *Le Monden* palvelu – puhumatta toimituksen vähäisestä ranskantaidosta. Sittemmin ranskalaislehden palvelua käytti ainakin Oulun *Kaleva* – ja heti HS:n Pariisin-kirjeenvaihtaja.<sup>250</sup>

<sup>249</sup> Kirjoittaja oli ko. esivaali-iltana listavuorossa. Sittemmin hän käytti paljon DPA:n palvelua.

<sup>250</sup> USkv 1959-61 (Text & Bilder, Featurepress, Jalanti), USark, KA.

## Ulkomaisten tiedotustoimistot

Ulkomaanosasto sai tietenkin runsaasti ilmaista aineistoa eri valtioiden tiedotuskoneistoilta. Niiden taito peittää propagandaa vaihteli. Tämän aineiston merkitys jäi US:ssa vähäiseksi, mutta etenkin kommunistimaista oli vaikea saada muita tietoja. Niistä Kiina avasi tiedotustoimistonsa Suomessa ensin suurlähetystön osastona. Sitä se oli käytännössä myöhemminkin, muututtuaan uutistoimisto *Uuden Kiinan* (Hsinhuan) toimipisteeksi. *Uusi Suomi* tilasi talvella 1959 yksinoikeudella puoli tusinaa artikkelia mm. Kiinan "suuren loikkauksen" "valtavista saavutuksista". Kiinan ja Neuvostoliiton välirikko ei ollut tuolloin vielä kovin julkinen ja "suuren loikkauksen" täydellinen epäonnistuminen selvisi vasta myöhemmin.<sup>251</sup>

Neuvostoliitto modernisoi 1960-luvulla viestintäänsä, mikä johti US:n yhteyksiin APN-uutistoimiston eli Novostin kanssa. Venäläistä, maalailevaa journalismia oli kuitenkin usein vaikea käyttää silloinkin, kun sen propagandistisuus ei ollut päällekkäystä.<sup>252</sup>

Yhdysvaltain ja Britannian propagandaorganisaatiot olivat olleet Suomessa aktiivisia sodan päättymisestä alkaen – ja tavallaan sodan aikanaikin. Ne varoivat aiheuttamasta suuria ongelmia Suomen idänsuhteille yrittäen silti jarruttaa maan ajautumista kommunismiin. Tasapainoilua helpotti suomalaisten valtaosan myönteinen suhtautuminen länsimaihin. Kommunistien leirikulttuurissa läntistä operointia tietenkin arvosteltiin – toisinaan jyrkästikin.

*Uusi Suomi* ei ollut sen enempää Britannian kuin Yhdysvaltain propagandakoneistojen melko suurten Helsingin-toimistojen (British Council ja USIS) pääkohteita, vaan ennen muuta ne yrittivät vaikuttaa työväestöön SDP:n kautta. Toisaalta Eljas Erkolla oli läheiset suhteet länteen, joten hänen lehdistään näki läntistä tiedotusaineistoakin. Ensisijaisesti Sanoma-konserni vaikutti silti suomalaisten näkemyksiin Yhdysvalloista *Valittujen Palojen* ja *Aku Ankan* avulla. Vuodesta 1968 alkaen Neuvostoliiton APN julkaisi Suomessa omaa *Valittujen Palojen* jäljitelmää *Maailma ja me*, mutta hävisi tämänkin mielikuvakilpailun.

*Uuden Suomen* lukijoita pidettiin Marek Fieldsin väitöstutkimuksen valossa ilmeisesti lännen kannalta "pelastettuina", koska lehteen ei kovin vahvasti yritettykään vaikuttaa. Toisaalta läntiset propagandistit olivat tyytymättömiä Lauri Ahon ulkopoliittiseen varovaisuuteen. Eero Petäjäniemi oli heille taustaltaan läheisempi kumppani, joka kutsuttiin pian US:n päätoimittajaksi tultuaan pitkälle Yhdysvaltain-matkalle osana Asla-Fulbright-ohjelmaa.

<sup>251</sup> USkv 1959 (Kiinan ...), USark, KA.

<sup>252</sup> APN-kirjeenvaihtoa 15.9.1967 alkaen, US-kv, KA. – Kirjoittajan kokemuksia US:n ulkomaantoimittajana 1964-69. Toimitin mm. APN:n tarjoaman jutun Viipurin linnan restauroinnista.

Tietenkin myös *Uusi Suomi* sai USIS-toimiston ja muuta läntistä aineistoa, mutta sitä näyttää käytetyn lähinnä taustamateriaalina. Tätä arvioidessaan Fields ei tosin ota riittävästi huomioon sitä, että *Uudella Suomella* oli oma kirjeenvaihtaja Lontoossa ja pian muuallakin, avustajia eri maissa sekä käytettävissään yhä laajemmat syndikaattipalvelut – ennen muuta *The Daily Telegraphin* sekä *The Observerin* laajat aineistot. Niiden käyttö oli US:ssa imagokysymyksenkin. Kun US:n toimituksella vielä oli jatkuva tilanpuute, ei edes kaikkea "omaa", kalliisti hankittua aineistoa voinut julkaista. Silloin ei herkästi annettu tilaa tiedotustoimistojen hyvillekään teksteille. Suomalaiset yleensä ja journalistit erityisesti epäilivät sitä paitsi kaikkea propagandaa.

*Helsingin Sanomilla* oli myös omat kirjeenvaihtajansa – Lontoossa pian kaksikin – ja paljon kilpailijaansa laajemmat aineistopalvelut. HS:lla oli kuitenkin jo postitaksan vaatimusten takia paljon enemmän sivuja täytettävänä – päästäkseen sanomalehden taksakategoriaan yli puolet lehden pinta-alasta oli oltava toimituksellista aineistoa. HS:lla olikin Petäjäniemen piikittelyn mukaan "maailman laajin ulkomaanosasto", johon mahtui runsaasti käännösaineistoa ja toisinaan USIS:ksen tekstejäkin. Ensi sijassa niitä käyttivät kuitenkin SDP:n äänenkannattajat sekä maakuntalehdet, joilla ei ollut juuri omia ulkomaanyhteyksiä eikä aina edes ulkomaantoimittajaa.

Vähitellen myös Saksan kilpailevat valtiot virittelivät tiedotustoimintaansa Suomessa yrittäen vaikuttaa myös *Uuteen Suomeen*. Toimeliaisuus voimistui 1960-luvun loppupuolella DDR:n tavoitellessa Suomelta tunnustusta suvereniteetilleen. Länsi-Saksa ja sen Goethe-instituutti toimivat ulkopoliittisista syistä varovaisemmin.

US:n toimitus oli Saksojen propagandakoneistoihin yhteydessä ainakin näennäisen tasapuolisesti. Toimittajia lähti kutsumatkoille molempiin maihin. DDR:n suurlähetystössä pääsi sittemmin osallistumaan jopa pistooliammuntaan, mikä liittotasavallan edustustossa tuskin olisi tullut historiallisista syistä kysymykseen.<sup>253</sup>

### **Kotitoimituksestakin lähdettiin**

Aiemmin US:n rahoittamat omien toimittajien työmatkat ulkomaille olivat olleet harvinaisia lukuun ottamatta suuria urheilukilpailuja. Sen sijaan Uuden Suomettaren Säätiön tuella oli 1920-luvulta alkaen tehty opintomatkoja, joiden satoa saatettiin julkaista lehdessäkin.<sup>254</sup> 1950-luvulla

<sup>253</sup> Fields 2019, Hentilä 2004. – Kirjoittaja on voittanut DDR:n suurlähetystön pistooliammuntakilpailussa Gisela Mayn äänilevyn. Menestystä saattoi auttaa se, etten myöhästymiseni takia ehtinyt aloittaa *Radeberger*-oluen nauttimista.

<sup>254</sup> Haikonen-Oslamo-Vesikansa: Apurahalla ... s. 28-106.

matkustelu yleistyi – tosin paljossa lentoyhtiöiden ja muidenkin tahojen kutsumatkoina. Osin ne jaettiin kannusteina tai palkintoina työsuorituksista, mutta niilläkin näki maailmaa.<sup>255</sup>

Unkarin kansannousua seuraamaan lähetettiin syksyllä 1956 jo oma toimittaja, Keijo Kylävaara. Tosin hän ehti Budapestiin niin myöhään, että muut läntiset toimittajat olivat kertoman mukaan jo pakkaamassa laukkujaan. Matti Pirhonen lähetti Wienistä havaintojaan kansannoususta, mutta paljossa US turvautui *The Daily Telegraphiin* sekä STT:n Reuter-aineistoon.<sup>256</sup>

Toisaalta oma urheilutoimittaja lähetettiin Moskovan nuorisofestivaaleille kesällä 1957 – niihin kuului paljon urheilukilpailuja. Vierailut itänaapurissa olivat vielä harvinaisia, joten ehkä haluttiin käyttää tilaisuutta hyväksi havainnointiin. Moskovaan lähti 26-vuotias toimitussihteeri Martti Savojärvi.<sup>257</sup> Jopa Kiina pyysi 1958 US:n edustajaa mukaan toimittajaretkikuntaan Keskustan valtakuntaan.<sup>258</sup> Heikki Jalanti taas oli alkuvuodesta 1959 opintomatalla Itävallassa avustaen samalla lehteään.<sup>259</sup>

Kuten jo mainittiin, omassa sarjassaan oli päätoimittaja Petäjäniemi, joka kaipailei kirjeenvaihtaja-aikojaan ja lähti mielellään pitkillekin kutsumatkoille. Ehkä hänen luontevin roolinsa olisikin ollut matkustavana reporterina. Kohua nousi etenkin kutsumatkasta Etelä-Afrikkaan syksyllä 1961 – pian Siperian-matkan jälkeen.<sup>260</sup> Matkatoverina oli aiempi esimies, HS:n Yrjö Niiniluoto, joka menehtyi Johannesburgissa kesken vierailun.<sup>261</sup> Järkytyksestään huolimatta Petäjäniemi jatkoi ohjelman mukaisesti ymmärtäen artikkeleissaan pitkälle apartheid-politiikkaa. Ehkä edistysmieliseen mieheen oli tarttunut Lontoossa "white man's burden"-ajattelua?

Etelä-Afrikan lähettiläälle Anthony Hamiltonille Tukholmassa Petäjäniemi kertoi 4.5.1962 tekstinsä herättäneen "a considerable noise" etenkin "among educated liberals". Ylioppilaat olivat arvostelleet, mutta "kirjoitin mitä kirjoitin". Suomessakin oli 1960-luvun alussa noussut arvostelua Etelä-Afrikan rotusortoa vastaan, joten viriävän radikalismien ilmapiirissä Petäjäniemeä kritisoitiin – myös US:n oman kulttuuritoimituksen keskuudessa. Muutoinhan etenkin US:n kulttuuriosastoa

<sup>255</sup> Esim. Tanninen, emt. s. 26. Tämän kirjoittaja osallistui mm. Finnairin kutsumatkalle Zürichin-reitin avaamisen merkeissä 1967 – puffijuttua laatimatta.

<sup>256</sup> US loka-marraskuun vaihde 1956.

<sup>257</sup> USkv 1957 (Org. Committee of Intern. Friendly Youth Games), USkv, KA.

<sup>258</sup> USkv 1958 (Kiinan suurlähetystö), USkv, KA.

<sup>259</sup> USkv 1959 (Jalanti), USkv, KA.

<sup>260</sup> Lähetystöneuvos Ivan Filippov Petäjäniemelle 1.8.1961, Petäjäniemen kok., kot. 1, KA.

<sup>261</sup> Blåfield 2014, s. 168. Etelä-Afrikka-kirjeet 1961, Petäjäniemen kok., kot. 1, KA.

arvostettiin – myös vastakohtana silloiselle HS:lle – sittemmin "60-lukulaisiksi" kutsuttujen keskuudessa. Sen sijaan piispa Elis Gulin kiitteli Petäjaniemen kuvauksia Etelä-Afrikasta.<sup>262</sup>

### **Paljon aineistoa, vähän jalostajia**

Kaikkiaan US:lle hankittiin Petäjaniemen kaudella paljon ulkomaanaineistoa. Tässä suhteessa lehti oli varsin tasapäinen HS:n kanssa lukuun ottamatta varsinaisen uutistoimistopalvelun niukkuutta. Toimitukseen tilattiin myös runsaasti lehtiä. Pulaa oli sen sijaan niin tietoja jalostavista ja editoivista toimittajista kuin latomon kapasiteetista ja palstatiloista, vaikka seitsemän pisteen petiittiä eli vakiokirjasinta mahtui sivulle myöhempisiin aikoihin verrattuna paljon.

Ulkomaantoimittajista jo *Uudessa Suomettaressa* työskennellyt Yrjö Nikkola siirtyi Petäjaniemen aloittaessa 72-vuotiaana eläkkeelle. Vielä viitisen vuotta jatkanut Rainer Sopanen oli tuolloin 63-vuotias. Aamuyöhön venyvät uutisvuorot lankesivat siten lähinnä nuorille leijonille, kuten Heikki Jalannille, Lauri Karénille ja Aarne Tanniselle, kunnes he vuorollaan siirtyivät ulkomaankirjeenvaihtajiksi. Runsasta aineistoa ei siis aina ehditty editoida – jos se olisi sivuille mahtunutkaan. Tai ladottu ajoissa.<sup>263</sup>

## **5. Lehtitalo muotoutuu**

US-yhtiöllä oli 1950-luvun puolivälissä päälehtensä ja maan suurimman kirjapainon kyljessä *Naisten maailma* sekä lyhytikäinen *Nuoli*. Sanoma-konserni oli sen sijaan ollut 1940-luvulta alkaen monihaarainen lehtitalo, vaikka Erkoille *Helsingin Sanomat* olikin aina "kaikki kaikessa", muut lehdet konsernin kaupallisia tuotteita, joista voitiin luopuakin.<sup>264</sup>

Kaikkiaan Suomen sanomalehdistö koostui yhä lähes sadasta itsenäisestä yksiköstä, joihin kuului lehti ja oma kirjapaino. Ketjuuntuminen vauhdittui vasta 1980-luvulla. Aikakauslehdistössä Otavan

<sup>262</sup> Petäjaniemi Hamiltonille 9.5.1962, 25.8.1965, Gulin Petäjaniemelle 27.4.1962, Petäjaniemen kok. kot. 1, KA. P.Tarkka 2018 199, 207-208. – Kirjoittaja kuului 1966 ns. Etelä-Afrikan toimikuntaan.

<sup>263</sup> Karén: Herrasmiehiä ... s. 91, Tanninen: Täällä Tanninen s. 23.

<sup>264</sup> Esim. Manninen-Salokangas: Eljas Erkko s. 628-629, Leena Liukkonen: Aatos s. 78.

ja WSOY:n omistama Yhtyneet Kuvalehdet oli omassa sarjassaan Sanomain aikakauslehtien rinnalla, viihdelehtien rykelmiäkin oli. Yksittäisiä yleisölehtiä oli paljon, puhumatta järjestö- ja muista erikoislehdistä. Keskittymiselle ja yrityskaupoille oli siis tilaa – ja aivan uusille lehtityypeillekin.

### ***Kauppalehti* haltuun**

*Kauppalehti* oli perustettu 1898 samassa fennomaanisessa hengessä kuin useimmat muut suomenkieliset sanomalehdet. Suomen Liikemies-yhdistykseltä se siirtyi varhain omalle kustannusyhtiölleen, jonka osakkaina oli lehden perustajia ja liike-elämän yhteisöjä – paljolti samoja kuin US-yhtiössä. Viikkolehdestä KL muuttui iltapäivisin ilmestyvän yleislehden suuntaan 1918.

1940-luvun lopulla *Kauppalehti* menestyi poliittisena toisinajattelijana, mutta "vaaran vuosien" jälkeen sen levikki laski kolmeen tuhanteen kappaleeseen ja kustantaja joutui tappiokierteeseen. Uudistuksia toki yritettiin: formaatti muuttui 1957 tabloidiksi, siihen asti erillinen *Protestilista* liitettiin päälehteen ja US:sta siirtynyt uusi päätoimittaja Pentti Poukka asetti tavoitteeksi "iltapäivän laatulehden" – siis *Ilta-Sanomien* vakavatyylisemmän kilpailijan.<sup>265</sup>

Omistajien usko itsenäiseen lehteen oli kuitenkin mennyt, ja he tarjosivat *Kauppalehteä* US-yhtiölle vuoden 1958 lopulla. Ehdotusta epäiltiin Oy Uuden Suomen johtokunnassa. Tukiainen muisteli ikäviä kokemuksia iltalehdistä – varmaan niin olympialehti *Päivän Uutisista* 1952 kuin hänen nuoruutensa *Iltalehdestä*. Kun kokeneet omistajat eivät olleet saaneet *Kauppalehteä* kannattavaksi, onnistuisiko se US-yhtiöltä?

Myös Petäjaniemi epäili kauppaa, vaikkei hänen mahdollista puheenvuoroaan merkittykään johtokunnan pöytäkirjaan. Kirjeessään V.A. Koskenniemelle 3.12.1958, siis johtokunnan ratkaisukokouksen edellä Petäjaniemi (äskeinen *Ilta-Sanomien* päätoimittaja) arveli, että "iltapäivälehti kyllä menee *Uuden Suomen* yhteydessä, mutta ei siinä muodossa kuin *Kauppalehteä* on toimitettu. Tietänet kai, että *Kauppalehti* on tuottanut tappioita useita miljoonia vuodessa". Akateemikko myönsi kirjeessään suhtautuvansa ajatukseen "pienellä pelolla".

Antti Wihuri ja Arvo Salminen sen sijaan puolsivat kauppaa, kunhan lehti saadaan kannattavaksi. Eero Viima vaati satsauksia sisältöön ja huomautti, ettei *Kauppalehden* kirjapaino ollut aina täystyöllistetty. Moni US-yhtiön johtokunnan jäsen edusti ilmeisesti sekä myyjää että ostajaa – näin

<sup>265</sup> Vesikansa: *Kauppalehden* sata vuotta. KL 24.11.1998 s. 86-100 ja siinä mainitut lähteet.



Viiman ohella hankkeen todennäköinen *primus motor*, tukkurien Kirves. US-yhtiön uusi toimitusjohtaja Oittinen kuului sen sijaan epäilijöihin, mikä kuvasti hänen varovaisuuttaan.

Laajan keskustelun jälkeen johtokunta antoi 5.12.1958 puheenjohtajalleen ja toimitusjohtajalle valtuudet kauppaan, kunhan hinta tingitään 31 Mmk:n (760.000 nykyeuroa) tarjouksesta "huomattavasti alemmaksi". Vuoden päättyessä kaupat syntyivät 25 miljoonalla markalla (630.000 nykyeuroa). Sillä US-yhtiö sai julkaisuoikeuden ohella Kauppalehti-yhtiön irtaimiston ja kirjapainon koneet. Henkilöstö otettiin US-yhtiöön Poukan jatkaessa päätoimittajana ja toimitusjohtaja Veikko Aurion siirtyessä SKK:n myyntijohtajaksi.<sup>266</sup>

### **Kokoomuksen "iso diili"?**

Kauppalehti-yhtiön talo Fabianinkadun harjalla ei kauppaan sisältynyt. Se siirtyi Kansalliselle Kokoomukselle eri järjestelyllä, jossa olisi tutkittavaa. Puoluetoimisto muutti keväällä 1959 tuohon taloon yliopiston nykyisen kielikeskuksen ja Kaisa-talon väliin Kokoomuksen tyhjentäessä perinteiset tilansa US-yhtiön talossa Mannerheimintie 6:ssa. Niitä otettiin osin lehtitalon hallinnon käyttöön, osin vuokrattiin.

Ilmeisesti taustalla oli "kummisetien" eli lopulta kai Matti Virkkusen, Eero Viiman ja Tauno Angervon diili, jolla hoidettiin Kokoomuksen vuokra- ja maksurästit US-yhtiölle, päästiin *Kauppalehden* tappioista ja annettiin puolueelle taloudellisesti uusi startti. Kokoomus velkaantui tosin pian uudelleen puoluetoimiston siirtyessä Fabianinkadulta eri paikkoihin, kunnes ostettu huoneisto Helsingin Suomalaisen Klubin talossa jouduttiin myymään 2000-luvun alussa. Puolue palasi tosin sinne joksikin aikaa vuokralaiseksi.

Jälkiselvittelyä Kokoomuksen veloista käytiin US-yhtiössä pitkin vuotta 1959 Arvo "Pater" Salmisen, Erkki Leikolan ja Jussi Saukkosen sovittelussa näkökantoja. Lopulta päädyttiin 50 %:n akordiin, jolloin Kokoomuksen 5,7 miljoonan markan (runsas 140.000 nykyeuroa) vaalimainosveloista puolet pyyhittiin yli. Tätä voi pitää US-yhtiön uutena tukena Kokoomukselle. Rahakiistoja puolueen kanssa ei tämän jälkeen näy US-yhtiön arkistossa.<sup>267</sup>

<sup>266</sup> TvK ja Jk 5.12.1958, TvK 2.1.1959, ptk:t, USark, KA. Koskenniemi Petäjaniemelle 23.12.1958, Petäjaniemen vastaus 30.12.1958, Petäjaniemen kok., KA. Vesikansan em. artikkeli, KL 24.11.1998.

<sup>267</sup> TvK 11.2., 19.5., Jk 20.8.1959, ptk:t. – Kirjoittaja on käsitellyt ilmeistä diiliä mm. Kauppalehti Optiossa 1998 ja keskustellut siitä tuolloin mm. Harri Holkerin kanssa. Kukaan ei ole tulkintaa kiistänyt, mutta lisää lähteitä ja ylipäänsä Kokoomuksen talouden tutkimista tarvittaisiin. Vares sivuuttaa laajassa Kokoomus-historiassaan talouskysymykset melko vähällä eikä käsittele esim. em. kiinteistöjärjestelyä lainkaan, vaikka onkin käynyt läpi Oy Uuden Suomen johtokunnan pöytäkirjat.

### ***Kauppalehdestä osa lehtitaloa***

Oy Uudella Suomella oli siis vuoden 1959 alkaessa uusi julkaisu. *Kauppalehden* kahdeksanhenkinen toimitus siirtyi uuden omistajan kiinteistöön Yrjönkadulle – kerrosta US:n toimitusta alemmas, mutta yhteydenpito oli melko vähäistä. (*Kauppalehteen* kuljettiin eri ulkoportaastakin, mutta oikoteitä oli.) Kirjapaino oli nyt yhteinen, samoin mm. hankalasti ladottava pörssitaulukko. Henkilösiirtymä oli vuosien varrella molempiin suuntiin.

*Kauppalehden* historiaa en käy tässä läpi; olen käsitellyt sitä lehden em. satavuotisnumerossa ja vuoden 1975 jälkeiseltä ajalta lisensiaattityössäni. On kuitenkin sivuttava vaiheita, joissa *Kauppalehden* ratkaisut vaikuttavat koko US-konserniin.

Kauppa heijastui mielialoihin syntyneessä lehtitalossa. Koskenniemi arveli tuoreeltaan, että "*Kauppalehden* onneton liittäminen yrityksemme" oli syynä *Uuden Suomen* heikkoon levikkimenestykseen. Tuon yhteyden näkeminen taisi sentään edellyttää runoilijan mielikuvitusta. Keskinäinen solidaarisuus oli toisaalta US-yhtiössä heikkoa; ongelmat laitettiin herkästi lähinaapurin piikkiin.

Uusi tuote lisäsi paineita latomossa samaan aikaan, kun jakelu-uudistuksen takia US:n aikatauluja kiristettiin. Petäjäniemi valittelikin Koskenniemelle 19.2.1959, että "lupaukset siitä, että lehti olisi ajoissa Tampereella, Lahdessa jne. ovat vain lupauksia". Kaikkiaan "lehti menee muuten huonosti. Painos laskee". Petäjäniemen alkuvaiheen optimismi oli siis kadonnut.

Petäjäniemi jatkoi epäluulojen ruokkimista kirjoittamalla akateemikolle 1961, että *Kauppalehti* "näyttää polkevan paikallaan". Kuitenkin sen levikki oli Poukan siirtyessä 1964 *Uuteen Suomeen* jo 17.500 kpl eli viisinkertaistunut kymmenen vuoden takaisesta aallonpohjasta. Lehtikohtaista kannattavuutta ei US-yhtiössä kirjattu edes johtokunnalle ennen 1960-luvun loppupuolta, mutta niiden tietojen mukaan *Kauppalehti* pääsi voitolle vasta 1972 – silloinkin vain vuodeksi. Se oli toisaalta tuonut lehtipainolle työtä ja yleiskustannuksille jakajan. Samalla yksi kilpailija painoalalta oli poissa.

*Ilta-Sanomien* asemaan johtavana iltapäivälehtenä *Kauppalehti* tuskin paljon vaikutti. Ensi sijassa sitä tilattiin yrityksiin protestilistan ja muun datan takia – lehden uutishakuisuutta ja

monipuolistumista vähättelemättä. Kannattavuuden parantamiseksi *Kauppalehti* muutettiin 1966 postin päiväkanossa jaettavaksi erikoislehdeksi.<sup>268</sup>

### **Tv-lehti menestyy**

Jos *Kauppalehti* ostettiin US-yhtiölle toimitusjohtajan epäilyistä huolimatta, niin tv-katsojain lehden perustaminen oli ilmeisesti Osmo Oittisen oma hanke. Esikuvana oli mm. Axel Springerin 1946 perustama *Hör zu*, jonka levikki enimmillään oli 4,5 miljoonaa kpl. Ja olihan *Uuden Suomettaren* entinen toimitussihteeri L.M. Viherjuuri perustanut jo 1934 *Radiokuuntelijan*. Sen kustantaja Yhtyneet Kuvalehdet lienee kuitenkin herännyt hitaasti television läpimurtoon Suomessa. Tosin lehden nimeksi muutettiin 1965 *Antenni* – mutta vasta viisi vuotta *Katson* synnyn jälkeen.<sup>269</sup>

*Päivän Uutisten* lailla *Katso* polkaistiin maailmalle vauhdikkaasti, kun Sanomissa ratkaisuja valmisteltiin yleensä perusteellisesti. Oittinen ehdotti tv-lehden perustamista työvaliokunnassa 16.5.1960 ja ensimmäinen numero ilmestyi 26.8. Päätoimittajaksi kutsuttiin US:n reipas toimitussihteeri Pentti Pirhonen. Hyviä yhteyksiä Ruotsin ja Saksan vastaaviin lehtiin korostettiin.<sup>270</sup>

Taustalla oli tietenkin television nopea yleistymisen suomalaisissa kodeissa. Tv-lupia oli 1960 jo 90.000 Rooman olympialaisten vauhdittaessa "konkurssiharavien" asentamista; ison antennin vaatinut tv-vastaanotin maksoi keskituloisen kuukausipalkan verran.

### **Pitäisikö televisiosta vaieta?**

Sanomalehdet olivat 1920-luvulta alkaen nähneet sähköisen viestinnän – aluksi siis radion – kilpailijanaan ja jarruttaneet etenkin sen uutistoimintaa. Televisiossa nähtiin 1950-luvun loppupuolella vielä pahempi uhka, koska siinä oli Suomessa – toisin kuin radiossa ja vuosikymmeniin Ruotsissa – alusta asti mainontaa. Televisio kilpaili siis ilmoitusmarkkinoilla lehtien kanssa.

Yleisradion johtoportaan vastustettiin kylläkin aluksi tv-mainontaa – ei lehtien suojelemiseksi, vaan vanhaa termiä käyttäen sivistyksellisistä syistä. Ylessä kammoksuttiin kaikkea kaupallista. Toisaalta yhtiön johto jarrutteli tv-lähetysten aloittamista. Ensin olisi rakennettava radion ula-

<sup>268</sup> Vesikansa, em. artikkeli, KL 24.11.1998; Petäjäniemen ja Koskenniemen kirjeenvaihto mm. 9.2., 19.2., 20.2., 4.6.27.8.1959, 9.1.1961, Petäjäniemen kok., KA. Kirjoittaja on keskustellut *Kauppalehdestä* myös sen ent. päätoimittajan Poukan kanssa.

<sup>269</sup> Karlsson 1996, s. 202-205. Television yleistymisestä Salokangas 1996, s. 109-148.

<sup>270</sup> TvK ja Jk 10.8.1960, ptk:t, USark, KA.

verkko – ja tv-verkon laajentamisessa olisi kauan vaikea olla alueellisesti tasapuolinen. Tv-harrastajat aloittivat kuitenkin maaliskuussa 1956 omat tv-lähetyksensä Tekniikan Edistämissäätiön (TES) huomassa. Tallinnan televisiota oli voinut Etelä-Suomessa seurata jo pari vuotta.

Tässä paineessa Ylen oli vauhditettava tv-toimintansa avausta. Mainostulot nähtiin välttämättömiksi, jotta toimintaa voisi laajentaa nopeasti kauemmaksi kuin mitä Olympiastadionin tornista eli ensimmäisen lähetyksentennin sijoituspaikasta näki. Laaja katsojakunta oli myös välttämätön mainostajien kiinnostuksen herättämiseksi. Ylen tv-mainonnan organisoitiin 1957 perustettu, suurten mainostajien ja mainostoimistojen omistama Mainos-TV (MTV). Helsingissä ja myöhemmin muuallakin Etelä-Suomessa näkyvällä Tes-TV:llä ja tamperelaisella Tamvisiolla oli omaa mainoshankintaa.<sup>271</sup>

*Uudelle Suomelle* tv-mainonta oli erityisen ongelmallista, koska lehti oli vahva merkkitaavara- ja imagoilmoittelussa, mutta yhä heikompi luokitelluissa eli US-kielellä tj-ilmoituksissa (tekstin jälkeisissä, yleensä pienissä työpaikka-, asunto- yms. ilmoituksissa). Jälkimmäisiä ei tv-mainonnassa ollutkaan ennen 2000-lukua. Myös viriävä kaupan tarjousilmoittelu rantautui tv-mainoksiin – ja ykköslehtien etusivuille.

Toimitusjohtaja Rieki vaatikin US:n toimitusneuvostossa 14.4.1958 – siis vähän ennen eläköitymistään – että televisioasioiden ja -ohjelmien käsittely *Uudessa Suomessa* olisi "rajoitettava mahdollisimman vähiin, koska televisiosta saattaa aikanaan muodostua haitta lehden ilmoitusten kannalta". Rieki oli sinänsä oikeassa, mutta hänen ehdotuksensa olisi soveltunut enintään diktatuureihin. Toimitusneuvosto totesi, että "TV murtautuu kuten aikoinaan radiokin läpi yhteiskunnan riippumatta siitä, mitä lehdistö siitä sanoo. Lehden on parasta jo alun pitäen suhtautua asiallisesti koko TV-kysymykseen, koska sitä ei vaikenemalla kuitenkaan kyetä tappamaan". Päätoimittaja Eero Petäjäniemi kirjasi neuvoston päättäneen, "ettei enempää TV-ohjelmien kuin -arvostelujenkaan suhteen ryhdytä rajoittaviin toimenpiteisiin."<sup>272</sup>

Vihreästä valosta huolimatta *Uuden Suomen* tv-journalismi oli vielä 1960-luvullakin vähäistä myöhempään aikaan verrattuna. Ehkä näin varottiin myös heikentämästä *Katson* asemaa. Oittinen puolestaan teki siis väistämättömyydestä hyveen perustamalla *Katson*. Kun tv oli jo tullut, sitä piti hyödyntää. Vuoden 1961 toimintakertomuksen mukaan *Katso* oli selvinnyt alkuvaikeuksistaan.<sup>273</sup>

<sup>271</sup> Salokangas 1996, s. 109-146. Hanski 2001, s. 50-100. Jussila 2007, mm. s. 59-81.

<sup>272</sup> Toim. neuv. 14.4.1958, ptk, Petäjäniemen kok. kot. 3, KA.

<sup>273</sup> Toim.kert. 1961. Toim.kert. 1963 viittaa tv-mainonnan kasvuun ongelmana. Yhtiökok. 8.3.1962 ja 23.4.1964, ptk:t, USark, KA.

## Tv uhkaa ilmoitustuloja?

Yleisradio oli aloittanut säännölliset tv-lähetykset hieman ennen toimitusneuvoston em. päätöstä eli 1.1.1958. Tuolloin Suomessa oli tv-vastaanottimia noin 7.500 kpl, joten Riekki oli varhain liikkeellä. Ohjelmia oli muutama tunti päivässä, keskikesällä ei lainkaan, joten kovin tehokas mainosväline ei "näköradio" vielä ollut. Sen kasvuvauhti oli kuitenkin huima – ja niin lupamaksut kuin MTV:n maksamat korvaukset toivat pian runsaasti markkoja Ylen kassaan.

Tehokkaassa lobbauksessaan MTV vähätteli tv-mainonnan tuomaa kilpailua todeten mainontamenojen jatkuvasti kasvavan, mistä riittäisi siis tuottoja niin tv-yhtiöille kuin lehdille. Kustantajien valtaosa reagoikin hitaasti tv-mainonnan nopeaan kasvuun. Sanomalehtien Liitto selvitytti kyllä 1959 Ylen monopoliaseman laillisuutta, mutta tyytyi aluksi vaatimaan tv-mainonnan rajoittamista – ei siis sen lopettamista. Sitä liitto vaati vasta 1962 vastustaen samalla suunnitelmaa aloittaa Ylessä radiomainonta. Siihen ei Yle ole myöhemminkään ryhtynyt ja kilpailevat, mainosrahoitteiset radiokanavat sallittiin Suomessa vasta 1980-luvulla.

Pääministeri Ahti Karjalainen myötäili puheessaan kustantajien vaatimuksia, mutta puoluesihteeriksi Pekka Silvolaan mukaan tällä vain liehitteli Maalaisliiton vahvoja äänenkannattajia. Tv-mainonta oli maakuntien ykkösille tosin paljon pienempi uhka kuin *Uudelle Suomelle* – niissähän oli ennen muuta paikallista ilmoittelua.

Lehdistön operaatio ei johtanut toimenpiteisiin. Sen sijaan 1960-luvun nousevaan radikalismiin kuului tv-mainonnan tuomitseminen; sehän ei tarjonnut objektiivista informaatiota, vaan houkutteli kriitikoiden mielestä tarpeettomiin ostoksiin. Jälkimmäinen teesi myötäili myös Maalaisliiton alkiolaista perinnettä, jota edusti Ylen hallintoneuvoston puheenjohtajanakin toiminut Johannes Virolainen. Toki mainokset ärsyttivät muitakin.

Tv-mainonnan ja etenkin MTV:n kohtalosta taisteltiin läpi 1960-luvun, mutta MTV:n toimitusjohtaja Pentti Hanski lobbasi taitavasti. Tässä auttoi se, että kansanrintaman äänestäjät suosivat kulttuuriradikaalien moittimia MTV:n tv-sarjoja ja viihdeohjelmia. Kannattiko siis omia äänestäjiä loukata? Raha merkitsi paljon – ja tv-mainonta jatkui. MTV:n asemaa jopa vahvisti se, että Yle osti konkurssin uhkaaman TES-tv:n ja Tamvision 1964.<sup>274</sup>

US-yhtiön aineiston ja *Uuden Suomen* linjausten pohjalla – sisältöanalyysiin ryhtymättä – lehtitalo osallistui varsin passiivisesti sille tärkeään taisteluun tv-mainonnasta. Markkinatalouden puolustajan olikin vaikea yhtyä mainonnan paheksujiin. Verotuksen moittiminen oli 1920-luvulta alkaen ollut niin Kokoomuksen kuin sen päälehden vakioiteemoja, joten vaikea olisi ollut myöskään

<sup>274</sup> Salokangas 1996, s. 135-147, 200-204, Hanski, emt. s. 53, 124-224. Seppälä 2008, s. 109-111.

vaatia Yleä rahoitettavaksi verovaroin tai edes nostamalla tuntuvasti lupamaksuja, jotka Yle rinnasti kauan lehtien tilausmaksuihin. Etenkin päätoimittajaksi 1964 tullut Pentti Poukka oli tiukka markkinaliberalismin kannattaja, joka tuhahteli toimitukselleen tv-mainonnan arvostelusta.

MTV:n ja US-yhtiön omistajakunnissakin oli päällekkäisyyttä, mikä saattoi hillitä kriittisyyttä. MTV:n omistajista mainostoimistot olivat US:lle yhä tärkeämpiä, kun ilmoitusten myynti kontaktihinnan perusteella vaikeutui. Yhtä kaikki: ilmeisesti tv-mainonta vaikeutti 1960-luvun loppupuolella jo tuntuvasti *Uuden Suomen* asemaa ilmoitusmarkkinoilla, mutta tv-mainonnan lopettamisvaatimukseen ei lehti yhtynyt.<sup>275</sup>

### ***Uusi Kuvalehti* putoaa syliin**

Ilmari Turjan *Uusi Kuvalehti* palasi 1955 perustamastaan Hertsosta pian SKK:n syväpainoon.<sup>276</sup> Se oli siis US-konsernin tärkeä asiakas. Turjan yhtiön kustantaman *Peitsi*-lehden painolaskuista SKK oli toisaalta lähettänyt kaksi trattaa. Maksuvaikkeudet jatkuivat ja 4.6.1958 US-yhtiön työvaliokunta vaati *Uuden Kuvalehden* painattamiselta vakuutta. Samalla lohduteltiin *Peitsen* siirtymisellä maanpuolustusyhteisöille, siis uudelle maksajalle.

Suojeluskuntajärjestön *Hakkapeliitan* puolittaisen seuraajan ongelmia lisäsi se, että Sanomain suojeluksessa oli 1957 perustettu *Kansa taisteli – miehet kertovat*. Lehdet kilpailivat paljolti samoista lukijoista ja tilaajista. Eri vaiheiden jälkeen *Peitsi* muuttui 1966 ilmaisena jaetuksi, miljoonapainoksiseksi *Suomalainen*- aikakauslehdiksi. Sitä tarjottiin sittemmin turhaan US-yhtiöllekin, kunnes lehti loppui 1978 Utlus-säätiön katkaistua rahoituksen. *Kansa taisteli – miehet kertovat* ilmestyi sen sijaan vuoteen 1986 saakka ja sen aineistoa on hyödynnetty 2000-luvullakin.<sup>277</sup>

*Uusi Kuvalehti* herätti huomiota paljastuksillaan Mannerheim-liitosta, etenkin sen Sotakummivaliokunnan kavalluksesta sekä kampanjoillaan 1944 teloitettun sotamies Hytin kunnian puolesta. Polemiikki edellisestä levisi myös *Uuden Suomen* palstoille. Suurin kohu syntyi 1960-61 margariinin valmistuksesta, mistä Valio antoi Turjalle vihjeitä. Uutiset mm. kissanraatojen uuttamisesta rasvatehtailla löysivät lukijoita ja nostivat väliaikaisesti voimaa, mutta eivät pysyvästi parantaneet *Uuden Kuvalehden* asemaa kontaktihintojen vertailussa. SKK:n painaman lehden talousongelmat vain pahenivat.

<sup>275</sup> Kirjoittajan muistikuvia Pentti Poukan näkemyksistä toimitusneuvotteluissa.

<sup>276</sup> Vesikansa 2020 s. 90-91.

<sup>277</sup> Tvk 4.6.1958, ptk, USark, KA. *Peitsestä* ks. Jarkko Vesikansa: ”Kommunismi uhkaa maamme” (2004) s. 160-163. *Kansa taisteli*-lehdestä Manninen-Salokangas: emt. s. 634-636.

Turja on markkinoinut tuloksekkaasti käsitystä lehtensä kaatumisesta "margariinisodan" aiheuttamaan ilmoitusboikottiin. Tapani Ruokanen on alkuperäislähtein osoittanut jopa Turjan päävihollisenaan pitämän Unileverin jatkaneen niin Paasivaaran kuin Turun Saippuan ilmoittelua *Uudessa Kuvalehdessä*. Samoin teki Turjan aitosuomalaisena lähes vihaama Yhdyspankki. Sen sijaan Turja ja hänen talousjohtajansa Erkki Kaire pettyivät Valion "kiittämättömyyteen".

Kansallispankin mitta alkoi täyttyä 1960-luvun alussa sen luototettua lähes ilman vakuuksia *Uutta Kuvalehteä* kaikkiaan 250 miljoonalla markalla eli summittaisesti viidellä miljoonalla nykyeurolla. KOP sai myytyä luototuslupausta vastaan omat *Uuden Kuvalehden* osakkeensa Pellervo-seuran Kirjayhtymälle, jonka toimitusjohtajasta Pentti Nurmiosta tuli Uuden Kuvalehden Kustannuksen johtokunnan puheenjohtaja ja siten avainhenkilö seuranneissa järjestelyissä. Kaupassa vedottiin siihen, että maataloustuottajien olisi tuettava voimaneukkiä suuresti nostanutta Turjaa, jonka linja miellytti muutoinkin monia talonpoikia. Lehtiyhtiötä ja lehteä uudistettiin, mutta levikki päinvastoin jatkoi laskuaan paljastusten tehon laannuttua.

Oy Uuden Suomen työvaliokunta puolestaan päätti 5.10.1961 ostaa toimitusjohtaja Oittisen ehdotuksesta Turjalta itseltään kuudella miljoonalla markalla (138.000 nykyyeuroa) Uuden Kuvalehden Kustannus Oy:n osakkeita pitkäaikaista painatussopimusta vastaan. Pöytäkirjassa *Uusi Kuvalehti* todettiin SKK:n suurimmaksi oman yhtiön ulkopuoliseksi asiakkaaksi. US-yhtiö pelasti näin Turjan henkilökohtaisen omaisuuden SKK:n varmistuessa suuren, mutta epävarman asiakkuuden.

Sitten KOP:n hallintoneuvoston tarkastusvaliokunta nujersi Turjan lehden luototusta henkilökohtaisesti hoitaneen pääjohtaja Virkkusen. Pankki ilmoitti alkukesällä 1963 US-yhtiölle, ettei se enää vastaa *Uuden Kuvalehden* painolaskuista. Päätökseen vaikutti etenkin KOP:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Eljas Erkko, jonka *Viikkosanomille* Turjan lehti oli kilpailija – ja US-yhtiö kaikille Erkoille perivihollinen. Kroonisesti tappiollisen *Uuden Kuvalehden* pinnalla pitäminen oli tietenkin myös vastoin liiketoiminnan periaatteita. Samaan dilemmaan törmättiin sittemmin *Uuden Suomen* loppuvaiheissa.

US-yhtiön johtokunta päätti vielä 12.6.1963 painaa *Uutta Kuvalehteä* sen vaikeuksista huolimatta, jos laskut maksetaan säännöllisesti. Lehdellä tuskin oli siihen enää mahdollisuuksia KOP:n suljettua luottohanan. Johtokunta päättikin jo 11.7.1963 lähteä osakkaaksi uutta lehteä *Uutta Maailmaa* julkaisevaa yhtiöön 200.000 markalla (runsas 400.000 nykyyeuroa) ehdolla, että "maatalouspiirejä edustava Kirjayhtymä Oy sijoittaa ainakin saman verran ja että uuden lehden painatussopimus tehdään viideksi vuodeksi". Uuteen yhtiöön toivottiin osakkaiksi "myös teollisuuspiirejä". US-yhtiö maksaisi ilmeisesti merkittävän osan osakkeista UK:n maksamattomia painolaskuja vastaan.

US-yhtiö ei hyväksynyt Turjaa *Uuden Maailman* päätoimittajaksi, vaan tehtävään oli jo kiinnitetty kirjailija Jussi Talvi, viralliselta nimeltään Yrjö Talvio. Lehteen liitettäisiin US-yhtiön *Naisten Maailma* sitä vetäneen Alli-Julia Tolvasen tullessa UM:n toiseksi päätoimittajaksi.

Kesän jo toisessa *Uuden Kuvalehden* kaksoisnumerossa 26.7.1963 julkaistiin pääkirjoituksen paikalla Uuden Kuvalehden Kustannusosakeyhtiön tiedote, jossa kerrottiin lehtifuusiosta; sitä perusteltiin "kodin ilmapiiriä käsittelevien ja muiden naispuolisia lukijoita kiinnostavien kirjoitusten" lisäämisellä. Jotta annettaisiin "riittävästi luku-aikaa", lehti ilmestyisi joka toinen viikko.

Turjaa pyydettiin – hänen mukaansa peräti lahjottiin – jatkamaan UM:n kirjoittajana, mutta perustaja-päätoimittaja loukkaantui oman lehtensä menettämisestä. Turja sopi nopeasti Olli Lyytikäisen kanssa *Avun* avustamisesta – ja alkoi heti luoda marttyyrimyyttiä itsestään. *Uuden Maailman* omistajat auttoivat tässä estämällä Turjaa julkaisemasta omaa näkemystään viimeisessä *Uudessa Kuvalehdessä*, josta hän päätoimittajana vastasi. Turja tiedosti juristina oikeutensa, toisen osapuolen miehet ilmeisesti eivät. Oittinen oli tosin nykytermein oikeustieteen lisensiaatti ...

Marttyyrimyytti on omaksuttu laajalti. Ruokanen kirjoittaa kuitenkin elämäkerrassaan aiheellisesti: "Hyvästä yrityksestä huolimatta Turja ei saanut lehteä kannattavaksi, lukijamäärä oli liian pieni". Yleisaikakauslehtien kilpailu oli kovaa. Pelkästään yhtä, melko uutta lehteä julkaisevan kustantajan oli vaikea pärjätä Yhtyneiden Kuvalehtien *Suomen Kuvalehden* ja *Kuva-Postin* sekä Sanomien *Viikkosanomien* kanssa. Lyytikäisten *Apu* oli tullut samaan sarjaan ja sen kustantajasta oli tulossa *Annan* myötä monipuolinen lehtitalo, myöhempi A-Lehdet. Reenpäiden perheriita oli kaiken lisäksi synnyttänyt *Kotipostin*. Myös Yhtyneiden *Seura* siirtyi vähitellen lähelle samaa sarjaa – pian myös Urpo Lahtisen *Hymy*.<sup>278</sup>

### **Keskikokoinen aikakauslehtitalo**

Tässä tutkimuksessa ei voi käsitellä *Uuden Maailman* vaiheita muutoin kuin osana US-konsernin kokonaisuutta. Lehti alkoi ilmestyä *Uuden Kuvalehden* ja *Naisten Maailman* sijaan kesällä 1963 – joka toinen viikko. Näin ehkä haluttiin etäännyttävä kilpailusta viikoittaisten uutiskuvalehtien kanssa, mutta ajankohtaisuudessa hävittiin jatkuvasti. "Kaikki tuntui tapahtuvan väärällä viikolla", kommentoi kirjoittajalle Eero Sauri, joka seurasi UM:n loppuvaiheita A-lehdissä. *Kotiliesi* oli

<sup>278</sup> Ruokanen 2001, s. 444-478, 484-489. Tvk 5.10.1961, , Jk 11.7.1963, ptk;t, USark, KA. Nurmio 2006, s. 63-71. – Esimerkkeinä Turjan marttyyrimyytin omaksumisesta mm. Kai Häggmanin Turja-elämäkerta Kansallisbiografiassa ja jopa arkistoselvitys Helprintistä Elkassa. Vrt. Numminen 2003 s. 71, 104. 110-111.



menestynyt tällä tahdilla, mutta se ei pyrkinytkään päiväkohtaisuuteen – puhumatta *Tekniikan maailman* kaltaisista, harvakseltaan ilmestyvistä erikoislehdistä.

Jussi Talven tuoreen lausunnon mukaan ilmestymistahtia pohdittiin ja epäilyjäkin esitettiin. "Olemme halunneet turvata lehden teollemme täysipitkän ajan", kirjailijana tunnettu päätoimittaja perusteli viitaten muiden maiden esikuviiin. Aikakauslehti ei ole kuitenkaan romaani ja Suomessa harvinainen ilmestystahti saattoi vaikuttaa UM:n kuolemaan 1979.<sup>279</sup>

US-yhtiölle oli tullut uuden kustannusyhtiön osakkeista kaksi kolmasosaa, siis enemmistö. UM-yhtiön taloudellinen tila todettiin syksyllä 1964 heikoksi eivätkä rahoitusneuvottelut vähemmistöosakkaan eli Kirjayhtymän kanssa edistyneet. Teollisuutta ei myöskään saatu toivotusti mukaan. US-yhtiön johtokunta päättikin 22.10.1964 ostaa kaikki osakkeet US:lle ja lopettaa erillisen UM-yhtiön. *Uuden Maailman* henkilökunta otettiin vanhoina työntekijöinä SKK:n palvelukseen. Välivaiheiden kautta konserniin muotoutui tulosityksikkö SKK-Kustantamo, joka julkaisi *Kauppalehteä*, *Katsoa* ja *Uutta Maailmaa* sekä 1970-luvulla joitakin kirjojakin.<sup>280</sup>

US-yhtiöstä oli näin tullut myös keskikokoinen aikakauslehtien kustantaja. Ne toimitettiin yhtiön talossa Vanhankirkon puiston reunalla ja painettiin SKK:n syväpainossa. Prosessi oli ollut osittain sattumanvarainen, mutta toimitusjohtaja Oittisen vetämä. KOP:n toiveet saattoivat tosin kaventaa hänen liikkumatilaansa; Turjan lehtiyhtiön konkurssi olisi kai merkinnyt pankille ajan oloissa suurta luottotappiota. Niitä olisi tullut maksamattomien painolaskujen kautta myös SKK:lle.

Laajentuminen ja monipuolistuminen olivat ajan liikkeenjohdon perustavoitteita, mutta ehkä Oittinen tunsikin myös ohjailumahdollisuutensa suuremmiksi aikakauslehdissä kuin etenkin yhtiön nimilehdessä, jonka päätoimittajat olivat kansallisia merkkihenkilöitä. Pentti Poukka oli saanut samaan aikaan UM-prosessin kanssa itsenäisyytensä vahvistettuaakin, kuten toisaalla kuvaan.

Oittinen esitteli mielellään yhtiön kustantamien aikakauslehtien nousevia, yhteenlaskettuja levikkejä ja puolusti niihin laajentumista yhtiökokouksissa. Tämän saattoi tulkita niinkin, ettei hän uskonut *Uuden Suomen* voivan ainakaan nostaa levikkiään, vaan kasvua oli haettava muualta. Samalla syväpainolle saatiin asiakaskuntaa.

Kääntöpuolena yhtiön johdon aikaa ja voimia sitoutui aikakauslehtiin ja konsernin laajenevaan yleishallintoon. Nousevista levikeistä huolimatta aikakauslehdet eivät olleet *Uuden Suomen* tukijalkoja, vaan enintään kannattivat itse itsensä. Tosin markkinoinnissa koottiin "omia" lehtipaketteja. Alan kolmeen suureen – Yhtyneisiin Kuvalehtiin, Sanoma-konserniin ja A-lehtiin –

<sup>279</sup> Jussi Talven haastattelu (E.M.), Välike 4/1963. Eero Sauri kirjoittajalle.

<sup>280</sup> Jk 3.9., 22.10.1964, ptk:t, USark, KA.

verrattuna US-SKK oli enintään keskisuuri aikakauslehtien kustantaja. Pian suurten joukkoon nousi *Hymyn* myötä myös Urpo Lahtisen Lehtimiehet Oy.<sup>281</sup>

## 6. Kiistaa Kekkosesta ja noottikriisistä

Poliittisesti *Uuden Suomen* suhde Kansalliseen Kokoomukseen oli 1940-luvulta alkaen selkeä, vaikka puolue olikin osallistunut 1950-luvun alussa kilpailuun US-yhtiön omistuksesta ja sen veloista lehtitalolle oli kiistelty *Kauppalehti*-ratkaisuun 1958 saakka. *Uusi Suomi* tiedostettiin kaikkialla puolueen pää-äänenkannattajaksi ja niin teki sen toimituskin – Eero Petäjäniemeä ja Matti Autiota myöten, vaikka molemmilla oli taustaa Kansallisessa Edistyspuolueessa. Lehti oli lojaali puolueelle, vaikka Kokoomuksen linja poukkoili usein. Keskisuuren oikeistopuolueen oli toki ajan oloissa vaikea vaikuttaa isoihin asioihin.

Kokoomuksessa oli näkemuseroja muun muassa sosiaalipolitiikasta suomettarelaisen sosiaalireformisminn perillisten ja talousliberalismin kannattajien kesken, mutta kiista ei erityisemmin heijastunut *Uuteen Suomeen*.<sup>282</sup> Kun pääkirjoituksiakin oli päivittäin pari-kolme, joukkoon mahtui monenlaisia, joskus keskenään ristiriitaisiakin näkemyksiä. Talouspolitiikasta kirjoittivat Pentti Poukan ja Matti Karjalaisen ohella 1950- ja 1960-luvuilla ennen muuta T.A. Wiherheimo, Tuure Junnila ja Raimo Ilaskivi, jotka kaikki edustivat eri vivahtein talousliberalismia. Sosiaalipoliittista suuntausta vahvimmin ajanut Jussi Saukkonen ei taas puolueen päälehteen erityisemmin kirjoittanut eikä kuulunut sen keskeisimpiin hallintoelimiin. Päiviö Hetemäkeä on hankala luokitella, mutta hän arvioi tietenkin talouspolitiikkaa teollisuuden työnantajien kannata. Tähän liittyi ajan oloissa "tammikuun kihlauksen" varjo, kun pankkimiehet edustivat usein heitä tiukempaa markkinaliberalismia.<sup>283</sup>

Vielä ulkopoliittisten ”yöpakkasten” aikaan 1958-59 Kokoomuksen ja US:n yhteispeli sujui ongelmitta. Repivä riita syntyi sen sijaan niin sanotusta Honka-liitosta ja noottikriisistä 1961-62. Vesa Vares on tutkinut näitä vaiheita perusteellisesti kokoomushistoriassaan, samoin Jukka

<sup>281</sup> Esim. toimintakert. 1965, 1966, yhtiökok. 2.4.1969, ptk, USark, KA

<sup>282</sup> Smolander 2000, s. 16-28, 58-66, 304-310.

<sup>283</sup> Ks. myös Vesikansa 1993, s. 215-248 sekä Wuokko teoksessa *Loputtomat kihlajaiset* (2020) s. 147-239.

Koivisto ja Jukka Tarkka Päiviö Hetemäen elämäkerroissa. Omasta näkökulmastaan vaihetta ovat käsitelleet muun muassa Hannu Rautkallio ja Juhani Suomi sekä jo tuoreeltaan Tuure Junnila.<sup>284</sup> Tarkastelen seuraavassa prosessia lähinnä *Uuden Suomen* kannalta.

### **Aatekilpailussa vain pieniä eroja**

Aatekilpailun kannalta *Helsingin Sanomat* oli 1950-luvulla vahvasti länsimielinen, eikä sen sisäpoliittinen linjakaan poikennut suuresti *Uudesta Suomesta*, jos sivuutetaan HS:n suopeus Kansanpuolueelle ja US:n avoin kokoomuslaisuus etenkin vaalien aikaan. *Helsingin Sanomia* väitettiin jopa Honka-liiton pää-äänenkannattajaksi. Tällöin Eljas Erkon ja Urho Kekkosen suhteet etääntyivät entisestään, vaikkei kummallakaan ollut intressiä katkaista niitä täysin. Joka tapauksessa: innokkaimpia puolueaktiiveja lukuun ottamatta Kokoomuksen kannattaja saattoi helposti siirtyä Erkon lehden tilaajaksi – kuten usein siirtyikin.<sup>285</sup>

*Aamulehti* puolestaan tuskin erosi Jaakko Hakalan kaudella linjaltaan US:sta, jos sivuutetaan Tampereen aseveliakselin merkitys. Pirkanmaalla ei Maalaisliitosta tosin tarvinnut juuri piitata, kun valtakunnallisesti Kokoomus kipuili – ja kipuilee edelleen – porvariyhteistyön ja sinipunän välillä. *Aamulehti* oli kuitenkin ensi sijassa maakunnallinen lehti. Tosin se pyrki 1960-luvulla levittäytymään myös Keski-Suomeen sekä jopa Kanta-Hämeen ja *Hämeen Sanomien* "ohi" Päijät-Hämeeseen; molemmilta laajentumissuunnilta puuttui vahva kokoomuslehti. Hakalan tavoitteena oli toisaalta pitää "maan kolmas sanomalehti" valtakunnallisena vaikuttajana ja siltä kannalta US:n kilpailijana.<sup>286</sup>

### **Puolueen ääni neuvottelukunnassa**

Puolueen ääni kuului etenkin US:n toimituksen neuvottelukunnan eli toimitusneuvoston kautta. Sitä johti 1954-58 Kokoomuksen vuosien 1946-55 puheenjohtaja Arvo "Pater" Salminen, joka jatkoi toimitusneuvostossa 1960-luvulle saakka. Sen puheenjohtajaksi tuli kuitenkin 1959 puolueen

<sup>284</sup> Vares: *Suomalaiskansallinen* 3, s. 364-420. Koivisto 2006, Jukka Tarkka 2006, Rautkallio 1992, Suomi 1992, Junnila 1962.

<sup>285</sup> Manninen-Salokangas: Eljas Erko s. 477-481, 488-498, Mainio: emt. s. 121-194.

<sup>286</sup> J. Pietilä 2011 mm. s. 150-151, 211. Kokoomuksen kakkoslehdistä *Lahti* sammui 1963 ja *Sisä-Suomi*/*Jyväskylän Sanomat* muuttui vuosiksi 1962-70 *Keski-Suomen Iltalehdeksi*, joten ehkä *Aamulehdessä* yritettiin ottaa osa niiden perinnöstä. Tässä saatettiin puolueaktiivien piirissä menestyäkin, mihin US-konsernissa reagoitiin. Nämä voitot eivät tietenkään heikentäneet ao. ykköslehtien asemaa, mutta Kokoomuksen aktiiville vaihtoehtona saattoi sen rinnalla olla joko *Uusi Suomi* tai *Aamulehti*.

vahvaksi mieheksi noussut Päiviö Hetemäki, jolla oli avainasemia Etelärannassa – pitkään STK:n toimitusjohtajana. Keskeisiä jäseniä olivat myös Lauri Aho, Lauri Kirves ja Lauri K.J. Tukiainen maanviljelysneuvos Väinö E. Niemisen muistuttaessa maatalouden merkityksestä niin kansantaloudessa kuin US:n tilaajakunnassa.

Lauri Ahon päätoimittajakaudelta on toimitusneuvoston pöytäkirjoja löytynyt vain vuodelta 1956. Niiden perusteella neuvoston rooli muuttui hieman Petäjaniemen kaudella. Vielä 23.1.1956 neuvosto antoi tarkkoja ohjeita lehden suhtautumisesta niin presidentinvaaliin ("viimeisenä hätäratkaisuna --- on Paasikiven vetäminen esiin kompromissiehdokkaana") kuin mm. kansaneläkeuudistuksessa. On tosin vaikea tietää, oliko Aho lähinnä ohjeiden vastaanottaja vai hankkiko hän pikemmin neuvostolta hienovaraisesti selkänöjan linjauksilleen.

Petäjaniemen kaudella toimitusneuvoston kokoukset näyttävät muuttuneen ohjeiden antamisesta usein ristiriitaisenkin keskustelun ja keskinäisen informoinnin areenaksi. Johtopäätökseksi tuli usein antaa päätoimittajalle avoin valtakirja ottaa keskustelu huomioon. Palautettakin annettiin – jopa yksittäisistä sanoista tai konserttiarvostelujen myöhästelystä.

Otteen väljentyminen ei merkinnyt sitä, etteikö toimitusta olisi vaadittu joskus vaikenemaan tai ainakin pehmentämään toimiaan poliittisen taktiikan ja Kokoomuksen etujen takia. Hetemällä oli tässä suhteessa tiukkoja, joskin vaihtelevia vaatimuksia etenkin Efta-prosessin aikana.

EEC:n (nykyisen EU:n) syntyyn neuvosto vaati paneutumaan jo 28.1.1957 (siis *ennen* Rooman sopimuksen allekirjoittamista 25.3.). Efta-neuvottelujen alkua 1950-luvun lopulla oli neuvoston mukaan seurattava tarkasti. Pian oli kuitenkin "maan edun takia" toimittava varovaisesti karttaen Eftan ja EEC:n rinnastamista. (Samankaltainen kysymys oli esillä neuvotteluissa Suomen EEC-sopimuksesta 1970-luvun alussa.)<sup>287</sup>

Muutoinkin niin toimitusneuvosto kuin toimitus tasapainoivat ulkopoliitikassa. Porkkalan palautuksen jälkiaallossa, mutta ennen Unkarin kansannousua 1956 toimitusneuvosto varoitti spekuloidasta Karjalan palautuksella. Ministeri Yrjö Leinon kohuttujen muistelmien takavarikoimista ymmärrettiin syksyllä 1958 *Uudessa Suomessa* nimimerkki *Edes Käypän* pakinassa, mikä herätti "yöpakkasten" jo alettua keskustelua toimitusneuvostossa. Ministerinä toimineen Hetemäen mielestä asiasta ei tullut ylipäänsä kirjoittaa Petäjaniemen puolustautuessa sillä, että näin oli toimittu ulkoministeriön toivomuksesta ja kirjoitettu mahdollisimman varovaisesti. Epäilemättä tasapainoilu (myöhemmän termin mukaan kai suomettuminen) ärsytti monia tilaajia – puhumatta isosta uutisesta vaikenemisesta.

<sup>287</sup> Kauppapoliittisista prosesseista Vesikansa 1973,. s. 108-140.

Yöpakkasten jälkeen linjana oli toimitusneuvoston mukaan "selvä ja vakaa, nöyristelemätön ote, mutta toisaalta ei myöskään saisi ärsyttää vastapuolta". Rajanveto oli tietenkin vaikeaa, jos vielä piti ajatella niin lehden kiinnostavuutta ja sen myötä levikkiä kuin puoluetaktiikkaa.<sup>288</sup>

## Herkkiä asioita

Presidentti Urho Kekkonen oli "jätettävä päivän pikku kiistojen ulkopuolelle", neuvosto linjasi 15.4.1957 lähtökohtana US:n selostus hänen junanvaunustaan. Isompia kysymyksiä sopi käsitellä kriittisestikin. Puolustuslaitos oli myös jätettävä politiikan ulkopuolelle; niinpä neuvosto moitti US:n kirjoittelua kenraali Erkki Kukkosesta puolustusvoimain komentajan nimitysprosessissa 1959.

Ehkä puolustusvoimien maineen suojelemiseen liittyi myös toimitusneuvoston päätös 30.9.1959, ettei kirjoitusta everstiluutnantti evp. S.O. Lindgrenin ja olympiavoittaja Pentti Linnosvuon metsästyselkkauksesta julkaista. Ilmari Turja teki sen sijaan sensaation siitä, miten Lindgren marssitti maillaan luvatta metsästänyttä Linnosvuota housut alhaalla ja kädet ylhäällä.

Herkkiin asioihin kuului myös kirkko. Toimitusneuvostossa tunnustettiin, että merkittävä osa US:n lukijoista oli uskovaisia, joten *Päivän sana* oli säilytettävä. Sen sijaan pyhäpäiväsivu oli uudistettava. Aineiston uutta tekijää pohdittiin, kunnes 12.9.1957 päätettiin kysyä professori Aarre Lauhaa ja pastori Mikko Juvaa – siis tulevaa arkkipiispaa. Kirkollinen sunnuntaisivu supistui sittemmin viikkopalstaksi.

Tasapainoiluun jouduttiin myös koulu-uudistuksessa, jossa oppi- ja kansakoulujen opettajat – molemmat tärkeitä tilaajaryhmiä – olivat eri puolella. Kansakoulunopettajien liiton piirijärjestöjen puheenjohtajat ja sihteerit lähettivät *Uudelle Suomelle* "rakentavassa hengessä" kerrassaan adressin, jossa hämmästeltiin yhtenäiskoulun (nykyisen peruskoulun) ajamisen leimaamista US:n jälkiartikkelissa 29.9.1959 "vouhotukseksi". Osmo Oittinen (joka ei liene ollut sukua kouluhallituksen pääjohtajalle Reino Oittiselle) piti sanaa haitallisena levikille, yleensä varovainen opetusministeriön kansliapäällikkö Salminen puolusti sitä Petäjaniemen yrittäessä tyynnyttää kiistaa. Esim. Kokoomuksen puheenjohtaja Saukkonen oli Munkkiniemen Yhteiskoulun rehtorina oppikoulumiehiä.

1950-luvun loppupuolen hankkeissa porvarillisesta yhteistyöstä toimitusta kehoitettiin varomaan Kokoomuksen järjestöväen loukkaamista. Puolueessa oli jo tuolloin vetoa niin yhteisporvarillisuuteen kuin sinipuna-yhteistyöhön; ainakin SDP:n diskriminointia vierastettiin.

<sup>288</sup> Toim. neuv. ptk 25.6.1956, , 27.10.1958, 14.4.1959, ptk:t, Petäjaniemen kok., KA.

Suhteissa niin Suomen Kansanpuolueeseen kuin Maalaisliittoon oli omat ongelmansa. Molemmat nähtiin Kokoomuksen kilpailijoina, mutta niidenkin kannattajat olivat tietenkin toivottuja US:n tilaajiksi ja ilmoittajiksi. Heitäkään ei siis pitänyt ärsyttää. Periaatteessa *Uusi Suomi* kannatti laajaa kansallista yhteistyötä ja erityisesti viiden "kansanvaltaisen" puolueen hallitusta.

Kaikkiaan toimitusneuvoston pöytäkirjat osoittavat, että 1950-luvun lopullakin *Uusi Suomi* oli selkeästi puoluelehti, jossa Kokoomuksen taktiset näkökohdat ohittivat toisinaan journalistisen ja lehtitaloudellisenkin kunnianhimon. Poliitikkojen oli tosin vaikea valvoa päivittäistä toimitusprosessia, vaikka etenkin Hetemäen yhteydenpito saattoi olla tiuhaa. Jo 17.5.1956 päätettiin myös antaa tilaa puheenvuoroille, joissa arvosteltiin Kokoomusta tai sen jäsenjärjestöjä.<sup>289</sup>

### **Yöpakkasista hallituspeliin 1960**

Ns. yöpakkasissa 1958-59 *Uusi Suomi* ja Kokoomus tukivat rinta rinnan Karl-August Fagerholmin hallitusta, joka US:n näkemyksen mukaan edusti kaikkia "kansanvaltaisia voimia". Sen kaaduttua ulkopoliittisessa myrskyssä Kokoomuksessa alkoi muodostua eri suuntiin vetäviä voimia. US:sta tuli niiden taistelukenttä.

Jyrkintä Kekkos-vastaista linjaa edusti mm. Petäjäniemelle usein kirjoitellut ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston entinen päällikkö, Pariisiin liikemieheksi asettunut ministeri Tauno Jalanti. Yöpakkasten jälkeen hän huokaili, miten *Uusi Suomi* nöyristeli idän suuntaan, kun taas HS "tuntuu uskaltavan enemmän". Jalanti tuomitsi vanhasuomalaisuuden arvellen, että "Paasikiven linja vie kolhoosiin". Petäjäniemi myönteli, että arvostelussa oli perääkin, mutta valitteli johtokunnan, toimitusneuvoston ja uuden toimitusjohtajankin ohjailevan häntä.<sup>290</sup>

Toimitusneuvoston puheenjohtajan Hetemäen edustama siipi alkoi puolestaan etsiä paluutietä hallitukseen Urho Kekkosen ja Maalaisliiton suunnalta, vaikka se olisi merkinnyt haljenneen SDP:n enemmistön, siis Väinö Tannerin ja Väinö Leskisen siiven jättämistä oppositioon. Taustalla vaikutti hanke Suomen liittymisestä Euroopan vapaakauppa-alueeseen Eftaan. Osa Kokoomusta koki SDP:n

<sup>289</sup> Toimitusneuvoston pöytäkirjat 1956-61, etenkin 23.1., 17.5., 3.9., 8.10.1956, 28.1., 15.4., 19.8., 12.9., 24.10, 14.11.1957, 6.2., 5.6., 30.6., 20.8., 30.9.1959, ptk:t., Petäjäniemen kok. KA. – Juvasta ja Lauhasta on käytetty pöytäkirjattua titteliä. Molemmista tuli piispa. – Hetemäestä Aution em. haastattelu, teoksessa *Elämänmenoa Usarissa* s. 14. Porvarien yhteistyöhankkeista ja US:n suhtautumisesta niihin Vares: *Suomalaiskansallinen* 3 s. 308-318.

<sup>290</sup> Tauno Jalanti Petäjäniemelle 13.4.1959, tämän vastaus 16.4., Petäjäniemen kok., KA.

Väinöt liittolaisikseen, joita ei tullut hylätä. US:n johtokuntaankin kuulunut Tuure Junnila alkoi erottaa "toisinajattelijaksi" mm. pamfletillaan *Jäädytetty demokratia* (1960).<sup>291</sup>

Vielä yöpakkasten jälkeen Hetemäki oli torjunut SDP:stä lohjenneen skogilaisiiven (puolueena TPSL) vetämisen leskisläisten sijaan uuteen hallitukseen, mutta kesällä 1960 hän väläytti jopa termin "Paasikiven-Kekkonen linja" hyväksymistä. (*Uuden Suomen* pääkirjoituksissa sitä ei koskaan myöhemminkään käytetty kuin satunnaisesti.)<sup>292</sup>

Kesällä 1960 Hetemäki oli avainhahmoja neuvotteluissa Kekkonen kaavailemasta hallituksesta, johon osallistuisivat Kokoomus, Maalaisliitto, pienet kansanpuolueet sekä skogilaiset eli myöhemmin termein simoslaiset – ainakin osaksi tosin SAK:n hattu päässään. Niin Kokoomuksen kuin kansanpuolueiden johtoelimet kaatoivat hankkeen, mikä raivostutti presidentin ja Hetemäen. Jälkimmäinen erosi Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan tehtävästä ja kertoi luopuvansa puoluepolitiikasta. Hän siirtyikin pian Suomen Työnantajain Keskusliiton toimitusjohtajaksi ja jätti eduskunnan. Hetemäki pysyi silti Kokoomuksen harmaana eminenssinä.

Hetemäki oli tyytymätön myös *Uuden Suomen* toimiin tapahtumissa. Lehden olisi pitänyt ainakin artikkelipuolella vaieta tietyistä käänteistä ja pidättyä arvostelemasta Kekkonen asettamista varhain Maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi. Hetemäelle Efta-ratkaisun varmistaminen oli journalistisia näkökohtia tärkeämpää. Monen US:n lukijan voi olettaa tunteneen myötätuntoa etenkin syrjittyä Väinö Tanneria kohtaan – ja vierastaneen vanhastaan Kekkosta.<sup>293</sup>

## Jännitteitä kentällä

Kokoomuksessa muhi siis linjariita, joka pian siirtyi *Uuteen Suomeen*. Se vaikutti vähitellen lehden ja sen johtavien toimittajien asemaan.

Vuodenvaihteen jälkeen, 14.1.1961 joukko lähinnä turkulaisia kokoomuslaisia protestoi johtokunnalle ja toimitusneuvostolle *Uuden Suomen* sisäpoliittista linjaa. Ensimmäinen allekirjoittaja oli entinen kansanedustaja ja puoluesihteerin, kouluneuvos Aarne Honka, joka tuskin aavisti, että hänen Olavi-veljestään tulisi pian presidenttiehdokas. Muita allekirjoittajia olivat mm. Kokoomuksen eduskuntaryhmän entinen puheenjohtaja Felix Seppälä Hämeenlinnasta sekä kirjailija Yrjö Soini, joka lienee luonnostellut poleemisen tekstin. Hän oli siirtynyt *Agapetuksen* komedioista Kekkonen kriitikoksi sotasyllisyysprosessia käsitelleellä teoksella *Kuin Pietari hiilivalkealla*.

<sup>291</sup> Junnila 1960. Yleisestä kehityksestä mm. Vares: Suomalaiskansallinen 3, s. 296-421.

<sup>292</sup> US:n pääkirjoitukset kulkivat 1984-91 valtaosin kirjoittajan kautta.

<sup>293</sup> Koivisto 2006, s. 156-164.

Kirjelmässä kysyttiin, "onko Uuden Suomen viimeaikainen sisäpoliittinen asennoituminen ja yleislinja Johtokunnan määräämä ja sitä täysin tyydyttävä. Jos niin on, katsooko Johtokunta, että Uusi Suomi palvelee Suomen kansaa ja vapautteen perustuvaa kansanvaltaista valtiomuotoamme parhaiten luopumalla oppositioasemasta ja antamalla tukea maalaisliiton ja sen johdon puoluediktatuurille?".

Samanlainen tykitys jatkui 11:ssä numeroidussa teesissä, joissa mm. epäiltiin US:n liukuvan Kekkonen taakse presidentinvaalissa. Myös lehden rooliin puolueen pää-äänenkannattajana viitattiin.

Johtokunnan puheenjohtaja Tauno Angervo ei provosoitunut, vaan vastasi Arne Hongalle, että "Uuden Suomen viime aikoina noudattama poliittinen linja vastaa yleissuunnaltaan johtokunnan ja toimitusneuvoston käsitystä siitä, miten lehden on vanhojen konservatiivisten periaatteidensa mukaisesti vallitsevissa olosuhteissa asennoiduttava." Oppositiosakin oli vältettävä "liian yksipuolista ja repivää kirjoitustapaa". Taistelua presidentinvaalissa *Uusi Suomi* ei aloita ennen kuin Kokoomus "on nimennyt presidenttiehdokkaansa, jonka taakse lehti tulee luonnollisesti asettumaan".<sup>294</sup>

Oy Uuden Suomen yhtiökokouksessa 10.3.1961 em. kirjelmän ilmeinen laatija Yrjö Soini väitti, että *Uusi Suomi* on "välttänyt kaikkea, mikä voisi vaikeuttaa nykyisen presidentin uudelleen valitsemista". Hän vaati johtokuntaa ryhtymään toimiin asiassa, mitä vakuutusjohtaja Hj. Honkanen kannatti. Angervo kertoi pyöreästi johtokunnan harkitsevan toimenpiteitä, kun taas Kekkonen suhteistaan tunnettu vuorineuvos Juuso Walden kiitteli *Uutta Suomea*.

US:n lähipiiri oli siis taas kerran jakaantumassa kahtia. Harvinaisesti yhtiökokouksessa jopa äänestettiin johtokunnan jäsenistä. Pääosakkaiden ehdokkaat tietenkin valittiin, mutta lehteä kehunut Walden sai 180 ääntä vähemmän kuin niitä eniten kahminut Lauri K.J. Tukiainen. Soini itse sai vain 99 ääntä jääden selvästi valitsematta.<sup>295</sup>

Soinin vaatimat toimenpiteet saattoivat tuskin tarkoittaa muuta kuin päätoimittajan vaihtamista, minkä hän lehtimiehenä varmaan ymmärsi. Näin tapahtuikin – tosin vasta 1964, niin sanotun noottikriisin jälkiaallokossa.

<sup>294</sup> Tvk 7.2.1961, ptk, liitteenä kirje 14.1.1961 ja Angervon vastauskirje Hongalle 8.2., USark, KA – Soinista ks. kirjoittajan laatima elämäkerta Kansallisbiografiassa.

<sup>295</sup> Yhtiökok. 10.3.1961, ptk, USark, KA. Tukiainen sai 1534, Eino E. Suolahti 1503, S.A. Harima 1460 ja Paavo Honkajuuri 1448 ääntä. Entinen puoluesihteerä Niilo Honkala sai 133 ääntä ja kahdeksan henkilöä hajaääniä.



## Honka verkkaisesti ehdolle

Presidenttipeli oli edennyt verkkaisesti, kunnes SDP asetti 21.2.1961 yllättäen ehdokkaakseen edellisen oikeuskanslerin Olavi Hongan. Hänet tunnettiin tiukkana laillisuuden puolustajana – ja viimeksi siitä, ettei saanut jatkaa virassaan ehdottomaan eläkeikään saakka. Tämä loi arvelun siitä, että presidentti piti oikeuskansleria uhkana. Honka oli kuivakka, puoluepolitiikkaan aiemmin osallistumaton virkamies, mutta hänen jo mainittu Aarne-veljensä oli siis tunnettu kokoomuslainen, mikä saattoi hämmentää SDP:n kenttäväkeä.

Kokoomuksessa oli monta näkemystä presidentinvaalista ja ehdokasratkaisu venyi. Junnila oli kuitenkin toimelias ja kysyttyään ensin ehdolle piispa Martti Simojokea ryhtyi ajamaan Hongan ehdokkuutta. Puoluehallitus päätti siitä silti vasta 16.4. – siis lähes kaksi kuukautta SDP:n jälkeen. US:n toimitus keikkui siten ristiaallokossa. Honka oli edellyttänyt monen puolueen tukea. Mukaan saatiinkin osa kansanpuolueiden johtajista sekä Veikko Vennamon äsken perustettu Pientalonpoikien puolue, myöhempi SMP. Kekkonen taakse puolestaan värvättiin sitoutumattomia ja muihin porvaripuolueisiin kuin Maalaisliittoon kuuluvia henkilöitä.<sup>296</sup>

## Kokoomuksen kenttä protestoi

Jo ennen puolueen ehdokasratkaisua vahva joukko Kokoomuksen luottamushenkilöitä kokoontui 23.3.1961 Ostrobotnian historialliseen juhlasaliin pohtimaan vaaliasetelmaa. Edustettuina olivat mm. puoluehallitus, eduskuntaryhmä, nais- ja nuorisjärjestöjen hallitukset sekä piirien (kansallisliittojen) puheenjohtajia ja toiminnanjohtajia. Kokous valtuutti Aksel Airon, Olli Aulangon, Saara Forsiuksen, Niilo Kosolan ja Leila Vaherin esittämään paheksunnan *Uuden Suomen* "omaksuman hapuilevan asenteen johdosta --- erikoisesti alkaneen presidentinvaalitoiminnan yhteydessä".

Allekirjoittajissa oli siis kaksi Mannerheim-ristiä kantavaa kansanedustajaa, Heino Hilarius Sorjosen pankkiryöstön torjunut naiskansanedustaja ja aiempi lottavaikuttaja sekä Vihtori Kosolan kansanedustajapoika. Vaheri oli maisteri ja puolueen naisliiton johtajia. Vahvempaa delegaatiota oli vaikea kuvitella kokoomuslaisten tuolloisessa mentaliteetissa.

Kirjelmässä todettiin "lehden asenteen useissa kohdissa poikenneen Kokoomuksen omaksumasta poliittisesta linjasta --- sekä yleensä kokoomuslaisesta ajattelusta lehden tilaajakunnan mielestä

---

<sup>296</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 372-382. Koivisto 2006, s. 173. Vrt. myös Honka 1972, s. 269-301, Junnila 1962, s. 11-99.

hämmästyttävässä määrin. --- puoluekokouksen olisi tarkoin harkittava, minkä lehden Kansallinen Kokoomus vastaisuudessa tunnustaa pää-äänenkannattajakseen".

Kirjelmässä ehdotettiin sentään neuvottelua US:n kanssa. Lehtiyhtiön johtokunta järjesti sen 5.4.1961. Kokoukseen osallistui 21 puolueen kaikkiaan 29:stä kansanedustajasta.<sup>297</sup> Tapaamisen jälkeen johtokunta käsitteli vaaliasetelmaa 12.4.1961 toimituksen neuvottelukunnan puheenjohtajan Hetemäen ollessa kutsuttuna läsnä. Keskustelun jälkeen päätettiin, että *Uusi Suomi* tukee Honkaa, mutta pidättyy repivästä esiintymisestä muita ehdokkaita kohtaan.

Tieto päätöksestä merkittiin myös Kekkonen päiväkirjaan – tosin vasta 8.8. Hänen vaalipäällikkönsä Matti Valtasaari informoi Petäjäniemen kertoneen, että Hongan tukemisessa "kyseessä on kokoomuksen taholta vain voimakas protesti minua [= UKK] vastaan. Eivät usko eivätkä edes toivo Hongan valituksituloa, koska eivät tiedä, miten selviäisi."<sup>298</sup>

*Utta Suomea* toimitettiin johtokunnan linjauksen mukaisesti, mikä ei tyydyttänyt Kekkonen jyrkkiä vastustajia. Hongan nimenneessä puoluekokouksessa US:n toimintaa moitti mm. tammikuun kirjelmään osallistunut Felix Seppälä.

Moni kokoomuslainen olisi kylläkin hyväksynyt pääministerinä talvesta 1959 alkaen toimineen Maalaisliiton puheenjohtajan V.J. Sukselaisen valitsemisen presidentiksi – tai kaatanut Kekkonen hänen avullaan. Maalaisliitto oli kuitenkin jo nimennyt Kekkonen – ja Sukselainen suistettiin pian pääministerin paikalta Kansaneläkelaitoksen asuntojupakalla, tosin ilmeisen syyttömänä. Esimerkiksi Hetemäki ajoi puolestaan ainakin kaksilla rattailta – kieltäytyen ilmeisin verukkein ryhtymästä Hongan valitsijamiesehdokkaaksi, mutta jopa laatien tämän kampanjaan pamfletin.<sup>299</sup>

## **Puoluejohto kirjelmöi**

Kesällä tunteet vaalikentillä kuumenivat ja 20.9.1961 puoluevaltuusto velvoitti puoluehallituksen kiinnittämään huomiota "lehden toimittamistapaan, koska Uuden Suomen eräät kannanotot ja kirjoitukset ovat jo pidemmän aikaa herättäneet kokoomuksen jäsenistössä levottomuutta".

US:n johtokunnalle ja toimitusneuvostolle lähetettiinkin 30.9. puheenjohtaja Jussi Saukkosen ja puoluesihteerin Rauno Kosken allekirjoittama kirje, jossa aluksi viitattiin em. huhtikuiseen

<sup>297</sup> TvK 25.3.1961, ptk ja kirjelmä US:n johtokunnalle 23.3.1961, USark, KA. – Mannerheim-ristin ritareita olivat Airo ja Aulanko, lottavaikuttaja ja pankkiryöstön sankari Saara Forsius (s. Hiidenheimo).

<sup>298</sup> Jk 21.4.1961, ptk, USark, KA. Kekkonen päiväkirjat 1 s. 432. – Kirjoittajalla on asiasta muistikuvia kokoomuslaisen kunnallispoliitikon kotoa. Valitsijamiesehdokkaana isäni kannatti Hongan luovuttua yhtenä ensimmäisistä Kekkonen äänestämistä, mutta ei päässyt läpi näyttävästä kampanjasta huolimatta.

<sup>299</sup> Perttula 2017, s. 388, J.Koivisto 2006 s. 173-180.

tapaamiseen ja siellä annettuun US:n lupaukseen tukea Kokoomuksen valitsemaa ehdokasta. Puoluejohto viittasi myös johtokunnan ja toimitusneuvoston päätökseen toimittaa lehteä "kokoomuspuolueen hengessä"; näin oli linjattu jo 1939 pitkän riidan päätteeksi.

Kaikesta tästä huolimatta US:n "kirjoitukset ja artikkelit samoin kuin toimittamistapakin ovat kevään, kesän ja syksyn aikana olleet niin horjuvia, että lehden kannanottoja on pidettävä suorastaan vahingollisina puolueelle. Tilannetta ei ole parantanut se, että lehti on myöhemmin korjannut tekemiään erehdyksiä jälkiartikkeleilla, joissa on peruutettu aikaisempi kannanotto."

Puoluejohto viittasi myös lehden levikkikampanjaan ja esitettyihin kysymyksiin siitä, "onko Uutta Suomea pidettävä kokoomuksen pää-äänenkannattajana. Tähän on puolueen johdolla ollut vaikea vastata --- myönteisesti". Puolue pyysikin johtokunnalta ja toimitusneuvostolta kirjallista selvitystä. "Uusi Suomi ei nykyisellään ole täyttänyt puolueen pää-äänenkannattajalle asetettavia vaatimuksia", Saukkonen ja Koski pelkistivät.<sup>300</sup>

### **Junnila moittii Keijo Korhosta**

Lehtiyhtiön johtokuntaan edelleen kuulunut ja US:n pääkirjoituksia (myös Hongan ehdokkuudesta) usein laatinut Junnilla kirjoitti puolestaan *Uuden Suomen* toimitusneuvostolle 27.9. kysellen samaa kuin puolueen johtokaksikko. Konkreettisesti hän hämmästeli sitä, että Vaalirintamalta-palstalla oli julkaistu filosofian lisensiaatti Keijo Korhosen Herra Toimittaja-teksti, jossa korostettiin Urho Kekkosen ulkopoliittisia ansioita J.K. Paasikiven seuraajana. Korhonen kiisti vetoamisen puolueiden yksimielisyyteen ulkopoliittikan päämääristä: "Hongan taakse kerääntynyt ryhmittymä" ei "ole hyväksynyt presidentti Kekkosen näkemystä hallituspolitiikan vaikutuksesta idänsuhteisiimme.--- Meidän olemassaolomme riippuu yhä edelleen --- siitä, että onnistumme säilyttämään Neuvostoliiton luottamuksen."

Nuori historiantutkija ja turkulainen ylioppilasjohtaja esitti siis kommenttina puoluesihteeri Kosken puheeseen 21.9. teesejä, jotka tulevana vuosina tulivat tutuiksi "virallisen ulkopoliittikan" lähtökohtina. 1950-luvun vapaamman keskustelun aikana niitä oli kuultu harvemmin, ja ne ärsyttivät varmaan monia US:n lukijoita. Ilmeisesti suomettumis-käsite esiteltiin Suomessa tosin vasta kymmenisen vuotta myöhemmin – silloin *Uudessa Suomessa*.

Junnila ihmetteli, miten Korhosen teksti oli julkaistu palstalla, jolla muutoin oli Honkaa puoltavia kokoomuspoliitikkojen puheenvuoroja. Kaiken lisäksi Junnilla väitti Korhosen lukeutuvan Suomen Kansanpuolueeseen. US:n jälkiartikkelissakin "kuului lävitse jokseenkin peittelemätön vahingonilo

---

<sup>300</sup> TvK 5.10.1961, ptk ja liitteenä Kokoomuksen puoluejohdon kirje, USark, KA.

sen johdosta, että Hongan taakse asettunut puoluekokouksen enemmistö ei ollut sen suurempi kuin se oli."

Myöhemmän journalismin näkökulmasta Korhosen teksti edusti pirteää keskustelua, joka voi lisätä lehden levikkiä. Vallalla oli kuitenkin snellmanilainen näkemys, jonka mukaan sanomalehden jokaisen rivin – myös seitsemän pisteen petiitillä ladotun Korhosen otsikottoman puheenvuoron – oli edustettava lehden linjaa.

Johtokunta sai myös julkilausuman Mikkelin läänin kokoomuspiiriltä. Sen mukaan "kenenkään puolueeseen kuuluvan --- ja varsinkaan sen pää-äänenkannattajan Uuden-Suomen" ei sovi toimia Hongan ehdokkuutta vastaan.

US-yhtiön johtokunnan työvaliokunnassa 5.10.1961 oli Hetemäki jälleen paikalla. Keskustelua ei kuvattu pöytäkirjassa, mutta yksimielisesti hyväksyttiin puoluehallitukselle vastauskirje. Siinä valiteltiin Korhosen puheenvuoron julkaisemista, mutta muutoin ei työvaliokunnan mukaan tietoon ollut tullut moitteita US:n vaalikirjoittelusta. Päinvastoin mm. asiamieskokouksissa oli keuhuttu lehden "rauhallista asennetta". Keväällä vedetty linja pysyi voimassa.<sup>301</sup>

### **Nootti muuttaa tilanteen**

Tilanteen muutti Neuvostoliiton 30.10.1961 jättämä nootti, jossa viitattiin kasvaneeseen sodan uhkaan Euroopassa. Presidentti Urho Kekkonen oli tuolla hetkellä Yhdysvaltain-matkallaan Havaijilla, jossa ei siis ollut paikalla yhtään suomalaista toimittajaa. Lehtikuvan Kalle Kultala otti sen sijaan kuuluisan kuvan Kekkosesta seurueineen pohtimassa tilannetta uimarannalla.

Sittemmin on väitelty siitä, oliko presidentti jopa tilannut nootin varmistukseksi uudelleen valintansa. Nykyisen tutkimuksen mukaan hän ilmeisesti ainakin tiesi etukäteen Neuvostoliiton puuttuvan jollakin tavalla presidentinvaaliin. UKK ei yllättynytkään Havaijilla, vaan piti Novosibirskin tapaamiseen huipentuneen prosessin tunnetulla tavalla hallinnassaan.

Moni rinnasti nootin syksyn 1939 neuvottelukutsuun ja isänmaallinen, presidenttiä tukeva mieliala levisi laajalle. Jopa siihen astinen Kekkosen "koskenniemeläinen" vastustaja, *Uuden Auran* päätoimittaja ja tuleva US:n artikkelitoimittaja Sakari Talvitie kirjoitti kannustavasti

---

<sup>301</sup> TvK 5.10.1961, ptk, jonka liitteenä Kokoomuksen, Junnilan ja Mikkelin Kansallisliiton kirjeet sekä leike Korhosen tekstistä, USArk, KA. – Kielentutkija Taru Kolehmainen *Kanavassa* 2007 julkaiseman artikkelin mukaan sanan Finnlandisierung suomennos julkaistiin ensi kerran tämän kirjoittajan uutisessa Bonnista 1971. Olin haastatellut termin keksijää, sosiaalidemokraattista prof. Richard Löwethalia, joka ymmärsi Suomen asemaa, mutta varoitti saman linjan soveltamisessa Länsi-Saksassa.

Tamminiemeen saaden kiittävän vastauksen. *Uudelta Suomelta* ei tässä ilmapiirissä vaadittu enää ärhäkämpää Kekkonen arvostelua.

Olavi Hongan luovuttua ehdokkuudesta Kokoomus lähti presidentinvaaliin vailla omaa ehdokasta. SDP asetti sen sijaan ehdolle Rafael Paasion. Matti Aution mielestä Kokoomus oli tullut sille linjalle, jolla *Uusi Suomi* oli ollut jo puolitoista vuotta aiemmin.

Valitsijamiesvaalissa Kekkonen oli ylivoimainen. Itse vaalitoimituksessa 15.2.1962 kokoomuslaiset äänestivät häntä ja Kekkonen valittiin jo ensimmäisellä kierroksella. Tuolloin oli kulunut tasan 600 vuotta Itämaan edustajien osallistumisesta ensi kerran Ruotsin kuninkaanvaaliin, mitä oli rummutettu vaali-innon lisäämiseksi. Se olikin ennätysellistä.<sup>302</sup>

### **Kekkonen kiitokset**

Vaalin käytännössä ratkettua Urho Kekkonen kiitti 18.1.1962 Petäjäniemeä pariliuskaisessa, käsin kirjoitetussa Hyvä Veli- kirjeessä "siitä korrektista – sanoisin vielä enemmän – sympaattisesta tuesta, jolla lehdessäsi suhtauduit minuun presidentinvalitsijamiesten vaalien aikaan. Osaan antaa sille sitä suuremman arvon, kun tiedän, minkälaisen paineen alaisena sait toimia."<sup>303</sup>

Kekkonen koki siis *Uuden Suomen* tukeneen häntä presidentinvaalissa 1962. Tämäkin saattoi vaikuttaa Kokoomuksen pääsemiseen vaalin jälkeen maan hallitukseen – tosin saamatta itse valita ministereitään. Kahta vuotta myöhemmin puolue lähti Johannes Virolaisen porvarihallitukseen ilman tällaista nöyryytystäkin. Taustalla vaikutti tosin ensi sijassa SDP:n boikotoiminen – ainakin väitetysti ulkopoliittisista syistä. SDP:n Canossan-matkan jälkeen Kokoomukselle alkoi sitten 1966 yli kahden vuosikymmenen korpivaellus oppositiossa.

*Helsingin Sanomat* oli koko vaaliprosessin ajan tanakasti Kekkoa vastaan. Pääkirjoituksissa ei Novosibirskin ratkaisua sentään teiltä, mutta pakinoitsija *Arijoutsu* irvisteli vaalin ratkenneen jälleen yhdellä – nyt Kremlin äänellä.<sup>304</sup>

### **Kokoomus halkeilee**

Reaktionä noottiin – ja jo etukäteen pohtimanaan taktikointina – Kekkonen hajotti marraskuussa 1961 eduskunnan. Vaaleissa 4.-5.2.1962 Kokoomus yllätti menestymällä paremmin kuin koskaan

<sup>302</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 392-407. Kekkonen: Kirjeitä myllystäni 1 s. 138, – Kirjoittaja osallistui nuorena ylioppilaspoliitikkona vaali-innostuksen nostamiskampanjaan.

<sup>303</sup> Urho Kekkonen Petäjäniemelle 18.1.1962, Petäjäniemen kok., KA.

<sup>304</sup> Mainio, emt. s. 179-192.

vuoden 1948 jälkeen, mikä ilahdutti *Uutta Suomea* presidentinvaalin vaikeuksien jälkeen. Edustajamäärä nousi kolmella, joskin ääniosuus hieman laski.

Kokoomus pääsi siis uuteen Ahti Karjalaisen hallitukseen – ei aivan paraatiovesta, mutta sentään omalla nimellään eikä työnantajien hattua kantaen. Kuten jo kesän 1960 hankkeessa, puolueen oli kuitenkin hyväksyttävä mukaan skogilaiset ja hylättävä tannerilaiset.<sup>305</sup>

Presidentinvaali ja hallitusratkaisu aiheuttivat Kokoomuksessa ja samalla *Uuden Suomen* taustavoimissa säröjä, jotka jatkuivat tavallaan 1990-luvulle saakka. Puoluejohdon mielestä oman vaikutusvallan ylläpitämiseksi oli tunnustettava Kekkosen ylivoimaisuus ja mukauduttava ns. ulkopoliittisiin realiteetteihin. Tuure Junnilaan henkilöidyn suunnan mukaan periaatteita ei saanut myydä – etenkin, kun toivottu palkkiokin jäisi enintään murusiksi presidentin pöydästä eli apupuolueen rooliin hallituksissa, kunnes SDP:n "hallituskelpoisuus" palaa. Silloin Kokoomus voidaan jättää pysyvään oppositioon.

Kokoomuksen jakautuminen ei ollut jyrkkää – kuten ei ollut samanaikainen SDP:n hajoaminen eikä täysin hieman myöhempi SKP:n halkeaminenkaan. SDP:ssä oli "kolmas linja", joka lopulta tuli puolueen johtoon, ja SKP:ssäkin hoiperteli välimaastoon jääneitä Hertta Kuusisesta alkaen.

Kuvaavasti jo talvella 1962 Kokoomuksen eduskuntaryhmässä äänestettiin vaihtelevasti hallitukseen lähtemisestä – lopulta tasaisin luvuin 18-14. Monet kokoomuslaiset eivät kuitenkaan sitoutuneet missään vaiheessa kumpaankaan äärilaitaan – eivät etenkään 1970-luvulla, jolloin Ilkka Kanervan nuorisosiipi vaati dogmaattista sitoutumista Kekkoseen ja "viralliseen ulkopoliittikkaan" toisen äärisiiven lähtiessä uuteen perustuslailliseen puolueeseen.<sup>306</sup>

Jo talvella 1962 *Uuden Suomen* lähipiiri oli hajalla hallituspolitiikan osalta. Jännitteet heijastuivat nopeasti lehteen ja johtivat muiden syiden ohessa Petäjaniemen syrjäyttämiseen 1964

Kokoomuksen sisäisen opposition keskeisiä hahmoja oli eduskunnasta pudonneen Junnilan ohella sinne komeasti noussut Raimo Ilaskivi – molemmat *Uuden Suomen* ahkeria pääkirjoittajia ja US-yhtiölle tärkeän pankkimaailman johtohahmoja. Myös Margit Borg-Sundmanin näkemyksiä julkaistiin US:ssa usein, vaikkei hänellä ollutkaan lehdessä erityistä asemaa ja hänen moralistiselle päätökselleen sekä spontaanisuudelleen hymähdeltiin US:n toimitusneuvotteluissa siinä kuin kansanedustaja Erkki Haran julkisuuteen tyrkyttäytymiselle.

Kokoomuksen sisäinen oppositio korosti 1960-luvun alkupuolella talous- ja nimityspoliittikkaa – ei ulko- eikä valtapoliittikkaa. Maalaisliiton dominoimien hallitusten katsottiin suosivan maataloustuottajia ja sivuuttavan Kokoomukselle keskeisen virkamieskunnan tarpeet samalla kun valtiontalous pysyi retuperällä.

<sup>305</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 408.

<sup>306</sup> Tästä mm. Varesen kokoomushistoriat sekä *Virmavirta* 1977.

Johtokunnassa Juuso Waldenin ja Lauri Kirveen kaltaiset metsäteollisuusmiehet ylläpitivät suhteita Kekkoseen ja niin teki eleettömästi Paavo Honkajuurikin, jonka johtamalla Rauma-Repolalla oli suuria intressejä Neuvostoliiton-kaupassa. Muutoin Kansallispankin leiri oli etäämpänä Kekkonen taikapiiristä.<sup>307</sup>

Erityisen mutkikas oli US:n toimitusneuvoston puheenjohtajan Päiviö Hetemäen linja – myös hänen myöhemmän maineensa valossa. Onhan Hetemäkeä pidetty Kokoomuksen Kekkos-suhteiden ja ulkopoliittisen realismin kulttihahmona.<sup>308</sup> Jäättyään eduskunnasta 1962 Hetemäki aktivoitui kirjoittajana *Uudessa Suomessa* pitäen samalla tiivistä yhteyttä Matti Autioon. Vaikka Hetemäki oli runnonut 1960 Kokoomusta hallitukseen ja liehitellyt presidenttiä termillä Paasikiven-Kekkonen linja, hän vastusti jokseenkin samalla henkisellä pohjalla luotua Karjalaisen hallitusta.<sup>309</sup>

### Hetemäki ja Junnila reagoivat

Kiistely presidentinvaalista ja hallituspolitiikasta sai US-yhtiössä heti jälkinäytöksiä. Hetemäki pyysi 8.3.1962 vapautusta johtamastaan toimituksen neuvottelukunnasta; ehkä hän koki joutuneensa puun ja kuoren väliin. Johtokunta nimesi virkaa tekeväksi puheenjohtajaksi Arvo Salmisen, mutta päätti selvittää, voisiko Hetemäki peruuttaa päätöksensä. Näin tapahtui ja 30.4. hänet nimettiin edelleen tehtävään. Kokoomuksen uusi eduskuntaryhmäkin kutsuttiin lehteen vierailulle 5.4.<sup>310</sup>

Hetemäen ohella reagoi Junnila, joka kieltäytyi samana päivänä 8.3.1962 US:n yhtiökokouksessa uudelleen valinnasta johtokuntaan. Hänen tilalleen tuli Kokoomuksen nouseva tähti, kansanedustaja Juha Rihniemi. Jukka Koivisto katsoo Hetemäen elämäkerrassaan, että Junnilan US-kritiikki oli suunnattu ensi sijassa Hetemäkeä kohtaan. *Uusi Suomi* oli jopa jättänyt vaalikampanjan loppuvaiheessa julkaisematta Junnilan puhereferaatteja ja moittinut tämän jyrkkää puhetta eduskunnassa. Kaiken huipuksi Junnila oli siis pudonnut parlamentista. Kuten mainittiin, myös

<sup>307</sup> Vares, *Suomalaiskansallinen* 3, 407-424 ja 438-460, Kuisma 2004. Näkemys perustuu myös kirjoittajan kokemuksiin KOP:n pääjohtajan läheisenä avustajana vuosina 1978-83. Honkajuuren ja muiden Kekkos-suhteista ks. myös Urho Kekkonen päiväkirjat (nimihakemisto on), joissa kerrotaan yhteisistä metsästysretkistä ja muista tapaamisista. Ilaskiven ja Junnilan roolista US:n avustajina ks. pääkirjoittajaluettelo, USark, KA. Viittaukset US:n joka-aamuisiin toimitusneuvotteluihin perustuvat kirjoittajan muistikuviiin. Petäjaniemi ja Poukka esittivät niissä henkilöarvioitaan varsin avoimesti. Paikalla oli toimituksen johdon ohella kunkin osaston listatoimittaja – toisinaan hyvinkin nuori journalisti.

<sup>308</sup> Vrt. Hetemäen juhlaKirja *Tosi suomalainen* (1973). Jukka Koiviston elämäkerran *Päiviö Hetemäki – sovinnontekijä* kannessa Kekkonen ja Hetemäki ovat rinnan.

<sup>309</sup> Koivisto emt. s. 195-199, Vares: *Suomalaiskansallinen* 3 s. 424-429.

<sup>310</sup> Jk 8.3., 30.4.1962, ptk, USark, KA.

Pariisin-kirjeenvaihtaja Heikki Jalanti erosi toimestaan vastalauseena US:n linjalle presidentinvaalissa.<sup>311</sup>

Eronpyyntö-episodi saattoi hetkeksi lujittaa Hetemäen asemaa. Hän oli siis mittauttanut sen. Hetemäen toiminta US:ssa vuosina 1961-63 vaikuttaa toisaalta poukkoilevalta. Jukka Koivisto kysyy jopa, pelasiko Hetemäki kaksilla korteilla. *Tarkkailijan* nimimerkillä hän moitti US:ssa keväällä 1963 Suomen ulkopoliittikkaa suotuisan kansainvälisen tilanteen hyödyntämättä jättämisestä – meneillään oli Kuuban kriisin jälkeinen kylmän sodan lyhyt suojasää, joka huipentui osittaiseen ydinkoekieltosopimukseen saman vuoden kesällä.

Nimimerkki tunnistettiin ainakin Tamminiemessä, mikä johti kiivaaseen kirjeenvaihtoon miesten kesken ja heidän suhteidensa väliaikaiseen viilentymiseen. Lopuksi Hetemäki kirjoitti samoista teemoista omalla nimelläänkin Myllykirjeissään presidentti oli myrkyllinen Hetemäen perustellessa vastauksissaan kantaansa UKK:n mielestä turhan opettavaisesti. Heidän poliittinen väittelynsä jatkui kirjeitse vielä 1965.

US-yhtiön johtoportaan oli erilaisia yhteyksiä Karjalaisen kabinettiin. Osmo Oittinen oli ollut ehdolla sen valtiovarainministeriksi, mutta US-yhtiön ylimmän johdon vastusteltua toimitusjohtajan väistämätöntä virkavapautta salkun sai US-yhtiön pian muodostetun hallintoneuvoston puheenjohtaja Osmo P. Karttunen. Hän väitti ystävälleen Karjalaiselle kesäkuussa 1963, että Hetemäki erotettaisiin *Uuden Suomen* toimitusneuvostosta ja Petäjäniemi päätoimittajan paikalta. (Jälkimmäinen tapahtuikin pian.) Rihtniemi, Saukkonen ja nouseva puoluevirikailija Harri Holkeri olivat puolestaan valitelleet Maalaisliiton Jouko Loikkaselle *Tarkkailijan* kirjoitusta.<sup>312</sup>

US-yhtiöstä Kekkonen lähipiiriin välikäsien kautta levinneet juorut olivat usein epätarkkoja, mutta vaikuttivat asenteisiin lehteä kohtaan. *Uusi Suomi* purjehti kaikkiaan ristiaallokossa.

### **Kiistoja Kekkonen ja Karjalaisen kanssa**

Pääkirjoituksissaan *Uusi Suomi* tuki lähtökohtaisesti Karjalaisen hallitusta. Presidentin kanssa lehti törmäsi yhteen jo syksyllä 1962 arvosteltuaan sopimusta Saimaan kanavasta. Moitteet tulivat Tamminiemestä Hetemäen kautta, joka puolusti UKK:lle oikeutta arvostella myös ulkopoliittikkaa. Kiistaa syntyi myös kommunistivetoisesta nuorisofestivaalista Helsingissä kesällä 1962, jonka

<sup>311</sup> Yhtiökok. 8.3.1962, ptk, USark, KA. Koivisto, emt. s. 179. Vares, Suomalaiskansallinen 3 s. 404-405.

<sup>312</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 426-429, Koivisto, emt. etenkin s. 176. Kekkonen pvk 2 s. 103, 120, 179. Kekkonen pvk 1 (Kirjeitä myllystäni 1, 1976) s. 135-137, 227. Oittisen ministeriehdokkuudesta Jyrki Paaskoski: Osmo P. Karttusen elämäkerta Kokoomusbiografiassa.



selostamista niin US kuin HS ainakin alkuun boikotoivat Kekkonen moittiessa jälkikäteen "loiskiehuntaa".<sup>313</sup>

Uusi yhteenotto Kekkonen ja Karjalaisen kanssa seurasi keväällä 1963, kun US:n pääkirjoituksessa oli arvosteltu presidentin Unkarin-matkaa. Maalaisliiton *Maakansa* hämmästeli, miten hallituspuolueen "päälehti" oli vikuroinut ulkopolitiikassa ja pääministeri yhtyi kritiikkiin. Petäjäniemi moitti vaatimusta kirjeessään Karjalaiselle sananvapauden rajoittamiseksi.

Presidentti oli ehtinyt lähettää myllykirjeen asiassa Petäjäniemelle jo ennen tuota väittelyä. UKK leimasi US:n pääkirjoituksen itseään "henkilökohtaisesti halventavaksi" ja tahalliseksi kiitellen sentään lehden kannanottoja "joskus viime aikoina" – varmaan lähinnä presidentinvaalissa. Petäjäniemi pyysi anteeksi tekstin muotoilua, mutta puolusti lehdistön oikeutta arvioida myös ulkopolitiikkaa.

Myllykirje lähti Tamminiemestä myös Tauno Kuosan kirjoittelusta US:ssa sekä tämän teoksesta *Oman aikamme maailmantapahtumat*. Petäjäniemi pahoitteli "tapaus Kuosaa" – siis omaa toimittajaansa.<sup>314</sup>

## 7. Nousu taittuu – Petäjäniemi sivuraiteelle

Noottikriisin ja Honka-liiton varjo ei täysin väistynyt *Uuden Suomen* yltä ja vaikutti ilmeisesti Petäjäniemen lähtölaskentaan. Oli tosin muitakin syitä. Päätoimittaja oli ilmeisen väsynyt ja *Uuden Suomen* markkina-asema sekä kannattavuuskin olivat uudelleen heikentyneet.

*Uuden Suomen* levikki oli 1950-luvun lopulla hieman noussut, mutta HS:n etumatka pysyi suurena. Tämän ohessa toinen Kokoomuksen äänenkannattaja eli *Aamulehti* pyrki valtakunnalliseksi vaikuttajaksi. Kun AL:n levikki ohitti 1963 US:n, koko henkilökunta sai joulurahan. *Aamulehti* ei tosin tähännyttä varsinaisesti valtakunnalliseen levikkiin, joka olisi vaatinut kalliita yökuljetuksia ja ehkä vielä kalliimpaa aluetoimittajaverkkoa. Riitti, että se oli vahvan Pirkanmaan ykköslehti ja sen ohella arvostettu vaikuttaja politiikan, kulttuurin ja talouden eliitin

<sup>313</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 407-428. Hetemäki-myytistä mm. Tosi suomalainen-teos. Nuorisofestivaalista mm. Krekola 2012, Parpola – Puro 2021, s. 177-180.

<sup>314</sup> Karjalaisen ja Petäjäniemen kv. 3.5. ja 5.5.1963, Kekkonen ja Petäjäniemen 13.1. ja 18.1., 29.4. ja 2.5.1963, Petäjäniemen kok., KA.

silmissä. Kalliita omia ulkomaankirjeenvaihtajia ei *Aamulehti* lähettänyt, mutta hankki HS:n lailla UPI:n uutispalvelun.

*Aamulehden* levikkiä yritettiin kylläkin laajentaa – toisinaan kalliisti – eri suuntiin sen ydinalueelta. Kokoomuksen aktiiveille AL oli US:n vaihtoehto ainakin Jyväskylää myöten, jossa kahdesti nimeään vaihtanut kokoomuslehti oli henkijieverissä. Päätoimittaja Jaakko Hakalalla oli entisenä kansanedustajana poliittiset yhteydet, mutta hän osasi myös johtaa ja innostaa toimitustaan.<sup>315</sup>

## Tulos paikoillaan

US-yhtiön tulos aaltoili 1950-luvun puolivälin muutaman hyvän vuoden jälkeen inflaatiosta puhdistettuna puolen miljoonan nykyisen euron tasolla. Kun 1955 liikevaihto oli ollut 32 miljoonaa ja tulos runsaat 760.000 nykyeuroa, oli tulos devalvaatiovuotena 1957 jokseenkin samalla liikevaihdolla vain 382.000 nykyeuroa. (Ks. liitteet.) Vuoden 1962 tulos 565.000 nykyeuroa jäi reaaliarvoltaan tuon jälkeen yhtiön parhaaksi pitkäksi aikaa.

Lehtitaloksi laajentuneen yhtiön liikevaihto nousi sentään myös reaalisesti yltäen 1965 jo 50 miljoonaan nykyeuroon, mutta myynnin kasvu ei siis vahvistanut juuri lainkaan näytettyä tulosta (runsaat 380.000 nykyeuroa). Tulosten kaunisteluun palaan.

*Uuden Suomen* levikki nousi hieman "vastahyökkäyksen" alussa saavuttaen 1961 tutkimuskauden ennätyksen 91.800 kpl. Sen jälkeen US:n levikki hitaasti heikkeni. Kysymys on nyt virallisesti tarkastetuista luvuista, mutta niihinkin saattoi Levikintarkastus Oy:n sääntöjen rajoissa vaikuttaa. Tähän palaan, kun US:n levikkilukujen "doping" voimistui. HS:n levikki puolestaan aleni vuoteen 1959 saakka, joten US kavensi hieman lähes kolminkertaiseksi revähtänyttä etumatkaa. Sitten HS kasvatti sitä uudelleen – alkuun tosin hitaasti.

US:n toimitus tuskin ainakaan tiedosti numeroiden sanomaa – välimatka "konttoriin" oli perinteisesti suuri, vaikka samassa korttelissa toimittiin, tosin pihan erottamina eri rakennuksissa. Sen sijaan johtokunnassa numerot – levikkitiedot niihin luettuina – saattoivat ruokkia ajatusta päätoimittajan vaihtamisesta ja muutoinkin johtoportaan uudistamisesta. Ainakin numerot tarjosivat toimille perusteita, vaikkei niitä pöytäkirjaan merkittykään.<sup>316</sup>

<sup>315</sup> J. Pietilä 2011, s. 120. Vrt. selvitys Jyväskylän kokoomusvaltuutettujen lehtitilauksista 1970-luvulla, USark.

<sup>316</sup> Ks. liitetaulukot. HS:n levikkiluvut Jensen-Eriksen-Hänninen-Mainio, emt. s. 422, US:n SLH 7 (hakuteos) s. 207.

## Toimitusta organisoidaan

*Uuden Suomen* toimitus kasvoi 1960-luvun alussa vähitellen yli sataan henkeen. Tämä kilpailuvoima pyrittiin säilyttämään HS:n tasolla. US:n osalta Esko Keräsen väitöskirjan ilmeisen epätarkkaan aineistoon nojaava Pekka Mervola katsoo kilpailijaparin toimittajien lukumäärän kasvaneen 1950-luvulta 1960-luvun puoliväliin saakka jokseenkin tasatahtia. HS oli repäissyt tässäkin etumatkaa 1930- ja 40-luvuilla, mutta Petäjäniemen kaudella US olisi ottanut sitä jopa hieman kiinni.<sup>317</sup>

Sen enempää Riekin kuin Oittisen paljon puhuttu saituus ei siis estänyt US:n toimituksen kasvua. Toimittajakunnan palkkataso pysyi kylläkin matalana, mikä alensi painetta yhtiön tulokseen, mutta vauhditti siirtymisiä tiedottajiksi ja aikakauslehtiin. Sivutyöt olivat US:ssa yleisiä, ja toimituspäällikkö Jouko Ruotsalaisen mukaan aikakauslehtiä saikin avustaa lukuun ottamatta Sanoma-konsernin lehtiä. "Senttaaminen" hajotti tietenkin toimittajien voimia ja ideoitakin.<sup>318</sup>

Johtamista vahvistettiin nimittämällä 1961 Bonnin-kirjeenvaihtaja Keijo Kylävaara uuteen uutispäällikön tehtävään kai lähinnä koordinoimaan vuoroissa työskentelevien kolmen toimitussihteerin työtä; toimituspäällikkö Ruotsalainen ei tähän juuri osallistunut. Kylävaarakaan ei päässyt työssä alkua pidemmälle, vaan siirtyi jo 1963 samaan, Ludviginkadullakin uuteen toimeen HS:ssa – mainitsematta US:n uutispäällikkyyttä myöhemmin hakuteoksissa. Aikaa myöten hänestä tuli yksi HS:n päätoimittajista.

Kylävaaran seuraajaksi uutispäällikkönä nimitettiin ansioitunut toimitussihteeriksi Unto Teräsvirta. Hän ei kuitenkaan saanut otetta tehtävään, jonka asema toimituksessa olikin hämärä. Teräsvirta hoiti mieluummin toimitussihteerien työvuoroja näiden sijaisena. Sihteeriksi hän palasi 1967 vaihtamalla paikkaa Esko Muinosen kanssa.

Petäjäniemi organisoivat toimitustaan talvella 1963. Suuresta kotimaanosastosta, jolla ei ollut erillistä päällikköä, lohkaistiin omiksi ryhmikseen maaseutuosasto (eli aluetoimittajat) sekä Suur-Helsingin osasto. Edelleen kotimaanosaston sisälle muodostettiin Aution alaiseksi poliittinen osasto, jolla oli jo 1800-luvun valtiopäiväreferenttien perinteitä. Muilta osin kotimaanosaston esimiehenä oli ainakin muodollisesti toimituspäällikkö tukenaan uutispäällikkö. Edelleen oli

<sup>317</sup> Mervola, emt. s. 291. Jensen-Eriksen - Hänninen - Mainio, emt. esittelee taulukossaan s. 423 HS:n toimituksen vahvuuden vasta vuodesta 1999 alkaen. Käsittelen toimittajien lukumääriä myös johtopäätösosassa.

<sup>318</sup> Kirjoittajan muistitieto muiden lehtien avustamisesta US:n toimituksen tiedotustilaisuudesta. – Tiedottajiksi siirtyivät Petäjäniemen kaudella mm. Veli-Matti Hepoluhta, Matti Iranto, Matti Paavonsalo, Markku Pesonen ja Risto Varjonen sekä pian sen jälkeen mm. Pentti Heimolainen, Veikko Löyttyniemi ja Martti Savojärvi.

kasvava joukko suoraan päätoimittajan alaisia erikoistoimittajia, perinteiset kulttuuri-, talous-, ulkomaan- ja urheiluosastot päälliköineen, Uuskuva, arkisto ja päätoimittajan sihteeri sekä legendaarinen vahtimestari Aku Vihermaa lähetteineen. Lisäksi oli osatoimisia uutisten vastaanottajia sekä moninaisia avustajia etenkin urheilussa ja kulttuurissa.

Kuvio voi vaikuttaa sekavalta, mutta käytännön työ sujui entiseen tapaan toimitussihteerien ohjannassa.<sup>319</sup>

Suur-Helsinki -osaston eriyttäminen kertoi, että Lönnrotinkadulla oli havaittu pääkaupunkiseudun nopea kasvu. Osasto seurasi etenkin kunnallisasioita. Lisäksi lyhyen aikaa joka toinen viikko julkaistu Suur-Helsinki-liite muutettiin syksyllä 1963 viikoittain ilmestyväksi. Alueellisuuden oivaltaminen saattoi olla toimitusjohtaja Oittisen ideoita. Liitettä ei tietenkään jaettu muualla Suomessa. Ohjelmaan tulivat myös kaatuneiden kokoomuslehtien tilalle perustetut viikkoliitteet Turkuun (*Auralehti*) ja Lahteen.

Kaikista paikallisliitteistä luovuttiin 1960-luvun loppupuolen säästötoimissa. Ainakin pääkaupunkiseudun liitteestä olisi ehkä kannattanut pitää kiinni – etenkin kaupan tarjousilmoittelulle tärkeä US:n levikki oli täällä *Helsingin Sanomiin* verrattuna jo kovin pieni. Sitten paikallisuus on korostunut sanomalehtien valttina radion ja tv:n tultua ylivoimaisiksi suurten kansainvälisten ja kansallistenkin uutisten kertomisessa jo ennen internet-aikaa.

1980-luvulla pääkaupunkiseudun seuranta yritettiin US:ssa ajoittain kohentaa. Tosin myös HS oli melko verkkainen kehittämään pääkaupunkiseudun seuranta perinteisiä kunnallis-, onnettomuus-, tilaisuus- ja vastaavia uutisia syvemmälle.<sup>320</sup>

## **Petäjäniemi halutaan sivuun**

Olivat pääsyinä sitten presidentinvaalin aikaan kärjistyneet poliittiset ristiriidat tai *Uuden Suomen* tuloksen ja levikin polkeminen paikallaan, johtokunta päätti 20.12.1963 "siirtyä kahden päätoimittajan järjestelmään". Käytännössä tämä johti Petäjäniemen syrjäytymiseen ja Pentti Poukan nostamiseen *Uuden Suomen* johtoon.

Ratkaisun taustaa valaisee Petäjäniemen tuore, tosin päiväämätön ja signeeraamaton muistio. Sen mukaan J – ilmeisesti vuorineuvos Juuso Walden – oli soittanut talvella 1964 myöhään illalla Petäjäniemelle ja kertonut ottaneensa ensin yhteyden US-yhtiön johtokunnan puheenjohtajaan

<sup>319</sup> TvK 7.2.1963, ptk. Toimintakertomuksessa 1965 yhtiön toimittajien lukumääräksi mainitaan 126, joista toistakymmentä oli Kauppalehdessä ja saman verran aikakauslehdissä, yhtiökok. 21.4.1966, ptk:n liite. Kaikki USark, KA.

<sup>320</sup> Jk 10.10.1963, ptk, USark, KA. Vesikansa 1994, mm. s. 133.

Tauno Angervoon sekä Lauri Kirvekseen ja Eino E. Suolahteen. Sitten Walden oli keskustellut asiasta lisää KOP:n (ilmeisesti sen hallintoneuvoston) kokouksessa ja saanut käsityksen, että Petäjaniemi jatkaisi vastaavana toimittajana ja saisi itse valita alansa. (Petäjaniemi saikin vastuulleen varmaan itselleen läheisimmät osastot, mutta menetti ykkösasemansa.)

J oli kysynyt Angervolta, "onko P suuttanut hänet". Tämän Angervo oli kiistänyt, mutta sanonut, että Petäjaniemi "edustaa erilaisia käsityksiä kun hän ja erilaista linjaa". Angervo oli viitannut myös toimituksen riittäisyyksiin ja väittänyt, ettei Petäjaniemi tule toimeen sen kanssa. Petäjaniemelle J oli puhelussaan haukkunut Osmo Oittisen "ja sanonut, että kaikki johtuu tästä". Petäjaniemi kirjoitti muistion loppuun suosimallaan sinisellä värikynällä "Hämäystä?" – mitä tällä tarkoittikaan. Ainakin Petäjaniemi lienee pitänyt Waldenia tukijanaan.

Ilmeisesti Waldenille tarkoitettussa muistiossa tai sen luonnoksessa Petäjaniemi viittasi Angervon kirjeeseen, jonka tämä oli lähettänyt miesten tavattua 20.1.1964 – siis päätoimittajaratkaisun jälkeen – Helsingin Suomalaisella Klubilla. "Pahvista ilmenee selvästi OO:n (= Osmo Oittisen) vallanjano. Hän haluaa olla kustantaja `á la Eljas Erkko. Siihen tähtäsi aikoinaan mm. yhtiösäännön muutosehdotus, jonka avulla päätoimittaja haluttiin sulkea pois johtokunnan kokouksista ja toimitusjohtajalle antaa äänioikeus. Asiahan muuttui sitten, ehkä Sinun puuttumisellasi asioihin."

Petäjaniemi esitteli "klassillisen säännön" toimitusjohtajan asemasta lehtiyhtiössä. Hän "ei saa sekaantua esim. lehden toimitustapaan --- Eri asia on jos toimitusjohtaja omistaa lehden, mutta esim Erkko jätti lehden asioita meille päätoimittajille." (Tässä Petäjaniemi ilmeisesti kaunisteli muistojaan.)

Petäjaniemi kertoi hämmästyneensä Angervon näkemyksestä linjaerosta, mutta kirjoitti nyt tietävänsä, mitä tarkoitettiin. "Lehden sisäpoliittinen linja aijotaan muuttaa täydellisesti. Kekkosta ja maalaisliittoa ryhdytään lyömään oikein olan takaa. Jo ystäväni Pentti P. on tarpeeksi punainen vaate presidentille --- tiedän sen varmasti, mutta myös maalaisliitolle, joten ei lehden levittäminen ainakaan maaseudulle tule suurestikaan helpottumaan. Mutta siitähän ei olekaan kysymys. Arvelen, että OO pelkää minun vanhana lehtimiehenä olevan aivan liian hyvin tietoinen niistä kalliista virheistä, joita hän on tehnyt ja tekee jatkuvasti."

Petäjaniemi kertoi ymmärtävänsä, etteivät johtokunnan jäsenet jaksaa perehtyä lehtialaan, mutta ihmetteli, "että OO on saanut niin perusteellisesti TA:n [Angervon] pauloihinsa". Kaikesta huolimatta Petäjaniemi katsoi, että hänen oli jäätävä *Uuteen Suomeen*. "Olen kyllä kuullut, että oli odotettu (TA ja OO), että lähden heti. Jutusta tulee hyvä sensatio – minulla on paljon tuttavvia ja

kavereita kaikkialla – ja riemu on ylimmillään Aamulehdessä ja Hesassa. Miten US:n osakkeiden käy, se nähdään aikanaan. Ennustan huonoa, mikäli OO saa mielin määrin huitoa talossa".<sup>321</sup>

Petäjaniemi syrjäytettiin siis selvästi poliittisista syistä. Taustalla olivat lisäksi päätoimittajan ja toimitusjohtajan huonot välit. Jälkimmäisessä suhteessa myös Poukka ajautui heti ristiriitaan – mutta voitti valtataistelun Aamulehti-valtillaan, kuten myöhemmin kuvaan.

### **Kahden päätoimittajan järjestelmään**

Muodollisen keskustelun ratkaisusta alusti em. kokouksessa joulun 1963 edellä uusimuotoisen johtokunnan puheenjohtaja Angervo ja kaikki paikalla olleet – myös sen varsin uusi jäsen Juha Rihtniemi – osallistuivat keskusteluun, jota ei pöytäkirjassa selostettu. Läsnäolo-oikeutettu Petäjaniemi ei ollut paikalla.

Pöytäkirjan mukaan "toiseksi päätoimittajaksi päätettiin tiedustella Kauppalehden nykyistä päätoimittajaa Pentti Poukkaa". Jatkotoimet jätettiin Angervolle ja toimitusjohtaja Oittiselle, joka lienee vaikuttanut paljonkin ratkaisuun. Hän yritti myös hyödyntää tilannetta vahvistaakseen toimitusjohtajan asemaa päätoimittajiin nähden; tähän liittyyne Petäjaniemelle annettu em. "pahvi". Päätoimittajat olivat kansallisia kuulusuuksia, joiden nimi painettiin päivittäin lehden logon alle. He saattoivat jopa muistella, että toimitusjohtajat olivat olleet alun perin vain lehden taloudenhoitajia.<sup>322</sup>

Petäjaniemi ei vastustanut päätoimittaja-kollegan nimittämistä, mutta halusi säilyttää vastaavan päätoimittajan aseman. Hän varmisti myös eläke-etujaan – ehkä arvioiden 57-vuotiaana, ettei jatkaisi Poukan rinnalla varsinaiseen eläkeikänsä saakka. Poukka ei puolestaan alistamista Petäjaniemelle hyväksynyt.

Johtokunta päätyi 29.1.1964 jakamaan vastuut niin, että Petäjaniemi vastaa kulttuuri-, ulkomaan- ja urheiluasioista, Poukka kaikesta muusta. Hänestä käytettiin pöytäkirjassa kyllä luonnehdintaa "toinen päätoimittaja", mutta Poukka vastasi yhteiskunnallisesti keskeisistä politiikan ja talouden osastoista, pääkirjoituksista, koko laajasta kotimaanosastosta sekä toimitussihteeristöstä. Työnjaosta päätettiin laatia johtosääntö.

Päätöksen julkistaminen johti yllättävään reaktioon. Nimitystiedote lähetettiin illan suussa kirjekuussa US:n toimitukseen. Vuorossa ollut toimitussihteeri Martti Savojärvi soitti heti Matti Autiolle kysyen ohjeita. Tämä määräsi sijoittamaan tiedotteen sisäsivun alaosaan, mutta Savojärvi

<sup>321</sup> Päiväämätön, selvästi Petäjaniemen talvella 1964 laatima muistio, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>322</sup> Jk 20.12.1963, ptk, USark, KA. – Petäjaniemen ja Oittisen väleistä mm. Pirhonen, emt. s. 76 ja Petäjaniemen kv.

taittoi uutisen sentään pääkirjoitussivulle. Pian Autio laittoi lehteen oman uutisensa: "Uuden Suomen toimituksen uudelleenjärjestelyjä koskevien ratkaisujen johdosta olen pyytänyt eroa Uuden Suomen palveluksesta."

Autio on kertonut loukkaantuneensa siitä, ettei hänen asemastaan kerrottu nimitystiedotteessa mitään. Eihän hän olisi enää ainakaan toinen, vaan enintään kolmas toimittaja. Hänellä oli myös eri näkemyksiä kuin etenkin Angervolla suhtautumisesta Urho Kekkoseen ja politiikkaan yleisemminkin. Aution ja Petäjäniemen taustatkin olivat Edistyspuolueessa, eivät Kokoomuksen liikemiessiivessä.

Autio katsoi yleisemminkin päätoimittajaratkaisun johtuneen suhtautumisesta Kekkoseen ja tämän politiikkaan. Rauma-Repolassa laajaa idänkauppaa käynyt Paavo Honkajuuri sekä hänen lankonsa, KOP:n Matti Virkkunen olivat Kekkos-kriitikoita. Heidän mielestään Autio oli myötäillyt presidenttiä liikaa. Petäjäniemen heikkouden Autio myönsi. Tuskin hän sentään kuvitteli voivansa itse nousta US:n vastaavaksi päätoimittajaksi.

Päätoimittajaratkaisu ei sinänsä yllättänyt asioita tuntevia. Edellisvuoden juorujen jälkeen *Maakansan* päätoimittaja, Kekkosen luotettu Pentti Sorvali oli kertonut asiasta presidentille 22.1.1964 ja vihjannut siitä *Kessu-Pekan* pakinassa.<sup>323</sup>

### **Poukalla meriittejä *Kauppalehdestä***

Kun Petäjäniemen syrjäyttämiseen oli päädytty, Poukan valinta toimituksen pääksi johtui varmaan keskeisesti hänen saavutuksistaan *Kauppalehden* päätoimittajana. Poukka oli puolella vuosikymmenessä kaksinkertaistanut kuoleman partaalla olleen lehden levikin ja kehittänyt sitä "iltapäivän laatulehtenä" *Ilta-Sanomien* kilpailijaksi, jolla oli jopa luettu kulttuuriosasto. Hän oli kannustanut myös rohkeaan uutishankintaan, mikä huipentui paljastuksissa pienten ja keskisuurten metallitehtaiden yhteisyrityksestä Mekesistä.

Mekesissä oli Kekkosen lähipiiriä, joten paljastukset kiristivät Poukan ja presidentin välejä. Sorvali luonnehti presidentille Poukkaa "rabiantiksi ekstremistioikeistolaiseksi", jonka rasitteena mainittiin toiminta Suomi-Saksa -yhdistyksessä. Luonnehdinta olisi varmaan hämmentänyt Poukkaa paremmin tunteneita, mutta kuvasti asenteita ns. K-linjan suunnalla. Epäilemättä Poukan *Kauppalehdessä* ajama talousliberalismi oli kaukana Kekkosen ruutulaisesta valtiososialismista, mutta kansalliskiihkoa, saati fasismia on Poukan esiintymisissä vaikea löytää. Myöhemmässä

<sup>323</sup> Jk 24.1., 29.1.1964, ptk:t, USark, KA. Poukka: Muistelmia ... ja Aution haastattelu, teoksessa *Elämänmeno* Usarissa s. 6-16. Kekkosen pvk 2 s. 103. Savojärven haastattelu, Veikko Löyttyniemen muistitieto.

Helsingin kaupunginjohtajavaalissa sosiaalidemokraatit tukivat häntä – vastassaan Raimo Ilaskiveä ajanut osa Kokoomusta.<sup>324</sup>

Poukka oli Tampereella 1920 syntynyt ja Helsingissä koulunsa käynyt professorin poika, joka lähti lähes suoraan lakkiaisistaan talvisotaan. Palveltuaan rintamaupseerina hän valmistui nopeasti filosofian maisteriksi pääaineenaan kansantaloustiede ja työskenteli sitten ekonomistina. Pistäytyttyään Yhtyneissä Paperitehtaissa Poukka johti ensin *Talouselämää* ja 1955-57 US:n taloustoimitusta ennen siirtymistään *Kauppalehteen*.

Talo oli siis Poukalle tuttu ja hänen ansionsa etenkin päätoimittajien työnjaon mukaisilla sektoreilla kiistattomat. Puoluepolitiikkaan AKS:n valajäsen ei ollut osallistunut. Poukka ei ollut edes Kokoomuksen jäsen, kun hänet valittiin pian US:n päätoimittajaksi tultuaan puolueen listalta Helsingin kaupunginvaltuustoon, jossa hän eteni nopeasti johtavien kunnallismiesten piiriin. Sen sijaan Poukka ei mahtunut 1965 Kokoomuksen puoluevaltuustoon, oli syynä sitten lehden linja tai hänen puoluejäsenyytensä lyhyys.<sup>325</sup>

Myös *Helsingin Sanomien* johtoportaan oli alkanut 1960-luvun alkuvuosina sukupolven vaihdos, kun Niiniluodon seuraajiksi nimitettiin 1961 Teo Mertanen sekä Aatos Erkko. Suuret muutokset lehdessä olivat kuitenkin vasta edessä.<sup>326</sup>

## Vielä tasainen asetelma

US:n ja HS:n kilpailuasetelma oli Pentti Poukan ja Aatos Erkon kausien alkaessa 1964-65 vielä kohtuullisen tasainen. Molempien lehtien levikit olivat pysyneet kymmenisen vuotta varsin paikallaan, molemmilla oli sisäisiä ongelmia. Vaikka *Uusi Suomi* oli levikiltään selvästi pienempi, sitä arvostettiin ilmeisesti jopa enemmän ainakin akateemisen ja liike-elämän eliitin piirissä – ylempiä virkamiehiä ja oppikoulujen lehtoreita myöten. *Helsingin Sanomat* oli toki ylivoimainen ilmoituslehti – unohtamatta *Karin* piirrosten suurta merkitystä myös tilauspäätöksille.

Juttumäärissä *Helsingin Sanomien* ylivoima kasvoi Mervolan harvalla otoksella seuraavasti (juttua numerossa)<sup>327</sup>:

<sup>324</sup> Vesikansa; Kauppalehti 24.11.1998. Kekkosen pvk 2 s.103. Sorvali siis informoi presidenttiä jo 22.1.1964 siitä, miten ”Uusi Suomi on Angervon johdolla joutumassa äärioikeistolaisten käsiin. --- [On] tarkoitus erottaa Petäjaniemi, tilalle Kauppalehden Poukka, rabiaatti extremistioikeistolainen. Suomi ja Saksa yhdistyksen sihteeri. P[etäjaniemi] jää toiseksi toimittajaksi, mutta eronnee. Osmo P, Karttunen on ja Hetemäki myös juonessa mukana.”

<sup>325</sup> Ks. Vesikansa: Poukan elämäkerta Kansallisbiografiassa. Vares: Suomalaiskansallinen 3 s. 475.

<sup>326</sup> Blåfield, emt. s. 181.

<sup>327</sup> Mervola, emt. sivut 391 ja 395.



	1955	1960	1965
<i>Helsingin Sanomat</i>	134	179	200
<i>Uusi Suomi</i>	136	132	145

Juttumäärä pysyi siis US:ssa lähes ennallaan, mutta kasvoi HS:ssa voimakkaasti. Tähän saattoivat vaikuttaa jopa jo mainitut postitaksan ehdot. *Uudessa Suomessa* alkoi joka tapauksessa olla lukijalle vähemmän valittavaa kuin kilpailijassa. Olkoon vaikka paremmin taitettuna – sekä sivut liimattuina yhteen niin, ettei kokonaisuus hajonnut irtolehdeksi, kuten HS.

Petäjäniemen vastahyökkäys johti siis maastovoittoihin, mutta ei läpimurtoon. Hänen painopisteessään eli kilpailussa tuoreimmista ulkomaanuutisista etenkin omien ulkomaankirjeenvaihtajien avulla saavutettiin siinäkin yksittäisiä voittoja. Moskovaan *Uusi Suomi* lähti 17 vuotta ennen kilpailijaa, mutta Bonnissa US kompuroi ja luopui vähäksi aikaa Pariisista. Lontoossa kilpailu oli tasaista, Tukholmassa US saattoi olla edelläkin, mutta Pohjoismaat eivät korostuneet kummallekaan lehdelle tässä vaiheessa. Yhdysvaltoihin ei kumpikaan lehti lähettänyt vielä omaa kirjeenvaihtajaa, kauemmista maista puhumatta. Molemmilla lehdillä oli monipuolisia syndikaattipalveluja, mutta HS oli ylivoimainen uutistoimistojen suhteen.

Yhteiskunnan suuri rakennemuutos oli 1964 jo meneillään ja 1960-lukulainen radikalismi viriämässä, mutta kumpikaan ilmiö ei vielä lehtiä suuremmin heiluttanut. Pikemmin niin toimitukset kuin markkinointiyksiköt jatkoivat tutuilla linjoilla. Johtohenkilöistä useimmat olivat sotia kokeneita tai ainakin sota-ajan koululaisia. Seuraava sukupolvi oli kuitenkin jo nousussa etenkin yliopistoissa – uusien ajatuksien ja suurena joukkona.

## II Radikalismien ja Aatos Erkon puristuksessa (1964-70)

Päätoimittajajärjestely talvella 1964 aloitti uuden vaiheen *Uudessa Suomessa*. Samassa saumassa ajan henki oli muuttumassa. Moniarvoinen ja melko maltillinen "60-lukulainen" liike radikalisoitui, politiikassa puolestaan Urho Kekkosen asema vahvistui noottikriisin jälkeen. Koettiin "suuri muutto" maalta kaupunkiin ja osin Ruotsiin. Suuret ikäluokat tulvivat työmarkkinoille ja yliopistoihin, joita perustettiin eri puolille Suomea. Niissä koulutettiin "uutta keskiluokkaa", jolle *Uusi Suomi* oli usein etäisempi kuin perinteiselle virkamiessäädylle ja yritysten aiemmille, harvalukuisille toimihenkilöille.

Pian US:n päätoimittajaratkaisun jälkeen sen kilpailijaa alettiin uudistaa perusteellisesti. *Helsingin Sanomien* levikin suuri nousu alkoi tosin vasta 1970-luvulla, mutta *Uuden Suomen* todellinen levikki aleni, mitä peiteltiin levikintarkastuksissa tukistoin. Kilpailijoiden todellisten levikkien ero oli 1970-luvulle tultaessa jo nelinkertainen.

Myös US-yhtiön tulos heikkeni. Tappio näytettiin ensi kerran 1970, mutta todellisuudessa miinukselle käännyttiin viimeistään 1966. Kuitenkin Suomen kansantalous kasvoi suotuisasti Eftan ulkojäsenyydessä. Tosin 1967 tarvittiin jälleen suuri devalvaatio. Sen jälkeen siirryttiin tulopolitiikan aikakauteen.

### 1. Valtapeliä Uudessa Suomessa

Näennäisesti Eero Petäjäniemi sopeutui syrjäyttämiseensä nauttien edelleen suurlehden päätoimittajan statuksesta diplomaattikutsuineen – vastasihan hän laajoine kansainvälisine

suhteineen *Uuden Suomen* ulkomaanosastosta. Petäjaniemestä oli tullut Eljas Erkon kauan hallitseman International Press Instituten (IPI:n) Suomen-osaston puheenjohtajakin. Poukka ei tuohon yhteisöön koskaan kuulunut – eivätkä juuri muutkaan uussuomalaiset.

Toki Eppu saattoi toimituksessa ähkäistä kyllästyneensä vasikannoisetteihin ja kaipaavansa läskisoosia, mutta edustaminen oli sosiaaliselle miehelle tärkeää, kuten ilmeni hänen arkistoimastaan purkauksesta syksyllä 1967, kun edustuskutsut kerralla loppuivat.<sup>328</sup>

Eräänlaisena lohdutteluna voi pitää Petäjaniemen lähtemistä itse selostamaan Tokion olympiakisoja syksyllä 1964. Hän ihaili Japania ja tunsu Helsingin kisojen (1952) lehdistöpäällikkönä olympialiikkeen avainhenkilöitä, mutta varmaan kaukomatka oli myös pakoa Helsingin ankeudesta. Toiseksi selostajaksi lähetettiin urheiluosaston päällikkö Timo Alestalo, lisäksi *Uutta Suomea* avusti mm. Yleisradion toimittaja Juhani Haapanen.

Kisamatkasta tuli US:n toimitukselle katastrofi. Alestalolla oli ainakin myöhemmän lääkärintodistuksen mukaan terveysongelmia, mutta ennen muuta hän ilmeisesti ratkesi ryypäämään. Kotitoimituksen kaukokirjoittimeen tuli häneltä lähinnä sekavia tekstinpätkiä. 57-vuotias Petäjaniemi syytyi puolestaan tuliseen romanssiin Lehtikuvan Patricia Seppälän, siis Eljas Erkon 40-vuotiaan tyttären kanssa. Molemmat olivat tahoillaan naimisissa, Patricia toistamiseen ja tunsivat toisensa ilmeisen pitkältä ajalta, mutta Tokiossa suhde leimahti liekkiin.

Paluumatkalla kisoista Seppälä kirjoitti Petäjaniemelle pitkiä, romanttisia kirjeitä sellaisilla puhutteluilla kuin "rakas kulta Eppu". "En ole koskaan ollut niin täynnä mitään tai ketään kuin olen Sinua, joka hetki ja yhä vielä. --- Kerrankin olen saanut tuntea itseni naiseksi", hän kirjoitti 6.11.1964. "Tokion kisat --- saisivat puolestani jatkua loppumattomiin", Seppälä täydensi 25. marraskuuta. Kirjeenvaihtoa jatkui – toki vähitellen laimentuneena – ainakin helmikuuhun 1966 saakka.

Romanssi ei pysynyt salaisuutena, vaan paluulennolla Ylen Paavo Noponen vihjaili suoraan Seppälälle "muiden lehtien päätoimittajista". US:n toimituksessa suhteesta juoruttiin laajasti. Ajan journalismille kuvaavasti juorua ei julkaistu missään. Petäjaniemi olisi voinut jättää episodin niiden varaan, mutta hän tallensi Patricia Seppälän kirjeet kokoelmaansa, jonka perilliset luovuttivat Kansallisarkistoon. Petäjaniemen mahdolliset omat kirjeet saattavat olla Erkköjen yhä suljetussa kokoelmassa Päivälehdessä arkistossa. Petäjaniemi ei siis halunnut salailla yksityiselämänsä. Toki kokoelmasta ilmenee sekin, että hänellä oli osakunta-aikana ollut vipinää Tellervo Arvolan kanssa,

<sup>328</sup> Manninen-Salokangas, emt. s. 593. Petäjaniemen laatima muistio Lähtö, päiväämätön (ilmeisesti syksyllä 1967), Petäjaniemen kok., kot. 3. KA. Muistioon palaan myöhemmin. – Kirjoittajan muistikuvia.

josta tuli vuorineuvos Juuso Waldenin, siis Petäjaniemeä US-yhtiön kiistoissa tukeneen johtokunnan jäsenen puoliso. Suomi on pieni maa.

Romanssi ei liene vaikuttanut Petäjaniemen tulevaisuuteen, saati lehtikilpailuun, vaikka Patricia Seppälästä tuli jo seuraavana vuonna isänsä kuoltua toinen Sanoma Oy:n pääomistajista. Yhtiön hallitukseen hän oli kuulunut vuodesta 1951 alkaen. US:n toimitukseen tapahtumat Tokiossa vaikuttivat dramaattisesti. Omilta toimittajilta ei kisoista tullut juuri mitään tekstiä, ja avustajilla oli muutakin tekemistä. Heistä Juhani Haapasella oli itselläänkin ilta venähtänyt niin pitkäksi, että Ylen selostaja myöhästyi Pauli Nevalan kultamitaliheitosta. Aikaeron takia selostuksia ei kuitenkaan lähetetty suorina – Suomessahan oli aamuyö – ja näin Haapanen saattoi jälkikäteen esittää kuuluisan repliikkinsä "kaa-aa-mea heitto".

US:n kotitoimitus joutui selostamaan ja kommentoimaan tapahtumia uutistoimistojen ja muun annin pohjalla. Skandaalin takia Alestalo sanottiin irti. Hänen pitkäaikaiseksi seuraajakseen US:n urheilupäällikkönä kutsuttiin Juhani Melart.<sup>329</sup>

### **Päätoimittajien ja toimitusjohtajan suhde**

Päätoimittajakaksikon oli 1964 selvítettävä asemansa niin keskenään kuin suhteessa toimitusjohtaja Osmo Oittiseen, toimitusneuvostoon ja johtokuntaan. Miten lehteä johdettaisiin?

Petäjaniemi oli ollut jo kauan turhautunut asemaansa, mutta Poukka alkoi taistella toimintavapautensa puolesta. Hänelle päätoimittaja oli "kapteeni laivassa", jonka varustaja saattoi erottaa seuraavassa satamassa, mutta siihen saakka päätoimittaja yksin päätti, missä alus kulki niin poliittisesti kuin tietyissä rajoissa taloudellisestikin.

Päätoimittajat päättelivät toimitusjohtaja Oittisen pyrkivän vahvistamaan asemaansa uudessa tilanteessa. Poukan nimittämiseen liittyikin ohjesäännön määrääminen päätoimittajille. Se antoi toimitusjohtajalle paljon valtaa toimituksen hallinnossa. Päätoimittajille syntyi tällöin yhteinen rintama asemansa vahvistamiseksi. Sitä johti Poukka, mutta Petäjaniemelläkin oli kalavelkoja perittävänä Oittiselta. Päätoimittajien keskinäinen suhde säröytyi sen sijaan 1967, kun Petäjaniemi työnnettiin eläkkeelle.

---

<sup>329</sup> Patricia Seppälä Petäjaniemelle 6.11., 16.11., 25.11., 21.12.1964, 16.1., 6.11., 1965, 5.2.1966, Petäjaniemen kok., kot. 2, KA. Petäjaniemi Alestalolle 13.1., 16.11.1964, Petäjaniemen kok., kot. 1 Petäjaniemi Waldenille 3.8.1959, liitteenä postikortteja 1920-luvulta, Petäjaniemen kok., kot. 2, KA.– Kirjoittajan muistikuvat.

## **Poukkaa houkutellaan *Aamulehteen***

Elokuussa 1964 päätoimittajat laativat yhteisen, selvästi Poukan luonnosteleman muistion "Uuden Suomen kehitysedellytyksistä".<sup>330</sup> Siihen palaan. Tässä saumassa Poukka sai yllättävän valtin *Aamulehden* päätoimittajan Jaakko Hakalan kuoltua 22.8.1964 vain 51-vuotiaana. Seuraajan paikkaa tarjottiin Poukalle.

Paluu lapsuusvuosien kaupunkiin ei tuntunut Poukasta "mitenkään vieraalta". Hän ilmoitti erostaan Oittiselle kertoen painavansa "oven hiljaa perässäni kiinni". Poukan muistelon mukaan "tällainen lähtö lyhyen ajan kuluttua tulostani olisi ollut Uudelle Suomelle kiusallinen arvovaltatappio". Liikekannalle Helsingin Suomalaisen Klubin lounaalle pantiinkin vahva joukko eli johtokunta täydennettynä KOP:n pääjohtajalla Matti Virkkusella. Poukka muisteli, ettei hän käyttänyt tilaisuutta hyväksi taloudellisten etujen hankkimiseen, vaan suostui purkamaan sopimuksen *Aamulehden* kanssa, jos "johtokunta toteaa päätoimittajan toimivan suoraan johtokunnan alaisuudessa ja toimitusta johdettavan ja sen taloutta hoidettavan itsenäisesti johtokunnan hyväksymän menoarvion puitteissa".

Poukka kiristi siis päätoimittajille laajan autonomian suhteessa lehtiyhtiön talousjohtoon. *Aamulehti*-yhtiön vahva mies, vuorineuvos Lauri J. Kivekäs yritti vielä "ennätyspitkällä" puhelulla saada Poukan siirtymään Tampereelle, mutta tämä ei enää jatkanut huutokauppaa, vaikkei hänellä muistelojensa mukaan "ollut harhakäsityksiä" *Uudesta Suomesta*. Poukka luonnehti sitä jopa "reliktiksi". Tosin hän samalla kuvasi *Uutta Suomea* itselleen "elämää suuremmaksi intohimoksi".

Tämän jälkeen *Aamulehden* päätoimittajaksi valittiin jo 62-vuotias lehden toinen toimittaja Väinö Peltonen, joka jatkoi tehtävässä vuoteen 1970 saakka. Päätoimittajan ilmeinen väliaikaisuus ei jarruttanut lehden voimistumista US:n haastajana etenkin läntisessä Suomessa. Poliittisesti Peltonen oli Poukkaa oikeistolaisempi ja hänen lehtensä usein *Pravdan* hampaissa.<sup>331</sup> US:n oikeistolaistuminen Poukan kaudella ei siis ainakaan yksin selitä lehden paisuneita vaikeuksia. *Aamulehden* tiukka poliittinen linja jatkui myös Peltosen seuraajan Raino Vehmaksen kaudella. Tämä ei estänyt lehden nousua yhä selvemmin "punaisen" Tampereen median valtiaaksi.

Poukan ehdot kirjattiin johtokunnassa 22.10.1964 päätoimittajien aseman määrittävään ohjesääntöön. Sen mukaan Poukka vastasi, paitsi poliittisesti keskeisistä osastoista, myös lehden päivittäisestä sivukoosta ja sen jakamisesta osastojen kesken. Ennen muuta kumpikin päätoimittaja piti "osaltaan huolta sitä, että Uuden Suomen toimituksessa on tarpeellinen toimittaja- ja

<sup>330</sup> Lyhyt muistio 28.8.1964, Jk 3.8.1964, ptk, USark, KA.

<sup>331</sup> Poukka teoksessa *Elämänmenoa* Usarissa s. 7. Vrt. J. Pietilä 2011, s. 128, 134 ja Raimo Seppälän elämäkerta Peltosesta Kansallisbiografiassa.

avustajakunta ja vastaa siitä, että talousarviossa vahvistettuja tai johtokunnan muutoin hyväksymiä palkka- ja palkkioperusteita noudatetaan toimituksessa. Sama koskee toimituksen piiriin kuuluvia hankintoja ja toimitustyöhön liittyviä matkoja ja ulkomaisia yhteyksiä."

### Toimitukselle autonomia

Toimitus sai siis taloudellisen hallinnollisen autonomian. Tämä näkyi siinäkin, ettei yksittäisten toimittajien kiinnittämistä ja heidän palkkojaan enää käsitelty toimituksen ulkopuolella. Vielä johtokunnan 29.1.1964 hyväksymän, Oittisen ehdottaman ohjesäännön mukaan toimitusjohtaja oli päättänyt mm. "henkilökunnan lukumäärästä, palkkaus- ja palkkioperusteista, vanhempien toimittajien palkoista, ulkomaanmatkoista ja muista taloudellisesti merkittävistä ulkomaisista yhteyksistä, lehden teksti- ja ilmoitustilan keskimääräisistä suhteista, sen valmistamisaikataulusta ja huomattavista materiaalihankinnoista".

Toimituksen taloudellisen autonomian edellyttämää toimitusbudjettia ryhdyttiin heti laatimaan. Se oli varsin suurpiirteinen jakaantuen 20 momenttiin. Lisäksi johtokunnassa päätettiin päätoimittajien ja toimituspäällikön palkat. Kilpailijan eli HS:n leirissä Erkot pitivät edelleen peukalonsa alla toimittajien kiinnittämisen. Esimerkiksi *Aamulehdessä* ulkomaanmatkoista päätettiin tiettävästi tuolloin johtokunnan tasolla, kun US:ssa riitti vastedes päätoimittajan päätös.

Päätoimittajat olivat siis voittaneet toimitustalouden hoidossa toimitusjohtajan. (Poliittinen linja-autonomiahan heillä oli ollut aina – vuodesta 1939 tosin toimituksen neuvottelukunnan ohjesäännön rajoissa.) Päätöksen toteuttamisessa oli alkukitkaa, mikä sai Poukan kiivastumaan johtokunnan kokouksessa ja luonnostelemaan Oittista jyrkästi moittivan kirjeen Angervolle. On epäselvää, lähettikö Poukka sitä tässä muodossa; uudessa kirjeluonnoksessa 16.3.1966 hän muistuttaa *Aamulehti*-prosessista ja katsoo, ettei toimitusjohtaja saa puuttua lainkaan *Uuden Suomen* sisältöön.

Lehden linjan osalta johtokunta päätti, että kumpikin päätoimittaja vastasi "osaltaan siitä, että Uuden Suomen kannanmäärittelyiksi katsottavat kirjoitukset ja yleinen henki ovat sopusoinnussa Kansallisen Kokoomuksen ohjelman yleisten periaatteiden kanssa". Toimitusneuvoston suositukset oli "niinikään otettava huomioon". Jos päätoimittaja(t) ja toimitusneuvosto joutuivat ristiriitaan tärkeässä poliittisessä kysymyksessä, ratkaisu siirtyi johtokuntaan.<sup>332</sup>

*Uusi Suomi* pidettiin siis selkeästi Kokoomuksen äänenkannattajana, vaikkei sitä toimitukselle yhtenäin julistettu, saati merkitty lehden logon alle. Päätoimittajat eivät kuitenkaan olleet puoluemiehiä, vaikka Poukka ryhtyi kunnallispoliitikoksi pyrkien eduskuntaankin.

<sup>332</sup> Jk 29.1., 22.10.1964, 26.1.1965, ptk:t, Poukan kirjeluonnokset, Poukan kok., USark, KA.– HS:n osalta Mainio, emt. s. 275. *Aamulehden* matkapäätösten osalta kirjoittajan muistitieto.

## Toimitus ajelehti

Poukan ryhtymisessä Kokoomuksen ehdokkaaksi kuntavaaleissa 1964 ei ollut mitään erityistä. Lauri Aho oli ollut pääkaupungin johtavia kunnallismiehiä jo päätoimittajana, ja niin Kaarlo Koskimies kuin S.J. Pentti olivat kuuluneet Helsingin valtuustoon, samoin Eljas Erkko. HS:ssa keskeinen artikkelitoimittaja Lassi Hiekkala oli peräti kansanedustaja, kuten olivat olleet Eero ja Eljas Erkko, muita takavuosien nimiä kummastakaan lehdestä mainitsematta.

Kunnalliselämä oli tullut kuitenkin aiempaa työläämmäksi, kansanedustajuudesta puhumatta. Kuntapolitiikkaa ei voinut enää hoitaa keveänä harrastuksena, jos siinä halusi vaikuttaa. Kaiken lisäksi Poukka innostui kunnalliselämästä ja yhteistyökykyisenä miehenä siinä myös menestyi ja oli lopulta lähellä voittaa 1978 "mustana hevosena" kaupunginjohtajan vaalin. Hän kuului mm. työlääseen metrotoimikuntaan ja nousi valtuuston puheenjohtajaksi, jolla oli paljon edustustehtäviä valtiovieraiden isännöinnistä alkaen.<sup>333</sup>

Suurlehden johtamisessakin oli noussut uusia vaatimuksia. Ei oikein riittänyt, että päätoimittaja pistäytyi aamupäivällä toimituksessa antaen summittaisen palautteen ja toimintaohjeet ennen kuin jatkoi hoitamaan yhteiskuntasuhteita muualla. Ehkä palaten vilkaisemaan pääkirjoituksia, jollei niitä viety luettaviksi esimerkiksi Suomalaiselle Klubille.

Poukka oli saattanut ajatella perinteistä päätoimittajan roolia kansallisena merkkihenkilönä. Petäjaniemi oli puolestaan jo henkisesti vetäytymässä *Uuden Suomen* johtamisesta. Toimituksessa ei oikein ollut Matti Aution lähdön ketään, jolle päätoimittajat olisivat delegoineet johtovastuun yli päivittäisten rutiinien. Toimituspäällikkö Ruotsalainen keskittyi toimituksen hallinnon ja yleisön osaston hoidon ohella omien suhteidensa vaalimiseen ja toimituksen hengen tärkeään vahvistamiseen, uutispäällikkö Unto Teräsvirta ei saanut koskaan otetta tehtävänsä. Se siirtyikin pian Esko Muinoselle, joka valvoi tarkasti päivittäistä ja vähän pidemmänkin ajan toimitustyötä. Yksi kolmesta toimitussihteeristä vastasi edelleen vuorollaan väljin valtuuksin päivittäisestä työnjohdosta, kuten tehtiin 1960-luvun puoliväliin saakka Ludviginkadullakin.<sup>334</sup>

*Uusi Suomi* ajelehti siis ajan aallokossa, kun *Helsingin Sanomissa* alkoi raju uudistaminen.

<sup>333</sup> Paavolainen 1989, s. 220, 286. Kolbe 2002, mm. s. 390-393.

<sup>334</sup> Vrt. toimituspäällikkö Ruotsalaisen kirjeenvaihto, USark, KA. Lukijoiden ja avustajien kirjeisiin vastaamisessa oli paljon työtä.

## Toimitusneuvosto pakastetaan

Päätoimittajien valtaa rajoitti ohjesäännönkin mukaan toimituksen neuvottelukunta. Se antoi 2.9.1964 lausuntonsa päätoimittajien toisaalla käsiteltävästä muistiosta, mutta jätti samalla paikkansa "silmällä pitäen mahdollisuuksia tarkoituksenmukaisella kokoonpanolla tehostaa omienkin tehtäviensä hoitoa". Neuvoston sihteerinä toimi nyt Poukka.

Neuvottelukunnan kokoonpano ei kuitenkaan juuri muuttunut johtokunnan kokouksessa 7.12.1964. Neuvostoon kuuluivat tästä eteenpäin Lauri Aho, Päiviö Hetemäki (puheenjohtajana), Lauri Kirves, Väinö E. Nieminen, Jouko Paakkanen (kansantaloustieteen professori, mutta tuossa vaiheessa Tukkukauppiain Liiton toimitusjohtaja) sekä Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja eli tuolloin Juha Rihtniemi.<sup>335</sup>

Toimitusneuvoston työtä tämän jälkeen on vaikea selvittää, sillä sen seuraavat löytyneet pöytäkirjat ovat vasta talvelta 1966. Tuolloin neuvottelukunta kokoontui kolmesti päättäen mm., että eduskuntavaaleissa oli lehden "arvokkuus säilytettävä". Hallituskysymystä tuli käsitellä maltillisesti, spekulatioita karttaen. Lisäksi Poukka alusti pääkirjoitusosastosta. Muutoin keskusteltiin yleisesti niin politiikasta kuin työmarkkinoista. Viimeinen pöytäkirja on maaliskuun 14. päivältä 1966. Sitten johtokunnassa päätettiin 20.5.1966, ettei neuvottelukuntaa "toistaiseksi" valita. Tämä merkitsi toimitusneuvoston kuolemaa, vaikka sen elvyttäminen nousikin pari kertaa esille *Uuden Suomen* vaiheissa vuoden 1975 jälkeen.<sup>336</sup>

Päätoimittajat eivät toimitusneuvostosta yleensä pitäneet – poikkeuksena ehkä Lauri Aho. Yksi S.J. Pentin erottamisperusteistakin oli ollut passiivisuus Edwin Linkomiehen johtaman toimitusneuvoston koolle kutumisessa. Eräisiin tutkimuksiinkin kirjatun toimitustradition mukaan neuvottelukunta kuoli siihen, ettei Poukka kutsunut sitä koolle. Tämä ei siis tarkkaan ottaen pidä paikkaansa, vaan johtokunta pakasti toimielimen eikä sitä sitten sulatettu. Epäilemättä Poukka ei tehnyt mitään nostaakseen asian esille – hän halusi olla "kapteeni laivalla".

Toimitusneuvosto oli tarjonnut päätoimittajille yhden kanavan yhteiskunnan päättäjiin ja samalla sparrauskehän linjauksilleen. Poukalla ja Petäjaniemellä oli laajat verkostot, mutta yksi silmukka siitä leikattiin nyt irti. *Helsingin Sanomissa* ei vastaavia toimielimiä ole ollut ainakaan Erkköjen

<sup>335</sup> Jk 3.9., 7.12.1964, ptk:t, USark, KA.

<sup>336</sup> Toimitusneuvosto 21.1., 15.2., 14.3.1966, ptk:t, , Petäjaniemen kok., KA. Jk 20.5.1966, ptk, USark, KA. – Toimitusneuvoston elvytyshankkeista Vesikansa 1994, s. 38 ja 283.



enemmistöomistuksen aikana. Sanoma-yhtiön johtokunnastakin tuli jo 1930-luvulla jokseenkin muodollinen toimielin. Erkoille riittivät heidän omat, epämuodolliset verkostonsa.<sup>337</sup>

Sen sijaan *Kauppalehteen* perustettiin 10.11.1966 eli pian US:n toimitusneuvoston pakastamisen jälkeen oma neuvottelukuntansa. Siihen kuului elinkeinoelämän järjestöjen asiamiehiä – keskeisesti Suomen Tukkukauppiain Liiton toimitusjohtaja Kaarlo Arve, joka oli samalla lähellä US-yhtiön pääomistajaa Tukoa. Tarkoituksena oli keskustella "vapaamuotoisesti", jopa ilman pöytäkirjaa. Taustalla oli muun ohessa tappiollisen *Kauppalehden* muuttaminen samaan aikaan iltapäivälehdestä päiväpostissa jaettavaksi erikoisjulkaisuksi. Muutosta haluttiin varmistaa neuvottelukunnalla. Se toimi 1970-luvun loppupuolelle saakka.<sup>338</sup>

### **Petäjaniemi työnnetään eläkkeelle**

Poukan yksinvalta täydellistyi keväällä 1967, kun Petäjaniemi työnnettiin eläkkeelle 60-vuotispäivänään toukokuun alussa. Toimitus järjesti railakkaat, omakustanteiset läksiäiset – ja pian Petäjaniemi haikaili olevansa vailla tekemistä. Hän olisi epäilemättä halunnut jatkaa toisena päätoimittajana, jolle olisi ollut töitä monitoimisen Poukan sijaisena.

Toimitusneuvoston taannoinen puheenjohtaja Päiviö Hetemäki olikin väläyttänyt perustettavan sunnuntainumeron päätoimittajuutta, mistä Petäjaniemi heti kiinnostui. Vielä luontevampi vaihtoehto olisi ollut kiertävän ulkomaanreportterin tehtävä, mutta mitään tällaista ei siis tarjottu. Sen sijaan Petäjaniemi työnnettiin täydelle eläkkeelle 60-vuotiaana, joten tappiollinen US-yhtiö maksoi hänelle kassastaan vuosikausia melkoista korvausta tekemättömästä työstä.

Petäjaniemi oli jo kauan ollut turhautunut – mutta oli yhä työkykyinen ja valmis joustaviin ratkaisuihin. Operaation syyt olivatkin selvästi poliittiset. Juuret ulottuivat ilmeisesti Honka-liiton aikaan saakka. Kun Poukka nostettiin 1964 käytännössä Petäjaniemen edelle, päättäjät olivat saattaneet odottaa ja toivoa syrjäytetyn paiskaavan oven perässään kiinni. Näin ei tapahtunut – varmaan myös taloudellisista syistä, eihän Petäjaniemellä ollut varallisuutta eikä näkyvissä toista työpaikkaa. Ehkä jo Eljas Erkon koulu oli opettanut nöyryyttä.

Päätoimittajien yhteistyökin oli sujunut joidenkin ehkä odottamaa paremmin. Uutta painetta toi kuitenkin vasemmiston nousu 1960-luvun puolivälissä, mikä huipentui ensi vaiheessa

<sup>337</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 145-147. – Ainakin Jukka Koivisto antaa Hetemäki-elämäkerrassaan (2006) s. 198 epätarkan kuvan US:n toimitusneuvoston sammumisesta. Jukka Tarkka nojautuu Isänmaan unilukkarissa (2006) s. 165 tässä asiassa Maalaisliiton Jouko Loikkasen kertomiin epätarkkoihin juuruihin käyttämättä Petäjaniemen kokoelmaa tai Uuden Suomen arkistoa KA:ssa.

<sup>338</sup> Jk 10.11.1966, ptk, USark, KA. Ks. myös Vesikansa: Kauppalehden juhlanumero 24.11.1998.

eduskuntavaaleihin 1966. Konservatiivien reaktio näkyi toisaalla kuvattavassa taistelussa *Uuden Suomen* kulttuuriosastosta. Siitä vastaava, lähtökohdiltaan liberaali Petäjäniemi oli sopiva kohde oikeistolaiselle vastaiskulle. Tosin eroamisvaatimusta ei Petäjäniemelle perusteltu, ja ulospäin lähtö esitettiin vapaaehtoisena.

Erotetun asemaa oli tuskin parantanut hänen marraskuussa 1966 Oittiselle lähettämänsä kirje. Siinä Petäjäniemi mm. moitti, että "lehden myynnin hyväksi ei ole tämän syksyn aikana mitään tehty lukuun ottamatta ikuisia asiamieskokouksia. Kaikilla muilla lehdillä ovat lentolehtiset ja ilmoitukset, ulkomainokset jne kierrelleet lukijakunnan nähtävissä jo useita kuukausia aikaisemmin". Viestiä oli edeltänyt "miellyttävä puhelinkeskustelu" toimitusjohtajan kanssa. Petäjäniemi osasi brittiläisen kuivan huumorin.

Kokoelmaansa tallentamissaan, lyönti- ja kielivirheitä vilisevissä mietteissään Petäjäniemi kertoo, miten johtokunnan puheenjohtaja oli pyytänyt hänet 1.3.1967 saman tien luokseen Pohjolaan. "Arvasin heti, mistä oli kysymys. Angervo ei ollut kahdeksan vuotta kestäneen[ä] puheenjohtaja-aikanaan kertaakaan keskustellut kanssani kahteen pekkaan lehteä koskevista asioista. --- Hän oli kylläkin vuosien aikana nuhdellut minua muutaman kerran --- Hän tarjosi kerran minulle sanomalehtiavustajan paikkaa Tukholmassa --- 1961. Kerran johtokunnan kokouksen jälkeisten päivällisten aikana --- hän tuli toimitusjohtajan kanssa istumaan viereeni ja muutta mutkitta kehoitti minua lähtemään Uudesta Suomesta. Teet enemmän vahinkoa siellä kuin hyötyä, sanoi hän. Olin johtokunnan kokouksessa --- arvostellut talousjohdon suhtautumista suuriin ilmoitustoimistoihin ja yleensä koko O/Y Uuden Suomen lehtipolitiikkaa. Uusia lehtiä perustetaan. Niissä ei ole ilmoituksia. --- Kaikesta huolimatta vaaditaan Uuden Suomen supistamaan sivumääräänsä. Mielestäni koko talon ponnistelu, etenkin myynti ja jakelupuolella olisi keskitettävä --- päälehden hyväksi, jos se kuolee, kuolee koko lehtitalo. --- On aivan turha tehdä lehteä, jos joutuu toimituksessa istumaan myymättömän ja jakamattoman lehtikasan päällä."

Tylysti Angervo ehdotti Petäjäniemelle siirtymistä täydelle eläkkeelle 60-vuotispäivänä. Hän vastasi olevansa "parhaimmissa voimissa" ja kysyi, "onko työtäni vastaan jotain huomauttamista". Angervo ei vastannut suoraan, vaan sanoi, että "on nyt vaan parempi, että jätät lehden. Se on johtokunnan yksimielinen päätös". Poistuttuaan Petäjäniemi pohti olevansa "unerwünschte Person" kuin juutalainen Hitlerin Saksassa.

Hieman aiemmin Poukka oli kertonut Petäjäniemelle johtokunnan pohtineen salaisessa kokouksessa 21.2.1967 päinvastoin toimitusjohtajan asemaa. Petäjäniemi oli soittanut heti Matti Virkkuselle, joka kertoi Angervon sanoneen, että "nyt se poika lähtee". Poukka "selitti miltei vuoren varmuudella, että toimitusjohtaja lähtee. Joimme pressiksessä [Lehdistöklubilla] maljan

lähden kunniaksi". Oittinen pysyi kuitenkin paikallaan. Ehkä "poika" oli tarkoittanutkin Petäjäniemeä.

### **Poukan rooli syrjäytyksessä?**

Petäjäniemi oli kertonut potkuistaan heti Poukalle. "Hän ei sanonut mitään", mikä ilmeisesti herätti syrjäytetyn epäluuloja. "Tätä aikaisemmin oli PP kerran Viiman luota palattuaan huomauttanut, että Viima kysyi, eikö Petäjäniemi jo ala väsyä". Aiemmin Hetemäki oli kutsunut Petäjäniemen kahdesti haukuttavaksi, ensimmäisellä kerralla mukana oli ollut Max Jakobson. Petäjäniemi oli vastannut, ettei hän johtanut moitittuja osastoja, kuten Muut lehdet-palstaa. Toisella kerralla Hetemäki siis väläytti perustettavan sunnuntainumeron päätoimittajuutta Petäjäniemelle, mistä tämä olikin kiinnostunut. Hetemäki lupasi puhua asiasta Angervolle, mutta saikin väitteensä mukaan yllättäen kuulla Petäjäniemen tosiasiallisesta erottamisesta.

Erotetun kitkerän tekstin mukaan hän tapasi Poukan loppukesällä 1967 KOP:n rapukesteillä, jolloin äskeinen kollega ei hämillisenä "osannut sanaa sanoa". Pari päivää ennen Petäjäniemen lopullista poistumista toimituksesta Poukka oli tosin tullut tämän huoneeseen mukanaan *Beefeater*-pullo kehuun lähtijää jopa oppi-isäkseen. "En sanonut mitään, join vaan ja join". Loppukesän 1967 satunnaisessa tapaamisessa Lehdistöklubilla Poukka oli Petäjäniemen mukaan "omituisen näköinen".

Syyskuun 15. päivänä 1967 Petäjäniemi naputteli melankolista tekstiä: "Elän aikaa, jossa ei mitään todellisuus pohjaa. Herään aamulla, ei minne mennä paitsi kävelyille, torille, kaivariin. Olen kuin myyrien syövä puu." Hän arveli, että olisi voinut työskennellä vielä kymmenen vuotta. "Kirjaa, muistelmia voin tietysti tehdä, mutta kun niitäkään ei voi tehdä niinkuin haluaisi, niin mitä järkeä on tässä kaikessa". Petäjäniemi oli kirjoittanut *Suomen Kuvalehteen* yhden tekstin ja esiintynyt televisiossa, mutta "yleensä en tiedä, mitä tehdä, millä päiväni kuluttaisin. Nukkua voi aina."

Petäjäniemi epäili syrjäyttämisesään Poukan ja 1965 *Uuteen Suomeen* palanneen Sakari Talvitien yhteistyötä. Kolmikön lounaalla Talvitie oli sanonut, ettei Petäjäniemi ollut "US:n toimitukselle kelpoinen jäsen". Kokoomuksen puoluesihteerin Rauno Koski oli puolestaan valittanut, että lehteen oli tullut "toimittajia, joissa ei tarpeeksi kokoomuksen henkeä". Kritiikkiä oli tullut myös Kokoomuksen kentältä.<sup>339</sup>

<sup>339</sup> Lähtö, ja muita tekstejä vuodelta 1967, kirje Oittiselle 1966, Petäjäniemen kok., KA. Tekstien lyönti- ja kirjoitusvirheitä on varovaisesti korjailtu. – Mainittua johtokunnan salaista kokousta 21.2.1967 ei näy ao. pöytäkirjasarjassa. Petäjäniemen ero kirjattiin muodollisesti kokouksessa

Petäjaniemen työntämistä eläkkeelle oli tietenkin valmisteltu pienessä piirissä. Tällöin lienee todettu, ettei hän mahdu samaan yhtiöön Oittisen kanssa, joten oli valittava, kumpi työnnetään sivuun. Petäjaniemi itse epäili siis Poukkaa salaliitosta. Syrjäytetyn kitkeriä muisteloita kannattaa lukea lähdekriittisesti, mutta luultavasti Poukkaa oli ainakin informoitu etukäteen aikeesta – hänenhän oli otettava yksin vastuu lehdestä, sillä kahden päätoimittajan järjestelmä purettiin. Ymmärrettävästi Poukka on kokenut asemansa Petäjaniemeen nähden kiusalliseksi. Toimituksen järjestämiin syrjäytetyn läksiäisiin Poukka osallistui – jopa samassa pöydässä tämän kanssa.<sup>340</sup>

Petäjaniemi ei siis laatinut muistelmia ja vietti muutoinkin eläkevuosiaan hiljaisesti kuollen 67-vuotiaana 9.2.1974. Hänen leskensä Ella haki turhaan US-yhtiöltä apua toimeentuloonsa.<sup>341</sup>

### ***Vanha masi vahvaan asemaan***

Poukka oli nyt siis lopullisesti "kapteeni laivalla" – vapaana niin toimitusjohtajan, toimitusneuvoston kuin päätoimittaja-kollegansa valvonnasta tai edes vaikutuksesta. Kuten Petäjaniemi kriittisesti kirjoitti, Poukan työpariksi oli sen sijaan tullut filosofian maisteri Sakari Talvitie (1917- 2011). Hän vaikutti 1960-luvun lopulla paljon niin esimieheensä kuin *Uuden Suomen* imagoon. Sen sijaan toinen artikkelitoimittaja, samalla taloustoimitusta johtanut valt. maist. Matti Karjalainen rajoittui jokseenkin käsittelemään talouskysymyksiä.

Talvitie oli siirtynyt US:n ulkomaanosastosta 1956 *Uuden Auran* päätoimittajaksi Turkuun. Lehti oli hänen mukaansa sotien jälkeen ilmestyneistä lehdistä "lähimpänä valkoisen Suomen koskenniemeläistä ideologiaa". Ainakin Talvitie itse oli omaksunut tuon ideologian jo kasvaessaan pappisperheessä. Turun-vuodet vanhan Koskenniemen, Aarne Hongan ja muiden konservatiivien vaikutuspiirissä olivat vakaumusta vahvistaneet. Linja ei tosin ollut kiveen hakattu, vaan noottikriisin jälkeen 1962 Talvitiekin kiitteli siis Urho Kekkosta henkilökohtaisella kirjeellä, jonka presidentti julkaisi myllykirjekokoelmassaan.

*Uusi Aura* oli hävinnyt jo 1920-luvulla kilpailun *Turun Sanomille*. Vuonna 1962 Talvitie oli organisoinut vallankaappauksen, jolla *Uusi Aura* irrotettiin kirjapainoyhtiöstä. Se jäi toimimaan Auraprint Oy:nä, mutta Talvitie putosi työttömäksi lehden kaaduttua 1964. Kuten toisaalla kuvataan, *Uusi Suomi* ryhtyi toki julkaisemaan Aura-liitettä.<sup>342</sup>

---

14.3.1967, johon hän ei osallistunut. Eläke päätettiin maksaa yhtiön varoista Petäjaniemen 67-vuotispäivään saakka.

<sup>340</sup> Läksiäiskutsu ja valokuvia tilaisuudesta US:n/Iltalehden kuvakokoelmassa.

<sup>341</sup> Jk 23.5.1974, ptk, USark, KA.

<sup>342</sup> Talvitie 1972, s. 51-55.

Talvitie pyrki palaamaan vanhaan lehteensä, mutta hänen muistelojensa mukaan "avoimet oikeistolaiset kannanottoni Uudessa Aurassa polttivat tietenkin siltoja. --- Sain odotella kokonaisen vuoden päivät ennen kuin Uuden Suomen ovet minulle jälleen avattiin". Kysytyään Poukalta, "onko kysymyksessä poliittinen rasite kohdallani sain myönteisen vastauksen. Toisin sanoen olin liian oikeistolainen Uuteen Suomeen", Talvitie tulkitsi.

*Uudella Suomella* ei ollut velvollisuutta palkata miestä, jonka seitsenvuotisen päätoimittajuuden aikana *Uusi Aura* oli menettänyt kolmanneksen levikistään. Muun muassa Max Jakobson oli epäillyt 1953 Talvitien kykyjä US:n Lontoon-kirjeenvaihtajaksi eikä häntä tähän tehtävään vakinaistettukaan. Avulias Petäjaniemi keksi kuitenkin kiertotien eli US-yhtiö kiinnitti 1965 Talvitien PR-toimittajaksi, jollaiselle johtokunta näki tarvetta. Tarkoitus oli järjestää mm. sales promotion-toimintaa.

Talvitie ei PR-tehtävässä juuri toiminut, vaan taloon sisään päästyään hakeutui *Uuden Suomen* toimitukseen – ensin laatimaan Muut lehdet-osastoa. Hän muutti sen Sana sanasta- palstaksi, jossa polemisoiitiin muiden lehtien kanssa. Talvitie muistelikin toimittaneensa palstaa "räväkästi ja huomiota herättävästi" tehden sitten oman kuvauksensa mukaan itse itsestään artikkelitoimittajan. Muodollisesta nimityksestä ei olekaan dokumenttia, mutta henkilöasiat hoidettiin *Uudessa Suomessa* ylipäänsä epäbyrokraattisesti.<sup>343</sup>

Poukka on tietenkin hyväksynyt Talvitien liukumisen lähimmäksi ja ajoittain miltei ainoaksi poliittiseksi avustajakseen. Toimitusneuvotteluissa Poukka saattoi tuhahtaa tämän menneen jossakin asiassa liian pitkälle, mutta puolusti alaistaan sillä, että Talvitie oli ollut päätoimittaja ja siis tottunut olemaan "kapteeni laivalla".

Eniten huomiota Talvitie herätti *Vanhan masin* pakinoilla. Nimimerkki syntyi sattumalta Kokoomuksen nuorisosiiven edustajan kirjoitettua poleemisesti *Nuoren vänskän* nimimerkillä. Talvitien konservatiiviset pakinat olivat luettuja, mutta ärsyttivät radikalisoituvan nuorison ohella Kokoomuksen johtoporrastakin. *Vanhan masin* rinnalla US:ssa esiintyi tiuhaan nimimerkki *m.o.t* (entisajan geometriassa "mikä oli todistettava") eli valt. lis. Matti Paavonsalo – myös hän varsin oikeistolaisella linjalla.

Tasapainottavia kirjoittajia olivat mm. Lassi Nummi kulttuurin kentällä ja nimimerkki *Vaakamies* (rehtori Touko Voutilainen), mutta he esiintyivät paljon harvemmin kuin *m.o.t.* ja Talvitie. Pakinoiden rinnalla hän laati lähes päivittäin yhden pääkirjoituksen tai jälkiartikkelin Poukan,

<sup>343</sup> Talvitien päiväämätön ja otsikoimaton esitelmä noin 1986-87, kirjoittajan hallussa. Jk 1.6.1964, ptk, USark, KA. Talvitie 3.5.1965 Svenska Dagbladetin K.A. Tunbergerille, kysymys PR-toimittajan työstä, USkv 1965, KA. Talvitie 1972. – Talvitien aiemmasta US-kaudesta Vesikansa 2020, s. 107-109.

Karjalaisen sekä muiden kirjoittajien rinnalla ja toimitti siis Sana sanasta-palstaa. Martti Juvas kirjoitti säännöllisesti pääkirjoituksia ulkomaanasioista. Nuoria toimittajia, myös tämän kirjoittajaa, kannustettiin tekemään artikkeleja, mistä maksettiin pieni palkkio. Ulkopuolisia pääkirjoittajia käytettiin edelleen melko paljon.<sup>344</sup>

Kokonaisuutena *Uusi Suomi* liukui 1960-luvun loppupuolella linjakirjoituksissaan – pääkirjoituksissa, jälkiartikkeleissa, poliittisissa pakinoissaan jne. – oikealle, kun muu yhteiskunta pikemmin vasemmistolaistui. Vasemmisto sai 1966 jopa enemmistön eduskuntaan ja "suuret ikäluokat" demonstroivat kaikkialla länsimaissa radikaalisuutaan. *Uusi Suomi* ei siis kulkenut virran mukana, mikä olisi tarjonnut myös mahdollisuuksia "vaihtoehtoisen totuuden" esittäjänä. Tässä US ei kuitenkaan mennyt kovin pitkälle – jos sillä olisi edes ollut kysyntää ajan oloissa. Lehtiyhtiön sisäinen poliittinen taistelu kylläkin voimistui samoin kuin 1930-luvun *Uudessa Suomessa*. Silloin se oli auttanut *Helsingin Sanomien* vahvistumista. Samoin kävi Poukan johtokaudella.<sup>345</sup>

## 2. Uhat nähdään

US:n päätoimittajakaksikko laati ensin toukokuussa ja sitten elokuussa 1964 eli pian yhteisen työskentelyn aloitettuaan yhtiön johtokunnalle ja lehden toimitusneuvostolle *Lyhyen muistion Uuden Suomen kehitysedellytyksistä* sekä *Lisämuiston Uuden Suomen kehittämisedellytyksistä*. Ne lienevät ensimmäiset strategiset selvitykset lehden asemasta. Toimitusjohtaja Osmo Oittinen kommentoi niitä "muutamien reunahuomautuksin". Toimitusneuvosto yhtyi 2.9.1964 pyöreästi suositukseen "johtokunnan harkinnan ja taloudellisten mahdollisuuksien mukaan".<sup>346</sup>

<sup>344</sup> Vrt. Talvitie 1972 ja Paavonsalo 2013 – Kirjoittajan muistitietoja. – Luettelo pääkirjoittajista sekä nimimerkkikortisto, USark, KA. – 1960-lukulaisen sukupolven asennoitumisesta *Vanhan masin* ja *m.o.t:n* pakinoihin Koulumies 2020, s. 113-117. – Myöhemmän käytännön mukaisesti olen yleensä kutsunut kaikkia ao. osaston kannanottoja pääkirjoituksiksi, vaikka aiemman terminologian mukaan oli yksi pääkirjoitus ja isoissa lehdissä pari jälkiartikkelia. Kaikkia niitä kutsuttiin siis artikkeleiksi, toimittajaslangilla ”tikkeleiksi”. – US:n kannanottolinja kaipaa perusteelliseen sisältöanalyysiin nojaava tutkimusta. Sen toteuttaminen ei ollut tämän työn yhteydessä mahdollista.

<sup>345</sup> 1930-luvun taisteluista Vesikansa 1997, s. 365-413.

<sup>346</sup> Päätoimittajien *Lyhyt muistio* liitteinen, Jk 3.9.1964, ptk, USark, KA.

Muistiot olivat selvästi pääosin Poukan laatimia. Hän toisti usein myöhemminkin niiden teesejä. Ekonomistina mm. valtiovarainministeriön kansantalousosastolla hän oli tottunut strategisten muistioiden laatimiseen toisin kuin Petäjaniemi, joka oli käytännön journalisti. Muistiot ovat siis tärkeä lähde Poukan kauden arvioinnissa.

Päätoimittajat maalasivat synkän kuvan lehden tilasta. Noudatetulla linjalla "kustannukset eivät ole vähentyneet toivotulla tavalla ja lehden laatu on jäänyt monin tavoin huolestuttavan heikoksi". Muistiossa viitattiin pian levikkikierteenä tunnettuun ilmiöön eli siihen, että lehtien niin laskeva kuin nouseva menekki on usein trendinomaista. Lyhytjänteinen kustannusten leikkaaminen johtaa usein kumulatiiviseen prosessiin. Tiukka säästäminen voi myös luoda toimitukseen "pessimististä välinpitämättömyyttä".

Muistion mukaan "suuri päivälehti on aina myös eräänlainen hakuteos --- kuin puhelinluettelo. Kenenkään mieleen ei juolahtaisi lukea sitä rivi riviltä --- Mutta tarvittu tieto täytyy lehdestä saada. Kukaan ei halua sellaista puhelinluettelo, joka voi tosin olla kuinka kätevä, hauskan näköinen ja huokeakin, mutta josta puuttuu oleellisia osia kaupungin puhelinnumeroista". *Uuden Suomen* puutteet asioiden rekisteröinnissä johtuivat päätoimittajien mukaan paljolti latomasta ja lehden sivumäärän niukkuudesta. Monet laaditut uutiset eivät lehteen mahtuneet tai niitä ei ehditty latoa. *Helsingin Sanomat* palveli tässä päätoimittajien mielestä lukijoitaan paremmin.

Lisämuistiossa päätoimittajat näkivät US:n tehtävän snellmanilaisesti. Lehti "on perustettu ja ilmestyy ennen kaikkea levittääkseen ja syventääkseen vapaana, nykyaikaisena sanomalehtenä sitä kansallista, yhteiskunnallista ja taloudellista ohjelmaa, joka lehden ohjenuoraksi on hyväksytty." Se on merkinnyt "käytännössä kokoomuspuolueen yleisten periaatteiden palvelemista". "Uuden Suomen (samoin kuin Kauppalehden) menestyksen tärkein mitta on sen aatteellisen tehtävän onnistuminen", muistiossa pelkistettiin. Kustannusyhtiön muut osat – myös *Katso* ja *Uusi Maailma* – olivat sen sijaan "lähtökohdaltaan puhtaita liikeyrityksiä", joiden oli tuettava päälehtiä tai tuotettava voittoa.

Kilpailutilannetta oli kiristänyt "maakunnallisten suurlehtien" voimistuminen niin, että ne pystyivät tarjoamaan lähes saman materiaalin kuin pääkaupungin lehdet. US oli jäänyt niiden ja "Helsingissä ilmestyvän suurimman päivälehtien väliseen puristukseen". (Kilpailijan nimeä ei kertaakaan mainittu.) Se oli saavuttanut "suuren etumatkan" sekä "pikkuilmoitusten julkaisijana" että "huolellisena tapahtumien rekisteröijänä". "Tuleva kehitys näyttää Uudelle Suomelle erittäin huolestuttavalta, ellei ryhdytä pikaisiin ja tarmokkaisiin toimenpiteisiin", päätoimittajat profetoivat. Heitä ei siis voi syyttää toiveajattelusta.

Muistion mukaan levikin lisäämiseen oli panostettava silläkin uhalla, että lehti tuottaisi toistaiseksi "ilmeistä tappiota. Vaihtoehtona on lehden joutuminen kiristyvässä kilpailussa niin

vaikeaan asemaan, että se menettää ratkaisevasti arvoaltaansa ja putoaa merkitykseltään nykyistä paljon heikompaan asemaan."

US:n jakelussa oli päästävä "kustannuksista huolimatta" HS:n tasalle. Sivulukua oli jo sen "psykologisen vaikutelman" takia "jonkin verran lisättävä riippumatta ilmoituskannan kehittämisestä". Sunnuntainumeron antia olisi laajennettava ja latomon kapasiteettia lisättävä, kun aikataulun kiristyminen oli lyhentänyt "tärkeimmän latomisajan kovin vähäiseksi".

Tärkeintä oli silti lehden sisällön parantaminen. Uutisten "rekisteröinnin" kohentamisen rinnalla oli kiinnitettävä erikoistoimittajia, jotka pystyivät "kommentoimaan asiantuntevasti ja tuoreeltaan -- - ajankohtaisia ilmiöitä". Esimerkkinä mainittiin työnsä äskettäin aloittanut tiedetoimittaja eli dipl.ins. Pertti Jotuni. Olisi myös lähetettävä toimittajia reportaasi- ja haastattelumatkoille eri puolille maailmaa.

### **Oittinen painottaa lukijoita**

Reunahuomautuksissaan toimitusjohtaja Oittinen muistutti television yleistymisestä. Kun 4000:lta US:sta luopuneelta oli kysytty syytä, 18 % viittasi televisioon ja 24 % vastasi, että "maakuntalehti riittää". US:n olisi siis tarjottava enemmän kuin ne.

Oittinen kritisoi välillisesti päätoimittajien teesiä US:n aatteellisen tehtävän ensisijaisuudesta katsoen, että lehden sisällössä oli lähdeittäviä tietoista, joita "lukijakunnasta ja sen mielipiteistä on käytettävissä, siis tavallaan empiirisesti eikä deduktiivisesti siitä, minkä lukijakuntaa ´pitäisi´ kiinnostaa ja miellyttää". [Aatteellisen lehden piti tietenkin levittää sanomaansa myös siitä kiinnostumattomille.] Oittinen viittasi kahteen mielipidetutkimukseen, mutta ennen muuta asiamiehiin, "jotka myyvät yli 2/3 US:n tilauksista".

Muistioissa ei juuri pohdittu US:n kohderyhmiä. Sen sijaan Oittinen polemisoi päätoimittajien teesejä niin sivuluvusta kuin latomon toiminnasta. Viiden vuoden aikana US:n sivuluku oli noussut 17 % keskilukuun 24 sivua päivässä. Se oli Oittisen mukaan ihannekoko – sitä paksumpaa lehteä ei ehdittäisi lukea. Ei myöskään julkaistuja ilmoituksia. Latomon kapasiteettikin oli noussut muutamassa vuodessa 50 % eli kahdesta lehden sivusta kolmeen sivuun tunnissa.

Toimitusjohtaja toki valitti, että "osapuolena on merimiesten jälkeen kiinteimmin järjestäytyneet työntekijäryhmä, jonka todellisiin tai luuloteltuihin etuihin ei niin vain kosketa". Päätoimittajatkin olivat valitelleet, ettei esimerkiksi latomon ruokatunti joustanut kuumimmassakaan uutistilanteessa. Oittinen toivoi tasaista tekstivirtaa, mihin sittemmin pyrittiinkin sivukohtaisilla aikatauluilla. Uutistapahtumat eivät kuitenkaan toteudu tasaisena virtana.



## HS:ssa enemmän juttuja ja tilaa

US:n päätoimittajien näkemystä uutisten "rekisteröinnistä" vahvistaa Pekka Mervola väitöskirjassaan. *Helsingin Sanomain* juttumäärä nousi 1930-luvun noin sadasta 1960-luvulla peräti kahteen sataan juttuun numeroa kohden. *Uuden Suomen* tarjonta oli 1930-luvulla ylittänytkin HS:n tason, mutta jäi 1950- ja 60-luvuilla noin 140 juttuun numeroa kohden eli päivittäin useita kymmeniä juttuja vähäisemmäksi kuin kilpailijalla.

"Puuttuvat" jutut saattoivat olla rutiininomaisia nimitys-, tapahtuma- tai vastaavia uutisia – mutta monille lukijoille tärkeitä. Lehti saattoi väittää valikoivansa lukijoilleen "oikeat" uutiset rasittamatta heitä joutavuuksilla, mutta valikoinnista on monia näkemyksiä. Rungas valikoima on tärkeää niin sanomalehdelle kuin tavaratalolle.

Poukka korosti usein – hieman myös em. muistiossaan – että aamun sanomalehdeltä odotetaan monipuolisuutta enemmän kuin iltapäivä- tai aikakauslehdiltä, jotka valikoivat kiinnostavimmat aiheet ja paneutuvat niihin näyttävästi. Poukan mukaan "aamun lehdestä puuttuu aina jotakin, iltapäivälehdessä ei koskaan mitään". Hän oli johtanut kauan "iltapäivän laatulehteä" eli *Kauppalehteä*.<sup>347</sup> Tilanne muuttui ensin radion ja tv:n jatkuvan uutisvirran sekä lopullisesti internetin myötä. Sanomalehteä ei ole enää tarvittu aamulla luettavana "kansakunnan pöytäkirjana". Muistioissa murehdittu latomo työpaikkoineen on tekniikan kehittyessä puolestaan hävinnyt toimitukseen siirtynyttä taittoa lukuun ottamatta.

*Helsingin Sanomat* tarjosi siis 1960-luvulla laajemman uutisvalikoiman kuin *Uusi Suomi*, jossa moni valmis juttu saattoi jäädä pois ainakin ensimmäisestä painoksesta odottamaan latojan vapautumista. Tekstien korjailut oikoluvun jälkeen saattoivat viivästyä ainakin ensimmäisestä painoksesta, johon tekstejä jouduttiin toisinaan taittamaan oikolukemattomina. *Uudessa Suomessa* väitettiin, että HS:n sivut täytyivät – osin jo em. postitaksan takia – ulkomaisten uutistoimistojen ja syndikaattien käännösteksteillä. Sisällönvertailuun lähtemättä on kuitenkin ilmeistä, että HS hoiti tarkemmin uutisten "rekisteröinnin".

Käsityksen US:n niukoista sivumääristä kilpailijaan verrattuna vahvisti muistelmissaan taloa kahdesti vaihtanut Pekka Tarkka: "Hesarissa tekstimassat kulkivat vauhdikkaasti ohi sihteerien sallivien silmien, lehti imaisi melkein kaiken mitä käsille tuli. Usarissa oli alituinen tilanpuute ja toimitussihteerien tärkein tehtävä torjua ja karsia". Tarkka piti eroa "hätkähdyttävänä".<sup>348</sup>

<sup>347</sup> Mervola: emt. s. 391 ja 395. – Kirjoittajan muistitiedot Poukan lukuisista puheenvuoroista toimituksen tilaisuuksissa. US:n johtoportaan selittelyistä lukijoille ks. toimituksen ja Eero Petäjaniemen kv. US:ark ja Petäjaniemen kok., KA.

<sup>348</sup> P. Tarkka: 2018, s. 198.

## Huoleton elämää

*Uuden Suomen* päätoimittajat siis tiedostivat 1960-luvun puoliväliä lähestyttäessä lehden kilpailuaseman heikentymisen, vaikeivät juuri julkistaneet huoliaan alaisilleen. Toimituksen mielialoja ei haluttu vaarantaa. Moni toimittaja piti sitä paitsi lehteään kuolemattomana instituutiona. Tämän kirjoittajan aloittaessa kesätoimittajana 1964 hieman vanhempi naiskollega näytti seinälle asetettua luetteloa US-yhtiön johtokunnan ja hallintoneuvoston jäsenistä todeten, että "tällainen lehti ei koskaan kuole". Jotkut saattoivat ajatella näin painetun lehden kuolemaan 1991 saakka.

Huoleton mieliala houkutteli laiskotteluunkin, joka saattoi tosin olla luovaa esimerkiksi venyneillä kahvitauoilla kesäisin lehtitalon kattoterassilla. Toisaalta päätoimittajat huomauttivat muistiossaan, että tarvittaessa toimittajat joustivat työajoissa – tosin kuin latomo. Journalisteilla ei ollut vielä edes työehtosopimusta, vaan ns. normaalivälikirja eli palkkasuositus. Työaikalaki koski heitäkin, mutta siitäkin joustettiin – molempiin suuntiin. Kellokortteja ei US:n toimituksessa koskaan käytetty.

Työaikaa tuhlattiin siis US:ssa toisinaan myös aikakauslehtien avustamiseen, mikä oli Sanoma-konsernissa kiellettyä. Boheemisuus puolestaan yhdisti US:n ja HS:n toimitusten kulttuureja. Juopottelua katsottiin läpi sormien ja ryyppyputkeen sortuneiden työvuoroja paikattiin – toisinaan esimiestä hämäten. Tiedotustilaisuudet ja erilaiset vastaanotot olivat kosteita.

Alkoholinkäyttöä US:ssa helpotti Lönnrotinkadun toiselle puolelle hotelli Marskiin avattu Lehdistöklubi, jossa voitiin pistäytyä vaikkapa ensimmäisen painoksen valmistuttua. Muuan legendaarinen toimittaja aloitti työpäivänsä lähes aina korkkaamalla viinapullon. Työpöydän jalan viereen sijoitettu pullo kuvattiin lehtitalon aulaan sijoitetussa mosaiikissakin.<sup>349</sup>

Tällaisetkin piirteet muuttuivat, kun Sanoma-konsernissa alkoivat suuret muutokset. *Uuden Suomen* toimitus saattoi kulkea tässä hieman kilpailijan perässä, vaikkei boheemisuutta pidä liioitella. Työt tehtiin, latomo ja oikoluku korjasivat alkoholin aiheuttamat lyöntivirheet ja valtaosa toimittajista oli melko säntillisiä.

---

<sup>349</sup> Perustuu US:n osalta kirjoittajan muistikuviiin ja Elämänmenoa Usarissa- kirjaseen mm. s. 68, 76, 97. HS:n osalta vrt. Jensen-Eriksen- Kuorelahti emt. s. 272-273 ja Blåfield: emt. s. 139. Vrt. myös P.Tarkka 2018, s. 203. - Suurikokoinen mosaiikki lienee nykyään Tampereen Sarankulmassa Aamulehden entisessä painotalossa.

Toimitusjohtaja Oittinen täsmensi näkemyksiään muistiossaan 17.1.1965. Se oli tavallaan vastaus päätoimittajille. Muistioon liittyi levikkipäällikkö O. Mannisen kommentti.<sup>350</sup> Oittinen yhtyi siihen, että *Uuden Suomen* tilanne oli vakava. Yhteiskunnan urbanisoitumisen ja palveluelinkeinojen korostumisen olisi pitänyt luoda edellytykset US:n kaltaisen lehden kasvulle, mutta vaikka lehteä, sen jakelua ja myyntiä oli parannettu, "levikin suhteen poljetaan paikallaan ja jopa suoranaista taantumistakin on esiintynyt". Tosin hän arveli paikkansa pitävästi myös HS:n levikin pysyneen ennallaan.

US:n levikkimarkkinoinnissa oli asiamiesten määrää nostettu 50 %, luotu päätoimisten hankintapäälliköiden piiriorganisaatio sekä parannettu asiamiesten palkkioita ja palkintoja. Niinpä 1965 asiamiehet kilpailivat 40:sta Espanjan ja sadasta Bornholmin matkasta. Kuitenkin jokseenkin yhtä moni vanha tilaaja oli luopunut lehdestä kuin uusia oli saatu.

### **Asiamiesten rooli muuttuu**

Toimitusjohtaja Oittisen arvio yhteiskunnan kehityksestä piti paikkansa. Sen sijaan hänen luottamustaan asiamiesten näkemykseen voi epäillä, joskaan jäljellä ei ole paljon tietoja esim. asiamieskunnan rakenteesta. Yhden näkökulman tarjoaisivat US:ssa julkaistut luettelot vuosittain Snellmanin päivänä jaetuista lehden ansiomerkeistä, joita myönnettiin myös ansioituneille asiamiehille. Kuten aiemmin todettiin, toimitusjohtaja Riekki oli korostanut US:n asiamiesten aatteellista sitoutuneisuutta – myös erona HS:n ilmeisesti kaupallisemmin toimiviin myyjiin.

Tämän kirjoittaja seurasi nuorena alaa läheltä, kun perheessämme pyöritettiin laajaa lehtitilaushankintaa Herttoniemen kahden partiolippukunnan hyväksi. Tällöin tarjottiin kaikkien lehtien tilauksia lähinnä partiolaisten vanhemmille ja näiden tuttaville. Tilaukset välitettiin laajaa tilaushankintaa hoitaneelle liikemiehelle, mutta asiamies keräsi tilausmaksut. Toiminnassa ei voinut korostaa mitään lehteä, vaan oli otettava hoidettaviksi asiakkaan toivomat lehdet. Eri kustantajien palkintomatkoille vanhempamme tietenkin lähtivät ja ottivat vastaan niiden muita palkintoja, kuten kotiimme kaitafilmikameran. Kustantajien asiamieskokouksissa he kävivät – olihan ravintolaillallinen tuon ajan Suomessa arvostettu etuus. Siellä saattoi esittää käsityksiään eri lehdistä, mihin Oittinen siis markkina-arvionsa keskeisesti perusti. Asiamies saattoi tällöin ajatella, millainen lehti kävisi kaupaksi – mutta myös kertoa mieltymyksiään. Ne eivät välttämättä vastanneet US:n potentiaalisten tilaajien toiveita.

---

<sup>350</sup> Oittinen: PM. 17.1.1965, Petäjäniemen kok. kot. 3, KA. Asiaan viitataan myös johtokunnan kokouksessa 18.2..1965, mutta muistiota ei ole pöytäkirjan liitteenä eikä muuallakaan US-yhtiön aineistossa, USark, KA. Säilyneessä kappaleessa on Petäjäniemen reunamerkitöjä.

*Uuden Suomen* asiamiespalkintojen erikoisuutena olivat Akseli Gallen-Kallelan suunnittelema US-logolla koristetut hopeiset aterimet. Kirjoittajalla on tästä perintönä kymmeniä US-kahvilusikoita sekä kaksi paria veitsiä ja haarukoita. Em. ansiomerkkinä oli kansallistaiteilijan suunnittelema.<sup>351</sup>

Kaikkia lehtiä myyvien asiamiesten rinnalla *Uudella Suomella* oli edelleen lähtökohdiltaan aatteellisia, "omia" asiamiehiä – usein Kokoomuksen kenttäväkeä. Jo muutamalla tilauksella sai itselleen hyvän mielen ohella US:n vapaakappaleen sekä kutsun asiamiesten illalliselle. Aikanaan saattoi siis odottaa lehden ansiomerkkiä.

Tiheällä asiamiesverkolla kalastettiin merkittävä osa US:n tilauksista – tosin melkoisin kustannuksin. Oittinenkin huomasi sittemmin, että yhä useampi asiamies möi myös kilpailevia lehtiä ja tavoitteli vain tuottoja. Usein asiamiehet keräsivät myös tilausmaksut, mikä tietenkin kevensi lehtiyhtiön työtaakkaa.

Vähitellen joissakin maakuntalehdissä ja ennen muuta Sanomissa alettiin kaavailla uudenlaista järjestelmää eli kestopilauksia sekä ammattimaista tilausmyyntiä. Tähän siirryttiin 1970-luvulla. Kymmeniä US:n ansiomerkkejä jäi lopulta jakamatta, vaikka ammattimaisia tilausten myyjiä toki oli US:n loppuun saakka. Ja on eri kustantajille monien kiusaksi edelleen ...<sup>352</sup>

## Lehti "liian hieno"?

Levikkipäällikkö Manninen selosti toimitusjohtajan em. muistion liitteessä asiamiesten näkemyksiä *Uudesta Suomesta*. Lehteä ei paikoin edes uskallettu tilata poliittisen leimautumisen pelossa. Nuoriso väitti lehteä latteaksi ja "liian hienoksi". "Kulttuuria on liikaa", sen sijaan "urheilu täytyy hoitaa sen nyky-yhteiskunnassa saamaa asemaa vastaavalla tavalla". Kirkon asioita ei seurattu tarpeeksi ja *Kotimaa* nähtiin tältä osin kilpailijaksi. Kaikkiaan levikkipäällikkö kysyi, "olisiko mahdollista tinkiä edes hieman perinteistä ja ryhtyä kehittämään lehteä enemmän myyvämmäksi?" Vaikutteita kannattaisi hakea asiamieskokouksista.<sup>353</sup>

Vastaavia toiveita oli varmaan monella – jos termi sallitaan – pikkuporvarilla. Tavallaan niihin vastattiin sittemmin *Iltalehdessä* – välillä jopa uskonnollisen aineiston osalta.<sup>354</sup> Oli kuitenkin

<sup>351</sup> Kirjoittajan muistitietoa. US-aterimia jaettiin myös US-konsernin henkilöstölle (myös kirjoittajalle) merkkipäivä- ja muina lahjoina.

<sup>352</sup> Hankintajärjestelmän muuttumisesta ks. III pääluku ja Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 309 ja 330-331.

<sup>353</sup> Oittinen: PM., sen liite 17.1.1965, Petäjaniemen kok. kot. 3, KA

<sup>354</sup> Vesikansa 1994, Iltalehteä koskevat osuudet. Kaisla 2005. – Iltalehdessä vaikutti vuosien ajan toimittajana pastori Olli Valtonen.

ristiriitaa siinä, oliko *Uuden Suomen* oltava ennen muuta eliitin arvostama "valtakunnallinen laatulehti" laajoine kulttuuri- ja ulkomaanosastoineen sekä asiantuntija-artikkeleineen. Tälläkin saattoi olla kaupallista imagoarvoa. *Helsingin Sanomia* oli pidetty kilpailijaansa keveämpänä "koko kansan lehtenä", mutta 1960-luvun lopulla se nousi myös arvostetuksi laatulehdeksi – paljossa kulttuuriosastonsa takia. Ulkomaanosasto oli HS:ssa ollut vahva Eero Erkon ajasta alkaen.

Toimitusjohtaja Oittinen myötäili levikkipäällikkönsä näkemystä US:n keventämisen tarpeesta. Kilpailijoina hän korosti television ohella maakuntalehtiä. US:n levikki olikin suhteellisesti paljon valtakunnallisempaa kuin HS:n. Helsingin lehtien lento- ja muiden varhaisjakeluoperaatioiden Oittinen arveli – ehkä aiheellisesti – kääntyneen peräti bumerangiksi. Ne olivat herättäneet maakuntalehdet parantamaan jakeluaan ja kutomaan niin tiuhan aluetoimittajaverkon omalla alueellaan, etteivät Helsingin lehdet pystyneet mitenkään kilpailemaan niiden kanssa maakunnissa. Näin "Helsingin lehdet jäivät vaille odotettua lisäystä suurista kuluista huolimatta", Oittinen summaa. Hänhän oli juuri aloittanut US-yhtiössä, kun lentokuljetuksiin lähdettiin suurella ryminällä.

Maakuntalehden kanssa ei siis voinut kilpailla paikallisuudessa, kuten oli luultu, vaan "pääkaupungin lehden on sisällöltään osoittauduttava maakuntalehteä paremmaksi muissa suhteissa, jotta se voisi tulla tilatuksi toisena lehtenä siellä, missä siihen --- on varaa". HS:n kanssa jouduttiin tällöin kilpailemaan pääsystä "tilauslistalle edes maakuntalehden jälkeen".

Toisaalta Oittinen korosti paikallisia uutisia – myös valtakunnallisesti. "Ilman säännöllistä ja tehokasta maakunta-aineistoa ei menestyksellinen kilpailu Helsingin Sanomain kanssa kuitenkaan voi onnistua". Asiamiesten mukaan "vaikka jostakin asiasta on ollut ehkä runsaastikin maakuntalehdessä, halutaan siitä myös valtakunnallisen lehden kirjoittavan". Kysymys oli siis eräänlaisesta maakuntien alemmuuskompleksista.

Oittinen kuuluttikin "maakunta-aineiston järjestelmällistä tehostamista" vaatien toimintaa päätoimisesti johtamaan vanhempaa toimittajaa, joka samalla olisi parin kymmenen aluetoimittajan lähiesimies. Näin sittemmin tehtiinkin nimeämällä uutispäällikkö Esko Muinoselle apulaisuutispäälliköksi Mikko Hietala ohjaamaan erityisesti aluetoimittajia. Heitä pyrittiin myös käyttämään valtakunnallisten uutisaiheiden käsittelijöinä.

Oittinen toki painotti Suomen vaurainta eli lounaista ja eteläosaa. Helsingissä valtalehden asema oli "ehkäpä ilman vakavaa taistelua aikanaan" menetetty HS:lle. Oittinen näki sen sijaan mahdollisuuksia muualla Uudellamaalla eli kai lähinnä myöhemmällä pääkaupunkiseudulla ja ns. kehyskunnissa. Tiivis asutushan oli vasta leviämässä yli 1946 laajennetun Helsingin rajojen. Tänne oli asetettava "painopiste *Uuden Suomen* levittämässä käyttäen maakuntien valtalehtien keinoja". Hän myönsi pari vuotta ilmestyneen *Suur-Helsinki*-liitteen toistaiseksi epäonnistuneen, mutta

väläytti alueellisia vaihtosivuja. (Maakuntien uutisia ei silloin olisi useinkaan julkaistu Helsingin-painoksessa, mutta ehkä valtakunnallista julkisuutta seutunsa asioille toivovat maakuntatilaajat eivät olisi tätä huomanneet...)

Oittinen toivoi US:lta myös valppaampia kannanottoja, pääkirjoituksia myös "kevyemmistä" aiheista ja vetävämpiä etusivuja. Ne auttaisivat myös vähenevässä irtonumerokaupassa. Kirjapainon mahdollisuuksia värikuviin – HS:lla ei siis tätä valttia ollut – käytettiin liian harvoin. Oli kiinnitettävä huomiota myös kodin asioihin sekä matkailuun. Myynninedistämiseen tuli kiinnittää PR-toimittaja. (Vrt. edellä Talvitien palkkaaminen.) Kaikkiaan perinteellinen konservatiivilehti "olisi saatava läheisentuntuiseksi ja kiinnostavaksi ´tavallisille´ ihmisille" – toki niin, etteivät entiset tilaajat luovu lehdestä.<sup>355</sup>

Oittisella oli siis osuvia havaintoja, mutta myös painopisteen puutetta. Oli panostettava kovin moneen suuntaan – elitismiksi leimatusta tosin tinkien. Taloudellisia laskelmia ei muistioon sisällynyt. Merkitessään sen pöytäkirjaansa 18.2.1965 johtokunta vaatikin tuotekohtaisia kannattavuuslaskelmia. Seuraavassa kokouksessa 29.4.1965 ne esiteltiin, mutta laskelmia en ole löytänyt. Tosin lehtien katelaskelmista kiistellään usein, kun oman lehden painolasku on kirjapainolle tärkeä tulonlähde, jonka summaa toimituksen mielestä saatettiin paisuttaa – sisäinen laskuhan maksetaan varmasti. Kannustavaa painokilpailua ei ajan oloissa voinut olla.<sup>356</sup>

### 3. Taistelu ulkomaankirjeenvaihtajista

*Uuden Suomen* toimitusneuvosto oli myötäillyt päätoimittajien vaatimuksia panostuksesta lehden laatuun – väliaikaisesti jopa tappiollisuuden uhalla. Johtokunta ei ottanut ohjelmaan suoranaisesti kantaa. Käytännössä valittiin keskitie – ei vahvaa panostusta, mutta kaikkia Oittisen ehdottamia

<sup>355</sup> Oittinen: PM 17.1.1965, Petäjäniemen kok. kot. 3, KA

<sup>356</sup> Jk 18.2., 29.4., 25.8.1965, ptk:t, USark, KA.

säästötoimiakaan ei hyväksytty. Tällöin kiisteltiin ennen muuta ulkomaankirjeenvaihtajista. Tämän taistelun Oittinen pääosin hävisi.<sup>357</sup>

### Kilpailua korostetaan

Ulkomaantoiminnot ja etenkin omat, lähetetyt kirjeenvaihtajat (alan slangilla *staff correspondents* vastakohtana avustajiin, *stringers*) olivat olleet Petäjäniemen strategian painopiste. Tällä kaistalla hän oli siis haastanut HS:n. *Uusi Suomi* pysyikin tässä kilpailussa niin laadullisesti kuin määrällisesti tasoissa, jollei edellä vielä 1960-luvun puolivälissä. Kilpailunäkemys korostui 27.4.1965 Petäjäniemen ehdottaessa uudelleenjärjestelyjä lehden ulkomaanedustukseen.

Lauri Karén oli Petäjäniemen mukaan "ostettu" Lontoosta HS:n Pariisin-kirjeenvaihtajaksi. Karén itse on kuvannut motiivejaan ristiriitaisesti eri työnantajilleen. Petäjäniemelle Karén kertoi siirtyvänsä kilpailijalle "varsin vastentahtoisesti" toivoen voivansa siellä "viihtyä yhtä hyvin kuin Uudessa Suomessa", mutta tarjotut ehdot olivat olleet edulliset. Aiemmin hän oli kertonut US:n itselleen aatteellisesti läheiseksi. Sen sijaan Aleksi Mainion HS-historian mukaan Karén "oli saanut tarpeekseen Uudesta Suomesta". Hänestä tuli sittemmin Aatos Erkon luottotoimittaja, joka laati kustantajansa "auktorisoidun" elämäkerran. Muistelmissaan Karén piikitteli US-kautensa ongelmia.

Karénin seuraajaksi US lähetti Moskovasta pari vuotta aiemmin palanneen Aarne Tannisen, jolle alkoivat "ne ihanat vuodet Lontoossa". US-yhtiön ongelmat eivät Fleet Streetille saakka ulottuneetkaan, kuten tämän kirjoittaja saattoi havaita Tannisen lomasijaisena 1966.

Bonnin-kirjeenvaihtajaksi vaihtui valt. maist. Asko Vuorjoki ja hänen edeltäjänsä Heikki Liljeström oli tarkoitus siirtää Tukholmaan Skandinavian-maiden kirjeenvaihtajaksi. Nimitys julkistettiin, mutta siirto ei koskaan toteutunut, vaan Liljeström palasi neljäksi vuodeksi kotitoimitukseen. Ilmeisesti kukaan ei ponnistellut voittaakseen Tukholman-paikan perustamisen käytännön ongelmia.

Heikki Jalannin paikan Pariisissa täytti pian käytännössä täystoimisena avustajana valtiotieteiden ja lainopin kandidaatti Eeva Lennon (s. Karikoski), joka tarjoutui Pekka Tarkan välityksellä tehtävään. Hän oli avioitunut *The Guardianin* irlantilaisyyntyisen Pariisin-kirjeenvaihtajan Peter Lennonin kanssa, mikä auttoi hyvien yhteyksien luomisessa. Niitä tarvittiin siksikin, ettei US:n kirjeenvaihtaja voinut edelleenkään tukeutua ranskalaisen mediaan, kun HS:n kirjeenvaihtaja – vuodesta 1965 siis Lauri Karén – työskenteli *Le Monden* toimituksessa.

<sup>357</sup> Jk 29.4.1965, ptk, Petäjäniemen muistio 29.4.1965, USark; Oittisen P.M. Uuden Suomen ulkomaankirjeenvaihtajajärjestelmä 15.5.1966, Petäjäniemen muistio samasta aiheesta, päiväämätön, Petäjäniemen kok., KA.

Perusteluissa Petäjaniemi kertoi, että HS työskenteli Lontoossa "kahden miehen, yhden naisen plus puhelin- ja teleprinteriyhteyksin voimalla". US:n ainoa edustaja lähetti edelleen tekstinsä joko sanelemalla tai postissa. Sanelussa oli tosin etujakin – isot kirjaimet jätettiin pois ja lyhenteitäkin saattoi tekstiä laatiessa käyttää, kun molemmilla lehdillä Lontoon-kirjeenvaihtaja toimi osin uutis- ja käännöstoimistona naputellen päivittäin hyvinkin 10-15 liuskaa.

Petäjaniemi huomautti edelleen, että HS:n Bonniin siirtämä lehden ulkomaanosaston päällikkö, valt. iis. Matti Kontio oli työskennellyt siellä aiemminkin. Vuorjoki oli sen sijaan Saksassa noviisi – eikä kautensa aikanakaan liene käynyt esim. Berliinissä. Edelleen Petäjaniemi tiesi HS:n lähettävän Tukholmaan Maija-Liisan Heinin eli kokeneen ja luetun journalistin, joka tunnettiin myös pakinoitsija *Ksantippana*. HS:n kerrottiin hankkineen myös *New York Timesin* palvelun. Petäjaniemi toivoi nopeita päätöksiä, jotta niistä voisi tiedottaa "ennen kuin Helsingin Sanomat ehtii saada omansa julki".<sup>358</sup>

Päätettyä ohjelmaa ei siis Tukholman osalta toteutettu, vaan US:lle raportoivat Skandinaviasta edelleen avustajat – ensi sijassa Leila Sundberg Tukholmasta ja Sigyn Alenius Kööpenhaminasta. Vuorjoki puolestaan valitti pian Bonnista, ettei hänen palkallaan elänyt, saati voinut kutsua vieraita kotiinsa, jolloin vastakutsutkin olivat loppuneet. Vuorjoen seuraajana tulinkin kyllä palkallani toimeen ja saatoinkin sekä kutsua kaksioomme vieraita että hankkia huoltokonttorilainalla edeltäjiltäni puuttuneen auton. Merkittävää Vuorjoen kaudelle oli siirtyminen omaan työhuoneeseen uudessa Pressehausissa, jossa myös pidettiin hallituksen tiedotustilaisuudet.<sup>359</sup>

### **"Kallista ylellisyyttä"**

Muistiossaan 15.5.1966 toimitusjohtaja Oittinen vaati US:n kirjeenvaihtajaverkon tuntuvaa supistamista. Hän korosti uutistoimistoja epäillen, ettei suomalainen kirjeenvaihtaja saa niiden ohi merkittäviä kansainvälisiä uutisia. (US:ssa olikin korostettu ostettujen palvelujen käyttämistä ja kääntämistä etenkin Lontoossa; "omien" juttujen määrä oli riippunut kirjeenvaihtajasta.) Saneluista seurasi lisäksi suuria kuluja. Kirjeenvaihtajien lähettämiä, Suomea sivunneita uutisia oli taas punnittava lehdeltä puuttuvia kotimaan uutisia vastaan. Asiamiehet eivät olleet toivoneet lisää ulkomaan uutisia. Oittinen toki myönsi Ruotsin ja Neuvostoliiton tässä punninnassa poikkeuksiksi.

<sup>358</sup> Petäjaniemi US:n johtokunnalle 29.4.1965, Karén Petäjaniemelle 23.4.1965, Petäjaniemen kok., KA. Mainio emt. s. 222. Tanninen, emt. s. 151 - 180. Lennon 2018, s. 125-126. Karén 1994 . – Kirjoittaja laati Petäjaniemen ohjauksessa ao. nimitysuutisen, jossa esiteltiin myös keskeisiä ulkomaanavustajia – tietenkin US:n ulkomaanpalvelujen laajuutta osoittamaan.

<sup>359</sup> Vuorjoki Petäjaniemelle 13.4.1966, 7.2.1967, Petäjaniemen kok., kot. 2, KA. – Vuorjoen palkka oli 2070 DM kuukaudessa vuonna 1965.



Kaikkiaan "ulkomaankirjeenvaihtajat ovat erittäin kallista ylellisyyttä, jota olisi kustannettava vain siinä määrin kuin näistä on todellista hyötyä. Esim. Hufvudstadsbladetilla ei ole ulkomaankirjeenvaihtajia", Oittinen pamautti. Lontoon-kirjeenvaihtajan vuosikulut olivat tuolloin 50.000 mk (88.000 nykyeuroa), josta lähes puolet puhelinkuluja. Pariisissa kulut olivat samaa tasoa, Bonnissa sen sijaan vain 35.000 mk. (Ehkä tämä johtui siitä, että etenkin Liljeström oli suosinut lyhyitä tekstejä. Pressehausiin saatiin myös telex-toimisto, joka naputteli suomenkielisetkin tekstit kaukokirjoittimen nauhalle. Tietenkin ne oli purettujen sanelujen lailla kirjoitettava latomossa kolmannen kerran toimituksen lisättyä telex-käsikirjoitukseen ensin isot kirjaimet ja "skandimerkit", mutta puhelukuluja säästy.)

Myös ulkomaanosastosta vastaamaan siirtyneen Poukan laskelmassa seitsemän kirjeenvaihtajan ja vakinaisen avustajan kulut vuonna 1967 olivat 208.000 mk (vajaat 350.000 nykyeuroa). Tästä palkat veivät 124.100 mk (210.000 nykyeuroa), puhelinkulut 64.300 mk (110.000 nykyeuroa), muita kuluja oli outoa kyllä lähinnä Jouni Liljalla Roomassa 14.300 mk (24.000 nykyeuroa). Laskelmasta ilmeisesti puuttuivat mm. muuttokulut aika ajoin. Kotitoimituksessa ulkomaantekstien vastaanotossa oli sitä paitsi päivittäin kaksi osatoimista konekirjoittajaa muutaman tunnin illassa.

Poukan listaamat kulut ulkomaankirjeenvaihtajista olivat runsaat kuusi prosenttia kaikista toimituskuluista – tai kaksi kertaa koko toimituksen matkabudjetti. Yhden kotimaantoimittajan vuosikustannus oli 1968 noin 15.000 mk (25.000 nykyeuroa eli sosiaalikuluneen karkeasti 1.300 mk tai 2.200 nykyeuroa kuukaudessa). Aarne Tannisella oli korkein palkkakustannus – 30.400 mk eli 50.000 nykyeuroa vuodessa, siis runsaat 4.000 nykyeuroa kuukaudessa. Suurimmat puhelinkulut kertyivät uutistoimistomaisesta Lontoosta.

Nyrkkisääntö siitä, että lähetetty ulkomaankirjeenvaihtaja maksaa kolme kertaa kotitoimituksen jäsenen suoranaiset vuosikulut, piti näiden lukujen valossa paikkansa. Kysymys oli siitä, mitä arvostetaan – myös lehden strategian kannalta.

Vertailu HS:n vastaaviin lukuihin olisi kiinnostava. Mm. Karénin muistelmien perusteella on ilmeistä, että HS:ssa kirjeenvaihtajilla oli paremmat taloudelliset toimintapuitteet kuin US:ssa, vaikka sielläkin mm. kirjeenvaihtajan matkustelu riippui paljolti hänen oma-aloitteisuudestaan.<sup>360</sup>

<sup>360</sup> Laskelmat Poukan muistiossa 9.1.1968, USark, KA. – Vrt. Karén 1994 s. 79- 123. Esim. Vuorjoki ei liikkunut Bonnista juuri lainkaan, tämän kirjoittaja varsin paljon – kysymättä lupaa, mutta matkalaskut maksettiin. En kylläkään laskuttanut omalla autolla ajamisesta suomalaisen taksan mukaan, vaan lähinnä polttoainekustannukset.

## Oittisen supistusohjelma

Oittisen säästöohjelma oli seuraava:

1. Lontoon, Pariisin ja Bonnin kirjeenvaihtajantoimet lopetetaan, samoin erityistapauksia lukuun ottamatta uutisten vastaanottaminen puhelimitse sivutoimisilta kirjeenvaihtajilta.

2. "Todellisen tarpeen niin vaatiessa" lähetetään toimittaja ulkomaille.

3. Kotitoimitukseen muodostetaan "pätevä kommentaattoriryhmä" kommentoimaan päivittäin tärkeitä ulkomaan uutisia. Tauno Kuosan aiemmin toimittama viikkokatsaus elvytetään.

"Kommentointilinjaa suositellaan kaikkialla länsimaissa lehdistön vastaukseksi radion ja television nopeudelle".

4. Moskovan ohella päätoiminen kirjeenvaihtaja lähetetään Tukholmaan.

Oittinen laati aihepiiristä 10.10.1966 vielä hieman pehmenneen (tai toimitukselle sokeroidun) tiivistelmän, jossa hän ehdotti STT:n Reuterilta ja AFP:ltä saaman koko aineiston hankkimista *Uudelle Suomelle*, kun STT välitti siitä suomennettuna (ja hitaasti) vain viidenneksen. Jos Lontoon, Bonnin, Hampurin, Pariisin ja New Yorkin kirjeenvaihtajia yleensä tarvittiin, uutisten vastaanottaminen heiltä puhelimitse säännöllisesti lopetetaan ja siirrytään lentopostiin. (Sitä oli aiemminkin käytetty kiireettömissä jutuissa.)<sup>361</sup>

### "Myös arvovalta- ja kilpailukysymys"

Myöhemmän kehityksen valossa Oittisen ohjelma saattoi olla osin perusteltu – esim. Reuterin palvelu tuli sittemmin suoraan US:n ulkomaantoimitukselle. Silti teesit iskivät varmasti etenkin Petäjaniemen sydänalaa. Kilpailu ulkomaankirjeenvaihtajilla oli ollut hänen strategiansa ydin ja muistot 1930- ja 40-lukujen omilta *staff correspondent*-kausilta nostalgisia.

Petäjaniemi teilasikin Oittisen näkemykset. Lähteistöstä ei tosin selviä, keille Petäjaniemi kommenttinsa lähetti; hänen kokoelmaansa tallennettu muistio on päiväämätön ja sanomalehtipaperiselle käsikirjoitusliuskalle itse naputeltu sekä runsaasti korjailtu. Johtokunnan pöytäkirjoihin tällaista muistiota ei liitetty. Epäilemättä se edusti hänen näkemyksiään, joita on käsitelty US-yhtiön eri areenoilla.

Petäjaniemen mukaan kaikki johtavat lehdet pitivät ulkomailla omia kirjeenvaihtajia. Heitä oli Suomessakin toista kymmentä maan arkaluontoisen aseman takia. "Kotimainen mies tai nainen osaa tarkkailla maanmiehiään enimmin kiinnostavia tapahtumia ja --- kirjoittaa niistä tutunomaisemmalla

<sup>361</sup> Oittisen PM 15.5.1966, Petäjaniemen kok., KA.

ja lukijoitaan kiinnostavimmalla tavalla kuin vieras". Omat kirjeenvaihtajat olivat "myös arvovalta- ja kilpailukysymys".

Petäjaniemen mukaan HS "käyttää poikkeuksellisen paljon ulkomaanaineistoa, verrattomasti enemmän kuin mikään muu pohjoismainen lehti". Petäjaniemi myönsi, että kilpailija saattoi mennä tässä liiallisuuksiin, mutta US pystyisi käsittelemään ulkomaanaineistoaan huolellisemmin. Kommentteja tarvittiin, mutta Petäjaniemi epäili, että Kuosan aiemman viikkokatsauksen tyyllillä toisteltaisiin jo aiemmin kerrottua. UPI:n ja AP:n palvelut taas eivät olleet US:n ulottuvilla.

Toimitus piti Petäjaniemen mukaan kirjeenvaihtajaverkon supistamista arveluttavana ja Lontoon, Bonnin sekä Pariisin toimien lopettamista "katastrofaalisena". Sen sijaan Rooman ja New Yorkin kirjeenvaihtajista voisi "vaaratta" luopua ja ilman Tukholman kirjeenvaihtajaakin "tullaan jotenkuten toimeen".<sup>362</sup>

### **Pikkulehtien sarjaan?**

Oittisen ehdotukset eivät heti johtaneet mihinkään, mutta kirjeenvaihtajaverkon karsiminen nousi uudelleen esille 1968, kun etsittiin toisaalla käsiteltäviä säästötoimia. Muistiossaan toimituksen taloudesta 1968 päätoimittaja Poukka huomautti, että Pariisin, Rooman ja Hampurin (Anna-Liisa Fenske) avustajien toiminnan voi helposti lopettaa. (Hän lienee tarkoittanut etenkin avustajasuhteen lopettamisen juridista helppoutta vakinaisessa työsuhteessa oleviin verrattuna.) Ranskan ja koko Välimeren alueen seuranta jäisi kuitenkin tyystin STT:n varaan. "Uusi Suomi pudottautuisi näin ollen samaan luokkaan kuin maaseudun pikkulehdet ja --- pienet valtakunnalliset puoluelehdet. Sen sijaan se avoimesti tunnustaisi paremmakseen paitsi Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladetin myös kaikki johtavat maakuntalehdet. Näillähän on käytettävissä STT:n lisäksi suurten kansainvälisten uutistoimistojen UPI:n tai AP:n tai molempienkin koko maailman laajuinen erikoispalvelu". Poukka lisäsi, ettei *Uusi Suomi* voinut näitä palveluja edes saada menetettyään aikanaan tarjotun mahdollisuuden AP:n palveluun.<sup>363</sup>

Omat ulkomaankirjeenvaihtajat olivat siis tulleet yhä selvemmin symboliksi *Uuden Suomen* tasavertaisuudesta HS:n kanssa edes jollakin alueella. Poukan protesteista huolimatta johtokunta leikkasi 11.1.1968 kirjeenvaihtajien kuluja kolmanneksella. Toisaalla käsiteltävän, Angervon johtaman työryhmän ehdotuksen pohjalla se lopetti 20.6.1968 Pariisin ja Bonnin kirjeenvaihtajan paikat. Sen sijaan elvytettiin päätös edustajan lähettämisestä Tukholmaan. Sinne kaavailtiin

<sup>362</sup> Oittisen em. PM 15.5.1966, Petäjaniemen muistio, päiväämätön, mutta samassa yhteydessä, Petäjaniemen kok., KA.

<sup>363</sup> Muistio Uuden Suomen toimituksen taloudesta vuonna 1968, Jk 11.1.1968, ptk, USark, KA.

siirrettäväksi Asko Vuorjokea, mutta Tšekkoslovakian kriisin takia hänet päätettiin pian jättää Bonniin. Pariisiin ja Rooman paikoista sen sijaan luovuttiin.

Etenkin kuumana keväänä 1968 ahkerasti raportoinut Eeva Lennon jatkoi vuoteen 1970 saakka, vaikka hänen puhelukulujaan yritettiin rajoittaa. Lennon siirtyi Lontooseen Yleisradion ja *Suomen Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajaksi. Jouni Lilja puolestaan kiinnitettiin ulkoasiainhallinnon tiedotustehtäviin.<sup>364</sup>

### Järjestelmä pääosin ennallaan

Supistuksista huolimatta US:n kirjeenvaihtajajärjestelmä säilyi pääosin ennallaan 1980-luvulle asti ja hieman uudistettuna lehden loppuun saakka. Moskovassa Tannista seurasi 1963 valt. maist. Jaakko Kaurinkoski ja tätä 1969 valt. maist. Martti Valkonen ja 1973 valt. maist. Pentti Sadeniemi. Heikki Liljeström toimi 1969-73 Lontoossa ja tämän kirjoittaja 1969-72 Bonnissa. Sieltä seurattiin myös Suomen EEC-neuvotteluja Brysselissä ja Luxemburgissa sekä Saksan idänpolitiikan tapahtumia niin Berliinissä kuin Varsovassa. Seuraava US:n kirjeenvaihtaja Bonnissa oli fil. tohtori Seppo Kuusisto ja Lontoossa Jukka Luoma..

Kolmen kirjeenvaihtajan vaihtuessa samaan aikaan kesällä 1969 uusien edustajien kanssa tehtiin ilmeisesti ensimmäisen kerran kirjalliset työsopimukset. Palkka jaettiin tällöin kotimaan peruspalkkaan ja ulkomaanlisään. Edelleen sovittiin muutto-, matka- ja muistakin kustannuksista. Kansainvälisen valuuttajärjestelmän alkaessa rakoilla vuosikymmen vaihteessa palkat määriteltiin asemamaan valuutassa. Aiemmat kiistelyt näistä asioita vähenivätkin tuntuvasti.<sup>365</sup>

Puhelinkuluja kevensi kaukokirjoittimen saaminen ulkomaanosastolle ja Moskovan-kirjeenvaihtajan asunnolle 1970. Koko toimituksen puhelinsanelujen vastaanotto keskitettiin tuolloin yhteiseen vastaanottokeskukseen, kun ulkomaanosastolla oli ollut siihen saakka omat, sivutoimiset puhelujen vastaanottajat. He olivat osanneet järjestellä puheluja ja kääntää suoraan ainakin ruotsista, mutta näiden taitojen tarve oli vähentynyt, kun vieraskielisiä avustajia ei enää ollut ja ulkomaan puhelinliikennekin automatisoitiin 1970-luvulla.<sup>366</sup>

Lyhytaikaisia US:n avustajia oli mm. kotitoimituksesta virkavapautta saanut Martti Valkonen Ateenassa 1964-65. Satunnaisavustajien käyttö väheni, kun syndikaattipalveluja oli ostettu lisää.

<sup>364</sup> Poukka Lennonille 8.4.1970, USkv, KA. Lennon, emt. s. 209. Liljan nekrologi <https://www.hs.fi/i ihmiset/art-2000003271298.html>.

<sup>365</sup> Ao. sopimus kirjoittajan hallussa. Luonnostelin myös Isopimuskaavan. Vrt Liljeströmin kirje 4.9.1969, USark, KA . – Luoman ja Sadeniemen nimityksistä USkv 1973, kirjeenvaihtajien työsuhde-eduista Jalannin kirje 2.10.1973, USark, KA.

<sup>366</sup> Kirjeet Posti- ja lennätinlaitokselle 10.9.1970, Tassille 13.2.1970, USkv, USark.

Uutistoimistotilannekin parani, kun *Uusi Suomi* alkoi 1972 saada STT:n kautta Reuterin suoran, englanninkielisen palvelun.<sup>367</sup>

*Helsingin Sanomilla* ei 1960-luvulla ollut edelleenkään kirjeenvaihtajaa Moskovassa. Sen sijaan HS:n Lontoon-yksikkö oli vahva ja Maija-Liisa Heini vakiinnutti nopeasti lehden aseman Tukholmassa saaden sarjan seuraajia. Matti Kontion kuoltua 1970 Bonniin lähetettiin Veikko Pajunen. Kummallakaan kilpailijalla ei ollut lähetettyä kirjeenvaihtajaa Yhdysvalloissa ennen 1970-luvun puoliväliä. Alekski Mainion mukaan Ludviginkadulla tasapainoiltiin: kun ei oltu Moskovassa, ei leimauduttu myöskään liian länsimieliseksi. Siten HS avasi vasta 1975 edustuksen niin Moskovassa kuin Washingtonissa .

*Uudessa Suomessa* Yhdysvaltoja seurattiin 1960-luvulla edelleen eri avustajien sekä tietenkin *Daily Telegraphin*, *Observerin* ja muiden palvelujen avulla. Kirjeenvaihtajan lähettämisen kalleuden ohella pulmaksi koettiin aikaero. Mahdollisuutta omaan edustajaan Yhdysvalloissa pohdittiin US:ssa 1970-luvun alussa osana lehden uudistusohjelmaa. *Uusi Suomi* alkoi 1973 käyttää amerikkalaisen *Christian Science Monitorin* palvelua ja Amerikkaa kierteli laajasti ulkomaantoimittaja Rauli Virtanen, joka syöksyi myös kriisipesäkkeisiin Vietnamista Kyprokseen. 1980-luvullakin US:lla oli Yhdysvalloissa erilaisia kirjeenvaihtajajärjestelyjä.<sup>368</sup>

## 4. HS uudistetaan

*Helsingin Sanomain* uudistamista on kuvattu perusteellisesti Jensen-Eriksenin, Kuorelahden, Hännisen sekä Mainion teoksissa, joten en käsittele sitä tässä tarkasti. Muutos vaikutti jopa ratkaisevasti *Uuteen Suomeen*. Ainakin US:n päätoimittajat ja vähitellen taustavoimatkin tiedostivat paineen, mutta siihen vastaaminen jäi heikoksi. Energiaa käytettiin sen sijaan jo kuvattuihin valtapeleihin sekä kiristyvään poliittiseen riiteltyyn.

<sup>367</sup> Jalanti STT:n Sandelinille 8.4.1974. Palvelun hinta oli 833 mk/kk vuonna 1974 eli rivitoimittajan viikon palkan verran.

<sup>368</sup> Mainio, emt. mm. s. 293-298, 300. Jalanti/ Chr. Sc. Monitor 18.9., 24.8. 1973, Rauli Virtasen kirjeitä mm. 28.5.1973, USkv, KA. Virtanen oli tuolloin varsinaisesti *New Yorkin Uutisten* toimittaja, mutta kuului sekä aiemmin että myöhemmin US:n toimitukseen.

HS:n levikin kasvu pysähtyi siis 1950-luvun puolimaissa. Eljas Erkon voimat heikkenivät, mutta hän piti tiukasti kiinni vallastaan. Lehden journalistinen kehittäminen laantui ja toimitustilatkin näyttivät nukkavieruilta.

*Viikkosanomien* päätoimittajana "harjoitellut" nuori Aatos Erkko ja Yrjö Niiniluodon seuraajaksi valittu Teo Mertanen valmistelivat 1960-luvun alkupuolella HS:n uudistamista, mutta suunnitelmat pantiin pöytälaatikkoon. Sieltä ne otettiin esiin pian Eljas Erkon kuoltua 20.2.1965. Nyt yhtiö ja HS:n toimitus organisoitiin uudelleen, monia journalistisia uudistuksia aloitettiin ja kaikkiaan pölyt ravisteltiin Ludviginkadulta niin konkreettisesti kuin kuvainnollisesti.

Lukijoille näkyviä uudistuksia oli mm. komeiden sunnuntaisivujen aloittaminen. Tämä ei ollut upouutta; *Uusi Suomi* oli lanseerannut viikkoliitteen jo 1920-luvulla ja elvyttänyt sen 1950-luvun alussa. HS:n sunnuntaisivut olivat kuitenkin ajankohtaisemmat kuin US:n viikkoliite. Toki US:n oma sunnuntailehti välähti Petäjaniemen erottamisen vaihtoehtona 1967. (Vrt. ed.)

HS uudistui vaihkaa myös poliittisesti. Eljas Erkon lehti oli suuntautunut länteen, ennen muuta Yhdysvaltoihin ja asettunut arvostelemaan Urho Kekkosta. Tärkeä piirtäjä Kari Suomalainen ja luettu, toki US:n vanhenevaa *Ollia* heikompi pakinoitsija *Arijoutsu* (Heikki Marttila) olivat vahvasti konservatiivisia. Erityisen "edistyksellinen" – ajan muotitermiä käyttäen – ei ollut myöskään poliittinen pakinoitsija *Penninen* (taustaltaan edistysmielinen Esko Saarinen). Sen sijaan *Origo* eli Jouni Lompolo vetosi nousevaan sukupolveen.

Aatos Erkon varovaisen tyylin mukaisesti HS:n poliittista linjaa ei muutettu nopeasti, mutta vähitellen annettiin tilaa ajan radikaaleillekin aatteille ja suhdetta Kekkoseen parannettiin. Sunnuntaivuilla kolumnoi avoimesti vasemmistolainen Pentti Holappa näyttävästi viikottain – tosin vasta vuodesta 1968 alkaen. Marja Niiniluoto loi HS:lle 1965 kulttuuriosaston – siis kahdeksan vuotta US:n Annamari Sarajaksen jälkeen. HS:n kulttuuriosasto nousi kuitenkin nopeasti maan johtavaksi, kun US:n vastaava osasto joutui toisaalla kuvattavaan kuohuntaan ja "normalisoitiin".<sup>369</sup>

Lönnrotinkadulla ei erityisemmin reagoitu HS:n uudistuksiin. US:n toimitusneuvotteluissa saatettiin pikemmin pohtia, milloin moinen hullutus loppuu ja palataan aikaan, jolloin journalistinen kilpailukin oli kohtuullista. Vielä HS:n Arvo Ääri saattoi koota nuoremmat kollegat yhteen pohtimaan, mitä jossakin tiedotustilaisuudessa oli oikein sanottu ja tarkoitettu. Pian tällainen kollegiaalisuus kai likipitäen kiellettiin Ludviginkadulla; kilpailijaa ei sopinut auttaa.

Uutisjournalismi modernisoitui kaikkiaan HS:ssa. Kaunokirjallisesta sanamaalailusta siirryttiin tiiviiseen uutistekstiin. Keskeinen tekijä muutoksessa oli Sanomiin 1967 perustettu ammattikoulu,

<sup>369</sup> Jensen-Eriksen-Kuorelahti: emt. s. 263-289, Mainio: emt. s. 221-227, 304, Jensen-Eriksen-Mainio-Hänninen: emt. 240, 256-262,

jonka toimittajakursseista tuli legendaarisia. Ne saattoivat jopa ratkaista "satavuotisen sodan" *Uutta Suomea* vastaan.<sup>370</sup>

### Mistä hyvät toimittajat?

Journalistien laatua ei pidetty toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tärkeänä kilpailutekijänä. Sanomalehtien tekemisessä olikin kaavamaisuutta. Uutiset kertoivat usein tulipaloista ja muista onnettomuuksista. Hautajaisia selostettiin yksityiskohtaisesti – US:n toimituksessa oli kaiken varalta naisjournalisteille hautajaishattukin. Yhdistysten toimihenkilöiden lähettämiä kokous- ja juhlaselostuksia julkaistiin sellaisenaan – jopa eri tahojen valmiita "haastatteluja". Poliittiset uutiset olivat useimmiten puhereferaatteja, joita poliitikot lähettivät toimituksille. Tietenkin niiden valikointi, editointi ja otsikointi vaati taitoa. Talousuutiset koostuivat pääosin yritysten ja etujärjestöjen tiedotteista, joita kasvava tiedottajajoukko tarjosi.<sup>371</sup>

Toisaalta toimittajapulasta valiteltiin. Toimittajien reaalinen ansiotaso heikkeni inflaatiovuosina eikä ammattia juuri arvostettu. Yövuorot venyivät kahteen – kolmeen aamuyöstä ja alkoholia käytettiin runsaasti. Vielä yhtiökokouksessa 1969 päätoimittaja Poukka valitteli, miten yritykset ja järjestöt pestasivat lupaavat toimittajat paremmilla eduilla. 1970-luvulla suuri osa pankkien johtavista tiedottajista oli ainakin käväissyt *Uudessa Suomessa*.<sup>372</sup>

Toimittajapulaa pahensi monien tehtävien varaaminen vain miehille. Niinpä Sisko Terholle vastattiin 1955 suoraan, että avoimeen toimeen US oli etsinyt nimenomaan miestoimittajaa. US:n talous-, ulkomaan- ja urheilutoimituksissa ei liene ollut 1950-luvulla yhtään naista, joskin Salama Hirvonen selosti mm. J.K. Paasikiven Moskovon-matkan ja ulkomailta avusti mm. Gurli Rosenbröijer – tosin vähitellen vain muoti- ja vastaavissa jutuissa.

1960-luvulla US:n yleensä osatoimisina kirjeenvaihtajina olivat Ada Nornan myöhäisinä seuraajina jo Sigyn Alenius Kööpenhaminassa, Anna-Liisa Fenske Hampurissa, Eeva Lennon Pariisissa, Paula Porkka Genevessä ja Leila Sundberg Tukholmassa. Avustajina ulkomailla oli lisäksi monta naista. Kotimaassakin toimittajakunta naisistui: Annamari Sarajas ja Salama Hirvonen nimitettiin jopa kulttuuriosaston päälliköiksi.<sup>373</sup>

<sup>370</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 269. Kirjoittajan muistitietoa.

<sup>371</sup> Tiedottamisesta esim. von Herten ym 2012.

<sup>372</sup> Toimittajapulasta mm. US-toim.kert. 1955, Yhtiökok. 14.3.1956 ptk, USark., KA. Toimituskulttuurista esim. Elämänmenoa Usarissa-teos. – Pankkien tiedottajina olivat 1970-luvulla aiemmista US:n toimittajista mm. Velimatti Hepoluhta (säästöpankit), Matti Iranto (SYP), Matti Paavonsalo (osuuspankit), Pekka Varoma (Pankkiyhdistys) ja Jyrki Vesikansa (KOP).

<sup>373</sup> USkv 1955 (Terho), Toimittajakortisto, USark., KA.

Toimittajakunta vaihtui tiheään. US:n 36:sta toimittajasta 1.12.1950 oli 1965 palveluksessa seitsemän.<sup>374</sup> Vanhimmat toimittajat jatkoivat tosin pitkään, jos terveys vain kesti, sillä yhtiön eläkekassan maksamat eläkkeet olivat pienet – kansaneläkkeestä puhumatta. Avainhenkilöille, kuten toimituspäällikkö Uuno Hirvoselle yhtiö saattoi tosin maksaa lisäeläkettä niin, että hänen eläkkeensä oli 60.000 mk/ kk (1500 nykyeuroa) vuonna 1959. Laskusuhdanteessa 1956-58 vanhimpia toimittajia oli patistettukin eläkkeelle.<sup>375</sup>

Uusia toimittajia rekrytoitiin ennen muuta kesäharjoittelijoista, mutta avaintehtäviinkin saattoi päätyä lähes sattumanvaraisesti, kuten Bonnin-kirjeenvaihtajan Kaj Kauhasen tapaus osoitti. Omaan toimittajakoulutusta tai edes systemaattista opastusta ei US:ssa ollut. Tämä kylläkin karsi "luonnonmenetelmällä" esiin aloitekykyisimpiä tekijöitä. Valokuvaajat rekrytoitiin perinteisellä oppipoikametodilla – aloittamalla laboratorion apulaisena, toisinaan kansakoulupohjalla.<sup>376</sup>

Suomessa oli ollut 1920-luvulta alkaen journalistien koulutusta Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Monet US:n toimittajat olivat käyneet sitä ja mm. Yrjö Soini ja Salama Simonen (Hirvonen) opettaneetkin Franzeninkadun laitoksessa. Helsingin yliopistokin järjesti avustajakursseja *Ylioppilaslehden* tuella. Toimittajakulttuuriin kuului toisaalta hymähdellä etenkin akateemisille tutkinnoille, joita monilla US:n toimittajilla etenkin kulttuuri- ja ulkomaanosastoissa oli.

### **Sanomain toimittajakouluun ei reagoitu**

Kaikkiaan koulutus ja rekrytointi olivat US:ssa sattumanvaraisia. Tämä ei vaikuttanut lehtien kilpailuun niin kauan kuin tilanne *Helsingin Sanomissa* oli sama, jollei vielä hatarampi. Väitteiden mukaan Eljas Erkkö – itse nykytermein oikeustieteen lisensiaatti – oli tuhdellut, että toimittajia sai kadulta. Palkkapolitiikassa hän saattoi olla US:n toimitusjohtajikin kitsaampi.

Aatos Erkon aikana Sanomain palkkapolitiikka ilmeisesti tyyntyi ja ison talon edut vaikuttivat palkkakilpailussa samalla kun tiedot US-yhtiön vaikeuksista levisivät. Harva lienee silti vielä nähnyt US:n kaltaiseen kansalliseen instituutioon pestautumisessa irtisanomisriskiä.

Ennen muuta HS:n toimittajakunta kaksinkertaistui 86:sta 173 journalistiin vuosien 1964 ja 1970 välillä. Säästökampanjoihin joutunut US-yhtiö ei pystynyt pitämään tässä enää pariteettia; esim.

<sup>374</sup> Luettelo toimittajien palkat 1.12.1950, Jk 1950, ptk:t.; Toimittajakortisto, USark, KA.

<sup>375</sup> TvK 20.2.1958, Jk 4,9.1958, ptk:t, USark, KA.

<sup>376</sup> Vrt. toimittajien ja valokuvaaja Seppo Saveksen muistelmia, ks. lähdeluettelo.



1967 koko US-yhtiössä kirjattiin 129 toimittajaa, joista nimilehdessä runsaat sata. Sanomain toimittajakoulu johti myös tappioon kilpailussa toimittajakunnan laadusta.<sup>377</sup>

Sanomain toimittajakoulu on kasvattanut monet seuraavien vuosikymmenten johtavista journalisteista.<sup>378</sup> *Uudessa Suomessa* ei tähän reagoitu. Yhtiökokouksessa 1969 Kokoomuksen radikaalien kellokas Jouni Apajalahti väitti, että *Uutta Suomea* toimitettiin "osaksi harjoittelijavoimin". Päätoimittaja Poukka puolustautui sillä, että "hyvää toimittaja-ainesta viedään Uudesta Suomesta talous- ja järjestöelämän palvelukseen". Tämä piti paikkansa, mutta olisiko siihen voinut reagoida? HS:n toimittajakoulun kaltaiseen laitokseen ei tosin olisi ollut varaa.

Toimituksen johtoportaan osittaisen uudistamisen jälkeen *Uuden Suomen* toimitukselle alettiin 1970-luvun alussa sentään pitää päivän-parin kursseja, mutta tämä ei tietenkään vastannut HS:n monivuotista, tehokasta toimittajakoulutusta, jonka pohjana saattoi olla akateemisia opintoja.<sup>379</sup>

## 5. Radikalismia kulttuuriosastossa

Kulttuuriradikalismi alkoi politisoitua 1960-luvun alkupuolella. Lähtölaukauksia oli 1960 nuoren Pentti Linkolan pasifistinen pamfletti *Isänmaan puolesta – eikä ketään vastaan*, jossa talvisodan uhreja pidettiin turhina. (Sitten Linkola heilahti toiseen äärilaitaan.)

Samaan aikaan Suomessa perustettiin anglosaksisen esikuvan mukaan Sadankomitea vastustamaan ennen muuta ydinaseita. Se oli maltillinen; vielä 1966 "tutkimuslinja" voitti Sadankomitean vuosikokouksessa "marssilinjan". Nuorisoa radikalisoiti ennen muuta Vietnamin sota – "ensimmäinen tv-sota", jonka kauhuja nähtiin Suomenkin olohuoneissa.<sup>380</sup>

<sup>377</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 268. Oy US toimintakert. 1967, USark., KA. Kuten todettua, toimittajakunnan tarkka määrä on molemmissa lehdissä tulkinnanvarainen käsite – miten otetaan huomioon avustavat toimihenkilöt, loma- ja muut sijaiset, vakinaiset avustajat jne.

<sup>378</sup> Blåfield:, emt. s. 192.

<sup>379</sup> US yhtiökok. 2.4.1969, ptk, USark, KA. – Kirjoittajan muistikuvia.

<sup>380</sup> Linkolasta mm. Anto Leikolan elämäkerta Kansallisbiografiassa. Kirjoittaja osallistui tarkkailijana mainittuun Sadankomitean vuosikokoukseen ja kuului 1966 Ydin-lehden toimitusneuvostoon. Ylioppilaspoliittikkona ja mm. *Ylioppilaslehden* vt. päätoimittajana seurasin läheltä koko prosessia Linkolan pamfletista Vanhan Ylioppilastalon valtaukseseen 1968 saakka. Monien muistelmien ohella tapahtumia on kuvattu mm. Laura Kolben HYY-historiassa.

Kulttuurijournalismin myllerrystä tässä vaiheessa kuvaa ansiokkaasti Merja Hurri (nyk. Minkkinen) väitöskirjassaan (1993), joka perustuu Helsingin suomenkielisten sanomalehtien kulttuuriaineiston tarkan läpikäynnin ohella 30 kulttuuritoimittajan ja kriitikon haastatteluihin. Ne tarjoavat ainutlaatuista aineistoa, mutta myös – pari-kolme vuosikymmentä ao. tapahtumien jälkeen tehtyinä – paljon lähdekriittisiä ongelmia. Muita toimijoita, kuten päätoimittajia Hurri ei haastatellut eikä käyttänyt asiakirjalähteitä muutamaa satunnaista kirjettä lukuun ottamatta.

Hurrin väitöskirja antaa 1960-luvun kulttuuriosastoista värikkään, mutta tasapuolisen kuvan. Asetelman hän näkee kuitenkin kapeasti kulttuuritoimittajien ja kriitikoiden pienen joukon sisäisinä sukupolvi- ja aatekiistoina – laajemman kokonaisuuden jokseenkin sivuuttaen. Päätoimittajat, toimitussihteerit ja lehtitalojen omistajat kuvataan Hurrin kokoamissa muisteloissa usein kulttuuriosastojen vapauden uhkaajina.<sup>381</sup>

### Tasapainoilua "ajan hengessä"

Perimmiltään kysymys oli ajan hengestä, niin mystinen kuin Hegelin *Zeitgeist*-käsite onkin. (Hurri käyttää sosiologista termiä *paradigman muutos*.) Se tempaisi mukaansa erityisesti kulttuuriväen – teattereista kulttuuritoimituksiin. Samalla 1950-luvun kulttuuriradikalismille keskeinen moniarvoisuuden tavoite kääntyi miltei teesiksi "jos et ole meidän puolellamme, olet meitä vastaan". Tämä ilmeni muistelijoiden suhtautumisessa *Uuden Suomen* kulttuuriosaston rakentajaan Annamari Sarajakseen. Eräät hänen palkkaamansa, mutta radikalisoituneet alaiset kokivat esinaisen muuttuneen konservatiiviseksi. Jännitteitä syntyi etenkin Sarajaksen ja kirjallisuustoimittaja Mirjam Polkusen välille.

Asenteisiin vaikutti varmaan se, että Sarajas oli kokenut sotien ja vaaran vuodet nuorena, toimeliaana aikuisena. Polkunen oli jokseenkin samaa sukupolvea, mutta keskeinen osa 1960-luvun nousevista kulttuuritoimijoista oli tämän kirjoittajan lailla sota-ajan lapsia. Sen sijaan "suuret ikäluokat" eivät juuri ehtineet mukaan kulttuurielämän murrokseen – Hurri puhuu "sukupolvikonfliktin kukoistuskaudesta 1965-67". Niiden paine tuntui kuitenkin jo koko yhteiskunnassa.

Sarajas toimi samalla tavalla kuin *Helsingin Sanomain* kulttuuriosaston sittemmin kiitetyksi päälliköksi 1965 nimitetty Marja Niiniluoto. Keijo K. Kulhan mukaan "Marja Niiniluoto joutui työssään harrastamaan liberaalia sovittelua ja diplomaattista peliä". Myös Sarajas tasapainoili konservatiivien sekä radikalisoituvien alaistensa välisessä konfliktissa. Hän korosti moniarvoisesti

---

<sup>381</sup> Hurri 1993, etenkin s. 116-181.

tekstin laatua, mutta torjui pragmaattisesti joidenkin kirjoitusten julkaisemisenkin säilyttääkseen osastonsa toimintavapauden ytimen. Samassa hengessä Niiniluoto piti pöydällään mimosaa muistaakseen omistajan olemassaolon.

Ajan aatteisiin syttyneitä ei tasapainoilu tyydyttänyt. Sarajas puolestaan väsyi nuorallatanssiin ja siirtyi 1967 lopullisesti yliopistoon. Radikaalit taas näkivät HS:n välttämättömyyden itselleenkin ja sopeutuivat Niiniluodon diplomatiaan. Jyrkimmät kiistat olivat toki vasta 1970-luvun taistolaiskaudella.<sup>382</sup>

Seuraavassa en toista 1960-luvun kulttuuritaistelun veteraanien muisteloita enkä referoi yksittäisiä lehtikirjoituksia, vaan tarkastelen tätä US:n ja HS:n kilpailussa tärkeää vaihetta lähinnä lehtitalon johtoportaan ja asiakirjalähteiden näkökulmasta.

### ***Juhannustanssit* kiistan kohteena**

Ehkä *Uuden Suomen* kannalta tärkeimmän taistelun nostatti Hannu Salaman *Juhannustanssit*. Pekka Tarkka oli arvioinut sen US:ssa suopeasti teoksen ilmestymispäivänä syksyllä 1964 rinnan HS:n ja *Aamulehden* myönteisten kritiikkien kanssa. Ajan kirjasodista ehkä rajuinta vauhditti arkkipiispa Martti Simojoen kansanopistolaitoksen juhlassa esittämä tuomio Salaman kuvaukselle siitä, miten juopunut mies rienaa Jeesusta. Simojoen mukaan kirkkokansaa ei saanut tällä tavalla loukata.

Mirjam Polkunen kirjoitti Simojoen puheeseen kommentin, mutta Kaarina Salan mukaan osastopäällikkö Sarajas, Tarkan mukaan päätoimittaja Poukka kielsi sen julkaisemisen US:ssa. (Ehkä Sarajas varmistui päätöksen Poukalta tai kulttuuriosastoa varsinaisesti valvoneelta Petäjänimeltä.)

Tarkka sai sen sijaan oman, Salamaa puolustavan kommenttinsa julki US:ssa 13.11.1964 – myöhemmän tulkintansa mukaan "oveluudella". Hän luki tekstinsä etukäteen arkkipiispalle eikä tämä vastustanut sen julkaisemista. Tähän vetoamalla Tarkka sai julkaisuluvan Poukalta.

Piispa Elis Gulin kirjoitti puolestaan suoraan US-yhtiön johtokunnalle 14.1.1965 (siis pari kuukautta debatin alkamisen jälkeen) kertoen lopettaneensa *Uuden Suomen* tilauksen Tarkan takia.

---

<sup>382</sup> Sarajaksen (Tarkka), Polkusen (Sala) ja Marja Niiniluodon (Kulha) elämäkerrat Kansallisbiografiassa. Vrt. myös P. Tarkka 2018, s. 195-281. – Todettakoon, että vastaavalla päätoimittajalla oli ja on lakisääteisiä vastineita lukuun ottamatta täysi valta ja oikeus päättää, mitä lehdessä julkaistaan. Osastopäälliköt ja muut väliesimiehet toimivat hänen valtuuksillaan. Painovapaus taas tarkoittaa oikeutta julkaista lehtiä ja kirjoja – ei sitä, että kenen tahansa kirjoitus olisi pakko julkaista missä tahansa lehdessä. Sananvapautta puolestaan rajoittaa vain rikoslaki.

Suuttumusta oli saattanut lisätä tämän isoisän Sigfrid Sireniuksen rooli kirkon vaikuttajana. Tyttärenpoika koettiin siis luopiona. Johtokunnasta kirje lähetettiin kommentteita Petäjäniemelle. Gulin myönsi *Vaakamiehen* (Touko Voutilaisen) yrittäneen paikata asiaa pakinassaan, mutta "vahinko oli jo tapahtunut".

Salama tuomittiin aikanaan jumalanpilkasta, mutta presidentti Kekkonen armahti hänet. Tarkka erosi protestina kirkosta – mutta ei vielä *Uudesta Suomesta*. Sen sijaan Polkunen siirtyi Yleisradioon. Seuraajaksi Tarkka kiinnitti Risto Hannulan, joka nousi pian US:n kulttuuriosaston keskeiseksi hahmoksi. Hän tuli kokoomuslaisesta *Satakunnan Kansasta*, mutta myötäili radikaaleja.<sup>383</sup>

## Seksi vapautuu

Ajan muuttuminen näkyi myös seksikäyttämismisessä. Sen mullistumista vauhditti ehkäisytablettien tulo suomalaisiin apteekkeihin 1962. Toki vielä 1966 Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan hallitus äänesti siitä, voidaanko Domus Academicaan sijoittaa kondomiautomaatti.<sup>384</sup> Seksuaalisuuden vapautuminen heijastui myös elokuvasektoriin. Nämä muutokset nostattivat ristiriitoja US:n tilaajissa ja sisäpiirissä. Radikalismille nousi reaktio.

Niinpä uskonnollisen herätyksen kokenut hovioikeudenneuvos Paavo Hiltunen tarjosi US:lle kirjoitusta pornografian leviämisestä elokuvaan. Päätoimittaja Petäjänieni palautti tekstin 22.11.1965 viitaten painokanteen riskiin; Hiltunen lienee hyökännyt jyrkästi elokuva-alan johtohenkilöitä vastaan. Kuitenkin toimitus lähetti etenkin Scala-teatterin mainoksia moittineen tekstin sitä julkaisematta tiedoksi kauppaneuvos Risto Orkolle Suomi-Filmiin.<sup>385</sup> Elokuvailmoittelu oli toki taloudellisesti tärkeää US:lle.

Seuraavana kesänä palautettiin Hiltusen hyökkäys radikaaleja kirjailijoita vastaan. Hän toisti vielä 1967 kritiikkinsä.<sup>386</sup> Hiltunen oli sittemmin avainhahmoja mm. "Repo-radiota" vastustaneessa liitossa.

<sup>383</sup> P. Tarkka 2018, s. 258-260, Tarkan kirje kirjoittajalle 14.9.2018. Sala: Polkusen elämäkerta Kansallisbiografiassa.

<sup>384</sup> E-pilleristä Vesikansa 1995, s. 132. HYY:n hallituksen äänestyksestä kirjoittajan muistikuva; kondomiautomaattia vastusti ennen muuta myöhempi tuomiorovasti Simo Salo. Myös Härmäläis-Osakunnassa väiteltiin 1960-luvun alkupuolella kondomiautomaatista. Sen sijoittaminen yleisten tanssien (myöhemmän Tavastia-klubin) miesten WC:hen sallittiin, jos automaatti peitetään osakunnan vuosijuhlan ajaksi vanerikotelolla. Sitä ei hankittu ja vuosijuhlan jälkeen Ilves-ravintolan johtaja Kalle Wettenhovi kertoi, montako kondomia oli ostettu.

<sup>385</sup> Poukka Orkolle 2.11.1967, USkv, KA.

<sup>386</sup> Petäjänieni Hiltuselle 22.11.1965 ja 7.6.1966, USkv, 22.12.1965, Petäjänien kv, KA.

*Kotilieden* päätoimittaja Eila Jokela puolestaan hämmästeli 1966 kirjeessään, miksei US julkaissut arkkipiispan em. teemoja sivunnutta esitelmää, mutta antoi tilaa sosiologi Antti Eskolan hyökkäykselle kirkkoa vastaan. Petäjäniemi puolustautui sillä, että sanomalehti oli erilainen kuin aikakauslehti ja Antti Eskolan näkemyksiä oli ainoastaan referoitu Katarina Eskolan toimittamalla *Sivusilmin*-palstalla, jossa esiteltiin kulttuurilehtien antia.<sup>387</sup>

### Johtoporras puristukseen

Näkemyksen kärjistyessä molemmilla laidoilla *Uuden Suomen* johtoporras joutui puristukseen. Vielä 1961 Petäjäniemi oli voinut kiinnittää avustajaksi jopa Pentti Saarikosken.<sup>388</sup> 1960-luvun puolivälistä alkaen konservatiivien vastahyökkäys voimistui. Siihen kannusti vasemmiston vaalivoitto 1966 ja samaan aikaan esitetty *Lapualaisooppera*, joka sai sen keskeisen roolihahmon Artturi Vuorimaan tarjoamaan – tosin turhaan – ilmeisesti jyrkkää protestia US:lle. Katri Veltheim oli arvioinut näytelmän ensi-illan lehdessä myönteisesti, mikä hämmensi joitakin konservatiiveja.<sup>389</sup>

Tunteita kuumensi myös aiemmin niin isänmaallisen Teiniliiton radikalisoituminen. US julkaisi jo 1960-luvun puolivälissä kriittisiä uutisia teinien toimista, joihin alkoholin käytön ja seksin vapautuminen toivat oman mausteensa.<sup>390</sup>

US:n kulttuuriosaston nuoria toimittajia ja avustajia ajan henki innosti. Etenkin opiskelijat arvostivat osastoa, kun taas *Helsingin Sanomissa* nykyaikainen kulttuuriosasto oli vasta muotoutumassa. US:n kulttuuriosaston mielialoja ja mainetta vahvistivat lauantaiset kutsut laajalle piirille punaviinin ja patongin äärellä Lönnrotinkadun toimituksen perällä. Sinne pääsi jokseenkin vapaasti vaikkapa "kadun aurinkoiselta puolelta" hotelli Marskin *Pressiklubista* sekä kulttuuriväen suosikkipaikoista, kuten *Vanhan Kellarista* tai Uuden Ylioppilastalon *Hansasta*. Keskustelu oli vilkasta – ja vielä moniarvoista.

<sup>387</sup> Jokela Petäjäniemelle 25.3.1966, vastaus 28.3., Petäjäniemen kv, KA. – Katarina Eskola oli tuleva professori sekä akateemikko Martti Haavion tytär, mutta ei sukua Antti Eskolalle.

<sup>388</sup> Petäjäniemi Saarikoskelle 4.4.1961, USkv, KA.

<sup>389</sup> Vuorimaa päätoimittajalle 7-6.1966, USkv, KA. *Lapualaisoopperan* vastaanotosta Hurri: emt. s. 168-170. Musiikkitoimittaja Seppo Nummi teilasi US:ssa Kaj Chydeniuksen teokseen säveltämän musiikin, josta ylipormestari Lauri Aho kertoi US:ssa sen sijaan pitäneensä.

<sup>390</sup> Esim. ylilääkäri Heikki Kallialan (Vaasa) ja Poukan kv. 7.11. ja 10.11.1969, USkv, KA. – Tämän kirjoittaja laati 1965 ehkä ensimmäisen uutisen Teiniliiton radikalisoitumisesta saatuaani vihjeen ikätoveriltani (teiniaktiivilta). Vielä tuolloin Teiniliiton 1939 perustaneet Erkki Salonen ja Jorma Louhivuori suhtautuivat tynesti nuorten toimiin kysyessäni heiltä kommenttia.

Perinne taisi katketa siihen, että jonakin kesäiltana yövartija törmäsi kulttuuriosastossa seurueeseen, josta osa ei edes ollut US:n palveluksessa. Seurasi jyrkkä kielto päästää ulkopuolisia tällaisiin tilaisuuksiin. Ehkä se oli 60-lukulaisuuden taitekohta *Uudessa Suomessa*?<sup>391</sup>

### **Kulttuuriosasto "normalisoidaan"**

*Uusi Suomi* oli perinteiltään konservatiivinen lehti ja monia sen tilaajia, asiamiehiä ja hallintoneuvoston jäseniäkin ajan riento hirvitti. Seurannut törmäys vaikutti ilmeisesti lehden markkina-asemaan. Sarajaksen saatua 1967 kirjallisuuden professorin Helsingin yliopistossa US:n kulttuuriosasto "normalisoitiin", jos käyttää vuosien 1968-69 Tšekkoslovakiassa käytettyä käsitettä. Kulttuuriosastoa valvonut Petäjaniemi oli samaan aikaan työnnetty eläkkeelle.

Poukka ei ollut patavanhoillinen ja salli kulttuuriosaston toimintatyyliä aikansa, vaikka saattoi puuttua joidenkin tekstien julkaisemiseen. US:n kulttuuriosastolla oli melko runsaasti toimittajia, varoja avustajiin ja sivutiloja, minkä US:sta lähtenyt Hannulakin myönsi muisteloissaan Hurrille. *Kauppalehden* päätoimittajana Poukan avustajiin oli kuulunut mm. radikaalienkin arvostama elokuvakirjoittaja Eero Tuomikoski. US:ssa Poukka palautti kirjoittajilleen jyrkimpiä hyökkäyksiä radikalismia vastaan. Vuosien 1966-67 tienoilla raja tuli hänellä vastaan – samalla kun konservatiivinen kritiikki *Uutta Suomea* ja etenkin sen kulttuuriosastoa vastaan voimistui. Toisaalta lehden taloudelliset ongelmat pahenivat, mikä heikensi päätoimittajan asemaa.<sup>392</sup>

### **Hallintoneuvostossa kahta ilmaa**

Myrsky nousi US-yhtiön siihen asti varsin passiivisessa hallintoneuvostossa 27.4.1967 teologi-kansanedustaja Olavi Lähtenmäen huomauttaessa, että "kristikansassa" oli paljon *Uuden Suomen* ystäviä. Lehden kulttuuriosasto ei heitä tyydyttänyt. Hän kysyi toimittajien rekrytoinnista ja tekstien valvonnasta toimituksessa. Lähtenmäen kritiikin painoa voimisti hänen asemansa Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajana.

Päätoimittaja Poukka vastasi, että eri osastot antoivat aineistonsa suoraan latomoon ohi toimitussihteerin. Hän myönsi kulttuuriosaston "tehneen syntiä", mutta parannus olisi luvassa. Toimittajat rekrytoitiin "Uuden Suomen hengessä".

<sup>391</sup> P. Tarkka emt. s. 274, Hurri: emt. s. 148-150, kirjoittajan muistikuvat.

<sup>392</sup> Hurri, emt. s. 148-153. Hän sivuaa vain ohimennen *Kauppalehden* kulttuuriosastoa, joka sittemmin sammui.

Johtokunnan jäsen Eino E. Suolahti piti lehteä tasapainottomana, nuoret saivat liikaa tilaa. Hän vaati valvojaksi "kulttuuripäällikköä", jottei nuori polvi saisi liikaa palstatilaa.<sup>393</sup>

Seuraavassa hallintoneuvoston kokouksessa 4.12.1967 Poukka saattoi kertoa kulttuuriosaston parantamisen alkaneen. "Tekniseksi esimieheksi" "kasvattavaan toimintaan" oli nimitetty maisteri Salama Hirvonen. Yksi toimittaja [Risto Hannula] oli siirtynyt *Suomen Sosialidemokraattiin*, toinen [Pekka Tarkka] eronnut. "Ei syytä suurempaan huoleen", Poukka tiivisti.

Professori Inkeri Anttila valitteli eroamisia. Nuoriso näkisi *Uuden Suomen* korkeatasoisena kulttuurilehtenä, mutta se oli politisoitunut. Professori Jouko Paakkasen mielestä kulttuuriosaston ei tullut menettää värikkyytään eikä vilkkauttaan ja Jussi Saukkonenkin toivoi nuorison arvostamia toimittajia. Kansanedustaja Erkki Huurtamon mielestä kulttuuriosasto ei saanut olla tasapaksu.

Sen sijaan Juha Rihtniemi arvosteli kulttuuriradikaaleja, samoin akateemikko Paavo Ravila ja Lähteenmäki. *Uuden Suomen* taustavoimat jakaantuivat siis kahtia. Liberaalit professorit ja poliitikot myötäilivät moniarvoista, joskus radikaaliakin kulttuuriosastoa, konservatiivit tuomitsivat sen – osa kirkollisista lähtökohdista. Uudistajan maineen saanut Rihtniemi oli kai välimaastossa hänelle vieraalla alueella. Hallintoelinten liikemiesjäsenet lähinnä vaikenivat. Ehkä aihepiiri oli heille hieman vieras. Elinkeinoelämän ”itsepuolustus” radikalismia vastaan alkoi vasta 1970-luvulla – mihin silloin liittyi *Uuden Suomen* pelastaminen.<sup>394</sup>

### **Tarkka lähte näyttävästi**

Poukka siis vähätteli kulttuuriosaston muutosten vaikutusta *Uuden Suomen* arvostukselle etenkin ylioppilaiden piirissä. Hän oli muun muassa kieltänyt Pekka Tarkkaa julkaisemasta arvostelua Arvo Salon kolmesta teoksesta, koska kirjoittaja oli sosiaalidemokraatti. Kritiikki julkaistiin *Valvojassa*, joka oli siirtynyt V.A. Koskenniemeltä ja Edwin Linkomieheltä Matti Klingen kaltaisten nuorten älykköjen ryhmälle.

Kiistaa oli ollut myös Jörn Donnerin *Uuden Maammekirjan* arvioinnista. Poukka arvioi sen US:ssa itse – varsin kriittisesti. Sitten hän julkaisi useita aatteellisia pamfletteja. Kulttuuriosasto pyrki kuitenkin aina varjelemaan reviiriään – myös omilta esimiehiltään. Tarkan positiivinen arvio julkaistiin Pentti Holapan lyhytikäisessä *Ajankohta*-lehdessä.

<sup>393</sup> US-hall.neuv. 27.4.1967, ptk., USark, KA. – Lähteenmäen asemasta Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 16-18. Lähinnä Lähteenmäki edusti puoluejohtoa tukevaa Kokoomuksen keskilinjaa ja oli ryhmänjohtajan vaalissa voittanut Tuure Junnilan ehdokkaan,

<sup>394</sup> US-hall.neuv. 14.12.1967, ptk, USark, KA. Elinkeinoelämän ”itsepuolustuksesta” enemmän seuraavassa pääluvussa.

Tarkan lähdön laukaisi Poukan päätös olla julkaisematta akateemikko Georg Henrik von Wrightin kriittistä artikkelia Yhdysvaltain Vietnamin-politiikasta. Poukan päätökseen viitaten tekstin suomentanut Tarkka julkisti eronsa *Uudesta Suomesta* näyttävästi Eino Leinon Seuran 20-vuotisjuhlassa Vanhalla Ylioppilastalolla marraskuun lopulla 1967 – presidentti Kekkonen läsnäollessa. Tapahtunut huomattiin ja HS julkaisi akateemikon artikkelin.

Erokirjeessään Poukalle Tarkka katsoi US:n menettäneen "perinteisen asemansa lukeneiston lehtenä". "Katkeruudekseen" hän oli saanut huomata, miten mm. Yrjö Blomstedt ja Päiviö Tommila "on luopunut tai estetty yhteistyöstä lehden kanssa". Vastauskirjeessään Poukka katsoi, että "Uusi Suomi ei --- ole mikään vapaa foorumi tai keskusteluakatemia, vaan poliittinen sanomalehti". "Suomessa vallitsee sananvapaus, mutta Uudessa Suomessa ei", hän pelkisti. Tarkka palasi pian *Helsingin Sanomiin* nousten 1980-luvulla sen kulttuuritoimituksen päälliköksi.<sup>395</sup>

### **Provokaatio provosoi**

Samoina päivinä alkoi Katarina Eskolan lähtölaskenta *Uudesta Suomesta*. *Suomen Kuvalehti* oli tehnyt Suomen itsenäistymisen 50-vuotisnumeroon kiertokyselyn, jossa mm. Eskolaa oli pyydetty nimeämään mielestään suurimmat itsenäisen Suomen rakentajat. Eskola oli maininnut kolme radikaalia kirjailijaa – Marianne Alopaeuksen, Christer Kihlmanin ja Hannu Salaman – sekä tuolloin lähinnä ylioppilaselämässä näkyneen Ilkka Taipaleen. Vastaus oli 1960-lukulaisuudelle tyypillinen provokaatio – nautittiin "porvarin ärsyttämisestä". Eskola ei provokaatioita tosin yleensä harrastanut ja siirtyikin pian tutkijaksi.

Oman toimittajan provokaatio raivostutti yleensä niin leppoisan Jouko Ruotsalaisen, joka soitti SK:n ilmestymispäivän iltana Eskolalle kotiin kertoen, että hänet oli erotettu *Uudesta Suomesta*. Pikareaktio ei mahtunut välttämättä toimituspäällikön valtuuksiin, mutta kertoi sotasukupolven tunteista ja mentaliteetista.

Jatkosodan TK-upseerina jopa Eskolan isän Martti Haavion kumppanina toiminut Ruotsalainen oli siis sydämestään loukkaantunut. Hänen asennoitumisensa jyrkkyyteen saattoi vaikuttaa Jouko ja Sirkka Ruotsalaisen avioliiton lapsettomuus. Heillä ei siis ollut läheisiä suhteita radikalisoituvaan nuorisoon. Ehkä entisen edistysmielisen pettymys oli myös syvempi kuin monen oikeistolaisen. Puoli vuotta aiemmin Ruotsalainen oli peruuttanut veljeni kesätoimittajasopimuksen hänen osallistuttuaan Vietnam-mielenosoitukseen.

---

<sup>395</sup> P. Tarkka 2018, etenkin s. 276-278. Rinne 1999, s. 110.



Päätoimittaja Poukka tyytyi lopulta pitämään Eskolalle tiukan puhuttelun. Hän jatkoi *Uudessa Suomessa* vuoteen 1970, mutta on muistellut työn ilon kadonneen. Viini-iltojen sijaan kulttuuriosastolla vietettiin sen hautajaisia, joihin osa US:n toimittajista saapui suruasussa.

Kulttuuriosastossa koettiin vielä 1970-luvun alkuvuosina pari dramaattista lähtöä. Tuula Ikonen (myöh. Taanila) arvioi 1971 Marja-Leena Mikkolan raporttikirjan *Raskas puuvilla*, mikä ärsytti etenkin Finlaysonin toimitusjohtajaa Stig Hästötä. Seurauksena Ikonen siirrettiin kotimaanosastolle. Hän riitautti siirron, mutta se todettiin lailliseksi, koska siellä silloinen Tuula Kuosma oli US-uransa aloittanut. Hän lähti kuitenkin pian lehdestä.

Kulttuuriosaston avustaja Kaarina Sala loukkaantui puolestaan parin tekstinsä rajusta, poliittisesta editoinnista kirjoittajaa kuulematta. Sala joutui myös polemiikkiin Sakari Talvitien eli *Vanhan masin* kanssa kouludemokratiaa käsitelleen TV-teatterin esityksen arvioinnista. Salan avustajasuhde hiipui 1972.<sup>396</sup>

### Journalismia varman päälle

*Uudessa Suomessa* aukot tietenkin paikattiin. Sosiaalisena ihmisenä ja kokeneena toimittajana Salama Hirvonen tynnytteli tunteita. Hän ei yrittänyt esiintyä kulttuurielämän asiantuntijana, vaikka oli nuorempana julkaissut elokuva-arvostelujakin. Hirvonen koki nyt tehtäväkseen hillitä alaistensa "penikkatautia" ja "pitää yleistä järjestystä". Tämä johti varovaisuuteen kaikessa, mikä voitaisiin tulkita radikalismiksi. Tekstejä editoitiin tältäkin kannalta ja Hirvonen vei niitä herkästi Poukan tarkastettavaksi.

Sinänsä editointi on luonnollista ja suurissa ulkomaisissa lehdissä paljon rajumpaa kuin koskaan Suomessa. Etenkin taistolaisuuden huippukaudella eräiden HS:n kulttuuritoimittajien kaikki tekstit oli esiteltävä osastopäällikölle tai kulttuurista vastanneelle päätoimittaja Keijo Kylävaaralle.

"Normalisointia" eri näkökannoilta koettiin 1960-luvun lopulla myös *Kansan Uutisissa*,

---

<sup>396</sup> Hurri: emt. s. 164-165, 196-197, 199-200. Kirjoittajan ja maisteri Esko Vesikansan muistikuvat. Kirjeen kesätoimittajuuden peruuttamisesta allekirjoitti toki Poukka. Kirjoittaja muistaa myös Ruotsalaisen kauhistelun siitä, miten Aseveliliiton pääsihteerin Veikko Lopin Heikki-poika toimitti radikaalia Contactor-lehteä. *Raskaasta puuvillasta* ks. myös Hästö 1987. Salama Hirvonen myönsi Hurrin haastattelussa avoimesti Tuula Ikonen kohtelun johtuneen yritysjohtajien reaktiosta. Mikkola tunnettiin toki ääriivasemmiston kannattajana. – Ikonen (Taanila) oli esimerkki jokseenkin epäpoliittisen journalistin radikalisoitumisesta, mikä saattoi heijastua myös yksityiselämään. Tunsin hänet jo Hämmäläis-Osakunnasta.

*Suomenmaassa ja Suomen Sosialidemokratissa. Uusi Suomi* saattoi kuitenkin saada nuoren sukupolven silmissä erityisen "sensuroivan" lehden maineen.<sup>397</sup>

Sarajas huomautti pian lähtönsä jälkeen, että "Suomessa on sananvapaus, mutta valittuaan itse lehensä toimittaja olkoon solidaarinen. ---konservatiivisessa lehdessä ei pidä julkaista sosialistisia kannanottoja eikä sosialistisessa konservatiivisia". Hän kertoi pettyneensä alaistensa toimintaan "selän takana".

Lehden aatteellisesti monipuolinen sisältö sekä keskustelu ovat myös kaupallisesti kiinnostavia, minkä *Helsingin Sanomat* tiettyyn rajaan tiedosti Poukan *Uuden Suomen* pitäytyessä paljolti snellmanilaisessa yksiarvoisuudessa. Tuskin olisi silti kannattanut tehdä US:n kulttuuriosastosta sen enempää kuin muustakaan lehdestä HS:n köyhempiä kopioita. Keskeistä sen sijaan oli, kuinka päteviä ja kiinnostavia kulttuuritoimittajia ja -kriitikoita US sai lähteneiden tilalle toimimaan lehden omista lähtökohdista.

HS:n Marja Niiniluotokin huokaili toivoneensa myös varttuneempia kirjoittajia, mutta niitä hän ei juuri löytänyt Erik Tawaststjernan kaltaisten veteraanien lisäksi. Toki *Uutta Suomea* avusti edelleen jopa jo iäkäs Rafael Koskimies. Elokuvia ja osin teatteria oli jo muutaman vuoden arvioinut kokenut Heikki Eteläpää, Katri Veltheimin rooli oli keskeinen, muita mainitsematta.

Ehkä US:ssa oli kuitenkin erityisesti tarvetta taide-elämää ja yhteiskuntaa laaja-alaisesti käsittelevälle, lehden linjaa luovalle kulttuurihahmolle. Tältä kannalta Hirvosen keskeinen rekrytointi oli Lassi Nummen kiinnittäminen 1968 Tarkan jälkeen kirjallisuustoimittajaksi. Nummi avasikin kiintoisia keskusteluja mm. *Ratto Radikin* ja *Kolo Konservan* välillä. Hän pyrki myös toimituksessa sovittelemaan radikaalien ja lehden johdon suhteita.

Tehtävään tullessaan Nummi laati liikkumavapaudestaan päätoimittaja Poukan kanssa "välikirjan" lähtökohtanaan "väljä porvarillisuus". "Välikirjaan" Nummi joutui vetoamaan vain kahdesti saaden tällöinkin näkemyksensä läpi. Toki hän ei pyrkinyt provosoimaan, vaan oli valmis joustamaan säilyttääkseen yleisen toimintavapautensa. Nummen "liberaalihko" linja ei tietenkään tyydyttänyt radikalisoituvaa kulttuuriväkeä, joka nurisi hänen valintaansa Suomen Kirjailijaliiton puheenjohtajaksi 1970. Tässäkin tehtävässä Nummen sovitteluva tyyli toimi. *Uuden Suomen* kannalta valinta merkitsi kuitenkin hänen panoksensa väistämätöntä vähentymistä lehdessä.

Sittemmin Nummi osallistui virkasuhteessa Raamatun käännöshankkeeseen. Silti hän avusti *Uutta Suomea* sen viimeiseen numeroon asti – loppuvaiheessa varsin tiuhaankin – mutta ei voinut muodostua sellaiseksi kulttuuridebatoijaksi kuin esimerkiksi Pekka Tarkka HS:ssa. Nummi oli

---

<sup>397</sup> Hurri: emt. s. 151-162, 174-181, 220-224. Kirjoittaja on *The Daily Telegraphin* toimituksessa seurannut läheltä Lontoon suurlehden editointiprosessia.

sittenkin perimmiltään leppeä runoilija – ei ainakaan kiistelijä.<sup>398</sup> Lauri Ahon *Sivullisen* palsta täydensi toki pian US:n tarjontaa.

US:n kulttuuriosaston "normalisointi" tai Poukan sanoin toimituksen johdon "kasvattava toiminta" onnistui siinä, ettei kulttuuriosasto herättänyt enää närää tai edes keskustelua US-yhtiön hallintoelimissä. Saavutus vaikutti kuitenkin ilmeisesti siihen, että US menetti johtavan kulttuurilehden aseman *Helsingin Sanomille*. Kasvaneen levikin ja suurten voimavarojen korostamana se alkoi kerrassaan hallita taidejournalismia US:n kulttuuriosaston tyytyessä enimmäkseen vaimean seurailijan osaan 1980-luvulle saakka. Vasta 1980-luvun puolivälissä uusi sukupolvi US:ssa omaksui rohkeamman asenteen.<sup>399</sup>

*Uusi Suomi* olisi voinut kulttuurin kentällä omaksua myös taistelevan konservatismiin linjan vaihtoehtona HS:n moniarvoisuudelle. Tälle linjalle olisi luultavasti ollut kuitenkin vaikea löytää päteviä tekijöitä. Ainakaan sitä ei yritetty, vaan tyydyttiin "normalisointiin". Se heikensi epäilemättä *Uuden Suomen* arvostusta sittemmin "luovaksi luokaksi" kutsutussa joukossa.<sup>400</sup>

## 5. Radikalismia Kokoomuksessa

Tuskin kulttuuritaistelun aallokko oli hieman tyyntynyt, kun *Uutta Suomea* alkoi keikuttaa nuorisoradikalismien nousu Kansallisessa Kokoomuksessa. Se synnytti 1970 "remonttimiesten" (kauan nimenomaan miesten) liikkeen, joka valtasi aikaa myöten puolueen johtopaikat. Prosessissa Kokoomus jakaantui useaan leiriin 1990-luvulle saakka. Jakolinjat eivät tosin olleet selkeitä.

Kokoomuksen myllerrys vaikutti tietenkin sen päälehteen. Suhteet puolueorganisaation ja Poukan johtaman *Uuden Suomen* välillä kiristyivät. Kun Kokoomuksen toimielimet olivat arvostelleet Petäjäniemen lehteä vähäisestä innostuksesta Honka-liittoon ja näkyvät kokoomuslaiset olivat syyttäneet *Uutta Suomea* vielä kulttuuritaistelussa vasemmistoradikalismien myötäilystä, niin 1960-luvun lopulla asetelma kääntyi 180 astetta: nuoret kokoomuslaiset moittivat lehteä liian oikeistolaiseksi.

<sup>398</sup> Mainio: emt. s. 259. Vesikansa teoksessa *Mutta kun olen runoniekka* (2008), s. 89.

<sup>399</sup> Vrt. Vesikansa 1994, s. 125, 132-133, 146.

<sup>400</sup> Kulha: Marja Niiniluodon elämäkerta Kansallisbiografiassa.

Kokoomuksen radikalisoitumista alkoi näkyä sen nuoren siiven puheenvuoroissa puoluekokouksissa 1965-66. Samaan aikaan nuorisot ryhtyi liikehtimään eri maissa – esim. Länsi-Saksassa ja Yhdysvalloissa rajustikin, kunnes tultiin "hulluun vuoteen" 1968. Sen jälkeen Kokoomuksen uudistusaineet purkautuivat ehkä erityisestikin *Uuteen Suomeen*.<sup>401</sup>

### **Varauksitta Virkkusen takana**

Moni porvari pelkäsi vasemmiston voiton eduskuntavaaleissa 1966 olevan vasta alku tiellä sosialistiseen Suomeen. Ainakin uumoiltiin – eräät 2000-luvulle saakka – SDP:n pysyvää hegemoniaa.

Kokoomuksen 1966 supistunut eduskuntaryhmä oikeistolaistui hieman. Tuure Junnila palasi äänekkäänä eduskuntaan ja Raimo Ilaskivi oli valtakunnallinen ääniharava. Juha Rihtniemen johtama puolue pysyi valtaosin maltillisella keskitiellä, mutta oikeistosuuntausta heijasti monen silmissä KOP:n pääjohtajan Matti Virkkusen asettaminen ehdolle presidentinvaaliin 1968.

*Uusi Suomi* tuki varauksitta Virkkusen kampanjaa, kun lehden suhde Olavi Hongan ehdokkuuteen oli ollut ristiriitainen. *Pravdan* leimattua Virkkusen ja hänen kannattajansa Suomen ja Neuvostoliiton hyvien suhteiden vastustajiksi US reagoi ajan oloissa harvinaisen jyrkästi: "Näin tökeröä, alkeellista ja tosiasioiden vastaista kirjoittelua on vaikeata Neuvostoliiton puolelta löytää lähempää kuin aseellisten vihollisuuksien ajalta".

Presidenttikampanja innosti Kokoomuksen kenttää, vaikka jotkut vieroksuivat näin näkyvän kapitalistin asettamista ehdolle. Hetemäen ja T.A. Wiherheimon (siis kahden aiemman US:n avainhahmon) kaltaiset elinkeinojohtajat olisivat taas asettuneet mieluiten Urho Kekkosen taakse. UKK itse olisi hyväksynyt vastaehdokkaakseen Lauri Ahon (ikään kuin asia hänelle olisi kuulunut), mutta kolmas US:n avainhahmo kieltäytyi.

Virkkunen yllätti hyvällä vaalituloksella, kun taas sosiaalidemokraateilla "ei mennyt lumi kenkään" Kekkosen vaaliesitteitä jakaessa. Saavutus pohjusti Kokoomuksen menestystä seuraavissa eduskuntavaaleissa 1970. Samalla se kuitenkin heikensi niin puolueen kuin sen päälehden suhdetta Kekkoseen.<sup>402</sup>

Kokoomuksen johtoporras alkoi 1960-luvun lopulla etsiä reittiä ulos oppositioon eristämisestä. Nuorisosiipi oli ollut lojaalisti, osin jopa innoissaan mukana Virkkusen kampanjassa, mutta sen jälkeen alettiin vaatia puolueen uudistamista. Samalla ylioppilaiden ja teinien näkyvin osa

<sup>401</sup> Kolbe 1996, s. 236-364. Vares 1999, s. 57-73. Vrt. myös *Virmavirta* 2005, s. 24-57.

<sup>402</sup> Presidentinvaalista 1968 mm. Vares: *Suomalaiskansallinen* 4 s. 34-41, sama 1999 s. 69-73, *Nummivuori* 2009, s. 230-234, Ilaskivi 1991, s. 121-123, *Virmavirta* 2005, s. 24-35.

radikalisoitui etenkin "Pariisin kevään" 1968 jälkeen, minkä symboliksi Suomessa nousi Vanhan Ylioppilastalon valtaus 25.11.1968. Kokoomusnuoret olivat siinä lähinnä katselijoina ja *Uusi Suomi* myöhästyi tapahtuman selostamisestakin.<sup>403</sup>

### **Kokoomusnuoret kilpailuasemaan**

Radikalisoituminen ajoi Kokoomuksen nuoret kilpailuasemaan. Miten säilyttää ote aikuistuviin "suuriin ikäluokkiin"? Kysymys ei toki ollut vain taktiikasta – myös moni nuori porvari syttyi ajan aatteisiin vilpittömästi, usein tunteellakin. Vastikään kulttuuriosaston "normalisoinnissa" aiempaa vanhoillisemmaksi leimautuneella Kokoomuksen päälehdellä oli prosessissa oma vihollisroolinsa.

Asioihin vaikutti myös sukupolven vaihtuminen Kokoomuksen nuorisosiivellä. KNL:n puheenjohtaja Esko Koppanen oli jopa vanhempi kuin puoluejohtaja Rihtniemi ja asenteiltaan puolueen oikeistoa. Kokoomuksen opiskelijayhdistykset olivat olleet vähäverisiä ja ylioppilaspolitiikassa merkityksettömiä. Valtaosa opiskelijoista myötäili ainakin 1950-luvulla mm. Pertti Pesosen tutkimusten mukaan Kokoomusta, mutta tavallaan juuri siksi sen jäseneksi liittyneetkin olivat ylioppilaskuntien vaaleissa osakuntien tai nykytermein aineyhdistysten listoilla. Avoimesti kokoomuslaiset ylioppilaat olivat toisinaan varsin konservatiivisia. Muuan kokoomusnuorten johtaja moitti vielä 1966 tämän kirjoittajaa siitä, että *Ylioppilaslehdessä*, jonka vt. päätoimittaja olin, julkaistiin kondomimainoksia.

Tuossa vaiheessa Kokoomuksen ylioppilasyhdistykset terhakoituivat, mikä vaikutti pian myös *Uudessa Suomessa*. Valtakunnallisen liiton Tuhatkunnan muodostamisessa 1964 oli vielä protestia vasemmistolaiselle radikalismille – nimi oli tietoinen haaste Sadankomitealle. Nuorisojärjestöjen tapaan sukupolvi Tuhatkunnassa kuitenkin vaihtui ja syksyllä 1967 kokoomuslaiset lähtivät omilla listoilla HYY:n vaaleihin – mainostaen mm. seksuaalista vapautumista. Tuhatkunnasta tuli kokoomuslaisen radikalismin alkuvaiheen keskus, kun KNL:ssa oli vielä "leirejä ja lentopalloa"-perinne.<sup>404</sup>

<sup>403</sup> Kolbe 1996, s. 327-364. Parpola-Puro 2021, s. 216-223, Vesikansa: Ylioppilaat valtasivat, *Iltalehti* 23.11.2018. – Kirjoittaja käytti SYL:n hallituksen jäsenenä valtauskokouksessa kriittisiä puheenvuoroja, mutta ei kuulunut vielä pitkään aikaan Kokoomukseen. Pistäytyessäni heti valtauksen jälkeen US:n toimituksessa siellä vasta ihmeteltiin, mitä oli tapahtumassa. Sitten toimittaja Veikko Peltola, jolle ylioppilaselämä oli kovin vierasta, ryhtyi tekemään juttua. HS oli tietenkin paikalla, samoin Yle.

<sup>404</sup> Vares 2000, s. 22-30. Pesonen 1958. Kirjoittajan muistikuvat. Kokoomuksen ylioppilasyhdistyksille perustettiin kattojärjestö jo 1960, mutta se huomattiin laajemmin vasta, kun se sai uudellenjärjestelyssä 1964 provosoivan nimen Tuhatkunta. – Kannattaa huomata, ettei Kokoomuksessa liene ollut koskaan jäsenkirjoja, vaikka näin usein kuvaillaan muiden puolueiden

## Rihtniemi tasapainoilee

Puheenjohtaja Rihtniemen näkemykset radikalismista vaihtelivat, kuten hänen esiintymisistään US-yhtiön hallinnossa voi havaita. Keväällä 1969 hän antoi puoluekokouksen edellä *Helsingin Sanomille* kohua herättäneen haastattelun, jonka mukaan kommunistien osallistuminen hallitukseen oli tullut Kokoomukselle hyväksyttäväksi SKP:n poistettua säännöistään väkivallan käytön mahdollisuuden poliittisessa taistelussa.

Lausunto oli jyrkkä käänne Kokoomuksen siihen astiseen linjaan – tai niin se ainakin tulkittiin. Tämä oli kuitenkin vasta alkusoittoa puolueen sisäiselle linjataistelulle; Junnila leimasi SKP:n sääntömuutoksen vain taktikoinniksi. *Uuden Suomen* kannalta merkittävää oli, että Kokoomuksen keskeinen linjaratkaisu kerrottiin päälehden kilpailijan kautta – eikä sattumalta, vaan puoluesihteerin Holkerin ja tiedotuspäällikkö Jouni Mykkäsen tarkasti operoimana. Voi tosin kysyä, olisiko *Uusi Suomi* tällaista haastattelua julkaissut.

Kaikkiaan *Uusi Suomi* kääntyi 1960-luvun lopun politiikassa Kokoomuksen oikealle sivustalle. *Helsingin Sanomat* liukui puolestaan vasemmalle – saaden lukijoikseen US:n linjaan tyytymättömiä kokoomuslaisia.<sup>405</sup>

## Konservatiivit kauhistuvat

Oy Uuden Suomen yhtiökokouksissa konservatiivit kauhistelivat ennen muuta Yrjö Soinin suulla radikalismista tunkeutumista *Uuden Suomen* sivuille, kun taas Kokoomuksen nuorisosiipi vaati lehteä uudistumaan ajan hengessä. Soinilla oli isänsä Wilho Soinin perintönä merkittävä salkku US-yhtiön osakkeita ja 1910-luvun lopulla hän oli johtanut *Uuden Suomettaren* ja *Uuden Suomen* toimituksen "vihaisia nuoria miehiä".<sup>406</sup>

Kiistely alkoi yhtiökokouksessa 9.4.1968 – siis presidentinvaalin ja US:n kulttuuriosaston "normalisoinnin" jälkeen, mutta ennen "Pariisin toukokuuta" ja Vanhan Ylioppilastalon valtausta 25.11.1968, jotka sittemmin symboloivat monille kuohunutta. Soini moitti, ettei hallintoneuvostolla ollut US-yhtiössä valtaa eikä vastuuta. Lehden levikki aleni ja kokoomuslaisia siirtyi *Helsingin Sanomiin*. Kirjailijaliiton aiempi pitkäaikainen puheenjohtaja piti US:n kulttuuriosastoa liian laajana, kun taas uutisia oli liian vähän. Urheiluosasto oli suorastaan tolkuttoman laaja. Soinia tuki

---

esikuvan mukaan. Kauan jäsenyydestä kertoi vain pankkisiirtokuitti. Sittemmin otettiin käyttöön muovinen jäsenkortti. En siis kirjoita Kokoomuksen jäsenkirjasta.

<sup>405</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 11-41, 50-55, 59-63. US 12.1.1968 pk.

<sup>406</sup> Soinista Vesikansan elämäkerta Kansallisbiografiassa.

Sanomalehtien Liiton aiempi asiamies Allan Viranko, jonka mielestä US:n kulttuuriosasto ei sisältänyt kulttuuria.

Hallintoneuvoston puheenjohtaja, vuorineuvos Osmo P. Karttunen kiitti neuvoista myöntäen US-yhtiön johtokuntavaltaiseksi. Soini olikin oikeassa siinä, että laajapohjainen hallintoneuvosto oli lähinnä PR-elin. Kriitikot olivat tosin jälkijunassa siinä, että US:n kulttuuriosasto oli jo "normalisoitu".

US:n aiempi Pariisin-kirjeenvaihtaja Heikki Jalanti kyseli kokouksessa lehden levikkiä. Toimitusjohtaja Oittinen joutui tunnustamaan, ettei sitä ollut tarkastettu 1967.<sup>407</sup> Jalanti jatkoi kritiikkiään seuraavana vuonna sanoen uutisten määrän *Uudessa Suomessa* vähentyneen. Pörssi uutiset olivat huonoja. "Uutta Suomea ei ole parannettu, vaan rahat laitettu --- lievelehtiin", pöytäkirjaan merkittiin.<sup>408</sup> Jalantia on vaikea liittää Soinin tai Virangon kaltaisiin, jo iäkkäisiin konservatiiveihin, mutta kaukana hän oli myös Kokoomuksen nuorista radikaaleista, jotka näyttelivät pääosaa yhtiökokouksessa 2.4.1969. Jalanti sai pian tilaisuuden korjata US:n puutteita lehden varapäätoimittajana.

### **Kokoomuksen nuoret hyökkäävät**

Pentti Kivisen ja Iikko B. Voipion kaltaiset kokoomuslaiset ylioppilaspoliitikot seurasivat huolestuneina *Uuden Suomen* kehitystä ja hankkivat vertailutietoja *Svenska Dagbladetista* pohjoismaisten puolueyhteyksien kautta. Heidän ryhmänsä oli hankkinut asemia myös Helsingin Kansallisseurassa, jonka puheenjohtajana oli kirjailijana ja kansanedustajana tunnettu pastori Jouni Apajalahti sekä sihteereinä nuoret Matti Pukkio ja Voipio. Pääkaupungin vanhin Kokoomuksen perusosasto lähetti US-yhtiölle laajan kirjelmän vaatien sen käsittelyä yhtiökokouksessa 2.4.1969. Näin myös tehtiin.

Kirjelmässä arvosteltiin Uutta Suomea vanhentuneen isänmaallisuus-ajattelun vaalimisesta, luterilaisen kirkon äänenkannattajuudesta ja uutisaineiston puolueellisesta valikoimisesta – poikkeuksena ulkomaankirjeenvaihtajat. "Kokoomuksen, erityisesti sen nuorison piirissä tapahtunut kehitys on saanut Uudessa Suomessa usein kielteistä huomiota osakseen". Lehti oli myös "vieraantunut erityisesti Helsingin yliopistossa tapahtuneesta kehityksestä".

Vaikka kirjelmä ajoi modernia ajattelua ja muistutti suurista ikäluokista, se oli kovasti kiinni aiemmassa puoluelehti-kaavassa paheksuessaan, etteivät "kaikki lehden toimittajat ole edes puolueen jäseniä". (Todellisuudessa toimituksessa lienee ollut aina varsin vähän Kokoomuksen

<sup>407</sup> US yhtiökok. 9.4.1968, ptk, USark, KA.

<sup>408</sup> US yhtiökok. 2.4.1969, ptk, USark, KA.

jäseniä.) Huippenuksena kysyttiin, "kannattaako Kansallisen Kokoomuksen piirissä vähemmän aktiivisen ja arvatenkin jo varsin iäkkään jäsenistön elämänkatsomusta vastaavan aatesisällön levittämistä jatkaa". Esitettyjen puutteiden arveltiin johtaneen niin levikin kuin ilmoittelun vähenemiseen.

Kirjelmän liitteenä oli ilmeisesti Voipion laatima lennokas ehdotus US:n "kehittämiprojektiksi". Se oli pari vuosikymmentä aikaansa edellä esittäen painatuksen hajauttamista eri paikkakunnille tietojen kaukosiirron ja tietokonekadonnan avulla. Samalla tehtäisiin maakunnallisia painoksia. Ehdotuksessa tosin sivuutettiin muun ohessa se, miten maakunnallinen toimitusaineisto tuotettaisiin.

Kokoomuksen ylioppilasjohtajista mm. Heikki S. von Hertzen ja Markku Lehtola olivat hankkineet US-yhtiön osakkeita, mutta paikalla kokouksessa oli tavanomaista runsaammin myös konservatiiveja; sana oli ilmeisesti kiertänyt. Ensimmäisenä puhunut Apajalahti valitti mm., että uutinen on US:ssa usein päivää myöhemmin kuin HS:ssa. Yhtiön hallinto oli aiemminkin vastannut pehmeästi arvosteluun, joten Karttunen kertoi johtokunnan ja hallintoneuvoston "kehoittaneen toimitusta suhtautumaan positiivisesti asiaan". Päätoimittaja Poukka puolustautui ja kiitti palautteesta, mutta piiskatykkijoukkueen entisenä johtajana ampui myös kohti: "Uusi Suomi ei voi olla nuorison äänenkannattaja". Lopuksi kirjelmä luettiin ääneen ja päätettiin liittää pöytäkirjaan.

Äänestämäänsäkin päästiin valittaessa jäseniä hallintoneuvostoon. Pääosakkailta oli äänileikkurista huolimatta vahva asema, jota lujittivat mm. Suomen Työnantajain Keskusliiton sekä K.J. Kallialan johtaman Uuden Päivän Rahaston salkut. Kolmella jäsenellä laajennettuun neuvostoon valittiin uusina Apajalahti sekä ekonomit Heikki Löyttyniemi ja Pentti Mahlamäki, jotka kaikki kai jotenkin edustivat nousevaa sukupolvea. Nuorisosiiven omat kellokkaat, kuten Heikki S. von Hertzen ja Aarre Lepistö saivat sen sijaan vain hajaääniä ja Jalantikin jäi valitsematta.<sup>409</sup>

Kokoomuksen nuorisosiiven eteneminen ja radikalisoituminen jatkui 1970-luvulla heijastuen pian *Uuteen Suomeen*. Vaikka kokoomuslaisten ylioppilaspoliitikkojen piiri oli pieni, lehden tulevaisuuden kannalta olisi ollut vaarallista menettää asema nousevan akateemisen eliitin keskuudessa ja leimautua vain "fossiilien" sekä pikkuporvarien lehdeksi.

---

<sup>409</sup> US yhtiökok. 2.4.1969, ptk liitteineen, USark, KA. Kirjeenvaihto Iikko B. Voipion kanssa. – Mahlamäki oli SYL:n aiempi puheenjohtaja, von Hertzen tuolloin Tuhatkunnan pääsihteeri, Kivinen HYY:n hallituksen jäsen. Heikki Löyttyniemi oli Turun kauppakamarin 40-vuotias toimitusjohtaja.



## 6. Maakunnat ja pääkaupunkiseutu

Ikuisuuskytymykseen *Uuden Suomen* valtakunnallisuudesta tuli 1960-luvulla puolittain uusi aspekti, kun Kokoomuksen äänenkannattajia maakunnissa lopetettiin liki sarjana. Levikkikierre oli ajanut puolueen kakkoslehdet jatkuviin tappioihin, joita niiden yksityiset omistajat eivät enää halunneet kattaa kirjapainon tuotoilla. Lehtiyhtiöllä oli sitä paitsi usein kiinteistö hyvällä paikalla. Sitä saattoi hyödyntää tuottavammin kuin kustantamalla kuihtuvaa lehteä. Oma lehteä ei myöskään pidetty poliittisessa tiedottamisessa ja mainonnassa niin tärkeänä kuin aikaisemmin.

Kehitystä murehdittiin Kokoomuksen kenttäväen piirissä ja johtoportaisissa. Puolueorganisaatiolla ei kuitenkaan ollut rahaa eikä yleensä sen äänenkannattajien osakkeita, valta-aseamista puhumatta; *Savo*-lehti Kuopiossa oli poikkeus. Vasemmiston lehdistössä omistussuhteet olivat erilaiset, mikä antoi niille tosin vain pari-kolme vuosikymmentä jatkoaikaa Kokoomuksen kakkoslehtiin verrattuna. Omistajana puolue saattoi, paitsi ohjata toimittamista, myös lykätä niin uudistuksia kuin lehden lopettamista. Kun Kokoomuksen kakkoslehdet maakunnissa sammuiivat 1970-luvun alkuvuosiin mennessä, niitä sinnitteli vasemmistossa ja keskustassa vuosituhannen vaihteeseen saakka valtion lehdistötuen, kuntien ilmoittelun ja ns. työväenlehdistössä myös ay-liikkeen lehtisetelien varassa.

US-yhtiö oli tukenut 1920-luvulla merkittävästi monia Kokoomuksen heikkoja äänenkannattajia. 1950-luvun puolivälissä yhtiö jopa julkaisi Lapin läänille yhteistä Kokoomuksen äänenkannattajaa – suurin tappioin ja epäonnistuen. Ajatus siitä, että *Pohjois-Suomi* olisi *Kaiun* kuoltua kattanut kokoomuslaiset tarpeet myös Oulun läänissä ei toteutunut lainkaan. Ylipäänsä maakunnissa sitouduttiin tiukasti omaan ydinalueeseen, minkä moni muukin lehdenkustantaja sai kokea.

Sanoma-yhtiö oli puolestaan tukenut 1920-luvulla Edistyksen horjuvia äänenkannattajia, kuten *Tampereen Sanomia*. Erkkojen saatua yksinvallan tämä rahavirta tukittiin samalla kun *Helsingin Sanomia* alettiin etäännyttää puolueesta.<sup>410</sup>

---

<sup>410</sup> Vesikansa 1967, s. 346-350, Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 165. *Savo*-lehdestä Suomen lehdistön historia, osa 6. – Esimerkkinä maakuntarajoista se, että *Savon Sanomat* yritti turhaan levittäytyä Etelä-Savoon ja *Aamulehti* eri suuntiin eikä *Kalevasta* ole tullut koko Pohjois-Suomen lehteä. Saksalaistyylinen Kopfbblatt-järjestelmä on kuitenkin muuttanut tilannetta 2000-luvulla. Niinpä Alma Median omistuksessa Rovaniemen ja Kemin lehdet käytännössä yhdistettiin – tosin kahdella nimellä. *Ilkka* ja *Pohjalainen* (ent. *Vaasa*) on myös yhdistetty.

## Liitteellä Lahteen

Kokoomuksen lehtien kuolemat jatkuivat Päijät-Hämeessä 1962. Vielä 1930-luvulla *Lahti* oli pärjännyt kilpailussa hieman nuoremman *Etelä-Suomen Sanomien* kanssa, mutta vuoden 1948 jälkeen edes kokoomuslehden levikkiä ei tiedetä. Viipurin valtalehden *Karjalan* omistajat olivat 1950-luvun alussa yrittäneet lähentää osakekaupoilla lehteään *Lahteen*, olihan kaupungissa paljon evakkoja. *Karjalan* omistajat luopuivat kuitenkin pian hankkeesta siirtäen lehden Lappeenrantaan, jossa siitä tuli edelleen ilmestynvä heimojulkaisu.

*Lahden* omistajat totesivat kilpailun toivottomaksi jääden pyörittämään yhtiön kirjapainoa. *Etelä-Suomen Sanomien* levikkiä lehtikuolema nosti vain 300 kpl eli lähes kaikki *Lahden* lukijat olivat tilanneet myös kilpailijaa.<sup>411</sup>

*Uusi Suomi* alkoi nyt julkaista *Lahti ja maakunta*-liitettä. *Etelä-Suomen Sanomissa* uumoiltiin Helsingin lehtien ryntäävän apajalle; ykköslehden toimintaa tehostettiin entisestään. US:n ja HS:n ohella haastajina saatettiin nähdä vasemmiston lehdet, sillä Lahdessa ei ilmestynyt sen enempää SDP:n kuin SKDL:n äänenkannattajaa – toisin kuin monissa pienemmissäkin kaupungeissa. Maalaisliiton lehtiä ei koko Hämeessä ollut ilmestynyt kuin satunnaisesti. *Etelä-Suomen Sanomien* asema ei joutunut uhatuksi, vaikka *Aamulehtikin* yritteli edetä ainakin Päijät-Hämeen luoteisosaan. Lahdessaakin tamperelaislehdellä oli aluetoimitus.<sup>412</sup>

## Kaava toistuu Turussa

*Lahden* kaava toistui pian Turussa. Sakari Talvitien yhteydessä jo mainittu *Uusi Aura* oli K.N. Rantakarin päätoimittajuuden aikaan 1910-luvulla ollut jopa tuolloin heikentyntä *Uutta Suometarta* vahvempi, mutta menetti sitten asemansa Arvo Ketosen *Turun Sanomille*. *Uudella Suomella* oli toisaalta vahvoja siteitä Turkuun – V.A. Koskenniemeä ja Kokoomuksen vaikuttajaa Aarne Honkaa myöten. Turun kokoomuslaiset kaipasivat epäilemättä "omaa" lehteä *Uuden Auran* kuoltua keväällä 1964. *Turun Sanomat* oli ollut vuoteen 1961 saakka Suomen Kansanpuolueen virallinen äänenkannattajakin ja lehden pitkäaikainen, näkyvä toimittaja Irma Karvikko puolueen johtavia poliitikkoja. Kokoomus oli tuolloin Turussa selvästi Kansanpuoluetta heikompi.<sup>413</sup>

US-yhtiön johtokunta päättikin 1.6.1964 eli pari viikkoa *Uuden Auran* kuoleman jälkeen perustaa 1.8.1964 alkaen Turun seudulle jaettavan US:n viikkoliitteen. *Uuden Auran* 7.000 tilaajaa saivat

<sup>411</sup> Turpeinen 2000, s. 274-275. Suomen lehdistön historia, hakuteos.

<sup>412</sup> US-yhtiökok. 23.4.1964, ptk, toim. kert., USark, KA. J. Pietilä 2011. s. 211, 216, 222.

<sup>413</sup> Vahtera: 2004, s. 154-155, 194-195, 212-215.

vuoden loppuun saakka maksutta *Uuden Suomen*, *Kauppalehden*, *Katson* tai *Uuden Maailman*. Tämä toi *Uudelle Suomelle* 4.745 uutta tilaajaa, *Kauppalehdelle* 231, *Katsolle* 323 ja *Uudelle Maailmalle* 156. Siis US:lle kohtuullinen saalis määräaikaistilaaajia. Yli tuhannelle *Uuden Auran* tilaajalle oli US tullut ilmeisesti jo aiemmin.

*Aura-liite* toimitettiin ja ladottiin Turussa, mutta sivumatriisit tuotiin Helsinkiin Ruoholahden painotaloon. US-konsernilla ei ennen Kaivokselan painoa (19809) ollut sisäänpistolaitetta, vaan liitteet lisättiin lehtiin käsin postitusvaiheessa, mihin tarvittiin reipas joukko ylimääräisiä yötyöläisiä. *Uuden Auran* perinteikkäästä talosta Kauppatorin tuntumasta vuokrattiin tilat niin liitteen harvoja toimittajia kuin US-yhtiön sivukonttoria varten. Näissä tiloissa työskenteli myös *Uuden Suomen* aluetoimittaja lehden loppuun saakka.<sup>414</sup>

### **Liitteet lopetettiin pian**

US:n ilmainen jakelu *Uuden Auran* tilaajille päätettiin lopettaa jo 22.10.1964. Parin vuoden kuluttua, 8.9.1966 toimitusjohtaja Oittinen ehdotti *Auranlehden* sekä *Lahti ja maakunnan* lopettamista. Liitteiden vaikutus US:n levikkiin oli hänen mukaansa kyseenalainen, mutta postittaminen eli liitteiden lisääminen käsin lehtiin työlästä. Liitteiden sijaan Oittinen väläytti vaihtosivuja.

Juha Rihtniemi saattoi kertoa samassa johtokunnan kokouksessa kokoomuslaisen *Savonmaan* lopettamisesta. Se toteutui konkurssina vasta 1969. Lopulta Savonlinnan kokoomuslehti oli lyhyen ajan *Savon* ns. Kopfblattina eli itäsavolaista lehdessä oli lähinnä oma logo ja joitakin paikallisuutisia. US-yhtiö päätti jo 1964 tehdä Savonlinnaan "levikkiryynnäkö", mutta uutta liitettä ei sinne myöhemminkään perustettu. Aluetoimittaja kaupungissa oli.<sup>415</sup>

Kokeilu maakunnallisilla liitteillä loppui siis melko nopeasti. Ehkä ne eivät olleet lisänneet US:n levikkiä merkittävästi – mutta olivat ainakin yritys ylläpitää sitä alueilla, joilla tähän oli erityisiä lähtökohtia, kuten kuolleiden kokoomuslehtien perinne ja sen myötä levikkipotentialia. Ehkei kotitoimitus ollut hankkeista myöskään järin innostunut ja lisäkustannukset huolestuttivat talousjohtoa.

*Uudelle Suomelle* muotoutui kylläkin Turkuun suhteellisen vahva aluetoimitus eli kokeneet Eeva Haapakoski ja Ritva Kankamo kesäsijaisineen, sittemmin oma valokuvaajakin. US:n levikki Varsinais-Suomessa pysyikin lehden loppuun 1991 saakka suhteellisen vahvana. Myös Lahdessa

<sup>414</sup> Jk 1.6.1964, ptk, USark, KA. – Kirjoittaja on käynyt US:n tiloissa Turussa ja seurannut 1970-luvulla liitteiden postitusta Ruoholahdessa.

<sup>415</sup> Jk 22.10.1964, ptk, USark., KA. SLH 7, osa Savonmaa.

pysyi kauan US:n aluetoimitus ja lehden asema oli kohtuullisen hyvä *Helsingin Sanomiin* verrattuna.

### Valtakunnallista hajalevikkii

Valtakunnallinen hajalevikki ei auttanut kilpailussa pääkaupunkiseudun tarjous- eikä luokitelluista eli tekstin jälkeisistä ilmoituksista. *Uuden Suomen* levikki pääkaupunkiseudulla oli heikko *Helsingin Sanomiin* verrattuna – 1970-luvun alussa US:n levikkipeitto suomenkielisistä ruokakunnista oli Helsingissä 14,9 %, Espoossa 13,4 % ja koko Uudenmaan markkinointialueella 12 %. Ruotsinkieliset mukaan lukien US:n peitto Helsingissä oli 13,1 %.

*Helsingin Sanomain* peitto Helsingissä oli puolestaan jo 1965 suomenkielistä ruokakunnista 64 % ja ruotsinkieliset mukaan lukienkin 56 %. Esikaupungeissa HS:n levikkipeitto suomenkielisistä oli peräti 71 % eli parempi kuin kantakaupungissa, jossa tuolloin asui ehkä enemmän köyhiä kuin uusissa lähiöissä.

Muualla maassa US:n levikkipeitto oli parhaimmillaankin (Lahden-Hämeenlinnan alueella) vain 4,8 %. Myöskään HS:n levikkipeitot Uudenmaan ulkopuolella eivät olleet suuria. Korkeimpia ne olivat 1967 Kotkan seudulla 21 %, Etelä-Karjalassa 16 %, Kanta-Hämeessä 15 % ja Päijät-Hämeessä 12 % – kaikki siis lähellä Uuttamaata. Taannoisella lentokuljetusalueella HS:n peitto esim. Pohjois-Savossa ja Keski-Suomessa oli 8 %, Pohjois-Suomessa 6-8 %.<sup>416</sup>

Suhteellisesti HS:n ja US:n levikkien ero Uudenmaan ulkopuolella oli toki pienempi kuin pääkaupunkiseudulla – esim. Varsinais-Suomessa ja Päijät-Hämeessä HS:n peitto oli vain kaksinkertainen kilpailijaan nähden. Tähän vaikutti ehkä puoluelehtien perinne – Lahdessa ja Turussa oli taustaltaan edistysmielinen ykköslehti, joten *Helsingin Sanomia* ei tarvittu aatteellisen tradition takia, kun taas sitkeimmät *Lahden* ja *Uuden Auran* lukijat tilasivat Kokoomuksen päälehteä. Toisaalta US:lla oli Pirkanmaalla jopa heikoin peitto koko maassa – kokoomuslaisille riitti siellä *Aamulehti*.

---

<sup>416</sup> Levikkitalastoja, päiväämättömiä, ilmeisesti 1970-luvun alusta, USark signum K:2, KA. HS:n levikkitalastoja, koodi Hd, PLA. – US-yhtiön hallinnon arkistot ennen 1970-luvua ovat puutteellisia ja sen jälkeiseltä ajaltakin markkinoinnin ns. strategiamapit ovat johtaja Maija Isotalon mukaan kadonneet. Säilyneet tiedot kertovat kuitenkin trendin. – Levikkipeiton laskeminen vain suomenkielisistä ruokakunnista antaa hieman kaunistellun kuvan, koska US:lla ja HS:lla oli myös ruotsinkielisiä tilaajia. US:n levikkipeitto olikin tällä laskutavalla erittäin suuri Kauniaisissa (32 %) ja Tammisaareissa (16,3 %). Mitä tulee jatkokehitykseen, niin kaikista ruokakunnista laskien US:n levikkipeitto Helsingissä oli 1989 vain 7,8 %, Espoossa 8,3 % ja Kauniaisissa 13,4 %. Vantaalla ja Helsingin ns. kehyskunnissa peitto oli 7-4 prosentin tasoa.

Vuonna 1970 US:n levikkipeitto Turussa oli 5,8 % ja Lahdessa 5,6 %, mutta Tampereella vain 3,0 %. Sen sijaan Kotkassa US:n peitto oli 6,6 % ja Hämeenlinnassa peräti 7,1 %, vaikka näissäkin kaupungeissa oli tuolloin kokoomuslainen tai puoluetta lähellä ollut päivälehti.<sup>417</sup>

Maakunnan ykköstä helsinkiläislehti ei voinut korvata ja niiden alueelliset peittoprosentit olivat korkeita. HS:n valtakunnallinen tilaajapeitto oli 1966 puolestaan vain 24 % ja US:n 5 %. Toki 36 % suomalaisista oli ainakin silmäilyt säännöllisesti *Helsingin Sanomia* ja sentään 15 % *Uutta Suomea*, mutta tuolloin vasta 18 % *Ilta-Sanomia*. HS ja US voitiin usein lukea työpaikalla; 1967 HS:lla oli 11.545 tilausta muualle kuin koteihin, ennen muuta työpaikoille. *Uudesta Suomesta* en ole löytänyt vastaavia tietoja, mutta tuskin luku oli merkittävästi kilpailijaa alempi.<sup>418</sup>

*Uusi Suomi* oli *Helsingin Sanomien* vaihtoehto niille, jotka halusivat tilata myös valtakunnallisen lehden – ja pystyivät sen maksamaan. Heille US:n ykköspainoksesta puuttuneet loppuillan urheilutulokset ja muut viime hetken uutiset eivät olleet ehkä ihan ensisijaisia tilausperusteita – nehän saattoi lukea maakunnan ykkösestä. Heille kokoomuslaisuus saattoi sen sijaan olla valtti. Toki puolueen paikalliset toimijat valittivat usein puutteista järjestötietojensa julkaisemisessa US:ssa.<sup>419</sup>

Vanhempia tietoja en ole löytänyt, mutta 1983 US:n tilaajista 35 % tilasi myös maakuntalehteä – kallista yhdistelmää maakuntalehti + US + HS sen sijaan vain 5 %. Pelkkää *Uutta Suomea* tilasi 40 % ja yhdistelmää US + HS 20 % – nämä ryhmät asuivat tietenkin ensi sijassa Uudellamaalla.<sup>420</sup>

Maalaisliitto-Keskustan ykköslehtien laajalla alueella asuneille kokoomuslaisille *Uusi Suomi* tarjosi vastapainoa 1980-luvulle saakka varsin poliittisille keskustalaislehdille. Alueet olivat tosin Helsingistä pitkän ja kalliin jakelutien päässä. Näilläkin seuduilla US:n suhteellinen asema *Helsingin Sanomiin* nähden pysyi kohtuullisena. *Aamulehti* kilpaili tosin toisen lehden asemasta US:n kanssa Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa.<sup>421</sup>

<sup>417</sup> Tilastotietoja 1970, USark K:2, KA. Levikkipeitto on tässä tilastossa laskettu kaikkien eikä vain suomenkielisten ruokakuntien mukaan, kuten US:ssa aiemmin. Lukua vinouttaa se, että *Uutta Suomea* tilattiin myös kirjastoihin, virastoihin ja yrityksiin. – *Hämeen Sanomat* oli IKL:sta irrottauduttuaan muodollisesti riippumaton, mutta lähellä Kokoomusta. *Etelä-Suomi* oli kokoomuslainen, mutta menettämässä ykköslehden aseman SDP:n *Eteenpäin*-lehdelle.

<sup>418</sup> HS:n tilastoja, koodi Hd, PLA.

<sup>419</sup> Jk 12.1.1971, ptk, USark, KA. Paikallisten Kokoomus-uutisten riittämättömästä julkaisemisesta US:ssa valitettiin yhtenä jopa puoluekokouksissa, vrt. Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 73.

<sup>420</sup> Vesikansa 1994, s. 130.

<sup>421</sup> Keskustan ykköslehtien poliittisuudesta ks. esim. Lasse Kangas 2007 ja Olli Matikainen 2017.

## Entä "Suur-Helsinki"?

US-yhtiössä oli 1950-luvulla tiedostettu Helsingin kasvu ja päätetty painottaa levikkityötä etenkin sen esikaupungeissa eli lähiöissä. Pääkaupunkiseudun käsitettä ei vielä tunnettu, vaan puhuttiin "Suur-Helsingistä".

Pariin lähiöön perustettiin *Hufvudstadsbladetin* ja *Suomen Sosialidemokraatin* kanssa yhteinen tilaus- ja ilmoitustoimisto; Sanoma-yhtiöllä oli omat toimistonsa. Joka toinen viikko ilmestynyt US:n Helsinki-liite aloitettiin 1961; syksyllä 1963 se muuttui jokaviikkoiseksi.<sup>422</sup>

Toimitusjohtaja Oittinen myönsi em. muistiossaan 1966 Helsinki-liitteen pettymykseksi ja se lopetettiin muiden liitteiden lailla. Tässäkin voi kysyä, lähdettiinkö hankkeeseen puolinaisesti ja luovuttiinko siitä liian helposti. Viimeistään 2000-luvulla paikallisuuden merkitys on myönnetty jopa *Helsingin Sanomissa*, jossa on erityiset kaupunkisivut ja samankaltainen, toki paljon suuremmin voimavaroin tehty viikottainen pääkaupunkiseudun liite kuin 1963-66 US:ssa. *Aamulehdelläkin* on *Moro*-liite.

Pääkaupunkiseudun kasvun mahdollisuudet oli havaittu ainakin A-lehdissä, jossa tutkittiin 1970-luvun alussa kaupunkilehden perustamista. Tähän ei kuitenkaan lähdetty. Sen sijaan pääkaupunkiseudulla ilmestyi monien kaupunginosalehtien ohella vuodesta 1956 alkaen tilattava *Helsinki-lehti*, alun perin *Liitosalueen Sanomat*, mutta se jäi heikoksi pääkaupungin kunnallisten ilmoitusten tuesta huolimatta. Ilmaisjakelulehti *Pääkaupunki* liittyi sen sijaan vuodesta 1976 alkaen US-yhtiön vaiheisiin – paljossa tosin maksamattomien painolaskujen kautta.<sup>423</sup>

Pääkaupunkiseudun seuranta US:ssa sentään vahvistettiin. Perinteinen Helsingin kunnallistoimittaja sai apulaisia ja niin Espoota kuin Helsingin maalaiskuntaa eli tulevaa Vantaata alkoi seurata oma toimittajansa. Seurannan paino oli kunnalliselämässä; alueen muita ilmiöitä seurasivat muut toimittajat muiden toimiensa ohessa.<sup>424</sup>

Ehkä US:lla olisi ollut 1960-luvulla tilaisuus ainakin vahvistaa heikkoa levikkiään pääkaupunkiseudulla panostamalla tehtyä enemmän paikallisjournalismiin. HS ei sen historiateosten mukaan tuolloin juuri korostanut tätä puolta. Sanoma-yhtiö kylläkin varmisti, että nopeasti kasvavalla alueella sen jakelut toimivat. *Uudella Suomella* jakeluongelmat sen sijaan kärjistyivät; tähän palaan. HS:n ylivoimainen ilmoituskanta oli myös paikallinen levikkivaltti, samoin tarkkuus uutisseurannassa.

<sup>422</sup> Yhtiökok. 8.3.1962, ptk, toim. kert., Jk 10.10.1963, ptk. USark, KA.

<sup>423</sup> Eero Saurin kirje kirjoittajalle 14.8.2018. Pääkaupunki- ja Metropoli-lehdistä Vesikansa 1994, s. 56 ja 141-142.

<sup>424</sup> Perustuu kirjoittajan muistikuviiin. Toimituksen organisaatiosta kertoisivat sen sisäiset, painetut puhelinluettelot ja lehtitalon vuosikalenterit, mutta niitä en ole kohtuullisella vaivalla löytänyt.

## 7. Markkinointi tieteellistyy

*Uuden Suomen* taloudellinen syöksykierre johtui ennen muuta ilmoittelun vähentymisestä. Ilmoitusmäärissä US ja *Helsingin Sanomat* olivat olleet vielä 1930-luvulla tasoissa, *Uusi Suomi* ja Hbl sitä ennen edelläkin. Vielä 1950-luvun alkupuolella ero oli melko pieni. US:n ilmoitusmäärä saavutti kuitenkin kaikkien aikojen huippunsa 1960-luvun alussa alentuen sitten trendinomaisesti 1980-luvun alkuun saakka. HS:ssa ilmoittelu kasvoi sen sijaan voimakkaasti 1950-luvun alusta 1970-luvun puolivälin lamaan saakka. Sen päätyttyä ilmoittelun määrä HS:ssa kasvoi uudelleen 1990-luvun alkuun saakka – jopa niin, että oli vaikeaa sijoittaa kaikkia myytyjä ilmoituksia lehteen.<sup>425</sup>

US:n ilmoitusmäärien alentuminen ei johtunut suoranaisesti ainakaan lehden virallisesta levikistä, joka pidettiin levikintarkastuksissa jokseenkin ennallaan vuoteen 1975 saakka – tosin yhä mittavammin tukitoimin. Tuota lukua alettiin mainostajien piirissä kylläkin ilmeisesti epäillä – eihän tarvinnut muuta kuin saada joku vilkaisemaan tarkastuskauden ulkopuolella mittarilukemaa Ruoholahden rotaation pysähtyessä. Keskeisesti taustalla lienee silti ollut markkinoinnin "tieteellistyminen" ja ns. kontaktihinnan korostuminen.<sup>426</sup>

Suomalaista mainontaa oli systematisoitu jo 1930-luvulla amerikkalaisten esikuvien pohjalta. 1950-luvulla alettiin puhua kokonaisvaltaisesti markkinoinnista alan koulutuksen ja oppikirjojen levittäessä järjestelmällistä perehtymistä siihen. *Uusi Suomi* ei tässä tarkastelussa välttämättä pärjännyt. Syntyi myös Dagmarin kaltaisia mediatoimistoja, jotka erikoistuivat mainostilan tehokkaaseen ostamiseen viileiden numeroiden pohjalla.<sup>427</sup>

US-yhtiön uusi mediapäällikkö Lauri Leskinen – kokeneen ilmoitusjohtajan Kalevi Suomalaisen nuori apulainen – törmäsi ongelmaan tavatessaan 1971-72 systemaattisesti mainostajia ja mainostoimistojen edustajia. He korostivat, että mainosvälineet valitsee mainostoimisto ATK-ajojen avulla. (Tietokoneet olivat juuri yleistymässä ja saivat myyttisen hohteen.) *Uusi Suomi* oli tällöin heikoilla, vaikka sen tilaajakunnan ostovoima toisinaan tunnustettiin. Keskossa sentään todettiin, että heidän tutkimustensa mukaan US luettiin *Hufvudstadsbladetin* jälkeen lehdistä tarkimmin.

<sup>425</sup> Mervola, emt. mm. kuvio 103. Jensen-Eriksen - Kuorelahti emt. s. 354.

<sup>426</sup> *Ylioppilaslehden* vt. päätoimittajana julkaisin 1966 tekstin, jossa satunnainen mainosmies esitti ko. epäilyjä – lehden tai lehtien nimeä tosin mainitsemalla. Tukitoimista ks. III pääluku.

<sup>427</sup> Heinonen - Konttinen 2001, etenkin s. 122-124, 153, 195-200.

US-yhtiön mainosväki korosti karujen kontaktihintavertailujen vastapainona *Uuden Suomen* laadullisia valtteja, kuten tilaajakunnan vaurautta. Toisaalta Wihuri-yhtymästä kerrottiin 1972, että konsernin johto – ensi sijassa varmaan kauppaneuvos Rakel Wihuri, US-yhtiön johtokunnan aiemman jäsenen leski – oli vaatinut ilmoittelemaan *Uudessa Suomessa*, mutta mainosväki ohitti tällaiset määräykset. Ehkä ne koettiin loukkauksina omaa ammattitaitoa kohtaan.<sup>428</sup>

### US haluttomasti levikintarkastukseen

US-yhtiö oli lähtenyt 1955 haluttomasti Levikintarkastus Oy:n perustamiseen; hanketta veti kustantajien osalta ennen muuta Sanoma Oy. Sanomalehtien Liitto ja Mainostoimistojen Liitto virallistivat levikintarkastuksen aseman 1965. Se kertoi luotettavina pidettyjä lukuja levikeistä – myös alueellisesti. US-yhtiössä kai tiedostettiin, ettei se ollut vertailussa vahvoilla. Lukuihin saattoi tosin tukitoimin vaikuttaa.

Sittemmin (1972) otettiin käyttöön myös lehtien lukijamääriä kyselyin mittaava Kansallinen mediatutkimus (KMT), jonka kertomat faktat olivat *Uudelle Suomelle* karuja levikkilukuja suopeampia; lehteä luettiin suhteellisen paljon työpaikoilla. Mainostajia toisaalta huolestutti, kun *Uusi Suomi* ei 1967 tarkastanut lainkaan levikkiään – toisin kuin vaikkapa paljon pienempi *Suomen Sosialidemokraatti*.

Aikaisemmin monet yritykset olivat ilmoitelleet summittaisen tehokkuuskäsityksen pohjalla. Lehdet yrittivät vaikuttaa siihen mainonnallaan ja muulla markkinoinnillaan, mutta myös suhteilla ja aatteeseen vetoamalla. Nyt laskettiin tarkkoja kontaktihintoja eli levikin, mainoksen pinta-alan ja sen hinnan suhdetta – pelkistäen sitä, mikä oli yhden tavoitetun lukijan hinta palstamillia kohden. Tässä US hävisi yhä pahemmin kilpailijalleen – etenkin, jos otettiin huomioon levikin alueellinen jakautuma. Kasvavalla pääkaupunkiseudulla US jäi yhä enemmän jälkeen kilpailijastaan.

Samalla vähittäiskaupassa alkoi avoin hintakilpailu. Hintasäännöstelyn jälkeenkin monilla tuotteilla oli ollut valmistajan asettama "ohjeellinen vähittäishinta" eikä ainakaan systemaattista tarjousten markkinointia tunnettu. 1960-luvulla kaupan keskusliikkeet tekivät asiakkaita houkuttelevat erikoistarjoukset tunnetuiksi mainonnallaan ja ohjehinnat katosivat. Ne olivat myös viriävän kilpailupolitiikan vastaisia. Kaupan tarjousilmoitukset sijoitettiin tietenkin ensi sijassa kunkin alueen levikiltään suurimpaan lehteen – pääkaupunkiseudulla *Helsingin Sanomiin*.<sup>429</sup>

<sup>428</sup> Leskisen raporteja keskusteluistaan 1971-72, Myyntineuvotteluja-sarja, USark H:e 8, KA.

<sup>429</sup> Vesikansa 1995, s 108.



## TV vie merkkিতavaramainontaa

Kaiken lisäksi tarjousilmoitukset kiinnostivat lukijoita siinä kuin HS:n *Karin* piirroksat. Hintakilpailun viimein alettua moni innostui metsästämään kaupan edullisia tarjouksia. Niistä ei *Uusi Suomi* useinkaan kertonut.

US:n vahvuutena olivat olleet yritysten merkkিতavara- ja imagoilmoitukset, joita saatettiin antaa myös poliittisesta myötätunnosta. Jo 1950-luvulla lehden etuosaan oli luotu *Teollisuus ja kauppa*-sivut. Niillä ilmoittivat etenkin yritykset, jotka eivät myyneet sen enempää kuluttajatuotteita kuin esimerkiksi järjestäneet tuolloin harvinaisia osakeanteja. Ilmoitus teki yritystä yleisluontoisesti tunnetuksi.

Merkkিতavara- ja imagomainonnassa vakavaksi kilpailijaksi tuli televisio, jonka mainosten rallatuksista (esim. "*Yhdyspankki on meidän pankki*") tuli joskus ikivihreitä. Markkinoiden monipuolisimman sanomalehtipainon avulla US oli tarjonnut jopa tuoksuvia, värillisiä pesuainemainoksia, mutta sanomalehti ei pystynyt tällä alueella tietenkään kilpailemaan edes mustavalkoisen television kanssa. Etenkin, kun olohuoneen taikalaatikko pidettiin alkuun jatkuvasti auki ja sitä tultiin tuijottamaan naapuristakin.<sup>430</sup>

Kuten kuvattiin, US-yhtiöllä oli asennoitumisvaikeuksia suhteessa tv-mainontaan. MTV:n johto – ennen muuta toimitusjohtaja Pentti Hanski – osasi taitavasti esittää, ettei tv-mainonta syö lehdistön leipää. Näin saattoi HS:n ja muiden ykköslehtien osalta väittääkin mainonnan kaikkiaan kasvaessa. TV:stä puuttuivat työpaikka-, asunto- ja vastaavat ilmoitukset, mutta niiden niukkuus oli ollut US:lle ongelma jo 1940-luvulla. Epäilemättä tv-mainonta vaikeutti merkkিতavara- ja imagomainosten saamista *Uuteen Suomeen*. Televisiossa saatettiin mainostaa kaupan valtakunnallisia tarjouksiakin.<sup>431</sup>

Objektiivisten, jopa "tieteellisten" tekijöiden ohella US:n ilmoitushankintaa saattoivat vaikeuttaa psykologiset tekijät – jopa "ajan henki". *Uusi Suomi* alkoi leimautua patavanhoilliseksi, kun taas mainosväki halusi olla edelläkävijöitä. Ilmoittelu US:ssa ei siis innostanut mainonnan toteuttajia ja objektiivisia perusteita nuivuudelle oli helppo löytää.

US-yhtiössä reagoitiin levikki- ja ilmoitusmyynnin ongelmiin jopa säästämällä markkinointikuluissa. Niinpä irtonumeromyyntiä ulkomailla supistettiin jo 1963. Se oli ollut

<sup>430</sup> Koulupoikana Eero Sauri kertoo ihailleensa US:n nelivärirotaatiokonetta niin paljon, että kävi kesällä 1953 Helsingin-matkallaan katsomassa ihmettä Ruoholahdessa.

<sup>431</sup> Hanski 2001, s. 124-127.

tappiollista, mutta vahvistanut HS:n veroisen suurlehden imagoa. Tappioksi arvioitiin 50.000 mk (runsaat 100.000 nykyeuroa) kuukaudessa.<sup>432</sup>

Vaikka muuttuvissa kuluissa säästettiin, kiinteistöihin investoitiin. Syksyllä 1963 US-konserni osti kreikkalaiselta George A. Christidesiltä parilla miljoonalla markalla (4,2 milj. nykyeuroa) tupakkatehdas Fennian kolmiomaisen talon Ruoholahdesta uuden kirjapainotalon vierestä. Talossa oli 1980-luvun alkuun saakka US-konsernin toimintoja ja ehkä kauppa oli pitkällä tähtäyksellä edullinenkin. Olisiko silti kannattanut sijoittaa yhtiön ydintoimintaan, joka oli samalla sen ydinongelma eli *Uuteen Suomeen*?

Samaan aikaan lopetettiin siis lentokuljetukset Rovaniemelle. Ne korvattiin autokuljetuksin, mikä edellytti neljän auton hankintaa, mutta myös toimituksen aikataulun kiristämistä – ja "poropainoksen" laadun heikentämistä. Muutoksen todettiin koskevan 7.000 tilaajaa eli joka kymmenettä täyden hinnan maksajaa.<sup>433</sup>

## Markkinointijohtoa vaihdetaan

*Uuden Suomen* levikin polkeminen paikallaan vaikutti varmaan levikkijohtaja Eino Jäppisen eronpyyntöön keväällä 1964, siis pian päätoimittaja Petäjaniemen syrjäyttämisen jälkeen.<sup>434</sup> Uutta johtajaa ei nimetty, vaan aluksi tehtäviä jaettiin suunnittelua hoitavan ekonomi Hakolan sekä "osaston vanhimaksi" nimetyn kenttäpäällikkö Mannisen kesken. Markkinoinnin vetovastuu jäi siis hieman hämäräksi.

Sanomissa puolestaan levikkipäällikkö Toivo Helojärvi oli lietsonut markkinointiväkensä innokkaaseen työhön, vaikka HS:n journalistinen uudistaminen alkoikin vasta Aatos Erkon johtajakauden myötä. Pian Erko pestasi markkinointijohtajaksi Martti Immosen kaltaisen nuoren leijonan, joka oli myynyt aiemmin pesupulveria ja elintarvikkeita. Monikansallinen Unilever olikin modernin markkinoinnin korkeakouluja Suomessa. US-yhtiön markkinoinnin väki – evp-upseereista alkaen – oli paljolti kuin eri planeetalta.<sup>435</sup>

Syyskuussa 1964 levikkijohtajaksi nimettiin Olavi Manninen 1.900 markan (runsaat 3.600 nykyeuroa) kuukausipalkalla. Samalla kiinnitettiin Rastor tarkistamaan US-yhtiön organisaatiota. Selkeitä tuloksia tästä ei heti tullut. Sen sijaan johtokunta alkoi penätä toimitusjohtaja Oittiselta lehtikohtaisia tulostietoja. Tämä lienee liittynyt etenkin *Kauppalahden* kannattavuusongelmiin. Ne

<sup>432</sup> Jk 12.6., 14.11.1963 ptk, USark, KA.

<sup>433</sup> Jk 11.7., 3.9., 10.10., 14.11.1963 ptk:t, USark, KA.

<sup>434</sup> Jk 22.4.1964, ptk, USark, KA.

<sup>435</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 226-229, 274.

ratkaistiin parin vuoden pyörittelyn jälkeen 20.5.1966 muuttamalla lehti 1.1.1967 alkaen viidesti viikossa ilmestyväksi, päiväpostissa jaettavaksi talouden erikoislehdeksi. Päätoimittaja Reino Vaurasteen protesteja ei otettu huomioon. Aikaa myöten ratkaisu oli tuloksekas. Tosin US-yhtiö vetäytyi nyt jo kolmannen kerran iltapäivälehtien markkinoilta – palatakseen niille 1980.<sup>436</sup>

*Uudesta Suomesta* Oittinen esitteli vuoden 1965 kuluessa toisaalla kuvattuja muistioitaan ja väläytti myös toimituksen ja latomon siirtämistä pitkällä tähtäyksellä Ruoholahteen painotalon luo. Sieltähän oli juuri hankittu em. tupakkatehdas Fennian talo. Pitkä tähtäys tarkoitti käytännössä kymmentä vuotta. Rastor tuki siirtoa raportissaan 1966, mutta toimenpiteisiin päätettiin tässä vaiheessa olla ryhtymättä.<sup>437</sup>

Myös tunnettu markkinointiguru Arvo Puukari oli kiinnitetty talvella 1966 arvioimaan US-yhtiön tilannetta. Hän vertaili *Uutta Suomea*, *Helsingin Sanomia* ja *Hufvudstadsbladetia*. Raportin pohdintaa siirrettiin johtokunnan puheenjohtajan Tauno Angervon vetämään työryhmään, johon nimettiin myös Lauri Aho, Osmo Oittinen, Eero Petäjäniemi, Pentti Poukka ja "joku ulkopuolinen".

En ole löytynyt Rastorin ja Puukarin raporteja tai työryhmän mahdollista mietintöä US-yhtiön taloushallinnon suppeasta arkistosta. Ehkä strategiset pohdinnat jäivät virinnee, toisaalla kuvatun kulttuuritaistelun ja muiden päiväkohtaisten pulmien alle. Pohdinnat saattoivat tosin vaikuttaa konsernin rönsyjen karsimiseen. Niinpä perinteikkään Reklamainoksen osakkeet myytiin syksyllä 1967 yhtiön toimitusjohtajalle Pauli Kurjelle 171.900 markalla (vajaat 300.000 nykyeuroa). Yhä tärkeimpien mainostoimistosuhteiden kannalta oli tietenkin ongelmallista, että US-yhtiöllä oli ollut oma alan yritys.<sup>438</sup>

Levikkipääällikkö Hakola irtisanottiin 14.3.1967 – samassa kokouksessa, jossa Petäjäniemen ero kirjattiin. Tilalle kiinnitettiin *Karjalaisessa* menestynyt, reipasotteinen Pekka Rantala 1.700 markan (runsas 2.800 nykyeuroa) kuukausipalkalla. Kesällä 1967 kerrottiin, että levikkijohtajaksi voisi saada *Helsingin Sanomissa* vastaavassa tehtävässä vuodesta 1958 toimineen Esko Saraluodon; ehkä hänen lähtöhalunsa liittyivät Sanoma-konsernin samanaikaiseen myllertämiseen. Aatos Erkon joukkue ei ollut tyytyväinen levikin kehitykseen, vaikka HS liikkui siinä eri tasolla kuin US.

Kesällä 1968 Saraluoto ryhtyi selvittämään *Uuden Suomen* levikkitoimintoja, mutta vakinaisesti häntä ei US-yhtiöön palkattu. Samalla *Uuden Suomen* ilmoitushankintaa tutkimaan kiinnitettiin mainostoimistojohtaja Topi Törmä. Sisäinen työryhmä ehdotti 8.5.1968, että levikkityöhön tarvittiin sekä lyhyen että pitkän tähtäyksen suunnitelma; ne olivat tulleet muotiin

<sup>436</sup> Jk 3.9.1964, 18.2., 29.4., 25.8., 7.10.1965, 10.3., 18.4., 20.5.1966, ptk:t, USark, KA. Vrt. Vesikansa: *Kauppalehden* historiikki, KL 24.11.1998.

<sup>437</sup> Jk 25.8.1965, ptk, USark, KA.

<sup>438</sup> Jk 19.1., 15.2.1966, 5.10., 4.12.1967, ptk:t, USark, KA. – Reklan alkuvaiheista Vesikansa 1997, s. 357.

liikkeenjohdossa. Saman tien todettiin, ettei *Uutta Suomea* ollut "nykyisellään" hyvä myydä ja että US:n markkinointijärjestelmä oli osin vanhentunut. Ehdotuksia laatimaan perustettiin uusi työryhmä, johon nimettiin hallintoelinten kärkihahmot Tauno Angervo, Eero Viima ja Osmo P. Karttunen, professori Jouko Paakkanen sekä Oittinen ja Poukka. Tunnettu PR-mies Panu Toivonen taas kiinnitettiin tutkimaan US-yhtiön suhdetoimintaa ilmoitushankinnan kannalta.

Kaavailtuja selvityksiä en ole löytänyt, mutta loppusyksyllä 1968 markkinointijohtajaksi kiinnitettiin eversti Niilo Riuttala 1.3.1969 alkaen 4.000 markan (6.700 nykyeuroa) kuukausipalkalla. Samalla lopetettiin pari vuotta avoinna ollut levikkijohtajan toimi. Pekka Rantala jatkoi levikkipäällikkönä ennen muuta asiamiesjärjestelmän pyörittämistä.

Yhtiön aiempiin evp-upseereihin verrattuna Riuttala oli huipputasoin sotilas, jonka sukset olivat menneet ristiin ylipäällikkö Urho Kekkonen kanssa. Ye-eversti oli siirtynyt ensin Suomen Teollisuuden Vartiointiin ja sitten johtamaan Matti Virkkusen presidenttikampanjaa. Tässä hän menestyi "tavoite kirkkaana mielessä" -tyylillä, mikä saattoi olla nimitysperusteena US-yhtiössä. Mediasta, etenkin sen liiketoiminnasta Riuttalalla ei ollut mitään kokemusta. Ehkä US-yhtiön vaikeudet tiedettiin jo niin hyvin, ettei taloon ollut helppo palkata alan ammattilaista.<sup>439</sup>

Riuttala alusti levikkinäkymistä US-yhtiön hallintoneuvostolle jo 13.5.1969. Pöytäkirjan mukaan virisi vilkas keskustelu, joka jatkui aterioinnin ajan. Sitä ei kuitenkaan tarkemmin kuvattu pöytäkirjassa. Riuttalan toimintaan palaan pääluvussa III.<sup>440</sup>

## Hätäkellot soivat

Huolensa *Uuden Suomen* tilasta oli esittänyt jo 9.1.1968 päätoimittaja Poukka toimitusbudjetin perusteluissa. Tammikuun alussa 1968 maksettuja *Uuden Suomen* tilauksia oli ollut enää 65.200, kun niitä oli ollut 74.300 kpl 9.1.1962. Muistiossaan 9.1.1968 Poukka kehottikin ryhtymään etenkin markkinoinnissa toimiin "ennen kuin onnettomuus on tapahtunut. Sen jälkeen voidaan vain pitkittää tuhoa ja venyttää kuolinkamppailua".

Toimitusjohtaja Oittisen ilmeisesti vaatimia kulujen leikkauksia Poukka ironisoi toteamalla, että "huomattavaa säästöä saataisiin supistamalla urheiluosaston tulospalvelua radikaalisesti, luopumalla kulttuuriosaston ulkopuolisten avustajien kirjoituksista, lopettamalla kotimainen kirjeenvaihtajaverkko, vähentämällä kuvitus minimiin jne." Kuitenkin jo ulkomaan avustajat poistamalla lehti "avoimesti tunnustaisi paremmakseen paitsi Helsingin Sanomat ja

<sup>439</sup> Jk 14.3., 29.8.1967, 8.5., 28.8., 13.12.1968, ptk:t, USark, KA. – Riuttalan taustasta Urho Kekkonen päiväkirjat 2 s. 182, 193, 334.

<sup>440</sup> Hall. neuv. 13.5.1969, ptk, USark, KA.

Hufvudstadsbladetin myös kaikki johtavat maakuntalehdet", joilla oli – toisin kuin US:lla – UPI:n tai AP:n uutispalvelu.

Poukka vaati "pitkän tähtäyksen kehitysohjelmaa". Oli "lähdeittävä siitä, että Helsingissä ja yleensä Uudellamaalla Uusi Suomi on ns. toisen lehden asemassa. Muualla maassa taas ns. aluelehdet täyttävät nykyisin yhä selvemmin --- valtakunnallisenkin lehden tehtävät. Uuden Suomen kilpailuasema on siten huono."

Poukka vertasi tilannetta 1965 lakkautettuun *Stockholms-Tidningeniin* – siis US:n aiempaan yhteistyökumppaniin, josta oli tullut 1956 sosiaalidemokraattien äänenkannattaja. Vielä 1930-luvulla se oli ollut Ruotsin suurin aamulehti, mutta joutunut kustantajansa oman arvion mukaan levikkikierteen puristukseen. (Tukholman lehtikilpailusta tarkemmin loppuluvussa.) US:n oli Poukan mukaan "tarmokkaasti ja uhrauksia säästämättä" murtauduttava "ulos tästä noidotusta kehästä". Ainoana keinona oli kehittää lehti "sellaiseksi, että se kykenee tyydyttämään tarpeen, mitä mikään muu lehti ei tyydytä. Sen jälkeen lehti on markkinoitava"

"Tuotekehittelyssä" – uusi käsite US-yhtiössä – Poukka tavoitteena oli "valveutuneen ja aikaansa seuraavan sivistyneen väen lehti", joka ei "kilpaile minkään muun sanomalehden kanssa". Lehteä tarvittiin "aluelehden lisäksi". *Uuden Suomen* tuli myös "herättää kiinnostusta ja myötätuntoa jopa niidenkin piirissä, jotka eivät ideologisesti hyväksy lehteä". Esikuvana voi pitää *Uutta Maailmaa*, vaikka se on "sinänsä arvoton ja kustantajayhtiölle häpeää tuottava". "Lehden on luotava ympärilleen kuva edistymisestä liput liehuen."<sup>441</sup>

Moni 1960-luvun "edistyksellinen" olisi varmaan yhtynyt Poukan teeseihin, jos olisi niistä jotakin tiennyt. Samoja tavoitteita oli 1976 aloitetussa "remonttir ryhmän" hankkeessa.<sup>442</sup> Poukan lehden imago poikkesi kuitenkin – oikein tai väärin – etenkin kulttuuriosaston "normalisoinnin" jälkeen hänen omasta tavoitteestaan. Toisaalta US oli Poukan mukaan "poliittinen lehti", joka tarjosi snellmanilaisittain yksiarvoisesti sanomaansa – ei väljää keskustelua tai *New York Timesin* iskulauseen mukaisesti "all the news that are fit to print".<sup>443</sup>

### **Säästötoimet voimistuvat**

Samalla kun US:n markkinoinnin kuvioita uudistettiin, yhtiön taloutta tasapainotettiin säästötoimin. Poukan saavuttama budjettiautonomia ei paljon auttanut, kun koko yhtiö oli kääntynyt

<sup>441</sup> Jk 11.1.1968 ptk, Poukan muistio toimitusbudjetin liitteeksi 9.1.1968, USark, KA.

<sup>442</sup> Vesikansa 1994, s. 27-30, 40,

<sup>443</sup> Vrt. Poukan ja Pekka Tarkan kiistely edellä.

tappiolliseksi, vaikka sitä vielä peitettiinkin kirjanpitojärjestelyin. Hänen maalaillemiinsa strategiaan näkyihin ei myöskään heti tartuttu.

Markkinoinnin uudistamista valmistellut Angervon työryhmä esitteli 20.6.1968 säästösuunnitelman. Poukka oli laatinut työryhmälle uuden muistion "Uuden Suomen tehtävästä ja sen toteuttamisesta" Sen mukaan "Uuden Suomen tehtävänä on korkeatasoisena ja arvovaltaisena valtakunnallisena sanomalehtenä edustaa ja tehdä tunnetuksi porvarillista suomalaista elämäntapaa ja oikeistolaisista ideoista." Tälle oli kaikki muu alisteista, joskin kustantamisen oli oltava "taloudellisesti kannattavaa". Jos lehden aatteellinen tehtävä sivuutetaan, kysymys on olisikin Poukan mukaan pääoman sijoittamisesta, jolloin olisi punnittava muitakin vaihtoehtoja kuin kustannusliikkeen ja kirjapainon ylläpitämistä. Olisihan Oy Uusi Suomi voinut vaikkapa keskittyä kiinteistöjen omistajaksi.

Arvovaltaisuus ja luotettavuus eivät Poukan mukaan edellyttäneet "kuivuutta", vaan lehteä oli jo alettu keventää mm. tiivistämällä juttuja ja tarjoamalla ne "typografian tarjoaminen keinoin", kuten oli tehty kiitetyssä "Vieraita ja tuttavien"-osastossa.

Poukka polemisoi PR-mies Panu Toivoselta ("herra T:ltä") tilattua kriittistä muistiota myöntäen tosin, että US:n uutisaineisto ei aina ollut yhtä ajan tasalla kuin *Helsingin Sanomissa*. Ylivoimainen pääsy oli kuitenkin "latomon heikko suorituskyky", joka oli US:n kehittämisen "pahin este". Liitteenä oli toimitussihteeri Unto Teräsvirran lausunto, jonka mukaan illalla kello 20.50 jälkeen "sivuja on täytettävä sillä materiaalilla, joka --- on valmiina". Lehden ykköspainos kasattiin siis tuoreimmilta osiltaan lähes sattumanvaraisesti – toisinaan oikolukemattomista ladelmista. Myöhästely olisi vaarantanut niin kuljetukset kuin mahdollisuuden tehdä laadukkaampi kolmas painos.<sup>444</sup>

Johtokunta ei Poukan vetoamuksesta paljon piitannut, vaan päätti rajoittaa US:n sivuluvun 20:een (1967 luku oli ollut 24,1 eli neljä sivua enemmän), lopettaa perinteikkään Viikkolehden ja supistaa toimituskustannuksia. Bonnin ja Pariisin kirjeenvaihtajien paikat päätettiin lopettaa, mutta kuten toisaalla kuvattiin, Bonnin-leikkausta ei toteutettu – kuten ei myöskään nyt toistettua päätöstä lähettää kirjeenvaihtaja Tukholmaan.

Johtokunnan linjauksen mukaan US:lle tavoiteltiin laajempaa lukijapiiriä keventämällä lehteä. Erityisesti otetaan huomioon naiset ja nuoret. Kulttuuriosastoa supistetaan. Poliitikassa oli irrottauduttava liiallisesta yksipuolisuudesta tinkimättä "selvästi oikeistolaisesta linjasta".

<sup>444</sup> Jk 20.6.1968, ptk, liitteenä Poukan ja Teräsvirran muistiot 29.5. ja 21.5.1968, USark, KA. – Kolmas painos oli Helsinkiin jaettava ns. päätömmittajan painos. Sitä edeltäneessä toisessa painoksessa oli voitu korjata ”poropainoksen” puutteita. Painoksen näkee etusivulla US:n puhelinnumero-kuvioon lyötyjen loviem määrästä. Etusivun rotaatiosylinteriä ei siis tarvinnut vaihtaa painosten välillä vain painosnumeron takia..

Levikkimyyynnissä tuli painottaa Etelä-Suomea, etenkin Helsinkiä. Asiamiesten rinnalle tarvittiin "keskitettyä tarjontaa". Ilmoitusmarkkinoinnissa oli suhtauduttava "joustavasti" ilmoittajien "kohtuullisiin toivomuksiin", mikä tarkoitti kai muun ohessa jonkin asteisen tekstimainonnan sallimista. Toimituksen kanssa tehtäviä, mainostajia houkuttelevia erikoisnumeroita korostettiin. Ne saattoivat olla journalistisestikin kiinnostavia, mutta sitoivat toimituksen voimia.

Ilmoituksista vapaa etusivu oli ollut *Uuden Suomen* tavaramerkki, jollei valtti vuodesta 1919 alkaen. Nyt etusivu avattiin ilmoittelulle – tosin rajoitetusti. Syväpainoa tuli hyödyntää värillisiin ilmoitusliitteisiin.<sup>445</sup>

Johtokunnan ohjelma ei ollut pelkkä leikkauslista, mutta kertoi kriisin lähestymisestä. Kuluja sivumääriä myöten siis karsittiin ja tuottoja haettiin tekstimainonnan sallimisella sekä tinkimällä paraatisivun "brändistä" (myöhempää termiä käyttäen). Molemmat päätökset merkitsivät liukuvalla pinnalle ajautumista, vaikka US:n toimitusbudjetti olikin edelleen suuri verrattuna miltei kaikkiin Suomen lehtiin eikä tekstimainontaa voine sittemmin juuri havaita. Ilmoittajia houkuttelevia erikoissivuja ja jopa liitteitä tehtiin sen sijaan paljon.

Pääkilpailijan eli HS:n etumatka toimituksen resursseissa kuitenkin kasvoi. Toisaalta sen asennoituminen tekstimainontaan ja vaikkapa toimittajien kutsumatkoihin kiristyi. Eikä HS:n tarvinnut houkutella ilmoittajia erikoissivuilla.<sup>446</sup>

Päätös Kokoomuksen suosimisen laimentamisesta oli jo pitkälle toteutunut. Tähän saattoi journalistisen kulttuurin yleisen muuttumisen ohella vaikuttaa sekin, että US:n toimituksessa oli vähän Kokoomuksen aktiiveja, mitä poliitikot hallintoelimissä valittivat. Vaalien edellä ei ollut enää suuria vaikeuksia erottaa, mikä oli vaalimainontaa, mikä uutistekstiä. Pääkirjoituksissa, pakinoissa, pilapiirroksissa ja Muut lehdet-osastossa US:n poliittinen linja toki näkyi toisinaan vahvastikin. Se ei kuitenkaan aina vastannut Kokoomuksen virallista kantaa.

Jo uskottavuutensa takia Poukka toteutti säästöpäätökset – eli säilytti toimintavapautensa budjettinsa sisällä. Seuraavan vuoden (1969) talousarviossa kotitoimituksesta vähennettiin seitsemän henkeä ja karsittiin kuusi kotimaan kirjeenvaihtajaa, joista osa saattoi olla osatoimisia. Urheilu- ja kulttuuriosastojen kirjoituspalkkioita supistettiin "radikaalisti". Molemmat osastot olivat toimineet vahvasti avustajien varassa, joten leikkaus lisäsi vakinaisten toimittajien työpainetta

<sup>445</sup> Jk 20.6.1968, ptk., USark, KA.. Hieman varhempina esimerkkeinä US:lle läheisten yritysten painostuksesta tekstimainontaan talousosaston Martti Joutsenen selvitys toukokuussa 1958 (ainakin kirjoittajan hallussa) ja Matti Karjalaisen kirje Rauma-Repolan Paavo Honkajuurelle 31.3.1959, USkv, USark, KA.

<sup>446</sup> Mainio, emt. s. 307. HS:ssa oli vuonna 1970 noin 170 toimittajaa eli ainakin 50 enemmän kuin US:ssa. Myös sivutilat, mahdollisuudet matkoihin ja muut resurssit olivat HS:ssa yhä selvemmin suuremmat kuin US:ssa.

ja vähensi tarjonnan kirjoja. Etenkin kulttuurissa asiantuntijakirjoittajia oli vaikea korvata – moni kriitikko oli lehdelle myös imagotekijä. Samaa saattoivat olla eri urheilulajien spesialisti-avustajat, jotka paljolti harrastuksesta olivat seuranneet kilpailuja. Niistä suuri osa oli sitä paitsi viikonvaihteessa eli sunnuntaikorvausten piirissä.<sup>447</sup>

### **US:n viikkoliite loppuu, HS panostaa sunnuntaihin**

Lukijoille näkyvin toimi oli varmaan jo 1920-luvulla – ennen *Helsingin Sanomia* – aloitetun viikkoliitteen lopettaminen. Se oli ehkä kaavoittunut – jo aikataulusyistä liitteen aineisto ei voinut olla kovin ajankohtaista. Silti tabloidiliite täydensi US:n antia. Sen sijaan *Helsingin Sanomat* oli alkanut 1967 julkaista kunnianhimoisia sunnuntaisivuja. Niiden toimittamista johti *Viikkosanomista* tullut Simopekka Nortamo apunaan pätevä toimittajaryhmä. Kokeneen Soile Järvelä-Kaireniuksen (s. 1920) oli vaikea kilpailla satunnaisten avustajien ja taittajan avulla HS:n sunnuntaisivuja vastaan. Ne olivat ajankohtaiset ja elivät ajan hengessä.<sup>448</sup>

Viikkoliitteen kuoltua *Uusi Suomi* alkoi julkaista omia sunnuntaisivujaan, mutta tällä alueella HS oli jo voittaja. US:n sunnuntainumero sai tosin 1969 vakiokirjoittajakseen Helsingin kaupunginjohtajan virasta eläköityneen lehden aiemman päätoimittajan Lauri Ahon, jonka *Sivullisen* kolumnit olivat luettuja ja arvostettuja. Tavallaan ne olivat US:n vastaus sosiaalidemokraattisen kirjailijan Pentti Holapan viikkokolumneille HS:ssa.<sup>449</sup>

### **Miten tiivistää juttuja?**

Lehden sivumäärän karsimista lukijat eivät välttämättä juuri havainneet – ja sivumäärä oli kasvanut selvästi 1960-luvulla. Vuonna 1960 US:n numerossa oli ollut tekstisivuja keskimäärin 14,8, kun luku oli vuonna 1967 jo 17,8, siis kolme sivua enemmän. Ilmoitusten osuus pinta-alasta oli kuitenkin pudonnut 35,4:stä 26,2 prosenttiin toimituksen käytettävissä olleen tilan vastaavasti kasvaessa – mutta lehden kannattavuuden kustannuksella.

Muistiossaan 9.1.1968 Poukka oli pitänyt sivuluvusta tinkimistä parempana kuin toimituksen supistamista. Tiiviin jutun laatiminen on kuitenkin usein työläämpää kuin lapioida sivuille tiedotteita ja puheita tai STT:n aineistoa. Jokaisen toimittajan pöydällä olivat edelleen pitkät sakset sekä liimapullo, jonka vahtimestari täytti aamuisin. Näillä välineillä syntyi ladottavaa nopeasti.

<sup>447</sup> Jk 13.12.1968, ptk, USark, KA.

<sup>448</sup> Blåfield: emt. 290-291.

<sup>449</sup> Lauri Ahon kok. kotelo 5, Sivullisen laaja kirjeenvaihto, KA.



Tiivistämiseen tarvittiin päteviä toimittajia. Poukka perustelikin uutisten poisjäämistä lehdestä latomon heikon kapasiteetin ohella sillä, ettei toimittajilla ollut aikaan editointiin, vaan turhan laveat, viimeistelemättömät tekstit saattoivat syrjäyttää tärkeitä uutisia.<sup>450</sup>

Poukan mukaan aineiston tiivistäminen ja sen lukukelpoisuuden parantaminen olivatkin "etualalla Uuden Suomen toimituksen työohjelmassa". Tähän tarvittiin kuitenkin "toimittajien järjestelmällistä kouluttamista", mihin oli Poukan mukaan "jo ryhdyttykin".<sup>451</sup> On vaikea havaita, mitä tämä käytännössä tarkoitti. Vähänkin laajempi jatkokoulutus alkoi US:ssa vasta 1970-luvulla. Tekstit kulkivat osastojen listatoimittajien ja koko lehden toimitussihteerin kautta aivan kuten 1930-luvulla. Editointi riippui paljolti heidän taidoistaan, innostaan ja ehtimisestään.

*Helsingin Sanomat* oli joidenkin mielestä jo hankalan paksu, mutta uutisen puuttuminen US:sta havaittiin. Toimittajakoulutus ja työnjohdon uudistaminen alkoivat puolestaan näkyä HS:n tekstien pelkistymisenä. Kilpailijan ilmoitussivut olivat taas tärkeitä lukijoille, eivät vain Sanomain omistajille.<sup>452</sup>

### **Kilpailuasema heikenty**

US-yhtiön johtokunta tai ratkaisua valmistellut Angervon työryhmä ei puuttunut säästöpäätöksessään 1968 juuri lainkaan lehden tehtävään eikä sen strategiaan, vaikka Poukka oli tätä pohjustanut muistioissaan. Aiempi tehtävä valtakunnallisena, periaatteessa täyden uutispalvelun sanomalehtenä ja Kokoomuksen pää-äänenkannattajana tuli siis toteuttaa supistetuin resurssein – samalla kun kilpailijan etumatka voimavaroissa jatkuvasti kasvoi.

Samankaltaisia ongelmia oli *Suomen Sosialidemokratilla* ja muilla Helsingin puoluelehdillä, maakuntien jäljellä olleista kakkoslehdistä puhumatta. *Uusi Suomi* miellettiin kuitenkin edelleen HS:n kilpailijaksi ykkössarjassa. Sama tilanne oli Tukholmassa *Svenska Dagbladetilla*, joka ajautui myös vaikeuksiin 1960-luvun lopulla. (Ks. loppuluku.)

*Uusi Suomi* lähti 1970-luvulle siis heikentynein resurssein *Helsingin Sanomain* edetessä kaikin tavoin ja poliittis-aatteellisessa myötätulessa. US oli sen sijaan ideologisessa marginaalissa. Tai siltä ainakin näytti. 1960-lukulaisuudelle tai pikemmin sitä seuranneelle taistolaissävyiselle 1970-lukulaisuudelle nousi nimittäin reaktio. Se vaikutti *Uuden Suomen* pelastamiseen 1976 – mutta vasta, kun lehti oli joutunut tuhon partaalle.

<sup>450</sup> Poukan muistio 9.1.1968, Jk 11.1.1968, ptk, USark, KA.

<sup>451</sup> Jk 11.1.1968 ptk, Poukan muistio toimitusbudjetin liitteeksi 9.1.1968, USark, KA.

<sup>452</sup> Mervola, emt. s. 391. – HS:n tekstien pelkistymistä on voinut helposti seurata sen 50 vuotta sitten-palstalta.

### III Kuilun reunalle (1970-76)

*Uuden Suomen* toimintaympäristö muuttui paljon 1970-luvulle tultaessa. Suurpolitiikassa siirryttiin Tšekkoslovakian tapahtumista huolimatta liennytykseen. Yhdysvallat solmi suhteet kommunistiseen Kiinaan ja Vietnamin sota päättyi monien vaiheiden jälkeen 1975. Saksassa ryhdyttiin uuteen idänpolitiikkaan, mutta Suomella oli ongelmia jaetun valtakunnan tunnustamisessa. Euroopan Talousyhteisö laajeni, mikä viritti Suomessa keskustelun EEC-sopimuksesta.

Suomen kansantalous menestyi globaaliin öljykriisiin 1973 saakka ja hieman sen jälkeenkin. Ajan vasemmistoaalto vauhditti kuitenkin lakkoilua – myös US-yhtiössä. 1970-luvun puolivälissä ajauduttiin sitten monen vuoden lamaan.<sup>453</sup>

Liennytyksestä huolimatta Neuvostoliitto kiristi otettaan Suomesta; puhuttiin jopa "toisista vaaran vuosista". Urho Kekkonen koettiin korvaamattomaksi ulkopolitiikan hoitajaksi, mutta samalla syntyi keskustelu *suomettumisesta*. Se ilmeni siinäkin, että jopa osa Kokoomusta vaati puolueen päälehdeltä puhdasoppista asettumista *virallisen ulkopolitiikan* taakse ja kritiikitöntä suhtautumista Neuvostoliittoon.

Kokoomuksen kannatus nousi vaaleissa 1970 uudelle, sittemmin pysyvälle tasolle, mutta puolueessa oli suuntariitoja ja sen oikea laita irtaantui uuteen Perustuslailliseen Kansanpuolueeseen. Ratkaiseva sysäys tähän oli kysymys Kekkosen valitsemisesta 1974 uudelleen presidentiksi poikkeuslailla. Kiista ulottui vahvasti *Uuteen Suomeen*.<sup>454</sup>

*Uuden Suomen* ja päätuotteen mukana sen kustantajan vaikeudet syvenivät jyrkästi. 1970-luvun puolivälissä lehtitalo oli tosiasiasa konkurssikypsä. Samaan aikaan painoteknologian uudistuminen toi investointipaineita. Uusi toimitusjohtaja lähipiireineen yritti turhaan katkaista kierrettä.

Sen sijaan *Helsingin Sanomat* nousi 1970-luvulla lopullisesti kukoistukseen Aatos Erkon uudistusten hedelmien kypsyessä. Jopa US:lle keskeisessä johtavassa yhteiskuntakerroksessa HS:n lukijoiden osuus nousi 48:sta 54 prosenttiin vuosien 1966 ja 1971 välillä. Moni tuossa ryhmässä

<sup>453</sup> Yleisestä kehityksestä mm. Vesikansa 1973, 1974, 1992 ja 1993.

<sup>454</sup> Kokoomuksen kehityksestä ennen muuta Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 89-186.

seurasi tosin vielä molempia lehtiä, mutta ilmoittelun kannalta US ei ollut tässäkään suhteessa enää välttämätön väline.

HS:n levikin noustessa ongelmaksi tuli Ludviginkadun lehtipainon kapasiteetti ja jopa se, että paisuvat ilmoitussivut alkoivat rikkoa postitaksan ehtoja. Niiden mukaan yksittäinen numero sai painaa enintään 500 grammaa ja ilmoituksia sai olla enintään puolet lehden koko sisällöstä. Vaikuttamalla päättäjiin Sanoma-yhtiö sai jälkimmäisessä suhteessa läpi väljemmän tulkinnan. *Uudella Suomella* ei ollut tällaisia ongelmia.<sup>455</sup>

## 1. Kriisi näkyviin

*Uuden Suomen* kriisi oli tiedostettu ainakin lehtitalon johtoportaan 1960-luvun loppuvuosina – monet muut eivät sitä tiedostaneet ennen kuin lehti todella lopetettiin 1991. *Uusi Suomi* oli kansallinen instituutio siinä kuin Kansallisteatteri.

Hälytyskelloja alettiin soittaa lehtitalon ulkopuolellakin. Yhtiökokoukseen 17.3.1970 nuori ekonomi Tapio Kiiskinen laati dramaattisen muistion US-yhtiön ja etenkin sen nimikkolehden tilasta. Kokoukseen osallistunut Petäjäniemi tallensi muistion arkistoonsa – varmaan ironisesti murahdellen.

Kiiskinen oli vastikään valittu Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan (HYY) taloudenhoitajaksi ja liittynyt HYY:n kokoomuslaisten aktiivien, kuten Pentti Kivisen ja Iikko B. Voipion hankkeisiin vaikuttaa *Uuteen Suomeen*. Kiiskinen johti sittemmin vuosikymmenet HYY:n ja sen konsernin (mm. matkatoimisto Kilroyn) taloutta menestyksellä, kun Kauppakorkeakoulun ja Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnat ajautuivat vaikeuksiin. Hän sai kauppaneuvoksen arvon.

Kiiskinen arvioi US-yhtiön tilaa kassavirtalaskelmilla todeten tosin julkisen tilinpäätösinformaation puutteelliseksi ja jopa tahallaan harhaanjohtavaksi. Heikkoa kannattavuutta oli peitelty laillisuuden rajaa hiponeilla kirjanpitoimilla. Kaikkiaan US oli joutunut "kierteeseen", jossa eri tekijät "toisiaan kumuloivina" viimein aiheuttavat "yleisen ns mielipidelehtien kohtalon – lehtikuoleman".

Kiiskinen oli laskenut US:n maksettujen ilmoitussivujen (ilmeisesti US-yhtiön omat ilmoitukset pois lukien) määrän alentuneen 24 % vuodesta 1965 eli "romahdusmaisesti". Levikin hän arvioi

---

<sup>455</sup> Sanomalehtiryhmän jr:t 1972 sekä 13.2. ja 24.4.1974, ptk:t, PLA. Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 324.

alentuneen vuodesta 1966 "ratkaisevasti" noin 10.000 kappaleella eli toistakymmentä prosenttia, kun *Helsingin Sanomien* levikki oli samassa ajassa kasvanut jokseenkin samalla määrällä ja *Aamulehden* vielä hieman enemmän. (Todellisuus oli vielä synkempi, kuten myöhemmin paljastui.) Vuosina 1967 ja 1969 US:ssa ei "ole uskallettu suorittaa virallista levikintarkastusta, mikä sinänsä on naurettavaa, sillä ei nykyään tällaisilla levikinpimittämisillä pysty hämäämään sen enempää mainostajia ja mainostoimistoja kuin muitakaan intressejä". Erityisesti Kiiskinen viittasi *Aamulehden* nousuun katsoen sen "vieneen – erityisesti Helsingin ulkopuolella – Uudelta Suomelta puoluelehden paikan". Hän kehui tamperelaislehden uudistumista.

US-yhtiön heikko tulos 1968 johtui Kiiskisenkin mukaan osittain kirjapainon konehankinnan devalvaatiotappiosta. (Markan arvoa oli alennettu syksyllä 1967, mikä nosti ulkomaan valuutassa sovittua koneen hintaa samassa suhteessa.) Muutoin yhtiön tulos oli onnistuttu pitämään nollarajan yläpuolella "´muilla varsinaisilla tuotoilla´, joiden lähde ei ilmene taseista". Kaikkiaan "koko yhtiön tulevaisuus on erittäin kyseenalainen". Edellisvuosien "osingonjako on --- ollut liiallista ja osittain katteetonta. --- Onko koko yhtiön annettava kaatua USn mukana? Ellei --- [on] oltava valmiina ottamaan viikate käteen USn – tai ainakin vanhan Uuden Suomen – kohdalta", Kiiskinen tykitti.

Vastatessaan Kiiskiselle toimitusjohtaja Oittinen viittasi Petäjaniemen muistiinpanojen mukaan siihen, että televisio on ottanut ilmoittajia, mutta sanoi uskovansa, ettei *Uusi Suomi* kuole. Levikintarkastukset tehtiin Oittisen mukaan yhtiössä joka toinen vuosi, joten niiden tekemättä jättäminen oli normaalia.<sup>456</sup>

Kiiskisen madonluvut johtivat siihenkin, että hänestä tuli US-yhtiön pitkäaikainen tilintarkastaja. Tarkoin laskelmin varustettu hätähuuto vaikutti epäilemättä seuranneisiin toimiin.

## **Riuttalan suunnitelma ja ero**

Toukokuussa 1970 uusi markkinointijohtaja Niilo Riuttala esitteli johtokunnalle toimintasuunnitelmansa, jonka alussa hän viittasi Kiiskisen "kirpeään arvosteluun". Se oli siis todella herättänyt yhtiön johtoporrasta.

Yleisesikuntaeversti valitteli US-yhtiön johtoportaan organisaation heterogeenisyyttä, minkä riskinä oli eristäytyminen. Toimitusjohtajan alaisina oli tavallaan kahdeksan johtajaa, joista ainakin *Uuden Suomen* päätoimittaja katsoi tosin olevansa suoraan johtokunnan alainen. Riuttala ehdotti määrääjain kokoontuvan johtoryhmän asettamista. Konsultteja voisi käyttää ja johtoportaan tuli

<sup>456</sup> US-yhtiökok. 17.3.1970, ptk, USark, KA. Myös: Tapio Kiiskisen muistio Petäjaniemen merkintöineen, Petäjaniemen kok ., kot 3, KA.

toimia pitkällä tähtäyksellä. Nämä Riuttalan ehdotukset toteutuivat, mutta sitä ennen oli johtohenkilöitä vaihdettu.

*Uusi Suomi* oli "eräällä tavalla minimoitu", millä Riuttala viittasi kai äskeisiin säästötoimiin. Tätä olivat käyttäneet hyväkseen niin "ylisuureksi paisunut" *Helsingin Sanomat* kuin ainakin mainonnassaan *Aamulehti*. "Kovin vähäinen on myös kokoomuslaisten kiinnostus ´pää-äänenkannattajaansa´ kohtaan".

Riuttala pohti sitten ruotsalaisten näkemysten pohjalta levikkierrettä, jonka Antti (po. ilmeisesti Antero) Okkonen oli artikkelissaan rinnastanut syöpään: "Se tulisi havaita --- ja heti ryhtyä radikaaleihin vastatoimiin." Tavanomaiset tukitoimet osakepääoman korottamisesta tilauskampanjoihin ovat vain "lykkäävää sädehoitoa", samoin valtion tuki. Ratkaisuna Okkonen suositteli "irrottautumista yleisuutislehden roolista --- täydentäväksi erikoislehdeksi". (Sitä myös Poukka oli väläyttänyt 1968 ja teki sittemmin uudelleen.) Näin olivat Riuttalan mukaan tehneet Ruotsissa niin *Svenska Dagbladet* kuin *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*. (*Svenska Dagbladet*in palaan. GHT:n muuttumista erikoistuneeksi, talouteen painottuneeksi laatulehdeksi 1970 ylistettiin, mutta se kaatui jo 1973 sinitellen sen jälkeen viikkolehtenä vuoteen 1984.)

Riuttalan mukaan US:n sivumäärää tuli lisätä (sitähän oli vastikään supistettu) ja maakunnallista aineistoa "leipä-Suomesta" (ts. maan eteläosasta) oli lisättävä. (Alueavustajia oli juuri karsittu.) "Uutis-, inhimilliset ja poliittiset tarpeet" oli tyydytettävä "nykyisessä laajuudessa kuitenkin niin, että asioita ei lähestytä pääasiassa päätöksen tekijäin näkökulmasta, vaan --- yksittäisen ihmisen näkökulmasta".

Tutkimuksia oli hyödynnettävä, kun taas Osmo Oittisen korostamat "asiamies- ja muut selvitykset" edustivat Riuttalalle "sormenpääntunmaa" ja "sisältävät vain osan totuutta". Toimittajia oli koulutettava ja hintojen korotuksista tuli pidättäytyä. Jakelua oli kehitettävä ja paino- sekä taittovirheet "lehden kaikissa painoksissa" vähennettävä "minimiin". (Niin Petäjäniemi kuin Poukka olivat korostaneet viimeistelyä kolmatta eli "päätoimittajan painosta" – siis tavallaan sietäen varhempien painosten virheitä).

Jos US:n kilpailuaseman parantamisessa ei onnistuta, "on jo hyvissä ajoin ryhdyttävä toimenpiteisiin oikeistolaisen lehdistövoiman kokoamiseksi (esim. yhteistyö *Aamulehden* kanssa), jotta *Helsingin Sanomien* monopoliasema valtakunnallisena lehtenä ei pääsisi kehittymään täydelliseksi", Riuttala visioi. Lehtien myynnissä hän viittasi suoran myynnin kokeiluihin, mutta "ainakin toistaiseksi" oli nojattava asiamiehiin. Upseerin tyylillä hän aikoi organisoida heidät uudelleen keskittämällä hankintapiirejä ja siirtymällä kannustavaan tulospalkkaukseen. Tähän tarvittiin 26.000 markan (38.000 nykyeuroa) lisäpanostus. Myyntiväkeä oli koulutettava.

Johtokunta jäi 14.5.1970 pohtimaan suunnitelmaa toivoen laskelmaa "siitä, kuinka suuren levikin tuli olla tehdäkseen Uuden Suomen kannattavaksi". Riuttalan ehdotuksia sovellettiin US-yhtiön myöhemmissä vaiheissa – ei kuitenkaan hänen johdollaan.<sup>457</sup>

### **Epäonnistuneita kampanjoita**

Toimitusjohtaja Oittisen johdolla neuvoteltiin 21.5.1970 toimituksen johdon (Poukka, Muinonen) sekä Markkinointi Topi Törmän edustajien kesken *Uuden Suomen* sisällöstä ja markkinoinnista. Lehdeltä vaadittiin mm. kansanomaistamista. Poliittisen linjan kiteyttäminen nähtiin tarpeelliseksi, mutta tällöin pysyttiin paljolti perinteessä. Kokoomuksen suuri vaalivoittokin oli tuoreena mielessä. Puolue ei ollutkaan kuolemassa.<sup>458</sup>

Riuttalan kokousmuistion mukaan "US on oikeistolainen lehti --- ja siitä on voitava kehittää oikeistolaisesti ajattelevien ihmisten lehti. --- US:n on oltava omaleimainen myös kokoomuspuolueeseen nähden." Mahdollisuuksia nähtiin liberaalien ja ehkä keskustalaistenkin suunnalla. Kilpailu HS:n kanssa tunnustettiin tosiasiaksi ja Poukka velvoitettiin selvittämään, missä US oli huhtikuussa 1970 hävinnyt HS:lle – ja miksi. Tällöin viitattiin jälleen latomoon. Edelleen vaadittiin pitkän tähtäyksen suunnitelmaa tavoitteena 100.000 – 120.000 kpl:n levikki ja ilmoituskannan lisääminen 50 %.

Kuitenkin valmisteltiin myös Okkosen epäilemiä pikatoimia. Yhteistyössä Keskus-Saton kanssa suunniteltiin yleisökilpailuna asuntotiedustelu, jossa muutamalla kysymyksellä vastattiin omia asumistavoitteita koskeneisiin rasti ruutuun- kysymyksiin. Palkinnoksi kaavailtiin jopa asunto-osaketta. Asiamiehille lanseerattiin varhaisten tilausten kannustuskilpailu.<sup>459</sup>

Operaatio oli Riuttalan johtokunnalle 5.11.1970 osoittaman kirjeen mukaan "täydellinen katastrofi", jossa palkintokulut olivat ylittäneet "huikeasti" suunnitelmat – vailla varmuutta levikin noususta. Kaikkiaan US:n levikkiluvut eivät olleet "kehittyneet odotetusti". Masentuneena Riuttala kirjoitti kantavansa virheistä täyden vastuun. Hän lisäsi ottaneensa "vastaan tehtävän, johon ominaisuuksieni ja kykyjeni puolesta en ole sovelias" irtisanoutuen toimestaan.

<sup>457</sup> Jk 14.5.1970, ptk ja sen liitteenä Riuttalan muistio, USark. KA. – GHT:stä Eero Saurin kirje. Sen mukaan yritys yhdistää paikallislehti ja talouden erikoislehti epäonnistui niin pahoin, ettei kaavailtua GHT-yhtiön liittämistä Bonnierin suunnittelemaan Dagens Industri-lehteen toteutettu imagoriskin takia. Suunnittelu jatkui vasta GHT:n tehtyä konkurssin syksyllä 1973. Toki GHT-yhtiö oli Bonnierin asiantuntijan mukaan "jävla rättebo". GHT:n kaatumiseen oli siis monta syytä.

<sup>458</sup> Kokoomuksen tulevaisuuden arvioista Vares: Suomalaiskansallinen 3, s. 488.

<sup>459</sup> Riuttalan muistio neuvottelusta 21.5.1970 ja levikkiosaston muistio 10.6.1970, kirjoittajan hallussa.

Tätä ennen oli ehtinyt tapahtua paljon, sillä samassa kokouksessa toimitusjohtaja Osmo Oittinen pyysi eroa. Ratkaiseva sysäys lienee ollut Kansallispankin 28.8.1970 päiväämää yritystutkimuskertomus. Myös se esiteltiin samassa johtokunnan kokouksessa.<sup>460</sup> Asiat lienevät liittyneet toisiinsa, vaikkei tästä ole löytynyt selkeää lähdettä ja avainhenkilötkin ovat jo poissa.

### **Murhaava yritystutkimus**

Yritystutkimukset olivat uutta Suomessa. Ne aloitettiin 1960-luvun alussa Suomen Pankin pyrkiessä saamaan pienille ja keskisuurille yrityksille rahoitusta Maailmanpankilta. Toiminta levisi nopeasti liikepankkeihin ja muihin rahoituksesta päättäviin laitoksiin.<sup>461</sup>

Kansallispankki vaati yritystutkimusta ehtona US-yhtiön mittavien kirjapainoinvestointien luotottamiselle. Rinnan *Uuden Suomen* kriisin hoitamisen kanssa US-yhtiön oli nimittäin varauduttava painotekniikan mullistumiseen. Yhtiön tekninen johtaja Klaus Arho oli esitellyt asiaa johtokunnalle 17.3.1970 päätyen jo ensi vaiheessa lähes miljoonan markan (lähes 140.000 nykyeuroa) investointiin valoladontalaitteisiin. Yritystutkimuskertomuksen mukaan investointitarve oli kaikkiaan viisi miljoonaa markkaa (yli 7 milj. nykyeuroa). Kirjapainon uudistamista ja sen muita, koko yhtiötä ja etenkin *Uutta Suomea* horjuttaneita ongelmia kuvaan erillisessä alaluvussa.<sup>462</sup>

Kauppat. kand. Pekka Urrilan 28.8.1970 päiväämän yritystutkimuskertomuksen lähtökohtana olivat siis Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapainon (SKK) investointitarpeet, mutta hän tarkasteli kokonaisuudessaan US-konsernia – oikeastaan ensi kerran Tapio Kiiskisen talvista muistiota lukuun ottamatta. Lopputulos oli murhaava.

Kuvattuaan mm. graafisen alan yleisiä ongelmia, kuten liikakapasiteettia sekä sanomalehdistön keskittymistä ja *Uuden Suomen* virallisenkin levikin alentumista Urrila vertaili konsernin lehtien tuottokehitystä. *Uuden Suomen* tuotot olivat sinänsä pysyneet jokseenkin ennallaan vuodesta 1966 alkaen – mutta vain, jos inflaation vaikutusta ei otettu huomioon. Vuonna 1969 ilmoitustulot olivat 8,3 miljoonaa markkaa sekä tilaus- ja muut tuotot 3,8 miljoonaa markkaa. *Kauppalehden* tuotot olivat sen sijaan nousseet samana aikana lähes 60 %. Vastaava oli myös *Uuden Maailman* ja *Katson* tuottojen kasvu, mutta konsernin muiden lehtien tuotot olivat yhteensäkin vain 40 % *Uuden Suomen*

<sup>460</sup> Jk 12.11.1970, ptk ja Riuttalan kirje Angervolle, USark, KA.

<sup>461</sup> Www-sivut <http://yritystutkimusry.fi>.

<sup>462</sup> Jk 17.3.1970, ptk, USark, KA.

lukuista. Urrilan mukaan muut lehdet oli otettukin ohjelmaan vain tuomaan katetta yhtiön suurille kiinteille kustannuksille. *Uuden Suomen* toimituksen johto arvostelikin vähän päästä "lievelehtiä".

Ennen muuta Urrila laski uudelleen Oy Uuden Suomen avainluvut. Yhtiöhän oli tilinpäätöksessään näyttänyt aina voittoa ja jakanut osinkoa, mitä jo Kiiskinen oli hämmästellyt.

Urrila päätyi dramaattiseen asetelmaan (tuhansina markkoina):

	Näytetty tulos	Korjattu tulos
1966	+ 207	+ 250
1967	+ 189	- 515
1968	+ 126	- 1068
1969a	+ 145	- 311
1969b	+ 145	- 854

Vuodelta 1969 Urrila laski kaksi vaihtoehtoa – heikommassa tuloksessa tehtiin uuden elinkeinoverolain (EVL) mukaiset enimmäispoistot, näennäisesti paremmassa luvussa poistot tehtiin aiempien vuosien lailla eli vertailukelpoisesti.

Tilinpäätöstä oikaistessaan Urrila otti huomioon mm. verojen rahastokirjaukset sekä "ylimääräiset tuotot", joihin Kiiskinenkin oli kiinnittänyt huomiota. Kaikkiaan Urrila totesi yhtiön kannattavuuden heikoksi. Enimmäkseen sijoitettu pääoma oli tuottanut tappiota. Maksuvalmiuskin oli ollut useimmiten kireä. US-yhtiön toiminnallinen oma pääoma oli Urrilan mukaan neljän vuoden kuluessa alentunut 1,2 miljoonaa markkaa. Tämän Kansallispankki oli rahoittanut kokonaisuudessaan luotoillaan. US-yhtiön kokonaisvastuut eli luotot, pankkitakaukset jne KOP:lle olivat 1,4 miljoonaa markkaa (runsaat kaksi miljoonaa nykyeuroa).

Tarkasteltuaan US-yhtiön viiden miljoonan markan investointitarpeita Urrila päätyi tyylysti siihen, että "yritys kokonaisuudessaan ei täytä alkeellisiakaan luottokelpoisuuskriteerejä, ellei erittäin heikkoa Uusi Suomi-lehteä pystytä saneeraamaan". Maksuvalmiuskin säilyy kireänä.

Yhteenvedossaan Urrila katsoi, että "saneerauskohteeksi tulisi ottaa Uusi Suomi-lehti, jonka jatkamiseen nykyisessä muodossaan ei ole löydettävissä taloudellisia perusteita". Saneerauksen pohtiminen vaati tutkijan mukaan kuitenkin oman selvityksensä. Lehtikohtaisen katteen osalta Urrila huomautti, että kirjapaino teki *Uutta Suomea* omakustannushinnoin. Lehti ei siis osallistunut konsernin yleiskulujen kattamiseen.

Muista konsernin lehdistä Urrila katsoi *Uuden Maailman* olevan vaikeassa kilpailutilanteessa (yleisaikakauslehtiä oli paljon). Kirjapaino todettiin kovin monialaiseksi ja etenkin perinteinen



siviilipaino ongelmaksi. Yhtiön organisaatiota hän piti selkeänä, mutta huomautti, että "alalla niukan kokemuksen omaava yleisesikuntaupseeri on markkinointijohtajana". Konttoripäällikkö Pentti Oslamo kiitettiin laskentatoimen kehittämisestä.<sup>463</sup>

### Toimitusjohtaja vaihtuu

Urrilan viileästi kirjoitettu, luottamuksellinen yritystutkimus on varmaan ollut kuin pommi Oy Uuden Suomen päättäjille, vaikka yhtiön vaikeudet tiedettiin – ja olivat kenen tahansa nähtävinä ainakin ilmoitussivujen määrässä.

Kertomuksen valmistuttua johtokunnan puheenjohtaja Angervo keskusteli toimitusjohtaja Oittisen kanssa yhtiön "epätyydyttävästä kehityksestä". Johtokunnan kokouksessa 12.11 Oittinen sitten jätti käsin kirjoitetun eronpyyntönsä Riuttalan ohella. Eläkkeeksi myönnettiin 50 % täydestä palkasta eli 3.582 mk (runsas 5.200 nykyyeuroa) kuukaudessa. Myöhemmin vertailukohdin summa oli tuskin kultainen kädenpuristus, mutta Oittinen sai pian asiamiehen paikan Suomen Työnantajain Keskusliitosta. Kokoomus nosti hänet 1973 Kansaneläkelaitoksen johtajistoon, jossa Oittinen vaikutti julkisuutta karttaen eläköitymiseensä 1979 saakka.<sup>464</sup>

Uudeksi toimitusjohtajaksi johtokunta nimitti 7.12.1970 eli vajaan kuukauden kuluttua ekonomi Pentti Mahlamäen vuoden 1971 alusta. US-yhtiön lähteistä ei selviä, miten häneen päädyttiin. Ratkaisevaa on saattanut olla Mahlamäen löytäminen 1969 US-yhtiön hallintoneuvoston uudeksi, nuorta sukupolvea edustavaksi jäseneksi. Jarmo Virnavirta väittää Harri Holkerin saaneen "vanhan ystävänsä toimitusjohtajaksi", missä voi olla perää – eiväthän johtokunnan vanhat herrat sen enempää kuin US:n kummisetä Matti Virkkunen nuorta johtajapolvea kovin hyvin tunteet.<sup>465</sup>

Kirvesmiehen poikana Porissa 1932 syntynyt Mahlamäki oli sukupolvensa tähtiä. Suomen Ylioppilaskuntien Liiton puheenjohtajana hän toimi 1959-61 siirtyen sitten paperiteollisuuden myyntitehtäviin New Yorkiin. Täältä hänet kutsuttiin teollisuuden Finnfacts-järjestön toimitusjohtajaksi 1968 edistämään Suomen mainetta kansainvälisesti. Samalla hän vaikutti Kokoomuksessa mm. puolueen kansainvälisen toimikunnan puheenjohtajana.<sup>466</sup> 38-vuotiaaseen

<sup>463</sup> Jk 12.11.1970, ptk, Pekka Urrilan (KOP) yritystutkimuskertomus 28.8.1970, USark, KA.

<sup>464</sup> Jyrki Vesikansan elämäkerta Oittisesta Kansallisbiografiassa.

<sup>465</sup> Jk 7.12.1970, 12.1.1971, hall. neuv., 2.4.1969, ptk:t, USark, KA. Virnavirta 1992, s. 196.

Virnavirta kertoo tosin väärän vuosiluvun (1972), mutta hänen US-muisteloissaan on monia muitakin detaljivirheitä. – Mahlamäen työsuhde-edut jätettiin Angervon kanssa sovittavaksi, mutta samalla tasolla kuin Oittisella.

<sup>466</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4, s 76-77. Mahlamäen SYL-kaudesta Parpola – Puro 2021, s. 180-183.

ekonomiini kohdistui epäilemättä suuria odotuksia, vaikkei hänellä ollutkaan kokemusta varsinaisista mediayrityksistä.

## 2. Mahlamäen organisaatio ja strategia

Uuden toimitusjohtajan työsopimus vahvistettiin johtokunnassa 12.1.1971. Samalla kirjattiin, että siihen kuulunut Juha Rihtniemi oli samana päivänä kuollut vain 43-vuotiaana. Hänestä tuli politiikassa legenda, mutta US-yhtiössä hän oli ollut melko näkymätön.

Johtokunta linjasi, että päätoimittajat vastaavat toimituksistaan sovittujen taloussuunnitelmien puitteissa. Poukan 1964 puristama järjestely ulotettiin siis myös *Kauppalehteen*, *Katsoon* ja *Uuteen Maailmaan*. Markkinoinnin todettiin kuitenkin kuuluvan toimitusjohtajalle.<sup>467</sup>

Mahlamäen suhteissa Poukkaan syntyi pian jännitteitä. Kirjeessään Angervolle 23.1.1971 Lauri Aho valitteli – viitaten johtokunnassa esiteltyihin synkkiin numeroihin – miten "joka ikinen päivä saa kuulla arvostelua US:sta. Se on osittain oikeutettua, osin ajan henkeä". Entinen päätoimittaja ehdotti toimittamisen muuttamista ryhmätyöksi – tuskin enää muistamatta lehdenseon arkea. Samalla hän vaati suhtautumisessa uutisaineistoon täyttä puolueettomuutta. (Siitä ei voinut puhua Ahon omalla päätoimittajakaudella.)

Ahon mielestä *Uusi Suomi* edusti "yhä pienemmäksi käyvän ja yhä vanhenevan piirin käsityksiä". Tulikin asettaa – "sanoo PP mitä tahansa" – nuorehkojen ihmisten työryhmä pohtimaan tilannetta. Oppia tuli etsiä Skandinaviasta, Aho neuvoi hämmästellen, ettei Poukka tunne edes *Svenska Dagbladetin* päätoimittajaa. Ahon mukaan "pitää ryhtyä erikoisiin ponnisteluihin".<sup>468</sup>

Tuskin vastikään eläköitynyt, lähes 70-vuotias ylipormestari ja US:n luettu viikkokolumnisti *Sivullinen* oli radikalisoitunut. Sen sijaan hänellä oli kontakteja nousevaan sukupolveen jo kolmen poikansa kautta. Varmaan Aho tunsu myös vastuunsa kriisistä US-yhtiön johtokunnan pitkäaikaisena jäsenenä. Hänen suhteensa Poukkaan puolestaan ei liene ollut koskaan läheinen,

<sup>467</sup> Jk 121.1971 ptk, USark, KA.

<sup>468</sup> Aho Angervolle 23.1.1971, Ahon kok., KA.

vaikka he olivat olleet 1950-luvun puolivälissä työtovereita US:ssa ja toimineet vuodesta 1964 yhdessä kunnalliselämässä.

Ahon kirje kertoi Poukan herkkyydestä reviirilleen tunkeutumisesta – hän halusi olla "kapteeni laivalla". Muisteloissaan Poukka viittasikin toimikautensa loppuaikoina "talousjohdon kautta" välitettyihin näkemyksiin, "joiden alkuperä oli enimmäkseen tunnistettavissa puoluetoimiston ajatusmaailman tuotteiksi". Poukka ei maininnut Mahlamäen nimeä, mutta häntä "talousjohdolla" tietenkin tarkoitettiin. Muotoilukin osoittaa, ettei Poukka pitänyt toimitusjohtajaa esimiehenään.<sup>469</sup>

Yhteenottoihin ei heti jouduttu, sillä Mahlamäki perehtyi ensin hänelle outoon yritykseen ja toimialaan. Siten vielä 18.2. johtokunta päätti – tietenkin toimitusjohtajan ehdotuksesta – näyttää vuodelta 1970 voittoa lähes 60.000 markkaa (yli 82.000 nykyeuroa) ja jakaa osinkoa viisi prosenttia. Kuitenkin viimeistään KOP:n em. yritystutkimus oli osoittanut US-yhtiön tuottaneen tappiota jo usean vuoden ajan<sup>470</sup>

Ehdotus hyväksyttiin yhtiökokouksessa 16.4.1971 keskustelutta. Edellisvuosiin verrattuna kokous oli muutoinkin hillitty. Ilmeisesti nuorten kokoomuslaisten muodostama oppositio oli tyytyväinen saatuaan lähes oman miehensä toimitusjohtajaksi odottaen hänen linjauksiaan. Helsingin Kansallisseuran kellokas Matti Pukkio vaati tosin *Uuden Suomen* poliittisen linjan tarkistamista (tähän palaan), mutta saman taustan Pentti Kivisen rauhoittelevan ehdotuksen mukaisesti teesit siirrettiin pohdittaviksi johtokuntaan.<sup>471</sup>

## Uusi johtoryhmä

Lähteet eivät kerro, millaisia valtuuksia ja lupauksia Mahlamäki oli vaatinut ja saanut toimeen suostuessaan. Säästölinjaa ei ainakaan vaadittu jatkettavaksi, vaan ilmeisesti tietyt lisäpanostukset hyväksyttäisiin.

Toukokuun lopulla 1971 kerrottiin KOP:n myöntäneen kolmen miljoonan markan (yli neljän miljoonan nykyeuron) luoton, jolla investointien ohella voitiin rahoittaa mm. uusien henkilöiden palkkaamista (eli lyhyellä tähtäyksellä tappiota). Pankin yritystutkijan mukaan US-yhtiön rahoittaminen ei täyttänyt alkeellisiakaan luotottamiskriteerejä, joten KOP:n ylimmän johdon on pitänyt jyrätä yritystutkimusosasto, jonka rooliin toki kuului riskeistä varottaminen. Kansallispankin

<sup>469</sup> Poukka: Muistelmia .. kirjassa Elämänmenoa Usarissa s. 7.

<sup>470</sup> Jk 18.2.1971, ptk, USark, KA.

<sup>471</sup> Yhtiökok. 16.4.1971, ptk, USark, KA.

järjestelmässä, jossa johtokunta kokoontui päivittäin luottopäätöksiä varten, pääjohtaja Matti Virkkusen on täytynyt viime kädessä hyväksyä US-yhtiön luotottaminen.<sup>472</sup>

Nyt Mahlamäki alkoi koota yhtiöön uutta johtajistoa. Uuteen henkilöstöpäällikön toimeen kiinnitettiin nuori juristi Jouko Santaholma ja muodikkaaseen pitkän tähtäyksen suunnittelijan rooliin Jouko Castrén. Hän oli taustaltaan tv-ohjaaja, mikä viittasi Mahlamäen kiinnostukseen televisiota kohtaan; tähän palaan.

Poukka esitteli samassa kokouksessa suunnitelmiaan. Toimittamisen "kilotavara" hankittaisiin keskitetysti, jolloin toimitus voisi paremmin paneutua uutishankintaan. Tarvittaisiin kuitenkin neljä toimittajaa lisää, kun pari vuotta aiemmin heitä oli päätetty karsia seitsemän. Poukka aikoi kiinnittää päätoimittajan apulaiseksi valt. maist. Jyrki Haikosen ja hänen rinnalleen "toimituksen ulkopuolelta" värvättävän henkilön. Korkealuokkaisia avustajia kiinnitettäisiin, kun kulttuuriosaston avustajabudjettia oli pari vuotta aiemmin karsittu rajusti. Taannoin vähennettyä sivumäärää oli lisättävä kahdella päivässä ja latomon kapasiteettia nostettava.

Ehdotukset merkitsivät luopumista Oittisen ja Riekin säästölinjasta. Johtokunta hyväksyi ne sivuluvun nostamista lukuun ottamatta. Poukka itsekkin oli todennut aiemmin, että jos säästää piti, niin mieluiten sivumääristä juttuja tiivistämällä.<sup>473</sup>

Oltiin tultu siis *Uudessa Suomessa* kovin tuttuun stop and go-politiikkaan. Äskeisen säästövaiheen jälkeen uudelle toimitusjohtajalle annettiin resursseja lisäpanostuksiin – toivoen tietenkin niiden kääntävän lehden ja yhtiön kehityksen nousuun. Avoimeksi jäi, kuinka nopeasti tuloksia odotettiin.

## **Kaksi varapäätoimittajaa**

Toimituksen uusi johtoporras vahvistettiin johtokunnassa 25.8.1971, jolloin varapäätoimittajiksi nimitettiin Jyrki Haikonen ja valt. tohtori Heikki Jalanti. *Kauppalehden* toimituspäällikkö ja aiempi US:n toimitussihteeri Martti Savojarvi nimitettiin samalla markkinointijohtajaksi – siis Riuttalan äskeiselle paikalle. Haikosen kuukausipalkka oli 3.200 markkaa (noin 4.400 nykyeuroa) ja Jalannin 4.000 mk (lähes 5.500 nykyeuroa). Palkkaero ei välttämättä kerro hierarkisesta erosta, vaan Jalannin

<sup>472</sup> Jk 28.5.1971 ptk, USark, KA. – KOP:n järjestelmästä Kuisma 2004, mm. s. 180, 185. – Kirjoittaja toimi 1978-83 KOP:n tiedotuspäällikkönä perehtyen pääjohtaja Veikko Makkosen läheisenä alaisena hyvin pankin kulttuuriin keskustellen myös yritystutkimusosaston päällikön Pekka Pitkämäen kanssa yleisellä tasolla US:n rahoittamisesta.

<sup>473</sup> Jk 28.5.1971, ptk, USark, KA. Vrt ed .pääluku.

värväämisestä yhtiön ulkopuolelta, kun taas Haikonen oli kuulunut jo toista vuosikymmentä US:n toimitukseen.

Samalla voitiin kirjata, että *Uusi Suomi* oli saanut ensimmäisen kerran valtion lehdistötukea – tosin vain 460.000 markkaa (runsaat 630.000 nykyeuroa) haetun miljoonan markan sijaan. Valtion tuki oli ollut niin Kokoomuksen päälehdelle kuin puolueelle periaatteellisesti vaikeasti nieltävä pala, mutta "hätä ei lue lakia" eikä aina periaatteitakaan.<sup>474</sup>

Kuten aiemmin kuvattiin, Jalanti oli ollut 1960-luvun alussa *Uuden Suomen* Pariisin-kirjeenvaihtaja, mutta eronnut paljolti protestina Petäjäniemen lehdessä näkemälleen Urho Kekkosen myötäilylle. Tämän jälkeen Jalanti oli väitellyt Pariisissa tohtoriksi Suomen asemasta 1940 ja siirtynyt sitten KOP:n yhden rahoitusyhtiön johtajistoon. Sukunsa osakesalkun pohjalla hänet oli valittu Kajaani Oy:n tilintarkastajaksi. Heikki Jalanti kuului tuhannella osakkeella myös Oy Uuden Suomen suurimpiin henkilöomistajiin. Suuren osan elämästään hän oli viettänyt Ranskassa ja oli naimisissakin ulkomaalaisen kanssa. Suomalainen arki oli siis hänelle hieman vierasta.<sup>475</sup>

Haikonen (s. 1935) oli äitinsä puolelta virolahtelaista Klamin sukua ja on asunut koko elämänsä Tuusulan tienoilla. *Uudessa Suomessa* hän oli edennyt reportterista artikkelitoimittajaksi ja 1970 taloustoimituksen päälliköksi. Toimituksessa hänet tunnettiin "Järki-Jyrkinä".

Varapäätoimittajan titteli oli jokseenkin uusi Suomessa eikä ole sittemmin juuri vakiintunutkaan. Voitiinpa irvistellä, mikä "varapää" oli. Poukka halusi kuitenkin korostaa, että komentosillalla oli vain yksi kapteeni – siis toisin kuin Petäjäniemen ollessa hänen rinnallaan. Sittemmin niin US:ssa kuin monissa muissa lehdissä nimettiin useita päätoimittajia, joista yksi "vastaavaksi".<sup>476</sup>

Haikosesta tuli Mahlamäen kaudella *Uuden Suomen* toimitusuudistusten avainhenkilö. Jalanti vastasi ennen muuta hänelle tutuista ulkomaanasioista sekä – jo pankkitaustansa takia – toimituksen taloudesta toimituspäällikkö Jouko Ruotsalaisen rinnalla ja esimiehenä. Ruotsalaisen siirryttyä 31.12.1973 eläkkeelle hänen tehtävänsä jaettiin uutispuolta johtavan Esko Muinosen (siihen astisen uutispäällikön) ja hallinnon osalta eri kokoomuslehdissä vaikuttaneen Jaakko Korjuksen kesken.

<sup>474</sup> Jk 25.8.1971, ptk, USark, KA. – Suhtautumisesta valtion puolue- ja lehdistötukeen Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 70-71. Vielä 1966 puoluejohtaja ja US-yhtiön johtokunnan jäsen Juha Rihtniemi oli leimannut puoluelehdistön tuen kansanvallan ja vapaan mielipiteenmuodostuksen vastaiseksi. Lehdistötuki otettiin Suomessa käyttöön jokseenkin samaan aikaan kuin Ruotsissa.

<sup>475</sup> Jalannin osakkuudesta esim. US-yhtiökok. 17.3.1970, ptk, USark, KA.

<sup>476</sup> Jalanti: Suomi puristuksessa 1940 - 1941 (1966).

Toimituksen johtoportaan oli siten puoli tusinaa henkilöä. Osastopäälliköitä oli viisi. Toimitussihteerien työt jaettiin lisäksi taitto- ja uutissihteerin kesken, joten eri asteisia päälliköitä oli toimituksessa 1950-luvun viiden sijaan 17 henkeä.<sup>477</sup>

### Hallinnon yläpää kasvaa

Markkinointijohtaja Martti Savojärvi oli ollut US:n toimitussihteerinä 1960-luvun alkuvuodet ja siirtynyt sitten Aurinkomatkojen tiedottajaksi. US-yhtiöön hän palasi *Kauppalehden* toimituspäällikkyyden kautta. Savojärvellä oli siis markkinointikokemusta lähinnä matkailualalta, mutta mahdollisesti US-yhtiöön ei ollut 1971 enää helppo saada kokenutta media-alan markkinointijohtajaa.

Mahlamäen joukkue täydentyi 1.5.1972 vielä uudella talousjohtajalla eli ekonomi Lauri Ruotsalaisella Martti Aittovaaran siirryttyä eläkkeelle. Henkilöstöjohtajaksi vaihtui pian merikapteeni Pentti Palovaara. Perustettiin myös tiedotuspäällikön toimi, jota ryhtyi hoitamaan maisteri Olavi Rantalainen. Päällikköportaan tueksi kiinnitettiin tietenkin sihteerejä.<sup>478</sup> Pian johtajaksi nimitettiin myös valt. maist. Sauli Sipilä, joka oli työskennellyt mm. US:n ulkomaanosastossa sekä *Avun* toimitussihteerinä ja *Avotakan* päätoimittajana.

Uudet johtajat herättivät etenkin US:n toimituksessa vaihtelevia reaktioita, joita on kuvattu painetun *Uuden Suomen* kuoleman jälkeen julkaistussa teoksessa *Tapaus Uusi Suomi*. Työpaikkajuoruihin on suhtauduttava lähdekriittisesti, mutta jo niiden olemassaolo kertoi, että yhteishengen luominen kriisiin ajautuneessa lehtitalossa oli vaativaa. Toimitusjohtaja Mahlamäkeen suhtauduttiin alkuvaiheessa toki myönteisen odottavasti – edellisten toimitusjohtajien kiistat US:n päätoimittajien kanssa tunnettiin laajalti.<sup>479</sup>

Toimituksen johtoportaan ohella myös US-yhtiön hallinnon johtavien toimihenkilöiden määrä kasvoi siis merkittävästi. Nyt Mahlamäellä oli ainakin esikunta, jolla operoida. US-yhtiöllä oli kuitenkin Sanoma-konserniin verrattuna ilmeisiä vaikeuksia rekrytoida etenkin markkinoinnin huippukykyjä. Mahlamäen johtotiimin kokoaminenkin kesti toista vuotta – ja sen jälkeen vaihtuvuus oli melkoista.

<sup>477</sup> Keskeisimmät osastopäälliköt 1970-luvun alkupuolen Uudessa Suomessa olivat Kauko Holopainen ja Heikki Korpinen (politiikka), Jaakko Kaurinkoski ja Heikki Liljeström (ulkomaat), Salama Hirvonen ja Heikki Eteläpää (kulttuuri), Jyrki Vesikansa (talous) ja Juhani Melart (urheilu). Uutispäällikkönä toimi Muinosen jälkeen Mikko Hietala.

<sup>478</sup> Jk 23.2.1972, ptk; US-vuosikertomukset, USArk, KA

<sup>479</sup> Garam - Pohjalainen – Tikkanen 1992, mm. s. 21, 34. Pamfletin pääpaino on tosin US:n parissa viimeisessä vuodessa.

Rekrytointivaikeudet näyttävät alkaneen jo 1960-luvulla. Eikö US-yhtiöön haluttu tai uskallettu tulla? Vai eikö huippukykyjä otettu esim. suurten palkkavaatimusten takia? Aiemmin markkinointijohdon asemakin oli heikko. Niilo Riuttala oli ensimmäinen markkinointijohtaja, joka osallistui US-yhtiön johtokunnan kokoukseen. Sen sijaan siellä oli säännöllisesti niin *Uuden Suomen* päätoimittaja kuin – toki sihteerinä – talousjohtaja.

### Johtoryhmästä johtajistoon ja projekteihin

Runsaan vuoden kuluttua startistaan Mahlamäki muodosti virallisesti johtoryhmän, jota US-yhtiöllä ei siis aikaisemmin ollut, vaan toimitusjohtaja oli asioinut suoraan eri johtohenkilöiden kanssa. Epämuodollisia neuvonpitoja on tietenkin ollut – olihan koko hallinnon johtoporras lähekkäin samassa kerroksessa Mannerheimintie 6:ssa ja tuossa korttelissa työskentelivät myös päätoimittajat ja kirjapainon johtajat.<sup>480</sup>

Johtoryhmän tuli kokoontua viikoittain ja raportoida päätöksistään johtokunnalle. Johtoryhmään nimettiin toimitusjohtajan alaisina kirjapainojohtaja Salminen, em. talous- sekä markkinointijohtajat, henkilöstö- ja PTS-päälliköt sekä neljä päätoimittajaa. Kymmenen hengen kokoonpanossa johtoryhmä lienee tosin kokoontunut harvoin; pöytäkirjoja ei ainakaan ole jäljellä.

Sittemmin (1973) alettiin puhua johtajistosta – ehkä siksi, ettei sekoitettaisi keskenään johtoryhmää ja -kuntaa. Johtokunnasta tuli tosin yhtiön hallitus 1974 uudessa yhtiöjärjestyksessä. Siinä virallistettiin johtajiston asema kollegiona, joka toimitusjohtajan johdolla vastasi yhtiön käytännön toimista ja mm. vahvisti toimittajien nimittämisen päätoimittajan ehdotuksesta. Johtajisto aloitti kokoontumisensa 17.6.1974 ja sen pöytäkirjat ovat säilyneet.<sup>481</sup>

Hallituksen valitseminen siirrettiin uudessa yhtiöjärjestyksessä hallintoneuvostolle, joka siis sai viimein todellista valtaa. Päätoimittajien ja johtajien valitseminen kuului silti edelleen hallitukselle. Merkittävää oli äänimääräleikkurin poistaminen yhtiökokouksista. Tähän asti se oli rajannut kolmen pääosakkaan eli Tukon, KOP:n ja Pohjolan ainakin muodollista valtaa. Nyt alettiin soveltaa siis suoraviivaista "osake ja ääni"-politiikkaa. Suurin tosiasiallinen valta tappiollisessa yhtiössä oli tosin luotottajalla eli ensi sijassa Kansallispankillä.<sup>482</sup>

Ns. linjaorganisaation rinnalle Mahlamäki loi syksyllä 1972 monihaaraisen projektijärjestelmän. Määräaikaiset, rajatut projektit olivat tulleet muotiin liikkeenjohdossa ja niiden olemusta yritettiin opettaa US-yhtiön henkilöstöllekin ns. HePo-hankkeessa.

<sup>480</sup> Jk 232.1972, ptk, USark, KA.

<sup>481</sup> Jk 13.4.1973., johtajiston ptk:t 17.6.1974 alk., USark, KA.

<sup>482</sup> Yhtiökok. 18.4.1973, ptk, USark, KA.

Sanomalehti *Uuden Suomen* projektia johti Jyrki Haikonen, kirjapainon teknistä projektia Klaus Arho, kaupallista Veikko Aurio, ATK-projektia Pentti Oslamo ja henkilöstöprojektia Jouko Santaholma. Projektien vetäjät muodostivat suunnittelun johtoryhmän, jonka puheenjohtajana toimi Mahlamäki ja sihteerinä PTS-päällikkö Jouko Castrén. Kullekin projektille oli nimettävä projektineuvosto, jossa olisi myös henkilöstön edustajia. Kuvioon kuului projektipäällikkö ja tutkimusryhmä. Vastaavat päätoimittajat sekä kirjapainonjohtaja Veikko Salminen olivat projektikuvion ulkopuolella.<sup>483</sup>

Projektijärjestelmä näyttää raskaalta eikä suunnittelun johtoryhmän työstä liene säilynyt dokumentteja, vaan projektien ehdotuksia käsiteltiin ilmeisesti suoraan johtajistossa ja johtokunnassa. Monenlaisia muistioita toki syntyi ja osin niiden ehdotuksia myös toteutettiin.

### **Laajentuminen televisiotoimintaan?**

Mahlamäen strategian konkretia alkoi hahmottua yhdeksän kuukauden perehtymisen jälkeen eli syksyllä 1971, kun toimitusjohtaja esitteli 30.9. johtokunnalle audiovisuaalisen eli AV-toiminnan näkymiä saaden niiden kehittelyyn valtuudet. *Utta Suomea* ja SKK-kirjapainoa pyrittäisiin kehittämään, mutta konsernia oli monipuolistettava. Keskeiseksi nousi tällöin – eräiden kirjahankkeiden ohella ja ohitse – lähteminen televisioon ja muuhunkin AV-toimintaan.

Mahlamäki viittasi mm. sittemmin videoina tunnettuihin kuvakasetteihin, joiden läpimurron hän arveli tapahtuvan noin 1975-80. Kilpailijat olivat jo liikkeellä mm. Finnvisuals-yhtiössä, jonka osakkaina olivat Otava, Sanoma Oy, SOK, WSOY ja Yhtyneet Kuvalehdet. Ennen muuta Mahlamäki painotti kaapeliteleviointia, johon hän lienee tutustunut jo Yhdysvalloissa.

Mahlamäki ehdotti kasetti- ja kaapeliteleviointiyhtiötä. Se toteuttaisi kaapelitelevision Helsingin Puhelinyhdistyksen (nyk. Elisa) kanssa ja harrastaisi AV-tuotantoa eli lähinnä kai videokasettien tekemistä. Osakkaiksi tavoiteltaisiin US-yhtiön rinnalle *Hufvudstadsbladetia* ja A-lehtiä, jotka eivät olleet mukana Finnvisuals-yhtiössä. Kasettien levikkikanavien takia mukaan pyydetäisiin Rautakirjaa (jonka osakas US-yhtiö oli), Tukoja (eli pääomistajaa) ja Keskoa. Osakepääoma olisi aluksi 200.000 mk (275.000 nykyeuroa). Alkuun videokasetteja myytäisiin lähinnä hotelleihin.<sup>484</sup>

Televisio ja videonauhurit edustivat sanoma- ja aikakauslehtiin verrattuina modernia teknologiaa, mutta niihin liittyi Suomessa myös vahva poliittinen lataus. "Reporadio" oli pelästyttänyt konservatiivit – niin uskavaiset kuin yritysjohtajat, joiden mielestä Yleisradio tyrkytti punaista

<sup>483</sup> Jk 21.9.1972, liite 2 (projektikaavio), USark, KA.

<sup>484</sup> Jk 30.9.1971, ptk, USark, KA. Sanomien ao. operaatioista Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 362 - 373.



propagandaa. Toisarvoista on, pitkällekö väite piti paikkansa – yritysjohtajat uskoivat siihen ja kaipasivat vastavoimaa. Vasemmalla ja keskustassakin Yleisradio nähtiin puolestaan porvarillis-kaupallisen, Helsinkiin keskittyneen median vastavoimana, jossa tavoiteltiin vahvaa asemaa.<sup>485</sup>

Poukka lämmitti mieliä *Uuden Suomen* tukemiselle muistuttamalla usein, miten pienten rahojen takia elinkeinoelämä oli antanut yksityisen TES-TV:n kaatua 1964. Samaa virhettä ei tullut toistaa *Uuden Suomen* kohdalla – päinvastoin Mahlamäen mukaan US-yhtiön kannattaisi laajentua tv-alalle. Se voisi muodostua *Uuden Suomen* taloudelliseksi tukijalaksi.<sup>486</sup>

Yksityiset yritykset omistivat jo Mainos-TV:n, mutta sen toiminta oli tarkoin rajattua. MTV:llä ei ollut omaa kanavaa, vaan sen ohjelmia oli Ylen kahdella kanavalla. MTV ei saanut lähettää uutisia eikä ylipäänsä ajankohtaisohjelmia. Vasemmalla ja muutoinkin Ylen sisäpiirissä vaadittiin aika ajoin MTV:n lopettamista ja luopumista tv-mainonnasta Ruotsin lailla. Tai vihjattiin, että Yle voisi myydä tv-mainoksia suoraan, ilman MTV:n apua.<sup>487</sup>

Porsaanreikäniä tv-alalle livahtamiseksi nähtiin kaapelitelevisio, joka haluttiin rinnastaa puhelinliikenteeseen. Sitähän hoitivat keskeisesti paikalliset, yksityiset puhelinyritykset. Ainakin HPY oli jo kauan tarjonnut mm. puhelinuutisia ja säätietoja – miksei myös tv-ohjelmia? Mahdollisuuksia tai – näkökulmasta riippuen – uhkia nähtiin myös videokaseteissa ja satelliittilähetyksissä, jotka murtaisivat Ylen monopolia. Molemmat toiminnot olivat alkuvaiheessa; videokasettien osalta käytiin kansainvälistä järjestelmäkilpailua, jonka VHS voitti. Myöhempiä vaiheita olivat mm. dvd-levyt.<sup>488</sup>

### **Sähköinen tukijalka US:lle?**

Talvella 1972 US-konsernissa syntyi Videoplan-yhtiö ja saman vuoden syksyllä Videomedia Oy. Synkässä strategisessa katsauksessaan 1.6.1972 (siihen palaan) Mahlamäki huomautti, että "vielä tällä hetkellä yhtiöllämme on varoja, joilla voitaisiin aloittaa ehkä kokonaan traditionaalisen kustannustoiminnan ulkopuolella joitakin kannattavia toimintamuotoja ja sillä tavalla pyrkiä

<sup>485</sup> Esim. Vesikansa 1993, s. 280-284.

<sup>486</sup> TES-TV:stä Viljakainen 2004, s. 91-93, 101-106. Ao. kiistoihin osallistuneen valt. lis. Viljakaisen teos ottaa vahvasti kantaa, mutta nojaa ilmeisen luotettavasti faktoihin.

<sup>487</sup> Hanski 2001, s. 166-240. Salokangas 1996, s. 200-204, Viljakainen: emt. s. 107-140.

<sup>488</sup> Satelliittilähetyksiä, kaapelitelevisiota ja jopa AV-opetusmateriaalin tuotantoa pohdittiin kriittisesti 1974 mietintönsä jättäneessä viestintäpoliittisessa komiteassa, ks. Viljakainen: emt s. 136. – Elinkeinoelämän reaktioista Yleisradioon Vesikansa 1993, s. 280-284, Koroma 2015, s. 22-24.

takaamaan sijoitetulle pääomille kunnollinen tuotto. Tämäntapaisten suunnitelmien alkuunpaneminen vaati kuitenkin periaateratkaisun".<sup>489</sup>

Uudella toimintamuodolla Mahlamäki tarkoitti epäilemättä kaapelitelevisio-, video- ja muita AV-hankkeita. Viittaus periaateratkaisun tarpeellisuuteen kertonee siitä, ettei johtokunta – ainakaan sen avainryhmä – ollut heti innostunut uusista hankkeista. Mahlamäellä oli myös ilmeisiä ongelmia saada aito kontakti sukupolvea vanhempiin johtokunnan kärkihahmoihin, etenkin esimieheensä Angervoon. Vaatimattomista oloista lähtenyt toimitusjohtaja saattoi myös ujustella korkeiden päättäjien lähestymistä hankalilla asioilla.<sup>490</sup>

Toivottua rohkeaa periaatelinjaa ei koskaan vedetty johtokunnassa – tekniset uutuudet lienevät olleet sen jäsenille outojakin. Lopulta Mahlamäen visio kaatui suureen pääomien tarpeeseen sekä US-yhtiön muihin haasteisiin, jotka veivät huomion ja rahat. Siten US-yhtiön voimat eivät alkuvaiheen jälkeen riittäneet kaapelitelevision perustamiseen, mihin liittyi myös poliittisia taisteluita. *Uuden Suomen* maine ei niissä 1970-luvulla välttämättä auttanut.

Myöhempää Helsinki-televisiota (HTV) valmisteltiin kuitenkin aluksi US-yhtiössä yhteistyössä mm. Helsingin kauppakamarin kanssa. Helsingin Kaapelitelevisio Oy perustettiin 1973, mutta Oy Uusi Suomi ei ollut sen osakas. US-yhtiön PTS-päälliköstä Jouko Castrénista tuli kylläkin HTV:n ensimmäinen toimitusjohtaja.

HPY veti hankkeelle välttämätöntä tv-kaapelia taloyhtiöihin, mikä nostatti toisinaan väittelyjä niiden yhtiökokouksissa. Maksujen ohella kiisteltiin politiikasta – tv-kaapeliohjelmien väitettiin murentavan Ylen "kansanvaltaista" asemaa. HTV rakennutti toimitalon studioineen Itä-Pasilaan ja sen oma ohjelmatuotanto alkoi 1975, mutta lopetettiin kannattamattomana jo 1980. Katsojia oli mainostajien kannalta aivan liian vähän, sadan tuhannen kaapelitalouden raja ylitettiin vasta 1984.

Vähitellen elokuvien ja satelliittiohjelmien välittäminen kaapelia pitkin sen sijaan menestyi. Tappiollinen HTV (myöhemmin PTV) siirtyi Sanoma Oy:lle 1980 ja käännettiin voitolliseksi. Mahlamäkeä huolestuttanut Finnvisuals Oy oli puolestaan liitetty Sanomiin jo 1976 ja ajettiin nyt alas. Videokasetteja oli myyty oppilaitoksille, mutta toiminta oli jäänyt isossa konsernissa pienimuotoiseksi.

<sup>489</sup> Jk 23.2., 1.6., 21.9.1972, ptk:t ja Mahlamäen muistio, USark, KA.

<sup>490</sup> Arvio Mahlamäestä perustuu kirjoittajan keskusteluihin hänen kanssaan 1970-luvulla ja eräiden hänet hyvin tunteneiden arvioihin. – Videoissa ja kaapeliteleviiossa nähdyistä uhista keskustelin 1980-luvulla mm. Yleisradion johtoportaan kanssa. Internetistä ei silloin vielä laajemmin tiedetty.

Näiden 1970-luvun hankkeiden myöhemmät vaiheet liittyvät Sanoma-konsernin monenlaisiin operaatioihin sähköisessä viestinnässä. Sanomain nykyistä Neloskanavaa voi pitää Mahlamäen tv-visioiden perillisenä HTV:n ja monien muiden mutkien kautta. Samoin DNA:n Welho-palvelua.<sup>491</sup>

US-konsernissa videobisnes kuihtui 1970-luvun alkuvuosina nopeasti. Tuskin siitä olisi saanut todellista tukijalkaa *Uudelle Suomelle*. Vastaavia hankkeita oli kuitenkin Arto Tuomisen johtokaudella 1980-luvulla. Ja olihan US-yhtiö ollut Yleisradion perustajia 1920-luvulla. Perinteitä siis oli.<sup>492</sup>

### **Pamfletteja ja pelikirjoja**

Perinteitä oli myös Mahlamäen toisessa tukijalkahankkeessa eli kirjojen kustantamisessa. Sitähän US-konserni oli harrastanut jo 1930-luvulla – monin ongelmin. Osmo Oittisen ajan muutamat kirjahankeet olivat ehkä ensi sijassa PR-operaatioita. Kokemukset eivät pelottaneet US-yhtiötä palaamaan kirjojen kustantajaksi 1970- ja 80-luvuilla.<sup>493</sup> Sanoma-konsernikin on kustantanut jatkuvasti kirjoja, jotka ovat toisinaan liittyneet *Helsingin Sanomiin* – esimerkkinä *Karin* piirroskokoelmat – ja mm. Disneyn tuotantoon.

US-yhtiössä kirjojen julkaisemista varten perustettiin 21.9.1972 SKK-Erillisjulkaisut. Päätöstä perusteltiin kirjapainon työllistämiseksi; ehkä näin haluttiin torjua epäilyt rönsyilystä, joskin monialaistuminen oli muotia 1970-luvulla. Samalla elvytettiin Kustannus Oy Kilta.

Kustannustuotteina väläytettiin mm. sarjakuvia. Yksikköä alkoi johtaa jo mainittu Sauli Sipilä.<sup>494</sup>

Erillisjulkaisujen pohjalle Sipilä hahmotteli 1974 SKK-kustantamon, jolle siirrettiin myös *Kauppalehti* ja US-yhtiön aikakauslehdet sekä *Uuden Suomen* kenttämyynti. Sipilän mukaan siitä sai "masentavan kuvan". Tarvittiin heti 1.000 - 1.500 "uutta, tehokasta asiamiestä". Kenttäjohdosta oli "kitkettävä --- 'US-kaihteisuus'" ja johtohenkilöitä oli vaihdettava. Sipilä viittasi suoramyynnin kasvuun, mutta toistaiseksi oli nojattava myös asiamiehiin. Oittinen oli nojannut ensi sijassa heihin – myös US:n kehittämisessä – liki eroamiseensa saakka.<sup>495</sup>

Kustannustuotteista Jaakko Korjuksen *Porvarin kirja* menestyi hyvin 1970-luvun vahvasti poliittisessa ilmapiirissä. Kirjasta seurasi monen kustantajan esimerkin mukaisesti pamflettisarja. Jo 1969 oli alettu julkaista alun perin kouluille tarkoitettun kuukausiliitteen *Uutisraportin* koosteita, joihin niin US:n toimittajat kuin ulkopuoliset avustajat laativat myöhempää termiä käyttäen

<sup>491</sup> Jensen-Eriksen – Kuorelahti, emt. s. 363-366, 417-420. Viljakainen: emt. s. 152-156, 171.

<sup>492</sup> Jensen-Eriksen – Kuorelahti, emt. s. 370-373.

<sup>493</sup> Vesikansa 1997., s. 446-447, sama 1994, s. 142-143.

<sup>494</sup> Jk 21.9.1972, ptk, USark, KA.

<sup>495</sup> Jk 17.1.1974, ptk, Sipilän muistio, USark, KA.

ajankohtaisia tietoiskuja. *Uutisraportilla* pyrittiin tietenkin tekemään *Uusi Suomi* tutuksi koululaisille eli tuleville lehden tilaajille. *Uuteen Maailmaan* liittyi puolestaan *Jussi Talven keittokirja* (1972).<sup>496</sup>

Kirjojen kustantaminen työllistikin SKK:n painoa. Osa kirjoista tuki *Uuden Suomen* markkinointia, mutta monet niistä julkaistiin "huomiota herättämättä" Kustannuskillan tai SKK:n nimissä – kiistellyn US:n nimeä siis karttaen. Merkittävää tukijalkaa ongelmalliselle päälehdelle ei syntynyt.

US-konsernin aikakauslehtien levikit nousivat 1970-luvun alkupuolella ja postin päiväkantoon 1967 siirretty *Kaupparehti* muuttui kannattavaksi. Voittona pidettiin Yhtyneiden Kuvalehtien *Antennin* – perinteikkään *Radiokuuntelijan* seuraajan – yhdistämistä *Katsoon* 1973. Varsinaista kauppahintaa ei edes maksettu vaikeuksiin ajautuneen myyjäyhtiön karsiessa kannattamattomia tuotteita. Kaupassa saatiin *Antennin* tilaajarekisteri.<sup>497</sup>

### 3. Journalistisia uudistuksia

*Uuden Suomen* journalismi oli kehittynyt 1960-luvun lopullakin, mutta säästötoimet, Viikkoliitteen lopettaminen ja kulttuuriosaston "normalisointi" johtivat pysähdystilaan, jollei taantumiseen ainakin verrattuna niin *Helsingin Sanomain* kuin *Aamulehden* toimittamisen voimakkaaseen muuttumiseen.

Hidas uudistuminen johtui varmaan siitäkin, että päätoimittaja Poukka oli todellakin "kapteeni laivalla" – paljossa jopa vailla perämiehiä. Kaiken lisäksi hänen roolinsa Helsingin kunnalliselämässä vahvistui – sitoen aikaa ja huomiota. *Uudessa Suomessa* ei ainakaan ollut sellaista journalistisen kehittämisen dynamoa kuin Simopekka Nortamo HS:ssa tai Allan Lihala *Aamulehdessä*.<sup>498</sup>

<sup>496</sup> Yhtiökok. 18.4.1974, ptk, toim. kert., USark, KA. Uutisraportti 1969, toimittaneet Kimmo Paulaharju ja Pertti Jotuni. *Jussi Talven keittokirja*, julk. SKK (1972).

<sup>497</sup> Yhtiökokoukset 1973, 1974, toimintakertomukset, Jk 19.12.1972, ptk. USark, KA. Vrt. Karlsson 1996, s. 205.

<sup>498</sup> Blåfield: emt. s. 271-309, J. Pietilä 2008, s. 76-121. Lihala siirtyi Helsingin Sanomain kautta Hämeen Sanomiin tultuaan sivuutetuksi *Aamulehden* päätoimittajan valinnassa 1970, mutta mm. Erkki Lehtola ja Raimo Seppälä jatkoivat tamperelaislehden vahvaa kehittämistä.

Asessorin tittelin saanut US:n toimituspäällikkö Jouko Ruotsalainen juhli 60-vuotispäiväänsä talvella 1968 mäyttävästi alkaen jo asennoitua eläköitymistä varten. Toki hän hoiti hallinto- ja muut tehtävänsä. Uutispäällikkö Esko Muinonen pyöritti kolmen vuorottelevan toimitussihteerin kanssa toimituksen rutiineja. Ulkomaanosaston päällikkö Martti Juvas oli jo saanut jatkoaikaa eläkkeelle siirtymiseen, Lontoon-kirjeenvaihtaja Aarne Tanninen aloitti hänen seuraajanaan syksyllä 1969. Talousosaston päällikkö Matti Karjalainen siirtyi tyystin artikkelitoimittajaksi Sakari Talvitien rinnalle saaden seuraajakseen Jyrki Haikosen. Salama Hirvonen pyöritti "normalisoitua" kulttuuriosastoa konflikteja vältellen, mutta hänen tuekseen kiinnitetty Lassi Nummi vedettiin 1969 puheenjohtajaksi kuohuvaan Kirjailijaliittoon. Hirvosen eläköidyttyä kulttuuriosastoa alkoi johtaa Heikki Eteläpää. Urheiluosaston päällikkö Juhani Melart sai 1971 tavallaan rinnalleen 1968 lopetetun *Urheilun Kuva-Aitan* aiemman päätoimittajan Pentti Vuorion.

Kahden varapäätoimittajan nimittämisellä Mahlamäen kauden alussa kesällä 1971 pyrittiin vahvistamaan *Uuden Suomen* johtamista journalismin rajussa muutoksessa. Poliittiset sidonnaisuudet höllentyivät menestyvissä sanomalehdissä ja niihin levisi Yleisradion aiempaan verrattuna räväkkä peukaloruuvi-tyyli – ehkä vaikutteita nopeasti kasvaneen *Hymyn* skandaalijournalismistakin. Kilpailussa ei enää riittänyt, että oli selostettu päivän tapahtumat sekä tarjottu lehden poliittisen linjan mukaisia artikkeleja ja pakinoita – oli löydettävä omia uutisia, jopa "skuppeja".

### ***Vanha masi vaiennetaan***

Uuden päätoimittajatrion aika alkoi kuitenkin poliittisella kohulla eli Sakari Talvitien *Vanhan masin* pakinoiden lopettamisella syyskuun alussa 1971. Hän ei Poukan ratkaisuun tyytynyt, vaan valitti päätöksestä US-yhtiön johtokuntaan. Se totesi asian kuuluvan tyystin päätoimittajalle. Tämän Talvitiekin myönsi 1972 julkaisemassaan "*Vanhan masin*" manifestissa, mutta väitti jälkien johtavan Tehtaankadulle eli Neuvostoliiton suurlähetystöön. Välimiehinä olivat hänen mukaansa olleet mm. Lauri Aho ja mahdollisesti Tauno Angervokin. Neuvostodiplomaatti Albert Akulov oli kehunut Matti Karjalaiselle päätöstä.

Seuratun, toki kiistellyn pakinapalstan lopettaminen herätti huomiota. Pakinoitsija-kollegat *Suomenmaan Kessu-Pekasta* eli Pentti Sorvalista *Vaasan Helapäähän* eli Ilmari Laukkoseen ja *Ilkan Aarettiin* eli Veikko Pirilään hämmästelivät tapahtunutta. Vasemmalla muutkin kuin *Suomen Sosialidemokraatin Simppa* eli Simo Juntunen murehtivat median moniäänisyyden kaventumista. Kokoomuksen tiedotuspäällikkönä *Uutta Suomea* tarkoin ja kriittisesti seurannut Jarmo Virmavirta puolestaan valitteli, että pakinoinnista vapautettuna Talvitie saattoi laatia entistä enemmän

pääkirjoituksia, jotka voitiin tulkita Kokoomuksen ainakin puolivirallisiksi linjanvedoiksi. Myös Kokoomuksen kentällä reagoitiin.

Poukka korosti päättäneensä asian yksin – ei siis kenenkään painostamana, saati määräyksestä. Ehkä hän realistina arvioi, että jotakin piti uhrata kritiikin vaientamiseksi. Samalla annettiin näkyvä signaali US:n linjan tarkistamisesta ainakin hieman. Mm. tv:ssä Poukka perusteli päätöstään Vanhan masin tyylin vanhahtavuudella. Virmavirta korostaa ratkaisussa Mahlamäen roolia, mutta tuskin Poukka oli tässäkään valmis luopumaan "kapteeni laivalla"-periaatteestaan.<sup>499</sup>

Talvitie jatkoi pääkirjoittajana kesään 1976 saakka ajaen vahvasti mm. yksityisoppikoulujen asiaa peruskouluun siirryttäessä.<sup>500</sup> Poliittisena pakinoitsijana jatkoi *m.o.t.* eli Matti Paavonsalo. *Helsingin Sanomissa* puolestaan ei *Pennisen* eli Esko Saarisen jälkeen ollut perinteisiä poliittisia pakinoitsijoita. *Aamulehdessä* heitä oli runsaasti 1980-luvulle saakka, samoin muissa maakuntien ykköslehdissä, varsinaisissa puoluelehdissä ja *Suomen Kuvalehdessä*.<sup>501</sup>

### Politiikan vetäjä erotetaan

Päinvastaisin ideologisin etumerkein kuin oikeistolaisen *Vanhan masin* vaientamisesta kiisteltiin US:n politiikan toimittajan Tuomo Talven irtisanomisesta 1.12.1970. Lähinnä työmarkkina-asioita hoitanut Talvi kuului muiden politiikan toimittajien kanssa muodollisesti lehden suureen kotimaanosastoon, jota johtivat uutispäällikkö Muinonen ja toimitussihteerit. Käytännössä Talvi oli politiikan toimittajien epävirallinen "kymppi". Toisaalta hän oli Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (nyk. Journalistiliitto) hallituksen jäsenenä ay-johtaja.

Talvi oli kymenlaaksolaisen vaikuttajan, opetusneuvos Veikko Talven poika ja tullessaan 1963 *Uuteen Suomeen* poliittisesti riippumattomana pidetty. Ajan aallot veivät hänet mukanaan, kuten monia muita *Uuden Suomen* toimittajia ja jotkut alkoivat pitää häntä vasemmistolaisena.

Journalistien ay-toiminta muuttui 1960-luvun lopulla ammattikuntamaisuudesta taistelevaksi etujärjestöksi, mikä huipentui toimittajalakossa 1972. US-yhtiöönkin perustettiin SSL:n

<sup>499</sup> Jk 30.9.1971, ptk., Poukan vastaus (5.10.1971) Kemin kokoomuksen kirjeeseen 28.9.1971. USkv. USark, KA. Talvitien muistelot, kirjoittajan hallussa. Talvitie 1972, s. 83-87. Virmavirta 1992, s. 196.

<sup>500</sup> US:n pääkirjoittajaluettelo, KA sekä Ville Okkonen 2017 (*Peruskoulua vastaan - yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975*).

<sup>501</sup> Paavonsalo, emt. s. 23-24. Hän kertoo lähteneensä US:n toimituksesta jo Honka-liiton aikaan vastalauseena Kekkonen myötäilylle, mutta jatkaneensa pakinoitsijana – ensin nimimerkillä *Pylväs Pilari*. Vrt. myös Mainio: emt s.162 ja Jensen-Eriksen-Mainio-Hänninen, emt. s.319-320. – Saarinen eli *Penninen* siirtyi 1966 *Kalevan* päätoimittajaksi saamatta HS:ssa seuraajaa poliittisena pakinoitsijana. Mm. Edistyspuolueen entisenä puoluesihteerinä hän oli ollut linkki HS:n puolueperinteeseen. *Aamulehden* nimimerkeistä mm. J. Pietilä 2011, s. 137.

toimitusosasto, kun *Uuden Suomen* toimittajat olivat siihen asti keskittäneet järjestöaktiivisuutensa ennen muuta suoraan Helsingin Sanomalehtimiesyhdistykseen (HSY). He olivat avainasemissa myös 1905 perustetussa Suomalaisessa Sanomalehtimiesliitossa, joka tosin vietti hiljaiseloa 1980-luvulle saakka. Juuri perustettu US-yhtiön toimitusosasto haki 1969 heti yhteyttä talon SAK-laisiin kirjaltajiin.<sup>502</sup>

Aktiivisuus ammattiliitossa varmaan leimasi Talvea ja näkemyserojakin ilmeni. Häntä ei kuitenkaan irtisanottu poliittisten linjaerimielisyyksien takia, mitä olisi voinut puoluelehdessä ymmärtääkin. Sen sijaan Talven sanottiin laiminlyöneen luvattomasti ja asiasta ilmoittamatta työaikojen noudattamista. Hän myönsi käyttäneensä paljon aikaa SSL:n hallitustyöhön. Tällainen oli ollut aiemmin pitkälle hyväksyttyä – olihan esim. toimituspäällikkö Ruotsalainen HSY:n pitkäaikainen puheenjohtaja ja uutispäällikkö Esko Muinonen oli samassa tehtävässä 1967- 68.

Muutoinkin *Uudessa Suomessa* oli suhtauduttu työaikojen noudattamiseen hyvin joustavasti. Tärkeintä oli, että työt tehtiin. Tarvittaessa työaikaa siis oli venytetty korvauksetta paljonkin, mutta sen kuluessa oli saanut hoitaa omia asioitaan. Poissaoloja aiheuttaneita alkoholiongelmia suvaittiin ja ryyppykierteeseen joutuneiden työvuoroja paikattiin vaivihkaan.

Talven elämäntavoissa ei ollut moittimista. Hänen irtisanomisensa kohahdutti siten toimittajia ja HSY, SSL sekä äskettäin perustettu Poliittiset Toimittajat ry protestoivat heti julkisesti. US:n oman toimitusosaston yleiskokous katsoi sen sijaan äänestyksen jälkeen, ettei asia anna aiheutta toimenpiteisiin. Osaston johtokunta protestoi tosin tätä päätöstä jättämällä paikkansa käytettäväksi. Poliittiset Toimittajat ry julisti Talven paikan hakusaartoonkin.

Asia julkistettiin heti STT:n palvelussa, televisiossa ja HS:ssa. HSY:n tiedotteen mukaan "erottamisen todellisiin syihin viittasi Uuden Suomen johdon vieroksuva suhtautuminen toimittajien ammattiyhdistystoimintaan". Päivää myöhemmin US julkaisi uutisen oman toimitusosastonsa em. kannanotosta sekä Poukan neljä kysymystä SSL:lle. Hän korosti, ettei Talvea irtisanottu ay-harrastuksen takia. SSL:n puheenjohtaja J.A. Juuti vastasi tähän maltillisesti huomauttaen, ettei työajan laiminlyöntejä ollut yksilöity. Poukka vastasi peräkaneeetissa, ettei Talvi ollut niitä edes kiistänyt.<sup>503</sup>

Pentti Mahlamäki valittiin US-yhtiön uudeksi toimitusjohtajaksi viikko Talven irtisanomisen jälkeen, joten kiista oli hänelle varmaan kiusallinen avaus uudessa toimessa. Mahlamäki sopikin Juutin kanssa, että irtisanominen peruutetaan, mutta työnantaja ei ollut velvollinen osoittamaan

<sup>502</sup> Riska-Campbell 2018,. s. 272, lähdeviite 50, Karisto 2005.

<sup>503</sup> HS 1.12.1970, US 2.12. ja 5.12.1970.

Talvelle töitä. Jo 1.12.1970 tämä oli ryhtynyt HSY:n sihteeriksi siirtyen pian Yleisradioon. Täällä Talvi opittiin tuntemaan mm. Kansan Radiosta. Hän toimi 1972 myös HSY:n puheenjohtajana.<sup>504</sup>

Mahlamäki tuskin kaipasi Talven asiassa työriitaa muiden ongelmien rinnalle. SSL:kin tyytyi kohtuulliseen korvaukseen eli palkan maksamiseen Talvelle jonkin aikaa ilman työvelvollisuutta. Irtisanominen mm. poliittisen näkemyksen takia oli sinänsä kielletty uudessa työsopimuslaissa samana vuonna 1970; maksimihyvitys perusteettomasta erottamisesta on parin vuoden palkka.

Talven tapaus paljasti ongelman poliittiselle lehdelle. Edes sen politiikan toimittajaa ei voinut irtisanoa poliittisen näkemyseron takia. Tällaisia ongelmia oli myöhemminkin myös *Uudessa Suomessa*, mutta ne ratkaistiin sopimalla erokorvauksesta. Uusia kohuja ei noussut, jos sivuuttaa Poukan ja Talvitien erottamiset keväällä 1976. (Siitä toisaalla.)

*Helsingin Sanomissa* ei poliittisia erottamiskiistoja ollut, vaikka toimituksessa oli 1970-luvulla paljonkin ajan nuoria radikaaleja – myös SKP:n vähemmistöä eli taistolaisia. Heillä oli Ludviginkadulla järjestäytyntä toimintaakin – ja suuria tunteita. Esimiehet onnistuvat kuitenkin yleensä valvomaan heidän journalistista työtään kohtuullisesti. Oikeistolaiset yritysjohtajat saattoivat tosin pitää HS:n toimitusta varsin punaisena.

Sen sijaan asenne juopotteluun ja muuhun boheemisuuteen tiukkeni HS:ssa vähitellen. Myös *Uudessa Suomessa* linja kiristyi 1970-luvulla ja alkoholisteja irtisanottiin tai ohjattiin eläkkeelle. Poukka korosti 4.12.1974 ohjeessaan osastopäälliköille, ettei etenkään latomoon sopinut mennä alkoholia nauttineena. Nousseessa luokkataisteluhengessä se olisi kai saattanut jopa nostattaa ”herravihaa”.<sup>505</sup>

---

<sup>504</sup> Torvinen 1980, s. 69-70. Mitä tulee US:n johtoportaan asennoitumiseen ay-liikkeeseen, niin US:ssa tehtiin jo 1969 yksi ensimmäisistä sopimuksista yhteistyöstä toimituksessa, vrt. Riska-Campbell, emt. s. 272 sekä US:n yhteistyöneuvoston ptk:t, USark, KA. Myöhemmin pariteettinen neuvosto antoi jopa lausunnon kaikista vakinaisista toimittajien kiinnityksistä päällikkötoimittajia lukuun ottamatta. Kirjoittaja kuului kauan neuvostoon työnantajan edustajana, mutta oli 1973 myös ehdolla HSY:n hallituksen jäseneksi. US:n toimittajaa ei ajan ilmapiirissä siihen kuitenkaan valittu, vaikka lehden toimitus oli Helsingin toiseksi suurin.

<sup>505</sup> Mainio, emt. s. 222, 284-292, Blåfield, emt, s. 228-229, 274-275., Poukan kirje osastopäälliköille 4.12.1974, USkv, USark, KA, – US:ssa olen irtisanonut taloustoimituksen päällikkönä 1972-76 yhden alkoholisoituneen toimittajan, antanut toiselle kirjallisen varoituksen ja ohjannut kolmannen toiseen lehtitaloon. Samoja ratkaisuja jouduin sittemmin tekemään US:n toimituspäällikkönä ja päätoimittajana. Ajan työelämään kuuluivat edelleen ”pitkät lounaat” ja tiedotustilaisuuksissa oli yleisesti alkoholitarjoilua. Toisinaan isännät jäivät nauttimaan sitä itse toimittajien poistuttua työpaikalleen. Uutiskilpailun kiristytessä loppui tapa sopia tiedotustilaisuuden annin julkaisemisesta vasta päivää myöhemmin, jotta tarjoilusta voisi nauttia rennosti.



## Suunnitteluryhmä ja päätoimittajien trio

Avainasemaan *Uuden Suomen* journalistisessa kehittämisessä asetettiin varapäätoimittaja Jyrki Haikonen, joka ryhtyi johtamaan "Sanomalehti Uuden Suomen suunnitteluryhmää". Se työskenteli pääosan vuotta 1972 allekirjoittaen mietintönsä 15.12. Ryhmän jäseniä olivat PTS-päällikkö Jouko Castrén, markkinointijohtaja Martti Savojärvi sekä Kokoomuksen varapuheenjohtaja, valt. maist. Jouni Mykkänen, joka oli ollut lyhyen ajan *Uuden Suomen* toimittajana ennen siirtymistään Yleen ja sieltä puoluetoimistoon sekä eduskuntaan. Hän kuului myös US-yhtiön hallintoneuvostoon. 35-sivuisessa tekstissä kuulee ennen muuta Haikosen äänenpainot. Mietintöön palaan.<sup>506</sup>

Jo ennen suunnitteluryhmän työtä *Uuden Suomen* päätoimittajakolmikko oli laatinut yhteisen muistion US:n näkymistä 1973-77. Siinä kuulee puolestaan vahvasti Pentti Poukan äänenpainot, vaikka myös Jyrki Haikonen ja Heikki Jalanti allekirjoittivat tekstin 29.5.1972.<sup>507</sup>

Muistiossa muistuttiin aluksi levikkikierteestä esimerkkinä *Kauppalehden* nousu etenkin Poukan päätoimittajakaudella. Muistion mukaan myös *Uuden Suomen* levikki oli "pitkän alamäen jälkeen onnistuttu toimituksellisin ja myynnillisin toimenpitein tänä vuonna kääntämään selvästi nousuun. Maksetun levikin lisäys on 1972 ollut 2.871 kpl." (Muistiossa sivuutettiin ilmeisesti ns. erikoistilaukset, joihin palaan.) Levikkiosaston mukaan maksettu levikki voi nousta viidessä vuodessa 85.000 kappaleeseen, jolloin bruttolevikki ylittäisi maagisen sadan tuhannen kappaleen rajan. "Edellytyksenä on tiivis mainonta ja markkinointityö ja toimituksellisesti asetetut vaatimukset täyttävä lehti."

*Helsingin Sanomat* todettiin US:n ainoaksi varsinaiseksi kilpailijaksi. Sen monet valtit lueteltiin – myös "huomattavasti laajempi potentiaalinen levikkipohja", mikä tarkoitti ilmeisesti ihmisten poliittista asennoitumista ja sosiaalista asemaakin. *Uutta Suomea* oli siis turha tarjota vasemmistolaisille – tuskin myöskään "Kainuun köyhille", kuten päätoimittaja Mikko Pohtola ironisoi myöhemmin *Suomen Kuvalehdestä*.

Muistion mukaan US:n keskustuimituksessa oli 74 toimittajaa, HS:ssa 125. (Todellinen luku oli Aleksii Mainion mukaan 170 – mukaan luettuna tosin aluetoimittajat ja ulkomaankirjeenvaihtajat. Heitä oli parikymmentä myös US:ssa keskustuimituksen lisäksi, joten toimituksessa oli kaikkiaan noin sata journalistia. Toimituksen vahvuuteen kuului lisäksi arkistonhoitajia, laborantteja, uutisten vastaanottajia ja muuta ns. T-ryhmää.<sup>508</sup>) Kun HS:ssa oli päivittäin keskimäärin vain yksi uutissivu enemmän, "HS kykenee irrottamaan työvoimaa runsaasti muuhunkin kuin rutiinitehtäviin".

<sup>506</sup> Jk 19.12.1972, Uuden Suomen suunnitteluryhmän muistio 15.12.1972, USark, KA.

<sup>507</sup> Jk 1.6.1972, ptk. P.M. Uusi Suomi vuosina 1973 - 1977, USark, KA.

<sup>508</sup> Mainio, emt. s. 272.

Muistion mukaan US:n toimituksella oli "keskimäärin 35 'lähtöä' päivässä" tiedotus- ja juhlatilaisuuksiin, rikos- ja onnettomuuspaikoille jne, joten "työajasta noin 1/3 käytetään täyden palvelun sanomalehden edellyttämään rutiinityöhön, kun Helsingin Sanomissa vastaava suhde on 1/5." Havaintoa voi täydentää sillä, että niin toimituksessa kuin etenkin sen ulkopuolella odotettiin, että *Uusi Suomi* on "edustettuna" monissa sellaisissakin tilaisuuksissa, joissa tiedotteen pohjalla julkaistu uutinen tai STT:n käyttö olisi hyvin riittänyt. Vielä 1980-luvulla saatettiin huomauttaa, että kahviakin tarjotaan.

Muistiossa muistutettiin johtokunnan linjanneen 1971, että US on "täyden palvelun valtakunnallinen sanomalehti". Tältä kannalta "lehden kilpailuasema kärsii toimitustyövoiman vähäisyydestä". Sen vahvistamisessa oli silti "edettävä varovaisesti", koska levikki tuskin kasvaa nopeasti.

Toimittajamäärän nostamisen HS:n (ali)arvioidulle tasolle laskettiin nostavan palkkamenoja 1,2 milj. mk (1,5 milj. nykyeuroa). Toimitusbudjetti oli kaikkiaan runsaat 5,2 milj. mk (6,7 milj. nykyeuroa). Jos sivumääräkin nostettaisiin HS:n tasolle, painatuskustannukset nousisivat runsaat 3,5 milj. mk (4,5 milj. nykyeuroa) 10,4 milj. markkaan (13,4 milj. nykyeuroa). Nettolevikiksi oli tällöin oletettu 105.000 kpl ja bruttolevikiksi 120.000 kpl vuonna 1977.

HS:n kanssa kilpaileminen jotenkin tasapäisesti olisi siis edellyttänyt kulujen lisäämistä US:ssa noin kuudella miljoonalla nykyeurolla. Muistion tekijät tuntuivat itsekkin epäilleen, toisiko tämä vastaavia lisätuottoja. Päätoimittajat pohtivatkin täyden palvelun linjasta luopumista. Tällöin olisi luotava "kokonaan uuden tyyppinen ja Suomen oloissa kokeilematon politiikkaan, talouselämään ja kulttuuriin erikoistunut ja myös kansainvälistä kehitystä seuraava lehti. Välimuodot, jollaisia edustavat esim. Helsingissä ilmestyvät pienet poliittiset päivälehdet, ovat epäonnistumaan tuomittuja. Ratkaisu merkitsisi urheiluosaston, kotimaan tavallisen uutisosaston, kevyiden sivujen, naisten osaston ja eräiden muiden lehden nykyisten osien lopettamista. Samalla lehti lakkaisi ilmestymästä maanantaisin."

Poukka ja kumppanit hahmottelivat siis vaihtoehtona suoralle kilpailulle HS:n kanssa eliittilehteä, jolle oli vaikea löytää kansainvälistäkään esikuvaa. Esim. *Frankfurter Allgemeine* tai *Neue Zürcher Zeitung*issa oli jo tuolloin urheilua sekä paikallisia uutisia. Niiden levikit olivat kuitenkin alle HS:n silloisen tason, vaikka maailmassa oli ainakin sata miljoonaa saksaa äidinkielenään käyttävää ja miljoonia muita tuota kieltä taitavia. Vielä vaikeampi oli pitää esikuvana *The Times*ia tai *Guardian*ia. Itävallan *Die Pressen*issä oli toki rinnakkaisuutta. Sen levikki Suomea lähes kaksi kertaa väekkäämmässä, suurta kieltä puhuvassa maassa on nykyään vajaat 70.000 kpl.

Kuten jo mainitsin, Ruotsissa *Svenska Dagbladet* ja *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (GHT) uudistettiin 1970-luvun alussa US:n päätoimittajien väläyttämään suuntaan, mutta GHT kaatui pian. (US:n tukholmalaista sisarlehteä käsittelen toisaalla.) Ajatus eliittilehdestä nousi kuitenkin uudelleen esiin US:n kriisin syventyessä 1975-76 – ja jälleen lopullisessa kurimuksessa syksyllä 1991.

Muistion mukaan "kerrotun kaltainen lehti on yhtenä teoreettisena toimintamallina ollut esillä johtokunnassa jo päätettäessä nykyisestä linjasta" loppuvuodesta 1971. Levikkipäällikkö Pekka Rantalan mukaan "mini-Uusi Suomi" voisi saada korkeintaan 40.000 kappaleen nettolevikin. Erityisesti maaseudulla se romahtaisi. Toimittajista voisi tosin karsia yli kolmanneksen (35-40 henkeä) ja painokustannuksetkin painuisivat kolmannekseen.

Päätoimittajat eivät kehitelleet eliittilehden ideaa pidemmälle, vaan ehdottivat jatkamista "valitulla kehityslinjalla" kouluttamalla toimittajia, lisäämällä heidän määräänsä muutamalla hengellä ja jatkamalla "sisällöllisen ja taitollisen uudistuksen linjaa". Tässä suositeltiin kuitenkin Tampereen yliopiston tutkimustenkin mukaan varovaista etenemistä. Vakiotilaaajathan voisivat hämääntyä muutoksista.

Lopuksi viitattiin tuttuun tapaan latomon kapasiteetin, markkinoinnin sekä jakelun parantamiseen. Tappiollisuuden kasvun voisivat pysäyttää vain "erikoistoimenpiteet ilmoitustulojen lisäämiseksi", kunnes levikin kasvu alkaisi vaikuttaa. Toivottiin siis yritysten tuki-ilmoituksia. Ei ensimmäistä eikä etenkään viimeistä kertaa.

Ajatus luopua "täydestä palvelusta" ja samalla suorasta HS-kilpailusta siis hylättiin. Ehkä päätoimittajatrio esitti idean myös taktisista syistä – osoittaakseen, että vaihtoehtoinen linja oli olemassa. Se oli tosin päin vastainen kuin Oittisen ja monien asiamiestenkin vaatimus kevyemmästä *Uudesta Suomesta*, jota voisi siis myydä aiempaa laajemmille piireille.

Koulutustaso Suomessa nousi jatkuvasti, joten "eliittilehdellä" olisi saattanut olla aikaa myöten kysyntää. Tällöin ensisijaista ei olisi edes ollut levikki sinänsä, vaan osuus eli peitto vaativassa, mutta hyvin toimeen tulevassa tilaaja- ja lukijaryhmässä. Esim. *Kauppalehti* ja *Talouselämä* ovat kukoistaneet *Uutta Suomea* pienemmälläkin levikillä eikä *Suomen Kuvalehden* levikki ole ollut paljon US:a suurempi. *Kanavan* levikki nousi tuntuvasti 1970-luvulta alkaen, mutta on jäänyt selvästi alle 10.000:n tilaajan. Kaikkia näitä eliittilehtiä uudistettiin 1970-luvulla vahvasti.

"Eliittilehti" olisi edellyttänyt myös eliittitoimitusta. Olisiko sellaista saatu luotua tulevaisuudeltaan epävarmaan lehteen? Palkkaus- ja muuta rahaa olisi ainakin tarvittu – ja aikaa.

## Puolueside pulmana

Haikosen työryhmä (vrt. ed.) ei puolestaan lähtenyt kehittämään vaihtoehtoa silloiselle *Uudelle Suomelle*, vaan pohti etenkin sen sidettä Kokoomukseen sekä US:n asemaa yhteiskunnassa yleisemmin. Kokoomuksen pää-äänenkannattajuus oli tärkeä kysymys myös liiketaloudellisesti. Jo 1950-luvulla se oli nähty levikkimarkkinoinnin rajoitteeksi.<sup>509</sup>

*Uuden Suomen* taloudellinen tilanne todettiin "vaikeaksi", vaikka levikin ja ilmoitustulojen kerrottiin viimein nousseen. Kustannukset olivat kuitenkin nousseet vielä nopeammin. Numeroanalyysiä ei muistiossa juuri tarjottu. Lähtökohdaksi naulattiin *Uuden Suomen* olemassaolon olevan "välttämätöntä ---. Olisi erittäin vaarallista jättää valtakunnallinen tiedonvälitys ja mielipidevaikuttaminen porvarillisuuttaan menettäneen Helsingin Sanomien ja valtiollisen yleisradion varaan." Vasemmiston lehtien arvioitiin ilmestyvän tappiollisinakin. Porvarilliset maakuntalehdet (siis *Aamulehteä* myöten) todettiin puolestaan alueellisiksi.

Poukka muistutti jälleen Tesvision kohtalosta, "kun omistajat ja mainostajat eivät tunteneet sitä kohtaan enää kiinnostusta ja luottamusta. --- nyt olisi kyllä taloudellista ja poliittista kannatusta Tesvisiolle. --- Yksityinen televisiotoiminta osoittautuisi nyt myös taloudellisesti kannattavaksi", mutta "poliittisista syistä tällaisen Yleisradion kilpailijan paluu kuvaan on täysin mahdoton kuvitelma". [Tosin jo yhdeksän vuoden kuluttua MTV sai aloittaa oman uutistoimintansa.]

Lähtökohta oli siis aatteellis-poliittinen. Se heijasti elinkeinoelämän ja laajemminkin porvarien huolta yhteiskunnan kehityssuunnasta, mikä johti pian mm. Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n perustamiseen.<sup>510</sup>

## Kolme vaihtoehtoa

Työryhmä näki *Uudelle Suomelle* kolme vaihtoehtoa:

- 1) Nykyisen laajuinen, levikiltään 80.000 maksavan tilaajan yleisvaltakunnallinen, vaikutusvaltainen, "suuri" *Uusi Suomi*.
- 2) Kilpailussa hävinnyt, jatkuvista supistustoimista kärsivä, levikiltään 20.000 – 30.000 kappaleeseen pudonnut US, joka vastaisi puoluelehtenä *Demaria* tai *Suomenmaata*.
- 3) Suppea, korostetun asiapitoinen erikoislehti eli aiemmin käsitelty eliittilehti. Sen mahdollisuuksiin ei Suomessa uskottu ja viitattiin GHT:n kokemukseen.

<sup>509</sup> Vrt. pääluke I ja levikkijohtaja Harkolan muistio 16.1.1958, Petäjäniemen kok. (levikkiasiat), KA.

<sup>510</sup> Elinkeinoelämän mielialoista mm, Koroma 2015, s. 13-37 ja Vesikansa 1993, s. 280-293.

Kuten arvata saattoi, työryhmä suositteli ensimmäistä vaihtoehtoa. Yhteiskunnallisten puitteiden todettiin kuitenkin muuttuneen, kun US:lla oli "aikaisemmin omalla alueellaan hallitseva asema". Tällä tarkoitettiin ilmeisesti suomenkielistä porvaristoa. "Uusi Suomi ei enää saavuta tuloksia pelkän luontaisen asemansa ja nimensä perusteella". Kiristyneessä kilpailussa se oli "sekä valtakunnallisesti että paikallisesti ns. toisen lehden asemassa, minkä lisäksi se on ns. puoluelehti." Maakuntien ykköslehdet pystyivät kylläkin "yhä vain vahvistamaan asemiaan, vaikka ne olisivatkin jonkin puolueen äänenkannattajia". Tosin ne näyttivät kehittyvän hitaasti "alueellisia yleislehtiä kohti".

Sekä US:n uutisten että kannanottojen tuli kiinnostaa ihmisiä. Lisäksi "myös ilmoitukset ovat uutisia". [Niitähän US:sta puuttui.] Lukijoiden mielipiteitä oli seurattava, sen sijaan "sanomalehti ei enää samalla tavalla kuin ennen ohjaa mielipiteitä, joskin siltä edelleen odotetaan itsenäisiä kannanottoja". Kaupallisuus oli korostunut. Journalistiselta tasoltaan US arvioitiin valtakunnan kakkoseksi HS:n jälkeen, mutta kokonaisuudessaan edelle *Aamulehteä*, vaikka se saattoi joissakin suhteissa olla US:n edelläkin. Taustalla nähtiin mm. se, että HS:lla oli 180 toimittajaa, US:lla 100. [HS:n tarkka luku oli 188 eli tiedot kilpailijasta olivat tarkentuneet US:ssa.]

US:n M-tietokeskuksella teettämän lukijatutkimuksen mukaan Kokoomuksen kannattajista 24 % seurasi US:a, mutta peräti 41 % HS:a. US:n lukijoista puolestaan 53 % kannatti Kokoomusta. "Kokoomuslaisetkin näyttävät mieluummin tilaavan *Helsingin Sanomia* kuin *Uutta Suomea*", työryhmä kirjasi huolestuneena. Erotettu levikkipäällikkö Armas Vuorio oli todennut saman jo 1940. (Ks. Vesikansa 2020, s. 21.).

Tutkimuksen mukaan lukijat arvioivat HS:n paremmaksi uutislehdeksi kuin US:n ja *Aamulehden* (suhdeluvut 47 %, 17 % ja 17 %), monipuolisemmaksi (51 %, 14 % ja 14 %) sekä hillitymmäksi ja tasapuolisemmaksi (19 %, 9 %). 19 % piti *Uutta Suomea* "liian puoluepoliittisena", HS:a vain 3 %. US:n omista lukijoistakin tähän yhtyi 16 %. Työryhmä lohduttautui sillä, että US:n uutisvireys oli parantunut, kun taas mielikuvat olivat syntyneet pitkän ajan kuluessa.

Työryhmä myönsi, että US "koetaan verraten voimakkaasti leimautuneena". Joillekin US oli peräti "epämääräisen ´rahavallan´", toisille "´Helsingin herrojen´ lehti". "Kasvava keskiryhmä saattaa pitää *Uutta Suomea* liiaksi eliittilehtenä. Kuitenkin ilman ns. tavallisten ihmisten kannatusta mikään sanomalehti ei voi Suomessa saada riittävän suurta levikkiä".

Työryhmä huomautti Kokoomuksen kasvaneen 17,5–18 prosentin ja lähes puolen miljoonan äänestäjän puolueeksi samaan aikaan, kun *Uuden Suomen* levikki on laskenut tai enintään pysynyt ennallaan. Tässä oli "ristiriita". Puolueen suosiota oli kasvattanut sen työn painottuminen toimihenkilöiden keskiryhmiin, kun taas US:n "pitkäaikainen ´oppositioasema´ on osaltaan saattanut johtaa potentiaalisten lukijoiden vieraantumiseen lehdestä".

Suomen Gallupin mukaan 20 % Kokoomuksen kannattajista kuului siihen. Puolueiden jäsenyyttä vierastettiin muistion mukaan syrjinnän pelosta. Mahdollisesti "jäsenkirja ja puolueen pää-äänenkannattajana tunnettu sanomalehti ovat --- samaistettavissa", tuleehan lehti kaiken lisäksi postiluukusta, kun jäsenyyden voi piilottaa. "Puoluelehteä ei voi tilata salaisesti" ja leimautumisen pelko voi muistion mukaan vaikeuttaa jopa ilmoitustilan myyntiä.

Kokoomuksen kannattajat olivat muistion mukaan US:lle "erittäin merkittävä kohderyhmä". Muutoin listaus kohderyhmistä käsitti suuren osan suomalaisista – poikkeuksina vasemmistolaiset, SAK-lainen työväestö ja (ehkä oudosti) maatalouden harjoittajat. Puolueen avulla ei US:n levikkiongelmia voinut kuitenkaan ratkaista. Piiri- ja paikallisjärjestötkin suosivat usein maakuntalehteä.

US:n asemaa Kokoomuksen äänenkannattajana pyöriteltiin muistiossa selvää kantaa ottamatta. "Kokoomuslaisuus on joka tapauksessa olennainen osa Uuden Suomen tähänastista historiaa ja olemusta", mutta "muutoksia on voitava harkita myös tällä alueella, jos ne katsotaan tarpeellisiksi". Suhteen tulee hyödyttää molempia.

Työryhmä palasi Kokoomus-suhteeseen selostettuaan käyntiään *Svenska Dagbladetissa* 10.11.1972. Se oli saman kaltaisessa asemassa kuin US – levikki 152.000 kpl *Dagens Nyheterin* 441.000 kappaletta vastaan. Myös SvD oli ajautunut 1960-luvulla kriisiin, joka oli pakottanut uudistuksiin. Niinpä lehti keskittyi Tukholmaan ja sen ympäristöön. Valtakunnallista ja kansainvälistä aineistoa oli toisaalta lisätty.

Ruotsalaislehden imagoa pyrittiin muistion mukaan muuttamaan mm. "dramaattisella" typografian uudistuksella. Lehti "irroittautui kokonaan maltillisesta kokoomuspuolueesta, joskaan tätä ei koskaan tuotu julistuksenomaisesti esiin". SvD oli "ehdottomasti porvarillinen lehti, mutta se ei ole enää puoluelehti", kerrottiin. Kirjoittajina oli toki moderaattien aktiiveja ja lehden toimittaja pääsi puolueen valtiopäiväryhmän kokouksiin. [Samoin tuolloin US:n toimittaja Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksiin.]

SvD pyrki herättämään uteliaisuutta ja olemaan joillakin alueilla "ehdottomasti parempi kuin mikään muu ruotsalainen sanomalehti *Dagens Nyheter* mukaanluettuna". Muutos onnistui ja SvD:n levikki nousi nopeasti 6.000 kappaleella. Kasvu oli tosin jo pysähtynyt ja kääntynyt jopa laskuun. Ilman muutosta lehti olisi kuitenkin ollut "tuhoon tuomittu".

*Svenska Dagbladetia* käsittelen tarkemmin loppuluvussa. US:n uudistajat näkivät lehdessä ilmeisen esikuvan tai ainakin vertailukohteen.

## Yritykset välinpitämättömiä

Työryhmä oli tyytymätön yritysten eli kuten tuolloin sanottiin, "talouselämän" suhtautumiseen *Uuteen Suomeen*. Näkemys saattoi yllättää ulkopuoliset, pidettiinhan lehteä yleisesti kapitalistien äänitorvena ja sen pääomistajina olivat "sinivalkoisen pääoman" avainyritykset KOP, Pohjola ja Tuko. Toisaalta työryhmä sivuutti sen, että Kansallispankki oli jo vuosien ajan kattanut luotoillaan US-yhtiön tappiot.

Muistion mukaan "yrityksissä määräävissä asemissa olevat henkilöt, heidän muodostamansa elimet, talouselämän järjestöt ja muut talouselämän edustajat" eivät "tunne riittävää mielenkiintoa Uutta Suomea kohtaan", vaan suhtautuivat usein "suorastaan penseästi lehteen". Tämä koski niin ilmoittelua kuin toimituksellisia asioita. "Talouselämää voidaan --- arvostella siitä, että se ei ymmärrä Uuden Suomen olemassaoloa oman etunsa kannalta".

Tuli kuitenkin myös kysyä, miksei talouselämä "koe Uutta Suomea itselleen hyödylliseksi ja kannattamisen arvoiseksi". Muistion mukaan "mainospäälliköt ja mainostoimistot valitsevat ilmoitusvälineensä lähinnä kontaktihintojen perusteella". Ne "lasketaan kylmän matemaattisin perustein ottamatta huomioon lehden --- merkitystä valtakunnallisena vaikuttajana tai --- yhteiskuntajärjestelmän puolustajana".

Talouselämä näki toki mielellään US:n kirjoittavan "kriittisesti monista sellaisista asioista, joista se itse uskalluksen puutteessa on vaiti". Tosin lehteä saatettiin moittia samoista kannanoitoista. US oli saanut hyvin harvoin "varauksetonta tukea talouselämältä, joskin lupauksia ja myötätunnon ilmauksia kylläkin esitetään. Tavallisesti lupaukset ilmoitustuesta yms. jäävätkin vain lupauksiksi tai niistä toteutuu vain pieni osa". Työryhmä pohti, miten asenne saataisiin muuttumaan "rehellisesti myönteiseksi". Ongelmien syyt oli etsittävä. Nyt "Uuden Suomen olemassaolo on elinkeinoelämän edustajille lähinnä yhdentekevää", muistiossa kitkerästi arvioitiin.

Lähdekriittisesti pitää tietenkin kysyä, mihin näin pessimistinen ja turhautunut näkemys perustui. Työryhmän jäsenistä Haikosella oli journalistin kuva yritysjohtajien asennoitumisesta. Sitä lienee usein leimannut heidän tyytymättömyytensä johtamansa yrityksen näkymiseen US:n sivuilla – joko myönteisen näkymisen niukkuuteen tai kielteiseksi koettuun julkisuuteen. Jälkimmäiseltä kannalta talousjournalismi oli vielä varovaista, jos sivuutetaan muutamat Yleisradion kohuohjelmat.<sup>511</sup>

---

<sup>511</sup> Mikkonen 1998. Ylen ohjelmista hätkähdytti etenkin Reino Paasilinnan ohjelma vakuutusyhtiöistä *Vakuutusasia on sydämen asia* 1966, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/07/17/vakuutusasia-sydamen-asia>.

Ehkä yritysjohtajat eivät olleet toisaalta tiedostaneet *Uuden Suomen* ajautumista jo kaatumisen partaalle. Kriisiähän oli peitelty kauan jopa tilinpäätöksissä ja vielä pari vuotta myöhemmin hallituksen puheenjohtaja Tauno Angervo korosti julkisuudessa US-yhtiön vakavaraisuutta. Kivitaloja olikin vielä, mutta niitä kiinnitettiin kiihtyvällä tahdilla.<sup>512</sup>

Sittemmin, 1976, "remppajengi" sai elinkeinoelämän lupautumaan pelastamaan *Uutta Suomea*, mutta tämänkin lupauksen konkretisoiminen oli kitkaista. Ensi sijassa *Uusi Suomi* elikin tuon jälkeen vielä 15 vuotta ensin kivitaloja myymällä, sitten *Kauppalehden* voitoilla ja lopulta osin Aamulehti-yhtymän (nyk. Alma Media) tuella.<sup>513</sup>

### ”HS:n omilla aseilla”

Muistion mukaan "myös normaalit journalistiset uudistustoimenpiteet" ovat *Uudessa Suomessa* "ratkaisevassa asemassa". Lehden on tarjottava "ensiluokkainen valtakunnallinen ja kansainvälinen palvelu" ja Helsingissä sekä muualla Uudellamaalla asuville myös paikallisluontoisia asioita. Sen sijaan Uusi Suomi ei voi täyttää eri puolilla maata asuvien lukijoidensa paikallislehden eikä edes maakuntalehden tehtävää". Tässähän Osmo Oittisella oli ollut – paljossa asiamiesten palautteen perusteella – epärealistisia odotuksia.

Tutkimuksen mukaan HS koettiin "selvästi tuoreimmaksi ja monipuolisimmaksi sanomalehdeksi". Kilpailija "on lyötävissä vain sen omilla aseilla". Tässä tukee muistion mukaan US:n "selvä porvarillisuus, joka on myös oikein käytettynä myyntikeino". On löydettävä "oikea ja luonteva kompromissi kaupallisuuden ja ideologisen sisällön välillä".

Työryhmä suositteli siis silmästä silmään-kilpailua voimavaroiltaan jo moninkertaisen jättiläisen kanssa. Uutistuoreus ei tosin edellyttänyt yhtä täydellistä palvelua kuin uutisten tavaratalossa HS:ssa – mutta osaisiko US:n toimitus tarjota "erikoisliikkeenä" lukijoilleen "oikean", laadukkaan sisällön, vaikkakin suppeampana kuin kilpailija teki?

Tuloksiin pääseminen edellytti hyvien toimittajien kiinnittämistä – myös "palkkapolitiisin ym. vastaavin keinoin", työryhmä linjasi tuomiten "menneet vuodet säästölinjoineen". "Kun muissa lehdissä 1960-luvulla jopa riskejä ottaen luotiin toimintaedellytyksiä, Uudessa Suomessa ajaututtiin säästämisiin ja supistamisiin, minkä tulokset pian alkoivat näkyä. Nyt joudutaan silloisia menetyksiä kirimään kiinni kaksinkertaisin ponnistuksin".

<sup>512</sup> Vrt. Angervon lausunnot mm. Suomen Kuvalehdessä talvella 1976, ks. Vesikansa 1994, s. 12.

<sup>513</sup> Vesikansa 1994. s. 294-318.



Levikin nostamisen mahdollisuudet nähtiin muistiossa vähäisiksi – 2.200 -2.400 kpl vuodessa, jos vanha tilaajakanta saataisiin lähes täysin uusittua. Markkinointitoimet kuitattiin muutamalla virkkeellä. Sen sijaan korostettiin jakelun vaikeutumista niin Helsingin yhteisjakelussa kuin muualla maassa postin jakelualueella. *Helsingin Sanomain* jakelun todettiin toimineen kaikkialla paremmin.

Ilmoittelun määrän arvioitiin kasvavan vuosittain 6 %, jos esim. lakkoja ei tule. [Niitä tuli, mihin palaan.] Jos taas lehti supistettaisiin esim. tabloid-kokoon ja levikki putoaisi 20.000 – 40.000 kappaleeseen, ilmoittelu olisi "suurelta osin kannatusluontoista" ja puolittuisi määrältään.

Edes tekniikan suhteen US ei ollut muistion mukaan enää kilpailukykyinen, kuten oli ollut nelivärirotaation valmistuttua 1952. Valoladonta oli HS:ssa jo aloitettu ilmoitussivuista ja sen painaminen alkoi puoli tuntia myöhemmin kuin US:ssa eli kello 23.30. Tämä oli valtti illan kiireisinä tunteina. US:n rotaatiokone painoi 35.000 lehteä tunnissa eli lähes yhtä paljon kuin *Aamulehdessä*, jolle painonopeus oli kuitenkin suppean levikkialueen takia toisarvoista. US:n painosmaksimiksi arvioitiin 95.000 lehteä illassa, joten kovin paljon ei huippulevikkiiä levikintarkastusten aikana voinut nostaa ilman investointeja. HS oli painokapasiteetin suhteen omalla tasollaan jo ennen Martinlaakson painon käyttöön ottamista, vaikka nopeasti nousseen levikin mukaisen painoksen tekeminen Ludviginkadulla oli lähes tuskallista.<sup>514</sup>

Vaikka toimittajien koulutusta oli aloitettu US:ssa, myös tässä tilanne oli huono. Sanomilla oli oma toimittajakoulunsa ja *Aamulehdellä* kiinteä yhteys Tampereen yliopiston toimittajakoulutukseen. Ongelma olisi "pikaisesti ratkaistava".

Yhteenvetona työryhmä katsoi, että "Uuden Suomen myönteinen tulevaisuus edellyttää toimintaohjelmaa, joka ei voi jäädä pelkkään normaaliin kehittämiseen. Päinvastoin, tarvitaan ilmeisesti mahdollisimman suuria erilaisia muutoksia ja uudistuksia, jotta yleisön mielenkiinto lehteä kohtaan olennaisesti lisääntyisi. --- On luotava ainakin osittain uusi tuote." Toisena vaihtoehtona oli supistamisen tie, joka "johtaa todennäköisesti myös muutoksiin --- omistussuhteissa ja kannatuspohjassa."

Lopuksi työryhmä tarjosi 18 pyöreähköä toimenpide-ehdotusta. Niiden mukaan US:n tuli "täyttää koko laajan porvarillisen lukijapiirin odotukset", mutta pysyä "edelleen kokoomuksen äänenkannattajana". Oli kuitenkin vähennettävä "uutispuolen poliittista leimautuneisuutta". Typografis-taitollisten uudistamisen tuli olla "huomattava, jotta se todella huomattaisiin" etenkin nuorten keskuudessa. "Vanhat, pitkäaikaiset tilaajat on saatava ymmärtämään, että lehden muuttuminen on välttämätöntä sen tulevaisuuden kannalta".

<sup>514</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 324.

*Uutta Suomea* oli uudistettu jo ennen Haikosen työryhmän muistion valmistumista. Johtokuntakin oli jo 1968 linjannut puoluepoliittisen leimautumisen himmentämisen. Uudistaminen jatkui muistion hengessä, mutta tuskin vaaditussa radikaalissa mitassa. Muistion jakelu ja muukin esittely jäi suppeaksi; tämän kirjoittaja sai taloustoimituksen uutena päällikkönä silmäillä sitä, koko toimitukselle muistiota ei sellaisenaan esitelty.<sup>515</sup>

### **Poukan "jälkiviisaus"**

Äänenkannattajuudesta työryhmä ei tarjonnut paljonkaan uutta – eihän Kokoomus ollut koskaan *Uutta Suomea* omistanut eikä hallinnut ja uutispuolellakin aiempi avoin puolueellisuus oli olennaisesti hävinnyt. Kokoomuslaisten lehti US sen sijaan pitkälle oli – ja tuli olemaan myöhemminkin.

Äänenkannattajuudesta Poukka kirjoitti muisteloissaan "jälkiviisaasti", "että lehden edun mukaista olisi ollut vapauttaminen äänenkannattajan asemasta". Kuitenkin "operaatio olisi ollut niin vaikea, ettei sitä vakavasti harkittukaan. --- Puolueelle se olisi myös ollut jonkin asteen tappio, jota olisi ollut vaikeata selittää kokoomusta kannattaville Uuden Suomen lukijoille."

Enteellisesti *Uuden Suomen* toimitusosaston ja työnantajan yhteistyösopimuksesta 7.2.1974 pyyhittiin tussikynällä yli toteamus siitä, että lehti olisi "Kansallisen Kokoomuksen pää-äänenkannattaja". Linjanmäärityksi, jota toimittajien oli seurattava, riitti "kansallinen ja kansanvaltainen henki". Toisaalta tavoiteltiin "tehokasta ja puolueetonta uutisvälitystä".<sup>516</sup> Toimitusosasto ei ilmeisesti halunnut sitoutua avoimeen puoluekantaan. Sitä ei toki ole koskaan ollut myöskään Suomalaisella Sanomalehtimiesliitolla (perustettu 1905), joka on aina ollut lähellä *Uuden Suomen* toimitusta.<sup>517</sup>

### **Kriisi hidasti uudistumista**

US:n uudistumisen maltillisuus saattoi johtua siitäkin, että pian Haikosen ryhmän muistion valmistumisen jälkeen *Uuden Suomen* kriisi paheni ennen muuta sen kirjapainon korpilakkojen

<sup>515</sup> Perustuu kirjoittajan muistikuviiin.

<sup>516</sup> Jk 7.2.1974 ptk, liitteenä yhteistyösopimus, jota ei kuitenkaan merkitty pöytäkirjaan. USark, KA.

<sup>517</sup> Vesikansa teoksessa Suomenmielinen, kansanvaltainen s. 124-128.

takia. Ne saattoivat nujertaa henkisesti etenkin toimitusjohtaja Mahlamäen, joka liukui alkoholismiin.<sup>518</sup>

Monet Haikosen työryhmän ehdotukset tai pohdinnat toteutettiin 1976 alkaneissa "remppajengin" uudistuksissa. Ehkä US:n piti joutua ensin aivan kuoleman partaalle ennen kuin mentiin rohkeimpiin muutoksiin – niihin luettuna irtaantuminen Kokoomuksen äänenkannattajuudesta. Maakuntien ykköslehdetkin irtaantuivat laajemmin puoluesiteistään vasta 1980- tai 1990-luvuilla.

Haikosen työryhmä korosti US:n ulkoasun uudistamista. Toki lehti oli ollut vuodesta 1919 alkaen tunnettu näyttävistä etusivuistaan. 1970-luvun alkupuolellakin US:n ulkoasun suunnittelivat graafisesti kouluttamattomat toimitussihteerit – pitkälle oman makunsa mukaan. Esim. Martti Savojärven "tavaramerkkinä" olivat olleet aaltomaiset koristelinjat etusivulla.

Järjestelmä oli joustava. Niinpä tämän kirjoittaja huomautti syksyllä 1964 vasta aloittaneena ulkomaantoimittajana aamun toimituspalaverissa, että maailman laatulehdissä käytettiin otsikoissa tyylikästä antikvaa, kun *Uusi Suomi* pursui (HS:n lailla) mustaa groteskia, jota usein vielä korostettiin pallukoilla, negatiiviotsikoilla ja muilla tehokeinoilla. Ja kas – muutaman päivän kuluttua otsikkokirjasin oli vaihtunut *garamondiksi*. Parin vuoden kuluttua siirryttiin hieman vahvempaan *bodoniin*. Sitä käytettiin tutkimuskauden loppuun saakka.

Kuten usein, HS seurasi perässä – otsikoiden groteski näyttää vaihtuneen antikvaan 1967. Lehden ulkoasuun alettiin tuolloin Ludviginkadulla kiinnittää huomiota etenkin sunnuntai- ja kulttuuriosastoissa.

Valoladonta lisäsi sittemmin kirjasinvalikoimaa Ludlow-valukoneisiin verrattuna, mutta *Uusi Suomi* ladottiin metalliin kesään 1975 saakka, HS vielä pari vuotta kauemmin. Vanhoissa, täysin "gutenbergiläisissä" irtokirjasinsarjoissa olisi ollut monenlaisia leikkauksia "Villin lännen" kirjasimeen saakka, mutta niitä ei US:ssa enää 1960-luvulla käytetty.<sup>519</sup>

Toimittajat taittoivat US:ssa 1960-luvulle saakka etusivun ohella vain muutamat muut keskeiset sivut, muut sivut täyttivät latomon taittajat juttulistan mukaan. Suunniteltu taitto eteni sitten osastosta toiseen – lopulta kotimaanosaston "yleisille" uutissivuillekin. Taiton suunnittelivat osastojen listatoimittajat kukin vuorollaan – oman näkemyksensä ja taitonsa mukaan em. peruslinjan rajoissa. *Helsingin Sanomissa* alettiin jo luoda graafista ohjeistoa Carl Henningin johdolla, mikä selkeytti ulkoasua.

<sup>518</sup> Poukka kirjassessa *Elämänmenoja Usarissa*, s. 9. Kokoomuslaisten US-suhteesta *Virmavirta* 1992, s. 195-196, sama 1977, s. 161-162. – Toteamus Mahlamäen alkoholisoitumisesta perustuu sekä kirjoittajan omiin havaintoihin (toimitusjohtajansa kantamista myöten) että monen hänet läheltä tunteneen lausuntoihin.

<sup>519</sup> Etusivun Uutiset 1938-78, *Helsingin Sanomat* Etusivun uutisia. Blåfield: emt. s, 279, 291. Vrt. Mervola, emt. s. 273-349.

## Toimituksen keskijohto kasvaa

Taiton korostuminen vaikutti *Uudessa Suomessa* jo mainittuun työnjohdon jakamiseen uutis- ja taitosihteerin kesken. Työaikajärjestelytkin vaikuttivat toimitussihteerin keskeisen roolin pirstoutumiseen. Kun aiemmin vuorossa ollut sihteerin oli johtanut kaikkea työtä aamusta yön pikkutunneille saakka, vastedes vuoro vaihtui iltapäivisin. Samalla alettiin pitää päätoimittajan johtaman aamun toimitusneuvottelun ohella iltapäiväneuvottelua, jolloin eri osastojen listatoimittajat raportoivat tilanteestaan.

Organisointia – kriitikoiden mielestä yliorganisointia – merkitsi myös uusien osastopäälliköiden nimittäminen 1970-luvun alkupuolella. Poliitiikan korostuminen heijastui alan toimittajien irrottamiseen kotimaanosastosta omaksi yksikökseen, jota johti ensin Kauko Holopainen ja sitten Heikki Korpinen. Holopaista väitettiin sosiaalidemokraatiksi, minkä hän myöhemmin itsekkin myönsi. Tämä ei estänyt työskentelyä Kokoomuksen päälehden poliittisessa avaintehtävässä. Hän ei tosin osallistunut pääkirjoittamiseen, kuten talous- ja ulkomaanosastojen päälliköt Jyrki Vesikansa (alkaen syksystä 1972) ja Heikki Liljeström (vuodesta 1973 alkaen) tekivät.<sup>520</sup>

Omana kotimaanosaston alayksikkönä oli pääkaupunkiseudun vahvistunut kunnallistoimitus. Jäljelle jäänyt kotimaanosasto jaettiin päivän uutisia hoitavaan ryhmään ja Pentti Vuorion johtamaan ajankohtaistoimitukseen, joka teki mm. viikonvaihdosivuja Riitta Tammisen vetämänä sekä monilla nimillä (mm. *Sivupeili*) julkaistuja "keveitä" sivuja, joita toimittajaslangissa on kutsuttu "hömpäksi". Myös naisten sivuista oli puhuttu, vaikka varmaan miehetkin niitä lukivat. Esimerkiksi *Seebran* eli Marja Tuovisen seurapiiripalsta *Vieraita ja tuttavina* oli tutkimuksen mukaan US:n luetuin juttu.

Mielipidepalstojen uudistamisessa *Uusi Suomi* oli kärkijoukossa. Vielä 1960-luvulla yleisön osasto oli toisarvoinen puskuri urheiluosaston ja luokiteltujen ilmoitusten sekä sarjakuvien ja radio- ja tv-ohjelmien välissä. Sen tilat vaihtelivat siis päivittäin ja tekstejä saattoi olla paljon jonossa, vaikka yleisön kirjeiden lukuarvo tiedettiin. Taitollisesti yleisön osasto oli harmaata palstapötköä.

Lähinnä Haikosen johdolla luotiin lehden etuosaan "ajankohtainen kolmonen" – TV 2:n ohjelmaan viitaten. Lukijoiden kirjeet siirrettiin lehden takaosasta sinne ja sivulle sijoitettiin

---

<sup>520</sup> Ulkomaanosastoa johti Arne Tanninen 1969-70 siirtyen sitten Yleisradion uutispäälliköksi. Häntä seurasi 1970-72 Jaakko Kaurinkoski, joka siirtyi pohjoismaisten uutistoimistojen yhteiseksi kirjeenvaihtajaksi Pekingiin ja sittemmin diplomaatiksi. Asko Vuorjoki oli välivaiheessa päällikön sijainen. Vuodesta 1973 ulkomaanosastoa johti Heikki Liljeström.

kolumneja (uusi juttutyyppi) sekä muuta mielipideaineistoa. Uudistus vastasi epäilemättä US:n roolia yhteiskunnallisena vaikuttajana.<sup>521</sup>

### **Koulutusta ja työpaikkajuoruja**

Haikosen työryhmä oli korostanut koulutusta. Toimitukselle alettiinkin järjestää työn ohessa lyhyitä kursseja. Taloustoimituksella oli myös omia tapaamisia keskeisten uutis- ja tietolähteiden kanssa sekä sisäisiä suunnittelupalavereja. Kursseja – toisinaan lomakoti Suomelassa Ruovedellä – oli myös henkilöstöpoliittisessa HePo-projektissa. Aluetoimittajilla oli säännöllisiä tapaamisia – kerran jopa Ruotsin-laivalla. Myös osastopäälliköille ja toimituksen muulle johtoportaalle järjestettiin laivaseminaari.

Kaikki tämä oli vähän verrattuna Sanomain toimittajakouluun, mutta aiemmin ei US:ssa ollut mitään omaa jatkokoulutusta tai edes kunnollista työhön perehdyttämistä. Sanomissa puolestaan toimittajakoulun kasvattien rooli voimistui uusien kurssien myötä.<sup>522</sup>

Maltillisetkin muutokset *Uudessa Suomessa* nostattivat tietenkin myös kritiikkiä. Niinpä toimituksessa jo Lauri Ahon aikana aloittanut Ritva Lavansaari raportoi entiselle esimiehelleen vuosien 1973-74 tienoilla, miten "ne varap:t ovat rautaisesti eristäneet PP:n". Lavansaaren kysytyä tiettyä asiaa Poukalta tämä vastasi, "ettei halunnut loukata varapäiden tunteita! Minä pamautin, että onko tunteet tärkeämpää kuin lehden tulevaisuus. Silloin PP sanoi, että hänet aikoinaan painostettiin ottamaan nuo varat".

Lavansaaren mukaan pyöreäsanaaiselta Haikoselta "ei koskaan saa vastausta". Sitten Lavansaari juorusi kaikenlaista niin Esko Muinosesta kuin etenkin Jaakko Korjuksesta eli uusista toimituspäälliköistä. Lavansaari vaikutti tässä vaiheessa toimituspäälliköiden apulaisena niin hallintoasioissa kuin yleisön osaston toimittamisessa. Tuskin Aho kiinnitti erityistä huomiota saamiinsa US:n työpaikkajuoruihin – niitä ao. hallintoneuvoston puheenjohtajalle kerrottiin yllin kyllin Kansallisteatterista.<sup>523</sup>

Vielä ilkeämmin US:n toimituksessa juoruiliin yhtiön markkinoinnin johtajista – varsinkin omasta toimituksesta nousseista Martti Savojärvestä ja Sauli Sipilästä. Toimituksessa ei

<sup>521</sup> US:n ja HS:n vuosikerrat, kirjoittajan muistikuvat. Vrt. J. Pietilä 2008, etenkin s. 631-634. Yleisön osastoa hän ei 780-sivuisessa väitöskirjassaan käsittele.

<sup>522</sup> Blåfield, emt. s. 312, Jensen-Eriksen - Kuorelahti,, emt. s. 269, Mainio, emt. – US:n HePo-projektin kansio, kirjoittajan hallussa.

<sup>523</sup> Lavansaaren kirje, pvmätön noin 1974, Ahon saamia kirjeitä Kansallisteatterin asioissa, Ahon kok., KA.

selvästikään tiedostettu, miten pahassa tilassa lehden talous oli ollut jo kauan.<sup>524</sup> Yhtiön ja toimituksen johtohahmot yrittivät toki pitkään peitellä alaisiltaan karua totuutta – varmaan mielialojen takia ja parhaiden journalistien pitämiseksi talossa. Levikkilukujen "doping" oli suuri salaisuus. Ehkä reilu avoimuus olisi kannattanut. Juoruilu ei ainakaan vahvistanut mielialoja kriisiyhtiössä.

## 4. Jännitteet Kokoomukseen kasvavat

*Uuden Suomen* suhde Kansalliseen Kokoomukseen oli lehdelle liiketaloudellisestikin ongelma. Se korostui 1970-luvulla, jota on usein luonnehdittu ylipolitisoituneeksi ajaksi.

1960-luvulla *Uutta Suomea* olivat arvostelleet etenkin arvokonservatiivit, mikä johti Eero Petäjäniemen syrjäyttämiseen ja kulttuuritoimituksen "normalisointiin". 1970-luvun alkupuolella hyökättiin Kokoomuksen toiselta laidalta. *Uusi Suomi* oli oppikoulun rinnalla otollinen kohde "porvarillisen hegemonian" kritikoille.

Vares on tutkinut perusteellisesti Kokoomuksen aatteellista kuohuntaa tuossa vaiheessa, mikä johti jopa perustuslaillisten lohkeamiseen omaksi puolueeksi. Vaihetta on kuvattu myös elämäkerroissa, muistelmissa ja journalistisissa teoksissa. Tässä keskityn tapahtumiin ensi sijassa *Uuden Suomen* kannalta.<sup>525</sup>

### "Remonttimiehet" järjestäytyvät

Kokoomuksen nuorisosiipi oli hätkähdyttänyt puolueväkeä jo 1960-luvun lopulla. Syksyllä 1969 alkoi muotoutua "remonttimiesten" ryhmä, jota puolueen nuoriso- ja opiskelijaliitot tukivat.

Ryhmän ideologina voi pitää 1970 eduskuntaan noussutta Juha Vikatmaata, organisaattorina toista

<sup>524</sup> Garam- Pohjalainen - Tikkanen, emt. mm. s. 33-41, jossa otteita toimittaja Asko Vuorjoen päiväkirjasta vuodelta 1976.

<sup>525</sup> Vares: *Suomalaiskansallinen* 4, etenkin s. 109-114, 164-171, sama 1999, s. 74-242. Vrt. myös Holopainen 1989, Ilaskivi 1991, Junnila 1980, Keski-Rauska 2015, sama 2020, Nummivuori 2009, Summanen 1983, *Virmavirta* 1977, 2005.

äskeistä turkulaista ylioppilaspoliitikkoa Jarmo Virnavirtaa, josta tuli puolueen toimelias tiedotuspäällikkö. Merkittävä jäsen oli Kokoomuksen Nuorten Liiton uusi puheenjohtaja Ilkka Suominen, jolla oli pitkä järjestötausta. Alkuvaiheessa remonttimiehiin kuului tv-kasvona eduskuntaan noussut Pertti Salolainenkin.<sup>526</sup>

Kokoomus voitti talvella 1970 eduskuntavaalit ainakin osaksi konservatiivisilla teemoilla, kuten arvostelemalla "Repo-radiota" ja korkeakouluihin esitettyä "mies ja ääni" -hallintoa. Remonttimiehet puolestaan vaativat puolueen modernisointia – ajan hengessä ja samalla suurten ikäluokkien houkuttelemiseksi sen kannattajiksi sekä oven avaamiseksi hallitukseen. *Uusi Suomi* ei saanut olla remonttimiesten silmissä ainakaan Kokoomuksen äänestämisen ja hallitustien este – mieluiten lehden olisi tullut tietenkin tukea heidän teesejään.<sup>527</sup>

Sotavuosien tienoilla syntyneitä remonttimiehiä radikaalimpi oli seuraava, "suuria ikäluokkia" edustanut Kokoomuksen nuorisopolvi. Siihen kuului "kriittistä rationalismia" ajanut KNL:n ideologi Kari Palonen, joka kuitenkin liukui pois käytännön politiikasta ja puolueestakin. Hänellä oli monta kannattajaa nuorten kokoomuslaisten piirissä. Vanhan Ylioppilastalon valtauksen ja muiden "hullun vuoden" 1968 tapahtumien jälkeen kaikkialla länsimaissa kilpailtiin ehdotusten radikaalisuudella.<sup>528</sup>

*Uuden Suomen* joutumista Kokoomuksen aatetaistelun myrskyihin saattoi vauhdittaa Poukan vahva kiinnostus ideologioihin. Hän julkaisi pamfletteja ja väitteli mielellään mm. hyvin tuntemansa Karl Marxin lisäarvoteoriasta sekä Kokoomuksen remonttisiiiven lanseeraamasta käsitteestä sosiaalinen valintatalous. Petäjaniemen kaltainen käytännön journalisti tuskin olisi innostunut oppikiistoista siten kuin Poukka, joka asettui tavallaan maalitauluksi. Kokoomuksen puolueväen valtaosa ei puolestaan liene syttynyt teoreettiseen ohjelmatehtailuun.<sup>529</sup>

---

<sup>526</sup> Ilkka Suominen on katsonut "remonttimiesten" toimineen ryhmänä vain vaaleihin 1970 saakka. Suppean ryhmän järjestäytynyt yhteistyö loppuikin tällöin ja aikaa myöten alkuperäisiä remonttimiehiä liikkui poliittisesti moniin suuntiin. Remonttiliike Kokoomuksessa kuitenkin jatkui ja siihen liittyi uusia toimijoita. Ks. esim. Virnavirta 1977, s. 134-135, Vares 1999, s. 75 ja Keski-Rauska 2020, s. 53-66.

<sup>527</sup> Tuhatkunnan Risto Piekkä etsi yhteistyötäkin US:n kanssa mm. kesätoimittajien koulutuksessa ehdottaen tapaamista Pekka Kivelän, Ilkka Kanervan, Jarmo Heiniön ja Piekan eli puolueen nuorisojärjestöjen johtajien kanssa, Piekkä US:lle 28.9.1972, USkv, KA.

<sup>528</sup> Virnavirta 1977, s. 134-135, Vares 1999, s. 74-123. – Remonttimiesten toiveista US:n suuntaan Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 219. Nuorison aatekehityksestä Suomessa mm. Kolbe 1996, s. 325-428, Parpola - Puro 2021, s. 227-318. Yhdysvalloissa Ruotsila 2018.

<sup>529</sup> Poukan teoksia ovat mm. Huomispäivän suomalainen (1960), Porvarin päiväkirja (1969), Kapina katsomossa (1970), Purkkiin pantu ihminen (1972) ja Tunteaton sosialismi (1975). – Kokoomuksen jäsenten kiinnostuksesta puolueohjelmiin mm. Vares: Suomalaiskansallinen 4, s. 102.

## **Puoluevaltaa US-yhtiöön?**

Kokoomuksen nuoren siiven vaatimus yhteiskunnan "puoluekantaistamisesta" huipentui US-yhtiössä Tuhatkunnan ehdotukseen yhtiön johtokunnalle 28.2.1970 – siis juuri ennen Kokoomuksen vaalivoittoa. Allekirjoittajina olivat liiton puheenjohtaja Ilkka Viippola ja pääsihteeri Heikki S. von Hertzen. Ehdotuksen mukaan yhtiökokouksen olisi (johtokunnan sijaan) valittava US-yhtiön toimitusjohtaja ja lehtien päätoimittajat viideksi vuodeksi kerrallaan.

Vielä pidemmälle meni Iikko B. Voipio vaatiessaan 22.2.1970 yritysdemokratiaa US-yhtiöön. Hän väläytti mm. työntekijöille tiettyä osaa yhtiökokouksen äänivallasta omistuksesta riippumatta ja laajaa päätäntävaltaa omaavaa neuvostoa, jossa yhtiökokous ja työntekijät olisivat pariteettisesti edustettuina. Henkilöstölle varattaisiin edustus myös hallintoneuvostoon. Puoluekantaisimman ehdotuksen mukaan "työntekijöille, osakkaille ja Kansallinen kokoomus rp:lle varataan yhtiökokouksessa äänimäärät kiintiöperiaatteen 1:1:1 mukaisesti. Tämä kuitenkin edellyttää puolueen ja lehden äänenkannattajasuhteen tarkistusta".

US-yhtiön johtokunta saattoi naureskella nuorten intomielisyydelle kokoontuessaan heti Kokoomuksen vaalivoiton jälkeisenä maanantaina 17.3.1970 käsittelemään ehdotuksia. Ne todettiin osin jopa lainvastaisiksi – olisihan loukattu hallitusmuodossa säädettyä omaisuuden suojaa.<sup>530</sup> Aikuisuuteen vyöryvät suuret ikäluokat kannatti kuitenkin ottaa vakavasti niin lehtien mahdollisina asiakkaina kuin äänestäjinä. Kokoomuksen nuorisosiiven edustajien näkemyksiä julkaistiinkin US:ssa, mutta tämä ei tietenkään riittänyt heille sen enempiä kuin vastaava pehmeys oli riittänyt AKS:lle esim. 1928 kiistassa *Junnun* eli S.J. Pentin pakinasta.<sup>531</sup>

Remonttisiiven kriittisyys *Utta Suomea* kohtaan kasvoi Jouni Apajalahden ja Matti Pukkion 22.2.1971 allekirjoittamassa ehdotuksessa Oy Uuden Suomen yhtiökokoukselle. Apajalahti oli edellisen kauden kansanedustaja ja yhtiön hallintoneuvoston jäsen, Pukkio loi sittemmin hyvän virkauran Kokoomuksen mandaatilla. (Kumpikaan ei tosin kuulunut alkuperäisiin remonttimiehiin.)

Aluksi kirjelmässä valitettiin Kokoomuksen periaateohjelman jääneen "puolitiehen, mikä epäilemättä johtui jäsenistön pääosan ideologisesta valmistautumattomuudesta ja haluttomuudesta periaatteellisiin uudistuksiin". Tämä "perustuu osaltaan puolueen lehdistön, siihen luettuna valtakunnallisen pää-äänenkannattajan Uuden Suomen, ja vakinaisen lukijakunnan ideologisesti staattiseen vuorovaikutukseen".

Kirjelmän mukaan US:n toimituspolitiikassa oli edelleen "tunnepohjaisia vääristymiä", jotka olivat ristiriidassa "nykyisen, moniarvoisuuden perustuvan puolueen periaateohjelman

<sup>530</sup> Jk 17.3.1970, ptk sekä liitteinä Tuhatkunnan ja Voipion ehdotukset, USark, KA.

<sup>531</sup> Vesikansa 1997, s. 309-312.



kanssa". Vääristymät koskivat mm. sosiaali-, oikeus- ja opetustointia, kirkkoa, "yleisiä eettisiä arvostuksia ja erilaisia lähimenneisyyden tapahtumien arviointeja".

"Yksipuoliset kannanotot näissä kysymyksissä ovat omiaan hämmentämään lukijakuntaa muodostaen vakavan esteen puolueen kantajäsenistön ideologiselle kehitykselle". US:n ulkopoliittinen ajattelukin oli usein "tunnepohjaisen idealismin värittämää" ja puheenvuoropalstat "kuivia ja persoonattomia", kaksikko tykitti.

Vaikka remonttisiipi koki Poukan vastustajakseen, se kannatti siis hänen rinnallaan snellmanilaista lehdistökäsitystä. Sanomalehtien piti siten kertoa lukijoilleen, miten asioiden *tuli olla* – ja US:n vielä sen, että lehden vanhoilliset lukijat olivat väärässä. Sen sijaan liberaalin mediakäsityksen mukaan tuli julkaista "all the news that are fit to print", suosia laveaa keskustelua ja jättää johtopäätökset lukijoille sekä lehden pääkirjoitus- ja muille kannanottopalstoille.

Viitattuaan myös US-yhtiön hallintoneuvoston keskusteluihin – Apajalahti kuului siihen – kaksikko ehdotti hallinnonuudistusta. Sen mukaan hallintoneuvosto lakkautetaan, johtokunnan jäsenille asetetaan toimialakohtainen vastuu ja luodaan toimitusneuvosto kehittämään etenkin lehtien ideologista sisältöä.<sup>532</sup>

Sinänsä uudistajat ehdottivat paljossa – sitä ehkä tietämättä – paluuta 1960-luvun alkuun, jolloin ei ollut hallintoneuvostoa, mutta toimitusneuvosto veti US:n poliittista linjaa. Johtokunta oli tosin ollut aina kollegio, jonka jäsenillä ei edes voinut olla operatiivisia vastuita – johtokunnan jäsenyyshän oli luottamustehtävä kiireisille miehille. (Yhtään naista ei toimielimeen kuulunut sen lähes 90-vuotisissa vaiheissa.)

Pukkio puolusti teesejä yhtiökokouksessa 16.4.1971 – tosin painottaen lehtiyhtiön taloudellisia ongelmia, mutta valittaen, etteivät vastakkaiset mielipiteet tulleet *Uudessa Suomessa* esille sen toimituspolitiikan takia. Uudistajiin kuuluneen Pentti Kivisen ehdotuksesta kirjelmä palautettiin äänestyksettä johtokunnan pohdittavaksi – eli haudattiin hiljaisesti.

Kokoomuksen nuoren siiven ja sen päälehden ristiriita kärjistyi päätoimittaja Poukan kieltäytyttyä julkaisemasta Apajalahden sekä nousevan kokoomuspoliitikon ja juridiikan tutkijan Pirkko K. Koskisen puheenvuoroa US:n linjasta. Molemmat kuuluivat US-yhtiön hallintoneuvostoon. Sen puheenjohtajalle Osmo P. Karttuselle Poukka korosti velvollisuuttaan suodattaa julkaistava aineisto lehden linjan mukaiseksi. Poukkaa ärsytti myös Apajalahden pamfletissaan esittämä US:n arvostelu, jossa lehtiyhtiön hallintoneuvoston jäsen oli syyttänyt lehteä niin jääkäri liikkeen merkkihahmon Ruth Munckin 85-vuotishaastattelun laiminlyönnistä kuin

<sup>532</sup> Jk 2.4.1971, ptk, liitteenä Helsingin Kansallisseuran kirjelmä 22.2.1971, USark, KA.

Baltia-kirjoittelusta. Kokoomuksen sisäisessä US-kritiikissä yritettiin siis hyödyntää kaikenlaista – osin virheellisestikin.<sup>533</sup>

Kokoomuksen lähinnä helsinkiläisten uudistajien pyrkimykset myllertää US:n hallinto laantuivat tämän jälkeen. Ehkä ryhmä halusi antaa uudelle toimitusjohtajalle ja varapäätoimittajille tilaisuuden näyttää linjansa. Samalla US:n arvostelijoiden peliketju Kokoomuksessa vaihtui.

### **Turkulaiset US- kritiikin kärkeen**

Vuosina 1968-71 nuoret kokoomuslaiset olivat vaikuttaneet *Uuteen Suomeen* tavallaan sisältä päin sen hallintoelimissä. Kriitikot olivat lähinnä Helsingin yliopiston tuhatkuntalaisia. Kritiikin kärkeen 1972 siirtyneillä – ennen muuta Vikatmaalla ja Virnavirralle – oli sen sijaan taustaa Turun ylioppilaselämässä. Usein heillä oli silti side *Uuteen Suomeen* jo lapsuudenkodistaan.

Turkulaisen ja helsinkiläisen 1960-lukulaisen ylioppilaspolven mentaliteetit poikkesivat toisistaan. Turkulaiset kokivat olevansa suuren Helsingin yliopiston rinnalla haastajia. Erityisesti tämä näkyi Turun yliopiston äsken perustetussa oikeustieteellisessä tiedekunnassa, jonka ensimmäisiä kasvatteja olivat Vikatmaan ja Virnavirran rinnalla mm. tuleva ministeri Kauko Juhantalo, tuleva professori Hannu T. Klami ja myöhempi KOP:n varatoimitusjohtaja Erkki Karmila.

Vikatmaan-Virnavirran ryhmä tavoitteli K 80-hankkeessaan yhteistyötä ja jopa yhdistymistä Keskustapuolueen kanssa, kun taas Helsingissä vallitsi vanhastaan sinipunayhteistyö Keskustan ollessa merkityksellisen pienryhmä. Varsinais-Suomi oli Kokoomuksen radikaalien tärkein tukialue, kun taas Helsingissä oikeistolaisempi suuntaus oli vahva nuorisoliittoa myöten. Tämä kaikki heijastui hyökkäykseen *Uutta Suomea* kohtaan – ja on vaikuttanut Kokoomuksessa 2000-luvulle saakka.<sup>534</sup>

<sup>533</sup> Poukan kok., USark E 11, Poukka Karttuselle 22.11.1971, Pirkko K. Koskinen Poukalle 11.11.1972, USkv, USark, KA.

<sup>534</sup> Virnavirta 1992, s. 55-59, 119-120, sama 2005. s. 58-85, s. 134-142. Kokoomuslaisuudesta Helsingissä ja Turussa Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 271-286. – Tulkintani taustalla ovat myös muistikuvat Suomen Ylioppilaskuntien Liitosta sen hallituksen jäsenenä 1968 sekä 1965-67 HYY:n edustajana SYL:n liittokokouksissa. Vrt. myös Sundbäck 1991 sekä Parpola – Puro, emt. s. 240 – 243. Vrt. myös Kimmo Eskolan (HYY:n hallituksen puheenjohtaja 1967) kuvaus 20.11.1967 SYL:n liittokokouksesta 1967, jossa turkulaiset olivat koonneet ”Suuren Armadan” HYY:tä vastaan (julkaisussa Kimmo. Muistoja (2021, kirjoittajan hallussa). – Turkulaisia olivat myös remonttiliikkeen seuraavat johtohahmot Ilkka Kanerva ja Anders Blom, samoin K80-hankkeen asiamies Jussi Kaisti. Turkulainen Eeva Kuuskoski(-Vikatmaa) oli myös liikettä lähellä.

## Puoluekenttä uudistettava

Heti Holkerin puheenjohtajaksi valitsemisen jälkeen keväällä 1971 Kokoomuksen sisäpiiri oli pohtinut Ilkka Suomisen luona Nakkilassa epämuodollisesti muun ohessa *Uuden Suomen* roolia. Kriitikki jatkui, mutta hyökkäykseen lehteä vastaan remonttisiipi lähti varsinaisesti, kun 1972-73 väiteltiin ns. poikkeuslaista eli Urho Kekkonen valitsemisesta uudelleen presidentiksi ilman vaaleja.

Tuolloin Salolainen oli jo etäännyntynyt remonttimiehistä eikä Suominenkaan innostunut Vikatmaan ja Virmavirran ajamasta K80-hankkeesta pitäen kaavailuja koko porvarillisen puoluekentän uudistamisesta kirjoituspöytäteorian. Toki vielä 3.5.1976 – US:n uudistuksen valmistelun ollessa jo pitkällä – Suominen valitteli puolueen luottamustoimisena taloudenhoitajana Teollisuuden Keskusliiton toimitusjohtajalle Timo Laatuselle *Uutta Suomea* "kirottuna kiviriippana".

K80-hanke ei perustunut niinkään filosofisiin pohdintoihin kuin tavoitteeseen nostaa Kokoomus – ainakin sen enemmistö – hallitukseen ja estää vasemmiston, etenkin SDP:n pysyvä valta. Toisaalta hanke leimautui presidentiksi pyrkineen Ahti Karjalaisen vaaliorganisaatioksi. Mukana oli Kokoomuksen, Keskustan ja liberaalien keskeisiä poliitikkoja ainakin nimellisesti.

Lennoikkaita, salaisia muistioita syntyi teollisuuden rahoittaessa työtä Talouspalvelu Oy:n kautta. Tuloksiakin saatiin laajojen vaaliliittojen muodossa. Pää tavoite ei kuitenkaan edennyt. Kutistunut LKP liittyi tosin 1982 Keskustaan, mutta muutoin äänestäjät ratkaisivat aikaa myöten puoluerakenteen uudistumisen. Prosessi jatkuu edelleen.

Poukkalaisen *Uuden Suomen* K80-hanke näki tavoitteidensa esteenä.<sup>535</sup>

## Puolue vahvasti edustettuna

Kansallinen Kokoomus oli sinänsä vahvasti edustettuna US-yhtiön hallinnossa. Puheenjohtaja Juha Rihniemen kuoltua talvella 1971 myös hänen seuraajansa Harri Holkeri valittiin US-yhtiön johtokuntaan. Edeltäjänsä lailla hän oli tutustunut *Uuteen Suomeen* jo lapsena. Kovin aktiivisesti Holkeri ei lähteiden mukaan kuitenkaan US-yhtiön asioihin osallistunut. Toki hän syksyllä 1991 – *Uuden Suomen* ollessa jälleen haudan partaalla – parahti äskeisenä pääministerinä toivoneensa edes yhtä puolustajaa mediassa. *Uusi Suomi* ei sitä roolia siis ollut täyttänyt.

Oy Uuden Suomen hallintoneuvostossa vilisi kokoomuslaisia poliitikkoja Jussi Saukkosesta Jouni Apajalahteen ja lopulta (1974) Juha Vikatmaahan. Neuvoston puheenjohtaja Osmo P. Karttunen oli harvoja elossa olleita Kokoomuksen ministerejä, vaikka edustikin ennen muuta suuromistaja Tukoa.

<sup>535</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 109, 217-224, 234 . Virmavirta 1992, s. 119-121, sama 2005, s. 47, 59-85.

Päätoimittaja Poukka oli johtavia kokoomuslaisia kunnallispoliitikkoja. Muutoin toimituksessa oli ilmeisesti vähän puolueen jäseniä – eikä Poukkakaan pitänyt itseään järjestömiehenä. Pentti Mahlamäki puolestaan valittiin Kokoomuksen puoluehallitukseen vuosiksi 1973-74 – kuten aiemmin Lauri Aho ja hänen jälkeensä *Aamulehden* Jaakko Hakala. Yhtä kaikki: muodolliset suhteet *Uuden Suomen* ja Kokoomuksen välillä olivat kunnossa.<sup>536</sup>

Hallintoneuvoston mielialoja kuvaa 7.12.1970 eli heti uuden toimitusjohtajan valinnan jälkeen pidetty kokous. Uusi jäsen Heikki Löyttyniemi esitteli Varsinais-Suomen kokoomuspiirin kirjelmää, jossa valiteltiin maakunnan asioiden heikkoa seuraamista US:ssa. Tyytymättömyys oli sikäli outoa, että aluetoimittaja Eeva Haapakoski oli ahkera, joskaan kaikki hänen juttunsa eivät mahtuneet lehteen. Ehkä Haapakoski yritti vaikuttaa asiaan Turun kokoomuslaisten kautta?

Jo eronnut toimitusjohtaja Osmo Oittinen sanoi, että monille riittää maakuntalehti sekä televisio ja valitteli, ettei enää saada aatteellisia asiamiehiä. Nyt asiamiehet möivät useita lehtiä ja vain rahasta. Asiamiesten informaatioon aiemmin nojannut Oittinen oli siis viimein havainnut markkinointitilanteen muuttuneen.

Pääjohtaja-kansanedustaja Erkki Tuuli jatkoi kulttuuriosaston arvostelua kysyen, miksi tilaajat jättivät *Uuden Suomen*. Kaikkiaan hallintoneuvoston jäsenillä oli lehdestä paljon, mutta usein keskenään ristiriitaisia mielipiteitä ja ahtaita vaatimuksiakin, mistä ei voinut muodostaa selkeää strategista näkemystä. Sanoma-konsernilla ei hallintoneuvostoa ollut, vaan sen strategia hahmotettiin Aatos Erkon lähipiirissä.<sup>537</sup>

## Poikkeuslaista pulma

Myös *Uutta Suomea* keinuttaneen myrskyn Kokoomuksessa nosti siis 1972-73 presidentti Kekkonen valitseminen uudelle toimikaudelle poikkeuslailla. Monien vaiheiden jälkeen puheenjohtaja Holkeri patisti alkuvuodesta 1973 riittävästi puolueen kansanedustajia lain taakse vedoten Kekkonen jatkokauden kytkeytymiseen Suomen EEC-sopimukseen. Sen nähtiin varmistavan Suomen pysymisen lännen leirissä – tosin ilman Neuvostoliiton epäilemiä poliittisia sitoumuksia.

<sup>536</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 3 ja 4, henkilöluettelot, s. 79 - 83. Holkerin huudahduksesta Vesikansa: 1994, s. 259. – Rihtniemestä Korjus 1975, s. 79-83. – Toimittajien jäsenyyttä Kokoomuksessa ei koskaan dokumentoitu ainakaan US-yhtiössä eikä asia kirjoittajan muistikuvien mukaan noussut toimitusyhteisössä yleensä esille. Käsitys jäsenyyksien vähäisyydestä perustuu siis kirjoittajan käsitykseen. Vrt. Koulumies 2020, s. 44-47. Tosin Koulumies luokittelee tämän kirjoittajan virheellisesti jo 1960-luvulla maltilliseksi kokoomuslaiseksi. Liityin puolueeseen vasta 1976.

<sup>537</sup> Hall.neuv. 13.5.1969, ja 7.12.1970, ptk:t, USark, KA.

Vareksen mukaan poikkeuslaki oli Kokoomuksessa traumaattinen kokemus – Holkerille "hänen poliittisen uransa ´ehdottomasti vaikein ajanjakso´". Pertti Salolainen on sittemmin jopa kertonut hävenneensä poikkeuslain kannattamista. Vaihe oli vaikea myös puolueen päälehdessä.

Pääkirjoituksissaan *Uusi Suomi* vastusti lakia loppuun saakka samoin kuin muut keskeiset Kokoomuksen äänenkannattajat.<sup>538</sup>

*Uuden Suomen* lukijakunnastakin suuri osa vastusti poikkeamista hallitusmuodon mukaisista normaaleista vaaleista. Yleisön osastoon tulvi kirjoituksia niin paljon, että ainakin 42 lähettäjälle jouduttiin pahoitellen vastaamaan, ettei tekstejä ollut julkaistu, koska aika ei ollut riittänyt edes editointiin. Tilaakin oli tietenkin niukasti tarjontaan nähden.

Julkaisemattomat tekstit kuitenkin arkistoiitiin. Niihin tehdyt merkinnät kertoivat, ettei kaikkia tekstejä olisi hyväksytty sisällönkään puolesta. Esim. suoraa ehdotusta uudesta puolueesta – pian syntyvästä Perustuslaillisesta Kansanpuolueesta – tuskin haluttiin julkaista Kokoomuksen äänenkannattajassa. Yhtään poikkeuslakia ymmärtävää tekstiä ei arkistoidussa aineistossa ole. Sen sijaan moni kirjoittaja paheksui kansanedustaja Antero Salmenkiveä, joka oli US:ssa puolustanut poikkeuslakia.

Protestoijat olivat tyypillisiä US:n tilaajia – monikymmenvuotisia Kokoomuksen äänestäjiä lähinnä yhteiskunnan keskikerroksista eli perustuslakia sortovuosien perinteekin pohjalla puolustavia pikkuporvareita. Kansallisesti tunnettuja hahmoja ei kirjoittajissa ollut. Enimmäkseen haluttiin esiintyä nimimerkillä.<sup>539</sup> *Utta Suomea* ei kirjeissä suoranaisesti syytetty väärästä linjasta poikkeuslakiratkaisussa, vaikka joku oli havaitsevinaan horjumista. Puolueen radikaalisiivelle sen sijaan jo se, ettei lehti tukenut Holkeria asiassa, oli uusi synty entisten lisäksi.

*Helsingin Sanomat* oli perustuslaillis-nuorsuomalaisen perinteensä pohjalla torjunut kauan poikkeuslain. Ns. Zavidovo-vuodon jälkeen syksyllä 1972 lehden linja alkoi Aleksi Mainion mukaan kuitenkin "lipsua". EEC-sopimuksen turvaamiseksi lehti ainakin pehmensi kritiikkiään – ja alkoi moittia poikkeuslain vastustajien tyyliä.<sup>540</sup>

<sup>538</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 ... s. 134-139.

<sup>539</sup> Lukijakirjeitä poikkeuslaista, USark kot. 159/5, KA. Vrt. *Virmavirta* 1977, s. 151-166, sama 2005, s. 36-57. Edellisessä teoksessa hän puolustaa voimakkaasti poikkeuslakia, jälkimmäisessä kysyy, oliko sen säätäminen "välttämätöntä tai edes tarpeen. Kekkonen varmistus vaikuttaa nyt yliviritykseltä, mutta sitä on tarkasteltava aikansa tunnelmaa vasten". – Tämän kirjoittaja kannatti US:n toimituksessa poikkeuslakia EEC-sopimuksen varmistamiseksi. Olin seurannut kirjeenvaihtajana läheltä EEC-neuvotteluja Brysselissä ja Luxemburgissa ja julkaisin 1973 kirjansen *EEC – tulliliitosta Euroopan Yhdysvaltoihin?*.

<sup>540</sup> Mainio, emt. s. 266-269.

## Vaikea suhde Kekkoseen

Julkisuudessa EEC-sopimuksen varmistamista vähemmän korostettu Kokoomuksen johdon perustelu poikkeuslaille oli suhteiden parantaminen Urho Kekkoseen. Huolimatta vaalivoitosta 1970 puolue oli tylysti pudotettu hallitusneuvotteluista. Hallitusoven raottamiseksi Kokoomuksen radikaalit vaativat myötäilemään aiempaa selvemmin niin "virallista" ulkopolitiikkaa kuin sen symboliksi muodostunutta presidenttiä. Holkeri tuki tätä, mutta yritti samalla pitää puolueen koossa hilliten kiihkeimpiä uudistajia.

Asetelmaan vaikutti se, että konservatiivisiviellä ei ollut 1970-luvulla enää vahvoja johtajia. Tuure Junnila oli puoluejohdon toivoma "sylkykuppi" ja politiikan marginaalissa pudoten 1979 uudelleen eduskunnastakin. *Uudessa Suomessa* radikaaleja näyttävästi arvostellut professori-kansanedustaja Kullervo Rainio – aiempi leppeä runoilija – jäi jokseenkin yksinäiseksi liukuen välillä ulos puolueestakin. Margit Borg-Sundman ja Yrjö Soini olivat jo sivussa, Pentti Mäki-Hakola lähinnä Etelä-Pohjanmaan ääni.<sup>541</sup>

Niin remonttisiivelle kuin Kekkoseelle *Uusi Suomi* oli käyttökelpoinen vihollinen. *Aamulehti* arvosteli Kekkosta ja Neuvostoliittoa *Uutta Suomea* tiukemminkin, mutta se oli sittenkin vain maakuntalehti. Presidentti murehti toisaalta päiväkirjassaan 18.9.1973, miten harvat oikeistolehdet olivat tarttuneet hänen puheeseensa Chilen vallankaappauksesta. Oikeistoryöpytys olisi Kekkosen mukaan helpottanut hänen asemaansa EEC-sopimuksen puolustamisessa. Poukan *Uusi Suomi* oli siis perimmiltään tarpeellinen myös presidentille. Hän seurasi tarkoin lehteä tallentaen etenkin kriittisiksi tulkitsemansa tekstit päiväkirjaansa.<sup>542</sup>

## Remonttisiivi operoi

Poikkeuslain hyväksymisen jälkeen sitä voimakkaasti ajaneet Vikatmaa ja Virmavirta alkoivat hyökätä *Uutta Suomea* vastaan. Päälehteä oli arvosteltu ikiajat mm. Kokoomuksen puoluekokouksissa milloin mistäkin, mutta nyt liikkeellä oltiin määrätietoisesti. Holkeri liikkui tässäkin varovaisesti keskitiellä. US-yhtiön johtokunnan jäsenenä hän oli vastuussakin lehdestä. Puolueväelle puheenjohtaja muistutti, että *Uutta Suomea* julkaisi itsenäinen yhtiö.

<sup>541</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 mm. s. 109-118.

<sup>542</sup> J. Pietilä 2011, s. 131-134. Kekkosen pvk 3 s. 349. Junnilan puheenvuorojen selostuksia ja m.o.t:n pakinoita päiväkirjassa vilisee, mutta paljon on myös tavanomaisia uutisleikkeitä – tämän kirjoittajan teksteistä mm. s. 249-250 Bonnin reaktiosta Suomen ns. Saksan-pakettiin. *Auswärtiges Amt* yritti toki dementoida Suomen edustajalle paikkansa pitänyttä paljastusta, vrt. Väänänen 1991, s. 128.

Kevättalvella 1973 Virnavirta laati Kokoomuksen ja *Uuden Suomen* suhteista kuusisivuinen muistion, joka esiteltiin Helsingin Suomalaisella Klubilla US-yhtiön johtoportaalille. Joukosta puuttui päätoimittaja Poukka, joka kertoi saaneensa muistion lukeakseen vasta 1990-luvulla luovutettuaani sen hänelle liseniaattityötä tehdessäni. Virnavirta oli antanut muistion käyttöni, kuten muutoinkin laajasti omaa arkistoaan.

Muistio oli asianajajan tyyllillä tehty syytekirjelmä, johon pääsyytetty ei siis saanut vastata. Oikeustieteen kandidaatti Virnavirran mukaan "US on asettunut selvään sotaan Kokoomuksen tärkeitä tavoitteita vastaan sekä käytännön että ohjelmien tasolla. Ja ollessaan kuitenkin Kokoomuksen pää-äänenkannattajan maineessa se on antanut kuvaa, että a) Kokoomuksen asiat eivät ole hyvin, b) lietsonut puolueen sisäistä oppositiota, c) tukenut puolueesta irtaantunutta porukkaa, d) antanut puolueesta ulkopoliittisesti epäluotettavan leiman ja e) antanut kuvan, ettei Kokoomus ikipäivinä ainakaan Kekkosta tule hyväksymään."

US oli muistion mukaan myös "leimannut lukuisia asioita aiheetta sosialismin poltinmerkillä". Tässä Virnavirta viittasi tulkintoihin kansanterveyslaista (siis terveyskeskusten perustamisesta) ja WSOY:n valtakiiastasta. Hän päätyi siihen, että "US ei nykyisellään voi täyttää kokoomuksen pää-äänenkannattajatehtävää – ellei tapahdu suuria muutoksia lehden linjassa".

Sittemmin (1992) Virnavirta kirjoitti, ettei muistanut, mitä hänen alustuksensa jälkeen puhuttiin; muistiinpanoja hän ei tehnyt. Virnavirta väitti tosin Poukan tokaisse, että muistio on ryssien tekemä. Poukan mukaan hän ei siis ollut paikalla eikä ollut saanut muutoinkaan muistiota haltuunsa, vaikka kuuli siitä puhuttavan. Piiskatykkijoukkuetta Kannaksella johtaneena Poukka saattoi ahdistettuna toki käyttääkin tuollaista tyyliä, vaikka oli yleensä myös vastustajiansa mukaan joviaali.<sup>543</sup>

Virnavirran muistio ei johtanut välittömästi mihinkään, mutta kertoi tavoitteesta raivata puolueen hallitustieltä kaikki esteet – myös poukkalainen *Uusi Suomi*.

## Hetemästä toivotaan kummisetää

Kesällä 1973 Vikatmaa viritteli Virnavirran sanoin "lehden siivousta" kääntyen ensin Kokoomuksen kummisetänä pidetyn Hetemäen puoleen. (Kuvaavasti Hetemäki oli kertonut

<sup>543</sup> Virnavirta 1992, s. 196-198, Virnavirran muistio, USark, KA, Poukan haastattelu 1992-93. Tieto, ettei Poukka ollut paikalla em. tilaisuudessa on myös Paavonsalon *Suomettumisen vaietussa historiassa* (2013) s. 137. Hän kirjoittaa tosin Vikatmaan laatimasta syntilistasta ja ajoittaa sen helmikuuhun 1974, mutta Paavonsalon pamfletissa on paljon muitakin detaljivirheitä (kuten on mm. Virnavirran *Herää Suomi*-teoksessa). Mahdollisesri Poukka poistui tilaisuudesta kesken muistamatta tätä myöhemmin.

19.10.1971 Kekkoselle olleensa presidentinvaalia pohtineessa palaverissa, johon Holkerin sekä parin muun lisäksi osallistuivat US-yhtiöstä Mahlamäki ja Sauli Sipilä. *Uuden Suomen* toimitus ei sen sijaan ollut edustettuna.<sup>544</sup>)

Hetemäki oli Virmavirran mukaan myötäillyt 1973 US:n kritikoita pahoitellen, ettei päätoimittajaksi valittu aikanaan Max Jakobsonia. Tässä joutuu epäilemään Hetemäen sekoittaneen asioita. Kun Petäjäniemi syrjäytettiin 1964 – ja vielä selvemmin 1967 – US-yhtiön ylimmät päättäjät pyrkivät kääntämään lehden suunnan oikealle, irti Kekkonen myötäilystä. Jakobson oli tuossa vaiheessa lähellä presidenttiä ja sitä paitsi jokseenkin vailla tuntumaa Suomen sisä- ja talouspolitiikkaan, lehtitaloudesta puhumatta. US:n toimitusneuvoston puheenjohtajana Hetemäki saattoi 1963-64 toki osallistua keskusteluihin päätoimittajakysymyksestä, mutta linjan vetivät Angervo, Viima ja ilmeisesti Virkkunen Osmo Oittisen vaikuttaessa taustalla. Jakobsonin roolista tässä vaiheessa ei ole löytynyt dokumenttia.<sup>545</sup>

### **Virkkunen puolustaa Poukkaa**

Vikatmaan ja Virmavirran toiveista huolimatta Hetemäki ei ryhtynyt toimiin US:n uudistamisessa. Vikatmaa lähestyi nyt Angervoa, joka US-yhtiön johtokunnan puheenjohtajana olikin hierarkisesti oikea kumppani. Hän ohjasi kritiikot Virkkusen puheille, koska tämä "Uuden Suomen ratkaisut kuitenkin tekee".

Virkkusella ei ollut koskaan muodollista asemaa US-yhtiössä, mutta häneen oli aiemminkin nojattu keskeisissä ratkaisuissa, kuten 1964 Poukan painostamisessa luopumaan *Aamulehden* päätoimittajuudesta. 1970-luvulla KOP:n pääjohtajan rooli tietenkin korostui entisestään tappiollisen lehtiyhtiön sinnitellessä Kansallispankin vekselien varassa.

Pallon heittäminen Virkkuselle oli sikälikin ymmärrettävää, ettei Angervo liene ottanut koskaan julkisesti kantaa *Uuden Suomen* linjaan eikä muutoinkaan politiikkaan. Petäjäniemen mukaan (vrt. ed.) hän ei ollut keskustellut lehdestä sen päätoimittajan kanssa edes kahden kesken.

<sup>544</sup> Kekkonen pvk 3 s. 210.

<sup>545</sup> Virmavirta 1992, s. 199. Päätoimittajaratkaisusta 1964 ja 1967, vrt. pääluku II. Jakobsonin Kekkos-suhteesta esim. Jakobson 2001, s. 341-342. – Eri haastatteluissa on noussut esiin muitakin Poukalle kaavailtuja vaihtoehtoja. Niinpä Holkeri kertoi Holopaisen teoksessa puunjalostajien Lauri Kirveksen tarjonnan hänelle joskus US:n päätoimittajuutta, josta Holkeri oli kieltäytynyt, koska "olin silloin jo puoluesihteerini". US:n päätoimittajuus oli tosin ollut hänelle "nuoruuden haave". Tarjous on siis esitetty joskus vuosina 1965-71. Kirves kuului US-yhtiön johtokuntaan, mutta päätoimittajan vaihtoehtoja ei tuolloin ole dokumentteja. Mahdollisesti Holkeria olisi ajateltu varapäätoimittajaksi lähinnä kai Jalannin sijaan 1970, kun nämä toimet perustettiin. Ks. Holopainen 1989, s. 17.



"Suomalaisen elämänmuodon" symboliksi noussut Virkkunen otti Vikatmaan ja Virmavirran vastaan työhuoneessaan Kämpissä elokuussa 1973. Hän yhtyi huoleen lehtiyhtiön taloudesta, mutta kertoi kannattavansa Poukan toimituspolitiikkaa. Muu olisi ollutkin outoa KOP:n jatkettua vuosia mittavaa luototusta lehtiyhtiölle vastoin pankin oman yritystutkimuksen vahvaa lausuntoa. Johtokunnassa US-yhtiön asiat kuuluivat tuolloin Simo Kärävälle, samoin yritystutkimus, mutta KOP:n järjestelmässä linjan veti pääjohtaja.

Virkkunen oli kuitenkin valmis keskustelemaan kysyen lopulta, ketä kriitikot sitten ehdottavat päätoimittajaksi. Kaksikko yllättyi, mutta Vikatmaa tarjosi improvisoiden Virmavirtaa. Hän tehtävään lopulta tulikin – mutta vasta 1990.<sup>546</sup>

Kokoomuksen johtoryhmäkin törmäsi *Uuden Suomen* ongelmaan yrittäessään poikkeuslain ja EEC-sopimuksen hyväksymisen jälkeen parantaa yhteyksiään presidenttiin. Holkeri, Erkki Huurtamo, Antero Salmenkivi ja puoluesihteerit Veikko Tavastila tarjosivat tässä tarkoituksessa – Huurtamon toimiessa välimiehenä – Kekkoselle lounaan 18.12.1973.

"Sanoin, että Uusi Suomi on pahin, sitten tunnetut purnarit", Kekkonen merkitsi päiväkirjaansa. Honka-liitto oli ollut "suuri munaus", mutta "Matti Virkkunen oli pahempi, se oli törkeä protesti. En tiedä miten siitä selviätte", presidentti tykitti. Kokoomuslaiset vetosivat Rihtniemen ja presidentin keskusteluun 1967 ennen Virkkusen nimeämistä – Tamminiemestä olisi siis saatu lupa ehdokkaan asettamiseen – mutta Kekkonen tarkisti aiemmasta päiväkirjastaan, ettei Virkkusen nimi ollut tuolloin esillä. Sovitteluyritys ei johtanut mihinkään.<sup>547</sup>

### **Kekkonen simputti ja hyökkäsi**

Suoraan julkiseen debattiin *Uuden Suomen* ja sen kautta Kokoomuksen kanssa Kekkonen pääsi myöntäessään Kultarannassa 19.8.1974 lehdelle haastattelun. Paavonsalon mielestä jo sen pyytäminen oli ollut toimitukselta nöyristelyä, mutta aito journalisti on kai aina valmis haastattelemaan Suomen mahtimiestä, joka ei koko pitkän presidenttikautensa kuluessa kovin monta poliittista haastattelua edes myöntänyt. Tosin useampia kuin J.K. Paasikivi, Mannerheimista tai Rytistä puhumatta. Avainhenkilö haastattelun pyytämisessä oli varapäätoimittaja Jyrki Haikonen.<sup>548</sup>

<sup>546</sup> Virmavirta 1992, s. 196-200. KOP:n järjestelmästä Kuisma 2004, mm. s. 180, 185. – Virmavirta ajautui pian ristiriitaan Holkerin kanssa siirtyen 1975 Kokoomuksen tiedotuspäällikön toimesta Yleisradioon ohjelmapäälliköksi, ks. Holopainen, emt. s. 138.

<sup>547</sup> Kekkonen pvk 3 s. 370.

<sup>548</sup> Paavonsalo: emt. s. 137, Kekkonen pvk 3 s. 422. (Presidentti ei päiväkirjassaan kommentoi haastattelua mainintaa enemmän.) US 25.8.1964. Haastattelijat olivat Kauko Holopainen, Anna-

Haastattelun kulku kuvasti niin Kekkonen mediatyyliä kuin hänen traumaattista suhdettaan *Uuteen Suomeen*, Kokoomukseen ja ylipäänsä perinteiseen porvaristoon. Kysymykset lähetettiin tietenkin etukäteen presidentin karsiessa mm. Neste-yhtiötä koskevat. (Oltiin ns. ensimmäisessä öljykriisissä.) Teksti tarkistettiin Kekkonen muotoillessa vastauksiaan. Itse haastattelu oli silti aito, lisäkysymyksiä sai tehdä eikä presidentti muuttanut tarkistuksessa mitään olennaista.

Toimittajien saavuttua Kultarannan pihalle Kekkonen riensi synkkänä tervehtimään murahtaen: "Siinä te siis olette. Pyysitte kevyttä kesähaastattelua ja lähetitte sitten nivaskan kysymyksiä. Pitäisikö minun pukea verkkarit päälle kuvausta varten? No olkoon – tulkaa sisään, mutta voin vakuuttaa – ei tämä kauan kestä".

Ilmeisesti Kekkonen purki siis US- ja Kokoomus-kaunaansa toimittajiin, joista Kauko Holopainen ja tämän kirjoittaja olivat vähän yli 30-vuotiaita. Presidentin kesänviettoa kuvailleen Anna-Liisa Rekolan (s. Sundqvist, aik. Ahmavaara) Kekkonen lienee sen sijaan tuntenut vuosikymmeniä, joten hänen läsnäolonsa saattoi vähentää jännitystä. Alkusimputuksen jälkeen haastattelu sujuikin asiallisesti ja aikaa kului puutarhakierroksineen pari tuntia.

Poliittisesti merkittävintä haastattelussa oli valtiosääntöuudistuksen teilaamisen ohella kannanotto Kokoomukseen. Toteamukseen puolueen tuesta presidentille hän vastasi "kuka tukee, kuka ei" viitaten siis Junnilan siipeen. Puolueen hallituskelpoisuus oli siten presidentin silmissä edelleen ehdollista, vaikka sen keskeinen osa oli tukenut poikkeuslakia ja Perustuslaillinen Kansanpuoluekin jo syntynyt "sylkykupiksi".<sup>549</sup>

## **Kekkonen varoittaa Kepusta**

Kokoomuksen uudistajat saivat suoran yhteyden Kekkoeseen Erkki Huurtamon tarjotessa Vikatmaan kanssa hänelle lounaan Marskissa 6.11.1974. Lounasisäntä oli 1917 syntynyt, kahdella vapaudenristillä dekoroitu sotaveteraani ja siis remonttimiesten isien ikäluokkaa, mutta nuorekas ja rempseä – eli Kekkonen mieleen. Huurtamosta tulikin sekä ministeri että maaherra.

---

Liisa Ahmavaara/Rekola sekä tämän kirjoittaja, valokuvaaja Eero Häyrinen ja piirtäjä Olavi Hurmerinta. Olen kuvannut tapahtumia mm. 2016 Iltalehden erikoisnumerossa *Kekkonen viimeiset vuodet* (s. 32-33, Kekkonen simputti toimittajia).

<sup>549</sup> US 25.8.1974, *Virmavirta* 1977, s. 172, Holopainen 1989, s. 103-106. Holopaisen journalistisessa teoksessa on haastatteluihin perustuvaa kiintoisaa sisäpiirin tietoa, mutta myös paljon epätarkkuuksia ja suoranaisia virheitä. – Valitettavasti US:n Kekkos-haastattelun käsikirjoitus UKK:n korjauksineen sekä kelanauhurin nauha lienevät hävinneet. – Päiviö Hetemäki seurasi tarkasti haastatteluprosessia pyytäen tämän kirjoittajalta haastattelutekstin etukäteen luettavakseen. Simputuksen hän kertoi kuuluvan Kekkonen tyyliin.

Kekkosen päiväkirjan mukaan "Vikatmaa on innokas politikoija ja yrittää saada yhteistyötä kepun kanssa. Huurtamo samoilla linjoilla. Tuomitsevat jyrkästi Uuden Suomen. Huurtamo kertoi Poukan kerran kehuneen, että US:n pääkirjoituksissa ei koskaan ole käytetty P-K-linjaa!"

Kuten luonnehdinta Vikatmaasta osoittaa, Kekkonen suhtautui skeptisesti lähentymiseen. "Vastasin, että en usko heidän piankaan saavan muutosta US:n linjaan. Niin kauan kuin Matti Virkkunen hallitsee US:ea, ei tarvitse kuvitella yhteistyötä minnekään suuntaan." Vikatmaa replikoi tähän, että "Kokoomus on KOP:lle suurissa veloissa, se merkitsee poliittisestikin".

Kekkonen siirtyi sitten traumaansa vuoden 1968 presidentinvaalista kysyen, kuka päätti Virkkusen presidenttiehdokkuudesta. Vikatmaa arveli, että "se oli KOPissa päätetty. Nuoret kokoomuksessa P-K-linjalla. Jotakin pitää tehdä. Turhautumista. Jotkut suunnittelevat siirtymistä Kepuun, jotkut SKDL:ään".

Ehkä pettymyksenä Vikatmaalle Kekkonen kehotti, "etteivät siirry Kepuun, se on vanhoillinen puolue, vanhoillisempi kuin kokoomuksen nuoret". Vikatmaan K80-hankkeessahan oli kaavailtu Keskustan, pienten porvaripuolueiden ja Kokoomuksen maltillisten puolueliittoa tai peräti "uutta rekisteröityä puoluetta" eli käytännössä Kokoomuksen pääosan sulautumista Keskustan ja LKP:n kanssa.<sup>550</sup>

## Vikatmaan kohtalo ja US

Marskin lounastapaamisen päätyttyä jokseenkin tuloksettomana Vikatmaalla oli jäljellä elinaikaa vajaa kuukausi. Hän oli ollut jo kauan kärsimätön kiistellen etenkin Holkerin kanssa rajusti puolueen linjasta. Puheenjohtaja pyrki pitämään Kokoomuksen valtaosan koossa, kun Vikatmaan mukaan "oli ajettava niin lujaa, että paskat putoavat rattailta". Vuonna 1973 lääkäri oli määrännyt hänet kahden viikon pakkolomalle.

Vikatmaa surmasi itsensä 2.12.1974. Itsemurhien syyt ovat yleensä moninaiset eikä niitä tarvitse tässä laajemmin pohtia. Pettymys taistelussa *Uuden Suomen* linjasta oli varmaan yksi monista tekijöistä. US-yhtiön hallintoneuvosto vietti toki kokouksessaan 11.12.1974 hiljaisen hetken kuolleen jäsenensä muistoksi.<sup>551</sup>

<sup>550</sup> Kekkonen pvk 3 s. 436. – Todettakoon, ettei käsitettä Paasikiven-Kekkosen linja (UKK:n pvk:ssa P-K-linja) viljelty myöhemminkään kovin paljon US:n pääkirjoituksissa sen enempää kuin esim. käsitettä vapaussota. Valtaosa pääkirjoituksista kulki 1980-luvun puolimaista alkaen tämän kirjoittajan kautta.

<sup>551</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 174-175. Hall.neuv. 11.12.1974 ptk, USark, KA.

Vainajan isä, lehtori Ville Vikatmaa lähetti tapahtuneen jälkeen päätoimittaja Poukalle kirjeen, jonka mukaan "rakas Poikani nyt on menehtynyt rohkeassa taistelussa sen puolesta, minkä --- ymmärsi tämän maan parhaaksi". Siksi isä peruutti vuosikymmeniä kestäneen US:n tilauksen.<sup>552</sup>

Niin Juha Vikatmaan teko kuin hänen isänsä reaktio osoittivat, miten suurilla panoksilla Kokoomuksessa taisteltiin 1970-luvun alkuvuosina. Vikatmaa oli jo 17.1.1969 valittanut Poukalle, miksei hänen artikkeliaan rikoslaista ollut julkaistu *Uudessa Suomessa*. Samalla hän arvosteli yleisesti lehden suhtautumista nuoreen polveen. Tuolloin Vikatmaa oli vasta äskeinen ylioppilasjohtaja ja nouseva oikeustieteilijä, joskin oli jo päässyt Turun kaupunginvaltuustoon huimalla äänimäärällä ja tehokkaalla kampanjoinnilla. Se nosti hänet 1970 eduskuntaan.

Vikatmaan ympärillä velloivat suuret tunteet. Vielä 1980-luvulla hänen ensimmäinen puolisonsa moitti *Utta Suomea* entisen miehensä toisen puolison, Keskustaan tuolloin siirtyneen Eeva Kuuskoski-Vikatmaan esittelemisestä ikään kuin perheasiat olisivat lehdelle kuuluneet.<sup>553</sup>

*Uudesta Suomesta* on vaikea havaita Vikatmaan vastaista kampanjointia. Tosin hänen ja Virmavirran 1973-74 esittämän arvostelun arvioiminen edellyttäisi perusteellista US:n sisällön analysointia, joka ei tässä työssä ole ollut mahdollista. Pikaisellakin lukemisella – tai Kekkonen päiväkirjan perusteella – toki selviää, että etenkin Sakari Talvitien laatimissa pääkirjoituksissa ja *Vanhan masin* pakinoissa sekä *m.o.t:n* eli Matti Paavonsalon teksteissä arvosteltiin Kekkoa ja remonttmiesten linjaa, mutta normaalin poliittisen keskustelun tyyllillä. Poukka pyysikin joskus esimerkkejä US:n ulkopoliittisesti sopimattomista teksteistä. Esimerkkejä ei tarjottu sen enempää kuin toisissa yhteyksissä määritelmää siitä, keitä olivat K-linjalaisten usein mainitsemat "tietyt tahot".<sup>554</sup>

Neuvostoliiton suurlähetystö protestoi toki 1971 Asko Vuorjoen artikkelia Baltian kysymyksestä, mutta aihe ei ollut edes ainutlaatuinen US:n sivuilla – esim. Seppo Myllyniemi ja tämän kirjoittaja julkaisivat 1960-luvulla gradujensa pohjalla lehdessä laajoja artikkeleita Baltian kohtalosta toisessa maailmansodassa. Ulkopoliittinen ilmasto oli 1970-luvun alussa kuitenkin erityisen herkkä; on

<sup>552</sup> Ville Vikatmaa Uuden Suomen Päätoimittajalle (päiväämätön), USark, KA.

<sup>553</sup> Vikatmaa Poukalle 17.1.1969, USkv, KA. – Vikatmaasta ks. Petri Nummivuori <http://nummivuori.blogspot.com/2010/05/juha-vikatmaa.html>. 1980-luvun tapahtumista kirjoittajan, silloisen US:n päätoimittajan muistitieto. Jo ylioppilaselämässä kirjoittaja tutustui pinnallisesti Vikatmaahan havaiten heti hänen karismaattisuutensa.

<sup>554</sup> Kekkonen pvk 3 s. 182, 184. Paavonsalo: emt, s. 137.– Kuvaavasti kysyin eräässä keskustelutilaisuudessa 1990-luvun alussa, keitä olivat "tietyt tahot". Ystäväni Seppo Sarlund ei halunnut täsmentää, mutta lisäsi, etten kuulunut heihin. Kuulemma "tietyt tahot" tiesivät itse, kuuluivatko joukkoon.

puhuttu jopa "toisista vaaran vuosista". Toisaalta *Virmavirta* kirjoitti sittemmin (1992), että "lehti kritisoi oikeaa asiaa, maan liukumista Kekkonen yksinvaltaan".<sup>555</sup>

### Kiistat koteloituvat

Vikatmaan kuoleman jälkeen Kokoomuksen remonttisiiven ja US:n kiistat koteloituvat. Tosin KNL:ssä, etenkin sen äänenkannattajassa *Nuoressa Oikeistossa* (myöh. *Tasavalta*) hyökkäykset *Uutta Suomea* vastaan kiihtyivät.<sup>556</sup> Syyskuussa 1975 Vikatmaan eräänlainen aatteellinen seuraaja, KNL:n puheenjohtaja Ilkka Kanerva ehdotti puoluevaltuustossa US:n ja Kokoomuksen napanuoran katkaisemista, mutta Holkerin mielestä suhdetta oli hoidettava keskustellen eikä puoluepäätöksin. Äänin 25-19 valtuusto piti äänenkannattajuuden ennallaan. Toki kriittinen vähemmistö oli varsin suuri.

Voi kysyä, mitä 1970-luvulla usein esitetty vaatimus Kokoomuksen äänenkannattajan aseman poistamisesta *Uudelta Suomelta* juridisesti oikein tarkoitti. Lehden ja puolueen suhteesta oli sovittu 1939 pitkän riidan jälkeen ja ratkaisu dokumentoitiin US:n toimituksen neuvottelukunnan, siis lehtiyhtiön sisäisen toimielimen ohjesääntöön. Sittemmin, 1964, kaava kirjattiin myös päätoimittajien aseman määrittelyyn. Lehdillä oli kai vapaus julistaa kannattavansa mitä tahansa aatetta ja puoluetta ja Kokoomuksella sama oikeus esittää kantansa asiaan.

Konkreettista sidettä merkitsi lehtituen myöntäminen US:lle Kokoomuksen kiintiöstä, mutta se jatkui lehden kuolemaan 1991 saakka. Tosin puolue toimisto laittoi sittemmin jakolistaan tyhjän rivin Kokoomuksen "virallisten" äänenkannattajien jälkeen. Toisaalta Kokoomuksella oli US:n ohella vähän tukikelpoisia eli heikosti kannattavia äänenkannattajia puoluetta tukeneiden maakuntien kakkoslehtien kuoltua. Holkeri toki korosti *Virmavirralla*, että puolueen pää-äänenkannattaja oli järjestölehti *Nykypäivä*.<sup>557</sup>

Puolueessakin sisäiset jännitteet vähenivät, vaikka pieni osa kokoomuslaisista oli siirtynyt uuteen Perustuslailliseen Kansanpuolueeseen (PKP). *Uusi Suomi* suositteli Kokoomukselle vaaliliittoa sen kanssa ja julkaisi toisinaan PKP:n ja sen poliitikkojen näkemyksiä sekä järjestötietojakin, mutta suhde jäi etäiseksi.

<sup>555</sup> Neuvostoliiton painostuksesta esim. Kekkonen päiväkirjat 3 s. 183, 198-199, 220-222, T. Soikkanen 2008, s. 276-295 ja Rentola 2005.

<sup>556</sup> Poukka Nuoren Oikeiston päätoimittajalle Ilkka Juvalle 23.12.1974. Lehdessä oli syytetty *Uutta Suomea* mm. neuvostovastaisuudesta. Poukka valitelli "sala-ammuntaa" todeten, ettei ollut saanut käsiinsä *Virmavirran* em, muistiota, johon nuorisosiipi oli vedonnut. Poukka viittasi myös US:n vaikeaan taloustilanteeseen.

<sup>557</sup> Vares 1999, s. 116-117, 120, Holopainen: emt. s. 104-105. – Vuoden 1939 ratkaisusta *Vesikansa* 1997, s. 403-404, 410-411. PKP:stä Keski-Rauska 2015.

Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajuudesta ns. suojalakikiistassa 1973 syrjäytetty Raimo Ilaskivi palasi puolestaan 1975 ko. tehtävään, kun taas Ilkka Kanerva hävisi puolueen varapuheenjohtajan vaalissa 1975 tuolloin melko tuntemattomalle Tapani Mörttiselle. Remonttisiipi oli siis törmännyt valtansa rajoihin.<sup>558</sup>

### **Puolueriidan saldo US:ssa**

Aikaa myöten remonttimiesten näkemysten keskeiset osat omaksuttiin Kokoomuksessa suunnan jyrkkien vastustajien väistyttyä. *Uudessa Suomeksikin* remonttimiehiä näkyi Johannes Koroman kaudella. Ilkka Suomisesta tuli – Poukan rinnalla! – lehden vakituinen kolumnisti, moni nuori US:n toimittaja Anders Blomista, Ilkka Juvasta ja Kirsi Varilasta alkaen olivat olleet näkyviä KNL:n hahmoja ja 1990 *Virmavirrasta* tuli US:n päätoimittaja.

Mikä oli 1970-luvun alkuvuosien poliittisten kiistojen saldo *Uudessa Suomessa* ja sen merkitys kilpailussa *Helsingin Sanomain* kanssa? *Virmavirran* mukaan (1992) "poliittisella kiistelyllä ei --- ollut ainakaan paljoa yhteyttä lehden talouteen".<sup>559</sup> Epäilemättä valtaosa niin US:n tilaajista kuin tavoitelluista ilmoittajista – laajemmista piireistä puhumatta – ei kiinnittänytkaan suurta huomiota kiistaan, jota käsiteltiin melko harvoin julkisuudessa avoimesti. Suhde lehteen ratkaistiin muilla tekijöillä. Kukoistava *Aamulehti* – "Salpausselän leppymättömistä" eli *Etelä-Suomen* ja *Kouvolan Sanomista* puhumatta – oli esillä olleissa kiistakysymyksissä ainakin yhtä oikealla kuin *Uusi Suomi*. Sen asema valtakunnallisena kakkoslehtenä oli kuitenkin maakuntien ykköslehtiä paljon herkempi.

Mm. debatti poikkeuslaista osoitti, että monet US:n vakiotilaajat kannattivat Poukan lehteä, jolleivat toivoneet vielä jyrkempää linjaa. Epäilemättä kiistely sen sijaan vieroitti US:sta nuorempaa akateemista väkeä, jonka määrä nousi nopeasti.<sup>560</sup> Poliittinen maine leimasi ajan ilmapiirissä ylipäänsä lehteä, jota useimmat suomalaiset seurasivat enintään satunnaisesti. US:n täysin maksettu levikki oli alentunut paljon, kuten toisaalla kuvaan.

*Uuden Suomen* arvosteleminen sen enempää kuin muutkaan kumartelut eivät avanneet Kokoomukselle paraatioroa hallitukseen, tuskin edes keittiönovea Tamminiemeen, kuten Kekkonen viileä suhtautuminen Vikatmaan lähestymiseen US-asiassa osoittaa. Presidentti tavoitteli 1970-luvun alkupuolella ns. kansanrintaman jatkamista tai ainakin punamultapohjaa, mikä näkyy selkeästi hänen päiväkirjoistaan. Kokoomusta ei aina otettu edes hallitusneuvottelujen muodollisiin

<sup>558</sup> Vares: Suomalaiskansallinen 4 s. 120-186.

<sup>559</sup> *Virmavirta* 1992, s. 199.

<sup>560</sup> *Vrt. Koulumies* 2020, s. 111-117.

vaiheisiin. Tosin presidentti piti yhteyttä yksittäisiin kokoomuslaisiin, kuten Hetemäkeen sekä monenlaisiin porvarillisiin liikemiehiin, mutta puoluetta hän vierasti. Viittaus *Uuteen Suomeen* tarjosi tällöin hyvän verukkeen torjuvuudelle – etenkin, kun presidentti oli Max Jakobsonin mukaan kuin leijonankesyttävä, jolta leijonat olivat loppuneet.<sup>561</sup>

### **Mainostajat pelkäävät leimautumista**

Mainostajia kiinnosti ennen muuta ilmoittelun kontaktihinta. Kuitenkin US:n poliittinen mainekin alettiin 1970-luvulla kokea rasitteeksi – ainakaan ei haluttu käyttää varoja joidenkin silmissä leimaavaan ilmoitteluun lehdessä, jonka kontaktihinta oli kallis. Epäluulo sanottiin joskus ääneenkin. Esim. Hyvon Kudeneule Oy:n varatoimitusjohtaja Erkki Kaire sanoi US-yhtiön uudelle mediapäällikölle Lauri Leskiselä suoraan, ettei yhtiö anna ilmoitusta *Uuden Suomen* 125-vuotisnumeroon 12.1.1972, koska meneillään olivat neuvottelut Neuvostoliiton-kaupasta ja "mukanaolo --- saatetaan käsittää kannanotoksi, josta voi koitua vaikeuksia".<sup>562</sup>

Oman yrityksen suhteet poliittisesti epäilyttäväksi leimattuun lehteen saatettiin ylpäänsä kokea rasitteeksi aikana, jolloin Urho Kekkosen uskottiin vaikuttavan kovin moniin asioihin ja hallituspolitiikkaa sävytti vasemmistolaisuus. Kuvaavasti erään keskikokoisen yrityksen toimitusjohtaja peruutti tavanomaisen 50-vuotishaastattelun antamisen *Uudelle Suomelle*, koska yhtiöllä oli Pohjois-Karjalassa tehdashanke, johon toivottiin ja ilmeisesti saatiinkin aluetukia. Niitä ei haluttu vaarantaa näkymisellä US:ssa.<sup>563</sup>

Omassa sarjassaan olivat idänkaupan liikemiehet, joista osa alkoi pitää *Pravdan* hampaissa ollutta ja neuvostokaupassa vaikutusvaltaisen presidentin vierastamaa *Uutta Suomea* liiketoimiensa haittana. Tämä arvio vaikutti 1976 Poukan erottamiseen. Kekkosen asenteeseen taas vaikutti Neuvostoliiton jatkuva painostus, josta hänen päiväkirjansa vakuuttavasti kertovat.

### **UKK:n, Honkajuuren ja US:n kolmiodraama**

Suomessa oli kuitenkin edelleen "Kekkos-vapaita" liiketoiminnan alueita ennen muuta Kansallispankin "sfäärissä". Tämä ilmeni kolmiodraamassa *Uuden Suomen*, Urho Kekkosen ja vuorineuvos Paavo Honkajuuren kesken 1974-76.

<sup>561</sup> Kekkosen pvk 3 mm. s. 173, 174, 176, 198, 221, 237, 356.

<sup>562</sup> Leskisen muistiinpano 1971, myyntineuvotteluja-sarja, USark He:8, KA.

<sup>563</sup> Asiaa hoitaneen kirjoittajan, silloisen US:n taloustoimituksen päällikön muistitieto.

Honkajuuren johtama Rauma-Repola harjoitti merkittävää idänkauppaa ja hän itse oli Suomalais-neuvostoliittolaisen kauppakamarin puheenjohtaja. Luettuaan *Suomen Kuvalehden* artikkelin US:n ongelmista Kekkonen hämmästeli 20.4.1974 H.V.-kirjeessään Honkajuurelle tämän kaksoisroolia idänkaupassa ja "ehkä kaikkein karsaimmin Neuvostoliittoon suhtautuvan suomalaisen sanomalehden johtokunnassa". Presidentti näki tässä "persoonallisuuden jakautumisen".

Honkajuuri piti kirjettä loukkaavana ja palautti sen. Kekkonen lisäsi nyt kierroksia todeten, ettei presidentin kirjeitä palauteta "varsinkaan ilman perusteluja". Kaiken varalta hän liitti vastaukseensa vielä vuorineuvoksen arkistoa varten jäljennöksen kirjeestään.<sup>564</sup>

Sanailu jäi aluksi vain miesten lähipiirin tietoon. Kekkonen kertoi siitä kuitenkin 75-vuotispäivänsä 3.9.1975 yhteydessä esitetystä Ylen tv-dokumentissa. Paljastus herätti huomiota Honkajuuren kommentoimissa sitä maltillisesti korostaen, ettei kirje ollut vaikuttanut hänen eroonsa US-yhtiön hallituksesta edellisenä keväänä. Vastuu oli siirtynyt Jaakko Lassilan johtamalle nuoremmalle joukolle.

Eräänlaisena vastauksena Honkajuuri antoi heti *Uudelle Suomelle* laajan haastattelun käsitellen mm. idänkauppaa. *Suomen Sosialidemokraatille* hän lähetti vastineen, jonka mukaan "meillä on hyvä presidentti, jos kohta auringollakin on pilkkunsa."<sup>565</sup>

Kekkonen lähipiiri yritti vielä kampittaa Honkajuuren Suomalais-neuvostoliittolaisen kauppakamarin puheenjohtajuudesta, mutta itänaapurin edustajat asettuivat vuorineuvoksen puolelle. Liiketoimien sujuminen oli heille siis ensisijaista.<sup>566</sup> Prosessi jatkui, kun kirjeenvaihto julkistettiin elokuussa 1976 *Kirjeitä myllystäni*- kokoelmassa. Tähän palaan.

Useimmilla liikemiehillä ei ollut Honkajuuren lailla varaa eikä ainakaan rohkeutta uhmata yhä vahvempaa, kostonhaluiseksi oletettua presidenttiä. Pikemmin häntä liehiteltiin – myös *Uuden Suomen* asiassa. Tämän seuraukset lehdessä ilmenivät pian.

<sup>564</sup> Kekkonen: *Kirjeitä myllystäni* 2, (1976) , s. 187, Kekkonen pvk 3 s. 404-405. Julkaistun myllykirjeen ja päiväkirjaan tallennetun luonnoksen välillä on pieniä eroja.

<sup>565</sup> Kekkonen pvk 4 s. 69, 73 .76. US 14.9.1975. Kirjoittaja teki ko. haastattelun. Ks. myös Vesikansa: Honkajuuren ek Kansallisbiografiassa.– Kekkonen oli arvostellut Honkajuuren asenteita jo aikaisemmin, ks. Kekkonen pvk 3 s. 129. Miehillä oli sinänsä pitkäaikainen henkilökohtainen suhde, vrt. Kekkonen pvk:t ja niiden henkilöhakemistot.

<sup>566</sup> Iltalehti 4.1.1992: Paavo Honkajuuri rakensi ..., etenkin väliotsikosta "Perässähiihtäjät nolattiin" alkaen. Tämän kirjoittajan tekemässä haastattelussa Honkajuuri tilitti mm. suhdettaan Kekkoosen.



## **Virkkusen kampanja hiertää**

Jopa Juhani Suomi hämmästelee UKK-biografiassaan, miten keskeistä Kekkonen suhteessa Kokoomukseen ja *Uuteen Suomeen* oli 1970-luvullakin Matti Virkkusen presidenttiehdokkuus.<sup>567</sup> Siitä alkoi olla sentään puoli vuosikymmentä – ja demokratiassa ehdokkaan asettaminen vaaliin on enemmän kuin normaalia. Kuvaavasti Kekkonen paheksui päiväkirjassaan jopa Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Maltsevin käyntiä kauppaneuvos Rakel Wihurin emännöimillä Teijon kesäpäivillä, kun paikalla oli myös Matti Virkkunen. Ikään kuin suurpankin pääjohtajan tapaaminen ei olisi normaalia diplomaatin työtä.

Kekkonen traumaan ja samalla US-suhteeseen kytkeytyi kuvitelma siitä, miten Virkkunen johti *Uutta Suomea*. Hänellä oli avainrooli lehden rahoittamisessa ja suurten linjojen vetämisessäkin, mutta se toteutui lähinnä päätoimittajan valitsemisessa. Suurpankin pääjohtajalla ei tietenkään olisi ollut edes aikaa ohjailla mitään sanomalehteä yksittäisratkaisuisissa. Virkkusen luottamusta nauttinut Angervo toki antoi aika ajoin palautetta ainakin Petäjaniemelle. (Vrt. ed.)

Virkkunen valitti sentään kerran ironisesti kirjeessään Poukalle, miten US oli kertonut Yhdyspankin Tokion-edustuston perustamisesta kolmella, mutta Kansallispankin vastaavan edustuston synnystä vain yhdellä palstalla. Poukka luki Virkkusen kirjeen hymyillen toimitusneuvottelussa ratkaisusta vastanneen tämän kirjoittajan huomauttaessa, että KOP-uutinen oli ollut etusivulla, Yhdyspankki-uutinen sisäsivuilla – ja tietenkin eri päivänä.

Kirjeestä seurasi vain se, että suurpankkien vuosikertomuksia esiteltiin US:ssa millilleen yhtä pitkissä ja ulkoisestikin symmetrisissä uutisissa. Episodi ei kertonut KOP:n vallasta tai sen puutteesta US:ssa, vaan liikepankkien keskinäisen kilpailun tiukkuudesta, joka sai joskus koomisia piirteitä. Virkkunen lieneekin ainutkertaisella kirjeellään reagoanut lähinnä KOP:n sisäisiin, joskus lähes vainoharhaisiin paineisiin.<sup>568</sup>

---

<sup>567</sup> Suomi 1998, s. 371-381. Suomen mukaan Kokoomuksen taivuttua poikkeuslakiin "vain yksi asia jäi sen jälkeen pinnan alle hiertämään --- Matti Virkkusen presidenttiehdokkuus, 'suuri virhe, jonka korjaaminen vie aikaa'. Sen yli Kekkonen ei tuntunut pääsevän millään --- hän koki tapahtuneen yhä 'törkeäksi protestiksi'". Vrt. myös Kekkonen pvk:t 3 s. 404: Kekkonen merkitsee muistiin huhun, jonka mukaan "Virkkusta ajatellaan kokoomuksen uudeksi puheenjohtajaksi".

<sup>568</sup> Virkkunen Poukalle 1973, USkv, USark, KA. Kekkonen pvk 3 s. 339. Ks. myös Kuisma 2004, s. 276, 306-311. – KOP:n tiedotuspäällikkönä 1978-83 kirjoittaja näki läheltä mm. sen, miten suurpankkien pääjohtajat kiistelivät keskinäisin "myllykirjein" siitä, kumpi pankki oli kansainvälisessä vertailussa suurempi. Tokio-kiistassa esiintyneet pankkien ulkomaiset edustustot, joilla ei ollut oikeutta varsinaiseen pankkitoimintaan, myönnettiin sisäisissä tilaisuuksissa "window-dressingiksi" eli PR-toimiksi. Niiden julkistaminen koettiin siis tärkeäksi.

## HS tarjoaa kaikille kaikkea – myös aatteissa

*Helsingin Sanomilla* ei ollut poliittisissa tai yrityssuhteissa sellaisia ongelmia kuin *Uudella Suomella*, vaikka toimituksen nuorten taistolaisten valvomisessa olikin paineita. Jos yritysjohtajat valittivat HS:n johdolle vaikeuksista saada sanomaansa julki lehdessä, heidät ohjattiin ulos.

Lukijat arvostivat kasvavan HS:n uutis- ja muuta tarjontaa, jossa oli myös aatteellisesti lähes jokaiselle jotakin Pentti Holapan vasemmistolaisista kolumneista *Karin* usein konservatiivisiin piirroksiin. Taistolaisen propagandan ujuttamisen *Helsingin Sanomiin* sen toimituksen johto kylläkin esti tehokkaasti. Toisaalta HS karttoi mm. uskonnollista ja kielipoliittista kiistelyä – kiihotuksesta puhumatta.<sup>569</sup>

## 4. Kirjapainossa uudistuksia ja lakkoilua

US-yhtiön uudistukset alkoivat 1970 paljolti kirjapainon suurista investointitarpeista. Niiden luotottamiseksi Kansallispankki vaati em. yritystutkimusta, jossa yhtiön ja etenkin *Uuden Suomen* tappiollisuus siis paljastettiin.

1960-luvulle saakka oli vitsailtu sillä, että Johannes Gutenberg hämmästelisi modernissa kirjapainossa vain sähkövaloa. Tässä liioiteltiin – etenkin latomakone ja rotaatiopaino edustivat kehittyntä mekaniikkaa. Perusidea metallisine kirjakkeineen oli kuitenkin lehtipainoissa ennallaan.<sup>570</sup>

Tässä ei voi uppoutua kirjapainoteknologian mullistumiseen 1970-luvulla eikä yksityiskohtaisesti sen US-konsernille tuomiin haasteisiin. Teknologisesti etevä dipl.ins. Klaus Arho laati asiasta perusteellisia selvityksiä US-yhtiön johtokunnalle. Muutoksen tuomat investointitarpeet syvensivät joka tapauksessa yhtiön haasteita. Pitkällä tähtäyksellä uudistukset toki tehostivat toimintaa ja poistivat pullonkauloja. Aiemmin niin keskeinen laitos kuin latomo katosi lopulta kokonaan.

<sup>569</sup> Mainio: emt. s. 272-273, 278, 284-293. Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen: emt. s. 120-123. Blåfield: emt. s. 195.

<sup>570</sup> Vrt. Lönnfors: Världen skakar, *Nya Argus* 8/2020.

Alkuvaiheessa lehtilatomoissa siirryttiin tietokoneiden käyttöön ja sitten valoladontaan. Tällöin taittokehilöä ei enää täytetty metalliladelmilla leipäteksteineen ja otsikkoineen sekä kuvalaatoilla, vaan sivut liimattiin kokoon tietokoneen tuella tehdyistä valoladelmäpalstoista sekä skannatuista kuvapohjista – hieman kuin päiväkodissa. Taitetusta sivusta ei enää puristettu matriisia valukoneeseen, vaan se kuvattiin. Enimmäkseen tehtiin sitten sileä offset-painolevy, joka sijoitettiin rotaatiosylinterille. US-yhtiössä oli välivaiheena vuoteen 1980 saakka nailoninen nyloprint-levy, joka sijoitettiin 1952 käyttöön otetun rotaatiokoneen sylintereille. Kalliit kuvalaatat katosivat molemmilla tekniikoilla.

Viimeinen "gutenbergiläinen", metalliin ladottu *Uusi Suomi* tehtiin 31.5.1975. Mullistukset jatkuivat 1990-luvulle saakka, jolloin US-yhtiön seuraajassa siirryttiin tietokonepohjaiseen näyttöpäätetaittoon. Sanomalehtien painoprosessiksi oli jo aiemmin vakiintunut nelivärinen offset-rotaatio.

Samat haasteet olivat kaikilla lehtipainoilla. Erityisen suuri muutospaine oli Sanoma-yhtiössä *Helsingin Sanomain* painoksen kasvaessa jatkuvasti. Uuden painon eli Martinlaakso-hankkeen ensi vaihe valmistui 1977. *Helsingin Sanomia* tehtiin siis pääosin kirjasinmetallilla pari vuotta kauemmin kuin *Uutta Suomea*. Kukoistava Sanoma-yhtiö pystyi rahoittamaan ja teknisesti toteuttamaan suurhankkeensa sujuvasti, kun peruslinjat oli vedetty 1974.<sup>571</sup>

Klaus Arho oli ehdottanut 1969 US-yhtiön johtokunnalle "perusteellista uudistusohjelmaa". SKK:n markkinaosuuskin alalla oli alentunut 4,8 %:sta 4,1 prosenttiin ja ennen muuta tulos puolittunut 1,3 miljoonasta 745.000 nykyeuroon. Kate syntyi lähes täysin syväpainossa, mutta myös sen tekniikkaa oli "pahasti laiminlyöty".<sup>572</sup>

Pentti Mahlamäen tultua toimitusjohtajaksi teknologisia uudistuksia ryhdyttiin suunnittelemaan paljolti syväpainon varassa. Prosessia mutkisti ajan luokkataisteluhengen leviäminen kirjapainoon ja muihinkin US-yhtiön ammattikuntiin toimituksia myöten.

### **Toimittajien ay-innostus nousee**

US-yhtiössä faktorit kuuluivat STTK:hon, autonkuljettajat SAK-laiseen AKT:hen ja konttoriväki TVK-laisiin teollisuustoimihenkilöihin, joten talossa vaikutti monta ammattiliittoa SAK-laisen Kirjatyöntekijöiden Liiton ja aiemmin TVK-laisen, vuodesta 1975 keskusjärjestöihin kuulumattoman Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (SSL) ohella. Ay-toimijoilla oli yhteistyötä yli

<sup>571</sup> Jensen-Eriksen - Kuorelahti emt s 319-324, 332-342.

<sup>572</sup> Arhon muistio 9.9.1975, UShall ptk:t 1975, USark, KA.

liittorajojen. Työnantajana US-yhtiö kuului Graafisen Teollisuuden Työnantajaliittoon (GTT), elinkeinopoliittisesti Sanomalehtien Liittoon.

SSL eli nykyinen Suomen Journalistiliitto oli pitkään ollut enemmän ammattikuntakilta kuin edunvalvoja. Ensimmäisen työehtosopimuksensa se saattoi tehdä vasta 1967.<sup>573</sup> Sitten ay-tietoisuus voimistui nopeasti ja 1969 US-yhtiöön syntyi SSL:n ja sen piirijärjestön Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen (HSY) paikalliselimeksi US-SKK:n toimittajat-osasto. Se haki pian yhteistyötä yhtiön muiden ammattiosastojen kanssa, joiden kanssa tehtiin yhteistyösopimuskin. Kovin konkreettista ei yhteistyö tosin ollut.

SSL:ään kuului edelleen päätoimittajia sekä muita journalistien esimiehiä – ja muutamasta US-SKK:n toimitusosaston aktiivista tuli aikanaan itse päätoimittaja. Toisaalta SSL:n piiriin oli otettu valokuvaajat sekä toimituksen toimihenkilöt eli ns. T-ryhmä (uutisten vastaanottajat, arkistonhoitajat, laborantit jne). Johtavat toimittajat perustivat kuitenkin 1971 Päätoimittajain Yhdistyksen (PTY) – ensimmäisenä puheenjohtajanaan Poukka. Taustalla oli etenkin SSL:n vaatimus toimitusdemokratiasta. HS:n väki piti kauan etäisyyttä yhdistykseen – ensimmäinen sanomalainen nähtiin PTY:n johtokunnassa vasta 1997.<sup>574</sup>

Poukka kritisoi toimitusdemokratian tavoitetta PTY:ssä, mutta sovelsi omassa lehdessään myöntyvyystaktiikkaa sopien 1974 US-SKK:n ammattiosaston kanssa toimituksellisen yhteistyöneuvoston (YTN) perustamisesta *Uuteen Suomeen*. Siihen kuului pariteettisesti SSL:n ammattiosaston ja toimituksen johdon edustajia – päätoimittajasta alkaen. Neuvostolla oli hallintoasioissa laaja toimikenttä – sääntöjen lisäyksen jälkeen jopa toimittajarekrytoinneista oli pyydettyä sen lausunto. Lehden sisällön osalta päätoimittaja pysyi kuitenkin "kapteenina laivalla". Käytännössä yhteistyöneuvosto oli lähinnä keskustelukerho *Uuden Suomen* lopettamiseen 1991 saakka.<sup>575</sup>

Journalistien ay-intoa vahvisti toimittajalakko 1972, joka nosti selvästi alan palkkatasoa. Radikalismi kuohutti monia toimituksia – myös mm. *Dagens Nyheteriä*. (Ks. alaluku Tukholman lehdistä.) Sanomain toimituksissa SKP:n vähemmistöä myötäilevät eli taistolaiset olivat 1970-luvulla toimeliaita, mutta heidän vaikutuksensa padottiin. Yleisradiossa toimittajia valittiin puoluepoliittiseen tasapainoon pyrkien. Myös STT:ssä taistolaiset operoivat. *Uudessa Suomessakin*

<sup>573</sup> Riska-Campbell 2018, s. 226, 364-389.

<sup>574</sup> Kulha 2002, etenkin s. 42 ja 186, Torvinen 1980, etenkin s. 24-29, 36-44.

<sup>575</sup> US-SKK toimittajat-osaston asiakirjat, Mahlamäen kv. US:n yhteistyöneuvoston ptk:t, ja US:n toimitusosaston arkisto, USark, KA. – Toimitusdemokratiasta Kulha 2002, s. 29 -36, Riska-Campbell: emt. s. 272-278. HS:sta Mainio: emt. s. 284-292.

oli ääriivasemmistosta innostuneita, mutta haaveet lehden valtaamisesta sisältä päin olivat sentään haihattelua.<sup>576</sup>

### **Luokkataisteluhenkä latomossa**

Kirjaltajat olivat Suomen vanhin ammattiliitto, mutta aiemmin he katsoivat olevansa tavallisten duunarien yläpuolella – vaatihan etenkin latojan työ kirjallista sivistystä. *Välikkeessä* usein kirjoittanut latoja Ruudolf Jalo epäili kerrassaan, oliko kirjapaino tehdas. Hänestä se oli siis pikemmin henkisen työn paikka. Olihan hallittava oikeinkirjoitussäännöt – ja joskus muokattava toimittajien sekavaa tekstiäkin. Saattoipa jonnekin livahtanut toimitussihteeri jopa pyytää faktoria kirjaltajineen taittamaan lehden omin päin loppuun.

Moni kirjaltaja oli palvellut SKK:ta vuosikymmeniä, parhaat joukosta nousseet työnjohtajiksi eli faktoreiksi. He olivat toimitussihteerin rinnalla avainasemassa lehden saamisessa ajoissa painoon. 1970-luvulle tultaessa latojien työnkuva oli kuitenkin supistunut. Yhä suuremman osan tekstistä naputtelivat telenauhan kirjoittajat, joiden ei tarvinnut hallita vaativaa linotype-konetta. Taitto siirtyi yhä tarkemmin toimittajien ohjaukseen. (Ladelmiin toimittaja ei toki saanut työehtosopimuksen tulkinnan mukaan koskeakaan.) Kun ennen toimitussihteeri oli suunnitellut vain etusivun ja kirjaltajat taittaneet muut sivut itsenäisesti ns. taittolistan avulla, piirsivät osastojen listatoimittajat nyt taittokaavion yhä tarkemmin, jolloin kirjaltajan työnä oli vain sen tekninen toteuttaminen. Toimittaja ja kirjaltaja keskustelivat tosin tehtävästä taittopöydän vastakkaisilla puolilla – mutta toinen oli ohjaaja, toinen toteuttaja.

Suurten ikäluokkien myötä Suomeen vyöryi romantisoituakin luokkataisteluhenkä, joka huipentui metalliliiton pitkässä lakossa 1971. Vasemmistolaisuuteen syttyneet ylioppilaat kuvittelivat jopa vallankumouksellisen tilanteen koittaneen. Sosiaalidemokraatit saivat kuitenkin metallin lakon loppumaan. Sitten vasemmistolaista intoa lietsoi taistelu Suomen EEC-sopimuksesta.<sup>577</sup>

Luokkataisteluinto levisi myös SKK:n painoihin. Kuvaava oli kokemus kirjaltajien ammattiosaston viikonloppuretkestä talvella 1973 Ruoveden Suomelaan; olin mukana alustamassa EEC-kysymyksestä. Bussissa pauhasivat nauhalta työväen taistelulaulut ja Kangasalan Alkosta

<sup>576</sup> Mainio, emt. mm. s. 243, 250, 283-293, Salokangas 1996, s. 261-265, Jussila 2015, s. 278-283. US:n osalta teksti perustuu myös kirjoittajan muistikuviiin. Vrt. myös Torvinen 1980, s. 52-59.

<sup>577</sup> Ks. esim. Wuokko teoksessa *Loputtomat kihlajaiset* (2020), s. 188-201.

haettiin lisää vauhtia. Vaikutti lähes siltä kuin oltaisiin matkalla talven 1918 taistelupaikoille. SKK:n luottamushenkilöiden kuukausikokouksissa käytettiin toveri-titteliä.<sup>578</sup>

Uuteen sukupolveen kuulunut kirjaltajien päaluottamusmies Seppo Kosonen otti 15.12.1971 yhteyttä Mahlamäkeen laajalla kirjelmällä – siis tämän oltua vuoden verran toimitusjohtajana. Neljällä liuskalla arvosteltiin SKK:n henkilöstöpolitiikkaa ja eräitä esimiehiä – mm. faktori Arvo Niemistä, joka oli muutama vuosi aikaisemmin ollut itse vielä konelatoja.

Toimihenkilöiden päaluottamusmies Matti Paavola katsoi yhtä laajassa kirjelmässään yhtiön henkilöstöpolitiikan olevan 1800-luvulta. Asentaja Pekka Hartikainen vakuutti, että luottamusmiesten motiivit eivät olleet poliittisia ja arvosteli kirjapainonjohtaja Veikko Salmista arvellen tämän vaikuttaneen myös toimitusjohtaja Oittiseen.<sup>579</sup>

SKK oli varmaan ollutkin patriarkaalinen työpaikka, jonne oli kasaantunut paineita. Ay-johtajat käyttivät niitä hyväksi. Ehkä Mahlamäen aloittama HePo-projekti monine työryhmineen loi myös odotuksia ongelmien ratkaisemisesta hetkessä. Toisaalta tietoisuus suurista teknologisista muutoksista saattoi luoda kirjaltajissa epävarmuutta.

### **Korpilakko latomossa**

Paineet purkautuivat ensi kerran 31.10.1972, kun stereotypiaosastossa alkoi kello 15 työtaistelu, jollaisia on kutsuttu villeiksi tai korpilakoiksi. (Taitetuista sivuista puristettiin "sterrassa" matriisi, joista valettiin Ruoholahdessa rotaation painosylinterit.) *Uusi Suomi* jäi ilmestymättä. Taustalla oli kiista palkanlaskennasta, mutta työehtosopimus sovittelumenetelmiseen oli voimassa. Lain vaatimia varoitusaikoja ei ollut noudatettu, vaan tieto lakon alkamisesta tuli työnantajalle viitisen minuuttia aiemmin.

Mahlamäki otti heti yhteyttä työnantajaliittoon (GTT) ja Kirjatyöntekijöiden Liittoon. Myös jälkimmäinen myönsi kirjallisesti, että "työtaistelu on voimassa olevan työehtosopimuksen vastainen" ja Kirjaliitto "tulee tekemään voitavansa, jotta alkanut työnseisaus lopetettaisiin mahdollisimman pian". Sen jälkeen oli toki palattava neuvottelemaan itse asiasta. Työntajien mukaan laittoman lakon aikana ei neuvotella.

Kiista oli myös sd-johtoisen Kirjaliiton sisäinen – ja jos ei puoluepoliittinen, niin ainakin aatteellinen liiton perinteisen tyylin ja radikaalin uuden aallon kesken. Mahlamäen raportin mukaan

<sup>578</sup> Kirjoittajan muistitietoa. SKK:n luottamushenkilöiden kokousten dokumentit, Mahlamäen kv., USark, KA.

<sup>579</sup> Kososen, Paavolan ja Hartikaiset kirjelmät Mahlamäelle, Mahlamäen kv, USark, KA.

27 lakossa ollutta jopa kieltäytyi tulemasta työmaakokoukseen, jossa Kirjaliiton – siis heidän oman järjestönsä – edustaja olisi ollut paikalla. Yhtiön johtokuntakin kokoontui 2.11. pikakokoukseen.

Mahlamäen mukaan myös US-yhtiön muiden alojen luottamusmiehet tuomitsivat lakon. Yhtiö päätti ryhtyä heti lomauttamaan lakon takia työtä vaille jääneitä. Heitä oli runsaasti – kirjapainon ohella mm. kuljetuksissa, periaatteessa toimituksissakin. Uhattiin siis iskeä sivullisten lompakkoon – lomautus olisi tietenkin palkaton.<sup>580</sup>

Lakko kesti viisi päivää, mutta esimiesvoimin saatiin 3.11. alkaen aikaan nelisivuinen *Uusi Suomi*, jonka jakelu rajoittui Helsinkiin. Neuvottelujen jälkeen kirjaltajien palkkoja nostettiin 50 penniä tunnilta (64 nykysenttiä). Lakko saattoi vaikuttaa äskettäin aloittaneen henkilöstöpäällikön Jouko Santaholman eroamiseen 30.11.1972.<sup>581</sup>

Vajaan viikon tauko normaalin *Uuden Suomen* ilmestymisessä keskellä levikkimyyntin perinteistä loppusuoraa ja vilkasta uutisvaihetta (mm. ns. Zavidovon vuoto 31.10.) heikensi lehden mainetta tilaajien keskuudessa. Vielä pahempaa seurasi huhtikuussa 1973, vaikka HePo-projektikin oli alkanut pyöriä täysillä uuden henkilöstöpäällikön Pentti Palovaaran johdolla.

### **Yli kahden viikon pimennys**

Uusi laitton lakko alkoi latomossa 25.4.1973 ja kesti 10.5. saakka. *Uusi Suomi* ja *Kauppalehti* jäivät siis ilmestymättä yli kahden viikon ajan. Muodollisina syinä olivat kiistat palkkauksesta ja työjärjestelyistä, mutta SKP:n taistolaisen *Tiedonantaja* kertoi 5.5. syyn avoimesti poliittiseksi isolla otsikolla "Työläisten joukkoliike tukkii isonkin rahan äänitorven!". Vieressä oli pilakuva kapitalistista, jonka silinterihatussa luki "KOKOOMUKSEN PUOLUEKOKOUS". Tekstin mukaan latojien työtaistelu oli tulppana kapitalistin suussa.

Lakon kestäessä oli siis meneillään Kokoomuksen puoluekokous, jonka vaiheet eivät päässeet julkisuuteen puolueen pää-äänenkannattajassa. *Tiedonantajaa* hämmästyttivät "oikeistososdemien johtaman Kirjatyöntekijöiden liiton yhteiset lausunnot työnantajien kanssa latojien lakon laittomuudesta". Kirjaliitto sai huhtikuussa 1973 välimiesoikeudessa 7.200 markan sakon työehtosopimuksen rikkomisesta.

Edellisvuosina *Uutta Suomea* arvostelleet kokoomuslaiset Jouni Apajalahti, Sakari Haapaniemi, Pirkko K. Koskinen ja Matti Pukkio esittivät nyt puolueen jäsenlehdessä *Nykypäivässä* solidaarisuutensa US-yhtiölle kannustaen puolueväkeä merkitsemään sen osakkeita meneillään

<sup>580</sup> Jk 2.11.1972, ptk liitteineen, USark, KA.

<sup>581</sup> Jk 22.11.1972, ptk, USark, KA.

olleessa annissa. Johtokunnalle he arvioivat, että lakolla "näyttää olevan selvästi poliittisia tarkoitusperiä".<sup>582</sup>

Korpilakon välittömiksi kustannuksiksi US-yhtiön johtokunnalle kerrottiin 300.000 mk (lähes 350.000 nykyeuroa). Lakkoilijoiden palkkojen ohella lehtien painatus-, paperi- ja osin jakelukustannuksetkin jäivät tosin tältä ajalta pois eikä tilaajille hyvitetty saamatta jääneitä numeroita. Ilmoitustuotot kuitenkin loppuivat eikä toimittajia tai muita toimihenkilöitä varoituksesta huolimatta lomautettu lakon ajaksi.

Välillinen vaikutus oli varmaan suuri – kaikilla US:n tilaajilla ei riittänyt solidaarisuutta työtaistelujen kohteeksi joutuneelle lehdelle. Tilanne oli toinen kuin edellisvuoden toimittajalakossa, joka koski koko maan lehdistöä STT:tä ja vasemmistolehtiä myöten.<sup>583</sup> Yleinen kirjapainolakko oli ollut viimeksi keväällä 1967, mutta se oli koskenut myös kilpailijoita. Syksyn 1972 ja kevään 1973 SKK-selkkausten aikana *Helsingin Sanomat* ja muut sanomalehdet ilmestyivät sen sijaan normaalisti.<sup>584</sup>

### Jännitteet säilyvät

Uusia työnseisauksia ei kirjapainossa enää koettu, mutta suhteet ay-johtajien ja työnantajan välillä pysyivät US-yhtiössä kireinä. Ajan henkeä kuvaavasti Kirjaliiton luottamusmieskokouksissa vaadittiin puoluepolitiikkaa työpaikoille etenkin vaalien aikaan. Ammattiosastot irrottautuivat eri vaiheissa yhtiön aloitetoimikunnasta ja vastaavista toimielimistä – journalistien ammattiosastokin jo syksyllä 1973 HePo-hankkeesta.

Henkilöstöpäällikkö Palovaara väsyi loppukesällä 1974 saaden seuraajakseen aiemman koulutuspäällikön Martti Grönmarkin. Mahlamäen mukaan HePo-projektia olisi tullut vielä jatkaa ja 16.9.1974 johtajisto vahvisti yhtiön henkilöstöpolitiikan 16-sivuiset suuntaviivat. HePo jäi kuitenkin yhtiön kriisin pahenemisen alle.<sup>585</sup>

Jännitteiden jatkuminen näkyi US-yhtiön kolmen miehen johtajiston tavoiteohjelmassa vuodelle 1975. Päämääräksi asetettiin "eriyttää erillisiin osuusyhtiöihin kaikki sellainen toiminta, jota toteuttavat muut kuin toimittajat tai toimihenkilöt. Näin menetellen sanomalehti Uuden Suomen haavoittuvuus oman yhtiön piirissä minimoituu". SAK-laiset kirjaltajat ja autonkuljettajat haluttiin

<sup>582</sup> Jk 2.11., 22.11.1972, 7.5.1973, ptk:t, liitteinä lehtileikkeitä, kirjelmiä ym. USark, KA,

<sup>583</sup> Jk 5.6.1973, ptk, USark, KA. – Toimittajalakosta 1972 Riska-Campbell: emt. s. 369-377, Torvinen, emt. s. 38-44.

<sup>584</sup> Jk 29.8.1967, 7.5., 5.6.1973, ptk:t liitteineen, USark, KA.

<sup>585</sup> Mahlamäen kv 6.9.1973, luottamushenkilöiden kokousten ptk:t 1974-75, Johtajisto 27.8., 12.9.1974, ptk:t, USark, KA.



siis myöhemmän termin mukaisesti ulkoistaa. Työtaistelujen poliittiset syyt olisivat tosin kai vaikuttaneet myös ulkoistetuissa yhtiöissä.<sup>586</sup> Yhtiöittäminen oli ohjelmaa laadittaessa jo alkanut, kun syväpaino oli siirretty Lehtimiesten kanssa yhdessä omistettuun Helprintiin. Tosin tähän vaikuttivat ensi sijassa muut kuin henkilöstöpoliittiset syyt.

SAK-laisten mentaliteettia kuvastaa puolestaan se, että SKK:n kirjaltajien luottamusmieskokousten pöytäkirjoissa ei tyydytty paheksumaan työnantajan erilaisia tekoja, vaan niitä "paheksuttiin jyrkästi". Toisaalta jo 1975 pöytäkirjoissa valiteltiin ay-innostuksen laantumista; työpaikalla oli jopa järjestäytymättömiä työntekijöitä. Edellä kuvatuilta Suomelan-matkoiltakin puuttui jo niin osallistujia kuin järjestäjiä. Vahvistusta Kirjaliitto sai tosin organisaatiomuutoksen myötä oikolukijoista niin, että ennen SKK:n yrityskauppoja jäseniä oli 280.

Kirjaltajat havaitsivat kyllä alansa teknologian muuttuvan. Luottamushenkilöiden kokouksessa 29.12.1975 kauhisteltiin käyttöön tulevien näyttöpäätteiden säteilyä, jonka epäiltiin vaikuttavan kromosomeihin. Yhdysvalloissa ja Japanissa kerrottiin siirrytyn jo tekniikkaan, jossa latomo katoaa ja kirjaltajien työksi jää vain painaminen. Havainto oli oikea, mutta US-yhtiön seuraajassa näyttöpäätetaitoon siirryttiin sentään vasta 1993 eli *Uuden Suomen* jo kuoltua paperilehtenä.<sup>587</sup>

US-yhtiö ajautui syveneviin vaikeuksiin siis sisäisesti riitaisena. Epäilemättä tämä masensi henkilöstöpolitiikan uudistuksia ajanutta Mahlamäkeä. Kuilun partaallakaan ay-liikkeen suunnalta ei kuultu muuta kuin syytöksiä ja vaatimuksia. Ilmeisesti ei haluttu nähdä, että kun painettu *Uusi Suomi* viimein loppui 1991, irtisanottiin yli 90 toimittajan ohella pari sataa kirjaltajaa, autonkuljettajaa ja toimihenkilöä.

Ilmapiiri yhtiössä parani sentään 1970-luvun loppupuolelta alkaen. Yleisemminkin luokkataisteluinto muuttui Suomessa konsensus-ajatteluksi. Pelko työsuhdekiistoista näkyi kuitenkin kaikissa US-SKK:n saneeraussuunnitelmissa 1970-luvulla. Irtisanomisia vältettiin viimeiseen saakka. Asenteet olivat kovin erilaiset kuin myöhemmissä yt-prosesseissa US-yhtiössäkin.<sup>588</sup>

### **Kirjapainon investointitarpeet**

Työsuhderiitojen keskellä SKK:n kirjapainojen uudistussuunnitelmat etenivät. Jo 27.12.1971 yhtiön PTS-ryhmässä valmistui SKK:n saneeraussuunnitelma ideologinaan Arho. Tällöin

<sup>586</sup> Tavoiteohjelma 1975, US-SKK johtajisto 25.3.1975, USark. KA.

<sup>587</sup> Mervola 1995, s. 298 alaviite 124.

<sup>588</sup> Luottamushenkilökokousten ptk:t, Mahlamäen kv. 1975. Tavoiteohjelma 1975, Mahlamäen kv., USark, KA. Vesikansa 1994, s. 288-289

ehdotettiin mm. uutta painotaloa ja syväpainokonetta kaikkiaan 24 miljoonan markan (33 milj. nykyeuroa) investoinneilla. Myös sanomalehtien painaminen olisi uudistettu. Summa todettiin kuitenkin liian suureksi, joten 26.4.1972 valmistui karsittu ohjelma. Siinä oli mm. luovuttu uudesta painotalosta. Koneinvestonnit olisivat olleet 10 Mmk (13 milj. nykyeuroa). Arho oli erityisen kiinnostunut syväpainosta ja sen kehittäminen pysyi suunnitelmassa keskeisenä. SKK:n tuottavuutta ja ylijäämää nostamalla tuettaisiin yhtiön päätehtävää eli *Uuden Suomen* julkaisemista.

Analyysin mukaan SKK oli muodostunut erittäin laaja-alaiseksi. Kanta-asiakkaita oli paljon ja heidän kaikki tarpeensa pyrittiin tyydyttämään. [1920-luvulla hankittu kivipaino oli sentään korvattu offsetilla eli laakapainolla ja historiallinen kivipainokone jäi ruostumaan lomakoti Suomelan pihalle.] Kilpailun kiristyttyä toiminta-ajatus todettiin kuitenkin liian laajaksi. Painokoneistot olivat vanhentuneita ja suuria latomoita oli vaikea hoitaa.

Tilausten vastaanottamisesta oli SKK:ssa siirrytty 1960-luvulla aktiiviseen myyntiin ja 1970-vientiinkin, mutta omat julkaisut pysyivät pääroolissa sanomalehtipainossa ja paljolti syväpainossakin. Jälkimmäisellä oli vahvoja kilpailijoita. Sen aiempi mainekin oli rapistunut väripainatuksen korostuttua.

Strategiaksi ehdotettiin erikoistumista sanoma- ja aikakauslehtien painamiseen. Koho- ja laakapaino jäisivät "palvelupainoiksi" pääsuuntien asiakkaita varten. Latomot yhdistettäisiin, samoin reproduktio-osastot.<sup>589</sup> Syväpainon uudistaminen sekä valoladonta aloitettiin ja automaattisesta tietojenkäsittelystä sovittiin Sperry Univacin kanssa. Atk-toiminnoissa neuvoteltiin yhteistyöstä *Hufvudstadsbladetin* ja Tilgmanin kanssa.

Syksyllä 1973 SKK:n investointitarpeet täsmentyivät 12,5-13,5 miljoonaan markkaan (14-16 milj. nykyeuroa) ilman kiinteistöinvestointeja. Uutta tonttia kuitenkin suositeltiin. Strategiasta oli konsultoitu ruotsalaista Jarl-Erik Ohlssonia, joka arvioi SKK:ta hyvin kriittisesti. Liikevaihto palkollista kohden oli alhainen eli henkilöstöä oli liikaa. Hän suositteli varovaisuutta syväpaino- ja etenkin rakennusinvestoinneissa. Alalla oli jo paljon kapasiteettia, joten uusi kone vain kiihdyttäisi hintakilpailua – eli heikentäisi katteita. Konsultti suositteli sen sijaan yhteistoimintaa alan yritysten kesken eli ns. toimialarationalisointia. (Marx olisi kai viitannut keskittymisteoriaan...)

Ongelmia yritettiin ratkaista myös aloitteellisuudella eli neuvottelemalla Wärtsilän kanssa syväpainokoneen rakentamisesta pieniä painoksia varten. Yhteishanke supistui ideaksi vedoskoneen valmistamisesta syväpainoille. Uudistushankkeet joutuivat Arhon mukaan sitten "eräänlaiseen lepotilaan", kunnes ne siirrettiin 17.1.1974 johtokunnan puheenjohtajan Tauno Angervon työryhmään. Hän olisi lopettanut vanhan kohopainon heti, mutta enemmistö ajoi työrauhan takia

<sup>589</sup> Jk 9.5.1972, ptk, liitteenä muistio 26.4.1972; Arhon em. muistio 9.9.1975, USark, KA.

"pehmeää laskua". Sitä jatkui 1970-luvun lopulle saakka, jolloin yhtiöitetty, erillinen SKK lopetettiin.

Päähankkeissa eli syvä- ja sanomalehtipainojen uudistamisessa etsittiin yhteistyötä SOK:n dominoiman Yhteiskirjapainon sekä miljoonalevikkistä *Pirkkaa* kustantavan Keskon suunnalta. Arho suositteli kuitenkin keskusteluja *Hufvudstadsbladetin* kanssa – ja Angervo otti heti yhteyttä sen hallituksen puheenjohtajaan Tor-Erik Lasseniukseen. Pian mukaan tuli toimitusjohtaja Per-Erik Lönnfors.

US-konsernin ei siis uskottu pärjäävän teknologian muutoksessa yksin – oli etsittävä liittolaisia siihenastisista kilpailijoista, joilla oli samankaltaiset tarpeet. *Uuden Suomen* vaikeuksien syveneminen johti yhteistyöneuvottelujen laajentumiseen toimittamista myöten. Tähän palaan, samoin yhteisyritys Helprintin muodostamiseen syväpainoalalla.

Ennen isoja hankkeita sanomalehtipainon rotaatiokoneen rataa kavennettiin, mikä vähensi paperin kulutusta 8 %. Sivun "kutistaminen" optisesti johti tosin kasvojen ja vartalon kaventumiseen lehtikuvissa. Useimmat lukijat tätä tuskin havaitsivat – saattoipa joku ilahtuakin "laihtumisestaan".<sup>590</sup>

## Jakelukriisiin

Työsuhdekiistojen lientyessä *Uuden Suomen* jakelupulmat kärjistyivät. Molempien ongelmien vaikutus oli sama: jos lehti ei ilmestynyt tai sitä ei ainakaan saanut ajoissa, tilaajan uskollisuutta koeteltiin. Etenkin, kun vaihtoehdon – HS:n tai oman maakunnan ykköslehden – jakelu toimi yleensä paremmin.

US:n jakelua Helsingissä oli hoitanut 1951 perustettu Yhteisjakelukonttori (YJK), muualla maassa posti, jonka varhaisjakelu oli vähitellen yleistynyt. Maakuntalehdillä oli omia varhaisjakeluitaan ja ne olivat karsastaneet Helsingin lehtien omaa varhaisjakelua ydinseuduillaan. HS:lla oli pääkaupunkiseudulla oma, vahva jakelukoneisto. Lähtökohdat yhteistyölle sen kanssa olivat heikot, koska toimiva jakelu oli vahvimmalle lehdelle markkinointivaltti. Jakelupäällikkö Jarmo Pitkänen valitteli, ettei US:lla ollut neuvotteluissa Sanomain kanssa tarjota mitään.<sup>591</sup>

YJK:n perustajia olivat olleet US:n rinnalla *Hufvudstadsbladet* ja *Suomen Sosialidemokraatti*, asiakaslehtinä olivat 1970-luvulla *Kansan Uutiset* ja *Suomenmaa*. Perustajakolmikolla oli eri

<sup>590</sup> Jk 7.3., 5.4., 5.6., 5.9.1973, 20.11., 17.1., 5.3.1974, ptk:t, Arhon em. muistio 9.9.1975, USark, KA. – Arkkipainon loppuvaiheista Vesikansa 1994, s. 71.

<sup>591</sup> Tvk 14.8.1951, ptk. Pitkänen 6.8.1973, Mahlamäen kv., USark, KA. – Löyttyniemi teoksessa Suomen.sanomalehdistön historia 3 s. 367-375.

puolilla Helsinkiä yhteisiä toimistoja, joissa otettiin vastaan tilauksia ja ilmoituksia; yleislakon 1956 aikana niistä sai myös uutismonisteita. Sivutoimistot kuitenkin lopetettiin 1970-luvulla.

US:n jakelu toimi kohtuullisen hyvin 1970-luvulle saakka, mutta silloin puutteellisuudet lisääntyivät nopeasti. Lehti ei saapunut aamuvarhaisella, toisinaan ei samana päivänäkään. Lehtiyhtiön toimitusjohtajaakin pommitettiin valituksin ja vetoomuksin.<sup>592</sup> Ongelmat johtuivat osittain vaikeuksista saada jakajia korkeasuhdanteen ja työvoimapulan Suomessa – siis ennen lamaa 1975. Aika, jolloin lehtiä jaettiin pienellä palkkiolla edes joidenkin tulojen hankkimiseksi – toisinaan lapsityövoimalla – alkoi olla takana.

US:n uusi, reipasotteinen jakelupäällikkö Jarmo Pitkänen syytti postia virastomaisuudesta. Lehtien jakelumaksut postissa olivat poliittisista syistä matalat, joskin jakelukustannuksista kiisteltiin kustantajien sekä Posti- ja lennätinhallituksen kesken. YJK:n vaikeuksia taas lisäsi *Demariksi* muuttuneen *Suomen Sosialidemokraatin* siirtyminen viisipäiväisyyteen 1974, joten viikonvaihejakelun kustannuksilla oli yksi jakaja vähemmän.

Ongelmat eivät johtuneet yksin jakelujärjestelmästä. US:n toimituspäällikön Esko Muinosen johtamassa kokouksessa 13.5.1974 todettiin, että kaksi kolmesta US:n numerosta oli painossa myöhästynyt niin, että jakelussa oli tarvittu erikoisjärjestelyjä. Pienemmällä autolla oli siis usein ajettu kiinni lehtien yhteiskuljetuksen auto. Yhtenä syynä oli US:n painoksen nostaminen – kai levikintarkastuksen ajaksi – 90.000 kappaleeseen. Vaikeinta oli pohjoiseen ja keskiseen Suomeen lähtevän 1. painoksen ehtiminen yhteiskuljetukseen. (SKK:n rotaation nopeus oli käytännössä 30.000 lehteä tunnissa.) Kriittisin oli Pitkäsen mukaan Kuopion linja, jonka varassa Päijänteen itäpuolisen Suomen jakelu Kainuuseen saakka oli. Linjaa hoitanut Posti ei Pitkäsen mukaan odotellut US:n painamista, jos se oli myöhässä.

Myöhästely saattoi johtua niin toimituksista kuin kirjapainosta. Lehtipainon uusi johtaja Matti Tuhti kirjelmöi Mahlamäelle 11.6.1975, että *Kauppalehden* toimitus viivytteli tekstien antamista latomoon ajoissa ja syyllistyi vielä tolkuttomaan yliladottamiseen eli teettämään ladelmia, jotka eivät mahtuneet lehteen. Postin päiväkannossa jaettavaa *Kauppalehteä* viivytyks ei juuri haitannut, mutta ongelmat kaatuivat sen jälkeen tehtävän *Uuden Suomen* niskaan, jonka ykköspainoksen aikataulu oli muutoinkin hyvin tiukka. Viimeisen sivun oli oltava taitettuna kello 21.30 ja rotaatio käynnistyi tuntia myöhemmin. Esimerkiksi tv:n iltauutisten tai jääkiekko-ottelun tulosten ehtiminen lehteen oli siis vaikeaa – puhumatta vaalitulosista.

---

<sup>592</sup> Mm. Järvenpään kokoomuslaiset 14.11.1974, Osmo Mattila, Mahlamäen kv., USark, KA.

Synnitön ei ollut US:n toimituskaan. Tuhdin mukaan se ymmärsi silti paremmin, että jakelussa myöhästynyt lehti oli arvoton, vaikka tekstiä olisi hiottu miten kauan tai saatu viime hetken jymyuutinen.

Erilliskuljetusten lasku oli Pitkäsen mukaan pelkästään tammi-toukokuussa 1974 ollut 20.840 mk (noin 20.000 nykyeuroa). Kalleinta pidemmällä tähtäyksellä oli silti jakelun myöhästymisen sekä lehden sisällön teknisten puutteiden vaikutus US:n maineeseen.

Jakeluvalituksiin reagoitiin muutoinkin kuin pyytämällä anteeksi tilaajilta. Pitkänen lähti alkuvuodesta 1974 neuvotteluihin YJK:n yhteistyöstä Sanomain kanssa. Sieltä löytyi vastapuolen ylivoimaisesta asemasta huolimatta kiinnostusta jakaa kustannuksia; ehkä kilpailun US:n kanssa arvioitiin jo ratkenneen, jolloin jakeluvaltista voitiin luopua – tosin käypään hintaan.<sup>593</sup>

### **Yhteistyöhön Sanomain kanssa**

Kun HS:n levikki pääkaupunkiseudulla oli jo noin kymmenkertainen *Uuteen Suomeen* verrattuna, HS:n jakelukustannukset lehteä kohden olivat paljon pienemmät kuin US:n ja koko YJK:n. HS:n jakaja saattoi pudottaa lehden lähes jokaiseen postiluukkuun, kun US:n tilaajat olivat harvassa eivätkä Hbl ja muut YJK:n lehdet tilannetta paljon muuttaneet.

Neuvotteluissa päädyttiin siihen, että Sanomat hoitaa kaiken varhaisjakelun tietyillä alueilla, YJK toisilla. Maksukaava oli mutkikas; kulut jaettiin tilausten suhteessa, mutta tasoituskertoimella. Siitä ja alueiden jaosta oli tietenkin oma tinkimisensä.

Jakelukustannukset olivat ongelmien aikaan nousseet nopeasti. YJK:n kulut vuosikerralta olivat 1974 nousseet vuodessa 42 markasta (48 nykyeuroa) 57 markkaan (55 nykyeuroa) ja niiden arvioitiin 1975 ylittävän 70 markkaa (yli 65 nykyeuroa). Posti laskutti poliittisista syistä ja kustantajien lobbauksen ansiosta varhaisjakelusta omilla alueillaan edelleen maltillisesti 33 euroa (32 nykyeuroa) vuodessa. Haja-asutuksen alueilla jatkui edullinen päiväkantto kirjepostin mukana.

Lähes puolet US:n 132 markan (128 nykyeuroa) tilaushinnasta meni siis Helsingissä jakelukustannuksiin – ottamatta edes huomioon asiamiesten palkkioita ja tilaushallinnon kuluja, saati alennuksia. Paperikin maksoi. Toimitus-, painatus- ja muut levikistä suoraan riippumattomat kulut olisi siis tullut kattaa ilmoitustuotoilla. Niihin levikki vaikutti ratkaisevasti – ja siihen toimiva jakelu. Postin jakelu päiväkanossa haja-alueilla oli sen sijaan edullista – ja tämän säilyttämiseen

<sup>593</sup> Saryn jr 22.5.1974, ptk, PLA. Sanomain aineistossa ei lähtöä yhteistyöhön tarkemmin perustella. Toki se kevensi hieman kustannuspainetta myös HS:ssa. Samaan aikaan neuvoteltiin valtakunnallisista jakelujärjestelmistä Postin ja eri lehtitalojen kesken. Aluksi päädyttiin hyvin monivivahteisiin ratkaisuihin. Esim. 1976 HS jakoi myös US:n mm. Porvoossa, Nurmijärvellä ja Somerolla, Saryn jr 29.9.1976, ptk, PLA.

kannatti vaikuttaa. Tällöin voitiin argumentoida sillä, että kirjeposti oli joka tapauksessa jaettava, jolloin sanomalehtien jakaminen sen ohessa tasasi kokonaiskustannuksia.

Sopimus YJK:n ja HS:n kesken merkitsi Pitkäsen mukaan jakelukilpailun päättymistä pääkaupunkiseudulla 1.1.1975.<sup>594</sup> Silti jakeluongelmat jatkuivat. Väliaikaisia vaikeuksia syntyi tilaajarekisterin siirtämisessä US-yhtiön Univac-tietokoneelle, jonka kapasiteettia riitti sinänsä muillekin myytäväksi. Aluksi osoitetietojen muuttaminenkin hankaloitui verrattuna paperiluettelojen ja adremalevykkeiden aikaan.<sup>595</sup>

1980-luvulla päädyttiin ns. Sava-hankkeessa siihen, että kaiken varhaisjakelun pääkaupunkiseudulla hoiti Sanoma Oy, muualla joko maakuntalehti tai posti.<sup>596</sup>

Jakelu oli *Uuden Suomen* kohtalonkysymyksiä, mutta US-yhtiön johtokunta käsitteli sitä 1970-luvulla ilmeisesti vain kerran kirjaamalla em. yhteistyön Sanomain kanssa. Sanomissa ei linjauksiin tarvittu johtokuntaa, mutta Eljas ja Aatos Erkko lähtivät epäilemättä siitä, että jakelun on toimittava. *Uusi Suomi* menetti jakelukriisissä vuosia, rahaa ja ennen muuta tilaajia.<sup>597</sup>

## 5. Osakeannista kuilun partaalle

Oltuaan tasan vuoden US-yhtiön toimitusjohtajana Pentti Mahlamäki isännöi *Uuden Suomen* 125-vuotisjuhlia 12. tammikuuta 1972. Ottaessaan vastaan onnitteluja Mannerheimintie 6:n konttorissa sen väki oli pukeutunut "vanhanaikaisesti". Pääjuhla oli äskettäin valmistuneessa Finlandia-talossa. Moni piti vanhinta suomenkielistä lehteä edelleen kuolemattomana kansallisena instituutiona.

Karu todellisuus oli kuitenkin selviämässä toimitusjohtajalle. Kesäkuun 1972 alussa hän päiväsi johtokunnalleen synkän muistion. Vaikka levikin alamäki oli pysäytetty, "taloudellisen tilanteen

<sup>594</sup> Pitkänen 29.5, 6.8., 19.11.1974.. Tilaushinnoista Yleisradion PTS-elimen laskelmat 15.8.1974, Mahlamäen kv., USark, KA.

<sup>595</sup> Esim.. varatuomari Eero Raevaaran kirjeenvaihto 31.1. ja 7.2.1975. Atk.-hankkeen aineisto (Oslamo ym.), Mahlamäen kv., USark, KA.

<sup>596</sup> Löyttyniemi. em. artikkeli, SLH 3, Vesikansa 1994, s. 308-309.

<sup>597</sup> Jk 8.4.1974, ptk, USark, KA. Vrt. Sanoma Oy:n sanomalehtiryhmän johtoryhmän ptk:t 22.5.1974, 29.9.1976, PLA.

kääntymisen voitolliseksi vaatii erittäin suuria levikinlisäyslukuja, joita ei voida lyhyessä ajassa aikaansaada". Kun kustannukset toisaalta nousevat, tarvitaan "erittäin voimakkaat toimenpiteet Uuden Suomen kohdalla, joka merkitsee koko lehden luonteen muuttamista tai sen kokonaan lopettamista". Toinen tie olisi, että elinkeinoelämä "pyrkii voimakkaasti ilmoituksilla tukemaan lehteä". Myönteelliset lupaukset eivät tällöin riitä, "vaan on saatava sitovia takuita".

Yhtiön muilla tuotoilla pyritään tietenkin kattamaan *Uuden Suomen* tappioita, kunnes lehti "toivottavasti saadaan --- muuttamaan itsensä kannattavaksi". Kuitenkin "nykyisen laajuisena, nykyisellä levikillään Uusi Suomi tulee tuottamaan jatkuvasti tappiota ja yhtiömme johdon on tehtävä päätös jatkammeko nykyisessä muodossa ja pyrimme löytämään rahoittajan lehdelle vai joudummeko --- supistamaan tai lopettamaan lehden. Ilman Uutta Suomea yhtiömme välittömästi voisi tuottaa voittoa", koska vapautuvat huonetilat voisi vuokrata ja kirjapainon henkilökuntaa vähentää.

Viitattuaan kokoomuslaisten lehtien vähentymiseen 19:sta (1946) seitsemään Mahlamäki huomautti (mihin jo tv-hankkeiden osalta viittasin), että "vielä tällä hetkellä yhtiöllämme on varoja, joilla voitaisiin [löytää] ehkä kokonaan traditionaalisen kustannustoiminnan ja kirjapainotoiminnan ulkopuolella joitakin kannattavia toimintamuotoja --- takaamaan sijoitetulle pääomalle kunnollinen tuotto". Tämä vaatisi kuitenkin "periaateratkaisun".<sup>598</sup>

Mahlamäki esitti siis kovia teesejä. Hän väläytti "ainakin joitakin ratkaisevia muutoksia Uuden Suomen osalta" eli "lehden luonteen muuttamista", mutta miltei vielä selvemmin lehden lopettamista. Liiketaloudellisesti se olisi antanut jo tuolloin mahdollisuuden jakaa osinkoa, vaikka *Kauppalehden* huimasta noususta 1970-luvun lopulla tuskin osattiin vielä uneksia. Liiketaloudellisesti ratkaisu olisi ollut täysin perusteltu.

Miksei Mahlamäki uutena toimitusjohtajana kuitenkaan ajanut näkemystään vahvemmin eteenpäin? Hän olisi tuossa vaiheessa voinut vielä uhata erolla. *Uuden Suomen* lopettamisen rinnalla hän olisi voinut ainakin täsmentää, mitä "erittäin voimakkaat toimenpiteet" olisivat. (Mahlamäen muistiossa oli tosin vaihtoehtoliitteitä, jotka eivät näy säilyneen.) Jos päätoimittaja olisi haluttu vaihtaa, Mahlamäki olisi voinut sitä tässä vaiheessa vaatia. Johtokunnan piti sitä paitsi ymmärtää, ettei jo Petäjaniemen ja Riekin aikana alkanut "kauhun tasapaino" päätoimittajan ja toimitusjohtajan välillä voinut jatkua. Toisen tuli väistyä, jos yhteistä näkemystä ei syntynyt.

Mahlamäki ei pannut asemaansa peliin, vaan tyytyi toisaalla kuvaamiini US:n journalistisiin uudistuksiin. Osaksi tämä saattoi johtua osakeannista, joka toi yhtiöön pääomia. Hän saattoi myös taktikoida; omien näkemysten dokumentoinnin jälkeen olisi täysin johtokunnan ja perimmältään

<sup>598</sup> Jk 1.6.1972, ptk, liitteenä Mahlamäen muistio, USark, KA.

omistajien vastuulla jatkaa liiketaloudellisesti kannattamatonta toimintaa eli *Uuden Suomen* julkaisemista silloisessa muodossaan. Samaan tyyliin taktikoi toimitusjohtaja Risto Takala hieman ennen painetun US:n lopettamista 1991. Tai ehkä Mahlamäki oli arka asettamaan tiukkoja vaatimuksia itseään sukupolvea vanhemmille yhteiskunnan vaikuttajille?<sup>599</sup>

Radikaaleja periaatelinjauksia ei siis tehty, vaan *Uudessa Suomessa* edettiin maltillisin uudistuksin – samoin *Kauppalehdessä* ja yhtiön aikakauslehdissä. Kaapelitelevisio-hanke siirtyi pian muille ja muut uudet tukijalat jäivät heiveröisiksi. Kirjapainon investoinnit ja uudelleenjärjestelyt olivat toki mittavia.

### **Johtokunta ilmoitushankkijana**

Johtokunta tarttui kylläkin Mahlamäen vihjeeseen sitovien ilmoittelulupausten hankkimisesta. Toimitusjohtajan "kengännumero" olikin tähän liian pieni eivätkä US-yhtiön ilmoitusmyyjät olisi päässeet edes päättäjien puheille. Tauno Angervo, Lauri K.J. Tukiainen, Lauri Aho, Eero Viima ja eräät hallintoneuvoston jäsenet ottivat Mahlamäen listan mukaisesti yhteyksiä moniin yrityksiin hankkien 1972 yli 1,5 miljoonan markan (noin kahden miljoonan nykyeuron) lisäyksen ilmoituskantaan vuoteen 1970 verrattuna.

Vastaava operaatio toistettiin ainakin syksyllä 1974 noin 30:lle yritysjohtajalle – nyt Mahlamäen oman vetoimuksen muodossa, samoin 1975, jolloin viitattiin US:n rooliin yrittämisen puolustajana. Jatkuvien kerjuukierrosten järjestäminen olisi kuitenkin ollut hankalaa eikä niiden tuotto olisi yksin riittänyt turvaamaan *Uuden Suomen* tulevaisuutta. Toisaalta ns. remppajengi nojasi 1976-77 samalla tavalla tuki-ilmoitteluun – pettyen vuorollaan tulokseen.

*Uuden Suomen* suurimpia ilmoittajia olivat 1972 pääosakkaiden Tukon, Pohjolan ja KOP:n ohella Stockmann, Amer-Tupakka, Suomen Tupakka, Elanto, Korpivaara, Wihuri, Wärtsilä, Berner, Mallasjuoma, Sinebryhoff, Huhtamäki, Yhdyspankki sekä Finnair ja eräät muut matkailualan yritykset. Muun muassa Kalle Anttila, Valintatalo ja Rauma-Repola nousivat isoiksi ilmoittajiksi vasta patistelun jälkeen. Ennen sitä Elanto oli Stockmannin ja Suomen Tupakan jälkeen US:n kolmanneksi suurin ilmoittaja – tuolloin yhä pääkaupunkiseudun vähittäiskaupan mahtitekijänä, mutta ehkä myös siksi, että Elannon hallinnossa oli merkittävä kokoomuslainen vähemmistö. Osuusliikkeen ilmoittelua lienee siis tasapainotettu vasemmistolehtien ja US:n kesken (tietenkin

---

<sup>599</sup> Mahlamäen sosiaalisen epävarmuuden myönsi tämän kirjoittajalle hänen jo edesmennyt osakuntatoverinsa Unto Partanen. Kirjoittaja sai itsekkin tämän vaikutelman etenkin keskustellessaan Mahlamäen kanssa sattumoisin kahden kesken tämän syrjäyttämisen jälkeen 1977 Hyvinkään Sveitsin koulutuskeskuksessa..



HS:n ohella). Kesko tuli 1972 US:n suurehkoksi ilmoittajaksi, sen sijaan SOK:n leirin (HOK, Sokos jne) ilmoittelu oli vaatimatonta.<sup>600</sup>

Yhteenvedossa ilmoittajista vuosina 1973-75 kärjessä oli Suomen Filmikamari elokuvamainoksillaan, sen jälkeen Stockmann ja KOP. Sen ilmoittelu oli kaksi kertaa suurempaa kuin Yhdyspankin, joten ilmeisesti tässä oli "tukilisää", samoin kulutustavaroita myymättömän Rauma-Repolan huomattavasti nousseessa mainonnassa US:ssa. Muutoin kärkipäässä oli etenkin autokauppiaita ja kirjankustantajia. Tupakkamainonta oli sen sijaan ehtynyt, vaikka se kiellettiin vasta 1976.<sup>601</sup>

Myös Kokoomus joutui jatkuvasti kokemaan, että "porvari ei marssi eikä maksa", vaikka myötätuntoa olisi osoitettu niin *Uudelle Suomelle* kuin sen kannattamalle puolueelle.<sup>602</sup>

### "Valkoista paperia" ja tekstimainonnan pulma

Yhtenä *Uuden Suomen* ilmoitushankinnan keinona yleistyi 1970-luvulla US-yhtiön erilaisten hankintojen maksaminen ilmoitustilalla. Näin ostettiin konttorikoneita, matkoja ja jopa Union-öljyltä 600 litraa bensiiniä. Sittemmin Arto Tuominen ylisti toimitusjohtajana "valkoista [siis painamatonta] paperia", jota vaihdettiin kaikenlaiseen. Samalla lehdellä näytti olevan sentään jonkin verran ilmoituksia. Ilmoitusvaihdolla saatettiin kuitenkin syödä normaalin ilmoitusmyynnin mahdollisuuksia.

Ilmoittelun ehtona US:n edustajille väläytettiin usein tekstimainonnan toivetta, jollei vaatimusta. Puffiaineisto saatettiin antaa toimitukselle ilmoitusmyyjän kautta, vaikkei toimittajia sentään yleisesti otettu mukaan ilmoitteluneuvotteluun. Toisaalta potentiaaliset ilmoittajat nurisivat, jos niitä oli kohdeltu omasta mielestään väärin *Uudessa Suomessa*. Esim. Wihuri-yhtymän Sanduddin tapettitehtaan mainosmies valitteli, miten US:n remonttijutussa oli kiitelty sitä, että tapetin voi maalata (tietenkin uuden tapetin hankkimisen sijaan). Valion tiedotusjohtaja moitti vielä 1980-luvulla sitä, että US:n ruokareseptissä oli käytetty voin sijaan margariinia.

Samaan aikaan nykyinen Journalistiliitto alkoi kiinnittää huomiota tekstimainontaan, mitä pohdittiin US-yhtiössäkin. Sanomissa tällaiset paineet voitiin tiukasti torjua, vaikkei *Uudessa*

<sup>601</sup> Lista ilmoittelua *Uudessa Suomessa* 1970 ja 1972 Mahlamäen lisämerkinnöin, lista hallintoneuvostolle esitettävistä asioista 3.9.1975, Mahlamäen kirje Angervolle 21.11.1974, Mahlamäen kv, USark, KA. – Elannon poliittisuudesta ks. Komulainen artikkelissa Kapina ja konsensus teoksessa *Kapinallinen kauppa* (Kuisma ym. 2015). – Kirjoittajan kuuluessa KOP:n markkinoinnin johtoryhmään 1978-83 mainonta US:ssa oli kampanjasuunnitelmissa aina itsestään selvästi omalla rivillään.

<sup>602</sup> Vrt. Vares *Suomalaiskansallinen* 4, s. 233-234, Vesikansa 1994.

*Suomessakaan* tekstimainonta rehoittanut. US-yhtiön johtokunta oli tosin 1968 kehottanut ottamaan "kohtuullisesti" huomioon mainostajien toivomukset (vrt. ed.).

Toisaalta itse Matti Virkkunen piti siis 11.12.1972 aiheelliseksi protestoida sitä, että KOP:n Moskovian-edustuston avaamisesta oli US:ssa kerrottu vain yhdellä palstalla, kun Yhdyspankin Japanin-edustuston avaus oli saanut edellisenä päivänä kolme palstaa. Poukka vastasi KOP- uutisen olleen etusivulla. Itseironisesti Virkkunen myönsi tekevänsä kirjeellään itsensä ”enemmän tai vähemmän naurettavaksi”, mutta pääjohtajana hänen oli ”pakko kiinnittää” asiaan huomiota. ”Pakko” lienee viitannut KOP:n sisäisiin paineisiin – kilpailijan saamaan huomioon suhtaututtiin pankissa liki vainoharhaisesti.<sup>603</sup>

### **Osakepääoma kuusinkertaistetaan**

Oy Uuden Suomen pääomia päätettiin yhtiökokouksessa 18.4.1973 vahvistaa nostamalla osakepääoma 2,3 Mmk:sta 13,8 miljoonaan markkaan eli nimellisesti kuusinkertaiseksi. Samassa kokouksessa kirjattiin vuodelta 1972 peräti 5,9 miljoonan markan (lähes 7 miljoonan nykyeuron) tappio – eikä kysymyksessä ollut uudelle toimitusjohtajalle tyypillinen tapa puhdistaa pesä kerralla aiempien vuosien osin kätkeyistä tappioista, vaan kierre vain paheni.

Maksuvalmiutta paransi Kansallispankin kymmeneksi vuodeksi myöntämä 4 Mmk:n (4,5 milj. nykyeuroa) laina. Sen vakuudeksi kiinteistöjä oli kiinnitetty lisää. Kuitenkin jo 5.6.1973 kirjattiin ongelmat kausiluoton saamisessa KOP:sta. Ehkä pankin pääjohtajatasoa alempana jarruteltiin jo US-yhtiön rahoittamista. Luotoista oli negatiivisen reaalikoron aikana jatkuva ylikysyntä.

Osakeannin yhteydessä yhtiöjärjestyksestä muutettiin niin, että johtokunnasta tuli hallitus, jonka jäsenet hallintoneuvosto pääsi valitsemaan. Samalla luotiin virallinen johtajisto-porras, joka mm. nimitti ainakin muodollisesti toimittajat – toki päätoimittajan ehdotuksesta.<sup>604</sup>

Osakeanti jouduttiin markkinoimaan latomon em. korpilakon varjossa. *Uuden Suomen* ystäviin vedottiin tunteellisesti; perinteikkään lehden tulevaisuus tuli turvata. Hallintoneuvosto korosti toisaalta, että uusi pääoma oli käytettävä kirjapainon investointeihin – ei siis *Uuden Suomen*

<sup>603</sup> Leskisen raportit ilmoitusneuvotteluista 1971-72, USark He:8, KA. Tekstimainonnasta Riska-Campbell, emt. s. 268 ja kirjoittajan muistitietoa. Virkkusen kirje Poukalle 11.12., Poukan vastaus 11.12. 1972. Poukka luki kirjeen ironisesti ääneen toimitusneuvottelussa. Uutiset oli tehty tämän kirjoittajan ohjauksessa. Toisaalta sain KOP:n tiedotuspäällikkönä ja jo sitä ennen paljon kokemuksia suurten liikepankkien paranoidisesta keskinäisestä suhteesta.

<sup>604</sup> Yhtiökok. 18.4.1973, Jk 7.3., 5.4., 13.4., 5.6.1973, ptk:t, USark, KA.

tappioihin. Toki kirjapainon tuottavuuden nostaminen parantaisi myös lehden toimintaedellytyksiä.<sup>605</sup>

Yhtiöön saatiinkin uusiksi omistajiksi noin 40 yritystä ja puolen kymmentä elinkeinoelämän järjestöä sekä yksittäisiä henkilöitä, mutta avainasemassa annissa olivat suurosakkaat. Niistä aiempi pääosakas Tuko ei lähtenyt merkittävästi mukaan. Ilmeisesti se epäili varojensa sijoittamista epävarmaan ja Tukolle toisarvoiseen kohteeseen, mutta ns. T-ryhmä oli myös menettänyt asemia Keskolle. Pohjola ja Kansallispankki lähtivät sen sijaan mukaan ja vaikuttivat ilmeisesti eräiden muidenkin uusien suurosakkaiden, kuten Rauma-Repolan, Kajaani-yhtiön ja Yhtyneiden Paperitehtaiden osallistumiseen.

Jo alkusyksystä 1973 osakeannin määräaika jouduttiin pidentämään. Uuden takarajan 30.11. lähestyessä jouduttiin toteamaan, että annista oli merkitty vasta 32 %. Määräajan umpeuduttua 6.12. kerrottiin, että yhä 20 – 25 % oli merkitsemättä – ja 5.3.1974 kirjattiin jostakin syystä vielä synkempi tilanne. Anti merkittiin sentään lopulta täyteen, mutta ilmeisesti tällöin oli tarvittu sekä KOP:n painostusta että ostojen luototusta sen vaikutuspiirissä olleille. Mittavasta annista ei tullutkaan US-yhtiölle innostavaa sysäystä nousuun, vaan saatu pääoma kului nopeasti jatkuviin tappioihin – tosin kirjapainon investointien ohessa.

Osakasluettelon 5.6.1974 mukaan KOP-ryhmällä oli 27,62 %, Pohjolalla 24,45 % ja KOP-sfäärin em. suuryhtiöillä yhteensä 19,8 %, mutta Tukolla enää 5,1 % osakkeista. Kokoomuksella ja sen säätiöllä oli yhteensä 2,8 %, puolueen perus- ja piirijärjestöillä lisäksi pieniä määriä. Pienosakkailla oli yhteensä 9,2 %.<sup>606</sup> Osakeannin jälkeisessä yhtiökokouksessa 23.4.1974 Pohjolalla oli 134.984, Kansallispankilla 132.733 ja sen eläkesäätiöllä 4.334 sekä KOP:n finanssiryhmän avainyhtiöllä Rauma-Repolalla 7.000 ääntä. Tukolla oli sen sijaan vain 24.128 ja Kokoomuksen säätiöllä 11.571 ääntä. Takavuosien pääosakkaalla Uuden Suomettaren Säätiöllä oli ääniä 4.522 ja Lauri K.J. Tukiaisen perhekunnalla suurimpana henkilöomistajana 3.415 ääntä.

Valta oli siis yksiselitteisesti KOP:n ja Pohjolan akselilla, minkä ohella US-yhtiö eli Kansallispankin luototuksen varassa. KOP otti kuitenkin "suoran" edustuksen US-yhtiön hallituksessa vasta 22.4.1975, jolloin pankinjohtaja Simo Kärävä valittiin tehtävään. Samalla vaihtui lähes koko hallitus Pohjolan uuden toimitusjohtajan Jaakko Lassilan tullessa Tauno Angervon

<sup>605</sup> Hall.neuv. 16.4.1973, ptk, USark, KA.

<sup>606</sup> Jk 5.9., 20.11., 6.12.1973., 7.3.1974, ptk:t, USark, KA. Talusjohtaja Ruotsalaisen laatima osakasluettelo 5.6.1974, kirjoittajan hallussa. – Tukon asennoitumisesta kv. kauppaneuvos Pentti Kivisen kanssa. Hän oli tuolloin Suomen Tukkukauppiaiden Liiton nuori juristi.

jälkeen puheenjohtajaksi. Ehkä kuvaavasti yhtiökokous pidettiin 1974 Rauma-Repolan pääkonttorin talon Kauppakillassa eikä tavanmukaisessa paikassa Helsingin Suomalaisella Klubilla.<sup>607</sup>

### Toimitusjohtaja uupuu

Ehkä jo keväällä 1974 toimitusjohtaja Mahlamäen voimat alkoivat ehtyä. Toisaalla kuvaamani kevään 1973 kirjapainolakko oli ollut uuden henkilöstöpolitiikan ajajalle varmaankin henkinen isku. Osakeannin tahmea toteutuminen kertoi, ettei *Uuden Suomen* pelastamiseen ollut laajaa intoa – eikä ainakaan valmiutta maksaa siitä merkittäviä summia. Päätoimittajat, etenkin Pentti Poukka *Uudessa Suomessa* varjelivat reviirejään ja kirjapainon investointitarpeet olivat suuret. Jakeluvaikeudetkin kasvoivat. Pienempiä, mutta voimia vaatineita pulmia oli Uuskuva-yksikön päällikön Lippe Ranttilan maaliskuussa 1974 paljastunut 153.000 markan (inflaatio huomioon ottaen ainakin 200.000 nykyeuron) kavallus.<sup>608</sup>

Kohtuullisesta sosiaalisuudestaan huolimatta Mahlamäki lienee ollut linjaa pohtiessaan varsin yksin. Johtokunnan vanhoihin herroihin oli vaikea saada kontaktia – ja Tauno Angervo oli siirtymässä eläkkeelle. US-yhtiön markkinointijohto ei ollut alan huippunimiä ja melko äskettäin palkattu talousjohtaja Lauri Ruotsalainen siirtyi 30.9.1974 *Etelä-Saimaan* kustannusyhtiön toimitusjohtajaksi. Väliaikaiseksi talousjohtajaksi nimitettiin ekonomi Pentti Oslamo – ei viimeistä kertaa.<sup>609</sup>

Paineissa Mahlamäki pakeni alkoholiin. Vaikka sihteeri Sirkka Taristo ja muu lähipiiri peitteli ongelmaa, se näkyi niin yhtiön henkilökunnalle kuin ulkopuolisille – myös tärkeissä neuvotteluissa. Ryypiskely oli vielä yleistä niin yritysjohtajien kuin journalistien keskuudessa, mutta kriisyhtiössä siihen ei oikein ollut varaa.<sup>610</sup>

<sup>607</sup> Yhtiökok. 23.4.1975, hall.neuv. 22.4.1975, ptk:t, USark, KA. – KOP:n johtokunnan jäsen Tuure Junnila oli kuulunut US-yhtiön johtokuntaan, mutta jättäytynyt siitä sivuun 1962 protestina lehden linjalle Honka-liiton aikana. Junnila lienee koettu kuitenkin ensi sijassa näkyväksi poliitikoksi, ei niinkään pankin edustajaksi.

<sup>608</sup> Jk 8.4., 23.5.1974, ptk, USark, KA. – Ranttilan kavalluksesta on paljon asiakirjoja US-arkistossa KA:ssa. Hän oli nostanut kuvapalkkioita ym. tekaistuilla tositteilla. Kavallettu summa saatiin ainakin pääosin takaisin ja Ranttila erotettiin 25.3.1974. Tämän jälkeen Uuskuva ajettiin ulkopuolisiakin palvelevana kuvatoimistona alas ja omien lehtien kuvittaminen organisoitiin US:n toimituksen osaksi.

<sup>609</sup> Hall. 26.6.1974, ptk, USark, KA.

<sup>610</sup> Mahlamäen alkoholisoitumisesta mm. Vesikansa 1994, s. 23, Garam ym. 1992, s. 33. Kirjoittaja on mm. kantanut Mahlamäkeä sammuneena OKO:n edustussaunalla ja Hbl:n Per-Erik Lönnfors muistellut Mahlamäen saapumista humalassa toisaalla käsiteltävään tärkeään neuvotteluun. Mahlamäen seuraava esimies Matti Hurme Pohjolasta on kertonut alaisensa juomisen olleen tässä vaiheessa (1976-77) jatkuvaa.

## Stockmann pelkää leimautumista

Kirjapainon investointiohjelma täsmentyi syksyllä 1973 12,5 -13,5 miljoonaan markkaan (noin 15 milj. nykyeuroa). Siihen paneutuminen alkoi viedä päähuomion US-yhtiön johtokunnalta eikä *Uuden Suomen* moninaisiin ongelmiin riittänyt paljon aikaa. Ehkä kannan muodostaminenkin niihin oli johtokunnan useimmille jäsenille vaikeampaa kuin perehtyminen teollisiin investointikysymyksiin.

Yhtiön kaikille lehdistöille päätettiin tuki 1973 järjestää levikkikampanja ja painottaa tällöin 1.800 tehokkainta "myyjää". Perinteisestä asiamiesjärjestelmästä oltiin siis irtaantumassa.

Ilmoitusmarkkinoinnin hyvän kehityksen kerrottiin katkenneen kirjapainolakkoon. Stockmannin mainosväki oli kaiken lisäksi sanonut ilmoittelun *Uudessa Suomessa* leimaavan mainostajaa poliittisesti, joten mainontaa oli siirretty *Helsingin Sanomiin* ja *Hufvudstadsbladetiin* <sup>611</sup>

Stockmann oli ollut US:n suurin ilmoittaja 475.780 markalla (runsaat 600.000 nykyeuroa) vuonna 1972. Sen penseys oli siis vakava asia. US-yhtiössä verrattiin kauppamahdin ilmoittelua kahdessa kilpailijassa tammi-elokuussa 1973 ja todettiin Stockmannin ilmoittelun *Uudessa Suomessa* vähentyneen lähes 46 palstametriä eli peräti 42 %. Yrityksen ilmoittelu HS:ssa oli sen sijaan noussut saman verran eli noin 44 palstametrillä lähes 320 palstametriin.

Stockmann ilmoitteli siis HS:ssa viisi kertaa laajemmin kuin US:ssa. *Hufvudstadsbladetissäkin* Stockmannin ilmoittelu oli noussut noin 3,5-kertaiseksi *Uuteen Suomeen* verrattuna. Tätä oli ehkä vaikea perustella kontaktihinnalla, vaikka Hbl:n levikki Stockmannin omalla markkinointialueella ja sen tärkeissä kohderyhmissä saattoi ollakin suurempi kuin US:n.

Kun Stockmannin ongelmaa pohdittiin uudessa M-ryhmässä 5.9.1973, huomattavan pudotuksen syyksi arveltiin sitä, että US saattaa olla "poliittisesti liian ahtaasti toimitettu". Tosin aiemmin, toimituksen ja markkinoinnin pitkässä palaverissa 25.–26.1.1972 Rovaniemen Pohtimolammen Karhunpesässä oli pohdittu, että kokoomus-siteestä voisi olla markkinoinnille hyötyäkin. <sup>612</sup>

Stockmann-ongelma on kiintoisa siksikin, että yrityksen toimitusjohtaja Henrik Gestrin oli mm. Keskuskauppakamarin varapuheenjohtaja ja siten markkinatalouden puolustamisen etulinjassa. Hänen alaisensa mainosväki saattoi silti epäillä *Utta Suomea* liian oikeistolaiseksi. Tietenkin ilmoittelun karsimista *Uudessa Suomessa* saattoi perustella liiketaloudellisin syin. <sup>613</sup>

<sup>611</sup> Jk 5.9.1973, M-ryhmä 21.8.1973, ptk:t, USark, KA.

<sup>612</sup> Palaveri 25.-26.1.1972, M-ryhmän ptk 5.9.1973, USark, KA.

<sup>613</sup> Gestrinistä Vesikansa 1993, s. 296, 303, 322, 379.

## Ilmoituksia teemanumeroilla

M-ryhmä käsitteli etenkin *Uuden Suomen* teemanumeroita, jotka kytkettiin ilmoitusten myyntiin. Parhaimmillaan ne olivat journalistisesti tasokkaita. Esim. laajoihin Kotimaisen tuotannon numeroihin saatiin mainostajiksi yrityksiä, jotka eivät myyneet kuluttajatuotteita – joille siis sanomalehtimainonta työpaikkailmoittelua ja tuolloin harvinaisia osakeanteja lukuun ottamatta palveli vain imagon vahvistamista.

Teemanumerot ja -sivut sitoivat kuitenkin toimitusvoimia eikä niihin saatu ilmoituksiakaan aina odotetusti. Varapäätoimittaja Heikki Jalanti vaatikin 2.11.1973 tietoa ilmoitusmäärästä ennen toimitustyön aloittamista. Esimerkiksi tammikuulle 1974 oli suunniteltu kahdeksan teemanumeroa eli kahta viikossa.

*Helsingin Sanomissakin* oli teemaliitteitä, mutta sen toimituksen johto sai rajattua niiden määrän kolmeen vuodessa, vaikka toimituksen vahvuus oli jo yli kaksinkertainen US:een verrattuna. Liitteiden journalistiselle sisällölle asetettiin HS:ssa tiukat ehdot ja kaikki kytkennät toimituksellisen sisällön ja ilmoittelun välillä torjuttiin. HS:n toimitus saattoi siis keskittyä uutistyyöhön ja jopa tutkivaan journalismiin. Käsitettä ei tosin vielä tunnettu.<sup>614</sup>

Teemanumeroihin ja muuhunkin lehtitalon markkinointiin liittyi tekstimainonnan riski, johon Suomen Sanomalehtimiesten Liitto oli kiinnittänyt huomiota.<sup>615</sup> Toimitusjohtaja Mahlamäki asettikin US-toimitusosaston vaatiman toimikunnan asiaa selvittämään. Osmo Oittisen kaudellahan oli tässä vaadittu jopa "riman laskemista" (vrt. aik.).

Toimikunnan työstä ei ole löytynyt dokumentteja, mutta ilmeisesti vahvistettiin toimituksen jo perinteinen linja karttaa tekstimainontaa välttämättä silti yritysten ja tuotteiden nimien kertomista, jos se voitiin perustella journalistisesti. Ongelma nähtiin mm. pohdittaessa ravintola-arvostelujen aloittamista 1974, kun alan ilmoittelun US:ssa todettiin vähentyneen huomattavasti. Samaan aikaan Sanomissa tekstimainonta torjuttiin sanomalehtiryhmän päätöksellä jyrkästi.<sup>616</sup>

Yritykset seurasivat usein tarkasti, miten niitä käsiteltiin *Uudessa Suomessa* – etenkin verrattuna niiden kilpailijoihin. Rooli mainostajana, tukitilausten maksajana, US-yhtiön osakkaana tai peräti rahoittajana antoi kiinnostukseen lisämausteen, mutta aatteellisestikin saatettiin vaatia, ettei

<sup>614</sup> Sary jr 15.5.1973, ptk, PLA.

<sup>615</sup> Riska-Campbell, emt. s. 268. Artikkelin mukaan asiaa käsiteltiin "1970-luvulla paljon" SSL:n lehdessä.

<sup>616</sup> M-ryhmä ptk:t 1973-74, USark. KA.

markkinataloutta kannattava lehti arvostele elinkeinoelämää – tai ainakaan paljasta ikäviä asioita omasta yrityksestä.<sup>617</sup>

### **Todellinen levikki romahtanut**

Ilmoittelun pääongelma oli kuitenkin *Uuden Suomen* levikki ja siitä – tarkistetusta levikkiluvusta tai Kansallisen mediatutkimuksen mukaisesta lukijamäärästä – johdettu mainonnan kontaktihinta. Näissä suhteissa HS oli karkaamassa yhä kauemmas, mutta edes likimain entistä US:n levikkiä pyrittiin näyttämään virallisissa levikintarkastuksissa huippu-urheilun termiä käyttäen dopingilla.

Martti Savojärven kokoelmassa säilyneen muistion mukaan 30.3.1971 – siis pian Mahlamäen toimitusjohtajuuden alettua – *Uuden Suomen* todellinen tilauslevikki oli 55.471 kpl, mihin oli lisättävä vähäinen irtonumeromyynti sekä tietyt vapaakappaleet. Vähennystä edellisvuoteen oli peräti 4.607 kpl. Levikintarkastuksessa vuodelta 1970 oli päädytty 84.337 kappaleeseen. Eroa todellisen tilauskannan ja tarkastetun levikin välillä oli siis noin 25.000 kappaletta eli peräti kolmannes jälkimmäisestä luvusta.

Suomen Gallupin kyselyin mittaama US:n lukijamääräkin oli pudonnut 75.000:lla vuodesta 1968. *Kauppalehden* levikki oli sen sijaan noussut yli 1.300 kappaleella 22.428 tilaukseen ja lehden arvioitiin olevan "hyvässä myötätuulussa".

US:n maksetusta levikistä 26.592 tilausta eli lähes puolet oli 1971 Helsingin markkinointialueelta, jossa levikki oli kuitenkin alentunut 1.861 kpl. "Kokoomuksen ym. vapaakappaleita" eli levikkidopingia oli siellä peräti 12.497 kpl. Toiseksi suurin alueellinen levikki – 4.441 tilausta ja 2.713 Kokoomuksen ym. vapaakappaletta – oli Varsinais-Suomessa. Muutoin niin maksetut tilaukset kuin doping-jakelu jakaantuivat varsin tasaisesti koko maahan.

Signeeraamattoman muistion tietoja kerrottiin hyvin pienelle piirille eikä niihin viitattu selkeästi esim. aiemmin käsitellyssä Haikosen ryhmän mietinnössä.<sup>618</sup>

*Helsingin Sanomilla* oli hieman myöhemmin, vuoden 1974 alussa Helsingissä 124.939 tilausta (lisäystä 2.991 kpl), muualla Suomessa 171.611 (lisäystä 5.439 kpl) ja ulkomailla 1.556 tilausta

<sup>617</sup> Esim. Stig Hästö Osmo P. Karttusen ja Angervon kautta Uudelle Suomelle 4.2.1972, USkv, USark, KA. Finlaysonin toimitusjohtaja oli tyytymätön US:n tapaan käsitellä Marja-Leena Mikkolan teosta *Raskas puuvilla*. Lehti oli Hästöän mielestä mennyt kommunistien ansaan. Päätoimittaja Poukka huomautti Hästöän reagoineen vasta, kun arvostelun ilmestymisestä oli kulunut kaksi kuukautta. Liitelapussaan Angervo oli kysynyt, "olisiko mitään tehtävissä". Tapahtuma kärjisti kriitikko Tuula Ikosen aseman toimituksessa, vrt. ed. – Vrt. myös Koroman kolumni <https://www.sanomalehtimiesliitto.fi/juttuja/blogit/korona-kevaan-esiintuomia-muistoja/>. Hän muistelee yritysjohtajien yhteydenottoja US:n päätoimittajaan.

<sup>618</sup> Muistio "Markkinointi" 25.8.1971, Savojärven kokoelma, toistaiseksi kirjoittajan hallussa.

(vähennystä 243 kpl.) US:n luku koski koko Helsingin markkinointialuetta, joten itse pääkaupungissa aidosti maksettujen levikkien ero on ollut hyvinkin kahdeksankertainen ja muualla Suomessa lähes kuusinkertainen HS:n hyväksi.<sup>619</sup>

### Monenlaista lehdistötukea

Myös ilmaiseksi tai vahvalla alennuksella jaetut *Uudet Suomet* kolahtivat postiluukuista ja varmaan niitä luettiin – ilmoituksiakin ainakin vilkaisten. Sikäli mainostajia ei siis huijattu. Sitä paitsi muillakin lehdillä oli alennuskampanjoita ja uusia tilaajia tavoittelevia ilmaisjakeluitakin.<sup>620</sup> Aivan ilmeisesti *Uusi Suomi* oli kuitenkin tässä suurlehdistä omassa mittaluokassaan. Se heikensi luottamusta lehteen etenkin mainostajien piirissä – ja maksoi paljon.

Sinänsä suuryritykset olivat ilmeisesti kautta vuosikymmenten tukeneet *Uuden Suomen* ja muidenkin porvarilehtien leviämistä henkilöstölleen maksamalla tilaushinnasta alennuksia ja jopa tilaamalla ainakin avainhenkilöilleen lehtiä työsuhde-etuna tai työvälineenä – miten asian haluaa nähdä. Tästä ei US-yhtiön lähteisiin ole jäänyt ennen 1970-lukua dokumentteja; osaksi toiminta oli yhtä salaperäistä kuin elinkeinoelämän tuki puolueille.

Poliittista lehdistötukea oli puolestaan kuntien ilmoittelussa, jota suunnattiin eri lehtiin osin valtuustojen voimasuhteiden pohjalla. Ainakin tutkimuskauden jälkeen US-yhtiö maksoi tästä ilmoittelusta valtuustoryhmille paikoin jopa provision.

Poliittista tukea oli myös pellervolaisten yritysten ilmoittelussa Keskustan ja ns. E-liikkeen ilmoittelussa vasemmiston lehdissä – puhumatta 1970-luvulla käyttöön otetuista ammattiliittojen lehtiseteleistä, joilla liiton jäsen sai alennusta vasemmiston lehtien tilausmaksuista.

Valtiollista lehdistötukea on jo sivuttu US:n osalta. Se alkoi 1971 kattamatta koskaan merkittävää osaa lehden kustannuksista. Pienissä puoluelehdissä osuus oli paljon suurempi, sillä *Uusi Suomi* kilpaili HS:n kanssa tappioista paljon piittaamatta, kun varsinaiset puoluelehdet joutuivat karsimaan kustannuksiaan mm. siirtymällä viisipäiväisyyteen.<sup>621</sup>

<sup>619</sup> Sanomalehtiryhmän johtoryhmä 16.1.1974, ptk, PLA.

<sup>620</sup> Tulkinta nojaa mm. keskusteluihin median johtotehtävissä kauan vaikuttaneen Eero Saurin kanssa.

<sup>621</sup> Valtion lehtituesta Löyttyniemi SLH 3, s. 389-390. – Niin yritysten tukitilauksista kuin kunnallisesta ilmoittelusta on yksittäisiä lähteitä 1980-luvulta US:n arkistossa, ks. myös Vesikansa 1994, s. 305 ja siinä lähdeviite 22. – Kirjoittaja on KOP:n tiedotuspäällikkönä välittänyt tuhannen US-vuosikerran tilaamisen pankin keskijohdolle sekä kuulunut 1980-luvulla Kuntaliiton työryhmään, joka pohti kunnallista ilmoittelua. Etenkin SDP:n edustajalle sen saaminen puolueen lehdille tuntui tärkeältä.



## "Levikkidoping" pöytäkirjaan

Karu totuus US:n levikistä merkittiin johtokunnan pöytäkirjaan ensi kerran Mahlamäen kauden alkuvaiheessa 23.2.1972, jolloin *Uuden Suomen* todelliseksi levikiksi kirjattiin 63.000 kpl. Siinä oli – ehkä journalististen ja markkinointiuudistustenkin takia – nousua 4.177 kpl. Levikkidopingin yksityiskohdista ei ole löytynyt dokumentteja. Ilmeisesti osoitelistoja saatiin etenkin Kokoomukselta – monen jäsenen ehkä ihmetellessä, miten puolueen päälehti oli alkanut saapua tilaamatta. Mukana saattoi tosin seurata tilausmainontaa alennustarjouksineen.

Tilanteesta kerrottiin edelleen vain johtokunnalle ja muulle sisäpiirille. Vaikka pyöreitä toteamuksia levikin noususta kerrottiin rohkaisuna toimitukselle, hallituksessa 23.5.1974 US:n todelliseksi arkilevikiksi kirjattiin 57.238 kpl. Sunnuntaitilauksia oli 3.197 kpl. Maksettu levikki oli siis edelleen laskenut. "J 315-tilauksia" eli joukko- tai erikoistilauksia kirjattiin tuolloin 15.304 kpl. Näin päästiin 81.848 kpl:n viralliseen levikkiin.<sup>622</sup>

Vielä syyskuussa 1975 hallintoneuvostolle esiteltiin vain virallisia levikkilukuja – samoin tehtiin uuden, Jaakko Lassilan johtaman hallituksen vaatimassa Mahlamäen muistiossa toukokuussa 1975. Toki ainakin osa hallituksen jäsenistä lienee tiennyt tukitilausten maksajana manipuloinnista.

Sinänsä joukkotilaukset olivat levikkitarkastuksen sääntöjen sallimia lyhytaikaisia, hinnaltaan enintään 50 % alennettuja kampanjatilauksia, jotka US:lle läheiset tahot maksoivat – tai yhtiö itse perimmältään KOP:n luototuksella. Mahlamäen kirjeenvaihdon mukaan ainakin pääjohtaja Matti Virkkunen oli luvannut keväällä 1974 KOP:n tilaavan tuhat *Uutta Suomea* – avoimeksi jää, kuinka pitkäksi aikaa. Lopulta KOP maksoi 1.337 tilausta.<sup>623</sup>

## Luovutaanko dopingista?

Markkinointijohtaja Savojärvi pohti joukkotilauksia muistiossaan 1.8.1974 todeten maksetun levikin nousseen hänen ja Mahlamäen kaudella 5.179 kpl. Se oli "edellyttänyt huomattavasti tehostettuja myynti- ja mainoskampanjoita sekä erityisesti lyhyisiin jaksoihin keskittyvää suoraa myyntiä". Savojärvi arvosteli levikkitarkastusten teettämistä vain joka toinen vuosi – vastoin suurten lehtien yleistä käytäntöä. Toisaalta "kustannustason jyrkkä nousu" oli aiheuttanut sen, "ettei jatkossa tuollaiseen ilmaisjakeluun enää liene mahdollisuuksia". 20.000 kpl:n ilmaisjakelu neljän

<sup>622</sup> Jk 23.2.1972 ja 23.5.1974, ptk:t, Muistio hallintoneuvostolle esitettävistä asioista 3.9.1975; Hall 28.5.1975, Mahlamäen muistio. USark, KA.

<sup>623</sup> Kärävän kirje 4.4.1974, Mahlamäen kv (KOP), USArk, KA.

kuukauden aikana johtaisi 600.000 markan (saman verran nykyeuroina) kustannuksiin – seuraavana vuonna jo 750.000 markkaan.

Kaiken lisäksi ilmaisjakelu vaikeutti Savojärven mukaan US:n myyntityötä, koska "on käytetty mm. kokoomuksen osoitteistoa eli siis juuri niitä, joille *Uutta Suomea* pitäisi pystyä myymään". Yhteiseen jakeluun siirtyminen paljastaisi sitä paitsi todellisuuden kilpailijoille. (Lienevät sen pitkälle arvanneetkin.)

Kun edellinen levikintarkastus oli vuodelta 1972, näki Savojärvi kaksi mahdollisuutta: päätyä noin 75.000 kappaleen todelliseen levikkiin, mikä herättäisi varmasti huomiota – tai jättää levikki tarkastamatta. Maineen heikentymisen ohella se nostaisi ns. mainostoimistoalennuksen 15 %:sta 20 prosenttiin ilmoitushinnasta – eli leikkaisi ilmoitustuottoja ehkä 400.000 markalla. Samanlaista ilmaisjakelua kuin 1972 hän ei pitänyt mahdollisena.

Savojärvi suositteli rehellistä levikintarkastusta (tätä adjektiivia käyttämättä) ja levikin putoamisen perustelemista alennushintaisten tilausten karsimisella. Samalla kenttämyynnistä nyt huolehtivan SKK-kustantamon mahdollisuudet tarjota maksullista *Uutta Suomea* kokoomuslaisille "ja muille ideologisesti lähellä oleville piireille" paranisivat. Säästyvät 750.000 markkaa voi käyttää esim. "toimituksen ja jakeluverkon kehittämiseen".<sup>624</sup>

Angervon edelleen johtama hallitus päätti kuitenkin 16.9.1974 siirtää levikintarkastusta tavoitteena edellisen, siis vuoden 1972 tarkastuksen luku. Hallitusta lohduteltiin levikin (siis todellisenkin) nousulla. Levikintarkastuksessa keväällä 1975 päädyttiin sitten jokseenkin entisiin, siis "doupattuihin" lukuihin 84.684 ja sunnuntaisin 87.736 kpl.<sup>625</sup>

### **"Ilmaa" poistettiin – ja pumpattiin jälleen**

Suuressa saneerauksessa kesällä 1976 *Uuden Suomen* levikistä poistettiin sitten "ilmaa" eli noin 20.000 tilausta; myöhemmin sanailtiin, että olisi pitänyt poistaa enemmänkin. Tarkastuksessa vuonna 1976 arkilevikiksi tilastoitiin 64.919 kpl. Siitä tarkastettu levikki nousi aiemmalle tasolle 1980 ja 1988 jo lukuun 90.322 kpl. Runkolevikki eli täysin maksetut kesto- ja koko vuoden tilaukset nousi vastaavasti 56.000 kpl:sta 75.400 kappaleeseen (1984).

"Ilmaa" pääsi kuitenkin uudelleen kertymään lukuihin ja Aamulehti-fuusion jälkeen 1988 tarkastettu levikki putosi tai pudotettiin 73.284 kappaleeseen. Viimeisessä paperilehden

<sup>624</sup> Savojärven muistio 1.8.1974, toistaiseksi kirjoittajan hallussa. Keskustelut Savojärven kanssa.

<sup>625</sup> Hall 16.9.1974, ptk, Johtajisto 17.6.1975, ptk, USark, KA.

ponnistuksessa 1991 tarkastettu levikki nousi jälleen 92.147 kappaleeseen, mutta runkolevikki pysyi 77.000 kappaleessa eli jokseenkin samana kuin 1984.<sup>626</sup>

*Uuden Suomen* levikkiä pönkitettiin siis viimeistään 1960-luvun puolivälistä alkaen kyseenalaisin kampanjatilauksin ja ilmaisjakeluin. Ilmeisesti lehden "luonnollinen" peruslevikin taso oli parhaimmillaankin runsaat 70.000 kpl. Sinänsä edes täysihintainen tilaus ei aina kattanut edes paperi- ja jakelukustannuksia, vaan kate tuli ilmoittelun kautta – jos oli tullakseen.

US:n runkolevikki oli sinänsä Suomen suurimpia – ja suhteessa väkilukuun samaa tasoa kuin esimerkiksi *Svenska Dagbladetilla* tai *Neue Zürcher Zeitungilla* ja paljon korkeampi kuin vaikkapa *Die Weltillä*, *The Timesilla* tai *The Guardianilla*. Oliko silti 70.000:n uskollisen tilaajan varaan kehitettävissä kannattavuutta? Jos ei, kuka maksaisi tappion? Kysymyksiä jouduttiin pohtimaan tappiokierteen jatkuessa ja uhatessa jo US-yhtiön olemassaoloa.

### **HS ensi sijassa kaupallinen tiedonvälittäjä**

*Helsingin Sanomissa* pelkistettiin samaan aikaan muodikkaan suunnitteluajattelun hengessä lehden toiminta-ajatusta. Tavoitteena oli lukijan odotusten täyttäminen sekä hyvä taloudellinen tulos. HS:lla ei siis ollut ensi sijassa aatteellis-poliittista tehtävää, vaikka lehden "toimituksellisessa luonteessa" korostettiin kansanvaltaisuutta, oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta. Näitä tavoitteita ajettaisiin kuitenkin ensi sijassa tasapuolisella uutisvälityksellä. Tässä ero Kokoomuksen päälehteen oli siis selkeä – myös Haikosen em. työryhmän mietinnön valossa. Vasta 1980-luvun lopulla Aatos Erkko alkoi vaatia kriittisesti lehdiltä ja etenkin *Helsingin Sanomilta* "majakoiden syyttämistä". Teesi hämmensi Sanomissa niin toimitusta kuin yritysjohtoa.

HS:n levikin painopisteenä oli sen PTS:n mukaan Helsingin markkinointialue, muualla se olisi täydentävä lehti. Maakuntalehtien kanssa ei siis kilpailtaisi, kuten lentokuljetuksiin lähdeettäessä oli ajateltu – ja maakunnissa pelätty. *Uudessa Suomessa* pohdittiin vastaavaa rajausta Riuttalan em. muistiosta alkaen, mutta tätä ei julkistettu – jokaisesta tilaajasta haluttiin pitää kiinni. Postin päiväkantoonalueella tilaukset olivatkin jokseenkin katteellisia.<sup>627</sup>

<sup>626</sup> Vesikansa 1994, s. 53 ja 300.

<sup>627</sup> Sary 6.11.1974, ptk, PLA. Aatos Erkon kannanotoista 1980-luvulta alkaen mm. Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen; emt. s. 348 ja Blåfield: emt. s. 214. – Tämän kirjoittaja kysyi 1980-luvulla suunnittelukokouksessa, voiko paikallista kolariuutista kaipaavaa US:n tilaajaa kehottaa tilaamaan ao. maakuntalehden. Toimitusjohtaja Tuominen ei lupaa antanut. Tilausten myyjät saattoivat antaa katteettomia lupauksia US:n uutisten kattavuudesta.

## Kestotilaukset tulevat

Uuden haasteen – tai mahdollisuuden – *Uuden Suomen* levikkimarkkinoinnille antoi Sanoma-konsernin kehittämä kestopilausjärjestelmä. Keväällä 1974 Sanomain sanomalehtiryhmän johtoryhmälle siitä kerrottiin hyviä kokemuksia. Säästötilaukseksi tuolloin kutsuttu sopimus jatkui siis toistaiseksi, jollei sitä irtisanottu, kun siihen saakka kaikkien lehtien tilaukset oli uudistettava vuosittain tai haluttaessa lyhyemminkin väliajoin. Tämä vaati paljon työtä asiamiehiltä, joiden kautta valtaosa tilauksista oli tehty. Samalla asiamiehellä säilyi tosin tuntuma tilaajaan.

Sanomain kokemuksen mukaan markkinointi voitiin kestopilausten avulla keskittää uusmyyntiin ja ehkä tilausten lopettamisten syiden selvittelyyn vakiotilausten myllyn pyörittämisen sijaan. Samalla kestopilaukset romuttivat entisestään perinteistä asiamiesjärjestelmää. Osmo Oittinenkin oli joutunut tunnustamaan, että hänen kauan korostamansa asiamiehet möivät enimmäkseen jo kaikkia lehtiä ja vain tuloja saadakseen. Aatteellisten asiamiesten kaarti oli sen sijaan hiipumassa.

Muiden muutosten keskellä US-yhtiön oli siis uudistettava levikkimarkkinointinsa menetelmät siirtymällä pääkilpailijan perässä kestopilauksiin ja aiempaa harvalukuisempaan, mutta ammattimaiseen myyjäkuuntaan. Asiamies- termikin katosi vähitellen eikä Snellmanin päivänä pian enää jaettu ansioituneille asiamiehille *Uuden Suomen* komeaa ansiomerkkiä.<sup>628</sup>

## 7. Vaihtoehtoja etsitään tappiokierteessä

Keväällä 1974 US-yhtiön johdolle selkeni, ettei *Uuden Suomen* tappiokierrettä saisi katkeamaan siihenastisilla pehmeillä toimilla – uudistamalla lehteä, voimistamalla markkinointia, modernisoimalla hallintoa. Päinvastoin jakelupulmat ja kirjapainon investointitarpeet toivat uusia ongelmia.

Päätäjien sukupolvikin oli väistymässä. KOP:n Matti Virkkunen valmistautui siirtymään jatkoajan jälkeen eläkkeelle, samoin Pohjolan Tauno Angervo. Nimetyt seuraajat Veikko Makkonen

---

<sup>628</sup> Sary jr. 19.6.1974, ptk, PLA.

ja Jaakko Lassila eivät olleet vieraita US:n aatemaailmalle, mutta etenkin Lassila edeltäjänsä nähden jo eri sukupolvea. Tukossa Eero Viima oli vaihtunut jo 1972 Pentti Herkamaan.

Makkonen vierasti politiikkaa ja pyrki poistamaan KOP:n poliittisen maineen, johon *Uuden Suomen* tukeminen oli liittynyt. Lassila kuului 1950-luvun nuoren ekonomistipolven O-ryhmään, jonka jäsenistä moni oli avoimesti sosiaalidemokraatti. Lassila itse oli toki porvari ja vaasalaista liikemiessukua, mutta kaukana kypäräpääpapista. Hän lienee liikkunut liberaalien liepeilläkin. Herkama oli varovaisen epäpoliittinen, mikä heijastui US:n osakeannin ohittamiseen 1973.

US-yhtiön pääomistajien ykkösten rinnalla oli merkitystä esimerkiksi KOP:n johtokuntaan nousseella Simo Kärävällä, joka valvoi US-yhtiön paisuvaa luototusta. Hänet valittiin pian sen hallitukseen ensimmäisenä KOP:n johtokunnan jäsenenä Juhani Arajärven ja Tuure Junnilan jälkeen. Kärävä oli kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista, mikä ilmeni sittemmin luottamustoimissa Sotaveteraaniliitossa.<sup>629</sup>

### **Yhteistyöhön Hbl:n kanssa?**

Pohjola-yhtiön uudessa pääkonttorissa Niemenmäessä pidettyä US-yhtiön hallituksen kokousta 26.6.1974 isännöi jo Lassila, vaikkei hänellä ollut vielä virallista asemaa US-yhtiössä. Ruotsalaisen konsultin Olssonin tilannearvio oli synkkä – aikaa oli enää vähän. Graafisilla markkinoilla oli ylikapasiteettia, joten viennin mahdollisuudet olivat heikot. Syväpainoon kannatti investoida, mutta US-konsernissa olisi vähennettävä yli 400 henkeä. Toisaalta talossa oli "latentti lakkoriski".

Ennen muuta konsultti suositteli yhteistyötä Hbl:n kanssa lehtipainossa sekä Otavan kanssa syväpainossa. Aiemmin sanomalehtipainot olivat vieroksuneet yhteistyötä aikataulu- ja teknisistä syistä. Toimituksen oli oltava latomon kyljessä ja omalle lehdelle oli annettava uutistuoreudessa ratkaisevat illan ja yön työtunnit. Rotaatiokone saattoi tällöin pyöriä vain muutaman tunnin vuorokaudessa, jos sille ei ollut paljon muita käyttäjiä kuin yhtiön päälehti. SKK:ssa painettiin toki illan suussa *Kaupparehti* ja eri väleissä muiden kustantajien lehtiä, kuten pitkään *Kotimaa*. Kahden aamulehden – esim. US:n ja Hbl:n – painaminen peräkkäin tai edes vuorotellen olisi sen sijaan ollut hankalaa sekä vierasta perinteiselle ajattelulle.

US-yhtiön hallitus hyväksyi jo 16.9.1974 periaatteessa yhteistyön *Hufvudstadsbladetin* kanssa. Tuli tutkia, voisiko siihen ryhtyä jo nykyisissä kiinteistöissä – siis Hbl:n perinteisessä Forum-

<sup>629</sup> Henkilöistä esim. Suvanto-Vesikansa (toim.) 2002, mm. s. 11-36 ja 149.-157, Kuisma 2004. s. 272-274, 318-319. Vrt. myös Veikko Makkosen artikkeli KOP:n Taloudellisessa katsauksessa 1/1979 (tämän kirjoittajan luonnosteleva). Kirjoittaja keskusteli perusteellisesti KOP:n roolista Makkosen kanssa kahden tultuaan 1978 KOP:n tiedotuspäälliköksi. Vrt. myös Lassila 1993 sekä ao. elämäkerrat Kansallisbiografiassa.

korttelissa Mannerheimintiellä sekä US-konsernin Ruoholahden painotalossa. Samoin neuvoteltaisiin Yhteiskirjapainon (YKP) kanssa lähinnä koho- ja laaka- eli ns. siviilipainoista.

Hbl:n kirjapainoa johtaneen dipl.ins. Rainer Toiviaisen muistion mukaan toimitusten tekstit naputeltaisiin siististi sähkökirjoituskoneella ja luettaisiin sen jälkeen optisesti. Siihen asti oli käytetty mekaanisia kirjoituskoneita ja liuskoja oli korjailtu käsin sekä liimattu toisiinsa; jokaisen toimittajan pöydällä oli pitkät sakset ja liimapullo. Faktorit nurisivat toisinaan, että teksti oli "käsin kirjoitettu ja koneella korjattu" – sekä liimausten jäljiltä paksu kuin pahvi. 1970-luvun alussa SKK:ssa otettiin käyttöön sentään mittaliuska (30 riviä à 60 lyöntiä), vaikka muuan toimittaja pelkäsi sen rajoittavan luovuutta kääntäen paperin nurin. Paperilta optisesti luettu (skannattu) teksti olisi nyt siirtynyt hetkessä tietokonejärjestelmään ja tullut sieltä valoladelmäpalstana. Taitto eli asemointi olisi ollut edelleen käsityötä.

Hbl:n painokone vuodelta 1964 oli uudempi kuin SKK:n rotaatio vuodelta 1952, mutta molempien kustantajien koneet olisi piakkoin vaihdettava. Painomenetelmänä muistiossa pohdittiin niin offsetia, syväpainoa kuin nyloprintiä eli kohopainon seuraajaa. Koneeseen olisi liitettävä sisäänpistolaite, kun liitteet oli siihen asti lisätty lehtiin käsin melkoisella avustajajoukolla.

Rotaatio sijoitettaisiin uuteen taloon keskustan ulkopuolelle lähelle Sanomain jakelureittiä. Investoinnin hinnaksi ilman kiinteistökustannuksia arvioitiin 33 milj. mk (saman verran nykyeuroina). Tuottavuus ja painotyön laatu paranisivat huomattavasti. Siirtymävaiheessa Hbl voitaisiin painaa SKK:n koneella. Hbl:n vain kymmenvuotias kone voitaisiin myös siirtää Ruoholahteen. Kumppanina pohdittiin myös *Maaseudun Tulevaisuutta*, jolla oli oma paino Simonkadulla. MTK:n laajalevikkisen lehden painatus siirrettiin kuitenkin 1979 Sanomain painokeskukseen Martinlaaksoon. Sinne siirtyi sittemmin myös Hbl US-neuvottelujen päätyttyä tuloksetta.<sup>630</sup>

Yhteistyölle nähtiin vaihtoehtona siis Hbl:n painamisen siirtäminen SKK:lle. Arho suositteli 1975 kuitenkin lehtitalojen yhteistä painoyhtiötä, jonka pääomaan kumpikin sijoittaisi "suunnilleen samanarvoiset" kalustonsa ja perushankintoihin molemmat lisäksi miljoona markkaa. Tilat vuokrattaisiin Ruoholahdesta US-konsernilta ja sinne siirrettäisiin kevääseen 1976 mennessä niin US:n latomo ja levynvalmistus ("sterra") kuin Hbl:n rotaatio ja postituskoneisto. Hbl:n toimituksen

<sup>630</sup> Hall 26.6., 16.9.1974, ptk:t liitteineen, USark, KA. Vrt. Lönnfors 1986, s. 67-68, 91-105. Hän käsittelee laajasti Hbl:n ja Sanomain painosuhteita, mutta sivuuttaa kirjassaan US-neuvottelut jakelukysymystä lukuun ottamatta. Sen sijaan Häikiö nojaa Helsingin kaupungin historiassa vahvasti Lönnforsin aineistoon vertaillen US:n ja Hbl:n strategioita. Tähän palaan. Lönnfors kertoi keskustelussamme 4.10.2020 visioineensa jopa Hbl:n ja US:n yhteistoimitusta viemättä ideaa kuitenkaan eteenpäin. – *Maaseudun Tulevaisuuden* painamisesta ks. Teräväinen 2016, s. 225-227. Vuonna 2005 lehden painatus siirtyi Keski-suomalaisen konserniin.

siirtyminen US:n uusien toimitustilojen kylkeen mahdollistaisi toimitusten yhteisen tietokoneverkon; molemmilla taloilla oli Univac-kone. Rainer Toiviainen kutsuttaisiin toimitusjohtajaksi.

Aluksi molemmilla lehtitaloilla olisi oma latomo, mutta muutaman vuoden kuluttua ne yhtyisivät. Arho kaavaili myös jakelun ja kuvapalvelujen yhdistämistä. Ilmeisesti hän ei nähnyt operaatiossa kieliongelmiä. Tekstejä ei tosin enää naputeltaisi latomossa uudelleen.<sup>631</sup>

Syväpainon siirryttyä Helprintiin (tähän palaan) kaavailtiin Hbl:n kanssa yhteisen sanomalehtipainon sijoittamista Helprintin viereen Herttoniemeeseen. Pohdittiin myös sanomalehtipainon liittämistä suoraan Helprintiin. Kaikki suunnitelmat raukesivat "remppajengin" saatua vallan 1976 US-yhtiössä ja suunnatessa reitin eri suuntaan – aluksi painamisen jatkamisena Ruoholahdessa, sitten Suomalainen Lehtipaino Oy:n muodostamisena ja toimitalon rakentamisena Vantaan Kaivokselaan.<sup>632</sup>

### **Olisiko Hbl:n tie ollut vaihtoehto?**

Neuvottelut vuosina 1974-75 US-konsernin ja Hbl:n yhteisestä lehtipainosta ja muustakin, jopa toimitusten yhteistyöstä olivat kauan vain pienen piirin tiedossa. Tämän kirjoittaja ei asiaa tuolloin tuntenut ja vielä 1994 lisensiaattityössäni viittasin siihen vain ohimennen. Vielä vähemmän neuvotteluista kertoi Johanna Garam US-pamfletissaan 1992, vaikka hänellä olikin ilmeisen hyviä lähteitä lähinnä aiemmassa työpaikassaan Pohjola-yhtiössä.<sup>633</sup>

Myös Hbl:n toimitusjohtaja Per-Erik Lönnfors kuittasi siis US-neuvottelut kohutuissa muistelmissaan vähällä. Sen sijaan Martti Häikiö vertailee Helsingin kaupungin historiassa laajasti US:n ja Hbl:n ratkaisuja nojaten tämän kirjoittajan lisensiaattityön rinnalla Lönnforsin aineistoon. Kuitenkin Häikiökin sivuuttaa vähällä lehtitalojen neuvottelut 1974-75. Sen sijaan hän katsoo, että Hbl ymmärrettiin tuolloin saneerata, kun *Uutta Suomea* tehtiin loppuun saakka kovin kalliisti.

Toteamus pitää paikkansa – mutta US oli aivan eri kilpailutilanteessa kuin Helsingin ainoa ruotsinkielinen yleislehti. (*Arbetarbladet* ja *Ny Tid* voidaan 1970-luvulla jo tässä sarjassa sivuuttaa.) US:n tilaaja vertasi lehteään aina *Helsingin Sanomiin*. Jos ilmoittaja puolestaan tavoitteli vauraita ruotsinkielisiä, oli käytettävä *Hufvudstadsbladetia*. Sen sijaan US ei ollut enää markkinajohtaja edes johtavan luokan piirissä. "Ankkalammikossa" "Husista" tuettiin myös aatteellisista syistä.

<sup>631</sup> Hall 13.8.1975, ptk, liitteenä Arhon muistio, USark, KA.

<sup>632</sup> Hall 28.5.1975, Mahlamäen muistio, USark, KA. – Vuoden 1976 jälkeisistä painatusjärjestelyistä Vesikansa 1994, s. 70-71, 87-88, 127, 138.

<sup>633</sup> Vesikansa 1994, s. 24; Garam ym. 1992.

Sinänsä Osmo Oittinen oli aloittanut US:n saneeraamisen jo 1968, jollei aiemmin – mikä lienee vauhdittanut levikin laskua. US:lla olisi saattanut olla eri vaiheissa "alatie vaihtoehto" eli samankaltainen reitti kuin esim. *Suomen Sosialidemokraatilla*, mutta tuskin *Uutta Suomea* olisi sen jälkeen voinut rinnastaa monipuolisuudessaan edes *Hufvudstadsbladetiin*, saati *Helsingin Sanomiin*.

Saneerauksesta huolimatta Hbl joutui jo 1980-luvun lopulla uusiin vaikeuksiin. Sen jälkeen lehden elämä on ollut yhtä turbulenssia jatkuvine toimitusjohtajien ja päätoimittajien vaihdoksineen.<sup>634</sup>

US-konsernilla ja Hbl:llä oli kuitenkin 1974 vahva yhteinen intressi eli selviytyminen kirjapainotekniikan muutoksessa. Yhteistyöneuvotteluja käytiinkin perusteellisesti. Ymmärrettävästi ne salattiin; tieto olisi varmaan hämmentänyt mielialoja molemmissa lehtitaloissa ja niiden liepeillä. "Ankkalammikossa" ehkä jopa enemmän kuin fennomaanien perillisten keskuudessa.

Sittemmin varhemmat, Hbl-yhteistyöhön perustuneet *Uuden Suomen* pelastushankkeet ovat jääneet toteutuneen vaihtoehdon eli ns. remppajengin toiminnan varjoon. Sehän lähti US:n ilmestymisestä valtakunnallisena, seitsenpäiväisenä, varhain jaettuna täyden palvelun lehtenä, kuten kanonisoitu määritelmä kuului. Samoin lehtipainoon sekä *US-Kauppalehti* -pariin karsitun US-konsernin ydin jäi jäljelle itsenäisenä – laajentuakseen sittemmin monissa vaiheissa.

### **Neuvottelut Hertson ja YKP:n kanssa**

Hbl-keskustelujen rinnalla neuvoteltiin SKK:n syväpainosta – ei kuitenkaan Otavan, vaan Herttoniemen Syväpaino Oy:n eli Hertson kanssa. Kuten pääluvussa II kuvattiin, se oli alun perin osin *Uuden Kuvalehden* hanke, josta Ilmari Turja pian luopui. Keskeinen osakas ja asiakas oli ennen muuta *Apua* kustantanut A-Lehdet. Vuosina 1972-73 se, pellervolaiset tahot ja muut osakkaat olivat myyneet Hertson Urpo Lahtisen Lehtimiehet-yhtiölle, joka tunnettiin ennen muuta *Hymystä*.

Neuvotteluja Hertson ja US/SKK:n yhteistyöstä kävi hallituksen puheenjohtaja Angervo itse yhtenä viimeisistä toimistaan US-yhtiössä. Hbl- ja Hertso-neuvottelut sivusivat siis toisiaan, kun pohdittiin sanomalehtipainon sijoittamista syväpainon viereen myöhemmän Herttoniemen metroaseman lähelle. (Nyt paikalla on Megahertsin kauppakeskus.)

---

<sup>634</sup> Häikiö 2015, s. 292-308. Häikiö kuului 1980-luvulla US:n toimitukseen ja saattoi näin seurata läheltä lehtiyhtiön rahankäyttöä. Lönnfors 1986, s. 87-104, 123-124. Hbl:n myöhemmistä vaiheista ks. Staffan Bruun 2018, s. 140-146, 222-232, 237-319.



SOK:n dominoiman Yhteiskirjapainon (YKP) kanssa US-SKK neuvotteli puolestaan laaka- eli offset-painostaan. Sanomalehti-, syvä- ja laakapainoille kaavailtiin mm. yhteistä jälkikäsitteilyä eri omistajista huolimatta. Neuvottelujen vakavuudesta kertoi SOK:n pääjohtajan Martti Mustosen ja KOP:n Matti Virkkusen informointi. Sitten YKP oli Kaivokselaan siirretyn US:n toki hidas varapaino teknisen häiriön varalle. Sitä ei kuitenkaan jouduttu tähän tehtävään käyttämään testausta enempää. Ns. siviilipainosta neuvoteltiin myös perinteikkään Tilgmanin kanssa.<sup>635</sup>

Joulun jälkeen 27.12.1974 päädyttiin syväpainosta esisopimukseen Lehtimiesten kanssa. Sen mukaan Lehtimiehet sijoittaisi yhteiseen Helprint-yhtiöön laskennallisesti 35 Mmk eli Herttoniemen painotalon ja SKK runsaat 11 Mmk eli aiemman syväpainokoneensa. Jos Herttoniemeen sijoitettaisiin parin vuoden kuluttua myös uusi sanomalehtitiraatio, tarvittaisiin kaavailun mukaan G.W. Sohlbergin omistama aiempi Tienhaaran kattohuopatehtaan tontti. (Suunnitelmien muututtua se oli 2010-luvulle saakka paljolti joutomaana.) Yrityskokonaisuudessa oli "ylimääräistä" työvoimaa 120 henkeä, mutta sen arveltiin vähenevän luonnollisella poistumalla ilman irtisanomisia. Investointitarve olisi 15-16 Mmk (saman verran nykyeuroina), toisaalta Ruoholahdesta vapautuisi tilaa Lönnrotinkadulta siirrettäville yksiköille, kuten toimituksille.

Helprint aloitti kirjanpidollisesti jo 13.1.1975 ja SKK:n koneet siirrettiin nopeasti Herttoniemeen. Sekä Lehtimiehillä että Oy Uudella Suomella oli osakkeista 45 %, loppu 10 % oli Rauma-Repolalla, mitä perusteltiin teknisellä taitotiedolla. Noin 190 SKK:n palkollista siirtyi Helprintiin. Kuvio jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi.<sup>636</sup>

## **Kivitaloja myydään**

Yhteistyöneuvottelujen venyessä *Uuden Suomen* tappiot jatkuivat. Vuoden 1974 alijäämäksi todettiin noin 15 miljoonaa markkaa, vaikka poistot jätettäisiin tekemättä. Rahoitustilannekin todettiin kireäksi, vaikka lama ja Mauno Koiviston tiukka rahapolitiikka olivat vasta edessä. Uutta osakeantia ei enää pohdittu ja kiinteistöt alkoivat olla savupiippuja myöten kiinnitettyinä lainojen vakuudeksi. Oli siis ryhdyttävä myymään omaisuutta eli ensi vaiheessa kivitaloja.

US-SKK:n perinteinen toimitus- ja painotalo Lönnrotinkadun ja Yrjönkadun kulmassa myytiin huhtikuussa 1975 Suomen Työnantajain Keskusliitolle 30 miljoonalla markalla. Tämä oli Tauno Angervon viimeinen suuri nuijanlyönti US-yhtiön hallituksessa.<sup>637</sup> Kauppa pakotti US:n ja *Kauppalehden* toimitukset ja latomon siirtymään Ruoholahteen, jossa syväpainon muutto vapautti

<sup>635</sup> Hall. 15.10., 18.11., 27.12.1974, ptk:t, USark, KA.

<sup>636</sup> Hall 27.12.1974. ptk, Mahlamäen muistio Kärävälle 3.4.1975, USark, KA.

<sup>637</sup> Hall 21.1., 11.3., 10.4.1975 ptk, USark, KA.

tilaa. Protestit pitkästä etäisyydestä ydinkeskustaan eivät enää auttaneet – ja muuton toteuduttua kesällä 1976 uudet tilat todettiin käyttökelpoisiksi. Merimiesravintolana tunnettu *Kannas* korvasi toimittajille *Pressiklubin* ja muut ydinkeskustan jutustelupaikat.<sup>638</sup>

### **Lassila aloittaa räväkästi**

Hallituksen uusi puheenjohtaja Jaakko Lassila alkoi urakkansa kokouksessa 9.5.1975 räväkästi. Siirryttyään Suomen Pankista uudelle alalle hän oli ollut penseä ottamaan tehtävää vastaan – ja hämmästellyt, miten innokas Angervo oli luopumaan US-yhtiöstä, vaikka piti kiinni muun muassa Kajaani-yhtiöstä. Muistelmissaan Lassila katsoi, ettei US-yhtiön hallitus "katastrofaalisesta tilanteesta huolimatta ollut ryhtynyt mihinkään toimiin asiantilan korjaamiseksi". Tässä hän sentään hieman liioitteli.<sup>639</sup>

Hallitus vaati toimitusjohtaja Mahlamäeltä kirjallista muistiota tilanteesta. Vaatimuksen takana saattoi olla etenkin KOP:n Kärävä, joka rakasti kirjallista ilmaisua – pilkuttaen väitteen mukaan paitsi lähtevän myös saapuvan postin. Hän saikin jo 3.4.1975 lähetillä Kämpiin viedyn Mahlamäen muistion. Sen mukaan yhteisen sanomalehtipainon rakentaminen Hbl:n kanssa mahdollisesti Herttoniemeen oli "periaatteessa" hyväksytty, mutta vaikeutena oli – odotetusti – lehtien samanaikainen ilmestyminen.

Hbl:n levikki oli tosin alueellisesti keskitetympi kuin koko valtakuntaan levinneen US:n, mutta epäilemättä myös Hbl haluttiin saada ajoissa tilaajille Pohjanmaallekin. Lehtiä ei siten voinut niiden kilpailuasemia vaarantamatta painaa peräkkäin ja hankalasti vuorotellenkaan. Latomossa työpaine kaksinkertaistuisi ennen teknologian rajua muutosta – yhteistä aineistoa ei kielisyistä voinut kuvitella. (Visio tekstien optisesta lukemisesta eli skannauksesta ei koskaan toteutunut.) Postin päiväkanossa ollut *Kauppalehti* painettiin sen sijaan ennen *Uutta Suomea*; metallilatomossa hankalatöinen pörssitaulukko oli lehdille yhteinen. Hbl-yhtiön iltapäivälehti *Nya Pressen* oli lopetettu helmikuussa 1974.

Mahlamäen mukaan US-yhtiön lainarazitusta oli kevennettävä myymällä Lönnrotinkadun kiinteistö. Lainoja oli 31.3.1975 KOP:sta yli 32 Mmk ja Ilmarisesta 400.000 mk – jälkimmäinen erä ilmeisesti tel-järjestelmän ns. takaisinlainausta. Samalla US:n toimitusta saneerattaisiin – "kuitenkin niin, ettei lehden valtakunnallinen leima siitä kärsi". Kirjapainon teknisillä parannuksilla saadaan säästöjä "siinä määrin, että sanomalehti Uuden Suomen tappio tulisi liikkumaan noin 2-4 miljoonan markan välillä vuosittain". Tämä pystyttäisiin kattamaan vuokrilla, sisaryhtiöiden voitoilla ja muun

<sup>638</sup> Kirjoittajan muistitietoa.

<sup>639</sup> Lassila 1993, s. 159-166, 171.

kustannustoiminnan tuotoilla. Aivan lähimpinä vuosina toiminta olisi kuitenkin todennäköisesti tappiollista ja kausiluottoja tarvittaisiin.<sup>640</sup>

Mahlamäki oli siis näkemyksissään konkreettinen, mutta jotenkin toiveikas. Ehdotetuilla toimilla US-yhtiön tappio pysyisi hänen silmissään siedettävänä ja voiton puolellekin päästäisiin jossakin tahdissa. Kysymys oli siitä, mitä omistajat ja taustavoimat olivat valmiita maksamaan *Uuden Suomen* poliittisesta vaikutusvallasta, ehkä perinteistäänkin. *Kauppalehden* tulevia voittoja ei sen sijaan nähty.

Toki – kuten Mahlamäki oli jo 1972 vihjannut – omistaja voisi lopettaa tai myydä lehdet sekä kirjapainot ja tienata jäljelle jäävillä kiinteistöillä, mutta tähän vaihtoehtoon hän ei enää palannut. Näinä vuosina lähinnä ATK-hanketta US-yhtiössä hoitanut Pentti Oslamo sai tosin Kansallispankin asiantuntijoilta arvion US-yhtiön kiinteistöomaisuudesta. Sen arvoksi vuoden 1975 alussa arvioitiin noin 59 miljoonaa markkaa (saman verran nykyeuroina). Siitä Mannerheimintie 6:n arvo oli noin 10 Mmk, Lönnrotinkatu 4:n vajaat 20 Mmk ja Ruoholahden kiinteistöjen noin 27 Mmk. Lisäksi oli kolmen Mmk:n arvoinen henkilökunnan asuintalo Haagassa.

Jäljelle jääneissä kiinteistöissä oli kiinnityksiä jo 23,6 Mmk, joten Lönnrotinkadun kiinteistön jo päätetyn myynnin jälkeen US-yhtiöllä oli julkaisuoikeuksia ja osakesalkkua (mm. Rautakirjan osakkeita) lukuun ottamatta kiinnitettävää omaisuutta alle 20 Mmk. Eli siihen astisella tahdilla runsaan vuoden tappioiden verran.<sup>641</sup>

## Muistioita syntyy

Mahlamäen ensimmäinen näkemys ei tyydyttänyt uutta hallitusta, vaan kokouksessa 28.5.1975 vaadittiin lisäselvityksiä. Päätoimittajatrio esitteli puolestaan 10.6. US:n toimituksen tilannetta. Erilaiset tilannekatsaukset jatkuivat kokouksissa 17.6. ja 13.8. Lassilan tiimi yritti siis perehtyä perusteellisesti niin ongelmiin kuin niitä hoitaviin henkilöihin.

Syksyn alkaessa tilanne päätettiin esitellä hallintoneuvostolle. Samalla perustettiin työryhmä Lassila-Kärävä suunnittelemaan US:n saneerausta sihteerinään Mahlamäki ja pysyvänä asiantuntijana Poukka. Tuli pohtia mm. ongelmalliseksi luonnehdittua suhdetta Kokoomukseen.

<sup>640</sup> Hall. 9.3.1975, ptk, Mahlamäen kirje Kärävälle 3.4.1975, USark, KA. – Kirjoittaja oli Kärävän läheinen alainen KOP:ssa 1978-83 ja sittemmin hänen kanssaan paljon tekemisissä etenkin Sotaveteraani-lehden toimitusneuvostossa.

<sup>641</sup> KOP:n arvio kiinteistöistä 5.8.1975/ PO, USark, KA. Lönnrotinkatu 4:n arvo oli noin 10 Mmk pienempi kuin siitä saatu kaappasumma. Erotusta voi osin pitää STK:n tukena US:lle, eihän kilpailevia tarjouksia edes pyydetty. Liiketoimi lienee tosin ollut pitkällä tähtäyksellä edullinen STK:lle. Kiinteistössä on nykyään St. George-hotelli.

Puheenjohtaja Holkeri oli paikalla tässä hallituksen kokouksessa, mutta ei siis kuulunut työryhmään.<sup>642</sup>

Lassilan tartuttua asioihin US-yhtiössä tehtiin runsaasti muistioita eri vaihtoehdoista. Myös neuvottelut Hbl-yhteistyöstä jatkuivat korkealla tasolla Lassilan osallistuessa niihinkin. Näihin ehdotuksiin palaan, koska ne kertovat US:n toteutumattomista vaihtoehdoista.

Mitkään US-yhtiön toimivan johdon ehdotukset eivät sytyttäneet Lassilaa eikä hän niihin US-osuudeltaan suppeissa muistelmissaan edes viittaa. Sen sijaan Lassila kertoo kutsuneensa Pohjolaan elinkeinoelämän edustajia muun muassa kuulemaan *Svenska Dagbladetin* tuoreesta pelastamisesta. (Tämä tapahtui tosin vasta 1977.) Ns. remppajengin muodostamiseen johtanut prosessi alkoi puolestaan Lassilan pyydettyä 1.12.1975 lounasvieraikseen Pohjolaan Kärävän sekä vasta perustetun Teollisuuden Keskusliiton toimitusjohtajan Timo Laatusen. He listasivat yritysjohtajia, joihin kannattaisi olla yhteydessä *Uuden Suomen* pelastamisessa.<sup>643</sup>

### Viisipäiväisyyteen?

US:n ja *Kauppalehden* päätoimittajat saivat 19.12.1975 yhtiön hallitukselta toimeksiannon laatia suunnitelman viidesti viikossa ilmestyvästä *Uudesta Suomesta*, johon yhdistettäisiin *Kauppalehti*. Olisi siis edetty samaa tietä kuin mm. *Suomen Sosialidemokraatti* hieman aiemmin.

Päätoimittajat katsoivat muistiossaan 12.1.1976, ettei viisipäiväisyys poistaisi hallituksen toimeksiannossa edellytetysti *Uuden Suomen* tappiollisuutta levikin laskiessa ehkä 35.000 tilaukseen. Päätoimittajat ehdottivat sen sijaan toimituskulujen supistamista ja etenkin ilmoitusmyynnin palauttamista vuoden 1970 tasolle eli kahdeksaan palstakilometriin. Se oli pudonnut 1975 vain kuuteen kilometriin, mikä merkitsi viittä miljoonaa markkaa vuodessa.

Päätoimittajat ehdottivat satoihin yrityksiin ulottuvan tuki-ilmoittelun hankkimista. He eivät lähemmin hahmotelleet sen toteuttamista, mutta ehkä yhteiskunnallisen ilmapiirin uskottiin suosivan nyt hanketta; Elinkeinoelämän Valtuuskunnan EVA:n perustaminen hieman aiemmin oli symboloinut porvarillista vastahyökkäystä 1960-luvun vasemmistoaallon jälkeen. Myös "remppajengi" nojasi tuki-ilmoitteluun, mutta joutui siinä paljolti pettymään.

<sup>642</sup> Hall 28.5., 10.6., 17.6., 13.8., 3.9.1975, ptk:t, USark, KA.

<sup>643</sup> Lassila, emt. s. 160. Lassilan haastattelu 1992. Kirjoittajasta tuntuu, että ko. haastattelua varten laatimani kysymysluettelo ja haastattelun purettu teksti vaikuttivat pian tämän jälkeen ilmestyneisiin Lassilan muistelmiin, joiden pääpaino on tietenkin muualla kuin Uudessa Suomessa. Tosin lehtiyhtiön hallituksen puheenjohtajuus vaikutti niin Lassilan imagoon kuin hänen hankalaan suhteeseensa Sanoma-konsernin valtiaaseen Aatos Erkkoon. Ks. Vesikansa 1994, s. 27-28, Jensen-Eriksen - Kuorelahti: emt. s. 333-334.

Toimituskuluja oli 1970-luvun alun pienen satsausvaiheen jälkeen jo supistettu etenkin karsimalla pääosa aluetoimituksista. Päätoimittajat ehdottivat US:n toimittajien määrän supistamista 90:stä noin 75 henkeen ja lehden keskimääräisen laajuuden supistamista 19:sta 18 sivuun. Näin arveltiin päästävän 70.000 kappaleen levikkiin. "Ilmaislevikki" poistettaisiin, mutta vasta vuoden 1976 levikintarkastuksen jälkeen.

Tällainen seitsenpäiväinen lehti "ei aivan ratkaisevasti poikkeaisi nykyisestä Uudesta Suomesta", päätoimittajat arvelivat. Lähinnä vähennettäisiin viihde- ja palveluaineistoa (mm. syntymäpäivähaastatteluja, jotka *Helsingin Sanomat* oli 1960-luvulla lanseerannut). Myös "maaseutu-uutisia" karsittaisiin. Toimituksen supistamisen katsottiin helpottuneen *Hufvudstadsbladetin* äskeisen saneerauksen jälkeen. Kohua silti ennakoitiin, samoin työmarkkinahäiriöitä kirjapainossa. Poliittisesti säästöjen arveltiin heikentävän Kokoomuksen asemia lähinnä kilpailussa Perustuslaillisen Kansanpuolueen kanssa Helsingissä.

Lopputeesinänsä päätoimittajat pitivät *Uuden Suomen* lopettamista viisipäiväisyyttä parempana vaihtoehtona. Kannattavan *Kauppalehden* tuli jatkaa entisellään.<sup>644</sup>

Käskystä laaditussa ehdotuksessa oli hieman Poukan aiempaa eliittilehti-idea. Ensi sijassa toivottiin siis ilmoitustulojen huomattavaa nousua. Toimituskuluissa käytettäisiin paljolti niin sanotusti juustohöylää, mitä toisissa yhteyksissä oli arvosteltu. Ehdotus ei johtanut välittömiin toimiin, mutta "remppajengi" supisti kesällä 1976 toimitusta jokseenkin ehdotetulla tavalla – ja pitäytyi seitsenpäiväisyydessä. Ennakoitu levikkitasokin toteutui, jos ohittaa lyhytaikaiset kampanjatilaukset. Ehdotukselle tarvittiin kuitenkin pääosin uudet, hallituksen silmissä uskottavat esittäjät.

### **Mahlamäki yhdistäisi US:n ja *Kauppalehden***

Nurkkaan ahdistettu Mahlamäki laati puolestaan johtoryhmänsä kanssa vuoden 1976 alussa Lassilalle sarjan uusia saneeraussuunnitelmia lisäten tietävänsä, että muutakin oli pohdittavana. Lähinnä Sauli Sipilän ja laskennan osalta Pentti Oslamon tukema toimitusjohtaja nojautui toisaalta *Uuden Suomen* ja *Kauppalehden* yhteistyöhön ja ehkä yhdistämiseenkin, toisaalta Kansallisen Kokoomuksen tukeen valtion avustusten ja ilmoitustenkin hankinnassa. Hanke Hbl-yhteistyöstä oli sen sijaan ilmeisesti rauennut.

<sup>644</sup> P.M. 12.1.1976, allekirjoittajat Poukka, Haikonen, Jalanti, Vauraste. USark, KA. Haikosen pvk, kirjoittajan hallussa.

Uudistuksen toteuttamiseksi luotaisiin keskitetty organisaatio, jossa Mahlamäki olisi samalla US:n ja KL:n vastaava päätoimittaja. Näin torjuttaisiin perinteinen, juridinenkin ristiriita talousjohdon ja päätoimittajan kesken. Ehdotus ei ollut ainutlaatuinen – myös Eero ja Eljas Erkko sekä Arvo Ketonen olivat olleet lehtiensä päätoimittajia, samoin (tosin muodollisesti vain ilmoitusten osalta) Aatos Erkko. US:n kulttuurissa tämä olisi ollut *Uuden Suomettaren* Viktor Löfgrenin jälkeen kuitenkin uutta. Sitä paitsi Erkot ja Ketonen olivat yhtiön pääomistajia, toisin kuin Mahlamäki ja hänen edeltäjänsä Viktor Löfgren-Lounasmaan jälkeen.

Saneerausehdotuksessa oli monia yksityiskohtia, kuten Mahlamäen luoman henkilöstöosaston yhdistäminen pelkästään julkaisutoimintaan keskittyvän, 166 palkolliseen supistuvan yhtiön muuhun hallintoon. Hbl-yhteistyöhön ei siis enää viitattu, vaan sanomalehtipaino kaavailtiin aluksi Helprintin yhteyteen. Myöhemmässä versiossa oman lehtipainon jatkaminen laskettiin kuitenkin edullisemmaksi.

Tärkeintä oli US:n ja KL:n synergia. Alkuversiossa kummallakin lehdellä oli oma päätoimittajansa, mutta yhdessä versiossa päädyttiin lehtien yhdistämiseen viisipäiväiseksi, pääosin aiemman *Uuden Suomen* kaltaiseksi kokoomuslaiseksi aamulehdeksi. Reilusti sen todettiin vertautuvan lähinnä *Suomen Sosialidemokraattiin* ja *Suomenmaahan*. Vielä Eero Petäjäniemi oli ironisoinut tällä rinnastuksella, mutta haavekin kilpailusta *Helsingin Sanomain* kanssa oli tässä vaiheessa siis haudattu. Pikemmin *Uutta Suomea* oletettiin kai tilattavan Uudellamaalla HS:n rinnalla. Maakuntalehtien kanssa ei myöskään kilpailtaisi, vaan uutishankinta keskittyisi Uudellemaalle. Tampereelle ja Turkuun jäisi sentään aluetoimittaja. Lehteä oletettiin varmaan tilattavan maakuntalehden rinnalle.

Lehden sisältö painottuisi politiikkaan ja talouteen. *Kauppalehdeltä* perittäisiin *Protestilista* ja muita talousdokumentteja sekä pk-yritysten tiedotusaineistoa. Ulkomaanosasto olisi jokseenkin entisellään, kirjeenvaihtajakin saattaisi säilyä lähinnä Lontoossa. Kulttuurin kolme toimittajaa nojaisivat pitkälti avustajiin, urheilun kaksi toimittajaa hoitaisivat lähinnä tulospalvelua. "Sanomalehden muut normaalit sisältöalueet kuten esimerkiksi perheasiat, ns. kevyt aineisto ja erikoispalvelut karsittaisiin kokonaan pois".

Johtoportaanissa olisi kaksi päätoimittajaa, artikkelitoimittaja, toimituspäällikkö ja uutispäällikkö. Työnjohdossa vuorottelisi kaksi toimitussihteeriä. Journalisteja olisi 42 ja "toimituksen apuhenkilökuntaa" seitsemän henkeä eli vahvuus kaikkiaan 49 henkeä. Siis parikymmentä vähemmän kuin päätoimittajien ehdotuksessa ja selvästi alle puolet vuoden 1974 vahvuudesta.

Lehden myyminen edellyttäisi "poikkeuksellisen korkeatasoista" toimituskuntaa, koska keskeistä olisi tasokas kommentointi. Muistiossa myönnettiin, että tämä olisi "paitsi hankalaa myös kallista" –

hyville toimittajille olisi siis maksettava kilpailukykyinen palkka samalla kun laajenevat tiedotuskoneistot houkuttelivat nimeä vähänkin saaneita journalisteja.

Yhdessä suunnitelmassa yhdistetty toimitus hahmoteltiin avainhenkilöitä myöten. Jyrki Haikonen olisi ollut US:n, Martti Savojarvi KL:n päätoimittaja. Työriitojen välttämiseksi lähdettiin ay-liikkeen perinteisen kannan mukaisesti irtisanomisista työsuhteen pituuden perusteella. Tällöin kokeneita taloustoimittajia olisi jäänyt jäljelle vain kolme alkoholista, vaikka olisi tyydytettävä myös *Kauppalehden* tarve. Toki käytettäisiin myös ulkopuolisia kirjoittajia.

Realistisesti nähtiin, että tällainen lehti kiinnostaisi lähinnä kokoomuslaisia sekä talouselämän toimijoita. Silti yhdistelmän markkinointi myönnettiin hankalaksi. Laskelmissa US:n maksulliseksi levikiksi otettiin kuitenkin 65.000 kpl eli yli aiemman runkolevikin.

Taloudellisesti nojaututtiin vahvasti Kokoomukselta toivottuun yli kolmen miljoonan markan valtiontukeen, mikä arvioitiin neljäsosaksi kokonaistuotoista. (Laskelmia oli tosin useita.) Kokoomukselle kaavailtiin suurempaa roolia myös tilausten ja jopa ilmoitusten hankinnassa. Mahlamäen keskustelut Kokoomuksen puoluesihteerin Veikko Tavastilan kanssa olivat varmaan rohkaisseet näissä arvioissa, vaikka puolueella oli aina ollut ongelmia omankin toimintansa rahoittamisessa.

Kokoomuksessa puolestaan toivottiin *Uuden Suomen* saamista lähemmin puolueen ohjaukseen. Keskusteluissa lähdettiin päätoimittaja Poukan ja artikkelitoimittaja Sakari Talvitien irtisanomisesta. Paradoksaalisesti he olivat toimituksen harvoja julkikokoomuslaisia, mutta kiviä puoluejohdon kengissä.

Päätoimittaja Reino Vauraste teilasi ehdotuksen lehensä lopettamisena korostaen *Kauppalehden* poliittista riippumattomuutta. "Jos lehti on kannattamaton, niin myytäköön se tai lopetettakoon", hän pelkisti viitaten *Kauppalehden* tuottaneen 1974 voittoa 600.000 mk ja nousseen väkilukuun nähden Euroopan levinneimmäksi talouspäivälehdiksi. Sen "potentiaalia ei nykykustantamossa ole päästy hyödyntämään", Vauraste lisäsi.

Vaurasteen nihkeyteen saattoi vaikuttaa se, ettei hänellä ollut paikkaa kaavaillussa yhteistoimituksessa. Vauraste lähtikin muistionsa vihjeen mukaisesti tunnustelemaan omin päin *Kauppalehden* myymistä, mikä vaikutti hänen irtisanomiseensa syksyllä 1976. Uusi päätoimittaja Arto Tuominen hyödynsi sitten lehden potentiaalın huikaisevasti.<sup>645</sup>

<sup>645</sup> Mahlamäki Lassilalle 12.1.1976, liitteenä PM:n muistio ja laskelmia. Mahlamäen muistio 18.2.1976 liitteinen (Vaurasteen lausunto, "Viisipäiväisen lehden vaihtoehto (Uuden Suomen ja Kauppalehden yhdistäminen)", Mahlamäen kv, USark, KA. – Vesikansa 1994, s. 25-26, 40-41. – Haikosen pvk:n (kirjoittajan hallussa) mukaan myös hän ja Poukka keskustelivat Holkerin ja Tavastilan kanssa, mutta vastaanotto oli nihkeä. Poukan lehden kanssa ei siis puoluejohto halunnut olla yhteydessä, vaan kohdisti toiveensa hänen jälkeiseen aikaan – pettyen tulokseen.

## Aikakauslehdet, taloja ja osakkuuksia myydään

Mahlamäki oli tavoitellut US-yhtiöstä monipuolista kustannustaltoa kaapelitelevisiota myöten. Hänen johtajistonsa suunnitelmissa *Katson* ja *Uuden Maailman* julkaisemista olisikin jatkettu Sauli Sipilän johtamassa yksikössä 19 toimittajan voimin. Syväpainon siirtäminen Helprintiin heikensi kuitenkin omien aikakauslehtien asemaa, vaikka US-yhtiö olikin vielä Helprintin suurosakas. Omat lehdet olivat tuoneet omalle syväpainolle "peruskuorman". Ennen muuta: oli irrotettava pääomia siitä, mikä kävi kaupaksi.

Lassila ryhtyikin neuvottelemaan *Uudesta Maailmasta* ja *Katso*-lehdestä A-lehtien kanssa – siis ohi US-yhtiön toimivan johdon. *Apu*, *Anna* ja muut Lyytikäisten yhtiön suurlehdet oli vanhastaan painettu Herttoniemessä, joten Helprintistä tulisi A-lehtien ja Lehtimiesten yhteinen "kotipaino". Kauppa tehtiin 19.1.1976 seitsemällä miljoonalla markalla. Kaupan jälkeen A-Lehdet julkaisi *Uutta Maailmaa* vuoteen 1981 saakka, mutta joka toinen viikko ilmestyvän yleislehden asema oli hankala. *Katso* ilmestyy monien uudistusten jälkeen edelleen.

Helprintin osakkuus jäi US-konsernille lyhytaikaiseksi, sillä sen osakkeiden myynnistä A-lehdille neuvoteltiin jo loppuvuodesta 1976 ja kauppa toteutui seuraavana vuonna 5 Mmk:lla. Sittenkin Helprint siirrettiin Mikkeliin eli aluetukien piiriin.

Perinteikkäät Rautakirjan osakkeet myytiin Pohjolalle 10 Mmk:lla 1976, samoin Mannerheimintie 6:n talo 20 Mmk:lla. Ruoholahdenkatu 23:n kiinteistö oli myyty jo 1975 KOP:lle, mutta US-yhtiö jäi sen osaan vuokralle, kun kaikki toiminnot oli siirretty Ruoholahteen vuoden 1976 kuluessa.<sup>646</sup>

*Uudelle Suomelle* hankittiin siis jatkoaikaa myymällä omaisuutta vuosina 1975-77 lähes sadalla miljoonalla markalla (lähes 80 milj. nykyeuroa). Tämäkin auttoi vain jonkin aikaa.

---

<sup>646</sup> Vesikansa 1994, s. 62 (SYP:n yritystutkimus 1978). Olen käyttänyt kauppasummissa tämän yritystutkimuksen yhteenvetoa US-yhtiön divestoinneista. Eri lähteissä on hieman erilaisia kauppasummiä, mikä ei kokonaiskuvaa muuta.



## 8. Remppajengi pelastaa US:n

US-yhtiön johtoryhmä ja päätoimittajat löivät siis jouluhelmikuussa 1975-76 viimeiset korttinsa pelipöytään. Lassila oli kuitenkin jo alkanut etsiä muita vaihtoehtoja. Hän oli myös tarkentanut KOP:ssa laskelman US-konsernin omaisuudesta – myös mahdollista selvitystilaa varten. Kiinteistöt arvioitiin nyt 50 Mmk:n arvoiseksi, mistä yli 20 Mmk oli jo kiinnitettyinä. Rautakirjan osakkeiden arvo oli 8,7 Mmk, muiden osakkeiden Helprintiä lukuun ottamatta vajaat kolme miljoonaa markkaa. (Kaikki summat ovat nykyeuroina noin kolmanneksen vähemmän.) Eläkevastuitakin oli 6 Mmk ja tel-takaisinlainauksen arvo oli 10,2 Mmk. Yhtiön lopettamisen palkka- ja muita kustannuksia ei laskelmassa arvioitu.

Jotakin omistajat olisivat selvitystilasta kai saaneet, mutta tappiokello tikitti. Päätoimittajien em. muistiossa oli ennakoitu vararikkoa viimeistään keväällä 1977, jollei käänne toteudu.<sup>647</sup>

*Uuden Suomen* pelastamista vuodesta 1976 alkaen on kuvattu tarkasti lisensiaattityössäni, joten tässä keskityn päivittämään alkuvaiheen päälinjoja. Yksittäisiä uusia lähteitä on sen jälkeen löytynyt – ennen muuta Jyrki Haikosen päiväkirja. "Remppajengin" saavutuksista syntyi toisaalta pian legenda, joka peitti alleen em. vaihtoehtoisia teitä. Valittu "ylätie" vei nimittäin lopulta paperisen *Uuden Suomen* lopettamiseen. Kokeilematta jäi, miten olisi käynyt Mahlamäen tai Poukan hahmottamalla "alateillä".<sup>648</sup>

Kuvaan ensin tapahtumat kronologisesti, sitten tulkitsen prosessia. Johannes Koroman ja hänen seuraajiensa päätoimittaman *Uuden Suomen* vaiheet esitellään sen jälkeen tiiviisti epilogissa. *Helsingin Sanomiin* en siinä enää juuri vertaile, sillä lehtien 1889 alkanut kilpailu oli vuoteen 1975 mennessä ratkennut lopullisesti HS:n voitoksi. Sen levikki kasvoi 1990-luvun lamaan saakka. Huippu – sunnuntaisin yli puoli miljoonaa kappaletta – saavutettiin talvella 1992 muutama viikko painetun *Uuden Suomen* kuoleman jälkeen, kun sitä ainoana lehtenä tilanneita oli siirtynyt HS:n asiakkaiksi.<sup>649</sup>

<sup>647</sup> Hall. 29.1.1976, ptk. USark, KA.

<sup>648</sup> Vesikansa 1994, s. 27-44. Lähtökohtaisesti tässä ei ole toistettu tietoja ao. alkuperäislähteistä, sillä lähdeviitteet löytyvät lisensiaattityöstäni.

<sup>649</sup> Jensen-Eriksen-Mainio-Kuorelahti, emt. s. 422.

## Koroma kytketään mukaan

Yhden reitin US:n pelastamiseen avasi varapäätöimittäjä Jyrki Haikonen informoimalla 2.2.1976 aiempaa työtoveriaan, vasta muodostetun Teollisuuden Keskusliiton (TKL) tiedotusjohtajaa Johannes Koromaa. Hän ei ollut tiedostanut tilanteen kriittisyyttä, sillä US:n päättäjät eivät halunneet päästää liikkeelle konkurssihuhuja. Niiden pelättiin kai sysäävän liikkeelle lumivyöryn.

Koroma otti heti yhteyden esimieheensä Timo Laatusen, joka kannusti ryhtymään toimiin. Kuten edellä kerroin, Jaakko Lassila oli tosin jo informoinut Laatususta, mutta tämä ei paljastanut sitä Koromalle.<sup>650</sup>

32-vuotias Koroma oli työskennellyt US:n taloustoimittajana 1963-65 ja johtanut sitten *Helsingin Sanomain* taloustoimitusta. Hän toi sinne aktiivisen, rohkean uutispolitiikan ja mm. toteutti Aatos Erkon idean *Taloustiistaista*. Koroma siirtyi 1974 Teollisuusliiton apulaisjohtajaksi ja siitä siis uuden TKL:n johtajistoon. Hänellä oli laaja yhteysverkko, jota US-projektissa tarvittiin.<sup>651</sup>

Lassila puolestaan oli pohdiskellut 16.-17.1.1976 US-yhtiön kriisiä loma-asunnollaan Karjalohjalla sikäläisen naapurinsa Heikki Tavelan kanssa. Railakas liikemies oli pienten ja keskisuurten eli pk-yritysten johtohahmo TKL:ssä.<sup>652</sup> Lassilan näytettyä US-yhtiön tunnuslukuja Tavela ähkäsi "ei voi olla totta", mutta suostui pyyntöön, "eikö voisi silti tehdä jotakin".

Tavelasta tuli *Uuden Suomen* keskeinen hahmo painetun lehden loppuun saakka. Hän oli kiinnostunut politiikasta – ja hänellä oli aikaa ja tarmoa. Samalla rooli kuuluisassa sanomalehdessä tarjosi itseoppineelle miehelle näkyvämmän roolin yhteiskunnassa kuin sinänsä menestyvän muovitehtaan johtaminen.

Tavela ja Koroma saivat tuekseen Nokian varatoimitusjohtajan Harry Mildhin, joka tunnettiin tehokkaana "lobbarina". Tavelan johtama ryhmä omaksui nimen "remppajengi" ja veti pian mukaansa johtaja E.O. Mansukosken Keskosta sekä johtaja Aarne Hakalan pellervolaisesta yritys kentästä. Sen mukana olo nähtiin tärkeäksi – ehkä myös keskustasiteiden takia.<sup>653</sup>

<sup>650</sup> Haikosen pvk, kirjoittajan hallussa, Laatusen haastattelu, Vesikansa 1994, s. 28.

<sup>651</sup> Vesikansa: Koroman elämäkerta Kansallisbiografiassa, Vrt. myös Koroman juhlakirja Sanan voimalla (2003) etenkin s. 169-175.

<sup>652</sup> Tavelasta mm. A-P. Pietilä 1992. Vrt. myös Raimo Seppälän laatima elämäkerta Kansallisbiografiassa.

<sup>653</sup> Koroma korostaa (viesti 20.11.2020) pellervolaisuuden merkitystä US-hankkeessa. Se nähtiin myös "kulissina" keskustalaisuuden suuntaan tavoiteltaessa yleisporvarillista lehteä. Pellervolainen yritys kenttä nähtiin tärkeäksi myös ilmoitushankinnassa. Tavelan mukaan (haastattelu 1993) pellervolaisten roolissa US:ssa kuitenkin petyttiin, Heidän edustuksestaan US-yhtiön hallituksessakin luovuttiin pian.

Remppajengillä oli siis yhteydet niin teollisuuteen, kauppaan ja pellervolaisuuteen kuin Lassilan kautta finanssimaailmaan.<sup>654</sup>

### **Miksi *Uusi Suomi* haluttiin pelastaa?**

Remppajengin työrukkasena Koroma sai Lassilalta valtuudet selvittää US-yhtiön tilaa. Tavoitteeksi Koroman muistiossa 19.3.1976 asetettiin "US:n taloudellinen ja toimituksellinen uudistaminen siten, että lehden ilmestyminen valtakunnallisena voidaan varmistaa ja että sitä julkaisevan yhtiön kustannustoiminta saadaan keskipitkällä tähtäyksellä itsensä kannattavaksi". Osakaskuntaa oli laajennettava ja US:n ilmoitusmäärä kaksinkertaistettava vuosisopimuksin.

Mikä oli elinkeinoelämän, lähinnä teollisuuden järjestöjen intressi pelastaa tässä vaiheessa *Uusi Suomi* – olihan niin johtokuntavetoinen ilmoitushankinta kuin US-yhtiön osakeannin merkintä sujunut vain muutama vuosi aiemmin kovin tahmeasti? Ilmeisesti yritysjohtajat olivat vasta nyt todella havahtuneet vasemmistoradikalismin uhkaan ja pelkäämään jos ei alansa ja yrityksensä sosialisointia, niin ainakin pitkälle menevää elinkeinoelämän säätelyä. Uhkaa torjumaan tarvittiin viestintää eli vahva valtakunnallinen sanomalehti. *Helsingin Sanomain* ei uskottu tällöin riittävän; sen linjassa yritysjohtajat näkivät jos ei ihan punertumista niin ainakin horjumista.

Toisarvoista on, pitkällekö yritysjohtajien käsitykset pitivät paikkansa etenkin jälkiarvioinnissa. Olennaista kehitykselle oli halu torjua arvioituja uhkia. US:n pelastamisen rinnalla tästä kertoi mm. Elinkeinoelämän valtuuskunnan perustaminen, jota teollisuuden järjestöt tosin epäilivät. Vetovastuu EVA:ssa olikin – Hetemäen ohella ja jälkeen – pankkisektorilla eli etenkin Yhdyspankin Mika Tiivolalla.<sup>655</sup>

Tieto *Uuden Suomen* vaikeuksista levisi mm. Juha Nummisen *Suomen Kuvalehdessä* alkutalvesta 1976 julkaiseman ison reportaasin kautta. Erilaisia ehdotuksiakin alkoi nousta. Niinpä elinkeinoelämän grand old man Päiviö Hetemäki väläytti Yhdyspankin Mika Tiivolan tuella kokonaan uuden julkaisuyhtiön ja lehden perustamista. Näkemyksiä oli myös edellisvuonna aloittaneen Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n toimitusjohtajalla Max Jakobsonilla. Niin hänellä kuin Hetemäellä oli ollut takavuosina vahvat siteet *Uuteen Suomeen*. US:n pelastaminen ei

<sup>654</sup> Vesikansa 1994. s. 27-30.

<sup>655</sup> Vrt. mm. Koroma 2015 s. 13-37, Vesikansa 1993 s. 280-293.

ollut kuitenkin ensi sijassa EVA:n projekti, vaikka kuvitelma tästä rasittikin Aatos Erkon suhtautumista järjestöön.<sup>656</sup>

### Toimitusjohtaja Sirola-opiston taustalla

Remppajengi oli löytänyt myös uuden toimitusjohtajan US-yhtiölle – Jorma K. Virtasen, joka oli käynyt Sirola-opistoa ja nostanut *Hymyn* menestykseen. Ehkä valinta kertoi US:n kriisin syvyydestä – turvaututtiin siis poikkeuksellisiin toimiin. Toki Virtanen oli viimeksi kääntänyt Yhtyneissä Kuvalehdissä nousuun *Suomen Kuvalehden* ja *Kotilieden* – siis *Uuden Suomen* rinnalla kaksi porvareille läheistä julkaisua. Koroma arveli syksyllä 2020 ajatuksen Virtasen rekrytoinnista lähteneen ehkä Max Jakobsonilta, jolla oli Otava-suhteidensa takia tuntumaa Yhtyneisiin Kuvalehtiin (nyk. Otava-media).<sup>657</sup>

Työhaastattelussa Lassilan, Kärävän ja Koroman kanssa Virtanen oli viimeksi mainitun muistiinpanojen mukaan täryttänyt, ettei *Uudella Suomella* ollut lukijoita eikä siis tulevaisuutta, joten se tulisi muuttaa viikonvaihte- ja tv-lehdeksi, jota myytäisiin Yhtyneiden tai A-lehtien aikakauslehtien kylkiäisenä. (*Katso* oli tosin vastikään myyty jälkimmäiselle.) Koroma oli tällöin todennut, ettei tärkeää ollut säilyttää US:n logoa, vaan seitsemänpäiväinen sanomalehti. Jos muuhun päädytään, on hänen sijaansa haettava toinen ehdokas päätoimittajaksi.<sup>658</sup>

Virtasen tokaisu kuvasti varmaan yleisiäkin näkemyksiä media-alalla, mutta ilmeisesti hän samalla taktikoi. Jos Virtanen valittaisiin toimitusjohtajaksi, hän voisi vaikeuksien tullen vedota varoitukseensa. Tehtävänsä ryhdyttyään Virtanen esiintyi kyllä alaisilleen ja muillekin tahoille innostuneena arvioiden "sinivalkoisella" US:lla olevan aitoa kysyntää. Tietenkin tämä kuului toimitusjohtajan rooliinkin.<sup>659</sup>

Muistiossaan "Suomettaren päivänä" 8.4.1976 Virtanen jatkoi varausten esittämistä. Hän varoitti elinkeinoelämää asettamasta US:lle toimituksellisia ehtoja ja vaati sitä kestämaan kritiikkiä omistamassaan lehdessä. Toisaalta hän katsoi, että "Uusi Suomi voi rakentaa historiansa perustalle" nähden ilmapiirissä "tietynlaisen isänmaallisuuden ja perinteisen arvomaailman renessanssin".

<sup>656</sup> Suomen Kuvalehti 30.1.1976 (Nummisen reportaasi). Kirjoittaja oli Nummisen lähteitä. Erkon EVA-suhteesta mm. Mainio: emt. s. 319. Vrt. myös Kuisma 2004, s. 318-319. Vrt. myös Haikosen pvk.

<sup>657</sup> Koroman viesti 20.11.2020.

<sup>658</sup> Koroma: Korona-kevään esiintuomia muistoja, SSL blogi 6/2020.

<sup>659</sup> Virtanen teki heti 4.6.1976 myönteisen vaikutuksen Poukkaan, joka kertoi ennakkoluulojensa kaikonneen, Haikosen pvk. – Kirjoittajan muistikuvat US:n toimituspäällikkönä.

Virtanen ehdotti vaiheittaista irrottautumista Kokoomuksesta osan yritysjohtajista vaatiessa nopeaa pesäeroa siihen.

Varmaan Virtanen pyrki hieman skeptisellä muistiollaan laajentamaan pelivaraansa vihjaamalla, ettei hän tyrkyttyädy riskialttiiseen tehtävään. Pikemmin Virtasta tuli siihen houkutella. Toisaalta hän väläytti jo US:n iltapäiväpainosta – siis tulevaa *Iltalehteä*. Työsopimus syntyi.<sup>660</sup>

### **Johtohenkilöitä vaihdetaan**

US:n pelastushankkeesta kerrottiin edustavalle yritysjohtajien joukolle Snellmanin päivänä 12.5.1976 Pohjolan pääkonttorin auditoriossa. *Uuden Suomen* jännittynyttä toimitusta Lassila informoi 25.5. kertoen toimitusosaston pöytäkirjan mukaan, että "Uusi Suomi jatkaa edelleen valtakunnallisena seitsenpäiväisenä täyden palvelun lehtenä, jonka linja säilyy nykyisellään", joskin "asioiden painotuksessa voi syntyä muutoksia". Hallituksen puheenjohtaja paalutti siis vaativat, toimituksen kannalta tosin kannustavat lähtökohdat.

Muodollisia päätöksiä tehtiin US-yhtiön uuden hallituksen järjestäytymiskokouksessa 29.5. Mukana olivat nyt mm. Hakala, Mansukoski ja Tavela sekä Huhtamäen toimitusjohtaja Asko Tarkka. Hallitukseen oli valittu myös Wärtsilän Tor Stolpe, mutta konsernin pääjohtaja Tankmar Horn vaati häntä pian vetäytymään – luultavasti idänkaupan suojelemiseksi. Myöskään Nokia ei antanut edustajaansa US-yhtiön hallitukseen. Holkeri jätettiin pois, samoin jäivät mm. aiemman pääomistajan eli Tukon Pentti Herkama, KOP:n Kärävä ja Keskuskauppakamarin Sakari Yrjönen.

Virtanen valittiin toimitusjohtajaksi, kun taas Mahlamäelle Lassila oli järjestänyt työpaikan Pohjolan suurasiakasyksikössä. Siellä hän ei tosin kauan viihtynyt. Varapäätoimittaja Jalanti ei sen sijaan ottanut tarjottua suoja työpaikkaa vastaan.

Suuri ongelma oli Poukan asema. Koroman mukaan "pres. Kekkoeseen ja idänkauppaan liittyvien verkostojen yhteinen tahto oli korjata suhteet Neuvostoliittoon. US:n koettiin ns. piikittelevän Neuvostoliittoa ja siinä sivussa UKK:ta tavalla, joka ei edesauttanut vuorineuvosten ja Kekkosien suhteita idänkaupan sektorilla. Ei Poukalle tarjottu muuta mahdollisuutta kuin siirtyä tavalla tai toisella sivuun." Poukkaa ei siis syrjäytetty esim. Kokoomuksen remonttisiiven vaatimusten takia. Sitten Tavela moitti Poukan haluttomuutta yhteistyöhön.<sup>661</sup>

Poukka oli merkittävä kansalainen ja mm. Helsingin kaupunginvaltuuston puheenjohtaja. Hänen syrjäyttämisenä ei siis ollut yksinkertaista. Lassila pyysikin huhtikuussa 1976 Poukalta jäljennöksiä tämän pääkirjoituksista. Hän vastasi perusteellisesti arvioiden kirjoittaneensa *Uuteen*

<sup>660</sup> Virtasen muistio 8.4.1976, Koroman kok., USark, KA. Vesikansa 1994, s. 32-34.

<sup>661</sup> Koroman viesti 20.11.2020, Tavelan haastattelu.

*Suomeen* ja aiemmin *Kauppalahden* nelisen tuhatta pääkirjoitusta –106 kappaletta vuonna 1975 eli noin joka kolmas päivä. Erottamisperustetta ei selvityksestä löytynyt. Ulkopoliitikasta Poukka huomautti kirjoittaneensa vähän – aavistaen siis kritiikin lähtökohdan. Mieliteemassaan markkinatalouden (myös ao. termin) puolustamisessa Poukka tuskin olikaan eri linjoilla yritysjohtajien kanssa.

Lassila kehotti 7.4.1976 Poukkaa eroamaan tarjoten hyviä taloudellisia etuja ja tehtäviäkin. Poukka vastasi voivansa erota kolmen vuoden kuluttua täyttäessään 60 vuotta, mutta nyt hänet piti erottaa.

US-yhtiön hallitus päätti pöytäkirjan konseptin mukaan irtisanoa Poukan em. kokouksessaan 29.5. Lopullisesta, Virtasen laatimasta pöytäkirjasta maininta poistettiin. Historian metodiopin perussäännön mukaan konsepti on lopullista, siloteltua pöytäkirjaa uskottavampi – ei viimeistä kertaa US-yhtiönkään vaiheissa. Oli Petäjäniemen erokin 1967 lavastettu vapaaehtoiseksi.

Lassila etsi kuitenkin Poukan kanssa yhä sovitteluratkaisua ja jatkokokouksessa 1.6. hänen kerrottiin pyytäneen eroa. Licensiaattityötä tehdessäni Poukka kiisti tiukasti eronpyynnön enkä ole löytänyt siitä dokumenttia. Hän lienee kuitenkin puhelimesta 31.5. myötäillyt Lassilalle eroamistaan. Poukka vaati silti poistamaan US:n numeroon 1.6. tarkoitetun tiedotteen tekstistä maininnan eronpyynnöstä. Lassilan ohjauksessa tiedotteessa puhuttiin lopulta tavanomaisesti siirtymisestä "hallituksen määräämiin erikoistehtäviin".

Loppukesällä 1976 Poukalle pohdittiinkin *Kauppalahden* kehittämistehtäviä, mutta päädyttiin sopuratkaisuun. Hän sai täyden eläkkeen 56-vuotiaana ja jatkoi melko hyvällä eli 4.000 – 5.000 markan kuukausipalkkiolla US:n viikkokolumnistina lehden viimeiseen numeroon saakka.

Myös Talvitie siirtyi eläkkeelle, mutta työskenteli vielä Liiketyöntekijöiden Keskusliitossa. Poliittinen pakinoitsija Matti Paavonsalo eli nimimerkki *m.o.t.* siirtyi *Helsingin Sanomien* kolumnistiksi. Syksyllä 1976 myös Reino Palmroth eli *Palle* lopetti pakinoitinsa nimimerkillä *Vilkas* suututtuaan tekstinsä editoinnista. Näkyvimmat oikeistolaiset jättivät siis lehden. Paavonsalon kaltainen hahmo mahtui sen sijaan HS:n kirjoittajien laajaan kirjoon.<sup>662</sup>

Poukan syrjäyttämisestä ei kohistu ja hän jatkoi Helsingin valtuuston puheenjohtajana hätkähdyttävään kaupunginjohtajan vaaliin 1978 saakka. Siinä Poukka oli lähellä lyödä oman puolueensa virallisen ehdokkaan Raimo Ilaskiven – vasemmiston äänillä!<sup>663</sup>

<sup>662</sup> Vesikansa 1994, s. 34-37. Haikosen pvk. Vrt. Paavonsalo, emt. etenkin s. 31, 69, 137-138. – Tämän kirjoittaja editoi sen *Vilkaan* kovin rönsyilevän pakinan, mikä sai Palmrothin irtaantumaan. Tätä en tavoitellut.

<sup>663</sup> Kaupunginjohtajan vaalista 1979 mm. Kolbe 2002, s. 390-393 ja Ilaskivi 1991, s. 162-169.

## Koromasta päätoimittaja

Muiden johtokuvioiden jo selvittyä kysymys Poukan seuraajasta oli kesäkuussa 1976 vielä muodollisesti avoinna. Koroman mukaan hänen valintansa tehtävään ei kuulunut aluksi remppajengin tavoitteisiin ja hän jätti itsekkin takaportin paluulle Etelärantaan raolle. Koroma ehdotti toimeen Max Jakobsonia ja HS:n uutispäätoimittajaa Simopekka Nortamo. Molemmat pohtivat tarjousta, mutta kieltäytyivät.

Teollisuuden järjestöissä pyrittiin US:n päätoimittajuuden avulla myös saamaan kiusalliseksi koettu Jakobson pois EVA:sta. Hän torjui US-tarjouksen todeten olleensa vasta vuoden uudessa organisaatiossa. Nortamo lienee muun ohessa tiedostanut US:n taloudelliset ongelmat liiankin hyvin.<sup>664</sup>

Käteän jäi siis Koroman kortti; ehkä osa remppajengistä oli tähän alusta asti tähdännytkin. Päätös eli työtarjous syntyi tosiasiallisesti maaliskuussa 1976. Ei ollut kuitenkaan yksinkertaista markkinoida 33-vuotiasta valtiotieteen ylioppilasta perinteikkään lehden sidosryhmille. Akateemisen loppututkinnon puuttuminen ei sinänsä ollut ongelma; ei sitä ollut myöskään Petäjaniemellä eikä Kaarlo Koskimiehellä eikä monella muulla päätoimittajalla. Koromalla oli myös ollut monta nimityshetkellä nuorempaa edeltäjää *Suomettaressa* sekä sen seuraajissa. Nuoria johtajia oli 1970-luvun Suomessa muutoinkin.<sup>665</sup>

Koromalla ei kuitenkaan ollut Lassilan sanoin "laajaa nimeä". Puheenjohtaja lykkäsikin muodollista päätöstä vielä 9.6.1976 US-yhtiön hallituksessa. Päätoimittajan rinnalle kaavailtiin samalla arvovaltaista toimitusneuvostoa, mutta Klaus Waris ja Päiviö Hetemäki kieltäytyivät sen puheenjohtajuudesta. Jakobson ja Mikko Juva lupautuivat jäseniksi, kun taas Keijo Korhonen perui suostumuksensa. Hankkeen venyttyä loppukesälle se raukesi.

Lopulta Koroman nimitys julkistettiin 30.6.1976 ilman krumeluureja. Muiksi päätoimittajiksi nimitettiin uudistuksen suunnitteluun jo osallistunut *Suomen Kuvalehden* toinen päätoimittaja Juha Numminen sekä jatkuvuutta edustamaan Jyrki Haikonen. Toimituspäälliköksi nimitettiin Jaakko Korjuksen rinnalle tämän kirjoittaja Esko Muinosen siirtyessä STT:n toimituspäälliköksi. Julkista kohua ei nimityksistä noussut.<sup>666</sup>

<sup>664</sup> Koroma 2020 (SSL:n www-blogi). Jakobsonin ja teollisuuden järjestöjen suhteesta Koroma 2015, s. 27-30.

<sup>665</sup> Esimerkkinä alle 30-vuotiaina ministereiksi 1970-luvulla tulleet Ulf Sundqvist ja Paavo Väyrynen sekä Valmetin toimitusjohtajaksi 34-vuotiaana noussut Jaakko Ihamuotila.

<sup>666</sup> Vesikansa 1994, s. 32-39, Koroman viesti 20.11.2020. Koroman mukaan hänet suorastaan määrättiin tehtävään alkukeväällä. Toki tarjouksesta olisi voinut kieltäytyä ja takaportin Etelärantaan hän siis jätti raolleen. – Varapäätoimittajien titteleistä siis luovuttiin.

## Etäämmäs Kokoomuksesta

Remppajengin toimien julkisessa käsittelyssä on päähuomio kiinnittynyt US-yhtiön johtoportaan vaihtamisen rinnalla *Uuden Suomen* irrottamiseen Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattajuudesta. Vähemmän on pohdittu liiketaloudellisia lähtökohtia, joihin palaan.

Puoluesuhteen osalta saneeraajat horjuivat, koska ei haluttu menettää kokoomuslaisia tilaajia eikä puolueen kautta saatua valtion tukea. Koroman muistion 19.3.1976 mukaan "erityistä huomiota lehti kiinnittää Kansallisen Kokoomuspuolueen toimintaan ja tavoitteisiin, mutta kannanotoissaan se ei ole sidottu puolueen kannanottoihin tai päätöksiin eikä puolue vastaa lehden esittämistä kannanotoista." Tämähän vastasi pitkälle 1939 laadittua ja myöhemmin vahvistettua kaavaa, jonka mukaan "Uutta Suomea on toimitettava Kansallisen Kokoomuksen pääperiaatteiden ja ohjelman hengessä". Tosin ainakaan Lassila ei näy tunteneen tuota US:n Kokoomus-suhteen peruslinjausta – kuten ei liene tuntenut lehden toimittajien valtaosakaan.

Moni US:n tukijaksi tavoiteltu yritysjohtaja painotti puolueista riippumattomuuden välttämättömyyttä, samoin teki tärkeänä pidetty pellervolainen liike. (Sen konkreettinen tuki jäi tosin vähäiseksi.) Lopulta päädyttiin määritelmään "riippumaton porvarillinen". Jälkimmäisestä sanasta päätettiin EVA:n Max Jakobsonin ehdotuksesta niin viime tingassa, että varapäätoimittaja Jyrki Haikonen joutui lisäämään sen jo ladottuun uutiseen *Uudessa Suomessa* 1.6.1976.<sup>667</sup>

Kokoomuksen johtoporras ja etenkin puheenjohtaja Harri Holkeri järkyttyivät US:n julistautumisesta riippumattomaksi – huolimatta linjamääritelmän kuoruttamisesta porvarillisuudella. Hän oli 21.4. kertonut presidentti Kekkoselle – vakuuttaessaan Kokoomuksen kannatusta "P-K -linjalle" – että "Uusi Suomi muuttaa linjaansa, Poukka erotetaan päätoimittajan paikalta". Näin tapahtui – mutta Holkerille yllätyksenä samalla lehti katkaisi muodollisen siteensä puolueeseen. Puoluetoimistossa oli pikemmin toivottu muutosta päin vastaiseen suuntaan.<sup>668</sup>

Vielä puoluevaltuustossa 23.5.1976 Holkeri oli rauhoitellut mieliä siihen astisen päälehden kohtalosta ja viitannut jatkokeskusteluun *Uuden Suomen* uuden johtoportaan kanssa. Sitten uuden linjamäärittelyn ohella Holkeri pudottiin pois US-yhtiön hallituksesta ja hallintoneuvostoonkin valittiin aluksi vain yritysjohtajia.

Ärtymystä lisäsivät katkot tiedonkulussa. Riippumattomuusjulistusta Holkeri piti "puukon iskuna puolueen selkään" ja "tärkeänä petoksena aiemmin käytyihin keskusteluihin" kertoen saaneensa

<sup>667</sup> Vesikansa 1994, s. 36-44. Aiemmasta Kokoomus-suhteesta mm. Vesikansa 1997, s. 403-404, 410-414 ja toimituksen neuvottelukunnan ohjesääntö, Petäjäniemen kok, KA.

<sup>668</sup> Kekkonen pvk 4 s. 124.



Lassilan puheista toisen käsityksen.<sup>669</sup> *Iltä-Sanomille* Holkeri tokaisi kerrassaan, ettei *Uusi Suomi* ollut koskaan ollutkaan Kokoomuksen pää-äänenkannattaja. Tämä oli saivartelua, vaikkei käsitettä pää-äänenkannattaja liene dokumentoitu minnekään. *Uudessa Suomessa* Talvitie raivostui julistaen lehdessä Holkerin häpäisseen puolueen. Seuraavana päivänä (3.6.) US kuitenkin Poukan laatimassa tekstissä pahoitteli kiihdyksissä esitettyjä kommentteja Holkerin haastattelusta.<sup>670</sup>

Käytännössä *Uudella Suomella* oli painetun lehden loppuun saakka erityissuhde Kokoomukseen. Puolue antoi lehdelle kiintiöstään valtion tukea – tosin ao. asiakirjassa oli siis tyhjä rivi Kokoomuksen "varsinaisten" äänenkannattajien jälkeen. *Uusi Suomi* sai edelleen kuntien ilmoituksia – eikä aina ensi sijassa paikallisen levikkinsä takia. Koroma vaali henkilösuhteita Kokoomukseen. ja Ilkka Suominen oli vuosikausia US:n säännöllinen kolumnisti – tosin mm. LKP:n Osmo A. Wiion rinnalla. Kokoomuksen järjestötiedotteitakin julkaistiin edelleen.<sup>671</sup>

Remppajengin tavoite "yleisporvarillisuudesta" ei taas johtanut juuri mihinkään. Puolueisiin kuulumaton Koroma on myöntänyt olleensa tämän tavoitteen asettamisessa ehkä idealistinen sekä yllättyneensä Keskustan ja Kokoomuksen välisten jännitteiden suuruudesta. Esim. puheenjohtaja Johannes Virolainen ei liene koskaan kirjoittanut *Uuteen Suomeen* (Urho Kekkosesta puhumatta). Paavo Väyrynen teki sen ainakin kerran 1980-luvun puolimaissa lämmittäessään suhteita Kokoomukseen. Omat äänenkannattajat olivat Keskustalle ensisijaisia viestinnän kanavia Yleisradion ja välttämättömien HS-suhteiden ohella.<sup>672</sup>

---

<sup>669</sup> Vesikansa 1994, s. 40-42. vrt Koroma mm. teoksessa *Sanan voimalla* (2003) s. 170. Juuri Koroma kertoi tiedon US:n uudesta linjanmäärittelystä Holkerille.

<sup>670</sup> Kekkonen pvk 4 s. 132 ja s. 139. Presidentti merkitsi em. sanailun päiväkirjaansa. Sinänsä hän noteerasi muutokset kauan vastustajakseen kokemassaan lehdessä vain toteavasti. Tapahtumista mm. Koroman viesti 20.11.2020., Haikosen pvk (kirjoittajan hallussa)..

<sup>671</sup> US:n myöhemmästä Kokoomus-suhteesta Vesikansa 1994 mm. s. 95-96, 158-159, 173. Suomisen US-suhteesta Keski-Rauska 2020, s. 114-115, 149.

<sup>672</sup> Vesikansa 1994, s. 39-42.

## 9. US:n uusi alku ja remppajengin saldo

Koroman johtama *Uusi Suomi* ilmestyi ensimmäisen kerran 1.8.1976. Lehden sen jälkeistä kehitystä tarkastelen epilogissa. Tässä on kuitenkin syytä kuvata US:n uuden johtoportaan aloitusta, Sanomien reaktioa siihen sekä remppajengin työn alkusaldoa.

### Uusi linjanmäärittely

Viimeisessä päätoimittamassaan *Uudessa Suomessa* Pentti Poukka esitteli tässä tutkimuksessa moneen kertaan kuvattuja näkemyksiään. Syrjäyttämistään lähtijä kommentoi ironisesti esittäen sen syyksi US:n julistautumisen riippumattomaksi, kun taas hän oli kokoomuslainen kunnallispoliitikko. "Minut on niin sanoakseni tavattu verekseltään itse teosta julkisella paikalla".<sup>673</sup>

Koroma puolestaan linjasi US:n tulevaisuutta 1.8. julkaistussa signeeraamattomassa pääkirjoituksessa, joka liitettiin sittemmin US:n viralliseen linjanmäärittelyyn. Niitä oli alettu laatia – osin toimittajien ammattiliiton vaatimuksesta.<sup>674</sup> Pääkirjoituksen mukaan lehden "puoluepoliittisesti linjan määrittely merkitsee laajennusta, jossa yhden puolueen äänenkannattajuuden tilalle on tullut laajempi porvarillinen näkemys". Edelleen tavoitteena oli "palauttaa kunniaan eräänlainen vanhanaikainen journalismi, millä tarkoitetaan luotettavaa, objektiivista uutisvälitystä".<sup>675</sup>

### Suhde Kekkoseen ja ulkopoliittikkaan

Lehden linjaa ei vedetä kuitenkaan niinkään periaatejulistuksilla kuin käytännön työssä. Koroma törmäsi siinä keskeiseen kysymykseen eli suhteeseen Urho Kekkoseen heti alettuaan. Presidentin myllykirjeiden toinen osa ilmestyi ja *Uusi Suomi* esitteli siitä otteita 5.8.1976 pyytäen kommenttia eräiltä kirjeiden saajilta.

Jo mainittu kirje Paavo Honkajuurelle oli tietenkin erityisen kiinnostava US:lle. Hänen kommenttinsa mukaan "maapallolla näyttää olevan kaksi kummallista kirjeitä kirjoittavaa valtionpäämiestä, Ugandan presidentti Idi Amin ja presidentti Kekkonen". (Lausunto saatiin lehden

<sup>673</sup> US 31.8.1976.

<sup>674</sup> Linjanmäärittelyistä yleensä Riska-Campbell, emt. s. 285.

<sup>675</sup> US 1.8.1976, pk. Vesikansa 1994, s. 47-48.

1. painokseen sellaisella kiireellä, että se vilisi tässä poistettuja lyöntivirheitä.) Nähtyään illalla toimituksessa kommentin tämän kirjoittaja, vasta toimestaan aloittanut toimituspäällikkö informoi Koromaa ja ao. kohta poistettiin myöhemmistä painoksista.

Seuraavana aamuna äskettäin eläköitynyt pääjohtaja Matti Virkkunen tietävästi onnitteli maatilaltaan Hämeestä lankoaan osuvasta lausunnosta. Honkajuuri vastasi, ettei hän ollut sitä nähnyt omassa lehdessään. Munkkiniemeen oli siis tullut myöhempi painos kuin Virkkuselle.

Koroma otti aamulla yhteyttä presidentin adjutanteihin lähettäen Tamminiemeen ykköspainoksen. Päätoimittaja halusi siis ottaa asiassa aloitteen käsiinsä reaktion pehmentämiseksi. Kekkonen oli tuolloin vielä Yhdysvalloissa, mutta noteerasi Honkajuuren lausunnon päiväkirjassaan 9.8. eli heti palattuaan kotimaahan.<sup>676</sup>

Koroma lähetti heti 6.8. myös anteeksipyyntökirjeen Kekkoselle kertoen poistaneensa "eräitä kohtia" Honkajuuren "hyvien lehtimiestapojen vastaisesta" lausunnosta. Presidentti noteerasi anteeksipyyntönsä kommentteita päiväkirjassaan 13.8.<sup>677</sup>

*Uuden Suomen* aiempaa myötäilevämpi asennoituminen presidentti Kekkoselle oli siis paalutettu. Kovin läheiseksi ei suhde muodostunut; esim. presidentin päiväkirjoissa Koroman nimi mainitaan tuon yhden kerran. Tosin Kekkosella ei ollut päiväkirjansa perusteella 1970-luvulla enää läheisiä yhteyksiä yhteenkään johtavaan journalistiin.

Kekkosien asennoituminen *Uuteen Suomeen* kylläkin muuttui hänen päiväkirjojensa perusteella. Kun presidentti oli aiemmin leikannut hyvinkin tarkasti talteen mielestään häntä arvostelleet tai muutoin kyseenalaiset tekstit US:sta, niitä ei päiväkirjasta enää löydy. Sen sijaan *Uusi Suomi* tuli presidentille em. leikkeiden perusteella ehkä jopa tärkeimmäksi uutislähteeksi. Hän noteerasi päiväkirjaansa myös näiden vuosien läheisen ystävänsä Maarit Tyrkön kiinnittämisen US:n toimitukseen 1978.<sup>678</sup>

Neuvostosuhteissa – siis Poukan syrjäyttämisessä keskeisessä asiassa – Koroman *Uusi Suomi* veti käytännössä linjaa tavallista pidemmässä pääkirjoituksessa 3.9.1976 eli Kekkosien 76-vuotispäivänä. Signeeramaton teksti oli kai viimeinen Päiviö Hetemäen laatimista US:ssa;

<sup>676</sup> US 5.8.1976, jatko etusivulta E. Kekkosien pvk 4 s. 143-144. Vesikansa 1994, s. 48-49, Koroman viesti 20.11.2020. Tieto Honkajuuren lausunnon käsittelystä ja Virkkusen reaktiosta siihen perustuu kirjoittajan muistikuviiin sekä Honkajuuren haastatteluun IL 4.1.1992.

<sup>677</sup> Vesikansa 1994, s.49, Koroma presidentille 6.8.1976, USark B/C 1 1976-80, USark, KA. Kekkosien pvk 4. s. 144. – HS:n päätoimittajista Heikki Tikkasta, Teo Mertasta ja Simopekka Nortamo ei mainita Kekkosien vuosien 1975-81 päiväkirjoissa lainkaan. *Suomenmaan* luotettu Pentti Sorvali siirtyi taas 1977 eläkkeelle. Aatos Erkko etsi 1979 yhteyttä presidenttiin, joka oli tästä kiinnostunut. Kontaktiyritys näyttää kuitenkin johtaneen vain keskusteluun vuoden 1980 olympiakisoista, Kekkosien pvk 4 s. 316, 397.

<sup>678</sup> Kekkosien pvk 4 s. 144, 258. En ole ryhtynyt mittaamaan työläästi Kekkosien päiväkirjan lehtileikkeiden lähteitä, vaan johtopäätös on silmämääräinen.

ulkopuolisten kirjoittajien käyttö oli muutoinkin vahvasti vähentymässä. Hetemäkeä luultavasti inspiroinut Max Jakobson käsitteli samaa teemaa Primapress-artikkelipalvelun tekstissä, joka julkaistiin myös *Hufvudstadsbladetissa*. Koroma editoi pääkirjoituksen normaaliin tapaan.

Pääkirjoituksessa arvosteltiin kahden tunnetun neuvostoliittolaisen nimimerkin, Juri Komissarovin ja T. Bartenjevin tuoretta teosta. Se pyrki US:n mukaan "ottamaan Suomelta pois suvereenisuuteen itsestään kuuluvan oikeuden ensi sijassa itse puolustaa omaa aluettaan" ja "mitätöimään presidentti Kekkonen elämäntyön".<sup>679</sup>

Kekkonen noteerasi pääkirjoituksen kommentteita päiväkirjassaan. US:n kolumnistiksi juuri kiinnitetty äskeinen kansanedustaja Ilkka Suominen tuomitsi sen sijaan pääkirjoituksen nelisivuisessa kirjeessään Koromalle. Teksti oli Suomisen silmissä "melkoinen potkaisu itäänpäin ja osittain myös Tamminiemeen päin". Neuvostoliiton tulkintoja YYA-sopimuksesta ei saanut väittää vääräksi. Piti myös ymmärtää Neuvostoliiton oletttavan, että mahdollisessa suursodassa se "tällä kertaa saa oikeuden auttaa suomalaisia". Toki "Suomen on tiukasti pidettävä kiinni omasta kannastaan".<sup>680</sup>

*Uuden Suomen* oli siis vastedes tasapainoiltava ulkopoliittista mainettaan vimmaisesti varjelevan Kokoomuksen remonttisiiven, myöntövyydelle rajaa vetävien ja neuvostokauppaa ajattelevien "punaisten vuorineuvosten" näkemysten välillä. Jyrkästi Neuvostoliittoa arvostelevat piirit olivat sen sijaan jääneet politiikassa ja mediassa marginaaliin. Ilmeisesti US onnistui tasapainoilussa – ainakaan näyttäviä ulkopoliittisia kiistoja ei lehden ympärille noussut Koroman ja hänen seuraajiensa kaudella. *Uuden Suomen* loppuvaiheen ulkopoliittisen linjan arviointi vaatisi tosin oman tutkimuksensa.<sup>681</sup>

## Vaikea taloudellinen lähtökohta

Liiketaloudellisesti "uusi" *Uusi Suomi* lähti liikkeelle vaikeasta tilanteesta, kuten oheinen asetelma kertoo. US:n levikistä oli tällöin poistettu "ilma" ja toimitusta supistettu noin 30 hengellä.<sup>682</sup>

<sup>679</sup> US 3.9.1976, pääkirj. US:n pääkirjoittajaluettelo, USark, KA. Koroman viesti 20.11.2020. Vesikansa 1994, s. 49-50. Kekkonen pvk 4 s. 147. J. Tarkka 2006, s. 309, Jakobson 1992, s. 180-182.

<sup>680</sup> Suominen Koromalle 29.9.1976, USkv, KA. Vesikansa 1994, s. 49. Keski-Rauska 2020, s. 115.

<sup>681</sup> Vrt. Enberg 2014. – Ulkopoliittiset teemat välähtivät kylläkin taustalla US:n taustavoimien kokouksessa presidentinvaalin edellä 12.11.1981. Silloin Pekka Herlin ja Kari Kairamo vaativat lehdeltä "jopa härskiä taistelua" Mauno Koivistoa vastaan, mutta lähinnä talouspoliittisista syistä, ks. Vesikansa 1994, s. 104 ja muistio keskustelusta 12.11.1981, Mansukosken kok., USar, KA.

<sup>682</sup> UShall, ptk:t 1975-76, USark; KA. KMT/Raportti . Mervola, emt. s. 391.

	Uusi Suomi	HS
Levikki (LT)	64.919	346.910
Lukijoita, tuhansia (KMT)	350	1.257
Toimittajia	97	215
Juttuja numerossa	111	152
Ilmoituksia, km/vuosi	6	125

Liiketaloudellisesti kilpailu *Helsingin Sanomien* kanssa oli siis jo ratkennut. *Uudelle Suomelle* kysymys oli vastedes vain eloonjäämisestä. Journalistinen kilpailu ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen kuitenkin jatkuivat.

### Toiveita ilmoitussopimuksista

US:n surkean kannattavuuden kohentamiseksi sen toimitusta supistettiin kesällä 1976 jokseenkin Poukan ajan päätoimittajien ehdotuksen mukaisesti. Huhut lehden kaatumisesta harvensivat tosin joukkoa niin paljon, että loppuvuodesta 1976 voitiin jo palkata uusiakin journalisteja.

Ruoholahteen muuttaneen toimituksen vahvuus oli syksyllä 1976 runsaat 90 henkeä – noin 35 vähemmän kuin vuotta-paria aikaisemmin, mutta selvästi alle puolet HS:n vahvuudesta. Sittenkin US:n toimitus kasvoi uudelleen stop and go-tyylillä – enimmillään 1990 ns. SPUS-vaiheessa 119 henkeen eli Poukan ajan tasalle. Aluetoimittajaverkkoa ei tosin kudottu uudelleen.<sup>683</sup>

Liiketaloudellisesti remppajengi nojasi odotuksiin ilmoitussopimuksista. Niitähän Mahlamäki ja Poukka olivat väläyttäneet jo 1972 – tosin tarpeeseen nähden niukoin tuloksin. Myös US:n uusi johto joutui pitkälti pettymään. Eri yritysten kanssa päästiin uusien kriisien jälkeen sen sijaan sopimaan osakemerkinnöistä ja debentuurilainasta. Tämä ei johtanut sijoittajille tappioihin, sillä hankitut US-yhtiön osakkeet muuttuivat nykyisen Alma Median osakkeiksi, joista on saanut hyviäkin osinkoja.

*Uuden Suomen* ilmestyminen painettuna syksyyn 1991 saakka perustui kuitenkin ensi sijassa kiinteistöjen myyntiin sekä *Kauppalehden* voittoihin.<sup>684</sup>

<sup>683</sup> Vesikansa 1994, s. 310. Luvussa on mukana myös ns. T-henkilöstö eli arkistonhoitajat, laborantit, sihteeri jne. Varsinaisia toimittajia ja valokuvaajia oli siten noin 80. Etenkin vuodelta 1976 henkilöstötiedot ovat tosin epätarkkoja ja tulkinnanvaraisia. Koroman Sanan voimalla-teoksessa s. 171 esittämä kuvaus "jouduin vähentämään toimituksen väkeä lähes sadalla henkilöllä" on joka tapauksessa yli kaksinkertaiseksi liioiteltu.

<sup>684</sup> Vrt. Vesikansa 1994, etenkin s. 294-318.

## HS seuraa US:n muutosta

Sanoma-konsernissa seurattiin tapahtumia US-yhtiössä tarkasti. Tosin päätoimittaja Heikki Tikkasen Perspektiivi-muistiossa 29.12.1976 katsottiin itsetietoisesti, ettei *Helsingin Sanomille* ollut ainoana valtakunnallisena yleislehtenä uhkaajaa. Valtiollinen aluepolitiikka saattaisi sen sijaan heijastua maakuntalehtien menestymisenä. Ensi sijassa Tikkanen painotti kuitenkin HS:n menestymistä sen päälevikkialueella pohtien paikallista journalismia Uudellamaalla. Voinee sanoa, ettei HS ole tässä vielä löytynyt kovin kestävä ratkaisua.

HS:n menestys oli jatkunut läpi 1970-luvun. Sen peitto Helsingissä oli vuosina 1971-76 noussut 56,6:stä 68,7 prosenttiin kotitalouksista. Samaa tasoa oli lehden peitto Espoossa ja Vantaalla. Koko Uudellamaallakin se oli noussut 50,2:sta 59,7 prosenttiin, vaikka maakunnassa oli edelleen valtaosin ruotsinkielisiä seutuja sekä sisällöltään melko kattavia suomenkielisiä aluelehtiä. *Uudelle Suomelle* jäi Uudellamaallakin vain levikkipeiton palasia.

Muulla Suomessa US:n asema valtakunnallisena yleislehtenä oli sentään suhteellisesti vahvempi kuin Tikkanen muistiossaan väitti. (Vrt. pääluvut I ja II.) Valtakunnallisella hajalevikillä ei kuitenkaan myyty paljon ilmoituksia. HS:n osuudeksi maan ilmoitusmarkkinoista mitattiin 1976 peräti 42,8 %, kun US:n osuus jäi 6,4 prosenttiin. Hbl:n osuus oli toki lähes sama eli 6,6 %. HS oli siis ilmoitustulojen saajana aivan omalla tasollaan.<sup>685</sup>

*Uuden Suomen* "melkoisesti muuttunut asema" noteerattiin Sanomain sanomalehtiryhmässä 2.6.1976. Siksi tuli "tarkistaa suhtautumista siihen sekä yhteistyö- että kilpailukysymyksissä" – mitä tämä tarkoittikaan. Strategian soveltaminen jätettiin konsernin eri osastojen harkittavaksi.

## ”Lähes vainoharhaista”?

Suurta linjaa Sanoma-konsernin suhtautumisessa *Uuteen Suomeen* on vaikea hahmottaa. Perinteistä kilpailijaa seurattiin tarkasti Ludviginkadulla ja ehkä vielä enemmän Brondan talossa Aatos Erkon työhuoneessa – Jensen-Eriksenin mielestä "lähes vainoharhaisesti" siihen nähden, että taloudellisesti kilpailu oli jo ratkennut.

<sup>685</sup> Sary jr joulukuu 1976, 14.7.1976, ptk:t, Tikkasen muistio 29.12.1976 ja raportti 28.12.1976, PLA. Peitto tarkoittaa sitä, mikä osa kotitalouksista tilaa ko. lehteä. Sadan prosentin peitossa lehti jaetaan siis jokaiseen kotiin.

Kuvaavasti Sanomain toimitusjohtaja Väinö J. Nurmimaa pyysi 1979 – ehkä *Päivälehd*en 90-vuotispäivän edellä – selvittämään, milloin HS:n levikkikäyrä oli leikannut US:n vastaavan kuvaajan. Heikki Saraste valitteli US-yhtiöstä saatujen tietojen niukkuutta, mutta päätyi oikeaan tulokseen eli "ilmeisesti noin 1910 tienoilla". Nurmimaa kommentoi: "Ei ollutkaan ihan helppo juttu". US:n lopullisen lopun koittaessa, syksyllä 1991 Aatos Erko torjui vielä jyrkästi osallistumisen isoisänsä kilpailijan pelastamiseen. Päätoimittaja Janne Virkkunen sen sijaan valitteli HS:n toimitukselle kirittäjän katoamista.<sup>686</sup>

"Remppajengin" operaatioista alkaen Sanomissa nuristiin elinkeinoelämän tuesta *Uudelle Suomelle* – etenkin, kun sitä oli saatettu markkinoida arvostelemalla *Helsingin Sanomia*. Kuvaavasti KOP:n Veikko Makkosen ehkä varomaton keskustelu päätoimittaja Tikkasen kanssa Luxemburginlennolla pian US:n pelastamisen jälkeen johti monta vuotta kestäneeseen mykkäkouluun miesten suhteessa. Lopulta KOP:n pääjohtaja lähti – tiedotuspäällikkönsä tuella – nöyrästi Tikkasen luo Canossaan.<sup>687</sup>

Heti Koroman alettua päätoimittajana eli 4.8.1976 Sanomain sanomalehtiryhmässä keskusteltiin US:n sisällöstä, strategiasta, levikkitoimista ja tuotantokapasiteetista. 29.9.1976 Ludviginkadulle oli kantautunut tieto, että *Uusi Suomi* suunnittelisi yhteistä sunnuntailiitettä *Turun Sanomien*, *Savon Sanomien*, *Kalevan* ja *Aamulehd*en kanssa. Tässä ei liene ollut juuri perää – olivathan TS ja *Kaleva* jopa Sanomain ikaikaisia kumppaneita – mutta jokaista risahdusta pohdittiin siis Ludviginkadulla.

Toisaalta Sanomissa noteerattiin niin US:n matkakerhopromootio kuin se, että *Uusi Suomi* oli napannut HS:n Palvelukseen halutaan- ilmoituksia ja julkaissut ne ilmaiseksi. Tätä vastaan oli Sanomain mukaan vaikea käräjäidä – ja tietenkin työpaikkailmoitukset olivat tärkeä lehden sisällön valtti niiden tuotoista puhumatta. Sanomissa temppeä kutsuttiin ilmoitusvarkaudeksi. Se lienee jäänyt ainutkertaiseksi – US:ssa tuskin haluttiin ärsyttää *Sanomia* tällaisella nokkeluudella.

Joulukuussa 1976 Sanomissa linjattiin, että US:n markkinointitoimia oli edelleen seurattava, vaikkei niissä toistaiseksi nähty haittaa omalle toiminnalle. Jaakko Rauramo arvioi, ettei US:n levikki nouse pudotetulta tasolta 1977, mutta kasvane 1978, "jos lehti vielä toimii". Sanomain

<sup>686</sup> Sarasteen muistio 30.5.1979, jossa Nurmimaan reunamerkintä. PLA. Uuden Suomettaren levikkitiedot 1910-luvulta löytyivät vasta 1990-luvun lopulla Kaivoksen kellarista. Niiden mukaan ko. leikkauskohta oli 1911. – Kuvaus Janne Virkkusen kommentista US:sta perustuu hänen kirjoittajalle kertomaansa. Aatos Erkon US-asenteista vrt. myös Virkkunen 2013, s. 247.

<sup>687</sup> Kirjoittajan, silloisen KOP:n tiedotuspäällikön (1978-83) muistitieto. Järjestin Tikkasen ja pankinjohtaja Aarno Anttosen lounastapaamisen, jonka kahvivaiheeseen Makkosen putkahti muka yllättäen. Tikkasen isä oli toki ollut US:n pitkäaikainen, työnsä ääreen kuollut toimitussihteeri ja Heikki Tikkanen tiedosti sukulaisuutensa Paavo Tikkaseen, *Suomettaren* perustajaan. Hänellä oli siis *Uuteen Suomeen* toinen perussuhde kuin Erkoilla, joille 1900-luvun alun suuntataistelu oli tärkeää 1990-luvulle saakka.

nousevalla voimamiehellä oli siis realistinen, jollei inhorealistinen näkemys ikaikäisen kilpailijan mahdollisuuksista.<sup>688</sup>

### Ilmapiirin muutos ratkaisi

Remppajengi ei siis keksinyt ihmeitä US:n pelastamiseksi, vaan luotti linjantarkistuksen, toimituksellisen uudistamisen, henkilövaihdosten ja yritysten ilmoittelutuen voimaan. Uusi toimitusjohtaja Jorma K. Virtanen innovoi puolestaan heti *Iltalehden* (jota US-yhtiö oli julkaissut jo 1919-30).

Perimmiltään *Uuden Suomen* pelastaminen 1976 nojasi yhteiskunnan ilmapiirin muuttumiseen – vähättelemättä etenkin Jaakko Lassilan, Johannes Koroman ja Heikki Tavelan sitoutuneisuutta asiaan. *Uuden Suomen* pelastaminen oli osa elinkeinoelämän vastahyökkäystä – tai Koroman termein sen itsepuolustusta. US:n paras tukija saattoikin olla Kristiina Halkolan esittämä *Laulu 20 perheestä*.<sup>689</sup>

*Uusi Suomi* haluttiin siis pelastaa median selvästi porvarillisena vastapainona – ainakin periaatteessa. Käytäntö oli hankalampaa, kun periaatteesta olisi pitänyt maksaakin – jopa voimatta hyödyntää tukeaan välittömästi oman yrityksen eduksi lehden sisällössä. Jos ei tekstimainontana, niin ainakin yritykselle kiusallisten uutisten vaimentamiseen. Ilmoitusboikoteilla uhattiin *Uutta Suomea* edelleen ja niitä toteutettiin. Myös yksittäiset henkilöt uhkasivat aika ajoin tilauksensa peruuttamisella erilaisista syistä painetun *Uuden Suomen* viimeisiin päiviin saakka.<sup>690</sup>

Ns. rakenteelliset edellytykset, kuten yleisen ja yritysjohtajien mielialan kääntyminen eivät olisi kuitenkaan riittäneet *Uuden Suomen* pelastamiseen kuilun partaalta. Tarvittiin toimijoita, jotka osasivat hyödyntää näitä edellytyksiä. 1940-luvun aseveljien, "vaaran vuosien" ja "salaisen sisällissodan" sukupolvi ei siihen enää 1970-luvulla pystynyt. Seuraaviin sukupolviin kuulunut remppajengi tukijoineen onnistui sen sijaan pelastamaan painetun *Uuden Suomen* vielä 15 vuodeksi.<sup>691</sup>

<sup>688</sup> Sary jr 2.6., 14.7., 4.8., 29.9., 7.12.1976, ptk:t, PLA. – Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen, emt. s. 114.

<sup>689</sup> Koroma 2015, s. 13-37, Jakobson 2003, s. 113-169, Vesikansa 1993, s. 280-293.

<sup>690</sup> Koroma, SSL-blogi 2020. Yritysjohtajien asenteista lähteenä on kirjoittajan muistitietoa hänen päätoimittajana käymistään lukuisista puhelinkeskusteluista US:n tilaajien, ilmoittajien ja muiden kanssa.

<sup>691</sup> "Salaisesta sisällissodasta" mm. Jarkko Vesikansa 2004..



# Epilogi (1976-2020)<sub>1</sub>

Olen käsitellyt *Uuden Suomen* vaiheita vuoden 1976 jälkeen laajasti jo usein mainitussa lisensiaattityössäni.<sup>692</sup> Tyydyn nyt kuvaamaan tiivistä, mitä lehdessä ja lehdelle tapahtui ”remppajengin” aloituksen jälkeen. Taloudellinen kilpailu *Helsingin Sanomien* kanssa oli jo ratkennut, joten sitä tematiikkaa en enää käsittele. Journalistinen kilpailu sen sijaan jatkui lehtien välillä ”satavuotisen sodan” loppuun saakka.

## Pettymysten kautta

US-yhtiön uusi johtoporras pettyi nopeasti lehden talouden perustaksi ajateltujen ilmoitussopimusten toteutumiseen. Toimitusjohtaja Virtanen demonstroi ongelmia julkaisemalla *Uuden Suomen* ”käärinliinoissa” ja hallituksen puheenjohtaja Lassila järjesti ”mustien autojen öitä” eli yritysjohtajien tapaamisia, mutta sovittuja ilmoituksia saatiin hitaasti ja usein vain korkean tason patistelulla.

Sopimusilmoittelun rinnalla US-yhtiö alkoi myydä yrityksille debenttuureja eli joukkovelkakirjoja. Ne voitiin myöhemmin vaihtaa US-yhtiön osakkeiksi. Merkintä ei ollut siten vastikkeetonta tukea *Uudelle Suomelle*; kärsivällisellä merkitsijällä voi olla edelleen debenttuurien pohjalla Alma Median ajoittain tuottoisiakin osakkeita.

Merkittäväksi US:n tulevaisuudelle osoittautui tv-tähti Arto Tuomisen kutsuminen vuoden 1977 alusta *Kauppalehden* päätoimittajaksi. Sen levikki saatiin rämäkällä uutispolitiikalla ja yhtä reippaalla markkinoinnilla vahvaan nousuun. Pian myös *Kauppalehden* kannattavuus vahvistui huomasti. Toki lehdellä ei ollut kilpailijaa kasvavassa kansantaloudessa. 1980-luvulla US-konsernin voitto oli *Kauppalehden* varassa.

US-yhtiön velkataakan keventämistä jatkettiin Yhdyspankin yritystutkijan mukaan seuraavasti:

---

<sup>692</sup> Vesikansa: Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91 (1994). Pyrin julkaisemaan laajemman version epilogin aihepiiristä väitöskirjani ”kansanpainoksessa”.

<i>Kohde</i>	<i>Hinta</i>	<i>Ostaja</i>
1974 Lönnrotinkatu 4	30 Mmk	STK
1975 Ruoholahdenkatu 23	20 Mmk	KOP
1976 Mannerheimintie 6	20 Mmk	Pohjola
1976 Rautakirjan osakkeet	10 Mmk	Pohjola
1976 UM- ja Katso-lehdet	7 Mmk	A-lehdet
1977 Helprintin osakkeet	5 Mmk	A-lehdet
Yhteensä	92 Mmk	

Summa on lähes 80 miljoonaa nykyeuroa.

"Taseen paneminen töihin" helpotti vain väliaikaisesti US-yhtiön tilannetta. Samalla hävisi vakuuksia niin kausiluotokselta kuin tulevien investointien rahoitukselta.

Vuoden 1976 päättyessä US-yhtiö oli hetken lähes velaton. Tappiokello raksutti kuitenkin saman laskelman mukaan uhkaavasti, joskin hieman hidastuneena:

1975	- 27,5 milj. mk	(51 % liikevaihdosta)
1976	- 30,2 milj. mk	(77 % liikevaihdosta)
1977	- 18,5 milj. mk	(37 % liikevaihdosta)
1978 (budj. mukaan)	- 18,6 milj. mk	(38 % liikevaihdosta) <sup>693</sup>

US:n tarkistettu levikki saatiin "ilmarinnan" poistamisen jälkeen palaamaan 80.000 kappaleen tienoille, mutta salainen runkolevikki eli täysihintaisten kesto- ja vuositilausten määrä nousi vain verkkaisesti 60.000 kappaleeseen. Erotus katettiin lyhytaikaisilla kampanjatilauksilla vahvasti alennettuun hintaan. Huolestuttavasti sadat tuhannet taloudet kulkivat kampanjamyyllyn läpi, mutta vakinaisia tilaajia heistä saatiin vähän. Kauanko samoille talouksille edes kannatti uudistaa tarjousta, jos lehti ei kiinnostanut?

### **”Vuosisadan lehti uudistus”**

Toistuvien kriisien paineessa US-yhtiön johtoportaassa nähtiin, että tarvittiin radikaaleja toimia. Asioita mutkisti kaiken lisäksi toimitusjohtajan vaihtuminen syksyllä 1978. Julkisuuteen kerrottiin Jorma K. Virtasen sairastuneen, mutta myös hänen raha-asioissaan oli epäselvyyttä. Seuraajaksi löytyi 1979 Ahlströmillä vaikuttanut ekonomi Matti Ainamo.

<sup>693</sup> SYP:n yritystutkijan Jaakko Porkan laskelmat, Vesikansa 1994, s. 62.

Muutosten kärjiksi asetettiin muutto Vantaan Kaivokselaan, huippumodernin painokoneen hankkiminen ja US:n iltapäiväpainoksen lanseeraaminen. Ohjelma sai mahtipontisen nimen ”vuosisadan lehti uudistus”.

Ohjelman mahdollistamiseksi US-yhtiön rakenne uudistettiin. Osakaspohjaa laajennettiin kattamaan laajalti elinkeinoelämää. Suurimpina osakkaina pysyivät tosin Pohjola (14 % osakekannasta), Kansallispankki (13 %), ja Rauma-Repola (7 %), mutta myös Yhdyspankki ja Säästöpankkien Keskus-osake-pankki (molemmat 5 %) tulivat osakaskuntaan. Aiempi SKK muutettiin Suomalainen Lehtipaino Oy:ksi, jonka omistivat Pohjolan ja US-yhtiön ohella pankkien ja kaupan keskusliikkeiden yhteisöt. *Kauppalehti* irrotettiin omaksi yhtiökseen.

Pääomia uudistukseen saatiin myymällä Ruoholahden kiinteistö 1980 Ilmariselle 30 miljoonalla markalla (15 milj. nykyeuroa). Koska US-yhtiö menetti näin viimeisen merkittävän luottojensa vakuuden, suuryritykset muodostivat 10 Mmk:n takausrenkaan.

Suomalaiset suuryritykset tekivät siis Jaakko Lassilan johdolla suurehkoja operaatioita turvatakseen *Uuden Suomen* ilmestymisen. Toki usko horjui aika ajoin ja US:n lopettamistakin pohdittiin, samoin paluuta Kokoomuksen äänenkannattajaksi ja siten suuremman valtion tuen piiriin. Lopulta vannottiin kuitenkin toistuvasti tavoitteeseen seitsemänpäiväisestä valtakunnallisesta varhaisjaetusta täyden palvelun sanomalehdestä – siis *Helsingin Sanomien* kilpailijasta, vaikka tämä tosiasia yritettiin toisinaan kiistää.

Huippumoderniin painokoneeseen investoitiin samassa hengessä kuin oli tehty 1952. Albert Frankenthalin rotaatiolla pystyi painamaan aikakauslehtitason värikuvia – etenkin, jos käytti tietyillä sivuilla kiiltävää paperia. Painotekniikassa US oli siis uudelleen HS:n edellä. Toiveet neliväri-ilmoituksista eivät kuitenkaan toteutuneet kovin hyvin.

Uudessa painokoneessa käytettiin broadsheetiä pienempää ns. eurokokoa eli berliner-formaattia.

Tämän uskottiin säästävän paperikuluja 9 Mmk:lla vuodessa juttujen väistämättä lyhentyessä.

Kiillotettu paperi oli tosin kallista. Erilainen formaatti hämärsi myös vertailua *Helsingin Sanomiin*.

Uuden painotalon valmistuttua syksyllä 1980 *Uudelle Suomelle* lanseerattiin iltapäiväpainos, jolle annettiin perinteikäs nimi *Iltalehti*. Lähtökohtana oli käyttää pääosin aamun US:n aineistoa ja nojata sen toimitukseen. Myös laadukkuutta korostettiin. Veli-Antti Savolainen johdolla *Iltalehti* erkaantui kuitenkin nopeasti ”runkolehdestä” saaden pääosin oman toimituksen ja käyttäen lähes tyystin omaa aineistoaan. *Iltalehdelle* syntyi myös oma tyylilajinsa ja kulttuurinsa. US-yhtiön hallitus ei strategian muutosta päättänyt, mutta ei sitä myöskään estänyt.<sup>694</sup>

<sup>694</sup> *Iltalehdestä* tarkemmin Kaisla 2005.

*Iltalehden* kannattavuutta on vaikea laskea, koska sillä oli vuoteen 1989 saakka samat ilmoitukset kuin US:lla ja yhteisiä kulujakin. Talousjohtaja Tapio Korpelan mukaan IL:n kate oli 1983-87 kuitenkin vuosittain pari miljoonaa markkaa positiivinen. ”Kolmas painos” tuki siis tarkoitettulla tavalla *Uutta Suomea*. On myös vaikea arvioida, mitkä mahdollisuudet alkuperäisellä, rajatulla iltapäiväpainoksella olisi ollut. Toisaalta Sanomissa herättiin syntyneeseen kilpailuun ja päätoimittajaa kolmasti vaihtanut *Iltalehti* kääntyi muistakin syistä 1988 moneksi vuodeksi tappiolliseksi.

*Uuden Suomen* journalistista kehitystä 1980-luvulla luonnehtivat termit *sik-sak* sekä *stop and go*. Paljossa markkinointiväen painostuksesta US:ssa kiisteltiin tyylin keventämisen ja laatuilehtitavoitteen kesken. Ruotsalainen huippukonsultti Richard Norman puolestaan suositteli 1979 toimittamista ”oikealle klubille” nähden riskiksi sen, että US ”etenee liikaa sensaatiolehdien suuntaan ja menettää uskottavuutensa”.

”Vuosisadan lehtiudistuksessa” 1980 *Uudelle Suomelle* luotiin näyttävä, osin värillinen sunnuntainumero ja arkipäivän lehteäkin monipuolistettiin. Kannattavuuspaineet pakottivat kuitenkin pian säästötoimiin. Toisaalta *Iltalehden* tyylistä säteili aluksi vaikutteita runkolehteen. Vuosina 1983-86 US ja IL erkaantuivat sitten toisistaan myös tyyllillisesti.

### **”Kiehtova” suvantovaihe**

Uusi rahoituskriisi johti 1981 *Kauppalehden* päätoimittajan Arto Tuomisen nostamiseen aiemman toimensa ohella US-yhtiön toimitusjohtajaksi. Häntä kannustettiin muhkealla bonus-palkkiolla kääntämään yhtiö voitolliseksi. Näin tapahtuikin 1982 – syrjäytetyn Ainamon ennusteen mukaisesti, mutta lähinnä *Kauppalehden* huiman menestyksen avulla.

Suomalainen Lehtipaino voitiin nyt fuusoida takaisin US-yhtiöön. Kauppalehti-yhtiön osalta näin tehtiin verotuksellisista syistä. Toisaalta kriiseihin väsyneenä US-yhtiön hallitus antoi toimitusjohtajalle varsin vapaat kädet, kunhan voitolla pysyttiin. ”Luovassa lehtitalossa” alkoi Tuomisen mieliadjektiiviva käyttäen ”kiehtova” suvantovaihe, jolloin aloitettiin monia uusia liiketoimia. Vuonna 1985 toimitusjohtajalla oli 17 välitöntä alaista suoraan hallituksen alaisten *Uuden Suomen* ja *Iltalehden* päätoimittajien lisäksi. Enimmäkseen ja kokonaisuutena ”rönsyt” olivat tappiollisia.

Väljän tyyliensä mukaisesti Lassila salli toimitusjohtajalle ”harrastuksia”, kuten kokonaisen näytöksen varaamisen Savonlinnan oopperajuhlilta US-yhtiön kutsuvieraille – matkoineen, majoituksineen ja tarjoiluineen. Puutteellisten järjestelyjen takia katsoma jäi puolityhjäksi.

Yhtiön pääongelmaan eli *Uuteen Suomeen* Tuominen varoi alkuun koskemasta konkreettisesti. Hänen ja päätoimittaja Johannes Koroman kesken vallitsi ”kauhun tasapaino” Tuomisen tiedostaessa Koroman suhteet yhtiön omistajiin. Toki asetelma antoi US:n toimitukselle muutaman vuoden rauhallisen jakson tehdä ja kehittää lehteä. Suomen yhteiskunnassakin oli tasainen vaihe presidentin vaihtumisen jälkeen. Neuvostoliitossa taas siirryttiin perestroikaan, mutta idänsuhteilla ei US:ssa edelleenkään elämöity.<sup>695</sup>

Vuonna 1983 US:n levikki oli 87.000 kpl eli 35 % enemmän kuin ”ilmarinnan” poistamisen jälkeen 1976. Suppeahkoon otokseen perustuneen selvityksen mukaan ”runkolevikki” eli kesto- sekä täysin maksetut 12 kk:n tilaajat jakaantuivat seuraavasti:

Tilattu lehti	%	Talouksia
Maakuntalehti + US	35	24.000
Maakuntalehti + US + HS	5	4.000
US + HS	20	14.000
Pelkkä Uusi Suomi	40	28.000
Yhteensä	100	70.000

Tilajakunta oli siis kolmijakoinen. 40 % tilasi *Uutta Suomea* maakuntalehden rinnalla sen valtakunnallisena, usein samalla aatteellisena täydentäjänä; pieni osa tilasi samalla HS:n. Viidennes – lähinnä kai pääkaupunkiseudulla – tilasi sekä HS:n että US:n, 40 % pelkästään *Uuden Suomen*. Kullakin ryhmällä oli US:n sisällöstä omat odotuksensa. Ainoan lehden piti antaa täysi uutispalvelu, toisesta lehdestä etsittiin täydennystä ykköslehteen ja henkistä kumppanuutta.

US:n tilaajista 27 %:lla oli korkeakoulututkinto (koko väestöstä 7 %:lla) ja kolmanneksella yli 120.000 markan (yli 45.000 nykyeuroa) vuositulot (koko väestöstä 10 %:lla). *Uusi Suomi* oli siis vauraan, hyvin koulutetun väestönosan lehti. Toinen selvitys korosti aatteellista läheisyyttä lehteen, kun taas *Helsingin Sanomat* koettiin kaupallisena, tasokkaana tiedonvälittäjänä.

Vaiheikkaan pohdiskelun jälkeen US-yhtiön hallituksen työryhmä päätyi 1984 siihen, että ”tavoitteena tulee edelleenkin olla kompakti lehti, jossa on sopivasti kaikkea kaikille”. HS ei ollut

<sup>695</sup> Esim. jo Petäjäniemen aikana aloittanut APN:n kolumnisti Spartak Beglov sai Uuden Suomen ansiomerkin ja hänelle järjestettiin monipuolinen vierailu Helsingissä, vrt. ao. dokumentit, USark, KA. Kokoomuksen puheenjohtaja Ilkka Suominen puolestaan moitti sitä, miten US oli julkaissut brittilehden kartan, jossa ennustettiin neuvostoimperiumin hajoamista. Kokoomuksen idänsuhteita ei olisi saanut vaarantaa. Viron vapautumista US seurasi tarkasti Seppo Kuusiston raporteilla. – Kirjoittajan muistitietoa.

ehkä kompakti, mutta muutoin asetettu tavoite merkitsi edelleen kilpailua sen kanssa –paljon heikommin resurssein. "Myyvyyttä" piti kylläkin parantaa, missä yhtiön hallitukselta toivottiin "paineenkestävyyttä".

Rönsyilyä ja tempauksia vakavamman uhan US-yhtiölle muodosti Tuomisen ajama ”tekniikan toinen askel” eli uuden painokoneen hankkiminen. Tätä perusteltiin *Uuden Suomen* painamisen varmistamisella. Kerran lehti olikin jäänyt ilmestymättä teknisen vian takia. Uutta, huippumodernia Wifag-konetta varten oli tietenkin pystytettävä seinät. Samalla paisunutta yritystä varten rakennettiin uusi, edustava toimistotalo, ”Juppila”.

Suomen johtavista liikemiehistä koottu yhtiön hallitus hyväksyi 1984 investoinnin, vaikkei uudelle painokoneelle ollut tiedossa yhtään uutta asiakasta. Yhtiön paluu voitolliseksi oli perustunut osin Albert-painokoneen pyörimiselle lähes ympäri vuorokauden. Suuri investointi loi suuren poistotarpeen.

### **Bulevardisoinnista Aamulehti-fuusioon**

Vaikka US-yhtiö oli palannut voitolliseksi, *Uuden Suomen* vuositappio oli noussut 1980-luvun puolivälissä kymmenen miljoonan nykyeuron tuntumaan.<sup>696</sup> Suurinvestoinnin lisätessä painetta yhtiön kannattavuutta kohtaan toimitusjohtaja Tuominen päätti syksyllä 1986 leikata *Uuden Suomen* kuluja ja uudistaa sen ilmettä. Valmistelu annettiin yhtiöön palanneen Veli-Antti Savolaisen johdettavaksi.

Kuten arvata saattoi, tammikuussa 1987 *Uusi Suomi* muutettiin paljolti aamulla ilmestyväksi *Iltalehdeksi* rajuine otsikoineen. Bulevardisointi hämmensi lukijoita ja tyyliä miedonnettiin nopeasti.<sup>697</sup> Seuraavaa uudistusta alettiin valmistella vain kymmenen kuukauden kuluttua.

Muodostetun US-lehtiryhmän johtaja Eero Lähteenmäki ja hänen alaisensa levikkipäällikkö Maija Isotalo alkoivat arvostella voimakkaasti *Uutta Suomea* ja päätoimittaja Koromaa. Uudistajaksi he löysivät US-yhtiöön palanneen *Iltalehden* aiemman, lyhytaikaisen päätoimittajan Mauno Saaren, jota pian US-lehtiryhmän johtajaksi tullut Isotalo ajoi US:n vastaavaksi päätoimittajaksi.

<sup>696</sup> Lehtikohtaisista tuloksista kiisteltiin US-yhtiössä jatkuvasti eikä yksiselitteiseen laskentakaavaan päädytty. Olen nojannut talousjohtaja Tapio Korpelan laskelmiin. Esim. 1986 US:n lehtikate oli hänen mukaansa noin 12 milj. nykyeuroa tappiollinen, jos myös osuus yhtiön yleiskulusta laskettiin mukaan. Yhtiön hallitukselle lehden ns. kate II arvioitiin vajaan kuusi miljoonaa nykyeuroa tappiolliseksi. Myös *Iltalehti* oli laskelmassa tappiollinen, sen sijaan *Kauppalahden* voitto oli 15 milj. nykyeuroa voitollinen.

<sup>697</sup> Kirjoittaja kritisoi uudistusta etukäteen tarjoutuen eroamaan, minkä päätoimittaja Koroma kuitenkin torjui. Hän reagoi ulkoa tuotuun uudistukseen ryhtymällä itse johtamaan sitä.

Saari ehdotti paluuta laatulehdeksi. Koroman ja tämän kirjoittajan oli helppo yhtyä tähän. Näin Saari ja graafikko Yrjö Klippi alkoivat valmistella *Selvästi Parempi Uusi Suomi*- eli SPUS-hanketta. Ennen sen toteuttamista US-yhtiön asema kuitenkin muuttui.

Koroma oli nähnyt Uusi Suomi Oy:n aseman vaikeutumisen ja keskustellut Aamulehti-yhtiön toimitusjohtajan Timo Laatusen kanssa yritysten yhdistämisestä. Tämän toivottiin saattavan *Uuden Suomen* vakaaseen ”kotiin”, mutta samalla tamperelaisyhtiö saisi voitollisen *Kauppalehden* – mikä taas toteuduttuaan ärsytti siitä kiinnostunutta Sanomain Aatos Erkköä. Koroman ja Laatusen tunnustelut johtivat tulokseen ja elokuussa 1988 Uusi Suomi Oy fuusioitiin Tampereen Kirjapaino Osakeyhtiöön, joka sai samassa käänteessä nimen Aamulehti-yhtymä (nykyisin Alma Media Oyj).

### **SPUS-panostuksesta kriisiin**

Laatusen linjana oli päättämisen hajauttaminen monihaaraiseksi paisuneessa konsernissa. Siten US-tytäryhtiö jaettiin tulosyksiköihin, jolloin *Uusi Suomi* ja *Iltalehti* eriytettiin lopullisesti toisistaan. *Uudelta Suomelta* edellytettiin parantuvaa tuloskehitystä, mutta samalla konserni päätti satsata merkittävästi SPUS-hankkeeseen nostaakseen lehden levikin myyttiseen sataan tuhanteen kappaleeseen. Näin US voisi viimein ”ansaita ensimmäisen oman markan”.

Samassa käänteessä Jaakko Lassila lopetti urakkansa US:ssa ja US-tytäryhtiön hallituksen puheenjohtajaksi tuli Heikki Tavela, joka oli jo kauan ollut värikkäällä tyylillään omistajien avainhahmo *Uudessa Suomessa*. Arto Tuominen puolestaan joutui lähtemään US-yhtiöstä ja pian myös *Kauppalehdestä*. Uusi toimitusjohtaja, ekonomi Risto Takala oli laskentamies ja tyyliltäänkin Tuomisen vastakohta. Keväällä 1989 *Uuden Suomen* vastaavaksi päätoimittajaksi tuli teollisuuden järjestöihin siirtyneen Johannes Koroman tilalle Wärtsilän tiedotusjohtaja Ari Valjakka, joka oli aiemmin työskennellyt radiotoimittajana.

Tyylillisesti hillitty SPUS-suunnitelman mukainen *Uusi Suomi* alkoi ilmestyä 1.3.1989. Uudistus oli epäilemättä journalistinen menestys ja US:n tarkastettu levikki nousi vuoteen 1991 mennessä 92.147 kappaleeseen. Myyttiset sata tuhatta kappaletta eivät siis olleet toivottoman kaukana, joskin ns. runkolevikki jäi 77.000 kappaleeseen. Nousu oli siis paljossa kampanjatilauksen varassa. Ennen levikin uutta nousua puhkaistiin jälleen ns. levikkikupla eli yritysten ennen levikintarkastusta ostamat nipputilaukset lopetettiin.

SPUS-suunnitelma merkitsi *Uuden Suomen* toimituskustannusten nousua reaalisesti kahdella miljoonalla nykyeurolla vuodesta 1987 vuoteen 1990, kun toimituskulut olivat pysyneet 1984-87 reaalisesti jokseenkin ennallaan. Toimituksen vahvuus nousi 18:lla 119 henkeen eli samalla tasolle kuin Poukan kaudella enimmillään. Päivittäinen sivumääräkin kasvoi keskimäärin kuudella. SPUS-

hankkeessa liikuttiin siis ”ylätiellä” – tietenkin toivoen, että panostukset muuttuvat aikanaan tuotoiksi. ”Alatie” olisi merkinnyt tiukkoja rajauksia ja taloudellisuutta levikin kustannuksellakin.

SPUS-uudistuksessa mm. elvytettiin takavuosien alakerrat kakkossivun täyttäneiden artikkelien muodossa. Seurattuja kolumnisteja olivat etenkin Paavo Haavikko ja Lassi Nummi. *Uuden Suomen* kohtaloa ei ratkaissut kuitenkaan journalismi, vaan lehden, konsernin ja koko Suomen talous. Jos ”ylätiellä” oli menestymisen mahdollisuuksia, niin ainakin aika loppui kesken toimintaympäristön muuttuessa.

Tuottojen kannalta US:n tilaushinta oli ollut jatkuvasti korkeampi kuin *Helsingin Sanomien*. Hinnan nostamiseen oli siis niukasti varaa. Runkolevikin noustessa tilaustuotot tietenkin kasvoivat, joskin jakelukustannus saattoi paikoin ylittää tilauksen välittömän tuoton. Ensisijaisia olivat kuitenkin ilmoitustuotot, kuten jokseenkin aina kannattavissa sanomalehdissä.

Sisäisestä murehtimisesta huolimatta US:n ilmoitustuotot nousivat reaalisesti 1970-luvun lopulla ja etenkin 1980-luvun alkuvuosina. Markkinoinnin organisaatio sekä tekijät vaihtuivat tiuhaan ja heidän keinoistaan kiisteltiin, mutta tulosta siis syntyi. Ilmoittelua *Uuteen Suomeen* vetivät ennen muuta *Iltalehti*-kytkentä ja ilmoituspaketit *Kauppalehden* kanssa. Saavutus ei tosin riittänyt tekemään US:sta voitollista.

Aamulehti-fusion jälkeen *Uuden Suomen* ja *Iltalehden* ilmoittelu erotettiin toisistaan. US:n markkinointijohto pyrki nyt järjestelmälliseen, jopa ”tieteelliseen” ilmoittelun hankintaan. Tulosta ei kuitenkaan ehtinyt syntyä, vaan US:n ilmoittelu romahti jo ennen kansantalouden suhdannekäännettä. Kun lehdessä oli 1987 ollut ilmoituksia 10,5 palstakilometriä, oli niitä 1990 enää 4,4 km. Ilmoittelun nettotuotto puoliintui vuodessa.

## **Viimeinen vuosi**

Ilmoittelukatastrofin torjumisen sijaan US:ssa käytettiin aikaa sisäiseen valtataisteluun. Päätoimittaja Ari Valjakka erotettiin käytännössä vain runsaan vuoden työn jälkeen, hänen seuraajanaan aloitti syksyllä 1990 *Turun Sanomien* päätoimittaja Jarmo Virmavirta, joka oli vaikuttanut *Uuden Suomen* asioihin aiemmin kuvatulla tavalla myös 1970-luvulla. Valjakasta tuli saman tien *Turun Sanomien* pitkäaikainen päätoimittaja, mutta vitsailu vaihto-operaatiosta ei pitänyt paikkaansa.



*Uuden Suomen* viimeistä ilmestymisvuotta on kuvattu liseniaattityöni ohella lehden toimittajien pamfletissa *Tapaus Uusi Suomi* sekä *Virmavirran* teoksessa *Herää Suomi*. Prosessi oli monivaiheinen, mutta jokseenkin vääjäämätön. Tässä voi tyytyä päälinjoihin.<sup>698</sup>

*Uuden Suomen* omien vaikeuksien ohella ja ohitse prosessia vauhditti kansantalouden ajautuminen lamaan, mutta myös Aamulehti-yhtymän muu ongelmakimppu. Ruotsista ostettu tietotekniikkayritys osoittautui katastrofiksi ja Tampereelle tilattu suuri painokone lisäsi kannattavuuspaineita. Kaiken lisäksi nopean kasvun aikana konserniin oli kerääntynyt monenlaisia rasisitteita – kalliista Lapin-majasta henkilökysymyksiin. *Uusi Suomi* oli kuitenkin ongelmista näkyvin.<sup>699</sup>

Lama vaikutti nopeasti myös Sanoma-konserniin, mutta se ei edes käväissyt tappiolla.<sup>700</sup> Sen sijaan Aamulehti-yhtymän tulos kääntyi jo 1990 peräti 82 Mmk (22 milj. nykyeuroa) tappiolliseksi. *Uuden Suomen* kate jäi 19 milj. nykyeuroa miinukselle – reaalisesti yli kaksi kertaa heikommaksi kuin 1980-luvun puolivälissä.

Talvella 1991 US:n kustannuksia alettiin leikata karsimalla sivumääriä ja lomauttamalla koko henkilöstö portaittain. Viimeistään huhtikuussa 1991 nähtiin, etteivät tällaiset toimet riitä. Toimitusjohtaja Takala oli toki ehdottanut jo syksyllä 1990 – ehkä retorisesti ja asemansa takia – *Uuden Suomen* lopettamista.

Sekä US-yhtiön johto että päätoimittajat *Virmavirta* ja Saari hahmottelivat monia vaihtoehtoja US:n uudeksi rakenteeksi.<sup>701</sup> Vasta tehtävänsä tullut *Virmavirta* otti lehden pelastamisen sydämen asiakseen perääntyen eri viivytykslinjoilta vasta viime tingassa – jollei myöhässä. Eri ammattiosastot ottivat ristiriitaisesti kantaa US:n kohtaloon.

Aamulehti-yhtymän hallintoneuvosto pohti tilannetta 26.6.1991 kantaa ottamatta. Perinteikkään lehden raju saneeraaminen tuntui vaikealta – sen lopettamisesta puhumatta. Viimein 25.8. US-yhtiön hallitus hyväksyi Takalalta pyytämänsä suunnitelman. Samana päivänä kaatui Moskovassa vallankaappausta yrittänyt kommunistijuntta. US:n pääkirjoitus otsikoitiin ”Kommunismmin loppu”. Oliko myös *Uusi Suomi* täyttänyt tehtävänsä, kyseltiin.

Päätöksen mukaan *Uuden Suomen* ilmestyminen ”keskeytetään” lokakuun 1991 alussa ja ehdotus ”lehden tulevaisuuden toimintamallista” oli esiteltävä Aamulehti-yhtymän hallintoelimille

<sup>698</sup> Garam - Pohjalainen - Tikkanen: *Tapaus Uusi Suomi*. Raportti lehti-instituution tuhosta. (1992), *Virmavirta Herää Suomi*. Sodanjälkeinen aika on ohi. (1992).

<sup>699</sup> J. Pietilä 2011, s. 322-341.

<sup>700</sup> Jensen-Eriksen – Kuorelahti, emt. s. 399-413.

<sup>701</sup> Tämän kirjoittaja oli kevästä 1991 alkaen pääosin työnsopimuksensa mukaisella sapattivapaalla kirjoittamassa kahta historiateosta. Palasin työhön elo-syyskuussa sekä marraskuun lopulla.

joulukuun alkuun mennessä. Laatusen mukaan konserni ei pystynyt ylläpitämään siihenastista *Uutta Suomea*, mutta oli avoin muille vaihtoehdoille.

Uutinen herätti sympatian osoituksia perinteikkäälle lehdelle, mutta myös kriittisiä huomioita ”tolkuttoman kalliisti tehdystä tuotteesta, jolla ei ole riittäviä markkinoita”. Perustettiin myös EVA:n toimitusjohtajan Jaakko Iloniemen ”kriisiryhmä”, johon kuuluivat Koroma ja kustannusmies Heikki Lehmusto työrukkasenaan *Virmavirta*. *Uudessa Suomessa* aloitettiin myötätuntokampanja.

*Virmavirta* tapasi myös Sanomain Aatos Erkon, joka kuitenkin tilytti, että ”pelastusoperaation takana on sama ryhmä kuin aina ennenkin”. Hän oli siis pysynyt 102-vuotisen lehti- ja aatesodan taisteluhaudassa. Toinen asia sitten, mitä Sanoma-konserni olisi voinut tehdä *Uuden Suomen* pelastamiseksi.

Iloniemen ryhmä esitti 13.9.1991 joko 5+1 -vaihtoehtoa (arkisin tiivis uutislehti, perjantaisin viikonvaihteen lukupaketti) tai viikkosanomalehteä. Taloudellisesti 5+1 -mallissa nojattiin seitsemänpäiväisestä lehdestä 56 % kohonneeseen tilausmaksuun eli tilaajien merkittävään myötätuntoon.

Nyt *Virmavirta* pyysi apuun jälleen Jaakko Lassilan, jonka asema KOP:n pääjohtajana oli kuitenkin alkanut horjua. Päärahoittajat kokoontuivatkin 23.9. hänen kutsustaan. Toimitusjohtaja Laatusen arvioi heille kuitenkin Iloniemen ryhmän suunnitelmaa kriittisesti – tai jos niin haluaa nähdä, realistisesti. Viikkosanomalehteen Laatusen kertoi sen sijaan uskovansa ”vakaasti”. Ratkaisuja ei syntynyt.

US-yhtiön hallitus päättikin, että ”toistaiseksi viimeinen sanomalehti Uuden Suomen numero ilmestyy 1.10.1991”, mutta marraskuun loppuun saakka julkaistaan kokeeksi viikkosanomalehteä. Viikkosanomalehti toimitettiin ja markkinoitiin improvisoidusti eikä sen journalistista onnistumista tai edes taloudellisia mahdollisuuksia voi kokeilun lyhyiden takia arvioida. Toimitusjohtaja Takala ennakoiki kyselyiden ja tilauskertymän perusteella viikkosanomalehden tulevaksi levikiksi 40.000 kpl. Samaan aikaan kansantalouden kriisi pelkistyi markan devalvointiin.

”Sinivalkoisen pääoman” avainhahmot kokoontuivat 13.11.1991 vielä kerran Aamulehti-yhtymän johtoportaan kanssa pohtimaan *Uuden Suomen* kohtaloa. ”Lopulta todettiin raskain sydämin, ettei sellaisella tekohengityksellä [viikkosanomalehdellä] lehteä voi pelastaa”, Lassila tiivisti muistelmissaan.<sup>702</sup> Virallisesti US-yhtiön hallitus päätti nimilehtensä lopettamisesta 14.11. US-yhtiön tappioksi vuodelta 1991 Takala arvioi vajaat 70 Mmk (18 miljoonaa nykyeuroa) ja mahdollisen viikkosanomalehden tulevaksi vuositappioksi 10-18 Mmk (2,5 – 4,5 milj. nykyeuroa). Konsernin ja US-yhtiön hallintoneuvostot sinetöivät *Uuden Suomen* lopettamisen

---

<sup>702</sup> Lassila 1993, s. 166.

yhteiskokouksessaan lehden viimeisen numeron jo pyöriessä Albert-painokoneessa. Se ilmestyi 29.11.

Tuona päivänä tämän kirjoittaja jakoi irtisanomisilmoituksen 89:lle journalistille – päätoimittajat olivat saaneet sen sitä ennen. Kaikkiaan US-yhtiöstä irtisanottiin kolmisen sataa henkeä. Yhtiön toiminnot jaettiin muodostetun US-Media Oy:n tytäryhtiöille. Nimen suojelemiseksi perustettiin myös Kustannus Oy Uusi Suomi.

## **Lopun jälkeen**

Lama-Suomessa yritettiin vaimeasti, mutta turhaan elvyttää *Uutta Suomea*. Aamulehti-yhtymä ja sen seuraaja Alma Media ei löytänyt myöskään käyttöä lehden nimelle. Lopulta se myytiin kustantaja Niklas Herlinille, joka alkoi 10.10.2007 julkaista *Uuden Suomen* verkkolehteä. Se on ollut ennen muuta merkittävä keskustelu- ja julkaisuareena. Verkkolehden kuukausitavoitettavuus on ollut 800.000 henkeä, kun painetun US:n lukijamäärä oli Kansallisessa mediatutkimuksessa noin 300.000 henkeä.

Verkkolehti on siis menestynyt journalistisesti, mutta tuottanut enimmäkseen tappiota. Herlin möi sen 2016 hieman ennen varhaista kuolemaansa takaisin Alma Medialle, jossa US-verkkolehti on kuulunut *Kauppalehden* ja *Talouselämän* rinnalla Talent-yksikköön. Tavallaan *Uusi Suomi* on siis palannut kotiin.

# Vertailua, yhteenveto ja päätelmiä

Ennen johtopäätöksiä tähän saakka kirjoitetusta on syytä vertailla tutkimusteemaa kansainvälisesti. Vaikka kielimuuri on suojannut Suomen mediaa – jossakin määrin jopa sen ruotsinkielistä osaa – ei kehitys tapahtunut tyhjiössä.

Toisessa alaluvussa esitän tiivistelmän aiemmista pääluvuista eli vuosista 1956-76. Lopuksi vastaan kootusti johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja pohdin toteutumattomia vaihtoehtoja. Päätelmät sivuavat osittain koko *Päivälehdin* ja *Helsingin Sanomain* sekä US:n välisen kilpailun yli satavuotista kaarta, joten epilogi on sijoitettu ennen tätä päälukua.

## 1. US ja HS – pohjoismaista vertailua

*Helsingin Sanomain* ja *Uuden Suomen* kilpailussa relevantein vertailukohde on Ruotsi. Paljon yhteistä on myös muiden pohjoismaiden, etenkin niiden pääkaupunkien lehtien kanssa. Suomessa on omaksuttu paljon vaikutteita myös anglosaksisesta mediasta, mutta sen rakenne ja toimintaympäristö ovat poikenneet olennaisesti suomalaisesta. Manner-Euroopan media poikkeaa puolestaan – myös journalismiltaan – vielä enemmän pohjoismaisesta tehdäkseen vertailusta kovin relevanttia. Jo tutkimusekonomian takia vertailukohteita on rajattava.<sup>703</sup>

---

<sup>703</sup> Tunnen sinänsä hyvin niin Lontoon kuin saksankielisen Euroopan mediaa aiempina Lontoon, Bonnin ja Brysselin kirjeenvaihtajana.

Vertailussa Ruotsiin nojaan ennen muuta *Svenska pressens historia* -teossarjaan.<sup>704</sup> Sen sijaan perustutkimus edes Tukholman lehtien taisteluparista *Dagens Nyheter - Svenska Dagbladet* ei ole ollut mahdollista. DN:n kustantajaa Bonnier-konsernia on tutkittu paljon, sen sijaan SvD:n julkaistu historiasarja ulottuu vain vuoteen 1955. "Svenskanista" on tosin julkaistu journalistisia teoksia.

Kuvaani Ruotsin mediasta on kirkastanut sen johtoelimissä kauan toiminut Eero Sauri alustuksillaan ja kommenteillaan.<sup>705</sup> Taustaa on antanut myös se, että olen seurannut vuosikymmeniä ammatikseni Tukholman lehtiä ja tavannut niiden tekijöitä.

Tanskan ja Norjan median osalta nojaan lähinnä *Pressen i Norden*- käsikirjaan.<sup>706</sup>

### Taistelupari myös Tanskassa

Kööpenhaminan johtavat aamulehdet olivat 1800-luvun lopulta alkaen konservatiivinen *Berlingske Tidende* ja sosiaaliradikaali *Politiken*. Edellinen oli perustettu jo 1749 ja oli vuoteen 1981 saakka Berlingin suvun perheyrittys. *Politiken* taas syntyi 1884 samassa sosiaaliliberaalisessa hengessä kuin viisi vuotta myöhemmin *Päivälehti*. Kööpenhaminan suurilla aamulehdillä on siis ollut aatteellisestikin samankaltainen kilpailuasetelma kuin HS-US tai DN-SvD -pareilla.

Sosiaalidemokraattinen puoluelehdistö taantui Tanskassakin toisen maailmansodan jälkeen, samoin Maalaisliitto-Keskustan sisarpuolueen Venstren media. Sen sijaan *Berlingsken* ja *Politikenin* keskipäivätabloidit – kuten Tanskassa määritellään – eli *B.T.* ja *Ekstrabladet* nousivat tukholmalaisien vastineidensa lailla maan levinneimmiksi sanomalehdiksi. Helsingissä ihan vastaavaa ei koettu.

Muulla Tanskassa lehtiä oli 1930-luvulla kovin paljon, joten lehtikuolemat olivat sittemmin yleisiä. Toisaalta Århusin *Jyllands-Posten* nousi 1900-luvun lopulla levikissä Kööpenhaminan suurten aamulehtien rinnalle ja ohikin. Vastaavaan ei yksikään maakuntalehti ole edes pyrkinyt Ruotsissa eikä Suomessa. Tosin Aamulehti-yhtymän toimitusjohtaja Matti Packalén oli 1990-luvulla US:n kuoltua kiinnostunut jyllantilaisten menestyksestä. Itse *Aamulehdessä* ei kuitenkaan innostuttu lainkaan *Uuden Suomen* perinnön haltuun otosta, saati laajemmasta

<sup>704</sup> Etenkin Den svenska pressens historia, osat III ja IV. Tarkemmat kirjoittajatiedot ao. lähdeviitteissä. Ks myös Bo Ptäntare: Sverige käsikirjassa *Pressen i Norden*. (Ilmestynyt myös suomeksi)

<sup>705</sup> Esim. Sauri 2014 (Bonnier), SSL:n www-sivut.

<sup>706</sup> Erik Lund: Danmark ja Einar Østgaard: Norge käsikirjassa *Pressen i Norden*.

valtakunnallisuudesta. Nykyään *Jylland-Posten* ja *Politiken* kuuluvat toki samaan konserniin siinä kuin Suomessa *Aamulehti* ja *Helsingin Sanomat*.<sup>707</sup>

## Norjassa paljon lehtiä

Norjassa on perinteisesti ilmestynyt paljon lehtiä, mikä johtunee myös vuonojen ja tunturien kuningaskunnan maantieteestä. Viime vuosikymmeninä valtio on tukenut runsaasti lehdistön moni-ilmeisyyttä.

Valtakunnallisesti merkittäviä ovat Oslon lehdistä *Aftenpostenin* aamu- ja iltapäiväpainokset, saman konsernin bulevardilehti *Verdens Gang* sekä nykyään tanskalaiseen Allerin konserniin kuuluva *Dagbladet*. Kuten Tukholmassa ja Kööpenhaminassa, myös Oslossa on siis säilynyt kaksi kilpailevaa, merkittävää aamulehteä. Niistä *Aftenposten* on ollut *Uuden Suomen* lailla perinteiltään konservatiivinen, *Dagbladet Helsingin Sanomain* tavoin liberaali. Aiemmin vahva vasemmistolehdistö on Norjassakin kuihtunut vain liikkeen uskollisimpien kannattajien seuraamaksi.

Toisin kuin *Suometar* tai *Svenska Dagbladet*, *Aftenposten* ei syntynyt aatteellis-poliittisista syistä, vaan kirjanpainaja Christian Schibstedt perusti sen 1860 liikeyritykseksi samaan tapaan kuin August Schauman 1865 *Hufvudstadsbladetin*. *Aftenpostenista* tuli kuitenkin nopeasti oikeiston äänenkannattaja – ja silloisen Kristianian suurin lehti.

Myös *Dagbladet* syntyi 1869 Bernerien liikeyritykseksi, mutta tuli 1884 liberaalin Venstren äänenkannattajaksi, kuten samoihin aikoihin *Politiken*, *Dagens Nyheter* ja *Päivälehti*. Aateperinne on vaikuttanut kauan Oslon johtaviin lehtiin.

Tuolloin vielä perheyrityksenä pysynyt Schibsted osti 1967 alun perin sota-ajan vastarintaliikkeen lehtenä 1945 perustetun tabloidin *Verdens Gangin*, vaikka konsernin *Aftenpostenilla* oli myös iltapäiväpainos. Pian *VG* nousi Norjan levinneimmäksi lehdeksi. Schibstedistä tuli 1990-luvulla pörssiyhtiö ja se laajentui myös kansainvälisesti. Niinpä konserni osti vaikeuksiin ajautuneen *Svenska Dagbladetin*.

Pohjoismaiset ja anglosaksiset lehdet ovat olleet keskeisiä esikuvia Suomen lehdistölle 1900-luvun alusta alkaen. Usein mallit näyttävät kulkeneen Ruotsin kautta, josta ne omaksuttiin 10-15 vuoden viiveellä. Siten *Uusi Suomi* oli 1919 ilmeisesti ensimmäinen moderni suomenkielinen sanomalehti näyttävästi taitettuine etusivuineen ja kertovine otsikkoineen – mutta *Dagens*

<sup>707</sup> Teksti perustuu kirjoittajan keskusteluihin Packalénin kanssa. Tein hänelle myös muistion ko. teemasta. Aamulehden asenteesta US:n perintöön ks. J. Pietilä 2011, s. 329-335.. AL:n siirtyessä Sanoma-konserniin 2020 lehti korosti mm. pääkirjoituksessaan pirkanmaalaisuuttaan.

*Nyheterissä* sama uudistus oli toteutettu jo 1909. *Helsingin Sanomat* siirtyi sitten US:n perässä antikvaan ja *Tuoreimmat* -sivuun 1920-luvulla – jättäen etusivun tosin ilmoituksille tuolloisen *Svenska Dagbladetin* lailla.

Haastattelut ja reportaasit yleistyivät Ruotsin lehdissä jo 1900-luvun alkuvuosina – samoin naistoimittajat, joita Suomen suurlehdissä alkoi olla enemmälti vasta 1920-luvulla. Ilmeisesti myös tiukasta puoluesidonnaisuudesta irtaannuttiin Ruotsissa aiemmin kuin Suomessa.<sup>708</sup>

### Samankaltaiset rakenteet

Huolimatta journalistisista uudistusviiveistä Suomessa, sen kahdesta kansalliskielestä ja neuvostosuhteiden heijastumisesta viestintään Ruotsin media muistutti tutkimuskaudella suomalaista. Sähköinen viestintä oli molemmissa maissa tiukasti säänneltyä, vaikka Suomessa toimikin 1950-luvulta alkaen yksityinen MTV hyvin rajatusti valtiollisen Yleisradion kanavilla sekä jonkin aikaa Tes-TV ja Tamvisio. Ruotsissa radio ja televisio olivat täysin valtion hallussa, eikä niissä ollut mainontaa.

Ruotsin sanomalehdistö jakaantui suomalaiseen tapaan maantieteellisesti ja poliittisesti. Malmössä ja Göteborgissa oli vahvoja lehtiä siinä kuin Tampereella sekä Turussa, ja muissakin molempien maiden maakuntakeskuksissa oli merkittäviä ykköslehtiä. Puolueilla oli molemmissa maissa äänenkannattajinaan kakkoslehtiä, joita melko mittava lehdistötuki alkoi pönkittää Ruotsissa 1970-luvulla. Suomessa tuet – mukaan luettuna ay-liikkeen lehtisetelit – jäivät vähäisemmiksi. Silti kakkoslehtien ilmestyminen alkoi riippua niistä Suomessakin.

Tärkeimpiä olivat Ruotsissakin pääkaupungin lehdet. Eroina Helsinkiin oli se, että Tukholmassa oli 1950-luvulle saakka kaksi suurta liberaalia aamulehteä (*Dagens Nyheter* sekä *Stockholms-Tidningen*) ja iltapäivän irtonumerolehdet olivat merkittävämpiä kuin Suomessa. Niitä ilmestyi myös Göteborgissa ja Malmössä, kun Suomessa iltapäivälehtien julkaiseminen on keskittynyt paria kokeilua lukuun ottamatta Helsinkiin.

Molemmissa pääkaupungeissa on ollut myös taloudellisia sanomalehtiä – Tukholmassa myös merkittäviä kirkollisia ja raittiusliikkeen päivälehtiä. Suomessakin kirkollinen *Kotimaa* ilmestyi aiemmin hieman yleislehden kaltaisena useita kertoja viikossa, kuten *Maaseudun Tulevaisuus* tekee edelleen.

<sup>708</sup> Lundström, Svenska pressens historia (SPH) III s. 73., Prätare: em. artikkeli Pressen i Norden-teoksessa. Vrt. myös Mainio, emt. s.27. ja ulkoasun osalta Etusivun Uutiset 1938-1979, Helsingin Sanomat Etusivun uutiset ja 100 år med Svenska Dagbladet. – Juttutyypeistä Suomessa J. Pietilä 2008. Vrt. myös Mervola: emt s. 96-97, 120, 138, 160-161, 163, 178-179, 192, 207, 237, 257, 259-260, 265, 285-286.

Alan perustietoihin kuuluu, että mediabisneksessä ovat menestyneet William Hearstin sekä lehtilordien Northcliffen ja Beaverbrookin tai viime vuosikymmeninä Axel Spingerin ja Rubert Murdochin kaltaiset omistaja-johtajat.<sup>709</sup> Olivatko Bonnierit ja Erkot heidän pohjoismaisia vastineitaan – ja oliko voimakkaan omistaja-johtajan puuttuminen yhtenä syynä niin *Uuden Suomen* kuin *Svenska Dagbladetin* vaikeuksiin?

### Tukholman lehtimarkkinat

Ruotsin suurempi vauraus entiseen itäiseen valtakunnanpuoliskoon verrattuna näkyi siinäkin, että Tukholmassa ilmestyi 1900-luvun alussa paljon useampia päivälehtiä kuin Helsingissä.

Aamulehtien kilpailun voittaja *Dagens Nyheter* perustettiin 1864 vapaamieliseksi, mutta samalla kaupalliseksi, laajoja lukijapiirejä tavoittelevaksi julkaisuksi. Se muistutti siis vuotta nuorempaa *Hufvudstadsbladetia* ja myöhempää, Erkköjen valtakauden *Helsingin Sanomia*.

Kirjankustantaja Albert Bonnier alkoi ostaa lehtiyhtiön osakkeita 1870-luvulla, mitä hänen poikansa Karl Otto Bonnier jatkoi. Hän ryhtyi johtamaan lehteä taloudellisesti 1901 ja enemmistön lehtiyhtiössä Bonnierit saivat 1924 – siis kolme vuotta aiemmin kuin Erkot Sanomissa. Bonnierit lupasivat tuolloin olla sekaantumatta DN:n toimituksen työhön ja jatkaa sen liberaalia linjaa. Kaikki Erkot olivat sen sijaan vahvasti journalisteja, Eero ja Eljas samalla poliitikkoja vaikuttaen vaihtelevin keinoin *Helsingin Sanomain* sisältöön sen taloudenhoidon ohella.

Vuonna 1884 perustettu *Svenska Dagbladet* (SvD) muistutti alkuvaiheessa *Uutta Suometarta* konservatiivisena, talonpoikaistolle läheisenä lehtenä. Sen ottivat 1897 haltuunsa ajan vapaamieliset voimat, kuten runoilija Verner von Heidestam. He toivat Ruotsiin modernin kulttuurijournalismin. Tässä vaiheessa SvD muistutti siis *Päivälehteä*. Vahva kulttuuripanos säilyi SvD:ssa, jossa suhteessa se muistutti 1920-luvulta alkaen *Uutta Suomea*, kun taas *Helsingin Sanomissa* kulttuuriaineisto oli toisarvoista 1960-luvulle saakka – yksittäisiä kriitikoita vähättelemättä.

Pian elinkeinoelämä vahvisti vaikutustaan *Svenska Dagbladetissa*, kuten 1940-luvulla *Uudessa Suomessa*. Jo 1910 SvD tunnustautui Högernin eli nykyisen Maltillisen Kokoomuspuolueen ("moderaattien") äänenkannattajaksi. *Uusi Suometar* puolestaan oli oikeastaan luonut Suomalaisen Puolueen eli suomettarelaiset, ja *Uusi Suomi* oli itsestään selvästi Kansallisen Kokoomuksen päälehti, vaikka suhde määriteltiin virallisesti vasta 1939.<sup>710</sup>

<sup>709</sup> Vrt. takavuosien klassikko Matti Kontio: Neljäs valtiomahti.

<sup>710</sup> Ivar Andersson: *Svenska Dagbladets historia I*; Carl Fehrman: arvostelu ko. teoksesta (<https://www.svd.se/svenska-dagbladets-historia>). US:n poliittisesta taustasta Vesikansa 1997.



Yhtä kaikki *Svenska Dagbladetin* saattoi 1920-luvulta alkaen rinnastaa monin tavoin *Uuteen Suomeen* ja *Dagens Nyheterin Helsingin Sanomiin*. Tukholmalaiskaksikon levikkien ero oli 1943 hieman suurempi kuin tuolloin HS:n ja US:n. DN:n sotavuosina rajusti kasvanut levikki oli 210.000 kpl ja SvD:n 83.000 kpl. josta peräti 48.000 kpl meni Tukholman seudun ulkopuolelle. Ruotsin kaksinkertaisesta väkiluvusta ja vauraudesta huolimatta Tukholman lehtiparin levikkitasot olivat siis tuolloin melko lähellä HS-US -kaksikon lukuja.

Vertailua sekoittaa se, että Ruotsin levinnein lehti oli vuoteen 1941 saakka *Stockholms-Tidningen* (StT). Se oli kolmikosta nuorin eli perustettu 1889 – siis samana vuonna kuin *Päivälehti*. StT oli vahvasti nimikkokaupunkinsa tiedonvälittäjä ja ylitti jo 1900-luvun alussa sadan tuhannen kappaleen levikin Pohjoismaiden suurimpana lehtenä. Se oli DN:n lailla liberaali, mutta menestys johtui ennen muuta vahvasta uutisjournalismista sekä kilpailijoihin verrattuna kansanomaisuudesta ja niitä halvemmasta hinnasta. Sen mahdollisti moderni painotekniikka.

Ehkä omalaatuisesti liberaali *Stockholms-Tidningen* oli *Uuden Suomen* yhteistyökumppani 1920-luvulta 1940-luvun lopulle saakka, mutta kustantajien yhteistyössä ei ideologia ole aina ratkaissut. Lehti toki ymmärsi pitkälle Suomen politiikkaa jatkosodassa.

Johtavan kolmikön sekä valtapuolueeksi 1930-luvulla nousseiden sosiaalidemokraattien päälehden (*Social-Demokraten*, vuodesta 1944 *Morgon-Tidningen*) ohella Tukholmassa on ollut muitakin suurehkoja päivälehtiä, mikä vinouttaa levikkien vertailua Helsinkiin. Niistä oikeistolainen, jo 1824 perustettu *Stockholms Dagblad* liitettiin 1931 *Stockholms-Tidningeniin*. 1700-luvulta saakka perinteensä laskeneen oikeistolaisen iltapäivälehden *Nya Dagligt Allehandan* osti taas 1944 DN-yhtiö raivatakseen tilaa tuolloin perustetulle *Expressenille*. Liberaali, jo 1830 perustettu iltapäivälehti *Aftonbladet* puolestaan myytiin 1956 Ruotsin ammattiliittojen keskusjärjestölle LO:lle. Samalla LO lopetti *Aftonbladetin* 1942 perustetun vasemmistolaisen kilpailijan *Aftontidningenin*.<sup>711</sup>

## Suurliikemiehet lehtialalle

Ruotsin suurlehdet muuttuivat 1900-luvun alkuvuosina myös merkittäviksi yrityksiksi, jotka vetivät puoleensa Ivar ja Torsten Kreugerin sekä Electroluxin kehittäjän Axel Wenner-Grenin kaltaisia suurliikemiehiä. Sellaisia olivat myös Bonnierit, joilla oli kuitenkin – toisin kuin tulokkailla – jo monen sukupolven kokemus kustantajina. Per Rydén arvelee toisaalta Ruotsin

---

<sup>711</sup> Gunilla Lundström: *En värld i rubriker, Svenska pressens historia (SPH) III s. 39-124*, Per Rydén: *Guldåren, SPH III s. 39-184*.

lehdistön historiassa, ettei mediasijoituksiin houkutellut niinkään niiden välitön tuotto kuin mahdollisuus nostaa esille kapitalistien tavoitteita ja yrityksiä – ehkä heitä itseäänkin. Kaikkea tätä ostetuissa lehdissä myös tapahtui.

Tuskin myöskään Rudolf Waldenin kaltainen teollisuusmies käytti varojaan ja energiaansa *Uuteen Suomeen* ensi sijassa taloudellisen voiton takia, vaan vaikuttaakseen politiikkaan. Yhtyneet Paperitehtaat ei edes valmistanut kuluttajatuotteita, joiden myyntiä olisi voinut edistää lehden sivuilla. Tällainenkin motiivi saattoi olla tukkukauppiaille, jotka nousivat 1940-luvulla US-yhtiön suurimmiksi omistajiksi – olihan moni tukkuri myös kauppaketjun ja tehtaidenkin omistaja. Silti poliittinen vaikuttaminen lienee ollut myös tukolaisten motiivi – samoin kuin oli Kansallis-Osake-Pankin ja Pohjolan tavoite niiden ryhtyessä 1950-luvun alkupuolella US-yhtiön pääomistajiksi.

Median omistusjärjestelyt pyrittiin takavuosien Tukholmassa salaamaan – joskus bulvaanien avulla. Ehkä tietoisuus omistuskytkenöistä olisi heikentänyt tavoiteltua poliittista vaikuttamista. Suomessakaan US-yhtiön omistussuhteita ei liene tutkimuskaudella laajemmin tiedetty, vaikka pienomistajalle ne selvisivät jo osallistumalla yhtiökokouksiin, joissa suuromistajien äänimäärien leikkaus kuulutettiin. Toki omistaminen oli 1970-luvulle saakka Suomessa ylipäänsä tabu, mitä toimittaja Esko Seppänen hyödynsi ostamalla pörssi-yhtiöistä yhden osakkeen kerrallaan ja julkaisemalla tämän avulla omistajaluetteloja.<sup>712</sup>

Tukholmassa liikemiesten pelivälineenä oli ensin perinteikäs *Stockholms Dagblad*, jonka vähemmistöosakkaaksi tulitikkukuningas Ivar Kreuger tuli 1920. Pian mukaan tuli myös Wenner-Gren. Levikki oli 1925 vain 6.000 kpl, mutta satsausten ja uudistusten avulla se nostettiin 70.000 kappaleeseen. Lehti muun muassa muutettiin tabloidiksi.

Samaan aikaan Ivar Kreuger osti enemmistön *Svenska Dagbladetista* ja hänen liikemiesveljensä Torsten bulvaanin kautta *Stockholms-Tidningenistä*; veljesten yhteistyö mediaoperaatioissa on epäselvää. Myös *Dagens Nyheteriä* haviteltiin eri vaiheissa, mutta Bonnierit eivät myyneet osakkeitaan. Yhteinen omistus johti 1931 *Stockholms Dagbladin* yhdistämiseen *Stockholms-Tidningeniin* – alkuun kaksoisnimellä.

Ivar Kreugerin kohuttu kuolema 1932 ja hänen imperiuminsa romahtaminen vaikuttivat myös Tukholman lehtitaloihin. Torsten Kreuger sai jopa vankeustuomion liiketoimistaan, jolloin hän möi 1933 *Stockholms-Tidningenin* ja *Aftonbladetin* osakkeet Erik Åkerlundille, joka puolestaan oli myynyt 1929 aikakauslehtensä Bonnierille.<sup>713</sup> Torsten Kreuger osti sanomalehdet kuitenkin takaisin 1937 puolustaen niiden palstoilla ja kirjoissaan 1950-luvulle saakka liiketoimiaan sekä Ivar-veljensä mainetta.

<sup>712</sup> Teoksista ensimmäinen *Oy Suomi Ab*. 1974.

<sup>713</sup> Syntyneestä Bonnierien merkittävästä aikakauslehtitoiminnasta Larsson 2003.

## Svenskan säätiöidään

*Svenska Dagbladet* siirtyi 1934 Tryggereille. Carl Trygger oli pankki- ja tiedemies, mutta ryhtyi myös lehden päätoimittajaksi. Hän toi toimittamiseen tiukan kurin jopa listaten nimet, joita ei saanut lehdessä mainita. Tyyli johti monien avustajien vetäytymiseen.

Tilanne huolestutti SvD:n taustavoimia, jotka muodostivat *Näringslivets Fond*-nimisen säätiön. Lehtiyhtiö siirtyi sen omistukseen 1939 ja uudeksi päätoimittajaksi tuli Högernin johtaviin poliitikkoihin kuulunut Ivar Andersson. Hän vakautti lehden aseman jatkaen tehtävässä vuoteen 1955 saakka.

Tukholmalaisen sisarlehden kehitys muistutti *Uuden Suomen* samanaikaisia vaiheita. US-yhtiön omistushan siirtyi 1939-53 ratkaisevasti lehden sisäpiirin säätiöiltä ja monilta yksityishenkilöiltä "sinivalkoiselle pääomalle" eli Tukolle sekä muutoinkin Kansallispankin finanssileirille, ja pitkäaikaiseksi päätoimittajaksi tuli 1940 myös Kokoomuksessa merkittävä Lauri Aho. Molemmat lehdet olivat johtavia kulttuuriareenoita ja vahvoja ulkomaiden tapahtumien seuraajina. SvD:n jo mainittu levikki oli alle puolet sekä DN:n että StT:n tasosta – kuten oli tuolloin US:n levikki suhteessa *Helsingin Sanomiin*. SvD:n levikistä yli puolet oli siis Tukholman ulkopuolella. Sama rakenne oli US:lla – ja aikaa myöten sen tuomat samat ongelmat.<sup>714</sup>

## DN ja iltapäivälehdet nousevat

Fuusio *Stockholms Dagbladin* kanssa auttoi *Stockholms-Tidningeniä* pysymään laskevasta levikistä huolimatta nousevaa *Dagens Nyheteriä* suurempana vuoteen 1941 saakka. Epäilemättä DN:n omistuksen selkeys auttoi sitä sitten menestyksessä siinä kuin Eljas Erkon yksinvalta *Helsingin Sanomia* kasvattamaan jo 1930-luvulla etumatkaa *Uuteen Suomeen*, jossa riehuivat poliittiset ja omistuskiihat. HS:n lailla DN voitti myös pikkuilmoituksia.

Paluu Torsten Kreugerin yksinvaltaan ei taannut *Stockholms-Tidningenin* menestyksen jatkumista. Sen tulos pidettiin 1930-luvulla säästötoimin kohtuullisen hyvänä; lehdellä oli komeassa talossaan Norrmalmstorgetin laidalla vähemmän toimittajia kuin pääkilpailijoilla. Aikaa myöten saituus saattoi kääntyä bumerangiksi – kuten ilmeisesti kävi *Uudessa Suomessa* eri vaiheissa.

Myös Ruotsissa säännösteltiin 1940-luvulla sanomalehtipaperia, mikä auttoi suomalaisen tapaan kakkoslehtiä pysymään hengissä. Säännöstely ei toisaalta estänyt 1944 aloittanutta Bonnierin

<sup>714</sup> Per Ryden: *Guldåren* s. 151-230, Elisabeth Sandlund: *Beredspas och repression* s. 316-321, molemmat SPH III. Vrt. myös Andersson, emt.

railakasta *Expresseniä* kasvattamasta suomenruotsalaisen Carl-Adam Nycopin johdolla nopeasti levikkiään, mikä vaikutti laajasti journalismiin ja koko lehtimarkkinaan. Suomessa iltapäivälehdet pysyivät 1980-luvulle saakka sivuroolissa.

Bonnierien *Dagens Nyheterin* noustua 1941 kilpailun kärkeen sen levikki kasvoi jatkuvasti siinä kuin Erkon *Helsingin Sanomain*. HS:n lailla DN keräsi valtaosan pikkuilmoituksista, joskin myös *Svenska Dagbladetin* vauras lukijakunta houkutteli kauan tyydyttävästi ilmoittajia. Sama koski 1960-luvulle saakka *Uutta Suomea*. Kaikkiaan SvD menestyi omistuskuvion selkeydyttyä kohtuullisesti, vaikka levikkien ero *Dagens Nyheteriin* kasvoi jatkuvasti – kuten HS:n etumatka *Uuteen Suomeen*.

Levikkikierreteorian mukaisesti DN saattoi jatkuvasti lisätä panostuksiaan lehden laatuun. Se oli työpaikkana toimittajakunnan unelma, joten DN saattoi valita parhaat tekijät päältä. Eljas Erkon karun tai ainakin arvaamattoman henkilöstöpolitiikan takia HS:lla ei hänen aikanaan ollut vastaavaa imua – eikä *Uudessa Suomessa* työpaikkana osattu nähdä riskiä vielä vuosikymmeniin.

Lehtikilpailussa oli myös journalistis-poliittinen aspekti. *Dagens Nyheterin* liberaali päätoimittaja Herbert Tingsten oli näkyvä kansallinen vaikuttaja; ehkä HS:n Yrjö Niiniluodolla oli kirjojensa kautta hieman samankaltainen asema. SvD:n Ivar Andersson oli taas arvostettu Högerin linjanvetäjä siinä kuin Lauri Aho Kokoomuksessa.<sup>715</sup>

### **Kohti markkinan uusjakoa**

Torsten Kreugerin lehdet *Aftonbladet* ja *Stockholms-Tidningen* leimautuivat 1940-luvun alussa liberaalista historiastaan huolimatta saksalaismielisiksi. Ne purjehtivat muutoinkin karikoihin. Omistaja purki lehdissään kaunojaan – jopa syyttäen 1952 väärennetyksi osoittautuneen dokumentin avulla Bonnieria saksalaisyhteyksistä sodan aikana. Tällainen heikensi StT:n mainetta.

StT:n levikki oli alentunut 1940-luvulla ja pysyi sitten paikallaan, mutta lehtiyhtiö kääntyi tappiolliseksi. Kreuger ryhtyi nyt salaiseen huutokauppaan lehdistään niin SvD:n kuin talonpoikaispuolueen (vuodesta 1957 Keskustapuolue) kanssa, mutta korkeimman tarjouksen teki 1956 ammattiliittojen keskusliitto Landsorganisationen (LO) 25 miljoonalla kruunulla (kaksi miljoonaa nykyeuroa). Pian kaupan jälkeen sd-puolue lakkautti niin *Morgon-Tidningenin* kuin *Aftontidningenin* ja *Stockholms-Tidningenistä* sekä *Aftonbladetista* tuli puolueen päälehtiä.

Kansanpuoluelaiset yritettiin pitää lukija- ja tilaajakunnassa puhumalla uudenglaisesta, siis väljemmästä äänenkannattajuudesta. Alkuun lehtiä väitettiin jopa sitoutumattomiksi. Folkpartietia

---

<sup>715</sup> Sandlund 1984.

(nyk. Liberalerna) myötäilleet lukijat eivät silti seuranneet perässä, vaan levikki putosi vuodessa 188.000:sta 149.000 kappaleeseen ja alamäki jatkui.<sup>716</sup>

Tukholman lehtimarkkinoilla alkoi siis uusjako, jollaista ei Helsingissä koettu kuin enintään *Uuden Suomen* ilmestymisen loputtua syksyllä 1991. Heti sen jälkeenhän *Helsingin Sanomat* saavutti kaikkien aikojen suurimman levikkinsä, puolisen miljoonaa kappaletta.

StT menetti sekä tilaajiaan että toimittajiaan – poliittista linjaa ei voinut noin vain vaihtaa yrityskaupalla. Ilmoittajiakin katosi. Voittaja oli ennen muuta DN. Toisaalta "uusi" *Stockholms-Tidningen* sai 27.000 lopetetun *Morgon-Tidningenin* sadasta tuhannesta tilaajasta. Ehkä moni sosiaalidemokraatti tyytyi silti *Aftonbladetiin*.

Tukholman lehtikilpailussa alkoi 1956 siis uusi vaihe, kun samaan aikaan Helsingissä *Uusi Suomi* alkoi kaventaa Eero Petäjäniemen johdolla HS:n kolminkertaista etumatkaa. DN:n levikki oli tuolloin 341.00 kpl, SvD:n 129.00 kpl eli alle 40 % kilpailijan luvusta. *Expressen* ajoi tosin jo 1959 DN:n ohi Pohjolan suurimmaksi lehdeksi, kun taas Erkot pitivät niukoilla satsauksilla ilmeisen tarkoituksellisesti *Iltä-Sanomat* levikiltään selvästi *Helsingin Sanomia* pienempänä. US-yhtiön 1958 ostaman "iltapäivän laatulehden" eli *Kauppalahden* levikki nousi, mutta oli postin päiväkantoon siirryttäessä 1967 yhä vain runsas viidennes US:n virallisesta levikistä.

Tukholman ja Helsingin lehtimarkkinoilla oli siis rakenteellisia eroja – puhumatta siitä, että Helsingissä ilmestyi levikiltään lähes 70.000 kappaleen *Hufvudstadsbladet* ja iltapäivisin *Nya Pressen*.

## **Puoluelehdet ahtaalle**

*Stockholms-Tidningenin* levikki oli LO-operaation jälkeen 156.000 kpl. Se voitiin nyt rinnastaa *Suomen Sosialidemokraattiin* – ja Siltasaarella haettiin esikuvia Tukholmasta ulkoasua myöten.<sup>717</sup> Modernisoituinakin puoluelehtien oli kuitenkin yhä vaikeampi menestyä. Sekä DN että HS olivatkin ottaneet etäisyyttä taustapuolueisiinsa – HS julistautuen jo 1943 riippumattomaksi. SvD ja US pysyivät sen sijaan 1970-luvulle asti puolueidensa selkeinä äänenkannattajina – molempien ajautuessa konkurssin partaalle.

LO maksoi *Stockholms-Tidningenin* jatkuvat tappiot, mikä herätti närää ay-liikkeen kentällä – etenkin, kun useimmat muutkin sd-puolueen lehdet tarvitsivat tukea. StT:ssa suunniteltiin ensin rajua kulujen leikkaamista samaan tapaan kuin sittemmin Suomen vasemmistolehdistössä. Samalla viriteltiin selvityksiä valtiollisesta lehdistötuesta.

<sup>716</sup> Lars-Åke Engblom: *Tidningar dör*, SPH IV s. 29-31, 66-91.

<sup>717</sup> Mervola, emt. s. 331-340.

Päädyttiin kuitenkin kertaleikkaukseen: *Stockholms-Tidningenin* viimeinen numero ilmestyi helmikuun lopussa 1966. Ilmeisesti sd-liike eli *Rörelsen* katsoi kohtuullisesti pärjänneen *Aftonbladetin* riittävän poliittisen sanoman levittämiseen. Lehti on säilyttänyt tuon roolin, vaikka paperilehden levikki on sittemmin puolittunut 1990-luvun huipusta 150.000 kappaleeseen ja pääomistajaksi on tullut norjalainen Schibstedt. Sd-liike tarvitsi myös voimia muun lehdistönsä ylläpitämiseen. Göteborgin suuren teollisuuskaupungin *Ny Tid* jouduttiin kuitenkin korvaamaan Malmön *Arbetet*-lehden länsiruotsalaisella painoksella.

Vuoden 1991 *Uuden Suomen* lailla *Stockholms-Tidningen* oli kuollessaan 1966 yhä maansa levikiltään suurimpia lehtiä. Ilmoituskanta oli silti riittämätön täyden palvelun aamulehden ylläpitämiseen kovassa kilpailussa. Kysyä toki voi, olisiko *Morgon-Tidningeniä* voinut jatkaa selkeänä puoluelehtenä ainakin jonkin aikaa – siis LO:n lähtemättä kalliiseen StT-operaatioon.<sup>718</sup>

*Svenska Dagbladet* sai *Stockholms-Tidningeniltä* 17.700 tilaajaa, mutta pian nämä – lähinnä kai folkpartistit – kokivat oikeistolehden itselleen vieraaksi ja siirtyivät *Dagens Nyheteriin*, vaikka siinä vaikutti tuolloin kakkospäätoimittaja Olof Lagercranzin symboloima 1960-lukulainen vasemmistoradikalismi.

### **Myös Svenskan vaikeuksiin**

Ajan henki alkoi 1960-luvulla puhaltaa niin *Svenskania* kuin *Usaria* vastaan (jos käyttää lehtien lempinimiä ajan epämuodolliseen tapaan). Ruotsalaisen sanonnan mukaan SvD oli "lukijoilleen ykköslehti, mutta ilmoittajille kakkoslehti". Sama koski *Uutta Suomea*. Siten oikeistolehtien lukijat olivat usein vaativia, mutta niiden toimitukset joutuivat kilpailemaan laadussa ja uutiskattavuudessa monta kertaa suurempien, yhä tuottoisampien DN:n ja HS:n kanssa.

US:n ja SvD:n kriisit syvenivät jokseenkin tasatahtia. SvD:n levikki oli rikkonut 150.000 kappaleen rajan 1964, mutta kääntyi pian – *Stockholms-Tidningeniltä* napatuista uusista tilaajista huolimatta – luisuun. 1973 levikki oli 148.000 kpl. US:n levikkilukuja oli "doupattu", kun taas Tukholmassa oli karsittu vapaakappaleita. SvD:n ilmoituskanta heikkeni ja toiminnan siirtäminen Klaran perinteikkäistä kortteleista rinnan Bonnierin lehtien kanssa uuteen taloon Mariebergissä oli maksanut paljon. Jakelukin kallistui, kun StT ei ollut enää sen kustannuksia jakamassa. (Sama koettiin Helsingissä, kun viisipäiväistynyt *Suomen Sosialidemokraatti* ei enää jakanut Yhteisjakelukonttorissa viikonvaihteen jakelukustannuksia.)

<sup>718</sup> Sverker Jonsson: *Tv förändrar*, SPH IV s. 153-159.

US-yhtiön lailla myös SvD näytti 1960-luvulla nettovoittoa, mutta tinki poistoista. Tukholmalaislehden todellinen tappio vuosilta 1962-67 oli 10 miljoonaa kruunua. (Vuoden 1964 kruunuissa 1,2 miljoonaa nykyeuroa.) Toimitusjohtaja Sven Gerentz epäili jo lehden pystyssä pysymistä. Syntipukiksi löydettiin päätoimittaja, valtiopäivämies Allan Hernelius, joka syrjäytettiin 1969 ruotsalaisittain harvinaisen tylästi. (*Uudessa Suomessa* lähes kaikki päätoimittajat erotettiin karusti.) Seuraajaksi nimitettiin Gerentz. Rinnalle poliittiseksi päätoimittajaksi (vastasi hieman US:n "toista" tai artikkelitoimittajaa) nimitettiin Karl-Axel Tunberger, joka lienee operoinut asiassa. Valtapeli muistutti *Uudessa Suomessa* etenkin sen loppuvaiheissa harrastettua.

Kovaa peliä koettiin myös *Dagens Nyheterissä*, vaikka lehti kukoisti ja sillä oli selkeä isäntä. Bonnierit alkoivat huolestua radikalisoituvista nuorista toimittajista, joita kulttuuripuolen päätoimittaja Lagercrantz suojeli ja kannustikin. Radikalismia ilmeni myös *Helsingin Sanomissa* ja jopa *Uudessa Suomessa*, mikä johti sen kulttuuritoimituksen toisaalla kuvattuun "normalisointiin". HS onnistui sen sijaan tasapainoilemaan ajan aallokossa, vaikka etenkin 1970-luvun taistolaistuudessa pärskeet löivät yli laivan kannen. DN:ssä Lagercrantzin valtuuksia rajattiin, mutta hänen yhteenottonsa omistajien kanssa jatkuivat päätoimittajan eläköitymiseen 1975 saakka.<sup>719</sup>

*Dagens Nyheterin* liukuminen vasemmalle sai Ruotsin elinkeinoelämän tukemaan vastapainona *Svenska Dagbladetia*, mistä tuli esikuva *Uuden Suomen* pelastamiselle 1976, kuten olen toisaalla kuvannut.<sup>720</sup>

SvD:n alijäämä vuosina 1969-71 oli 20,3 miljoonaa kruunua (noin kolme miljoonaa nykyeuroa). Avuksi tuli 1971 sentään sosiaalidemokraattien läpi jyräämä valtion lehdistötuki, jonka myös SvD otti vastaan, vaikka Högern oli vastustanut sitä jyrkästi. Ensi jaossa lehti sai 3,5 miljoonaa kruunua (vajaat 600.000 nykyeuroa.) Tuki annettiin aluksi lehden käyttämän paperimäärän perusteella muille kuin alueen ykköslehdille. SvD ja Malmön sd-lehti *Arbetet* olivat suurimmat saajat. Tuen yhteissummaa nostettiin jo 1972, jolloin SvD sai 8,8 miljoonaa kruunua (1,5 milj. nykyeuroa tai lähes 8 milj. tuolloista markkaa.) Jatkossa valtion tuesta tuli elintärkeä *Svenska Dagbladetille* – huolimatta lehden markkinaliberaalista linjasta. US:n taloudessa valtiontuella oli paljon pienempi rooli eli loppuvaiheessa muutama prosentti lehden menoista.

Valtion tuki ei riittänyt yksin pelastamaan *Svenska Dagbladetia*. Henkilöstöä vähennettiin 1970-luvun alussa 72 hengellä; niinpä kirjeenvaihtaja poistettiin Bonnista US:n kollegan hämmästellessä

<sup>719</sup> Jonsson, em. artikkeli, SPH IV s. 160-61, 165-166. Tapahtumista US:ssa vrt. ed, ,HS:ssa Mainio, emt. s. 221-232, 241-255. Vrt. myös P. Tarkka 2018.

<sup>720</sup> Myös *Sanomissa* seurattiin Ruotsin teollisuuden tukea SvD:lle ja se rinnastettiin US:n pelastustoimiin, ks. Teo Mertasen muistio (pvmätön) 1970-luvulta, Päivälehdien arkisto.

lähtöä ikään kuin hänen asemansa olisi ollut parempi.<sup>721</sup> Säästötoimet näkyivät pian SvD:n laadussa. Lehden ylläpitäjäsäätiö puolestaan keräsi suuryrityksiltä "kolehdin" – kuten US-yhtiö järjesti 1973 osakeannin.

### **Suuryritykset pelastavat SvD:n**

Ruotsin elinkeinoelämässä nähtiin kuitenkin, että pelkät kulujen leikkaukset ja satunnaiset kolehdit enintään lykkäisivät SvD:n kaatumista. Tarvittiin radikaali, nousuun tähtäävä operaatio. Avainasemassa oli "Wallenbergien sfääri", jolla oli vahva asema niin Ruotsin pankkialalla kuin teollisuudessa.

Käytännön toimia johti Lars-Erik Thunholm, joka oli samaan aikaan muodostetun Skandinaviska Enskilda Bankenin (SEB) toimitusjohtaja ja 1976-84 sen hallituksen puheenjohtaja. Hän oli myös talouskirjailija ja 1948 aloittaneen Studieförbundet Näringsliv och Samhälle eli SNS-järjestön perustajia. Se oli esikuva Suomessa 1975 aloittaneelle Elinkeinoelämän valtuuskunnalle EVA:lle, jolla oli rooli *Uuden Suomen* pelastamisessa.

Thunholmilla oli siis yhteiskunnallisia harrastuksia – ja ymmärtämystä journalismille. Hän kannustikin suomalaisia yritysjohtajia pitkämielisyyteen toimittajia kohtaan esitellessään kokemuksiaan US:n pelastuskokouksessa keväällä 1977.<sup>722</sup>

Ruotsin työnantajien keskusliitto SAF osti 1973 *Svenska Dagbladetin* uuden toimitalon Mariebergissä 78 miljoonalla kruunulla (14 milj. nykyeuroa). Lehtiyhtiön velat siis kevenivät ja sen pääomapohja vahvistui. SvD sai jäädä – luultavasti kohtuulliselle – vuokralle taloon, josta se palasi vasta 2000-luvulla, alan tekniikan mullistuttua Klaraan. SAF vaikutti Suomen "Etelärannan" lailla muutoinkin yleiseen mielipiteeseen.

Ruotsissa ei rajoitettu rahan satsaamiseen, vaan SvD uudistettiin journalistisesti. Uudeksi päätoimittajaksi kutsuttiin Gustaf von Platen, joka oli johtanut 1951-65 *Vecko-Journalenia* ja ollut 1965-67 luomassa nopeasti menestynyttä *Veckans Affärer*-lehteä. (Suomessa *Talouselämä* piti sitä onnistuneen uudistuksensa esikuvana.) Von Platen (s. 1917) oli siis jo hyvin kokenut päätoimittaja (toisin kuin Johannes Koroma, s. 1943, pian *Uudessa Suomessa*). Talousosasto oli toisaalta ollut

<sup>721</sup> Tämän kirjoittaja oli ko. kollega. US:lla oli kirjeenvaihtaja Saksassa vaihtelevin muodoin lehden loppuvaiheisiin saakka.

<sup>722</sup> Jonsson, em. artikkeli, SPH IV s. 222--231. Vesikansa 1994, s. 57. – Wallenbergien roolista SvD:ssä ks. myös Toregull 1994, etenkin s. 160-161.



aina SvD:n valtti. Pian sen uhkana nähtiin tosin Bonnierin lanseeraama *Dagens Industri*, mutta molemmille talouspainotteisille lehdille jäi elintilaa.<sup>723</sup>

Von Platen arvioi, ettei *Svenska Dagbladet* pysty kilpailemaan *Dagens Nyheterin* kanssa kaikessa. Oli keskityttävä talouteen, kulttuuriin ja mielipidekirjoitteluun eli SvD:n ennestäänkin vahvoihin osastoihin. Ulkomailta etsittiin avustajia (*stringer*) vakinaisten, kalliiden kirjeenvaihtajien (*staff correspondent*) sijaan. Muun muassa urheilusta tingittiin. Lukijoiksi tavoiteltiin kvalifioituja, porvarillisia päättäjiä. Linja osoittautui menestykselliseksi, ja *Svenska Dagbladetin* levikki kasvoi jatkuvasti 15 vuoden ajan.

### Esikuva Tukholmassa

Sisarlehti Tukholmassa tuli siis *Uuden Suomen* pelastamisen esikuvaksi kevästä 1976 alkaen. US-yhtiön hallituksen uusi puheenjohtaja Jaakko Lassila tunsikin pankkiipiireistä Thunholmin, joka vierailikin US:n em. "vuorineuvospalaverissa" 22.4.1977. US:n toimituksen johtoporrasta kävi puolestaan 1980-luvulla Mariebergissä kokemuksia kuulemassa.<sup>724</sup>

US:n tavoitteet olivat samankaltaisia kuin SvD:n, mutta ehkä niitä noudatettiin Tukholmassa tiukemmin. *Uusi Suomi* ei siten koskaan perääntynyt etenkin julkisesti HS:n kaltaisen täyden palvelun lehden tavoitteesta – kaikkein viimeksi urheilun osalta – eikä rajannut tavoiteltua tilaajakuntaansa. Ei haluttu menettää yhtäkään tilaajaa, vaan myyntiportaassa pikemmin annettiin liioiteltujakin lupauksia. Keskittävää linjaa oli toki helpompi toteuttaa asukasluvultaan kaksinkertaisessa, vauraassa Ruotsissa kuin Suomessa.

Tutkimuskauden jälkeen *Svenska Dagbladetin* menestys on aaltoillut. Von Platenin tuloksekkaan kauden jälkeen – ja yhä suuremmasta valtion tuesta huolimatta – lehti koki ajoittain niin taloudellisia kuin journalistisia ongelmia. Levikin alennuttua ja tappioiden jatkuttua SAF veti 1994 lehdeltä pois tappiontakuuksensa Wallenbergien säilyessä vielä pääomistajina. He möivät osuutensa 1998 norjalaiselle Schibstedille SvD:n säätiön säilyttäessä oikeuden nimittää poliittinen päätoimittaja. Toimitusjohtajat ja päätoimittajat ovat vaihtuneet tiuhaan – 2000-2001 päätoimittajana oli supisuomalainen Hannu Olkinuora.<sup>725</sup>

<sup>723</sup> SvD:n ja *Dagens Industri* jännitteistä ks. Bringert-Torekull 1995. Teos antaa hyvän kuvan Bonnierien toimintatavoista. Von Platen oli osallistunut Bonnierilla *Dagens Industri* esivaiheisiin, mutta yritti kamppailla kilpailijan syntymistä SvD:lle.

<sup>724</sup> Thunholmin alustus Pohjolan pääkonttorissa 22.4.1977, muistio kirjoittajan laatima ja hallussa.

<sup>725</sup> Karl Erik Gustafsson: I datorernas värld, SPH IV mm. 347-349. Vrt. Vesikansa 1994, mm. s. 80-84, 94.

Viimeistään 2000-luvulla myös Tukholman suurlehdet joutuivat painetun lehdistön yleiseen kriisiin. Vuosituhannen vaihtuessa *Svenska Dagbladet* muutettiin tabloidiksi. Levikki on ollut 2010-luvulla edelleen kunnioitettavasti yli 150.000 kpl, josta viime aikoina digitaalisia tilauksia lähes 50.000.

*Dagens Nyheter* on pärjännyt HS:n lailla. Muiden painettujen ruotsalaislehtien tavoin DN on siirtynyt esittelemään levikin sijaan lukijamääräänsä niin painettuna kuin verkossa. Perinteinen levikintarkastus näyttää Ruotsissa jopa loppuneen. Suomessakin merkittäviä lehtiä on siitä luopunut esitellen mieluummin "kokonaistavoitettavuutta".

Painetun DN:n lukijamäärä oli 2018 runsaat puoli miljoonaa, verkkolukijoita oli miljoonan verran. Painetun SvD:n lukijamäärä oli runsaat 300.000. Painetun HS:n levikki oli 2019 puolestaan 203.456, lukijamäärä 674.000 ja ns. kokonaistavoitettavuus noin 1,7 miljoonaa henkeä. HS on siis jonkin verran DN:n edellä, SvD kolmanneksen painettua *Aamulehteä* luetumpi.<sup>726</sup>

Eniten median myllerrys on iskenyt Tukholman kahteen iltapäivälehteen, joiden lukijamäärät ovat pudonneet DN:n tasolle. Suomessa iltapäivälehdet painottavat yhä enemmän verkkoa.<sup>727</sup>

## Omistus ja johto keskeistä

Tukholman ja Helsingin suurlehdet kehittyivät tutkimuskaudella siis melko symmetrisesti – tietenkin paikallisin erikoispiirtein. Molemmissa kaupungeissa, kuten myös Kööpenhaminassa ja Oslolla oli konservatiivisen ja liberaalin aamulehden keskenään kilpaileva pari rinnallaan pienempiä vasemmiston ja muita aatelehtiä. 1940-luvulta alkaen iltapäivälehtien rooli vahvistui – Helsingissä tosin hitaasti. Täällä *Uuden Suomen* kuolema 1991 muutti asetelmaa – toki muistaen *Hufvudstadsbladetin* roolin. Muualla kahden suuren aamulehden asetelma on jatkunut 2000-luvulla – paljossa tosin valtion tukien varassa.

Miksi *Uusi Suomi* siis kaatui (elpyen tosin 2007 verkkolehtenä), kun kolmessa muussa Pohjolan pääkaupungissa kaksi suurlehteä on säilynyt?

Keskeinen menestystekijä on ilmeisesti ollut selkeä omistus ja sen myötä johtaminen. Bonnierit, Erkot sekä Berlingin ja Schibstedtin suvut menestyivät paremmin kuin laajoihin oikeistolaisiin piireihin ja etenkin suuryrityksiin nojanneet *Svenska Dagbladet* ja *Uusi Suomi*. Tosin viimeistään 2000-luvulla em. perustajasuvut Bonniereja lukuun ottamatta ovat väistyneet sivummalle ja

<sup>726</sup> [https://www.resume.se/taggar/o/orvesto/.](https://www.resume.se/taggar/o/orvesto/), <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/03/Lukijamaarat2019.pdf>

<sup>727</sup> <https://www.resume.se/taggar/o/orvesto>

lehtitaloista on tullut – vaihtelevalla menestyksellä – pörssiyhtiöitä. Pohjoismaiden aikakauslehdissä perheyhtiöt ovat edelleen merkittäviä.

Torsten Kreugerin *Stockholms-Tidningenin* kohtalo osoitti puolestaan, ettei yksinvaltainen omistus ja johto takaa menestystä edes siihen astiselle markkinajohtajalle. StT:n tuho osoittaa myös, ettei levikkikierre ollut automaatti edes 1940- ja 1950-luvuilla – aiemmista vuosikymmenistä puhumatta. Ruotsissa kehitetty teoria on silti hyvä osaselittäjä sanomalehdistön kehitykselle.

DN:n ja HS:n voitot kilpailijoistaan viittaavat siihen, että liberaalilta keskikentältä olisi helpompi nousta markkinajohtajaksi kuin US:n ja SvD:n edustamasta konservatiivisesta oikeistosta. Kuitenkin myös taustaltaan oikeistolaiset *Berlingske* ja *Aftenposten* ovat menestyneet – toki ohentaen puoluesidostaan. Niin tekivät tosin myös SvD ja US 1970-luvulla. Poliittinen linja ei liene kuitenkaan ratkaissut pääkaupunkien lehtikilpailua, jos oikeistolehti on karttanut leimaavaa jyrkkyyttä ja on varjellut luotettavuuttaan myös poliittisissa uutisissa.

## 2. Kuinka sitten kävikään eli yhteenveto<sup>728</sup>

*Uuden Suomen* aloittaessa 1956 Eero Petäjäniemen johdolla vastahyökkäyksen jo kolminkertaiseen levikkiin yltäneen kilpailijan aseisiin US-yhtiön johto tuskin tavoitteli enää markkinajohtajuutta Helsingissä. Se oli menetetty jo 1911 ja lopullisesti Salokankaan sekä Jensen-Eriksenin ja Kuorelahden mielestä 1920-luvun lopulla tai viimeistään 1930-luvulla. Kahden suurlehden rinnakkaiselo nähtiin sen sijaan mahdolliseksi – onhan se säilynyt 2000-luvulle saakka Kööpenhaminassa ja Oslossa – Tukholmassa vuoteen 1966 saakka jopa triona.

US-yhtiön tavoitetta ja ylipäänsä strategiaa ei tosin määritelty 1956 eikä oikeastaan koskaan ennen 1960-luvun puoliväliä, mutta systemaattinen strateginen suunnittelu oli tuolloin muutoinkin harvinaista suomalaisissa yrityksissä. Ilmeisesti US:ssa tavoiteltiin – kuten Suomi Väinö Linnan

---

<sup>728</sup> Yhteenveto- ja päätelmiä- alaluvut perustuvat kaikkeen edellä kirjoitettuun, josta lähdetiedot löytyvät. Lähdeviitteitä on siten vain erityisistä syistä.

mukaan toisessa maailmansodassa – "hyvän kakkosen" asemaa, jossa *Uusi Suomi* voisi jatkaa poliittista vaikuttamista.

Sen sijaan *Helsingin Sanomilla* oli Eljas Erkon linjaama strategia: tarjota "kaikkea kaikille", olla uutislehtenä riippumaton sekä linjanvetäjänä maltillinen ja vahvistaa näin HS:n asemaa etenkin työväestön sekä kasvavan keskiluokan piirissä. Perinteinen "herrasväki" sai nojautua *Uuteen Suomeen* – tämä joukko oli pieni eikä olisi yksin riittänyt edes US:n perustaksi. "Uusi keskiluokka" eli hyvin koulutettujen toimihenkilöiden "säätö" oli taas vasta muotoutumassa.

Sanomissa vuosikymmeniä vaikuttanut Petäjäniemi alkoi soveltaa myös *Uudessa Suomessa* Erkon strategiaa eli tehdä "parempaa Hesaria". Tähän tarjosi tilaisuuden HS:n joutuminen pysähdystilaan Erkon vanhetessa mutta takertuessa valtaan. HS:n levikki jopa laski hieman. Toki Ludviginkadulla huolehdittiin edelleen uutiskattavuudesta, tuotannon kapasiteetista ja hyvästä jakelusta.

Petäjäniemen painopisteenä oli ulkomaanosaston vahvistaminen etenkin omilla kirjeenvaihtajilla. Heitä pyrittiin lähettämään keskeisiin kaupunkeihin ennen kilpailijaa. Tässä onnistuttiin Bonnissa, Pariisissa ja etenkin Moskovassa. Bonnin paikan alkuvaihe oli kuitenkin katastrofi ja takertelua oli myös Pariisissa.

Kaikkiaan Petäjäniemi saavutti hyökkäyksensä painopisteessä suhteellista menestystä – mutta oli valinnut murtokohdaksi kilpailijan vahvimmat asemat. Eero Erkon ajasta alkaen HS oli vaalinut ulkomaan- ja kotoisiakin uutisia. Tässä auttoivat Erkkojen suomalaisittain yliveritaiset kansainväliset yhteydet.

Karismaattisena journalistina Petäjäniemi virkisti kaikkiaan *Uutta Suomea* ja sen toimitusta, mikä näkyi levikissä HS:n etumatkan pienenä kutistumisena. Aluetoimittajaverkkoa US alkoi sen sijaan kutoa pikemmin reaktiona HS:n 1958 aloittamalle lehtien lentokuljetukselle, jonka katsottiin edellyttävän uutishankinnan tehostamista maakunnissa. Pääkaupungin suurlehdistä ei silti tullut todellista vaihtoehtoa maakuntalehdille.

## **Honka-liitto kaataa Petäjäniemen**

US:n vastahyökkäys HS:n asemiin taittui 1960-luvun alussa poliittisiin kiistoihin. Myös US-yhtiön reaalin tulos kääntyi 1962 laskuun heikentyen – toki aaltoillen – lehden lopettamiseen 1991 saakka.

Taustalla olivat ns. yöpakkaset 1958 ja noottikriisi 1961 sekä monien kokoomuslaisten perinteiset epäluulot Urho Kekkosta kohtaan, mutta myös neuvottelut Suomen suhteesta syntyvään Euroopan vapaakauppa-alueeseen Eftaan. Kokonaisuus synnytti ristivetoa *Uuden Suomen* ympärillä.

1930-luvun kiistojen jälkeen US:n poliittinen asema Kokoomuksen päälehtenä oli ollut selkeä. *Uusi Suomi* oli tukenut puolueen kulloistakin päälinjaa ja ottanut etenkin toimitusneuvostonsa kautta myös uutistyyössä huomioon puolueen taktisetkin toiveet – joskus journalististen näkökohtien ja sen kautta ehkä levikin ja lehtitalouden kustannuksella. Puolueen sisäistä keskustelua tosin sallittiin. Pääkirjoittajina keskeisiä olivat T.A. Wiherheimon sekä 1950-luvulla vielä puolueen päälinjaa edustaneen Tuure Junnilan kaltaiset poliitikot. Lauri Aho oli Kokoomuksen avainhahmoja.

*Uusi Suomi* oli tukenut vahvasti Sakari Tuomiojan vaalikampanjaa 1956 eivätkä vielä ns. yöpakkaset 1958 säröyttäneet puolueen ja lehden suhdetta. Sen teki vasta vuoden 1962 presidentinvaalin lähestyminen ja samanaikainen kauppapoliittinen prosessi. Siinä vientiteollisuus pyrki varmistamaan asemansa lännen markkinoilla. Myös presidentti Kekkonen ymmärsi tämän elintärkeyden, mutta joutui ottamaan huomioon Neuvostoliiton epäluulot "lännettymistä" kohtaan. (Jälkikäteen arvioiden ne olivat sen kannalta aiheellisia – Suomi todella kiinnittyi henkisesti länteen.)<sup>729</sup>

Kokoomuksen vahva mies, *Uuden Suomen* toimitusneuvoston puheenjohtajaksi 1959 tullut työnantajavaikuttaja Päiviö Hetemäki pyrki saamaan sekä puolueensa että sen päälehden tukemaan tiukasti Efta-tavoitetta. Luultavasti hän ymmärsi myös sen syvemmän poliittisen merkityksen, vaikka siitä tuli tuolloin vaieta. 1970-luvun EEC-keskustelussa se suorastaan kiistettiin – ja vielä EU-kansanäänestyksessä 1994 ratkaisun perimmäinen, turvallisuuspoliittinen tavoite tunnustettiin vasta jälkikäteen.

Efta-kysymyksen takia Hetemäki ajoi 1960 Kokoomuksen osallistumista laajapohjaiseen hallitukseen, johon tulisivat myös sosiaalidemokraateista lohjenneet "skogilaiset", mutta Väinö Tannerin johtama SDP jätettäisiin sivuun. Kokoomuksen eduskuntaryhmän enemmistö ei tätä hyväksynyt ja hanke kaatui. *Uusi Suomi* joutui tässä tasapainoilemaan – moni sen lukijoista sympatisoi tannerilaisia ja ennen muuta vierasti niin skogilaisia kuin hankkeen taustalla vaikuttanutta Kekkosta.

Kokoomuksen sisäiset jännitteet kiristyivät, kun talvella 1961 etsittiin vastaehdokasta Kekkoselle seuraaviin presidentinvaaleihin. Hetemäen siipi pyrki ainakin säilyttämään välit Kekkoseen, jos ei kerrassaan asettumaan tämän tueksi. Presidentti oli jo saanut Neuvostoliiton sietämään Suomen Efta-suhdetta. Päätoimittaja Petäjaniemi ja US:n poliittista journalismia johtanut Matti Autio asettuivat Hetemäen ja monien yritysjohtajien linjalle.

---

<sup>729</sup> Efta-prosessista mm. Vesikansa 1973, s. 20-21, sama 1992, s. 169-175 ja 1993 s. 227-236.

Sen sijaan Tuure Junnilan siipi Kokoomuksessa pyrki presidentin vaihtamiseen asettuen innolla SDP:n rinnalle tukemaan Olavi Hongan ehdokkuutta. Ajattelulla oli paljon tukijoita Kokoomuksen eduskuntaryhmässä ja etenkin kenttäväessä – sekä samalla *Uuden Suomen* lukijoissa. *Helsingin Sanomia* puolestaan pidettiin jopa Hongan päätukijana, mikä ei helpottanut US:n asemaa. Olisiko HS lähempänä monia kokoomuslaisia kuin puolueen päällehti?

Presidentinvaali aiheuttikin repivän riidan *Uuden Suomen* ympärillä. Junnilan siipi syytti lehteä innottomasta tuesta Hongalle, jollei kerrassaan Kekkonen myötäilystä. Jo nuoren Keijo Korhosen Kekkonen ulkopoliittikkaa kiitelleen tekstin julkaiseminen US:ssa nosti Kokoomuksessa rajun reaktion.

Vaaliprosessi päättyi tunnetusti Neuvostoliiton noottiin, Hongan luopumiseen ja Kekkonen voittoon – lopulta myös Kokoomuksen äänin. Taistelun haavat arpeutuivat kuitenkin hitaasti – myös *Uudessa Suomessa*.

Kekkonen kiitti Petäjäniemeä tuesta. Kekkos-kriitikot US:n liepeillä sen sijaan protestoivat Junnilan jättäytyessä sivuun US-yhtiön johtokunnastakin. Sen puheenjohtaja Tauno Angervo yritti jo siirtää Petäjäniemen lehdistöataseaksi Tukholmaan.

Petäjäniemen asema alkoi horjua muistakin syistä. Konservatiivit kauhistelivat nousevaa kulttuuriradikalismia, joka sai tilaa Annamari Sarajaksen luomassa US:n kulttuuriosastossa. Päätoimittaja itse oli jo väsynyt ja turhautunutkin. Lehden levikki aleni uudelleen.

Taloudelliset paineet US-yhtiössä johtivat mm. luopumiseen 1958 aloitetuista lentokuljetuksista – eli osasta Pohjois- ja Itä-Suomen levikkiä. Toisaalta yhtiön rooli lehtitalona laajeni, kun 1958 ostetun *Kauppalehden* jälkeen yhtiö otti haltuunsa tappiollisen *Uuden Kuvalehden* muuttaen sen 1964 *Uudeksi Maailmaksi*. Jo 1960 oli perustettu *Katso*. Laajentuminen toi töitä kirjapainoille – vahvistamatta merkittävästi yhtiön tulosta.

Petäjäniemi syrjäytettiin talvella 1964 ja tosiasiasa johtavaksi päätoimittajaksi nimitettiin *Kauppalehteä* menestyksellä kasvattanut Pentti Poukka. Petäjäniemi sai vielä kolmisen vuotta valvoa ulkomaan-, kulttuuri- ja urheiluosastoja, mutta työnnettiin ennaikaiselle eläkkeelle keväällä 1967. Syrjäyttämistä ei perusteltu. Hän nosti seitsemisen vuotta täyttä eläkettä US-yhtiön kassasta.

### **Poukka ohjaa oikealle**

US-yhtiön johtokunta ei dokumentoidusti asettanut Poukalle poliittisia eikä muitakaan tavoitteita. Selvästi se silti toivoi vastavoimaa Kekkoselle sekä nousevalle "1960-lukulaiselle" radikalismille, jota presidenttikin myötäili. Varmaan US:n levikin ja kannattavuuden toivottiin nousevan.

Kokoomus oli presidentinvaalin 1962 jälkeen päässyt maan hallitukseen – lopulta (1964) "paraatiovesta" eli itse valituin ministerein ja ilman silloisia "simoslaisia". Osa puolueesta oli kuitenkin jatkuvasti oppositiossa Kokoomuksen hallitussiipeä vastaan, mikä asetti *Uuden Suomen* hankalaan asemaan. Sisäisen opposition nouseva tähti Raimo Ilaskivi laati ahkerasti US:n pääkirjoituksiakin.

Kokoomuksen jouduttua 1966 pariaksi vuosikymmeneksi oppositioon puolueen sisäiset jännitteet hetkeksi laimenivat – myös US:n kannalta. Presidentinvaalissa 1968 puolue ja lehti tukivat ongelmitta Matti Virkkusta, joka oli toki *Uuden Suomen* pitkäaikainen "kummisetä" ja KOP:n pääjohtajana sen tappioiden päärahoittaja.

Keskeistä US:n asemalle oli hegeliläisittäin "ajan hengen" vaikutus. Radikaalit aatteet saivat näkyvyyttä etenkin Eino S. Revon Yleisradiossa. Yhteiskuntaa uudistettiin "suuren muuton" eli kaupungistumisen keskellä Pekka Kuusen *1960-luvun sosiaalipolitiikan* linjalla. Kansainvälisesti uskottiin *konvergenssiin* eli kommunistisen ja markkinatalousjärjestelmän lähentymiseen.

Poukka ohjasi *Uutta Suomea* päinvastaiseen suuntaan. Kansantaloutta opiskelleena markkinaliberaalina hän pohti monissa pamfleteissaankin eri aatesuuntia. Konservatiiviseksi aisaparikseen hänelle tuli *Uuden Auran* aiempi päätoimittaja Sakari Talvitie eli pakinoitsija *Vanha masi*. Kolmatta oikeistolaisuuden suuntausta edusti pakinoitsija *m.o.t.* eli Matti Paavonsalo. Tämä kolmikko ei tietenkään voinut hallita US:n koko sisältöä, mutta leimasi lehteä etenkin nousevien suurten ikäluokkien kärkijoukon silmissä.<sup>730</sup>

Oikeistosuuntausta US:ssa voimisti toimitusneuvoston lakkauttaminen "toistaiseksi" 1966. Poukka halusi olla "kapteeni laivalla" vailla päällystakkia, mutta samalla hän menetti yhden yhteyskanavan politiikkaan. Poukka oli toki lähtenyt kunnalliselämään Helsingissä nousten siinä johtavaan asemaan.

Kuvaa *Uuden Suomen* oikeistolaistumisesta korosti sen kulttuuriosaston "normalisointi" 1967, minkä jälkeen eräät näkyvät toimittajat jättivät lehden. "Kasvattaviin toimiin" oli kannustanut konservatiivinen reaktio radikalisoitumiseen. US-yhtiön hallintoneuvostossa näkemykset jakaantuivat: etenkin kirkollisesti asennoituneet kannattivat Poukan toimia, toiset puolustivat osaston moni-ilmeisyyttä. Seurauksena *Uusi Suomi* menetti johtavan kulttuurilehden aseman *Helsingin Sanomille*, jonka kulttuuriosastoa Marja Niiniluoto kehitti taitavasti tasapainoillen.

*Uuden Suomen* suunnatessa oikealle – markkinaliberalismiin ja arvokonservatismiin – *Helsingin Sanomat* ohjattiin varovaisesti ja moni-ilmeisenä hieman vasemmalle. Tämä oli osa Aatos Erkon

<sup>730</sup> Hieman varttuneemman polven asennoitumisesta Poukan linjaan ks. Tanninen; emt. s. 188. Tanninen oli kotitaustaltaan liberaali.

suurta uudistusta vuodesta 1965 alkaen. Se laajensi HS:n elintilaa nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa US:n nojattaessa suppeaan ja jopa supistuvaan joukkoon.

### **Poukan ja Aatos Erkon strategiat**

Ilmeisesti ensimmäisen kerran *Uuden Suomen* strategiaa hahmoteltiin 1964 Poukan laatimissa muistioissa, joihin Petäjäniemi yhtyi. Poukan asemaa vahvisti se, että hänelle tarjottiin syksyllä 1964 *Aamulehden* päätoimittajuutta varhain kuolleen Jaakko Hakalan jälkeen. US-yhtiön päättäjät pyysivät Matti Virkkusen johdolla Poukkaa peruuttamaan suostumuksensa lähteä lapsuutensa kotikaupungin kukoistavaan lehteen. Hän asetti jäämisensä ehdoksi päätoimittajan alistamisen suoraan johtokunnalle ja toimituksen taloudellisen autonomian. Toimitusjohtaja Osmo Oittisen valtapyrkimykset siis torjuttaisiin. Ehdot hyväksyttiin.

Nykytermejä käyttäen Poukka määritteli ensi kerran syksyn 1918 jälkeen *Uuden Suomen* toiminta-ajatuksen, jollei peräti mission. Lehden tehtävä oli levittää "kansallista, yhteiskunnallista ja taloudellista ohjelmaa", joka merkitsi "käytännössä kokoomuspuolueen yleisten periaatteiden palvelemista". Tälle oli alistettava kaikki muu US-yhtiössä.<sup>731</sup>

Kommenteissaan toimitusjohtaja Oittinen esitti varauksia Poukan poliittiselle missiolle korostaen lukijoiden toiveisiin vastaamista etenkin asiamiesten palautteen pohjalla. Käytännössä tämä tarkoitti *Uuden Suomen* sisällön "keventämistä" "myyvämmäksi". Tavoitetta toteutettiin sittemmin (vuodesta 1980) *Iltalehdessä*.

Konkreettisesti päätoimittajat korostivat lehden uutisisällön kattavuutta ja tämän edellyttämiä resursseja. Poukan usein toistaman teesin mukaan "aamun lehdestä puuttui aina jotakin, iltapäivälehdestä ei koskaan mitään". Jälkimmäinen valikoi, mistä kertoi ja teki sen näytävästi, mutta aamun lehdeltä odotettiin Poukan mukaan kattavaa uutisten rekisteröintiä. Hän rinnasti lehden puhelinluetteloon, josta ei saanut puuttua olennaisia numeroita. Puutetta ei vetävä ulkoasu tai edes huokeus voinut korvata. Tässä päätoimittajat asettuivat siis avoimeen kilpailuun HS:n kanssa, joka Pekka Mervolan mukaan oli jo lyönyt US:n uutisten lukumäärässä.

US:n toimittajien määrä oli kolminkertaistunut vuodesta 1950 yli sadan vakinaisesti palkatun, mutta uutiskattavuuden saavuttamisen pullonkaulana oli päätoimittajien mukaan – aikataulujen vielä kiristyttyä – latomo. Sen kapasiteetin vahvistaminen ei tosin kuulunut toimituksen taloudelliseen autonomiaan.

---

<sup>731</sup> Aloittavan *Uuden Suomen* tavoitteita esiteltiin ajan tavan mukaisesti tilausilmoituksissa 1919, vrt. Vesikansa 1997, s. 262.



Kaikkiaan päätoimittajat asettivat *Uuden Suomen* tiukkaan kilpailuun *Helsingin Sanomain* kanssa vaatien vastaavia voimavaroja – väliaikaisen tappiollisuuden uhallakin. Johtokunta hyväksyi linjan periaatteessa viitaten tosin taloudellisten mahdollisuuksien rajoihin. Pian niihin törmättiin.

Sanoma-yhtiössä strategiaa oli pohdittu 1960-luvun alusta alkaen Aatos Erkon johdolla. Hänen isänsä kuoltua 1965 suunnitelmia alettiin toteuttaa järjestelmällisesti. Ehkä keskeisintä oli oman toimittajakoulun perustaminen, kun *Uudessa Suomessa* ei kunnolla edes perehdytty työhön, jatkokoulutuksesta puhumatta.

*Helsingin Sanomia* uudistettiin monipuolisesti. Niinpä luotiin ajankohtaiset sunnuntaisivut, joiden kanssa *Uuden Suomen* perinteisen *Viikkoliitteen* oli vaikea kilpailla. Poliittisesti *Helsingin Sanomia* ohjattiin hieman vasemmalle, jonne yhteiskuntakin näytti liukuvan.

### **Säästämisen aika**

Poukan strategia joutui pian taloudelliseen vastatuuleen. US-yhtiön todellista tulosta peiteltiin kirjanpitojärjestelyin, mutta myöhemmän yritystutkimuksen mukaan se kääntyi tappiolliseksi 1966. Levikin laskua kätkettiin jakamalla *Uutta Suomea* yhä laajemmin ilmaiseksi levikintarkastusten aikana. Niitä tehtiin tosin vain joka toinen vuosi.

Edeltäjänsä lailla toimitusjohtaja Oittisen lääkkeenä ongelmiin oli säästäminen. Niinpä US:n omista ulkomaankirjeenvaihtajista taisteltiin koko 1960-luvun loppupuoli. Jäljelle jäivät Bonnin, Lontoon ja Moskovan paikat – HS:n laajentaessa verkkoaan mm. Tukholmaan ja Yhdysvaltoihin. Omat kirjeenvaihtajat nähtiin *Uudessa Suomessa* loppuun saakka HS:n kanssa samanveroisen lehden symboleiksi, mutta tälläkin kaistalla *Helsingin Sanomat* nousi siis selvästi johtavaksi.

Säästötoimia US:ssa kiristettiin 1968 mm. vähentämällä lehden sivulukua ja toimittajien määrää. Markkinointiakin yritettiin uudistaa. Tällöin US-yhtiön muistioissa viitattiin Ruotsissa vastikään kehitettyyn *levikkierreteoriaan*. Sen ymmärrettiin soveltuvan liiankin hyvin HS:n ja US:n kilpailuun.

Säästökampanja saattoi vauhdittaa US:n levikin jatkuvaa laskua yhtiön tuloksen heikentyessä samalla edelleen ilmoitusmäärien vähetessä. Samaan aikaan Aatos Erkon uudistukset alkoivat tuottaa satoa.

### **Mahlamäen saneerausyritys**

*Uuden Suomen* kupla puhkesi 1970. Yhtiökokouksessa jo parin vuoden ajan esiintyneet Kokoomuksen ylioppilaat paljastivat Tapio Kiiskisen esityksessä US-yhtiön kriisitilan kaiuttaen

samalla 1960-lukulaisia teesejä, jotka hätkähdyttivät konservatiiveja. *Uusi Suomi* oli monille nuorille oppikoulun rinnalla "porvarillisen hegemonian" symboleita.

Lopullinen isku Oittisen asemalle oli 1970 Kansallispankin yritystutkimus, jota tarvittiin kirjapainon suurten investointien luotottamiseksi; alan teknologia oli murroksessa. Tutkimuksessa paljastettiin todelliset tappioluvut, ja US-yhtiö arvioitiin täysin kelvottomaksi luototettavaksi taloudellisin perustein.

Pian yritystutkimuksen valmistuttua Oittinen työnnettiin ennenaikaiselle eläkkeelle. Seuraajaksi valittiin vuoden 1971 alusta ekonomi Pentti Mahlamäki, jonka johdolla US-yhtiötä alettiin uudistaa. Hän kokosi ympärilleen uuden johtoryhmän, jonka asema virallistettiin. Muutoinkin yhtiön hallintoa modernisoitiin – tai kriitikoiden mielestä paisutettiin.

Mahlamäki pyrki myös laajentamaan US-yhtiötä saadakseen toiminnalle lisää tukijalkoja. Siihen asti voitollinen kirjapainokin – maan suurimmaksi mainostettu – oli teknologian uudistuessa joutunut ahtaalla. Mahlamäki tavoitteli otetta kasvavaan sähköiseen viestintään, vaikka se oli tiukasti säädeltyä.

Tuloksettomien videohankkeiden ohella US-yhtiö pyrki mukaan kaapelitelevision tuomiseen Suomeen. Se nähtiin myös porsaanreikänä ohittaa alan säätely ja luoda vaihtoehto radikaaliksi nähdylle Yleisradiolle. (MTV:n toimintakin oli tiukasti rajattua.) Kaapeli-tv:n valmistelu aloitettiin US-yhtiön huomassa, mutta muiden ongelmien paisuttua sillä ei ollut varoja osallistua Helsinki-television (HTV) perustamiseen 1973. US-yhtiön iäkäs johtokunta ei myöskään kunnolla syttynyt hankkeeseen. Monien vaiheiden jälkeen myöhempi Pääkaupunki-TV (PTV) siirtyi 1980-luvulla Sanoma-konsernille ja tuli yhdeksi juurivesaksi nykyiselle Neloskanavalle.

*Uuden Suomen* asemaa selvitettiin ennen muuta varapäätoimittaja Jyrki Haikosen työryhmässä. Siinä pohdittiin mm. laveasti lehden suhdetta Kokoomukseen ja päädyttiin äänenkannattajuuden säilyttämiseen. Jo 1960-luvun lopulla johtokunta oli toki linjannut, ettei uutistyyössä tule olla liian puoluekantanainen.

1960-luvun lopulla Poukka oli väläyttänyt säästötoimien vaihtoehtona *Uuden Suomen* roolin rajaamista yhteiskunnallisiin ja kulttuuriasioihin eli etääntymistä koko rintaman kilpailusta HS:n kanssa. Vaihtoehtoa kehiteltiin Haikosen työryhmässä. "Pienen" US:n levikin arvioitiin kuitenkin romahtavan. Näin päädyttiin jatkamaan siihen astisella "suuren" US:n linjalla – tietenkin kehittämällä niin journalismia kuin mm. koulutusta. Yhtä ja toista tehtiinkin.

## Jännitteitä Kokoomus-suhteessa

*Uuden Suomen* ja Kokoomuksen suhteet kriisiytyivät 1970-luvun alkuvuosina. Puoluejohto pyrki parantamaan välejänsä presidentti Kekkoseen avatakseen ovea maan hallitukseen. Voimakkaasti tätä ajoivat ns. remonttimiehet nuoren kansanedustajan Juha Vikatmaan johdolla. Samalla Kokoomuksen nuorisosiipi myötäili ajan radikaaleja ajatuksia.

*Uuden Suomen* linja nähtiin uudistusten esteenä – sitä korosti Kekkonen itsekin tavatessaan kokoomuslaisia.

Poukka oli pyrkinyt taittamaan arvostelun kärkeä lopettamalla Sakari Talvitieltä *Vanhan masin* pakinapalstan, mutta tämä ei auttanut poikkeuslakikiistan 1972-73 kärjistämässä ilmapiirissä. US:n lukijakunnan enemmistö vastusti lähetettyjen kirjoitusten tulvan perusteella normaalista presidentinvaalista luopumista, mutta Kokoomuksen johto ja elinkeinoelämä pitivät poikkeuslakia välttämättömänä EEC-sopimuksen varmistamiseksi. Yhtenä seurauksena syntyi Perustuslaillinen Kansanpuolue, jolle ei kehittynyt varsinaista suhdetta *Uuteen Suomeen*.

Kokoomuksen sisäinen kiista huipentui Vikatmaan itsemurhaan syksyllä 1974. Tragedian sivujuonteena nuoren poliitikon isä lopetti *Uuden Suomen* tilauksen. Lehtiyhtiön johtokuntaankin kuulunut puheenjohtaja Harri Holkeri tasapainoili pitääkseen puolueen koossa. Vähitellen US:n ja Kokoomuksen kiista jähmettyi, mutta vaikutti Poukan ja Talvitien syrjäyttämiseen 1976.

## Kallista levikkidopingia

Poliittisen kiistelystä keskellä US-yhtiön taloudellinen tilanne heikkeni entisestään. Mielikuvaa levikistä ylläpidettiin lähettämällä joka toinen vuosi lopulta parikymmentä tuhatta US:n numeroa levikintarkastusten eli neljän kuukauden ajan ilmaiseksi ennen muuta kokoomuslaisille. Kustannukset lehtitalolle nousivat noin miljoonaan nykyeuroon. Tämä maksettiin perimmältään Kansallispankin luotoilla.

Muillakin kustantajilla on ollut kampanjoita, joissa lehtiä jaetaan alennetulla hinnalla tai ilmaiseksi, mutta US:n toiminta oli järjestelmällistä, yhä kalliimpaa ja salattua. Ainakin levikintarkastuksen henkeä loukattiin. Tosin mainostajat alkoivat nojata ensi sijassa kyselyihin perustuvan Kansallisen Mediatutkimuksen (KMT) lukijalukuihin. Nekin alenivat *Uuden Suomen* osalta 1960-luvusta, mutta olivat suhteellisen suotuisia lehdelle, jolla oli paljon enemmän työpaikkalukijoita kuin esim. *Aamulehdellä*.

US-yhtiön tappiot kasvoivat ilman levikkidopingin kustannuksiakin ilmoitusmäärien alentuessa jyrkästi. Osa ilmoittajista kertoi pelkäävänsä US:n sivuilla näkymisen leimaavan poliittisesti yritystä, mutta ratkaiseva tekijä oli tietenkin kallis kontaktihinta.

### **Korpilakkoja ja osakeanti**

Suoranaisia tappioita, mutta ennen muuta US:n maineen heikentymistä tilaajien silmissä merkitsivät SKK:n radikalisoituneiden kirjaltajien laittomat, osaksi ilmeisen poliittiset lakot syksyllä 1972 ja keväällä 1973. Jälkimmäinen korpilakko katkaisi US:n ilmestymisen pariaksi viikoksi, mikä koetteli jo tilaajien uskoa lehteen.

Luottamusta *Uuteen Suomeen* heikensivät myös kasvaneet jakeluongelmat HS:n jakelun toimiessa varmasti. Lopulta 1975 HS:n sekä *Uutta Suomea* ja eräitä muita pääkaupungin lehtiä jakaneen Yhteisjakelukonttorin toiminnot yhdistettiin – käytännössä Sanomain hoitoon. Muualla maassa jakelujärjestelmät selkeytyivät vasta 1980-luvulla. *Uusi Suomi* vapautui siis lopulta jakelukilpailusta, kunhan lehti valmistui ajoissa – mutta joutui maksamaan etenkin varhaisjakelusta yhä korkeamman hinnan, usein eri kaupunkien johtaville lehtitaloille.

Mahlamäki pyrki kohentamaan yhtiön tilaa osakeannilla 1973. Kuusinkertaistettu oma pääoma tuli käyttää kirjapainon investointeihin – ei US:n tappioihin. Osakeannin toteuttamisessa kuitenkin takkuiltiin ja kerätyt kymmenisen miljoonaa markkaa hupenivat nopeasti investointien ohella *Uuden Suomen* kasvaviin tappioihin.

Osakeannissa US-yhtiön omistusrakenne muuttui radikaalisti. Aiempi suurin omistaja Tuko ei lähtenyt merkittävästi mukaan antiin. Ilmeisesti uusi pääjohtaja Pentti Herkama oli varovainen ja etäällä edeltäjänsä Eero Viiman sekä Angervon ja Virkkusen ajatusmaailmasta. Pohjola ja KOP olivat annin jälkeen selvästi suurimmat osakkaat, pienehköllä panoksella mukaan lähti myös saman "sfäärin" Rauma-Repola. Sinivalkoisen leirin asemaa korosti äänileikkurin poistaminen eli siirtyminen suoraan osake ja ääni -periaatteeseen.

### **Pelastushankkeiden aikaan**

Mahlamäen uudistusprojektit kulminoituivat vuoden 1974 tietämällä. Siitä eteenpäin hän joutui keskittymään erilaisiin pelastushankkeisiin – ja alkoholisoitui. Hallituksen puheenjohtaja Angervo alkoi osallistua käytännön ratkaisuihin – mutta kaikkiaan US-yhtiö ajelehti tappioiden koskessa. Sen hallituksessa oli sukupolvi samaan aikaan vaihtumassa.

Yhtenä pelastuslinjana oli yhteistyö *Hufvudstadsbladetin* kustantajan kanssa. Lähtökohtana oli kirjapainojen yhteistyö ja yhdistäminenkin alan suuressa muutoksessa, mutta toimituksillakin nähtiin synergiassa oma roolinsa. Hbl:n kanssa yhteistyötä hahmoteltiin yksityiskohtaisesti. Kontakti kuitenkin katkesi Jaakko Lassilan johtaman ns. remppajengin lähdettyä 1976 eri tielle eli oman lehtipainon uudistamiseen. Hbl päättyi lopulta painoyhteistyöhön Sanomain kanssa.

Syväpainosta neuvoteltiin Herttoniemen Syväpaino Oy:n eli Hertson kanssa, joka oli siirtynyt Lehtimiehet Oy:lle. Kaikkien hankkeiden yhdistämistäkin pohdittiin – jopa sanomalehden tekemistä syväpainossa. Syväpainot yhdistettiin Helprint- yhtiöön, josta US-yhtiö omisti aluksi puolet. SKK:n syväpainokoneet siirrettiin 1976 Herttoniemeen. Jo samana vuonna US-yhtiö möi kuitenkin Helprintin osakkeensa A-Lehdille keventääkseen velkataakkaansa.

Muiden hankkeiden ainakin venyessä US-yhtiön oli konkurssin välttämiseksi etsittävä pääomia sieltä, mistä niitä irtosi. Toiminnan siirtämistä Ruoholahteen oli pohdittu jo 1960-luvulla. Perinteikäs kiinteistö Lönnrotinkadun ja Yrjönkadun kulmassa myytiin 1975 työnantajille. 1930-luvulla hankittu kiinteistö Mannerheimintie 6:ssa myytiin hieman myöhemmin Pohjolalle.

Vuoden 1976 alussa – jo Lassilan johdolla – myytiin *Uuden Maailman* ja *Katson* julkaisuoikeudet A-Lehdille. Oy Uusi Suomi oli nyt nimilehteään ja *Kauppalehteä* julkaiseva, sanomalehti- ja ns. siviilipainon sekä Ruoholahden kiinteistöt omistava, rajusti velkaantunut yritys, jolle siihen astisella tappiovauhdilla laskettiin elinaikaa vuoden verran.

### **Vaihtoehtoja etsitään**

Konkurssin partaalla Mahlamäen esikunta ja US-yhtiön päätoimittajat etsivät epätoivoisesti vaihtoehtoja yhtiön ja sen nimilehden pelastamiseksi. Ehdotuksia ei testattu, sillä hallituksen puheenjohtajana keväällä 1975 aloittanut Pohjolan toimitusjohtaja Jaakko Lassila kokosi jonkin aikaa epäröityään ns. remppajengin, joka hahmotteli erilaisen pelastustien. Mahlamäen ja Poukan johdolla laaditut ehdotukset ovat kuitenkin kiinnostavat toki spekulatiivisen, mutta ah niin kiehtovan vaihtoehtoisen eli kontrafaktuualisen historian kannalta.

Poukka elvytti ehdotuksen *Uuden Suomen* rajaamisesta yhteiskunnallisia ja kulttuurin teemoja seuraavaksi eliittilehdeksi (termiä käyttämättä). Toimitusta ja ilmestymispäiviä olisi karsittu. Jo 1971 Poukka oli viitannut yritysten tuki-ilmoitusten tarpeeseen. Niitä johtokunta oli jonkin verran hankkinutkin.

Mahlamäen esikunta ehdotti mm. *Kauppalehden* ja *Uuden Suomen* yhdistämistä ja johtamisen keskittämistä tekemällä toimitusjohtajasta vastaava päätoimittaja. Toimitus hahmoteltiin avainhenkilöiden nimiä myöten. Kirjapaino olisi yhtiöitetty ja tavallaan ulkoistettu, joten US-yhtiö

olisi ollut pelkästään yhden sanomalehden kustantaja. Kokoomukselta toivottiin lisää valtion tukea; sitä oli jo saatu pienehköinä määrinä vuodesta 1971. Puolueen tukeen olisi liittynyt US:n linjan tarkistaminen erottamalla Poukka ja Talvitie. He olivat sinänsä toimituksen harvoja julkisesti kokoomuslaisia.

Päätoimittaja Reino Vauraste torjui *Kauppalehden* yhdistämisen *Uuteen Suomeen*. Tietävästi hän tunnusteli lehdensä myymistä Sanomille – ja hänet irtisanottiin syksyllä 1976. *Kauppalehden* kaikkia mahdollisuuksia ei toki osattu tuossa vaiheessa nähdä. 1980-luvulla US:n ilmestyminen mahdollistui *Kauppalehden* voiton turvin.

Häikiö huomauttaa Helsingin kaupungin historiassa *Hufvudstadsbladetin* toimitusjohtajan Per-Erik Lönnforsin aineistoon viitaten, että *Uutta Suomea* ei saneerattu, kun Hbl:n ilmestyminen turvattiin sen avulla. Väite pitää osaksi paikkansa, vaikka myös US:n toimitus supistui 1976 muutamalla kymmenellä hengellä – pääosin vapaaehtoisin eroamisin. Pian toimituksen vahvuus kasvoi kuitenkin uudelleen ja oli 1990 jokseenkin sama kuin 1974.

*Uusi Suomi* oli eri kilpailutilanteessa kuin pääkaupungin ainoa merkittävä ruotsinkielinen päivälehti. Voi silti kysyä, miten *Uusi Suomi* olisi pärjännyt eräänlaisella "alatiellä", kun toteutuneessa vaihtoehdossa pysyttiin "ylätiellä" kaavalla valtakunnallinen, seitsemänpäiväinen täyden palvelun sanomalehti. US jäi näin HS:n kilpailijaksi, vaikka sana-akrobatialla yritettiin toisinaan muuta väittääkin.

### **Lassila etsii uuden reitin**

Kauppätieteiden tohtori Jaakko Lassila seurasi 1974 Tauno Angervoa Pohjolan toimitusjohtajana ja 1975 myös US-yhtiön hallituksen puheenjohtajana. Hän edusti US-yhtiössä uutta sukupolvea – sota-ajan koululaisia – ja kuului nuorten ekonomistien kuuluisaan O-ryhmään, jonka monet jäsenet olivat sosiaalidemokraatteja. Lassila oli toki porvari – sittemmin jopa Matti Virkkusen kaltainen elinkeinoelämän symboli – mutta jo etäällä edellisen sukupolven ajatusmaailmasta.

Lassila vaati KOP:n Simo Kärävän tuella Mahlamäeltä ja päätoimittajilta selvityksiä US-yhtiön tilasta. Ne eivät tyydyttäneet, ja vuoden 1975 lopulla Lassila oli lähes epätoivoinen. Hän teetti jo laskelman US-yhtiön omaisuudesta – myös mahdollista selvitystilaa varten. Omaisuutta vielä oli, mutta US-yhtiön omankin arvion mukaan ilman käännettä konkurssi olisi edessä viimeistään keväällä 1977.

Lassila ja Kärävä tapasivat 1.12.1975 äsken muodostetun Teollisuuden Keskusliiton (TKL) toimitusjohtajan Timo Laatusen tiedustellen sen jäsenten kiinnostusta tukea *Uutta Suomea*. Jo Mahlamäki ja Poukka olivat siis väläyttäneet (niukoin tuloksin) tuki-ilmoittelua lehdessä, mutta nyt

yritysjohtajien mielialat olivat kypsyneet vastahyökkäykselle radikalismiin suuntaan. Yhtenä osoituksena oli Elinkeinoelämän Valtuuskunnan EVA:n perustaminen. US:n pelastaminen oli osa vastahyökkäystä.

Lassila informoi 16-17.1.1976 kesänaapuriaan, pk-teollisuuden johtohahmoa Heikki Tavelaa *Uuden Suomen* kriisistä. Hän ähkäisi numerot nähtyään, mutta lupautui "tekemään jotakin". Tavelalla oli tähän aikaa ja motivaatio, jonka syitä voi psykologisoida. Joka tapauksessa hän oli avainhahmoja *Uudessa Suomessa* painetun lehden loppuun 1991 saakka.

Varapäätoimittaja Haikonen informoi puolestaan 2.2.1976 TKL:n viestintäjohtajaa Johannes Koromaa – aiempaa työtoveriaan US:ssa. Hän otti heti yhteyttä Laatusen, joka kannusti selvittämään asiaa – kertomatta tosin Lassilan yhteydenotosta 1.12.1975.

### **Remppajengi panee toimeksi**

Tavelan johtama ryhmä otti 1976 nimen "remppajengi" – siis hieman Kokoomuksen remonttimiesten tyyliin. Mukana olivat mm. Keskon E.O. Mansukoski ja Nokian Harry Mildh, joka kuitenkin vetäytyi pian sivummalle. Tärkeänä pidettiin – myös poliittisista syistä – pellervolaisen yrityskentän osallistumista. Työrukkasena ahersi Koroma.

Tieto US-yhtiön kriisistä oli tässä vaiheessa tullut julkisuuteen, mikä saattoi vahvistaa pelastushankkeen edellytyksiä. Siihen saakka – toki paljossa myöhemminkin – lehteä pidettiin Kansallisteatterin kaltaisena kuolemattomana instituutiona. Toisaalta Suomi oli syöksymässä lamaan.

Remppajengin suunnitelma oli yksinkertainen. *Uuden Suomen* johto oli vaihdettava – myös idänkaupan etujen takia. Kokoomuksesta oli etäännyttävä menettämättä valtioneutua ja puolueen kannattajien tilauksia. Yritysten kanssa tehtäisiin sitovia ilmoitussopimuksia, joilla US-yhtiö pidettäisiin pinnalla lähiajat. Tietenkin toimintaa oli tehostettava niin, että aikaa myöten päästään voitollisuuteen. US-yhtiön omistuspohjaa oli laajennettava.

Mahlamäen, Poukan ja kumppanien kaavailut *Uuden Suomen* roolin rajaamisesta hylättiin ja tavoitteeksi asetettiin em. kaava valtakunnallisen, seitsenpäiväisen, varhaisjaetun täyden palvelun sanomalehden ylläpitämisestä. Epäilemättä tällainen *Uusi Suomi* palveli paremmin myös elinkeinoelämän poliittisia tarpeita kuin pienilevikkinen, ehkä viisipäiväinen lehti, jollaisiksi pääkaupungin varsinaiset puoluelehdet olivat muuttuneet.

Kriiseissä etsitään usein omintakeisia ratkaisuja. Niinpä US-yhtiön toimitusjohtajaksi houkuteltiin Yhtyneistä Kuvalehdistä Jorma K. Virtanen, jonka menneisyyteen kuului niin Sirola-opisto kuin

*Hymyn* nostaminen kukoistukseen. Molemmat seikat hätkähdyttivät epäilemättä tyypillistä US:n tilaajaa.

*Uuden Suomen* päätoimittajuutta tarjottiin ensin HS:n Simopekka Nortamolalle ja EVA:n johtoon vastikään siirtyneelle Max Jakobsonille. Molempien kieltäytyttyä remppajengi tarjosi maaliskuussa 1976 päätoimittajuutta 33-vuotiaalle Koromalle, joka oli ansioitunut ennen muuta *Helsingin Sanomain* talousosaston päällikkönä.

Pentti Poukka oli tunnettu kansalainen ja mm. Helsingin kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, joten hänen syrjäyttämisessään takkuiltiin. Poukka kieltäytyi eroamasta, mutta hyväksyi erottamisen. Loppukesällä 1976 hänen kanssaan sovittiin eläkkeestä ja kolumnoinnista, jota Poukka jatkoi US:n viimeiseen numeroon saakka.

Viivytelyn jälkeen Koroman päätoimittajuus julkistettiin kesäkuun 1976 lopussa. US:n toimituksen johtoportaan jäi jatkuvuutta edustamaan lähinnä Jyrki Haikonen. Päätoimittajaksi nimitettiin myös Juha Numminen *Suomen Kuvalehdestä*. Muutoinkin niin toimituksen kuin US-yhtiön hallinnon kärkipäätä uudistettiin.

### "Riippumaton porvarillinen"

Suurinta huomiota herätti *Uuden Suomen* irtaantuminen kesäkuussa 1976 Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattajuudesta. Prosessissa kompuroitiin, mikä loukkasi etenkin puolueen puheenjohtajaa; Holkeri oli pikemmin odottanut suhteen lähentymistä. Max Jakobsonin ehdotuksesta määritelmäksi hyväksyttiin viime tingassa "riippumaton porvarillinen", joka pysyi voimassa painetun *Uuden Suomen* loppuun saakka. *Helsingin Sanomat* oli ollut vuodesta 1943 alkaen vain "riippumaton", mutta *Keskisuomalainen* käytti sittemmin määritelmää "riippumaton keskustalainen".

Koroman signeeraamattomassa linjapäätöksessään 1.8.1976 todettiin, että "yhden puolueen äänenkannattajuuden tilalle on tullut laajempi porvarillinen näkemys". Käytännössä pyrkimys myös US:n avulla lähentää ja jopa yhdistää Kokoomusta, Keskustaa ja liberaaleja, mitä myös Kokoomuksen remonttisiiven K-80 -hanke tavoitteli, ei juuri edennyt. Ehkä sen myöhäisenä hedelmänä voi pitää tunnettua hallitussopimusta 1987, jota *Uusi Suomi* pääkirjoituksessaan tiukasti kannatti sen murruttua.<sup>732</sup>

<sup>732</sup> Holkerin hallituksen syntytapaa 1987 arvosteli etenkin Koroma US:n pääkirjoituksessa. Sen sijaan tämän kirjoittaja ja poliittisen osaston päällikkö Jalmari Torikka ymmärsivät sinipunayhteistyötä, mutta eivät tietenkään polemisoineet asiassa avoimesti US:ssa. Kannanoton luonnokset kirjoittajan hallussa.



Tärkeässä suhteessa Urho Kekkoseen Koroma joutui testiin pian päätoimittajuutensa alettua, kun US:n pyytämässä kommentissa presidentin myllykirjeisiin vuorineuvos Paavo Honkajuuri rinnasti Kekkosen Ugandan hirmuhallitsijaan Idi Aminiin. Koroma poisti vertauksen US:n toisesta painoksesta ja pyysi Kekkoselta anteeksi Honkajuuren "hyvien lehtimiestapojen vastaista" lausuntoa. Presidentti noteerasi niin lausuman kuin Koroman kirjeen päiväkirjassaan.

Läheisiksi eivät Kekkosen ja *Uuden Suomen* suhteet muodostuneet, mutta päiväkirjassaan presidentti lopetti aiemman runsaan US:n arvostelunsa ja nojasi paljon sen uutisiin. Suhteet siis ainakin haalenivat jääkaudesta.

Neuvostoliiton-suhteissa US veti linjaa 3.9.1976 Päiviö Hetemäen laatimassa signeeraamattomassa pääkirjoituksessa, jossa arvosteltiin Juri Komissarovin ja T. Bartenjevin tuoretta teosta. Idänsuhteitaan parantamaan pyrkineen Kokoomuksen Ilkka Suominen, joka aloitti myös US:n kolumnistina, moitti pääkirjoitusta "melkoiseksi potkaisuksi itäänpäin ja osittain myös Tamminiemeen päin". Vaikka Poukka oli erotettu paljossa idänsuhteiden parantamiseksi, *Uusi Suomi* oli siis edelleen valmis myös arvostelemaan asiallisesti neuvostoliittolaisia näkemyksiä.

Poukan ajan oikeistolaisista kirjoittajista Sakari Talvitie siirrettiin eläkkeelle, kun taas Matti Paavonsalo eli pakinoitsija *m.o.t.* siirtyi *Helsingin Sanomien* kolumnistiksi ja Reino Palmroth eli *Palle* lopetti kirjoittelunsa tyytymättömänä toisen nimimerkkinsä *Vilkaan* pakinan editointiin. Tuskin voi sanoa *Uuden Suomen* vasemmistolaistuneen, mutta epäilemättä siitä tuli moni-ilmeisempi.

Myöhemmän kehityksen olen jo tiivistänyt epilogissa.

### 3. Vastauksia tutkimuskysymyksiin

Lopuksi on syytä palata johdannon tutkimuskysymyksiin. Mitä vastauksia työni on antanut siihen, *miten ja miksi Uusi Suomi menetti 1956-75 kilpailun Helsingin Sanomille ja ajautui tuhon partaalle?*

Lähinnä käsittelen seuraavassa varsinaista tutkimuskautta (1956-76), mutta ulotan tulkintoja siis myös liseniaattityöni kauteen 1976-91, tämän tutkimuksen prologiin sekä aiempiin tutkimuksiini

*Uuden Suomen* ja sen edeltäjien historiasta. Alkuperäislähteet löytyvät ko. töistä. HS-vertailun osalta nojaan usein viittaamaani *Helsingin Sanomain* historiasarjaan.

Käsittelen kysymystä teesi kerrallaan. Aluksi *kursivoituna* ao. tutkimuskysymys.

## **Omistus ja johtaminen**

### **a) *US:n ja HS:n omistusrakenteiden ja johtojärjestelyjen vaikutus ja niiden vertailu (yhden päättäjän perheyhtiö contra kolmen suuryhtiön pienehkö sijoitus)?***

Johtaminen ja omistaminen olivat "satavuotisessa sodassa" keskeinen tekijä. Sanoma Oy oli vuodesta 1928 alkaen Erkkojen perheyhtiö, jota ensin Eljas ja sitten Aatos Erkko johtivat itsevaltaisesti. Luonteiltaan ja tyyleiltään he poikkesivat toisistaan, mutta molemmat olivat kasvaneet pienestä pitäen journalismiin, Sanomain kulttuuriin sekä median talouteen ja tunsivat hyvin toimintakentän – myös kansainvälisesti.

Yksinvaltaisuudessa on riskejä, jotka realisoituvat kaikkien Erkkojen vanhetessa. Eero Erkon väsyessä 1920-luvulla *Uusi Suomi* otti kiinni HS:n etumatkaa ja 1950-luvun loppupuolella, Eljas Erkon voimien vähetessä, HS:n levikki jopa aleni ja lehden kehitys pysähtyi. Vastaavia piirteitä voi nähdä Sanomain paljossa epäonnistuneessa kansainvälistymisessä 2000-luvulla Aatos Erkon luopuessa samalla asemistaan ja osin omistuksestaan. Tämän tarkastelu ei kuitenkaan kuulu enää tutkimustehtävääni.

Enimmäkseen selkeä omistus ja valta olivat Sanomille ja etenkin HS:lle kuitenkin valtteja. Toiminta oli määrätietoista ja lehtitaloa 1930-luvun alkuun saakka vaivanneet valtataistelut lopetettiin kovin ottein. Jännitteitä HS:n johtoportaan oli myöhemminkin, mutta talossa oli aina vahva isäntä.

Sen sijaan US-yhtiötä valtataistelut rasittivat 1930-luvun jälkeenkäin aika ajoin. Lähes kaikki *Uuden Suomen* ja sen edeltäjien päätoimittajat erotettiin, jolleivät he siirtyneet ajoissa toisiin tehtäviin. Myös kuusi yhtiön toimitusjohtajaa erotettiin – Ilmari Voionmaasta Arto Tuomiseen.

Lähes kaikki US-yhtiön toimitusjohtajat vuodesta 1940 alkaen tulivat media-alan ulkopuolelta, samoin jokseenkin kaikki johtokunnan/ hallituksen puheenjohtajat. (Heikki Renvallin HS-kokemuksin oli lähes puolen vuosisadan takaa.) Harva johtokunnan/ hallituksen jäsenenkään tunsii lähemmin alaa sen enempää kuin painotekniikkaa. Kuitenkin johtokunnan/ hallituksen rooli oli US-yhtiössä aina keskeinen, kun Erkkojen kaltaista "kasvollista" omistajaa ei ollut.

Vuonna 1963 perustettu hallintoneuvosto jäi US-yhtiössä lähinnä kanavaksi eri sidosryhmiin. Ajoittain merkitystä oli sen sijaan 1939 perustetulla US:n toimituksen neuvottelukunnalla eli

toimitusneuvostolla. Sen toiminta katkaistiin 1966 – ainakin osittain päätoimittaja Poukan haluttomuuteen ylläpitää sitä.

Sanomissa ei koskaan ollut hallintoneuvostoa, saati toimitusneuvostoa ja johtokunnan/ hallituksen rooli oli Erkköjen valtakaudella kauan muodollinen. Tilanne varmaan muuttui tutkimuskauden jälkeen – lopullisesti Sanomain muututtua pörssiyhtiöksi.

### **Erilainen omistus pohja**

Perheyhtiönä Erkköjen omaisuus oli keskeisesti kiinni Sanomissa, joten heillä oli suuri intressi sen kohtaloon. US-yhtiön omistus oli hyvin hajaantunut – kuten oli ollut alun perin Sanomienkin. US-yhtiön pääomistajiksi tulivat 1950-luvun alussa sisäpiirin säätiöiden ja avainhenkilöiden sijaan Tuko, Kansallispankki ja Pohjola, jotka hallitsivat äänileikkurista huolimatta yhtiökokouksia.

Avainomistajista yhdellekään osakkuus US-yhtiössä ei ollut elintärkeä – toisin kuin Erkoille Sanomissa. Omistajille US-yhtiö oli pikemmin yhteiskunnallinen harrastus ja siinä vaikuttamisen väline kuin liikeyritys. Johtamisen syvät motivaatiot siis poikkesivat toisistaan. KOP:lla oli kylläkin 1970-luvulla kohtalaisen suuri luototusriski US-yhtiössä, mutta vakuudet eli ensi sijassa kiinteistöt kattoivat ne. Toki luottovaroista olisi saanut paremman tuoton muualta kuin *Uuden Suomen* miljoonatappioita rahoittamalla.

Vuoden 1976 jälkeen US-yhtiön omistus pohja laajeni, mutta tällöinkään US:n osakkeiden kohtalo ei ollut useimmille omistajille elintärkeä. Sitä se oli kylläkin Aamulehti-yhtymälle, johon US-yhtiö sulautettiin 1988. Kasvollisen omistajan puuttuessa hallituksen (aik. johtokunnan) rooli korostui US-yhtiössä. Vuosina 1939-1958 sen puheenjohtajat olivat iäkkäitä, mutta S.A. Hariman johtokunta uskalsi sentään valita laskevan levikin paineessa US:n päätoimittajan, Eero Petäjäniemen, pääkilpailijan leiristä.

Johtokuntaa 1958-75 johtanut Tauno Angervo vaihtoi 1964-67 Petäjäniemen lähinnä poliittisista syistä Pentti Poukkaan, mutta muutoin johtokunta oli Angervon pitkällä kaudella kauan passiivinen. Kannattavuuskriisin syventyessä toimitusjohtajaksi vaihdettiin Pentti Mahlamäki ja johtokunnan jäsenet ryhtyivät jopa hankkimaan ilmoituksia. Silti US-yhtiön kriisi syveni. Osakeyhtiössä vastuu on perimmältään hallituksella.

Vasta Jaakko Lassilan 1975-88 johtama US-yhtiön hallitus tarttui todella ongelmiin ja toteutti 1976 ns. remppajengin ehdotuksen. Sopimusilmoittelun määrässä petyttiin, mutta ongelmia ratkaistiin omaisuutta myymällä, debentuurilainalla ja takausrenkaalla.

Ehkä hallituksen ote hieman repsahti toiminnan siirryttyä 1980 Kaivokselaan, "vuosisadan lehti uudistuksen" alettua ja US-yhtiön käännyttyä voitolliseksi. Kannattavuus oli *Kauppalahden*

varassa ja Arto Tuomisen ansiot sen menestykseen suuret. Hallitus ei kuitenkaan pystynyt hillitsemään "villin toimitusjohtajansa" rönsyilyä eikä *Iltalehden* erkaantumista alkuperäisestä toimintamallista. Ennen muuta hallitus hyväksyi kohtalokkaan investoinnin toiseen painokoneeseen ja toimitaloon.

Aamulehti-fuusion 1988 jälkeen US-tytäryhtiön hallitusta alkoi johtaa jo remppajengiä vetänyt värikästylinen Heikki Tavela. Timo Laatusen johtama emoyhtiö antoi tyttärille laajan toimintavapauden ja hyväksyi kalliin ns. SPUS-hankkeen. *Uuden Suomen* tappiollisuuden syvennyttyä rajusti, Aamulehti-yhtymän muiden ongelmien kärjistyttyä ja Suomen käännettyä lamaan jäljellä oli vain hätäratkaisuja. *Uuden Suomen* viimeinen numero ilmestyi 29.11.1991.

Hallitusten ja toimitusjohtajien ohella suuri merkitys oli US-yhtiön taustavoimilla, kuten vuoteen 1975 saakka Kansallispankin pääjohtajalla Matti Virkkusella sekä lehden viimeisinä viikkoina jälleen Jaakko Lassilalla. Pelastusyrietykset eivät kuitenkaan enää onnistuneet.

## Rekrytointi ja markkinointi

Ylimmän johtoportaan valintakulttuurissa US-yhtiö erosi jyrkästi Sanomista. Siinä harrastettiin pitkälle 2000-luvulle lähes tyystin sisäistä rekrytointia – kuten mm. Keskossa. HS:n vastaavat päätoimittajat ovat olleet aina talon omia kasvatteja. Muualta tulleista kahdesta kakkospäätoimittajasta Keijo Kulha ei kunnolla löytänyt paikkaansa toimitusyhteisössä, US:sta tullut Keijo Kylävaara eteni Ludviginkadulla porras kerrallaan. Sen sijaan *Aamulehdestä* toimituspäälliköksi kiinnitetty Allan Liuhala viihtyi Ludviginkadulla alle vuoden.<sup>733</sup>

*Uuden Suomen* vastaavista päätoimittajista Lauri Ahon jälkeen Eero Petäjäniemi ja Johannes Koroma tulivat Sanomista. Jälkimmäinen oli tosin ollut aiemmin pari vuotta US:ssa. Ari Valjakka ja Jarmo Virmavirta tulivat HS/US -kaksikon ulkopuolelta. 1930-luvun jälkeen kaikki US-yhtiön toimitusjohtajat Arto Tuomista lukuun ottamatta rekrytoitiin talon ulkopuolella, kuten Sanomissa Väinö J. Nurmimaa.

Toimittajataustaisena historian maisterina ja muutoinkin Tuominen oli epäilemättä *sui generis* – vaikeassa tilanteessa etsittiin poikkeuksellista johtajaa. Kaikkiaan US-yhtiön toimitusjohtajien valinnassa oli Mahlamäestä alkaen eräänlaista vuorottelua: rohkeaa uudistajaa (Virtanen, Tuominen) seurasi tavanomainen vakauttaja (Ainamo, Takala). Samanlaista vuorottelua on nähty Kansallispankissakin (Paasikivi - Honkajuuri – Virkkunen – Makkonen – Voutilainen).<sup>734</sup>

<sup>733</sup> Vrt. Blåfield. emt. s. 321--326, J. Pietilä 2008, s. 170-184.

<sup>734</sup> Vrt. Vesikansa 1989, s. 37.

Johdon sisäisessä rekrytoinnissa on sisäänlämpiävyyden vaara. Omia ratkaisujaan on vaikea purkaa, kun taas ulkopuolelta saa uusia vaikutteita. Yhteisön oman kulttuurin pohjalle rakentamisessa on silti etuja etenkin sanomalehden kaltaisessa instituutiossa, johon tilaajatkin ovat usein sitoutuneet sukupolvesta toiseen eivätkä edes ensi sijassa kaupallisin perustein.

Kukaan US-yhtiön taloushallinnosta ei edennyt Gabriel Pätyksen parin vuoden kauden (1938-40) jälkeen yrityksen toimitusjohtajaksi. Tällainen saattaa heikentää alan ammattilaisten motivaatiota. Niin Sanomissa kuin US-yhtiössä taloushallinnon johtajat olivat silti aikansa mittapuulla ilmeisen päteviä. Tosin US:n tappiollisuuden peittely 1960-luvun lopulla oli lyhytnäköistä itsepetosta.

US-yhtiön markkinoinnista puuttui sen sijaan 1940-luvun jälkeen media-alan huippuosaajia, kun Sanomien markkinointiväki oli taitavaa ja taisteluhenkistä. Eikö US-yhtiössä etsitty alan huipputekijöitä vai alkoivat he karttaa taloa? Levikkityössä nojattiin 1960-luvun lopulle asti aatteellisiin asiamiehiin ja osin myös heidän näkemyksiinsä *Uuden Suomen* kehittämistä, mutta tilausten myynti kaupallistui. Sanomissa ja muuallakin kehiteltiin jo kestotilausjärjestelmää, jolloin markkinoinnin painopiste voitiin siirtää tilausten uusimisesta uusien tilausten myyntiin.

Sanomat voitti epäilemättä US:n myös tehokkaammalla markkinoinnilla. Asetelmaa yritettiin parantaa US-yhtiössä 1970-luvun alkuvuosista lähtien, mutta markkinakilpailu HS:n kanssa oli jo ratkennut. Markkinointi US-yhtiössä oli sittemmin myös kovin tempoilevaa johtohenkilöiden vaihtuessa tiuhaan.

### **Koulutus HS:n valtteja**

Toimittajien rekrytointi niin Sanomissa kuin US-yhtiössä oli kauan sattumanvaraista. *Helsingin Sanomain* menestyksen avaintekijäksi tuli Sanomain toimittajakoulun perustaminen 1967. Sen kautta rekrytoitiin valikoituja, hyvin koulutettuja ja talon kulttuuriin kiinni kasvaneita uusia journalisteja.

*Uuden Suomen* toimittajia oli ollut 1920-luvulta alkaen suomalaisen journalistikoulutuksen tienraivaajina, mutta sittemmin kiinnostus koulutukseen repsahti Lönnrotinkadulla eikä edes työhön perehdyttämisestä voinut toimituksissa juuri puhua. Tilannetta kohennettiin 1970-luvun alusta alkaen lyhyillä kursseilla, mutta HS:n etumatka tälläkin kaistalla säilyi.

## Puoluevärin merkitys

### b) *Puoluesidonnaisuuden vaikutus? US oli Kokoomuksen pää-äänenkannattaja, HS yhä riippumattomampi.*

*Uusi Suomi* oli Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattaja, jopa puolueen päälehdiksi tulkittu kesään 1976 saakka. Suuren yleisön silmissä kokoomuslaisuus epäilemättä leimasi "riippumatonta porvarillista" lehteä sen jälkeenkin.

*Helsingin Sanomat* oli puolestaan etäännytynyt Kansallisesta Edistyspuolueesta jo 1930-luvulla ja julistautui riippumattomaksi 1943. Edistyspuolueen kuoltua 1951 HS antoi hieman julkisuutta sen seuraajista Suomen Kansanpuolueelle, mutta tämä tuskin häiritsi ketään ja päättyi viimeistään Liberaalisen Kansanpuolueen synnyttyä 1965.

HS:lla oli edelleen poliittinen linjansa, jonka Erkot sitoivat mielellään *Päivälehteen* ja nuorsuomalaisten ns. varpusiin. 1970-luvulla HS:n nähtiin toisaalta myötäilevän usein SDP:tä ja sen toimittajissa oli SKP:n vähemmistön kannattajia, joiden toimia HS:n johtoporras valvoi kuitenkin tarkasti.

Mielipidetutkimusten mukaan *Uutta Suomea* tilattiin 1980-luvullakin vahvasti sen linjan takia, kun *Helsingin Sanomat* koettiin objektiivisena, tavallaan kaupallisena tiedonvälittäjänä. Aatteellinen sitoutuminen oli US:lle myös valtti – mutta rajasi samalla tilaajapotentialiaa. Puoluesidos ei haitannut *Aamulehden* kaltaisia maakuntansa valtalehtiä, mutta tasa-arvoisen aseman pääkaupunkiseudun johtavana lehtenä kaikissa yhteiskuntaluokissa *Uusi Suomi* oli menettänyt viimeistään 1930-luvulla, jolloin se ajoi tiukkaa oikeistolinjaa.

Aatteellisesti sitoutuneet porvarit takasivat US:lle uskollisen, runsaan 50.000 tilaajan kantajoukon – mutta millaista lehteä heidän varassaan voitiin tehdä kannattavasti? Toisaalta US:n tilaajat olivat vaativia, joten paljonko lehden niin sanottua täyttä palvelua olisi voinut kaventaa joutumatta lopullisesti levikkikierteen syövereihin? Tätä pohdittiin eri vaiheissa 1960-luvun lopulta alkaen, mutta vaihtoehtoa ei koskaan testattu.

Kansallinen Kokoomus ei omistanut koskaan merkittävästi *Uutta Suomea*, ja lehden sekä puolueorganisaation suhteet vaihtelivat – alkaen siitä, että Suomalainen Puolue oli paljolti perustettu *Uuden Suomettaren* hoivissa. Kokoomuksen sisäiset riidat heiluttivat lehteä etenkin 1930- ja 1960-lukujen alussa, väleissä oli seesteinen vaihe. 1970-luvun alkuvuosina Kokoomuksen radikaalisiiven ja oikealle 1964 liukuneen *Uuden Suomen* suhteissa oli kriisi, joka päättyi päätoimittaja Poukan erottamiseen ja US:n uuteen linjanmäärittelyyn. Sen jälkeenkin lehdellä ja

puolueella oli erityissuhde, jota symboloi Kokoomuksen US:lle ohjaama, tosin yhtiön taloudessa toissijainen valtion lehdistötuki.

US:n ja puolueen suhteen 1939 määritellyt kaava edellytti lehdeltä Kokoomuksen ohjelman hengen seuraamista – ei siis välttämättä puolueen käytännön linjauksiin yhtymistä. Niin US:n kuin monen muun porvarilehden puoluekantasuus alkoi 1950-luvulla väljentyä. US:n ja Kokoomuksen suhteita valvonut toimituksen neuvottelukuntakin salli lehdessä puolueen sisäisen keskustelun. Tosin etenkin ns. Honka-liiton aikana 1961 johtavat kokoomuslaiset moittivat *Uutta Suomea* Kokoomuksen ehdokasta arvostelleen kirjoituksen julkaisemisesta ja ylipäänsä innottomuudesta tukea häntä. Merkittävät voimat Kokoomuksessa ja sen liepeillä tosin tukivat ainakin hiljaisesti lehden linjaa.

Kokoomuksen organisaatio on mm. Vareksen mukaan ollut aina heikko vasemmiston ja keskustan joukkopuolueisiin verrattuna. Puolue ei siis pystynyt *Uutta Suomea* tukemaan, vaikka tavoittelikin vähin tuloksin 1951-52 lehtiyhtiössä merkittävää osakkuutta. Päinvastoin puolue oli *Kauppalehti*-kauppaan 1958 saakka jatkuvasti veloissa US-yhtiölle, joka aika ajoin poisti niitä luottotappioina. Kaupassa US-yhtiö osti *Kauppalehden* julkaisu-oikeudet ja irtaimiston, mutta sen kiinteistö siirtyi Kokoomuksen tukisäätiölle. Tämän jälkeen puolueen ja US-yhtiön taloussuhteet olivat niukat ja ongelmattomat.

Tunnetusti "porvari ei marssi eikä maksa". Kokoomuksen jäsenyyden sijaan tai rinnalla moni sen äänestäjä tuki aatetta tilaamalla *Uuden Suomen*, jonka näkemykset he saattoivat kokea puolueen virallisia kannanottoja tärkeämmiksi. Toisaalta jo 1940 US-yhtiössä havaittiin monen kokoomuslaisen lukevan ensi sijassa *Helsingin Sanomia* tai maakuntalehteään. Vähitellen valtaosa kokoomuslaisista teki näin. Vaikka puolueen äänimäärä nousi 1970 uudelle tasolle, tämä ei heijastunut US:n levikkiin. Puoluelehdistön aika alkoi olla ylipäänsä ohitse.

Puoluekantasuus vaikutti ylipolitisoituneella 1970-luvulla myös *Uuden Suomen* ilmoituskantaan. Ilmoittelun siinä pelättiin leimaavan mainostajaa. Jo 1950-luvulla US:n markkinointiväki tiedosti puoluekantasuuden rajaavan levikkipotentialia. Johtokuntakin päätti 1968, etteivät lehden uutiset saaneet olla poliittisesti yksipuolisia. Objektiivisuuden suuntaan oli uutisissa pitkälle edettykin.

Kokoomuksen äänenkannattajuutta pohdittiin perusteellisesti US-yhtiön uudistusprosessissa 1970-luvun alussa – selvään kantaan päätyvästi. Lehtiyhtiön konkurssin uhka vauhditti sitten 1976 julistautumista "riippumattomaksi porvarilliseksi" sanomalehdeksi. *Uuden Suomen* erityissuhde puolueeseen ei tähän päättynyt, ja jopa paluuta äänenkannattajuuteen pohdittiin parissa vaiheessa. Suuren yleisön silmissä lehteä pidettiin varmaan kauan kokoomuslaisena.

Loppuun saakka US julkaisi ilmaiseksi Kokoomuksen perusosastojen lyhyitä kokous- yms. tiedotteita. Tosin palstalle otettiin myös perustuslaillisten vastaavaa aineistoa – ja kritikoille

toimituksessa todettiin, että muidenkin puolueiden vastaavia tiedotteita voitiin julkaista siinä kuin muiden yhteisöjen ao. tietoja, jos niitä tarjottaisiin.<sup>735</sup>

Asema Kokoomuksen äänenkannattajana toi siis *Uudelle Suomelle* kilpailussa HS:n kanssa joitakin valtteja, mutta enemmän kasvun rajoitteita. Suhdetta puolueeseen olisi varmaan kannattanut liu'uttaa aiemmin "riippumattoman porvarillisen" sanomalehden suuntaan. Tuskin HS:n kanssa olisi silti kannattanut kilpailla sen aseilla myöskään poliittisesti. Toisaalta: myös *Svenska Dagbladet* etääntyi taustapuolueestaan vasta tuhon edessä – ja vain muutama vuosi ennen *Uutta Suomea*. Perinteestä oli vaikea irtaantua.

Poliittisen linjan osalta US:n siirtyminen oikealle Poukan kaudella vuodesta 1964 alkaen koko yhteiskunnan liukuessa vasemmalle olisi voinut tarjota mahdollisuksiakin "toisinajattelijana". Niitä ei haluttu tai osattu kuitenkaan hyödyntää – jos tähän olisi edes löytynyt päteviä tekijöitä ajan ilmapiirissä. Valittu linja leimasi *Uuden Suomen* nousevien suurten ikäluokkien kärkijoukon silmissä patavanhoilliseksi ja epäanalyttiseksi vierottaen heitä aiemmasta johtavasta kulttuurilehdestä.

## Toimituspolitiikat ja voimavarat

### c) *Lehtien toimituspolitiikat, toimitustyön painopisteet (etenkin ulkomaanosasto, osin kulttuuri, politiikka)?*

Toimituspolitiikan suhteen *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suomi* olivat perinteisesti täyden palvelun sanomalehtiä, jotka yrittivät kertoa lukijoilleen olennaiset, kiinnostavat tiedot etenkin yhteiskunnallisesti keskeisiltä elämänalueilta ja kohtuullisesti muutakin. Molemmat pyrkivät olemaan arvostettuja laatulehtiä, vaikkei tällaista, lähinnä anglosaksista jaottelua ole Suomen aamulehdissä koskaan ollutkaan. Suomen iltapäivälehdetkin muistuttivat 1980-luvun alkuun saakka tyyleiltään pitkälle aamulehtiä.

Aikakauslehdissä oli sen sijaan jo varhain viihdelehtiä. Tämä alue haluttiinkin aiemmin jättää pääsääntöisesti niille – lukuun ottamatta aamulehtien viihteellisiä paloja sekä tavallaan urheiluosastoja. Runsaan viihteellisuuden arvioitiin vaarantavan sanomalehden arvostuksen, joka

<sup>735</sup> Lähinnä sd-taustainen talousosaston uusi päällikkö Veli-Matti Hautala kritisoi yhdistyspalsta vuosien 1986-87 tienoilla. Hänelle vastasi tämän kirjoittaja. Minne mennä- tyyppinen palsta nähtiin sinänsä tärkeäksi, mutta sen laajuus vaihteli kulloisenkin tilankäytön mukaan.



nähtiin kilpailutekijänäkin. Arvostuksen vaaliminen heijastui mm. nykyisen Journalistiliiton laatimiin toimittajan ohjeisiin ja niiden soveltamista valvovaan Julkisen sanan neuvostoon.<sup>736</sup>

*Helsingin Sanomat* oli korostanut Eero Erkon ajoista alkaen kansainvälisiä uutisia, kun *Uudessa Suomessa* oli painottunut aatteellinen sisältö sekä kulttuuri. Paikalliset tapahtumauutiset olivat molemmille lehdille tärkeitä, kun taas ns. tutkivasta journalismista ei voinut takavuosina juuri puhua. Siinäkin tietä raivasivat aikakauslehdet – etenkin Ilmari Turjan *Uusi Kuvalehti*.

### **Painopisteeksi ulkomaanosasto**

Tultuaan Sanomista *Uuden Suomen* päätoimittajaksi 1956 Eero Petäjäniemi asetti – erityisempää analyysiä dokumentoimatta – yhdeksi painopisteekseen kansainvälisten uutisten vahvistamisen. (Muita olivat mm. ulkoasun ja kuvituksen parantaminen.) *Helsingin Sanomat* yritettiin lyödä etenkin ulkomaankirjeenvaihtajien paikkojen perustamisessa. Yhtenä taustana valinnalle oli varmaan Petäjäniemen pitkä ura HS:n kirjeenvaihtajana Lontoossa ja Berliinissä.

*Uusi Suomi* lähti siis kilpailemaan HS:n kanssa sen vahvimmalla alueella. Kaiken lisäksi HS:lla oli United Pressin palvelun yksinoikeus Helsingissä, kun taas US oli luopunut 1949 Associated Pressin palvelusta jääden kirjeenvaihtajiensa ohella aluksi vain STT:n niukan ulkomaanpalvelun varaan.

*Uusi Suomi* kompuroi kuitenkin avauksessaan Bonnissa ja hieman Pariisissakin. Sen sijaan Moskovaan lehti ehti poliittisista syistä peräti 17 vuotta ennen kilpailijaansa, joka tosin lähetti samalla ensimmäisenä suomalaislehtenä oman kirjeenvaihtajan (*staff correspondent*) myös Yhdysvaltoihin. Kaikkiaan US saavutti kirjeenvaihtajillaan arvostusta ja suhteellista menestystä, mutta suurin kustannuksin.

Ajan myötä *Uuden Suomen* heikkenevillä resursseilla ei voinut lyödä *Helsingin Sanomia* sen vahvimmalla alueella. Silti US säilytti loppuun saakka kirjeenvaihtajaverkkonsa rippeet tasa-arvoisen kilpailun symbolina.

US:n kilpailukykyä heikensi sen latomon kilpailijaa alhaisempi kapasiteetti. Vaikka Eljas Erko kitsasteli vanhemmiten monissa asioissa, hän varmisti niin kirjapainon toimintakyvyn kuin HS:n jakelun. *Uudessa Suomessa* tekstit jumittuivat latomoon etenkin aikataulun kiristyttyä maakuntakuljetusten takia ja "poropainoksen" laadussa oli usein puutteita.

US:n jakelukin heikkeni, kunnes se yhdistettiin pääkaupunkiseudulla 1975 HS:n kanssa. Vahva kilpailija määritteli tällöin pitkälle yhteistyön ehdot.

<sup>736</sup> Leino-Kaukiainen ja Riska-Campbell; emt. s. 183-193, 264-265.

## Erikoistuminen etenee

Poukan päätoimittajuuden alkuvaiheessa ei US:n toimituspolitiikassa voi havaita painopisteitä. Säästöpainneiden noustua hän painotti toimittajien erikoistumista esimerkkinään tiedetoimittaja Pertti Jotuni. Tämä liittyi Poukan suosimaan mainoslauseeseen "uutisille tausta". Radion ja television lyötyä painetun viestinnän Petäjaniemen painottamassa nopeudessa sanomalehtien oli syvennettävä jo kuultuja uutisia, mikä edellytti toimittajilta asiantuntemusta ja erikoistumista.

Pitkäaikaisia US:n erikoistoimittajia olivat mm. Tellervo Ahtola (liikenne) ja Raimo Markkanen (rakentaminen). He olivat käytännön koulimia journalisteja, kun Jotuni oli diplomi-insinööri. *Helsingin Sanomilla* alkoi olla myös erikoistoimittajia, kuten Kyösti Reunanen (rakentaminen), tohtori Reino Tuokko (tiede) ja kenraali Jorma Järventaus (sotilasasiat). Erikoistuminen yleistyi suurissa maakuntalehdissäkin.<sup>737</sup>

1960-luvun loppupuolella HS alkoi erikoistoimittajien kiinnittämisen ohella julkaista erikoissivuja, kuten Taloustiistaita ja Ruokatorstaita sekä myöhemmin mm. tiedesivuja ja erilaisia liitteitä. US julkaisi 1960-luvun lopulta alkaen joitakin vuosia kouluille suunnattua *Uutisraporttia* sekä sittemmin erikoislehden mm. *Kalevalasta* (1985) sekä talvisodasta (1989) ja pyöritti Viiniklubia, mutta laaja kilpailu HS:n kanssa *Uuden Suomen* voimavaroilla oli tälläkin kaistalla mahdotonta.

## Lehden eri osastoja

HS:n suureen uudistukseen 1960-luvun loppupuolella kuuluivat myös näyttävät sunnuntaisivut. *Uusi Suomi* lopetti sen sijaan säästötoimena perinteikkään Viikkoliitteen 1969. Tilalle luotiin omat sunnuntaisivut, mutta tässäkin HS:n voimavaroja vastaan oli vaikea taistella. US:n "vuosisadan lehti uudistuksessa" 1980 sunnuntainumero oli kylläkin keskeinen. Sen valttina olivat uuden kirjapainon mahdollistamat komeat nelivärisivut kiiltävällä paperilla.

Petäjaniemen painopisteitä oli myös siihen asti kirjallisuudeksi ja taiteeksi kutsuttu alue Annamari Sarajaksen luodessa *Uuteen Suomeen* suomenkielisen lehdistön ensimmäisen modernin kulttuuriosaston. 1960-luvun aatteellisessa aallokossa se joutui konservatiivien hyökkäilyn kohteeksi ja "normalisoitiin". Tämä antoi Marja Niiniluodon luomalle HS:n kulttuuriosastolle tilaisuuden nousta alueen valtiaaksi.

<sup>737</sup> Ks. Keränen 1984 ja Ahto Apajalahden esitelmä tiedetoimittajista Helsingin yliopistossa Suomen historian tutkijaseminaarissa, kirjoittajan hallussa. Apajalahti tekee teemasta väitöskirjaa.

Niin poliittinen kuin talousjournalismi modernisoituivat HS:ssa ja US:ssa 1960-luvulta alkaen, kun asioiden rekisteröinnin rinnalle tuli rohkeakin uutishankintaa ja myöhemmin myös kommentointia. Jo HS:n kasvava levikki teki siitä niin poliitikoille kuin yritysjohtajille välttämättömän viestimen, mikä vahvisti sekä HS:n uutishankinnan pohjaa että lehden sietokykyä painostusta ja arvostelua kohtaan – joskus ylimielisyyteen saakka. *Uudella Suomella* säilyi kuitenkin loppuun saakka rooli näillä sektoreilla.<sup>738</sup>

Keskustelu oli, outoa kyllä, kauan sivuosassa niin HS:ssa kuin US:ssa yleisön osaston ollessa puskurina tekstien ja ilmoitusten välissä lehtien takaosassa. Vasta 1970-luvulla keskustelu nostettiin näkyvään paikkaan – ehkä ensinnä *Uudessa Suomessa*. Aihepiiri vaatisi lisätutkimusta.<sup>739</sup>

Arkielämän seuranta vähäteltiin kaikissa lehdissä kauan "hömpänä" tai enintään "naisten osastona". Se kohentui niin HS:ssa kuin US:ssa 1960-luvun lopulta alkaen ja korostui suhteellisesti *Uudessa Suomessa* 1970-luvun lopulla (*Uusi Suometar*-osasto). Tämäkin aihepiiri ansaitsee tarkemman tutkimuksen.

Urheilu oli sekä HS:ssa että US:ssa tärkeää 1920-luvulta alkaen. Kilpailuasetelma lienee ollut kauan tasainen, mutta US:n säästötoimet 1968 ja HS:n kasvavat voimavarat antoivat *Helsingin Sanomille* etumatkaa. Sanomain sisäinen koulutus vaikutti myös urheilujournalismin modernisoitumiseen; aiemmin siinä oli suosittu paisuttelua ja omalaatuista kielenkäyttöä. Tämäkin kilpailualue ansaitsee oman tutkimuksensa.

## Kuvat, piirrokset ja pakinat

Kuvajournalismissa jo 1927 ensimmäisen lehtikuvaajan palkannut *Uusi Suomi* oli näyttävine etusivuineen ja viikkoliitteineen kauan HS:n edellä. Sanoma-yhtiö perusti vasta 1951 Lehtikuva Oy:n. Välillä ulkoistettu US:n kuvausyksikkö muutettiin 1958 Uuskuvaksi ja kilpailu sen, Lehtikuvan ja Hbl:n Pressfoton kesken oli 1970-luvulle saakka ilmeisen tasaista.

Kuvajournalismia arvostettiin myöhemminkin *Uudessa Suomessa*, jossa vaikuttivat Kalle Kultalan ja etenkin Seppo Saveksen kaltaiset tekijät kuvan korostuessa "vuosisadan

<sup>738</sup> Kirjoittaja tunnustaa etenkin US:n taloustoimituksen päällikkönä 1972-76 tässä arvioinnissa jääviytensä.

<sup>739</sup> Jyrki Pietilä sivuuttaa väitöskirjassaan (2008) kokonaan lukijoiden puheenvuorot eikä niitä juuri käsitellä HS:n historiasarjassakaan.

lehti uudistuksessa" 1980. Silti Sanomain voimavarat johtivat epäilemättä sen kärkeen tässäkin kilpailuerässä aikaa myöten.<sup>740</sup>

Tuskin voi puolestaan liioitella *Karin* eli Kari Suomalaisen merkitystä HS:n ja US:n kilpailussa, vaikka myös *Uuden Suomen O.H.* eli Olavi Hurmerinta oli seurattu piirtäjä. Hän keskittyi 1970-luvun puolimaissa kuitenkin *Avun Eino-Ollin* työhön. 1980-luvulla Terho Ovaska kasvoi US:ssa merkittäväksi karikatyristiksi siirtyen US:n kuoleman edellä *Karin* seuraajaksi HS:ssa.<sup>741</sup>

Sarjakuvissa HS:n valttina oli Walt Disneyn tuotanto US:n luottaessa paljossa klassikoihinsa *Vihtorista ja Klaarasta Prinssi Rohkeaan* sekä *Pandaan*.<sup>742</sup> HS:n kasvava etumatka levikissä johti kuitenkin siihen, että niin työpaikkojen kahvihetkinä kuin monissa muissa yhteyksissä oli tunnettava *Karin* tuore piirros ja HS:n sarjakuvien hahmoja pysyäkseen mukana keskustelussa. Tässä US:n tilaajaa auttoi sentään se, että molempia lehtiä saattoi usein vilkaista työpaikoilla.

Pakinoitsija *Olli* eli Väinö Nuorteva oli *Uudelle Suomelle* HS:n *Kariin* rinnastettava hahmo. Nuorteva siirtyi eläkkeelle 1965 saamatta varsinaisesti seuraajaa. US:ssa oli toki edelleen monia pakinoitsijoita, kuten jo varttunut *Agapetus* (Yrjö Soini), *Porokka* (Armas J. Pulla) sekä *Priska* (Salme Setälä), joka oli tavallaan *Lipan* (Elsa Soini) seuraaja ja HS:n *Serpin* (Seere Salminen) kollega. Kaikki kolme olivat 1900-luvun alun johtavien fennomaaniperheiden tyttäriä välittäen perinnettä edelleen. HS:n *Arijoutsin* (Heikki Marttila) tuskin oli *Ollin* veroinen, sen sijaan *Origo* (Jouni Lompolo) vetosi parhaimmillaan nousevaan sukupolveen.<sup>743</sup>

Toimituspolitiikkaan vaikuttivat voimavarat. Sekä HS:n että US:n toimitusbudjetit kasvoivat tuntuvasti 1950-luvulta alkaen, mutta viimeistään 1970-luvulla HS nousi tässäkin omaan sarjaansa. US:n toimitusbudjetin nousu vaikutti 1950-luvun lopulta alkaen lehden tappiollisuuteen.

HS:n toimitusbudjetiteja ei esitellä systemaattisesti Sanomain historiasarjassa enkä ole ryhtynyt selvittämään asiaa työläästi alkuperäislähteistä. Melko selkeä mittari on kuitenkin toimittajien lukumäärä. Siihen on tosin lähteissä yhdistetty vaihtelevasti ns. toimituksen toimihenkilöitä (arkistonhoitajia, laborantteja, sihteerejä jne.) Myös raja vakinaisen toimittajan ja avustajan välillä voi häilyä. Kesä- ja muut harjoittelijat – sinänsä melko merkittävä joukko – eivät lukuihin sisälly.<sup>744</sup>

<sup>740</sup> Lisätutkimusta tarvittaisiin tässäkin. Lehtikuvaajat ja heidän yhteisönsä ovat julkaisseet teemasta monia teoksia, mutta ne perustuvat lähes tyystin haastatteluihin sekä muistikuviin ja vilisevät detaljivirheitä. Yhtenä vertailukohteenä voisi pitää Vuoden lehtikuva-kilpailuja.

<sup>741</sup> Ks. *Karin* ja *Terhon* piirroskokoelmat.

<sup>742</sup> Ks. kirjoittajan alkusanat teoksessa *Vihtori ja Klaara* (2007).

<sup>743</sup> *Uuden Suomen* pakinoita (alkusanat Vilho Suomi, 1955) . – *Ollin* lailla *Arijoutsin* ja *Origo* julkaisivat runsaasti pakinakokoelmia. Ks. myös Kansallisbiografiasta Nuortevan (Ilkka Seppinen) ja Marttilan (Pirkko Leino-Kaukiainen) elämäkerrat.

<sup>744</sup> Taulukot perustuvat US:n arkiston (KA) toimitusbudjetteihin, toimintakertomuksiin ja eri muistioihin, joita olen esitellyt aiemmin tässä työssä sekä lisensointityöni (1994) sivuihin 306 ja

Näillä rajoituksilla ja osin puutteellisilla lähteillä päädyn seuraavaan asetelmaan toimitusten vahvuudesta. Luvut ovat siis suuntaa-antavia ja hieman eri vuosilta. Esim. 1964 HS:ssa lienee toimittajan käsite tulkittu tiukemmin kuin US:ssa.<sup>745</sup>

	HS	US
1939/1950	65	36
1964/1965	86	100
1970	173	110
1976	215	97
1984	..	103
1990/1999	341	119

Sekä HS:n että US:n toimittajamäärät nousivat siis jo 1940-luvulla. Kasvu jatkui seuraavina vuosikymmeninä, mutta kauan kohtuullista tasatahtia – HS tosin yleensä suurempana. 1970-luvulla HS:n toimittajamäärän kasvu jatkui vauhdikkaasti – lopulta lähes 350 henkeen – kun US:n tekijöiden määrää vähennettiin 1970-luvun puolimaissa mm. lakkauttamalla pääosin aluetoimittajajärjestelmä.

US:n toimittajamäärä nousi kuitenkin pian uudelleen hieman toiselle sadalle hypähtäen ns. SPUS-vaiheessa samalle tasolle kuin Poukan kaudella eli noin 120 henkeen. Tämän kirjoittaja jakoi sitten 29.11.1991 irtisanomiskirjeen 89 hengelle; kolme päätoimittajaa oli irtisanottu hetkeä aikaisemmin. Monet olivat jo itse hakeutuneet muualle.

US:n toimitusbudjetti kehittyi seuraavasti:

'	Mmk	Milj. nykyeuroa
1958	145	3,7
1968	3,6	5,6
1975	8,7	7,4
1980	17,3	8,8
1990	42,9	11,2

---

310 , Vrt. myös Hänninen, emt. s. 41 ja Jensen-Eriksen- Kuorelahti, emt. s. 268. Jälkimmäiset tosin nojaavat Keräsen lukuihin (heidän lähdeviitteensä 21).

<sup>745</sup> Luvut poikkeavat Esko Keräsen väitöskirjassa *Muuttuva työnkuva* julkaistuista. Sen puutteisiin viittasin jo johdannossa. US:n osalta Keräsen tiedot ovat hyvin aukolliset vuosilta 1956-79 ja sitä paitsi arkistolähteisiin verrattuna usein virheellisiä. HS:n osalta Keräsen lähde pohja on parempi, mutta ainakin tulkinnat ovat osin toisia kuin Hännisellä.

Vaikka US:n toimitus valitteli yhtenäen talousjohdon kitsautta, lehden toimitusbudjetti nousi siis jatkuvasti myös reaalisesti – tosin säästökampanjoiden ajoittain jarruttamana. Budjetti koostui pääosin palkoista, palkkioista, uutistoimisto- ja syndikaattipalvelujen maksuista sekä matka- ja kuvakuluista. Osaksi kulujen kasvu johtui toimittajien palkkatason noususta mm. alan lakon 1972 jälkeen.

SPUS-hankkeessa 1989-91 tehtiin vielä tietoisesti muutaman miljoonan nykyeuron lisäpanostus. Uusi omistaja Aamulehti-yhtymä yritti siis vielä kerran kääntää US:n levikin nousuun.<sup>746</sup> Näin tapahtuikin – tosin lähinnä lyhytaikaisten kampanjatilausten avulla. Nousu katkesi kansantalouden lamaan ja konsernin muihin ongelmiin.

US:n toimitusbudjettien kasvusta huolimatta HS:n voimavarat olivat yhä ylivoimaisemmat. Häikiö on toisaalta (vrt. ed.) oikeassa siinä, ettei *Uutta Suomea* koskaan todella saneerattu, vaan se yritti loppuun saakka ylläpitää kilpailukykyään HS:n kanssa. Todellinen saneeraus olisi edellyttänyt US:n roolin rajaamista eli irtoamista kaavasta "seitsenpäiväinen, valtakunnallinen täyden palvelun sanomalehti".

Myös lehden sivumäärä vaikuttaa kilpailuun. *Uuden Suomen* tilastoidut sivumäärät kehittyivät seuraavasti (sivua/ numero). (Berliner eli eurokoko on tällöin summittaisesti muutettu broadsheet-kokoon. Eri vaiheissa säästöyistä tehtyjä formaatin kavennuksia ja lyhentämisä ei ole otettu huomioon.)

	Broadsheet	Berliner
1958	20,7	
1967	24,1	
1976	19,6	
1980	24,00	44,5
1985	28	39,6
1990	31	43,7

<sup>746</sup> Virnavirta syyttää tosin teoksissaan Aamulehti-yhtymää piittaamattomuudesta *Uutta Suomea* kohtaan ja lupausten rikkomisesta. Laatusen hajautusstrategian mukaisesti emoyhtiö ei puuttunutkaan US:n toimittamisen yksityiskohtiin ja Tampereella oli kriittisyyttä koko järjestelyä kohtaan, mutta ALY hyväksyi siis SPUS-panostuksen ja tuki *Uutta Suomea* konserniavustuksin. Eri henkilöt antoivat toki erilaisia lupauksia mm. houkutellessaan Virnavirtaa *Uuteen Suomeen*. Ks. Virnavirta 1992, s. 209-217.

*Uusi Suomi* siis laajeni vastahyökkäyksessä 1950-luvun lopulta alkaen. Tappioiden kasvaessa sivumääriä sitten supistettiin 1960-luvun lopulla; Poukan mukaan olikin parempi leikata tästä kuin toimittajien lukumäärästä, tekstejähän oli syytä tiivistää. Myös ilmoittelun vähentyminen karsi sivuja. Lukijoille ilmoitukset olivat sinänsä tärkeitä – ja niiden puute haitta.

Vuodesta 1976 sivumäärät kasvoivat uudelleen, tosin aaltoillen, huipentuen US:n ennätystasolle SPUS-vaiheessa 1990. Eurokokoinen lehti oli tietenkin paksumpi kuin aiempi broadsheet-versio. "Tuntumaa sormien välissä" pidettiin sitäkin tärkeänä.

HS:n historiasarjassa sivumääriä ei taulukoida. Pekka Mervola on sen sijaan laskenut otantametodillaan kiintoisasti niin HS:n kuin US:n sivu-, ilmoitus- ja juttumääriä. Vaikka metodi on summittainen, tulos on uskottava. (*Uusi Suomi* siirtyi kesken mittausvuoden 1980 eurokokoon, suluissa tämän formaatin sivumäärät summittaisesti broadsheet-sivuina):<sup>747</sup>

#### *Sivuja per numero*

	US	HS
1955	18,5	24,2
1960	21,7	31,3
1965	22,5	36,0
1970	20,5	38,8
1975	18,7	43,0
1980	27,5	45,5
1985	38,7 (27)	51,7
1990	43,7 (31)	64,7

HS:ssa oli siis jo 1965 eli ennen Aatos Erkon uudistuksia 60 % enemmän sivuja kuin US:ssa, jonka sivumäärä oli tällöin huipussaan. Tämän jälkeen US:n sivumäärä aleni säästötoimien ja ilmoitusten vähentymisen takia, HS:n nousi voimakkaasti, joten se oli 1970-luvun alussa yli kaksi kertaa laajempi kuin US. Tämän jälkeen HS paisui edelleen niin, että se oli aina paksumpi kuin formaatiltaan pienempi eli berliner-kokoinen US. (Tosin osa US:n sivuista oli painettu kiiltävälle, paksulle paperille.)

<sup>747</sup> Mervola, emt. s. 34, 391, 395. Tutkimuksesta ei tosin ilmene, miten kustantajan omat ilmoitukset otettiin laskennassa huomioon. Ne olivat US:ssa myös hätävara, jos joitakin tekstejä ei ehditty latoa.

Lehtiparin toimituksellisten sivujen määrä ja ilmoittelun osuus kehittyi Mervolan mukaan seuraavasti (Suluissa eurokokoiset US:n sivut muunnettuna summittaisesti broadsheet-kokoon):

*Toimituksellisia sivuja ja ilmoitusten osuus koko lehdestä*

	US	%	HS	%
1955	11,6	37,5	11,4	53,0
1960	13,1	39,7	14,2	54,7
1965	15,4	31,6	16,4	54,5
1970	14,3	30,4	16,0	58,9
1975	11,7	37,2	16,8	60,9
1980	21,4	22,1	20,8	54,4
1985	27,9 (20)	27,9	22,9	55,6
1990	36,7 (26)	16,1	29,2	54,8

Toimituksellisten sivujen määrässä HS:n etumatka kilpailijaan pysyi pienenä 1960-luvun loppuun saakka. US pyrki siis säilyttämään yhdenvertaisuuden HS:n kanssa ainakin toimituksen sivutilassa, maksoi mitä maksoi. Sitten US:n oli annettava periksi, mutta SPUS-vaiheessa US kiri jälleen kiinni HS:n etumatkaa toimituksen sivutilassa.

Ilmoitusten osuudessa lehden koko painoalasta US:n vaikeudet pelkistyivät. Mervolan mittauksissa HS:n ns. ilmoitusprosentti ylitti jatkuvasti postitaksan ylärajan 50 % pinta-alasta, vaikka toimituksellisia sivuja lisättiin. US:ssa ilmoittelun osuus taas aleni paljon jo 1960-luvulla, mutta nousi yllättäen kriisivuonna 1975. 1980-luvulla *Uuden Suomen* ilmoitteluprosentti oli alle puolet HS:sta ja romahti 1990 katastrofaaliseen 16,1 prosenttiin. Taustalla oli mm. US:n ja *Iltalehden* ilmoittelun täysi erottaminen toisistaan.

Mervolan laskelmia lehtien juttumääristä olen käsitellyt jo aiemmin. Suurten lukujen laki näyttää toimivan tässä metodissa – myös kilpailun tuloksen valossa.

*Juttujen määrä per numero*

	US	HS
1955	136	179
1960	132	200



1965	145	194
1970	141	176
1975	111	152
1980	89	195
1985	128	211
1990	135	227

HS karsi siis Aatos Erkon uudistuksessa 1960-luvulla US:n lailla rutiininomaisia pikku-uutisia, mutta oli sotien jälkeen uutisten määrässä aina selvästi edellä kilpailijaansa. Mervola katsookin Poukan olleen oikeassa siinä, että *Uudesta Suomesta* "puuttui puhelinnumeroita".<sup>748</sup>

US:n juttujen määrä aleni edelleen ja merkittävästi jo 1970-luvun alkupuolella. "Vuosisadan lehti uudistuksen" tienoilla lehti liukui aikakauslehtimäisiin isoihin, mutta aiempaa harvempiin juttuihin ja runsaaseen kuvankäyttöön. Tällä pyrittiin tietoisesti erottumaan HS:sta. Vastaavasti on aina tehty iltapäivälehdissä.

Ilmeisesti US:n lukijat toivoivat kuitenkin kattavampaa uutistarjontaa, koska sitä lisättiin jo 1980-luvun puolimaissa. SPUS-vaiheessa 1990 US palasi juttumäärissä lähes Poukan alkukauden tasolle. HS oli tuolloin noussut juttutarjonnassaan *Uuteen Suomeen* nähden jo lähes kaksinkertaiseen määrään. Joukossa oli myös US:n korostamia näyttäviä juttuja.

Ylivoimaisilla voimavaroillaan *Helsingin Sanomat* saattoi vyöryttää kaikilla journalismin rintamilla. *Uuden Suomen* kannatti sen sijaan valita painopisteensä tai se jäisi kaikessa kilpailijaansa heikommaksi. Silti HS pystyi iskemään nopeasti kaistalle, jolla US näytti menestyvän.

Jo 1968 US:n säästötoimia linjattaessa Poukka oli väläyttänyt juustohöylän käytön sijaan US:n erikoistumista yhteiskunnalliseksi ja kulttuurin erikoislehdeksi. Tämän suuntaisesti *Svenska Dagbladet* painotti 1970-luvun alun uudistuksessa menestyksellä politiikkaa, taloutta ja kulttuuria. Vastaavaa *Uuden Suomen* erikoistumista pohdittiin siis Jyrki Haikosen työryhmässä 1972, mutta levikin romahtamista pelättäessä päädyttiin lehden yleiseen kehittämiseen. Varoittavaksi esimerkiksi nousi pian *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningin* nopea kuolema erikoistumisen jälkeen.

Yhteiskunnallista erikoistumista ja jopa yhdistymistä *Kauppalehden* kanssa hahmoteltiin Mahlamäen ja Poukan pelastussuunnitelmissa 1975-76, mutta Jaakko Lassilan "remppajengi" pitäytyi täydessä palvelussa. Näin tehtiin US:n kuolemaan saakka, vaikka eri suunnitelmissa

<sup>748</sup> Mervola: emt. s. 340.

väläytettiin vaihtelevia painotuksia. *Uusi Suomi* jopa bulevardisoitiin 1987 hetkeksi *Iltalehden* mallin mukaan. Mauno Saaren SPUS-hanke 1989 merkitsi taas täyden palvelun laatulehden tavoitetta merkittävin lisäresurssein.<sup>749</sup> Erikoistuminen välähti uudelleen US:n viimeisissä pelastussuunnitelmissa 1991. Muuttumista viikkosanomalehdeksi ei taas ehditty juuri suunnitella ennen kokeilun ja koko lehden lopettamista.

Vahvat painopisteet ja muun aineiston karsinta olisivat varmaan vähentäneet kustannusten ohella US:n tilauksia ja sen myötä ilmoituksia. Vaihtoehto jäi kuitenkin testaamatta. Sen sijaan Arto Tuominen rajasi 1976 *Kauppalehden* tiukasti ja tuloksekkaasti talouden erikoislehdeksi karsien jäänteet aiemmasta "iltapäivän laatulehdestä". (Sittemmin *Kauppalehti* on tosin uudelleen hivenen monipuolistunut.)

Käytännössä *Uusi Suomi* joutui tietenkin valitsemaan päivittäin tekemisensä HS:n edetessä laajalla rintamalla. Kovin systemaattisesti tässä ei kuitenkaan toimittu. Levikitappioiden pelon ohella tähän saattoi vaikuttaa "kolmannen painoksen" eli *Iltalehden* paine.

## Valtakunnallisuudessa pysyttiin

### d) Valtakunnallisuus contra pääkaupunkiseutu?

*Uuden Suomen* strategiseen mantraan kuului valtakunnallisuus. 1930-luvulla lehteä oli jopa mainostettu kaikkein valtakunnallisimmaksi maassa, mikä sopi ajan talonpoikaiseen henkeen. *Helsingin Sanomat* taas näki 1950-luvulla levikin laajentamisen mahdollisuuksia etenkin Uudenmaan ulkopuolella. Asutustoiminnan ja metsätulojen myötä maaseutu elikin viimeistä kukoistuskauttaan. Käytännössä HS kasvoi kuitenkin pääkaupunkiseudun voimistumisen myötä eikä saavuttanut Uudenmaan ulkopuolella koskaan merkittävää markkinaosuutta.<sup>750</sup>

Valtakunnallisuutta korosti HS:n ja sen vanavedessä US:n siirtyminen lehtien lentokuljetuksiin 1958. Pääkaupungin lehdet sai siis laajassa osassa maata jo aamulla. Maakuntalehtiä ei tällä voinut kuitenkaan lyödä ja US siirtyi jo 1963 säästösyistä autokuljetuksiin. Jäljelle jäi laaja aluetoimittajaverkko – ja lehden tekemisen kiristynyt aikataulu, mikä US:ssa merkitsi "poropainoksen" usein heikkoa laatua. HS:n vahva tuotantokoneisto pystyi vastaamaan haasteeseen paremmin.

<sup>749</sup> Vrt. myös Mervola: emt. s. 340-350.

<sup>750</sup> Vrt. mm. Vesikansa 1992, s. 131-134.

Pääkaupungin suurlehtien pienet markkinaosuudet Uudenmaan ulkopuolella eivät vuosikymmenten kuluessakaan muuttuneet dramaattisesti. HS:n peitto "maakuntien Suomessa" tosin vahvistui vähitellen – esim. 1982 se oli lähes kaikkialla pohjoisinta Suomea ja ruotsinkielisiä seutuja lukuun ottamatta yli 10 %, Kymenlaaksossa jopa 18,2 %. Sen sijaan Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa *Aamulehti* ja *Turun Sanomat* ilmeisesti tyydyttivät lukijoiden suuriakin vaatimuksia eikä Helsingin lehtiä juuri tilattu.

*Uuden Suomen* levikkipeitot heikkenivät vähitellen kaikkialla niin, että 1989 se oli esim. Lappeenrannassa 4,0 %, Kuopiossa 3,2 % ja Oulussa 2,5 %. Turussa peitto oli 2,7 prosenttia, mikä merkitsi sentään 1.996 kotitilausta, mutta *Aamulehden* kotinurkilla vain 1,3 % eli 1.292 tilausta. Toki ero HS:n peittoihin oli yleisesti yhä "vain" kolminkertainen, kun se oli Helsingissä noin kymmenkertainen.<sup>751</sup>

### **Kohtalokas pääkaupunkiseutu**

Pääkaupunkiseudulla levikkipeitot kehittyivät US:n kannalta kohtalokkaasti. Peitto puolittui 1970-luvun alun 15:sta 1980-luvun lopun noin kahdeksaan prosenttiin kotitalouksista. Edes yhteiskunnan johtavissa kerroksissa US ei ollut markkinajohtaja – eikä juuri yhdellekään ilmoittajalle välttämätön. US-yhtiön markkinoinnissa oli toki jo 1950-luvulla huomattu lehden suhteellisen heikko asema pääkaupunkiseudulla. Tätä korosti mainonnan systematisointi ja kaupan siirtyminen tarjousten markkinointiin.

Tarjous- ja luokiteltuun ilmoitteluun *Uuden Suomen* kontaktihinta oli pääkaupunkiseudullakin HS:n rinnalla korkea; muualla ei kumpaakaan helsinkiläislehteä kannattanut näihin tehtäviin yleensä käyttäkään. Imago- ja merkkivaramainonta oli sen sijaan yleensä valtakunnallista, joten siinä US:lla oli mahdollisuuksia. Tällä sektorilla televisiosta tuli vahva kilpailija – ja US:n ilmoitusmäärät romahtivat 1960-luvulla. Maakuntalehdet loivat sitä paitsi valtakunnalliseen ilmoitteluun omia ketjujaan.

Ulkomaankirjeenvaihtajien kustannuksia jatkuvasti arvostellut toimitusjohtaja Oittinen painotti paikallista viestintää perustamalla US:n alueliitteet pääkaupunkiseudulle sekä sammuneiden Kokoomuksen lehtien tilalle Turkuun ja Lahteen. Hankkeet olivat kuitenkin ponnettomia, ja ne lopetettiin jo muutaman vuoden kuluttua kustannuksiin viitaten.

---

<sup>751</sup> Levikkitietoja, koodi K:2, USark, KA. HS:n levikkitietoja, koodi Hd, PLA.

Kansainvälisyyttä painottanut *Helsingin Sanomat* ei puolestaan vuosikymmeniin kehittänyt paikallista viestintää edes nimikkokaupungissaan.<sup>752</sup> Päivän uutiset se silti rekisteröi tarkasti. Ehkä paikallisuudessa olisi ollut *Uudelle Suomelle* markkinarako? Toki HS oli noussut viimeistään 1930-luvulla Helsingin ylivoimaisesti levinneimmäksi lehdeksi uutisvalppaudellaan, poliittisella maltillaan ja viihde- yms. sisällöllään.

*Uudessa Suomessa* tiedostettiin pääkaupunkiseudun ja sen levikin keskeisyys 1970-luvun loppupuolelta alkaen, kun kahdestikin perustettiin muutaman journalistin pääkaupunkiseututoimitus. US:n stop and go- perinteen mukaisesti osastot kuitenkin sulautettiin yleiseen uutisosastoon säästökampanjoiden koittaessa ennen kuin selkeitä tuloksia toiminnasta oli saatu. Uudelleenorganisointi oli ylipäänsä toistuvaa US:n loppuvaiheessa.

US-yhtiö yritti lujittaa asemaansa pääkaupunkiseudulla myös ottamalla kahdesti haltuunsa yksittäisen yrittäjän *Pääkaupunki*- lehden – tosin maksamattomia painolaskuja vastaan. Tehtiin myös *Uuden Suomen* ja *Pääkaupungin* yhteisiä ilmoituspaketteja. *Pääkaupungin* muuttaminen 1987 *Metropoliksi* lanseerattiin näyttävästi, mutta lehti jouduttiin lopettamaan nopeasti.

*Iltalehden* perustamisella 1980 tavoiteltiin etenkin US:n aseman vahvistamista pääkaupunkiseudulla irtonumerolehdellä. Tässä onnistuttiinkin kohtuullisesti. IL lähti kuitenkin nopeasti omille teilleen – ilman yhtiön hallituksen strategista päätöstä – ja lopulta myös US:n ja IL:n ilmoittelun kytkentä lopetettiin. Toisaalta *Iltalehden* myynti ulottui nopeasti – vastoin lähtökohtaa – koko maahan.

Kaikkiaan valtakunnallisuus oli niin HS:lle kuin US:lle sekä levikkiä ja arvovaltaa tuova valtti että kustannusrasite. Sanomat rakensi 1980-luvulla jopa satelliittipainot Varkauteen ja Forssaan, mikä pakotti US:n palaamaan kalliisiin lentokuljetuksiin. Forssan paino on sittemmin lopetettu ja teknologian muututtua myös sanomalehtiä voidaan tehdä rahtityönä monissa painoissa niitä kilpailuttaen.

*Uusi Suomi* joutui jo 1975 luopumaan lähes kaikista aluetoimittajista HS:n perustaessa pieniä aluetoimituksia. Pääkaupungin lehti ei voinut kuitenkaan korvata paikallisia lehtiä, vaan US, HS tai joskus jopa molemmat tilattiin muun kuin tavanomaisen uutissisällön takia. Niin HS:n kuin US:n levikkipeitto Uudenmaan ulkopuolella oli silti pieni. Pääkaupungin lehtiä tilasi siellä lähinnä maksukykyinen eliitti, *Uutta Suomea* myös Kokoomuksen kannattajien ydinjoukko. Ilmoitusmyynnin kannalta ne olivat yleensä liian pieniä ryhmiä.

---

<sup>752</sup> HS:n historiasarjassa pääkaupunkiseudun kunnallis- ja muuta paikallista journalismia ei käsitellä juuri lainkaan.

## Painotekniikka ja lehtitalopolitiikka

### e ) *Teknisten kirjapaino-ym. ratkaisujen ja lehtitalopolitiikan vaikutukset?*

Oma kirjapaino nähtiin välttämättömäksi menestyvälle päivälehdelle 1990-luvulle saakka. Silloin päättyi toimituksen ja latomon lähikytkentä – mieluiten vierä vieressä.

Lehtiyhtiöiden painoissa oli aina tehty tuottojen saamiseksi myös muita, ns. siviilitöitä. Ne saattoivat toisaalta edellyttää merkittäviäkin investointeja ja sitoa lehtiyrityksen johdon huomiota. Kirjapainoa voitiin myös työllistää ja yrityksen yleiskustannuksia jakaa perustamalla lehtiä tai ottamalla niitä haltuun, mikä saattoi puolestaan johtaa heikosti tuottavaan rönsyilyyn.

US-yhtiössä jo 1849 perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino (SKK) nähtiin erityisen tärkeäksi. Sitä mainostettiin maan suurimpana ja monipuolisimpana. Ilmeisesti se pitikin 1960-luvulle saakka yhtiön voitollisena *Uuden Suomen* käännyttyä jo 1950-luvulla tappiolliseksi. Sanomissa kirjapainot palvelivat ensi sijassa konsernin omia lehtiä. Yhtiö ei edes hankkinut syväpainoa, vaan omat aikakauslehdet painettiin offset-rotatiolla. Omien lehtien osalta tuotantokoneisto pidettiin kuitenkin tehokkaana.

US-yhtiön lehtipaino oli kauan kansallisen kehityksen kärkipäässä. *Uusi Suometar* siirrettiin täysrotaatioon Hbl:n jälkeen toisena lehtenä Suomessa 1899, kun *Päivälehti* sai ns. laakarotaation vasta 1904. US-yhtiön painokapasiteettia nostettiin jatkuvasti ja 1929 *Uutta Suomea* alkoi painaa 64-sivuinen rotaatiokone.

Kirjapainon uudistaminen oli US-yhtiön strategian päätavoite myös toisen maailmansodan päätyttyä. Ruoholahden uudessa toimitalossa painettiin Suomen sanomalehdistön ensimmäinen nelivärikuva 1952. Myös Sanomat uudisti lehtipainojaan, joskin uusi rotaatiokone jäi toisen maailmansodan riepotehtavaksi ja saatiin Ludviginkadulle vain suurin vaikeuksin 1940-luvun kuluessa.<sup>753</sup>

US-yhtiön kirjapainojen uudistamisvaihe katkesi uuden syväpainon valmistumiseen 1957. Sen työllistäminen puolestaan johti keskeisen asiakkaan eli Ilmari Turjan tappiollisen *Uuden Kuvalehden* vaiheittaiseen haltuunottoon 1960-luvun alkupuolella ja muuttamiseen *Uudeksi Maailmaksi* 1964. Jo 1960 US-yhtiö oli perustanut *Katso*-lehden ilmeisesti toimitusjohtaja Osmo

<sup>753</sup> Vesikansa 1997, s. 113-114, 345. sama 2020., s. 87-92. Nieminen 1949, mm. s. 74-76, 111-118. Jensen-Eriksen - Kuorelahti, emt. s. 61-63, 221-222. Hurmerinnan väripiirroksista koottiin 1960 kirja. Sen alkusanojen mukaan US ”on jo usean vuoden ajan ainoana sanomalehtenä maassamme julkaissut täysvärisiä värikuvia sekä ilmoituksina että toimituksellisenä aineistona”. Piirrosten aiheiden todettiin kertovan US:n luonteesta ”koko valtakunnan lehtenä”. Ks. Uudessa Suomessa julkaistuja väripiirroksia.

Oittisen aloitteesta. US-yhtiöstä oli siten tullut – SKK:n nimen alla – keskikokoinen lehtitalo. *Kauppalehti* oli ostettu yhtiölle 1958 ja saatu hyvään nousuun "iltapäivän laatulehtenä".

Sanoma-konserni oli muuttunut monipuoliseksi lehtitaloksi 1940-luvulta alkaen. *Valitut Palat* oli startattu 1945, *Iltasanomat* itsenäistyi 1949 ja 1950-luvulla uudistettiin jo 1943 ostettu *Viikkosanomat* sekä sittemmin hankittu *Me Naiset*. Suuri menestys oli 1951 aloitettu *Aku Ankka*, johon US-yhtiön nuortenlehteä *Nuolta* tuskin saattoi edes verrata. Kaikkiaan Sanoma-konserni oli suuri, menestyvä lehtitalo.

US-yhtiö tuskin sai modernista lehtipainostaan kaikkea mahdollista tai edes odotettua hyötyä. Neliväriset uutiskuvat olivat sameita ja hankalia valmistaa, joten niiden käyttö jäi vähiin. Olavi Hurmerinnan väripiirrosten käyttökin väheni eikä värillisiä karttoja tai tilastograafeja harrastettu oikeastaan lainkaan, vaikka siihen olisi ollut tekniset mahdollisuudet. Neliväri-ilmoittelua *Uudessa Suomessa* oli kylläkin jonkin verran – myöhemmin myös erillisillä syväpainosivuilla.

US:n markkinoinnissa korostettiin myös sitä, että lehti oli liimattu yhteen, kun HS hajosi herkästi irtolehdeksi. Kuten todettua, SKK:n lehtitalomon kapasiteettia ei sen sijaan nostettu kilpailun vaatimusten mukaisesti. Vaikka HS oli painoteknisesti ja ulkoasultaankin karkeatekoinen *Uuteen Suomeen* verrattuna, Sanomain tuotantokoneisto oli tehokkaampi.

Kirjapainotekniikan mullistuminen asetti niin Sanomille kuin US-yhtiölle suuria haasteita 1970-luvulla. *Helsingin Sanomain* painatus siirtyi 1977 Martinlaakson moderniin jättipainoon. US-yhtiö haki puolestaan taloudellisessa kriisissään yhteistyötä etenkin *Hufvudstadsbladetin* kanssa, tyytyi väliaikaisratkaisuihin (nyloprint) ja luopui syvä- sekä siviilipainoista. Samaan aikaan myytiin US-yhtiön aikakauslehdet.

"Vuosisadan lehti uudistuksessa" 1980 US-yhtiö pyrki loikkaamaan uudelleen painotekniikan kehityksen kärkeen, kuten oli tehnyt 1899 ja 1952. Kaivoksen toimitalossa *Uusi Suomi*, perustettu *Iltalehti* ja *Kauppalehti* painettiin nelivärirotaatiossa osittain aikakauslehtipaperille, jolla värikuvien laatu oli erinomainen. Välivaiheessa perustettiin erillinen Suomalainen Lehtipaino Oy, joka voitiin kuitenkin lunastaa US-konsernille.

Uuden tekniikan mahdollisuuksia hyödynnettiin US-yhtiössä nyt paremmin kuin vuoden 1952 jälkeen. Uutta loikkaa merkitsi toisen, vielä modernimman painokoneen hankkiminen 1987. Tätä perusteltiin *Uuden Suomen* painamisen varmistamisella, vaikka uusi kone olisi soveltunut siihen heikosti. Vakinaisia käyttäjiä ei uudella painokoneella taas sen valmistuessa ollut varsinaisesti lainkaan, mutta US-yhtiö velkaantui investoinnissa raskaasti. Aiempaa tuotantoa voitiin tosin siirtää uudelle, hienolle koneelle, mutta siihen asti korkea kapasiteetin käyttöaste laski.

## Rönsyilystä fuusioon

US-yhtiö muuttui 1970-luvun lopulta alkaen uudelleen monipuoliseksi, lopulta suorastaan rönsyileväksi lehtitaloksi. Kaiken tämän mahdollisti Arto Tuomisen johtaman *Kauppalehden* häikäisevä menestys – ja US:n yhtiön hallituksen, etenkin sen puheenjohtajan Jaakko Lassilan riskejä salliva ote.

Uuden painokoneinvestoinnin poistorasitukset vaikuttivat Uusi Suomi Oy:n fuusioitumiseen Aamulehti-Yhtymään 1988. Samalla haluttiin etsiä *Uudelle Suomelle* "turvallinen koti". Lehden runkolevikki oli noussut vuodesta 1976 noin 15.000 kappaleella yli 70.000 tilauksen, tarkastettu levikki yli 90.000 kappaleen ja lukijamäärä KMT:n mukaan – tosin kovasti aaltoillen – yli 300.000 hengen. *Uusi Suomi* oli siis edelleen maan suurimpia sanomalehtiä. Lehden katteen tappiollisuus oli kuitenkin kaksinkertaistunut runsaasta neljästä miljoonasta nykyeurosta (1977) lähes kahdeksaan miljoonaan nykyeuroon (1987). US-yhtiön päättäjien seuraamin nimellisarvoin muutos näytti vielä dramaattisemmalta ns. rahailluusion takia.

Löytyisikö tappiolle vuosittain maksaja – vai keksittäisiinkö jotakin uutta, kun "vuosisadan lehti uudistus" ei ollut ongelmaa ratkaissut?

US:n "kolmantena painoksena" 1980 aloittanut *Iltalehti* oli puolestaan saavuttanut suhteellista menestystä. Alkuperäisestä toiminta-ajatuksesta oli tosin luovuttu. *Iltalehdelle* muotoutui siten oma, kasvava toimitus ja sen myyntialue ulottui pian koko valtakuntaan. IL:n lehtikohtainen kate oli vuosina 1983-87 kuitenkin voitollinen.<sup>754</sup>

Selvästi Parempi Uusi Suomi- eli SPUS-hankkeessa ratkaisua yritettiin vielä kerran lisäpanostuksella, joka oli pelkästään toimituskulujen osalta kaikkiaan yli kuusi miljoonaa nykyeuroa.<sup>755</sup> US:n levikki saatiinkin nousuun – tosin lähinnä kampanjatilauksilla – mutta lehden tappiollisuus, kansantalouden lama ja Aamulehti-yhtymän muut ongelmat johtivat *Uuden Suomen* ilmestymisen lopettamiseen 29.11.1991.<sup>756</sup>

Kaikkiaan painotekniikan uudistaminen ja lehtitalon luominen tukivat *Uuden Suomen* ilmestymistä, mutta eivät ratkaisseet lehden perimmäisiä ongelmia. Toisinaan paino- ja tukijalkahankkeet saattoivat viedä huomiota pois niistä ja olla jopa tappiollisia rasitteita.

Vaikka Sanomista tuli monipuolinen lehtitalo, konsernin päähuomio kohdistui Erkkojen kaudella selkeästi *Helsingin Sanomiin*. Muut lehdet, kirjapainot ja konsernin muut toiminnot olivat tälle

<sup>754</sup> Vesikansa 1994, s. 300, 313-314. Lehtien katelaskelmista kiisteltiin jatkuvasti, oheiset laskelmat on tehnyt talousjohtaja Tapio Korpela. Lehtikatteeseen eivät sisältyneet yhtiön ja konsernin yleiset kulut.

<sup>755</sup> Vesikansa 1994, s. 310.

<sup>756</sup> Toisin kuin toisinaan väitetään, *Uusi Suomi* tai US-tytäryhtiö eivät tehneet konkurssia.

selkeästi alisteisia. Kansainvälistyneen pörssiyhtiön kaudella 2000-luvulla näin ei ole aina ollut, mutta suurten tappioiden jälkeen HS:n rooli konsernissa on uudelleen painottunut. Ainakin toistaiseksi.

### **Erilainen hallintokulttuuri**

Tässä yhteydessä kannattaa myös vertailla Sanomien ja US-yhtiön hallintoa. Ei tarvitse paneutua kauan Sanomien arkistoon havaitakseen, että yhtiöllä oli vahva hallintokulttuuri. Markkinoinnilla oli tarkat, analysoidut tiedot kentästään ja taloushallinto oli tehokas.

Oy Uudella Suomella oli Esko Riekin ja Osmo Oittisen kausilla toimiva, joskus pikkumainenkin kamreerihallinto, mutta syvempi tuntemus ja näkemys toimintakentästä näyttävät puuttuneen. Strategisen analysoinnin aloitti vasta Pentti Poukka tultuaan US:n päätoimittajaksi 1964, mihin toimitusjohtaja Oittinen reagoi. US-yhtiö väisteli levikintarkastuksia, mutta sen johto ei näy itsekään tunteneen kunnolla *Uuden Suomen* levikin rakennetta. Toimitusta ei siitä informoitu, vaikka olisi hyvä tietää, kenelle lehteä tekee.

Mahlamäen kaudella US-yhtiön hallintoa uudistettiin ehkä yliorganisointiin saakka, mutta tappiokierteessä ei ollut oikein edellytyksiä tyyneen analysointiin, saati toimintaan. Vuoden 1976 jälkeistä aikaa leimasi jatkuva johtohenkilöiden vaihtuminen, tempoilu sekä stop and go-politiikka. Aamulehti-fuusion jälkeen pyrittiin pitkäjänteisyyteen, mutta *Uudelta Suomelta* loppui aika.<sup>757</sup>

## **4. Monta syytä lopputulokseen**

*Uuden Suomen* ja *Helsingin Sanomien* sekä niiden edeltäjien 102-vuotinen sota päättyi siis alkuperäisen haastajan voittoon, vaikka "Usari" syntyi uudelleen verkkolehtenä vuosituhaten

---

<sup>757</sup> Sanomilla saattoi PLA:n perusteella olla parempi tietämys myös *Uuden Suomen* markkina-  
asemasta kuin US-yhtiöllä itsellään. Sen hallinnon säilynyt arkisto on ennen 1970-lukua hyvin  
suppea ja sen jälkeiseltä ajaltakin dokumentteja lienee hävinnyt.



vaihduttua. Tulos johtui monista tekijöistä, joita on edellä kuvattu. Perimmältään tosin yrityksen menestys riippuu sen johtamisesta – myös toimivan johdon, mutta ennen muuta yhtiön hallituksen ja omistajien kyvystä sopeutua eri tilanteisiin ja olosuhteisiin. US-yhtiö ei tässä onnistunut yhtä hyvin kuin Sanoma-konserni Erkköjen aikana.

Professori Heikki Halila on tiivistänyt US:n tilanteen näin: "Pääkaupunkiseutulainen pärjäsi pelkällä US:lla vain vahvan aatteen turvin (kuten muita pelkkiä puoluelehtiä tilanneet): uutis- ja ilmoituslehtenä HS oli edellä, mutta juttujen taso erityisesti sunnuntainumerossa oli US:ssa sivistysporvarin mielestä parempi".<sup>758</sup>

Pääkonsuli Johannes Koroma korosti puolestaan äskettäin Kaivoksen toisen painokoneen ”hankinnan mielettömyyttä” jatkaen seuraavasti: ”Jos siis olisi vain tehty erittäin kannattavaa Kauppalehteä, kannattavuutta lupailutta Iltalehteä --- ja yhden painokoneen varassa --- Uutta Suomea, siis tavoitteena yhtiökohtainen nollatulotulos. Ehkäpä Uusi Suomi olisi ilmestynyt vielä laman jälkeenkään?” Hän arvioi niin ”Vuosisadan lehti uudistuksen” kuin SPUS-hankkeen menestyksiksi – ”kaikki muu oli turhaa näpertelyä, milloin toimitusjohtajan mielialojen, milloin markkinoinnin mielipiteiden perusteella tapahtunutta”.<sup>759</sup>

Lisensiaattityöni loppuluvussa pohdin, olisiko *Uusi Suomi* voinut elää kauemmin, jos se olisi ajoissa rajattu yhteiskunnan ja kulttuurin asioita käsitteleväksi erikoislehdeksi.<sup>760</sup> Tätähän väläytettiin vuodesta 1968 alkaen vaihtoehdoksi, joka torjuttiin. Eli *Helsingin Sanomien* loppuarvion mukaan *Uusi Suomi* ei suostunut omaksumaan kakkoslehden piirteitä (ja kulurakennetta). Mieluummin upottiin lippu komeasti liehuen.

Nykyhetken perspektiivistä "alatien" vaihtoehto olisi saattanut jatkaa US:n olemassaoloa jonkin aikaa. Tuolle tielle lähtivät *Suomen Sosialidemokraatti*, *Kansan Uutiset* ja *Suomenmaa*. Monet US:n toimijoista Pentti Poukasta Mauno Saareen halveksivat "demarisoitumista" ja "pieniä puoluelehtiä". Ne vaikuttivat kuitenkin 2000-luvun alkuvuosiin saakka poliittisesti – ja vaikuttanevat hieman edelleen, vaikka internet kaikkine ilmiöineen onkin työntänyt puoluelehtiä yhä ahtaammalle.

Olisivatko porvarit olleet kuitenkin valmiita maksamaan tällaisesta *Uudesta Suomesta*? Kokoomuksen *Nykypäivä* sitä yritti viikkolehtenä – tavoitellen turhaan *Uuden Suomen* nimeäkin. Maksavia tilaajia kertyi liian vähän ja *Nykypäivän* tilaus liitettiin uudelleen Kokoomuksen jäsenmaksuun. Ilmestymistähtiä on kuitenkin harvennettu rajusti. *Nykypäivän* kanssa yhteisen

<sup>758</sup> Halilan kommentti 14.9.2020 kirjoittajalle,

<sup>759</sup> Koroman kirjeet ja kommentit 8.4.2021, kirjoittajan hallussa.

<sup>760</sup> Vesikansa 1994, s. 315-318.

toimituksen tekemä *Verkkouutiset* toimii sen sijaan uutisvälineenä. Verkkolehti *Uusi Suomi* on puolestaan ensi sijassa merkittävä keskusteluareena.

*Uuden Suomen* perinne elää silti monissa muodoissa – myös sen taannoisessa "kolmannessa painoksessa" eli *Iltalehdessä*. Valtakunnallisella, seitsenpäiväisellä, painetulla täyden palvelun *Uudella Suomella* tuskin olisi sen sijaan ollut mahdollisuuksia selviytyä 1990-luvun lamasta ja kilpailijan eli HS:n kehittymisestä, vaikka ihmepelastus eli uusi kustantaja olisi 1991 vielä hetkeksi löytynyt. Puhumatta 2000-luvun haasteista koko painetulle lehdistölle.

Vaikeaa on ollut myös lähimmällä verrokillä eli *Svenska Dagbladetilla*. Se on sinnitellyt paljolti Ruotsin valtion vahvan tuen varassa. Ehkä *Uusi Suomi* oli kuitenkin jo tärkeimmän tehtävänsä tehnyt ja saattoi siirtyä avustajansa Paavo Haavikon sanoin eläkkeelle. *Helsingin Sanomain* toimitus menetti kannustajan – mutta sai internetin myötä muita haastajia. Painetun HS:n levikki on puolittunut huipusta, jonka se saavutti heti US:n kuoltua.<sup>761</sup>

---

<sup>761</sup> Vrt. US 29.11.1991 mm s. 2, 3, 11.

# Lähteet

Kirjallisuus esitellään lähdeviitteissä pääsääntöisesti tyyliin kirjoittajan sukunimi ja lähdeluettelossa suluissa mainittu teoksen ilmestymisvuosi (esim. *Virmavirta* 1992, s. 10). Tarvittaessa kirjoittajista mainitaan myös etunimen alkukirjain tai koko etunimi. Saman kirjoittajan teokset esitellään julkaisemisjärjestyksessä.

Lisäksi mainitaan kustantaja ja yleensä myös painopaikka. Etenkin jälkimmäinen tieto on tosin relikti kirjapainojen luvanvaraisuuden ajalta eikä uusissa teoksissa painopaikkaa aina edes kerrota. NykYTEKNIKALLA lähdeteosten perustiedot löytää lähes aina hetkessä tekijän ja nimen perusteella.

Eräistä keskeisistä teossarjoista käytetään lähdeluettelossa mainittua lyhennettä (SLH 2) tai lyhennettyä nimeä (esim. *Vares: Suomalaiskansallinen* 3).

## 1. Arkistolähteet

*Kansallisarkisto, Helsinki (KA)*

- Lauri Ahon kokoelma.
- Eero Petäjäniemen kokoelma.
- Eero Saurin kokoelma. (A-Lehden Oy:n suunnitelmia laajentumisesta paikallislehdistöön.)
- Uuden Suomen arkisto (USark). Mm. hallintoelinten pöytäkirjat, päätoimittajien, toimituspäälliköiden ja muun toimituksen sekä yritysjohton kirjeenvaihtoa, tilastoja, myyntiesitteitä, osakerekisteri, toimittajakortisto ja US:n pääkirjoittajien luettelo (katkonainen). Erityiskokoelmia (mm. Johannes Koroma, E.O. Mansukoski, Pentti Poukka, Jyrki Vesikansa, Jarmo Virmavirta.) Kokonaisuuteen sisältyy myös toimituksen yhteistyöneuvoston sekä US:n (aluksi US-SKK:n) toimitusosaston arkisto.

*Porvarillisen työn arkisto, nyk. Espoo*

- Lisensiaattityöni yhteydessä kävin lävitse Kansallisen Kokoomuksen hallintoelinten pöytäkirjoja vuosilta 1976-90.

*Päivälehdien arkisto, Helsinki (PLA)*

- Sanoma Oy:n sanomalehtiryhmän (Sary) pöytäkirjoja 1970-luvulta.
- Teo Mertasen muistio.
- Levikki- ja muita tilastoja (koodi Hd).

*Kirjoittajan hallussa*

(Aineisto pyritään siirtämään Kansallisarkistoon Uuden Suomen kokoelmaan.)

- Jyrki Haikosen päiväkirja 1975-76.
- Hepo-kansio 1973 (Henkilöstöpoliittinen projekti)
- Pertti Jotunin aineistoa US:n historiaa varten (13.8.1997), kirjoittajan hallussa. (Ollut myös tiedetoimittajista väitöskirjaa tekevän Ahto Apajalahden käytössä.)
- Johannes Koroman kommentteja.
- Martti Savojärven markkinointiaineistoa.
- Sakari Talvitien esitelmä noin 1985-86, päiväämätön ja otsikoimaton. Lienee pidetty Suomalaisen Yhteiskunnan Tuen tai sille läheisen tahon tilaisuudessa; löytynyt SYT:n arkistoa järjesteltäessä.
- Lars-Erik Thunholmin esitelmä 1977 Svenska Dagbladetista.

## **2. Lähdejulkaisut**

- Kekkonen, Urho: Kirjeitä myllystäni 1. 1956-1967. (Otava, Keuruu 1976)
- sama: Kirjeitä myllystäni 2. 1968-1975. (Otava, Keuruu 1976)
- Urho Kekkonen päiväkirjat 1-4. Toim. Juhani Suomi. (Otava, Keuruu 2001-2004)  
(Lähdeviitteissä: Kekkonen pvk ja osan numero.)
- Paasikiven päiväkirjat. 1944-1956. 1-2. (WSOY, Juva 1985, 1986).

## **3. Aikalaiskirjallisuus yms**

- 110 vuotta Uuden Suomen ja sen edeltäjien työtä. (US-yhtiö 1957)

- Elämänmenoa Usarissa. (Suomen Media-Kamari Oy, Porvoo 2000). Siinä erityisesti artikkelit Pentti Poukka: Muistelmia kuolleesta talosta ja Jyrki Haikonen: Matti Autio – mies myrskyn silmässä.
  - Etusivun Uutiset 1938-1978. Toimittanut Jyrki Vesikansa. (US-yhtiö 1978, 2. laitos 1979)
  - Garam, Johanna – Pohjalainen, Ahti –Tikkanen, Unto: Tapaus Uusi Suomi, Raportti lehti-instituution tuhosta. (Otava, Keuruu 1992)
  - Helsingin Sanomat - (Päivälehti) 1889-1949. (Sanoma Oy, Helsinki 1949)
  - Junnila, Tuure: Jäädetytty demokratia. (Gummerus, Jyväskylä 1960)
  - sama: Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. (WSOY 1962)
  - sama: Toisinajatteleva Kekkonen tasavallassa. (WSOY 1980)
  - Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan promootiokutsu 31.V.1969. (Riemumaisterien elämäkertoja.)
  - Helsingin Sanomat. Etusivun uutisia. Uutissivuja ja valokuvia 125 vuoden ajalta. (Sanomat 2014)
  - Lagerstedt, Lars: 100 år med Svenska Dagbladet 1884 - 1984. Ett sekel speglat i tidningssidor. (Svenska Dagbladets Förlag, Södertälje 1984 )
  - Louhio, Anja: Taideryijyjä. (US-yhtiö 1970)
  - Merkkipäivän johdosta. Uuden Suomen toimittajat kertovat. (US-yhtiö 1946)
  - Routavaara, Akseli: Minusta tulee toimittaja: alkeistietoa sanomalehtialalta. (Gummerus 1944)
  - Sanan voimalla. Johannes Kaarlonpoika Koroma 60-vuotias 16. maaliskuuta 2003. (Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto, 2003)
  - Soini, Yrjö: Kuin Pietari hiilivalkealla. Sotasyllisyysasian vaiheet 1944 - 1949. (Otava, 5 p. 1955)
  - Talvi, Jussi: Á la Jussi Talvi: Uuden maailman keittokirja: maukkaita matkoja, mukavia muistoja: kansanterveyttä keittiöstä: reseptejä monista maista. (US-yhtiö 1972)
  - Tosi suomalainen: Päiviö Hetemäki 60 vuotta. (Suomen teollisuuden keskusvaliokunta 1973)
  - Uuden Suomen pakinoita (alkusanat Vilho Suomi). (US-yhtiö 1955)
  - Uudessa Suomessa julkaistuja väripiirroksia. (US-yhtiö 1960)
  - Uutisraportti. Tietoja ajankohtaisten tapahtumien taustasta. Toim. Kimmo Paulaharju ja Pertti Jotuni. (US-yhtiö 1969, myös myöhempiä laitoksia).
  - Vanhoja Suomen karttoja. (US-yhtiö 1967)
  - Voionmaa, Jouko ja Liisa: Suomen mitalitaidetta. (US-yhtiö 1964)
- Oy Uuden Suomen kustantamat teokset on merkitty sen nimiin, vaikka kustantajaksi olisi mainittu jokin yhtiön alayksiköistä, kuten SKK.

## 4. Toimittajien ja muiden median toimijoiden muistelmia yms

- Blomqvist, Jorma ym.: Osvald Hedenström, valokuvaaja. (Kaius Hedenström Oy, Helsinki 1999)
- Bruun, Staffan: Mies, joka rakasti uutisia. (Siltala, Latvia 2018)
- Cantell, Jorma: Tyhjätoimittajan tunnustuksia. (Viestintäkanavat 2008)
- Hanski, Pentti: Pöllön siivin. MTV:n vuodet 1955-1984. (Otava 2001)
- Heikinheimo, Seppo: Mätämunan muistelmat. (Otava 1997)
- Karén, Lauri: Herrasmiehiä valepuvussa. (WSOY, Juva 1994)
- Koulumies, Jyrki: Koulumies riittää. (Karisto, Keuruu 2020)
- Lassila, Jaakko: Markka ja ääni. Suomalaisen pääoman palveluksessa. (Gummerus 1993)
- Lennon, Eeva: Eeva Lennon, Lontoo. (Karisto, Hämeenlinna 2018)
- Lönnfors, Per-Erik: Mannerheimintie 18. (Kirjayhtymä, Hämeenlinna 1986)
- Norna, Ada: Kun venäläiset tulivat Berliiniin. (WSOY, Porvoo 1946)
- Nurmio, Pentti: Puheita ja kirjoituksia. (2006). Kirjoittaja on käyttänyt Eero Saurin lainaamaa kappaletta, teosta ei helposti löydy kirjastoista.
- Paavonsalo, Matti: m.o.t. Suomettumisen vaiettu historia. (Klaava Media 2013)
- Pirhonen, Pentti: Lehtineekerinä sodanjälkeisessä Suomessa. Muistikuvia 1950-luvulta. (Karisto, Hämeenlinna 1994)
- Porkka, Paula: Eurooppa – meno-paluu. (WSOY, Juva 1989)
- Repo, Eino S.: Pihlajanmarjat. Muistelua vuosilta 1939-1969. (Weilin & Göös 1975)
- Talvitie, Sakari: "Vanhan masin" manifesti – muistoja kapinaviikoilta. (Kustannuspiste Oy, Tampere 1972)
- Tarkka, Pekka: Onnen Pekka. Muistelmia. (Otava, Keuruu 2018)
- Tanninen, Aarne: Täällä Tanninen. Reportterina neljässä maassa. (WSOY, Juva 1996)
- Vartia, Antero: Korintista Kalastajasaarennolle. (WSOY 1943)
- Virkkunen, Janne: Päivälehdän mies. (WSOY, Helsinki 2013)
- Virmavirta, Jarmo: Herää Suomi. Sodanjälkeinen aika on ohi. (WSOY, Juva 1992)
- sama: Presidenttipeli ja sen pelaajat. Mielikuvia ja muistikuvia lähes 40 vuoden ajalta. (Kirjastudio 2005)

## 5. Hakuteoksia ja käsikirjoja

- Kansallisbiografia. (Myös sen verkkoversio).
- Kokoomusbiografia. (<https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/>)
- Kuka kukin on, eri laitoksia.
- Lehdistön matrikkeli 1954. (Suomen Sanomalehtimiesten Liitto, Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liitto, Sanomalehtien Liitto, Helsinki 1954)
- Pressen i Norden. En bok om pressen i de nordiska länderna, dess historia och uppgifter i dag. Av Bo Präntare, Erik Lund, Ulla-Stina Westman, Ivar Eskeland, Einar Østgaard (red.). (1979). Suomeksi Lehdistö Pohjoismaissa. (WSOY, Juva 1982).
- Suomen sanomalehdistön matrikkeli. (Suomen Sanomalehtimiesten Liitto, Helsinki 1937)
- Suomen suuryritysten omistuspohja. (Suomen Pica-data Oy, Rauma 1981)

## 6. Kirjallisuus

(Osin taustakirjallisuutta prologia ja epilogia varten.)

- Alapuro, Risto: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. (Tammi 1994)
- Andersson, Ivar: Svenska Dagbladets historia. Del I. (P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Tukholma 1960)
- sama: Svenska Dagbladets historia. Del II. (P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Tukholma 1965)
- Arajärvi, Kirsti: Aamulehti I – II. (1956, 1961)
- Bauer, Wilhelm: Einführung in das Studium der Geschichte. 2. p. 1961.
- Blinnikka, Aulis: Sanomalehtien yhteistyötä. Lehdistön Sanomapalvelu 40 vuotta. (1990)
- Blåfield, Antti: Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa. (Otava, Keuruu 2014)
- Bringert, Lars – Torekull, Bertil: Äventyret Dagens Industri. Historien om en tidnings födelse. (Wahlström & Widstrand, Borås 1995)
- Collingwood, R.G.: The Idea of History. (Oxford University Press, 1946),
- Enberg, Tapio: Neuvostonäkemyistä porvareille. Spartak Beglov Uuden Suomen neuvostokolumnistina 1965-1989. Turun yliopiston poliittisen historian pro gradu-tutkielma 2014.
- Engblom, Lars-Åke: Tidningar dör men pressen lever. SPH IV. (2002)

- Fields, Marek: Lännestä tuulee, Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa. (Art House 2019)
- Furhoff, Lars: Tidningsdöden och dess bakgrund. Eripainos selvityksestä Dagstidningarnas ekonomiska villkor (Statens offentliga utredningar, 1965:22). (Tukholma 1965)
- Gustafsson, Karl-Erik: I datorernas värld (efter 1975). SPH IV (2002)
- Haikonen, Jyrki: Matti Autio – mies myrskyn silmässä. Teoksessa Elämänmeno Usarissa. (2000).
- Haikonen, Jyrki – Oslamo, Pentti – Vesikansa, Jyrki: Apurahalla Konstantinopoliin ... Petsamoon ... Brysseliin ... Uuden Suomettaren Säätiö 1920-2010. (Painanut Unigrafia 2011)
- Heikkinen, Antero – Ylikangas, Heikki: Kaksi historiaa. Historiallinen aikakauskirja 1/1971.
- Heinonen, Visa – Konttinen, Hannu: Nyt uutta Suomessa! Suomalaisen mainonnan historia (Mainostajien Liitto 2001)
- Hentilä, Seppo: Harppi-Saksan haarukassa: DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1004. (2004)
- von Hertzen, Päivi – Melgin, Elina – Åberg, Leif (toim.): Vuosisata suhdetoimintaa. Yhteisöviestinnän historia Suomessa. (Otava 2012)
- Hoffman, Kai: Tukkukauppaa, keskusliiketoimintaa, järjestötoimintaa: yksityisen tukkukaupan historia. (Edita 2004)
- Holopainen, Kauko: Harri Holkeri – kahden presidentin mies. (Kirjayhtymä 1989)
- Honka, Olavi: Muistelmia ja mielipiteitä (WSOY 1972).
- Hurri, Merja: Kulttuuriosasto: symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945-80. (Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 389. Vammala 1993)
- Häikiö, Martti: V. A. Koskenniemi – suomalainen klassikko: Lehtimies, runoilija, professori 1885–1938. (WSOY 2010)
- sama: V. A. Koskenniemi – suomalainen klassikko: Taisteleva kirjallinen patriarkka 1939–1962 (WSOY 2010)
- sama: Tiedon metropoli. Tutkimus, opetus ja tiedonvälitys 1945-2010. Helsingin historia vuodesta 1945 osa 6. (SKS, Riika 2015)
- Hänninen, Reetta: Kevyt ja pirteä kynä? Naisten ensimmäinen aalto Helsingin Sanomien toimituksessa sotien välisenä aikana. (Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XLIV, Helsinki 2019)
- Hästö, Stig H.: Vuodet kertyvät, pilvet haihtuvat (muistelmat) (WSOY 1987).
- Ilaskivi, Raimo: Kolme elämää. Ajatuksia menneestä aikajanasta ja tulevasta. (Otava 1991)
- Jakobson, Max: Vallanvaihto. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974-92. (Otava 1992)



- sama: Pelon ja toivon aika. 20. vuosisadan tilinpäätös. II. (Otava 2001)
- sama: Tilinpäätös. (Otava 2003)
- Jalanti, Heikki: Suomi puristuksessa 1940 - 1941. (Tammi 1966)
- Jensen-Eriksen, Niklas – Kuorelahti, Elina: Suuri affääri. Helsingin Sanomien yrityshistoria 1889-2016. (Siltala 2017)
- Jensen-Eriksen, Niklas – Mainio, Aleks – Hänninen, Reetta: Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889 - 2019. (Siltala, Riika 2019)
- Jonsson, Sverker: Tv förändrar världen (1958-1975). SPH IV (2002)
- Jussila, Risto: Puolivirallisia uutisia. Suomen Tietotoimisto ja valtiovalta 1917-1960. (Otava, Keuruu 2007)
- sama: Nuorallakävelyä uutismaailmassa. (Turun yliopiston julkaisuja sarja C 413, Turku 2015)
- Kaisla, Seppo: 25 vuotta Iltalehteä. (Kust.oy Iltalehti, Keuruu 2005)
- Kangas, Lasse: Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keski-suomalainen 1871-2007 (Keski-suomalainen, 2007).
- sama: Läpi harmaan kiven. Kauppaneuvos Samuli Harima 1879 - 1962. (Verbatim Oy 2017)
- Karén, Lauri: Aatos Erkko. Yksityinen valtiomies. (Otava, Keuruu 2018)
- Karisto, Eero: Aatetta ja apurahoja. Teoksessa Suomenmielinen, kansanvaltainen. (Suomalainen Sanomalehtimiesliitto, Jyväskylä 2005)
- Karlsson, Risto: Kansikuva uusiksi. Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä Kuvalehdissä. (Yhtyneet Kuvalehdet Oy, Keuruu 1996)
- Keränen, Esko: Muuttuva työnkuva, Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä. SSLH:n julkaisuja n:o 24. (Helsinki 1984)
- Keski-Rauska, Riku: Yksinäinen Ehrnrooth. Georg C. Ehrnrooth YYA-Suomen puristuksessa. (Otava 2015)
- sama: Sinä osaat, sinä pystyt. Ilkka Suomisen elämä. (Docendo 2020)
- Keskisarja, Teemu: Afäärifennomaanit. Paloheimo-veljekset suurliikemiehinä ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. (WSOY, Porvoo 2006)
- Kimmo. Muistoja 2021. Toimittanut Jarkko Eskola. (omakustanne 2021, kirjoittajan hallussa)
- Klemola, Pertti: Helsingin Sanomat. Sananvapauden monopoli. (Otava 1981)
- Klinge, Matti: Ylioppilaskunnan historia I. (WSOY, Porvoo 1967)
- sama: Kadonnutta aikaa löytämässä. Muistelmia 1936-1960. (Siltala 2012)
- Koivisto, Jukka: Päiviö Hetemäki. Sovinnontekijä. (Edita 2006)
- Kolbe, Laura: Sivistyneistön rooli. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944-1959. (Otava, Keuruu 1993)

- sama: Eliitti, traditio, murros. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944-1959.(Otava, Keuruu 1996)
- sama: Helsinki kasvaa suurkaupungiksi. Teoksessa Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 3. (Edita, Helsinki 2002)
- Kontio, Matti: Neljäs valtiomahti – suurvaltain sanomalehdistön nousu poliittiseksi valtatekijäksi. (WSOY, Porvoo 1956)
- Korjus, Jaakko: Juha Rihtniemi, legenda jo eläessään. (WSOY 1975)
- Koroma, Johannes: Suomalaisten hyvinvointia rakentamassa. Teollisuuden Keskusliiton historia. (SKS, Porvoo 2015)
- Krekola, Joni: Maailma kylässä: Helsingin nuorisofestivaali 1962. (Like 2012)
- Kuisma, Markku: Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi: Kansallis-Osake-Pankki 1945–1995. (SKS, Hämeenlinna 2004)
- Kuisma, Markku – Komulainen, Anitra – Siltala, Sakari – Keskisarja, Teemu: Kapinallinen kauppa – Helsingin Osuuskauppa Elanto 1905 – 2015. (Siltala, Porvoo/ Juva 2015)
- Kulha, Keijo K.: Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. (Sanoma Oy 1989)
- sama: Elämää apinalaatikossa. Päätoimittajan näkökulma julkisuuteen. (Edita, Helsinki 2002)
- Kuusisto, Seppo: Kansallishenkeen uskoen. Hämäläis-Osakunnan historia 2. 1918-1970. (Hämäläis-Osakunta 1978)
- Laaninen, Timo: Keskustan Lehtimiesten 100-vuotishistoriikki. (Maahenki 2019)
- Lackman, Matti: Esko Rieki. Jääkärivärväri, Etsivän Keskuspoliisin päällikkö, SS-Pataljoonan luoja. (SKS, Hämeenlinna 2007)
- Larsson, Mats: Förlag, konglomerat och mediekonsern 1953-1990. Sarjassa Bonniers – en mediefamilj. (Bonniers 2003)
- sama: Å & Å – Drömfabriken. Från fictoon till fakta 1906-1990. Sarjassa Bonniers – en mediefamilj. (Bonniers, Norja 2003)
- Launis, Kati: VAK – instituutio ja ihminen, teoksessa Hetki ja ikuisuus. Kirjoituksia V.A. Koskenniemestä. (Sigillum 2019. V.A.Koskenniemi seura julkaisuja 2.)
- Leino-Kaukiainen, Pirkko – Riska-Campbell, Leena: Ei mikään yhden illan juttu. Journalistien järjestäytymisen vuosisata. (Edita, Keuruu 2018). Lähdeviitteissä kumpikin kirjoittaja mainitaan usein erikseen.
- Linkomies, Edwin: Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943–44. (Otava, Helsinki 1970)
- Liukkonen, Leena: Aatos. (Siltala 2014)

- Louhivuori, O.W.: Suometar 1. Perustaminen ja ensimmäiset vaiheet 1847-1852. (O.Y. Uusi Suomi, Helsinki 1940)
- Lönnfors, Per-Erik: Konkurrens mellan tidningar. Pro gradu-arbete i nationalekonomi. Svenska Handelshögskolan 1968.
- sama: Världen skakar. Nya Argus 8/2020.
- Löyttyniemi, Veikko: Sanomalehdistön rakenne ja talous 1940-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Suomen lehdistön historia 3. (1988) (SLH 3)
- Mainio, Aleks: Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa. (Siltala 2018)
- Manninen, Ohto –Salokangas, Raimo: Eljas Erkkö. Vaikenematon valtiomahti. (WSOY, Juva 2009)
- Mansner, Markku: Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa 1-3. (Teollisuuden kustannus 1981, 1984, 1990)
- Matikainen, Olli: Kivikkopellon poika. Erkki Laatikainen 1946-2013. (Teos 2017)
- Mervola, Pekka: Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771-1994. (Bibliotheca historica 1, Jyväskylä studies in communication 1, SHS, Vammala 1995)
- Michelsen, Karl-Erik: Kone. Perhe, yrittäjä ja yritys teollisuuden vuosisadalla. (Otava, Keuruu 2013)
- Mikkilä, Timo: Työn tekijät – Suomen Yrittäjät ja sen edeltäjät 1898–2016. (Suomen Yrittäjät, Lahti 2016)
- Mikkonen, Isto: Poliittisesta vallasta sanan valtaan. Nuorsuomalainen Sanomalehtimiesyhdistys 100 vuotta. (Nuorsuomalainen Sanomalehtimiesyhdistys, Jyväskylä 2006)
- Mikkonen, Antti: Rahavallan rakkikoirat (WSOY 1998).
- Nieminen, Kaarlo: Suometar 2. 1853-1866 ja Uusi Suometar 1. 1869-1889. (OY Uusi Suomi, Helsinki 1946)
- sama: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Oy 1849-1949. (SKSK, Helsinki 1949)
- Numminen, Juha: Tarina A-lehtitalosta. (A-lehdet Oy, Keuruu 2003)
- Nummivuori, Petri: Nuori konservatiivi. Tuure Junnila ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1956. (Väitöskirja Helsingin yliopistossa, Kuopio 2006)
- sama: Oikeistolainen. Tuure Junnilan elämäkerta. (Ajatus Kirjat 2009)
- Ojala, Jari: Taloushistorian paluu ja liiketoimintahistorian nousu. 2017. s. 446-456. Historiallinen aikakauskirja 4/2017.
- Okkonen, Ville: Peruskoulua vastaan – yksityisoppikoulut ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975. (Turun yliopisto, Turku 2017)

- Paavolainen, Jaakko: Helsingin kaupunginvaltuuston historia 1919-1976. Toinen osa. (Helsingin kaupunki, 1989)
- Parpola, Antti – Puro, Laura: Sukupolvensa ääni. SYL ja suomalainen opiskelijaliike 1921-2021. (SKS, Riika 2021)
- Pekonen, Laura (nyk. Saarikoski): Suomalaiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat 1966-2003. Tutkimus siitä, miten suomalaisviestintän Amerikan agenda syntyy Tiedotusopin pro gradu-tutkielma Tampereen yliopistossa. (2005)
- Perttula, Pekka: Äidin poika. V.J. Sukselainen hyvinvointiyhteiskunnan rakentajana. (Edita, Keuruu 2017)
- Pesonen, Pertti: Valitsijamiesvaalien ylioppilasäänestäjät: Helsingin yliopiston, Teknillisen korkeakoulun ja Kauppakorkeakoulun äänioikeutettujen ylioppilaiden poliittiset kannanotot joulukuussa 1955 ja äänestyskäyttäytyminen 16–17.1.1956. (Tammi 1958)
- Pietilä, Antti-Pekka: Oikean Paukun tarina. Tasavallan takapiru Heikki Tavela. (Gummerus 1992)
- Pietilä, Jyrki: Allan Liuhala – lehtimies. (Edita, Helsinki 2008)
- sama: Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771-2000. 1-2. (Jyväskylä studies in humanities, Jyväskylä 2008)
- sama: Elämästä ihmiselle. 130-vuotiaan Aamulehden historia. (Kunnallisneuvos C.V. Åkerlundin säätiö, Hämeenlinna 2011)
- Pihkala, Erkki: Taloustieteet. Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. (WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 2000)
- Piilonen, Juhani: Sisäinen rakennustyö. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917-1920. 3. Katse tulevaisuuteen. (VAPK-kustannus, Helsinki 1992)
- Poukka, Pentti: Muistelmia kuolleesta talosta. Teoksessa Elämänmenoa Usarissa. (2000).
- sama: Suomen Tukkukauppiain Liitto 1920- 1970. Teoksessa Kaupan valtasuoni. (Sininen Kirja, Helsinki 1970)
- Polvinen, Tuomo: J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4. 1944-1948. (WSOY, Juva 1999)
- Pöllänen, Marjatta: Toimittajien työehtojen sopijasta viestintäkeskustelun virittäjäksi. Teoksessa Vuosisata sitoutunutta journalismia. Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto SSSL ry 1907-2007. (SSSL, Turenki 2007)
- Rantanen, Paavo: Yöpakkaset 1958. Hyppy suomettumiseen. (Atena 2019)
- Rautkallio, Hannu: Sotasyllisyysnäytelmä. Valvontakomission salaiset asiakirjat puhuvat. (Weilin + Göös 1981)
- sama: Novosibirskin lavastus. Noottikriisi 1961. (Tammi 1992)

- Rentola, Kimmo: Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970. (Otava 2005)
- Renvall, Pentti: Historiantutkimuksen työmenetelmät. Teoriaa, käytäntöä, tavoitteita suomalaiseseen ainekseen sovellettuna. (WSOY 1947)
- Rinne, Matti: Rohkaisupistoksia. Eino Leinon Seuran viisi vuosikymmentä. (Otava 1999)
- Riska-Campbell, Leena ks. Leino-Kaukiainen.
- Rommi, Pirkko: Yrjö-Koskisen linja. Myöntövyvyssuunnan hahmottuminen Suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. (Aalto 1964)
- Ruokanen, Tapani: Turja kriivari. Reportaasi 1900-luvun Suomesta. (Otava, Keuruu 2001)
- Ruotsila, Markku: Sydänmaiden kapina (Gaudeamus 2018)
- Rytkönen, Alli: Päivälehdien historia I - III. (Sanoma Oy, Helsinki 1940, 1946, 1949)
- Sallamaa, Kari: Jääaktivismiin suunta. Teoksessa Hetki ja ikuisuus. Kirjoituksia V.A. Koskenniemiestä. (V.A. Koskenniemi-seura 2019)
- Salminen, Esko: Aselevosta kaappaushankkeeseen: sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944-1948. (Otava 1979)
- sama: Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950-1980. SLH 3 (1988)
- Salokangas, Raimo: Sanomalehtien taloudellinen tausta. SSLH:n julkaisuja. (1982).
- sama: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. SLH 2 (1987)
- sama: Aikansa oloinen. Yleisradion historia 2. osa. (Yleisradio 1996)
- Sandlund, Elisabeth: Svenska Dagbladets historia. Del III. (Svenska Dagbladets Förlag, 1984)
- Saukkonen, Jussi: Vastuun sukupolvi. (Kirjayhtymä, Vaasa 1973)
- Sauri, Eero: Suomen Klondykeen ja Pohjolan punaiseen nyrkkiin? Sanomalehti Pohjois-Suomen ja sen edeltäjien Pohjois-Pohjan ja Rovaniemen vaiheita 1921-1957. Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton julkaisusarja B:1. (Helsinki 2005)
- Seppälä, Raimo: Sata vuotta Suomen puolesta. Aamulehden linjanvetoa vuosina 1881-1981. (Tampereen Kirjapaino 1981)
- sama: Vahtikoiran juoksulanka. Merkintöjä sanomalehdistön satavuotisen yhteistyön taipaleelta. (Sanomalehtien Liitto, 2008)
- Smolander, Jyrki: Suomalainen oikeisto ja "kansankoti". Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. (SKS 2000)
- Soikkanen, Timo: Presidentin ministeriö. Ulkoasianhallinto ja ulkopolitiikan hoito Kekkonen kaudella. II Uudistumisen, ristiriitojen ja menestyksen vuodet 1970-81. (Otava 2008)
- Summanen, Reino: Paraatit : Kokoomuksen hallitustie (Kirjayhtymä, Vaasa 1983).

- Suomen lehdistön historia. (Kustannuskiila, Kuopio 1988) Ks. eri artikkelien kirjoittajia. Hakuteokset osat 5-7. (Lyh. SLH)
- Suomi, Juhani: Kuningastie. Urho Kekkonen 1950-1956. (Otava, Keuruu 1990)
- sama: Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956 - 1962. (Otava, Keuruu 1992)
- sama: Presidentti. Urho Kekkonen 1962-1968. (Otava, Keuruu 1994)
- sama: Liennytyksen akanvirrassa. (Otava, Keuruu 1998)
- sama: Umpeutuva latu. (Otava, Keuruu 2000)
- Sundbäck, Esa: Suomen ylioppilaskuntien liitto ja suomalaisen opiskelijaliikkeen muutoksen vuodet 1968-90. (SYL, Helsinki 1991)
- Suvanto, Antti & Vesikansa, Jyrki (toim.): Modernismi taloustieteessä ja talouspolitiikassa. O-ryhmän kirjoituksia ja kirjoituksia O-ryhmästä. (Gaudeamus, Tampere 2002)
- Den svenska pressens historia 3-4, redaktörer Karl Erik Gustafsson, Per Rydén. (Ekerlids 2000-2003) Ks. käytettyjen artikkelien kirjoittajia. (Lyh. SPH)
- Tarkka, Jukka: Isänmaan unilukkari, Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. (WSOY 2006)
- Teräväinen, Erkki: Maaseudun Tulevaisuus 100 vuotta. Suomen äänen kannattaja 1916-2016. (Maahenki 2016)
- Tommila, Päiviö: Tutkimussuunnitelma ja sen toteuttaminen. SLH 1. (1988)
- sama: Historia. Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. (WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 2000)
- Tommila, Päiviö – Salokangas, Raimo: Sanomia kaikille – Suomen lehdistön historia. (Edita 1998)
- Torekull, Bertil: Svenskan och hennes hövdingar. (Wahlström & Widstrand 1994)
- Torvinen, Taimi: Herraskaisklubista ammattiyhdistystoimintaan. Teoksessa Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys – Helsingfors Journalistförening 1920 – 1980. (HSY 1980)
- Turpeinen, Oiva: Sata vuotta sanomia Päijät-Hämeessä. Etelä-Suomen Sanomat ja Esa-konserni 1900-2000. (Esan kirjapaino, Lahti 2000)
- Uskali, Turo: Älä kirjoita itseäsi ulos. Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957-1975. Jyväskylä studies in humanities 6. (Jyväskylä 2003)
- Wallén, Göran: Ordet är fritt. Finlands Svenska Publicistförbund 100 år. (Finlands Svenska Publicistförbund, Tartto 2007)
- Vahtera, Raimo: Matkan määränä kansan menestys. 100 1905-2005 Turun Sanomat. (TS-Yhtymä/Hansaprint 2004)

- Vares, Vesa: Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. (WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva 1996)
- sama: Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen Nuorten Liiton historia 1928-96. (KNL, Juva 1999)
- sama: Puolueen sparraaja. Tuhatkunta 40 vuotta. (Tuhatkunta 2000)
- sama: Suomalaiskansallinen Kokoomus 3. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944-1966. (Edita 2008) Viitteissä Suomalaiskansallinen 3.
- sama: Suomalaiskansallinen Kokoomus IV. Korpivaellukselta vallan kahvaan. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1966-1987. (Docendo 2017) .Viitteissä Suomalaiskansallinen 4.
- sama: Viileää veljeyttä : Suomi ja Saksa 1918–1939. (Otava 2018)
- Vares, Vesa –Siltala, Sakari: Sanan ja kuvan vuosisata. Suomen Kuvalehti 1916-2016. (Otava 2016)
- Vesikansa, Jarkko: "Kommunismi uhkaa maattamme". Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950-1968. Poliittisen historian väitöskirja. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. (Helsinki 2004)
- sama: Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvarien taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa. (Otava, Keuruu 2004). Em. väitöskirjan "kansanpainos".
- Vesikansa, Jyrki: EEC – tulliliitosta Euroopan Yhdysvaltoihin? (Taloustieto, Tampere 1973)
- sama: Sata vuotta Kansallispankkia. (KOP 1989)
- sama: Kehityksmaasta elintaso-Suomeen. Itsenäisen Suomen talouden vaihteita ja niiden taustaa. (Otava, Keuruu 1992)
- sama: Talouden vapauden puolesta. 75 vuotta Keskuskauppakamarin toimintaa. (Otava, Keuruu 1993)
- sama: Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91. Suomen historian liseniaattityö Helsingin yliopistossa 1994. Luettavissa internet-sivuilla <https://www.sanomalehtimiesliitto.fi/arkisto/jasenten-julkaisut/>.
- sama: Leipurinpojan perintö. Huhtamäki Oy 1920-1995. (Otava, Keuruu 1995)
- sama: Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I. 1847-1939. (Otava, Keuruu 1997)
- sama: Kauppalehden sata vuotta. Kauppalehti 24.11.1998.
- sama: Eppu Usarissa – suuri journalisti ristiaallokossa. Teoksessa Elämänmenoa Usarissa. (2000).
- sama: Leppeä tyylitaituri journalistina. Teoksessa Mutta kun olen runoniekka. Juhlakirja Lassi Nummelle. Toimittanut Katriina Kajannes. (Lassi Nummen seura, Jyväskylä 2008)
- sama: Säätio syntyy puoluekentän isojaossa. Teoksessa Apurahalla Konstantinopoliin ... Petsamoon ... Brysseliin. Uuden Suomettaren Säätio 1920-2010. (2011)

- sama: Yhteiskunta myllerryksessä. Teoksessa Helsinki 1945. (Minerva 2015)
- sama: Kämpistä Slushiin. Yksityisyrittäjien Säätiö 1936-2016. (Yksityisyrittäjien Säätiö, 2016)
- sama: Sota, säännöstely ja suvantokausi. Uuden Suomen vaiheita 1939-1956. Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton julkaisusarja B:2. (Helsinki 2020)
- Vihtori & Klaara (toim. Jussi Karjalainen). (Arktinen Banaani 2007)
- Viljakainen, Jarmo: Radiomonopolista kanavatulvaan – poimintoja Suomen radio- ja televisiotoiminnan vaiheista. (Edita 2004)
- Virmavirta, Jarmo: Poliitiikan äänetön yhtiömies. (Otava 1977)
- Wuokko, Maiju: Tukipilarit tahtomattaan. Teoksessa Loputtomat kihlajaiset. Yritykset ja kolmikantakorporatismi Suomessa 1940-2020. (Siltala, Latvia 2020)
- Vuorio, Kaija: Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos. *Jyväskylä studies in humanities* 125. (2009)
- Väänänen, Yrjö: *Finlandia Bonn*. (WSOY 1991)
- Ylikangas, Heikki: Mitä on historia ja millaista sen tutkiminen. (Art House 2015)
- Yrjänä, Jouni: Rahan perässä, vallan kintereillä. Suomalaisen talousjournalismin historia. (Otava 2018)
- Zetterberg, Seppo: Eero Erkko. (Otava, Keuruu 2001)

## 7. Lehdet

- Uusi Suomi 1939-91.
- Välike. Oy Uuden Suomen ja Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy:n henkilökunnan lehti. Samoin sen edeltäjä US – SKSK henkilökunnan lehti (vuodesta 1946).
- Muita lehtiä satunnaisesti, tiedot lähdeviitteissä.

Olen käyttänyt myös Uuden Suomen leikekokoelmaa (nykyään Alma-talossa, vanhempi osa osin Kansallisarkistossa Helsingissä).

## 8. Verkkolähteitä

- Koroma, Johannes: Korona-kevään esiintuomia muistoja.  
<https://www.sanomalehtimiesliitto.fi/arkisto/juttuja/blogit/>.



- Sauri, Eero: ”Firman” –76 osakkaan sukuyhtiö Albert Bonnier Ab.

(<https://www.sanomalehtimiesliitto.fi/toiminta/mediapiiri/mediapiiri-kevaalla/>) (2014).

Satunnaisia verkkolähteitä (kotisivuja yms.) esitelty lähdeviitteissä.

## 9. Haastattelut ja kirjeenvaihto

(Toistaiseksi tekijän hallussa, pyrin liittämään Kansallisarkiston US-kokoelmaan.)

- Martti Anhava (Paavo Haavikosta 2020)
- Jyrki Haikonen (laaja kirjeenvaihto).
- Johannes Koroma (kirjeenvaihtoa etenkin 2020-21).
- Esko Muinonen (tehnyt Riitta Vihavainen 1992).
- Martti Savojärvi (monia keskusteluja 2019-20).
- Sakari Talvitie 30.9.2003
- Ari Valjakka 2019.

Lisensiaattityössäni yhteydessä 1992-94 tehdyt haastattelut ja käyty kirjeenvaihto:

- Jyrki Haikonen
- Paavo Honkajuuri
- Maija Isotalo
- Eero Karisto
- Johannes Koroma
- Timo Laatonen
- Jaakko Lassila
- Pentti Poukka
- Ilkka Suominen
- Risto Takala
- Heikki Tavela
- Arto Tuominen
- Jarmo Virmavirta

Mauno Saari ja Jorma K. Virtanen kieltäytyivät kommentoimasta saamaansa tekstiluonnosta.

Lähdeviitteissä olen lisäksi viitannut joihinkin henkilöihin, joiden kanssa olen keskustellut tutkimukseni teemoista.

## Lyhenteitä

Lähdeviitteissä käytetään mm. seuraavia lyhenteitä:

- DN = Dagens Nyheter
  - HS = Helsingin Sanomat
  - IL = Iltalehti
  - IS = IltaSanomat
  - Jk = johtokunta.
  - Hall = Uusi Suomi-yhtiön hallitus (aik. johtokunta)
  - Hbl = Hufvudstadsbladet
  - KA == Kansallisarkisto.
  - kv = kirjeenvaihto
  - mpt = muistiinpanot.
  - PLA = Päivälehden arkisto.
  - ptk = pöytäkirja.
  - pvmätön = päiväämätön (asiakirja)
  - Sary = Sanoma Oy:n sanomalehtiryhmä.
  - SLH = Suomen lehdistön historia.
  - SKK = Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino (1849-1955 nimenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, SKSK).
  - StT = Stockholms-Tidningen
  - SvD = Svenska Dagbladet
  - Toim. kert. = toimintakertomus.
  - Tvk = johtokunnan työvaliokunta
  - UKK = Urho Kekkonen.
  - USark = Uuden Suomen arkisto (Kansallisarkistossa).
  - USkv = Uuden Suomen toimituksen kirjeenvaihto (Kansallisarkistossa). Järjestetty vuosittain aakkosiin lähettäjän tai vastaanottajan mukaan.
  - USOy = Oy Uusi Suomi (vuodesta 1980 Uusi Suomi Oy).
  - Ustar = Uusi Suometar
- Muut, satunnaiset lyhenteet selvinnevät asiayhteydestä.

**Graafit** on laatinut pääosin Vili Haapaniemi. Kaavio Tukholman lehdistä on Vaula Aunolan. Kaaviot kehityksestä vuosina 1975-91 on laatinut lisensiaattityöhöni Kaisa Eskola.

# Liitteet

## Helsingin Sanomain ja Uuden Suomen levikit

Arkilevikki, 1950-luvun puolivälistä alkaen levikintarkastuksen (LT) mukaisesti.

	<i>HS</i> <sup>762</sup>	<i>Uusi Suomi</i> <sup>763</sup>	
		<i>Koko levikki</i>	<i>Runkolevikki</i> <sup>764</sup>
1939	88.303	64.847	
1940	124.673	67.075	
1941	103.245	68.419	
1942	127.873	81.645	
1943	139.835	89.032	LT
1944	140.206	104.058	LT
1945	146.248	93.056	
1946	136.477	92.078	
1947	150.546	97.246	LT
1948	155.783	99.321	
1949	156.430	95.509	

<sup>762</sup> Jensen-Eriksen - Mainio - Hänninen: emt. s. 422.

<sup>763</sup> Arkilevikki 1939-54 US-jk:n ptk:t (levikkiraportit, keväiset bruttolevikit), 1955-85 SLH 7 s. 207 (vuodesta 1957 LT), sitten US Oy:n vuosikertomus. US Oy lienee luovuttanut luvut SLH-projektille. Mm. US:ssa toteutettiin 1940-luvulla muutama levikintarkastus toteuttajana mm. Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja ja nykyisen Sanomalehtien Liiton asiamies. Taulukossa on käytetty tarkastettua lukua (LT).

<sup>764</sup> Runkolevikki oli US-yhtiön sisäinen, salainen tieto, joka sisälsi kestotilaukset sekä täysin maksetut 12 kk:n tilaukset. Ilmeisesti käsitettä tulkittiin kuitenkin vaihtelevasti. US-yhtiössä levikkitiedot ovat kaikkiaan hajallaan ja levikkimarkkinoinnin ns. strategiakansiot katosivat US:n lopettamisen jälkeen. Tosin Uuden Suomettarenkin levikkitietoja löytyi arkistoja järjesteltäessä sieltä täältä.

1950	168.208	92.484	
1951	178.668	89.641	
1952	200.076	91.756	
1953	216.705	90.773	
1954	235.697	89.692	
1955	244.774	84.266	
1956	255.365	85.430	
1957	251.500	86.061	
1958	248.400	88.415	
1959	246.100	..	
1960	251.500	91.791	
1961	253.000	91.800	
1962	260.500	..	
1963	255.000	92.000	
1964	257.800	..	
1965	256.122	87.823	
1966	257.080	90.125	
1967	265.024	..	
1968	265.153	86.610	
1969	265.956	..	
1970	274.580	84.337	
1971	289.704	..	
1972	305.016	86.411	60.000?
1973	311.438	..	
1974	318.953	..	
1975	327.275	84.684	56.000
1976	346.910	64.919	58,000
1977	356.845	68.326	58.500
1978	368.351	77.413	59.000
1979	379.753	82.096	60.300
1980	393.697	84.801	72.000
1981	402.280	88.214	..
1982	410.913	85.533	..
1983	418.607	87.438	75.400

1984	425.589	88.528	75.400
1985	427.335	91.815	..
1986	430.251	92.596	..
1987	441.735	94.262	70.000
1988	457.068	90.322	..
1989	470.708	73.284	64.000
1990	478.087	84.762	70.000
1991	482.884	92.147	77.000
1992	483.052		
--			
2018	332.717		

## Oy Uuden Suomen avainlukuja 1939-76

Liikevaihto	Tulos		Nykyeuroa Tmk		Osinko <sup>765</sup> %
	Mmk	Nykyeuroa			
1939	21,8	7,4	347	118	4
1940	23,0	6,6	1.038	298	6
1941	27,8	6,7	1.389	335	6
1942	32,4	6,6	2.351	482	8
1943	42,0	7,6	2.793	506	9
1944	84,2	14,4	5.087	867	10
1945	123,7	15,0	1.637	199	10
1946	185,5	14,2	2.051	157	12
1947	240,9	14,2	3.691	217	14
1948	317,5	13,9	5.197	227	18
1949	367,4	15,8	9.579	411	6
1950	435,9	16,4	6.274	236	8
1951	582,7	18,8	10.672	345	10

<sup>765</sup> Prosenttia nimellisarvosta.

1952	694,0	22,1	13.220	421	10
1953	756,7	23,8	17.359	545	10
1954	857,8	27,0	21.936	689	10
1955	976,6	31,7	26.161	761	10
1956	1.023,6	29,8	15.348	447	10
1957	1.150,7	30,1	14.617	382	9
1958	1.184,0	29,0	16.908	415	9
1959	1.428,2	34,5	16.347	395	10
1960	1.594,1	37,3	21.289	498	10
1961	1.696	39,0	20.322	467	10
1962	1.920	42,2	25.669	565	10
1963	20,1	42,1	216	453	10
1964	22,6	43,0	202	384	10
1965	26,3	47,7	210	381	9
1966	27,6	48,2	207	362	9
1967	28,5	47,1	189	312	9
1968	32,4	49,4	125	191	6
1969	33,2	49,5	145	216	6
1970	35,2	51,0	59	86	5
1971	37,2	50,7	- 2.595	- 3 534	0
1972	39,2	49,8	- 5.928	- 7 537	0
1973	42,7	48,6	- 10.441	- 12 060	0
1974	51,6	50,0	- 14.849	- 14 390	0
1975	53,2	43,8	+ 457 <sup>766</sup>	+ 376	0
1976	39,2	28,2	+ 15 <sup>767</sup>	+ 11	0

---

<sup>766</sup> Muut tuotot 23,2 Mmk.

<sup>767</sup> Muut tuotot 41 Mmk.

## Uusi Suomi-yhtiön avainlukuja 1975-91<sup>768</sup>

Miljoonina markkoina, suluissa muutettuna vuoden 2020 miljooniksi euroiksi Suomen Pankin rahamuseon laskurilla.

	Liikevaihto	Käyttökate	Tulos	Henkilöstö
1975	53,9 (45,6)	- 19,7 (- 16,7)	0,5 (0,4)	735
1976	39,3 (29,3)	-21,7 (- 16,3)	- 14,9 (- 11,1)	540
1977	49,9 (32,7)	- 12,9 (- 8,5)	- 9,18 (- 6,0)	523
1978	59,4 (36,2)	- 11,9 (- 7,3)	- 13,4 (- 8.2)	530
1979	46,9 (26,7)	- 8,1 (- 4,6)	- 4,3 (- 2,4)	410
1980	42,3 (21,5)	- 10,4 (- 5,3)	- 19,6 (- 10,0)	298
1981	96,0 (43,7)	- 4,2 (- 1,9)	- 7,0 (- 3.2)	346
1982	119,3 (49,6)	10,2 ( 4,2)	0,7 (0,3)	344
1983	155,7 (59,7)	15,1 ( 5,8)	4,1 (1,6)	556
1984	191,4 (68,6)	14,3 (5,1)	4,0 (1,4)	638
1985	227,2 (76,9)	18,7 (6,3)	4,2 (1,4)	695
1986	256,5 (83,8)	21,0 (6,9)	4,3 (1,4)	791
1987	306,6 (96,6)	21,6 (6,8)	0,2 (0,1)	859
1988	358,6 (107,7)	11,1 (3,3)	- 7,3 (- 2.2)	942
1989	365,4 (103,0)	36,2 (10,2)	4,4 (1,2)	883
1990	386,0 (102,5)	3,8 (1,9)	- 1,7 (- 0,5)	942
1991	344,9 (88,0)	- 16,3 (- 4,2)	- 10,1 (- 2,6)	808

Lähde: Vesikansa: Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976-91 (lisenssiaattityö 1994) s. 312.

<sup>768</sup> US-yhtiön kokoonpano vaihteli vuosina 1975-91 suuresti.

## *Uuden Suomen* lehtikohtainen kate

	Mmk	Milj. nykyeuroa
1977	- 6,6	- 4,3
1978	- 7,8	- 4,8
1979	- 6,9	- 3,9
1980	- 12,0	- 6,1
1981	- 6,9	- 3,1
1982	- 7,3	- 3,0
1983	- 9,1	- 3,5
1984	- 21,4	- 7,8
1985	- 25,7	- 8,7
1986	- 28,4	- 9,3
1987	- 24,0	- 7,6
1988	- 29,0	- 8,7
1989	- 45,8	- 13,0
1990	- 70,6	- 18,6
1991	- 85 *	- 22

\* Tammi-syyskuun kate jatkettuna 12 kk:n ajalle eli oletettuna, että seitsenpäiväinen lehti olisi ilmestynyt aiemmalla perusrakenteella vuoden 1991 loppuun saakka.

Taulukko perustuu talousjohtaja Tapio Korpelan vuonna 1988 taaksepäin laskemiin ja sen jälkeisiin lukuihin. Hän otti huomioon US:n kaikki välittömät toimitus-, paino-, jakelu ym. kustannukset ja lehden saaman valtion tuen, mutta ei osuutta yhtiön ja yhtymän yhteisistä hallinto-, kiinteistö- yms. kuluista. Ilmoitustuotot on jaettu *Iltalehden* kanssa Korpelan näkemyksen mukaan. Nimellisarvot on muutettu vuoden 2020 euroiksi Suomen Pankin rahamuseon laskimella.

Kumulatiivisesti US-lehden välittömät tappiot 1977-91 olivat 125 miljoonaa nykyeuroa. Tähän voi lisätä aiemmat tappiot, joita kertyi 1971-76 ainakin 70 miljoonaa nykyeuroa ja jo sitä ennen ainakin vuodesta 1966 alkaen yhteensä merkittäviä summia. *Uudessa Suomessa* "poltettiin" siis ainakin 250 miljoonaa nykyeuroa – tai hyvinkin miljardi vuoden 1991 markkaa.



***Iltalehden kate***

	Mmk	Milj. nykyeuroa
1981	- 7,4	- 3,4
1982	- 2,8	- 1,2
1983	1,6	0,6
1984	0,9	0,3
1985	3,7	1,3
1986	2,4	0,9
1987	2,0	0,6
1988	- 6,8	- 2,0

Taulukko perustuu samaan talousjohtaja Korpelan laskelmaan ja ulottuu vuoteen 1988 saakka. Sen jälkeen *Iltalehti* siirtyi omaksi tulosityksikökseen.

Lähde: Vesikansa 1994, s. 313, 314.

**Oy Uuden Suomen johtoelimiä 1939-91**

(vuodesta 1979 Uusi Suomi Oy)

**Hallintoneuvoston puheenjohtajat**

Osmo P. Karttunen	1963-81
Pentti Kivinen	1982-85
Matti Ali-Melkkilä	1986
Gustav von Hertzen	1987-91

**Johtokunta 1940-91**

(vuodesta 1973 hallitus)

*Puheenjohtajat*

K.A. Paloheimo	1939-49
Paavo Korpisaari	1949
Heikki Renvall	1950-55
S.A. Harima	1956-58
Tauno Angervo	1958-75
Jaakko Lassila	1975-88
Heikki Tavela	1988-91

*Johtokunnan (hallituksen) jäsenet*

(myös varajäsenet)

Lauri Aho	1957-75
Pertti Airisto	1978-82
Tauno Angervo	1956-75
A.P. Arvelo	1941-56
Peter Fagernäs	1990-91
Aarne Hakala	1976-77
S.A. Harima	1940-58
Pentti Herkama	1974-76
Ahti Hirvonen	1985-88
Harri Holkeri	1971-76
Paavo Honkajuuri	1949-75
Toivo Horelli	1942-51
Pellervo Huitu	1957-62
Taave Junnila	1940-43
Tuure Junnila	1951-62
Lauri Kirves	1951-62
Pentti Kivinen	1987
Paavo Korpisaari	1942-49
V.A. Koskenniemi	1941-61

Rafael Koskimies	1949-62
Simo Kärävä	1975-76
Iisakki Laati	1942
Timo Laatonen	1989-91
Jaakko Lassila	1976-88
A. Edv. Lehto	1930-42
J.V. Lehtonen	1942-49
K.F. Lehtonen	1943-60
E.O. Mansukoski	1976-86
K.A.Paloheimo	1919-49
Lauri Palojärvi	1942-45
Pentti K. Pernu	1975-76
Timo Relander	1989-91
Heikki Renvall	1941-55
Juha Rihtniemi	1962-71
Y. Ossian Riisla	1942-57
Arvo Salminen	1947-62
Kalle Soini	1941-47
Tor Stolpe	1976
Eino E. Suolahti	1953-62
Pentti Talonen	1983-90
Asko Tarkka	1976-88
Lauri K.J. Tukiainen	1945-74
Antti Tuuri	1989-91
Otto K. Tuurna	1945-56
Heikki Tavela	1976-91
Arvo Tuononen	1977-88
Juuso Walden	1961-62
Arvi Vartiovaara	1941-53
Christopher Wegelius	1987-91
Antti Wihuri	1941-62
Eero Viima	1957-73
Sakari Yrjönen	1974-76

**Toimitusjohtajat**

Gabriel Pätynen	1938-40
A.A. Katila	1940
Eino Huttunen	1940 <sup>769</sup>
Esko Riekkö	1941-58
Osmo Oittinen	1958-70
Pentti Mahlamäki	1971-76
Jorma K. Virtanen	1976-78
Matti Ainamo	1979-81
Arto Tuominen	1981-88
Risto Takala	1989-91

**Uuden Suomen muut päätoimittajat <sup>771</sup>**

(vuoteen 1976 varapäätoimittajat)

Jyrki Haikonen	1971-85
Heikki Jalanti	1971-76
Juha Numminen	1976-82
Veli-Antti Savolainen	1981-82
Jyrki Vesikansa	1983-91
Mauno Saari	1988-91

**Uuden Suomen vastaavat päätoimittajat**

S.J. Pentti	1932-40
Lauri Aho	1940-56
Eero Petäjäniemi	1956-67 <sup>770</sup>
Pentti Poukka	1964-76
Johannes Koroma	1976-89
Ari Valjakka	1989-90
Jarmo Virmavirta	1990-91

<sup>769</sup> Ei ottanut sotatilan takia tointa vastaan.  
<sup>770</sup> Päätoimittajuus jaettuna Poukan kanssa 1964-67.

<sup>771</sup> Alkuvuosina Uudella Suomella ja sen "kolmannella painoksella" Iltalehdellä oli muodollisesti yhteinen päätoimittajakunta, mikä tuotiin esiin lehtien nimiöissä. Käytännössä viimeistään Mauno Saaren Iltalehti-kaudesta (1983-84) alkaen päätoimittajuudet olivat toisistaan täysin erillään lukuun ottamatta Johannes Koroman roolia molempien lehtien vastaavana päätoimittajana vuoteen 1984.

**Artikkelitoimittajat/ Toinen toimittaja**  
(vuoteen 1976)<sup>772</sup>

Kaapro Moilanen	1944-50
Akseli Routavaara	1957-52
Eino Parikka	1953-56
Matti Autio	1956-64
Sakari Talvitie	1965-76

Myöhempiä artikkelitoimittajia olivat vaihtelivin tittelein mm. Margit Hara, Jaakko Okker, Hannu Salokorpi ja Martti Valkonen.

Erkki Sarkkinen 1990-91

**Uuden Suomen taiteellinen johtaja**

Yrjö Klippi 1989-91

Lähteet: ao. pöytäkirjat ja vuosikertomukset.

**Uuden Suomen toimituspäälliköt**

Uuno Hirvonen	1938-58
Jouko Ruotsalainen	1958-73
Jaakko Korjus	1973-79
Esko Muinonen	1973-76
Jyrki Vesikansa	1976-78
Veli-Antti Savolainen	1977-81
Mikko Hietala	1978-86
Jukka Knuuti	1979-87
Timo Vuorio	1986-87
Olli Havu	1987-91
Eero Karisto	1989-91
Christian Sjöstedt	1989-91

<sup>772</sup> Matti Karjalainen siirtyi talousosaston päällikön tehtävästä artikkelitoimittajaksi 1960-luvun puolivälissä jatkaen siinä 1970-luvun lopulle saakka. Siitä alkaen artikkelitoimittajana oli joitakin vuosia Martti Valkonen sekä 1980-luvun loppupuolelta vuoteen 1991 Margit Hara, Riitta Hildén ja Jaakko Okker.

# Henkilörekisteri

*Rekisteriin ei ole merkitty mainintoja tiivistelmässä, alkusanoissa eikä lähdeviitteissä. Viittauksia kirjoittajaan itseensä ei ole myöskään merkitty mukaan.*

	Erkki Arni	98
	Esa Arra	88, 110, 114
Heikki Aaltoila	65	
Harold Abrams	86	
Konrad Adenauer	93	
Leila Ahjopalo-Sundberg, ks. Sundberg		
Lauri Aho	26, 27, 28, 32, 41-43, 46, 55, 58, 61, 77, 116, 132, 159, 160, 195, 196, 211, 216, 226-227, 237. 253, 260, 288, 347, 348, 357, 372	
Helena Aho-Boella	113	
Tellervo Ahtola	378	
Matti Ainamo	330, 372	
Aksel Airo	137	
Martti Aittovaara	230	
Albert Akulov	237	
Risto Alapuro	12, 100	
Sigyn Alenius	87, 109, 176, 183	
Timo Alestalo	155-156	
Marianne Alopaeus	192	
Joseph Alsop	78	
Idi Amin	322, 369	
Andersson, St.T:n kirjeenvaihtaja	94	
Ivar Andersson	347, 348	
Tauno Angervo	52, 75-77, 121, 136, 149-150, 158, 162-163, 179, 211, 212, 214, 217, 225, 226, 234, 237, 248, 264, 273, 282-283, 288, 291, 292, 298, 300, 304, 305, 306, 358, 364, 366, 371	
Inkeri Anttila	191	
Jouni Apajalahti	185, 199-200, 256, 257, 259, 279	
Juhani Arajärvi	301	
Klaus Arho	223, 232, 274-275, 281-282, 302	
	Kaarlo Arve	161
	Tellervo Arvola (myöh. Walden)	155
	Rudolf Augstein	15
	Olli Aulanko	137
	Veikko Aurio	121, 232
	Matti Autio	46, 52, 59, 60, 76, 78, 79, 81, 83, 85, 92-93, 95, 96, 101, 130, 141, 143, 150-151, 159, 357
	T. Bartenjev (nimimerkki)	324, 369
	Liisa Bartove	114
	Beaverbrook, lordi	15, 344
	Spartak Beglov	78
	Berlingin suku	341, 354
	Bernerin suku (norjal.)	342
	Maire Besson	114
	Wilhelm Bauer	14
	Kersti Bergroth	112
	Anders Blom	270
	Yrjö Blomstedt	192
	Bonnierit	344, 345-346, 354
	Albert Bonnier	344
	Karl Otto Bonnier	344
	Margit Borg-Sundman	142, 262
	Martti Brandt	67
	Lef Böhne	113
	Jorma Cantell	27
	Fidel Castro	111
	Jouko Castrén	228, 234, 241

George A. Christides	210	Eeva Haapakoski	71, 203, 260
R.G. Collingwood	16	Juhani Haapanen	155-156
Walt Disney	235, 380	Sakari Haapaniemi	279
Jörn Donner	191	Paavo Haavikko	336, 394
Anthony Eden	115	Martti Haavio	192
Alfred Einstein	65	Jyrki Haikonen	28, 228-229, 237, 241-244, 247, 250-251, 253, 265, 295, 311, 313, 319, 320, 362, 367, 368, 385
Erkot	16, 43, 44, 119, 127, 155, 160-161, 201, 344, 349, 354. 370- 371, 374, 391, 393	Aarne Hakala	314, 317
Aatos Erkko	13, 25, 31, 32, 42, 45, 80, 81, 152, 175, 182, 184, 210, 211, 218, 260, 286, 299, 310, 314, 316, 326, 327, 338, 359-361, 370, 383, 385	Jaakko Hakala	131, 146, 157, 260, 360
Eero Erkko	16, 24, 33, 38-40, 75, 81, 159, 173, 310, 344, 356, 370, 377	Hakola, ekonomi	210, 211
Eljas Erkko	13, 24, 33, 36, 40, 42-45, 52, 53, 58, 60, 65, 67, 73, 75, 80, 81, 83, 84, 101, 109, 115. 116, 127, 131, 155, 159, 161, 182, 184, 286, 310, 344, 347, 348, 356, 370, 377	Heikki Halila	393
Tage Erlander	109	Kristiina Halkola	328
Maissi Erkko	40	Anthony Hamilton	118
Ella Eronen	62	Tauno Hannikainen	65
Antti Eskola	189	Pentti Hanski	125, 209
Katarina Eskola	189	Risto Hannula	188, 190, 191
Heikki Eteläpää	194, 237	Erkki Hara	142
Karl-August Fagerholm	134	S.A. Harima	34, 52, 54, 75, 371
Carlo Falci	111	Mauno Harkola	48-49
Anna-Liisa Fenske	95, 179, 183	Pekka Hartikainen	278
Marek Fields	116-117	H.W. Hartman	112
Ivan Filippov	54, 101	Toini Havu	42, 60
Saara Forsius	137	William Randolph Hearst	15, 344
G.Z. Forsman ks. Yrjö-Koskinen		Georg W.F. Hegel	186
Lars Furhoff	18	Verner von Heidestam	344
Akseli Gallen-Kallela	172	Seppo Heikinheimo	35, 65-66
Johanna Garam	33, 303	Maija-Liisa Heini	176, 181
Sven Gerenz	351	Aaro Hellaakoski	111
Eugen Gerstenmeier	93	Aira Hellaakoski	111
Henrik Gestrin	293	Toivo Helojärvi	69, 210
Rajaie Ghory	112	Carl Henning	251
Kaarlo Gröndahl	57	Pentti Herkama	301, 317, 364
Martti Grönmark	280	Niklas Herlin	22, 339
Che Guevara	110	Allan Hernelius	351
Elis Gulin	119, 187-188	Heikki S. von Hertzen	200, 256
Karl Erik Gustafsson	19	Päiviö Hetemäki	27, 29, 57, 78, 130-132, 134-135, 138, 143-144, 160, 161, 163, 196, 263-264, 271, 315, 319, 323-324, 357, 369
Johannes Gutenberg	274	Lassi Hiekkala	159
		Mikko Hietala	173
		Kyllikki Hiisku	71
		Paavo Hiltunen	188
		Salama Hirvonen (s. Simonen)	183, 184, 191, 193-194, 237
		Uuno Hirvonen	58, 83-84, 184

Pentti Holappa	182, 191, 216, 274	Eila Jokela	189
Harri Holkeri	144, 198, 225, 259-262, 264, 267, 269, 308, 317, 320-321, 368	Pertti Jotuni	168, 378
Kauko Holopainen	252, 266	Arto Jousi	67
Aarne Honka	135-137, 164, 202	Kauko Juhantalo	258
Olavi Honka	63, 78, 131, 135, 137-141, 161, 195-196, 265, 358, 375	Tuure Junnila	46, 76, 77, 130, 131, 135, 139, 142-143, 196, 198, 262, 301, 357-358
Mauri Honkajuuri	372	Armas Junttila	74
Paavo Honkajuuri	77, 143, 151, 270- 272, 322-323, 369	Simo Juntunen ( <i>Simppa</i> )	237
Hj. Honkanen	136	J.A. Juuti	239
Tankmar Horn	317	Ilkka Juva	270
Nikita Hruštšev	105, 110	Mikko Juva	133, 319
Matti Huopaniemi	70	Martti Juvas	59, 76, 100, 166, 237
Olavi Hurmerinta	43, 380, 390	Eino A. Jäppinen	49, 50, 210
Merja Hurri (nyk. Minkkinen)	35, 186, 190	Soile Järvelä-Kairenius	216
Erkki Huurtamo	191, 265, 266-267	Jorma Järventaus	378
Eemil Hytti	126	Erkki Kaire	127, 271
Martti Häikiö	33, 303, 366, 382	Sinikka Kallio-Visapää	61
Hannu Hämäläinen	69	K.J. Kalliala	200
Reetta Hänninen	12, 181	Ilkka Kanerva	269
Stig Hästö	193	Ritva Kankamo	203
Eero Häyrynen	67	Helvi Karahka	109
Tuula Ikonen (s. Kuosma, myöh. Taanila)	193	Lasse Kangas	34
Jori Ilanko	70, 83-84	Lauri Karén	27, 94, 98-100, 119, 175, 177
Miri Ilanko	84	Erkki Karmila	258
Raimo Ilaskivi	130, 142, 152, 196, 270, 359	Ahti Karjalainen	109, 125, 142, 143-145, 259
Jaakko Iloniemi	338	Matti Karjalainen	59, 60, 130, 164, 166, 237
Martti Immonen	210	F.M. Karrakoski	71
Maija Isotalo	334	Irma Karvikko	202
William Jaggard	112	Osmo P. Karttunen	77, 144, 199, 200, 212, 257, 259.
Max Jakobson	50, 163, 165, 264, 271, 315, 316, 319, 320, 368	Kaj Kauhanen	88-94, 96, 102, 184
Heikki Jalanti	99, 100, 105-108, 118, 119, 144, 175, 199, 228-229, 241, 294, 317	Jaakko Kaurinkoski	104, 180
Tauno Jalanti	103, 105, 107, 134	Brita Kekkonen	107
Ilona Jalava	53	Taneli Kekkonen	107
Huugo Jalkanen	66	Urho Kekkonen	43, 44, 45, 103, 104, 106-107, 110, 131, 133-145, 151, 154, 164, 182, 192, 196, 218, 229, 259-273, 317, 320, 322-324, 356-358, 363, 369
Ruudolf Jalo	277	Esko Keränen	31, 147
Jeesus (Nasaretilainen)	187	Arvo Ketonen	40, 202, 310
Niklas Jensen-Eriksen	11, 23, 36, 41, 47, 68, 181, 326	Ketoset (Turku)	15
Lyndon B. Johnson	115	Lance Keyworth	114
		Christer Kihlman	192

Tapio Kiiskinen	219-220, 223-224, 361	Irja Kuosa	97
Valentin Kiparsky	96	Tauno Kuosa	58, 59, 86-87, 94, 96-101, 145
Lauri Kirves	77, 121, 132, 143, 149, 160	Pauli Kurki	211
Kivekkäät (Lahti)	15	Pekka Kuusi	359
Lauri K.J. Kivekäs	157	Hertta Kuusinen	142
Aleksis Kivi	36	Seppo Kuusisto	33, 180
Ilmari Kivinen	43	Eeva Kuuskoski-Vikatmaa	268
Pentti Kivinen	199, 227, 257	Keijo Kylävaara	85, 86, 94-96, 114, 118, 147, 193, 372
Hannu T. Klami	258	Hilkka M. Kylävaara	94
Kauno Kleemola	106	Simo Kärävä	265, 291, 301, 306-308, 316, 317, 366
Uuno Klami	60		
Pertti Klemola	24, 31	Timo Laatonen	259, 308, 314, 335, 338, 366, 372
Matti Klinge	24, 191	Matti Lackman	34
Yrjö Klippi	335	Olof Lagercranz	350, 351
Eeva Kohilo	111	Seppo Lahti	111
Jukka Koivisto	27, 131, 143, 144	Urpo Lahtinen	128, 304
Mauno Koivisto	305	Lars Landsgren	32
Joonas Kokkonen	65	Tor-Erik Lassenius	283
Juri Komissarov (Derjabin)	324, 369	Armas Lassila	40
Matti Kontio	91-92, 95, 176, 181	Jaakko Lassila	27, 272, 291, 297, 301, 306-308, 312-321, 328-329, 331-332, 335, 338, 353, 365-367, 371-372, 385, 391
Esko Koppanen	197	Aarre Lauha	133
Keijo Korhonen	139, 319, 358	Ilmari Laukkonen ( <i>Helapää</i> )	237
Jaakko Korjus	229, 235, 253, 319	Ritva Laurila (aik. Toivonen-Cingilliogly)	114
Johannes Koroma	28, 270, 313-316, 319, 321-324, 327, 328, 333-335, 352, 367- 369, 372, 393	Ritva Lavansaari	253
Tapio Korpela	332	Viktor Lebedev	102
Heikki Korpinen	252	Heikki Lehmusto	338
Arvo Korsimo	106	Markku Lehtola	200
V.A. Koskenniemi	27, 34, 42, 54, 61- 64, 71, 77, 101, 120, 122, 164, 191, 202	J.V. Lehtonen	32
Rauno Koski	138-139, 163	Erkki Leikola	121
Kaarlo Koskimies	38, 42, 159, 319	Yrjö Leino	132
Rafael Koskimies	32, 77, 194	Eeva Lennon	27, 108, 175, 180, 183
Vappu-Eriika Koskinen	71	Peter Lennon	175
Pirkko K. Koskinen	257, 279	Aarre Lepistö	200
Niilo Kosola	137	Lauri Leskinen	207, 271
Seppo Kosonen	278	Väinö Leskinen	134
Jyrki Koulumies	27	Jouni Lilja	111, 177, 180
Ivar Kreuger	345-346	Heikki Liljeström	95, 175, 177, 180, 252
Torsten Kreuger	345-348, 355	Pentti Linkola	185
Erkki Kukkonen	133	Edwin Linkomies	40, 43, 78, 160, 191
Keijo K. Kulha	10, 24, 34, 186, 372	S.O. Lindgren	133
Kalle Kultala	110, 140, 379		
Elina Kuorelahti	11, 23, 36, 41, 47, 68, 181		



Gösta Lindskog	109	Pentti Mäki-Hakola	262
Väinö Linna	42, 356	Eero Mäkinen	78
Pentti Linnosvuo	133	Jussi Mäkinen	96, 106
Allan Lihala	236, 372	Tapani Mörttinen	270
Jouko Loikkanen	144		
Jouni Lompola ( <i>Origo</i> )	63, 182, 380	Akseli Neittamo	67
O.W. Louhivuori	12, 32, 40	Pauli Nevala	156
Viktor Lounasmaa, ks. Löfgren		Juha Nevalainen	84
Jukka Luoma	180	Arvo Nieminen	278
Lyytikäiset	312	Kaarlo Nieminen	32
Olli Lyytikäinen	128	Väinö E. Nieminen	132, 160
Eero Lähteenmäki	334	Kerttu Niilonen	66
Olavi Lähteenmäki	190-191	Marja Niiniluoto	182, 186-187, 194, 359, 378
Viktor Löfgren (Lounasmaa)	38, 310	Yrjö Niiniluoto	53, 118, 152, 182, 348
Per-Erik Lönnfors	283, 303, 366	Yrjö Nikkola	119
Heikki Löyttyniemi	200, 260	Paavo Noponen	155
Veikko Löyttyniemi	31	Ada Norna	39, 53, 90
		Northcliffe, lordi	15, 344
Pentti Mahlamäki	26, 76, 200, 225- 228, 230-235, 237-240, 260, 264, 275, 278- 281, 284, 286-288, 292, 294, 295, 297, 306- 307, 309-313, 317, 325, 362, 364-367, 371, 372, 385, 392	Richard Norman	332
Veikko Makkonen	300, 327, 372	Simopekka Nortamo	216, 236, 319, 368
Aleksi Mainio	175, 181, 241, 261	Lassi Nummi	61, 165. 194-195, 237, 336
Viktor Maltsev	273	Seppo Nummi	65
C.G.E. Mannerheim	265	Juha Numminen	315, 319, 368
Ohto Manninen	33	Väinö Nuorteva ( <i>Olli</i> )	43, 80, 182, 380
Olavi Manninen	171-173, 210	Olli Nuorto	58-59
E.O. Mansukoski	314, 317, 367	Väinö J. Nurmimaa	327, 372
Meri Helga Mantere (s. Juvas)	28	Pentti Nurmio	28, 127
Raimo Markkanen	378	Carl-Adam Nycop	108, 348
Heikki Marttila ( <i>Arijoutsu</i> )	43, 141, 182, 380	Gustav Nydahl	108
Karl Marx	255, 282		
Juhani Melart	156, 237	Jan-Erik Ohlsson	282, 301
Teo Mertanen	152, 182	Osmo Oittinen	50, 52, 68, 69, 79- 82, 86, 98, 114, 121, 123, 124, 127-129, 133, 144, 147-150, 149-150, 156, 158, 162-164, 168, 171-179, 199, 203, 206, 211, 212, 220- 223, 225, 228, 235, 243, 248, 260, 264, 278, 294, 304, 360-362, 389, 392
Pekka Mervola	13, 28, 34, 49, 147, 152, 169, 360, 383-385	Reino Oittinen	133
Marja-Leena Mikkola	193	Antti (po. Antero) Okkonen	221, 222
Harry Mildh	314, 367	Hannu Olkinuora	353
Henry Miller	64	Risto Orko	188
Richard Scott Mowrer	112	Pentti Oslamo	225, 232, 292, 307, 309
Esko Muinonen	147, 159, 222, 229, 237, 238, 239, 253, 284, 319	Terho Ovaska	380'
Ruth Munck	257		
Rupert Murdoch	15, 344	Jouko Paakkanen	160, 191, 212
Martti Mustonen	305		
Jouni Mykkänen	198, 241		
Seppo Myllyniemi	268		
Reino Mäkelä	56		

J.K. Paasikivi	42, 44, 45, 132, 134, 139, 183, 265, 372	Tauno Pylkkänen	65
Rafael Paasio	141	Gabriel Pätynen	373
Marko Paavilainen	29	Kullervo Rainio	262
Matti Paavola	278	K.N. Rantakari	40, 202
Matti Paavonsalo ( <i>m.o.t.</i> )	27, 165, 238, 268, 318, 369	Pekka Rantala	211, 212
Matti Packalén	341	Olavi Rantalainen	230
Veikko Pajunen	105, 107, 181	Lippe Ranttila	67, 103, 292
Raoul Palmgren	60	Jaakko Rauramo	327
Reino Palmroth ( <i>Palle, Vilkas</i> )	318, 369	Hannu Rautkallio	131
Kari Palonen	255	Paavo Ravila	191
Pentti Palovaara	230, 279, 280	Reenpää	128
Väinö Peltonen	157	Anna-Liisa Rekola	266
S.J. Pentti	40, 159, 160, 256	Juhani Rekola	109
Pertti Pesonen	197	Heikki Renvall	75, 370
Eero Petäjaniemi	26, 27, 29, 43, 46, 50, 52-67, 74, 76, 78, 79-80, 83-92, 96-120, 122, 124, 130, 132-134, 141-142, 145, 147- 157, 159-166, 175-176, 178-179, 182, 188- 190, 195, 211, 221, 254, 255, 264, 273, 287, 310, 318, 319, 349, 355-358, 371, 372, 377, 378	Eino S. Repo	35, 61, 359
Ella Petäjaniemi	164	Kyösti Reunanen	378
Kirsti Petäjaniemi	63	Esko Riekkö	34, 42, 43, 47-52, 75, 79, 124-125, 147, 228, 287, 392
Antti-Pekka Pietilä	34	Juha Rihtniemi	76, 78, 143, 144, 160, 191, 196-198, 203, 226, 259
Jyrki Pietilä	28	Paavo Rintala	63
K.U. Pihkala	56	Niilo Riuttala	212, 220-222, 225, 231, 299
Matti Pirhonen	118	Pirkko Rommi	32-33
Pentti Pirhonen	27, 54, 113, 123	Gurli Rosenbröijer	104-105, 183
Veikko Pirilä ( <i>Aaretti</i> )	237	Aira Ruishalme	111
Jarmo Pitkänen	283-286	Rafael Ruishalme	111
Gustaf von Platen	352, 353	Tapani Ruokanen	28, 127
Leena Pohjola	59, 113	Jouko Ruotsalainen	84-85, 147, 159, 192, 229, 237, 239
Mirjam Polkunen	62-63, 186-188	Lauri Ruotsalainen	230, 292
Pontillon, ransk. kabinettipäällikkö	104	Sirkka Ruotsalainen	192
Paula Porkka	183	Per Rydén	345
Pentti Poukka	27, 28, 54, 59, 77, 79-81, 104, 108, 120-122, 126, 129, 130, 148, 150-152, 155-167, 169, 177, 179, 185, 187, 190-195, 200, 211-217, 221, 222, 226-228, 233, 236-242, 244, 250, 255, 257, 260, 262, 263, 265, 268, 270, 271, 276, 290, 292, 307, 309, 313, 317-322, 325, 358-363, 365-369, 371, 374, 378, 381, 383, 385, 392, 393	Risto Rytö	265
Paavo Poutiainen	66	Alli Rytönen	32
Matti Pukkio	199, 227, 256-257, 279	Mauno Saari	334-335, 337, 386, 393
Armas J. Pulla ( <i>Porokka</i> )	380	Pentti Saarikoski	62-63, 189
Arvo Puukari	211	Esko Saarinen ( <i>Penninen</i> )	182, 238
		Pentti Sadeniemi	100, 180
		Kaarina Sala	187, 193
		Hannu Salama	187, 192
		Antero Salmenkivi	261, 265
		Bruno A. Salmiala	64
		Arvo Salminen	58, 76, 120, 121, 131, 133, 143
		Esko Salminen	31
		Seere Salminen ( <i>Serp</i> )	13, 380

Veikko Salminen	231, 232, 278	Kari Suomalainen ( <i>Kari</i> )	43, 152, 209, 274, 380
Arvo Salo	191	Juhani Suomi	131, 273
Raimo Salokangas	30-31, 33, 36	Vilho Suomi	62
Pertti Salolainen	255, 259, 261	Ilkka Suominen	255, 259, 270, 321, 324, 369
Jouko Santaholma	228, 232	Gustaf von Sydow	115
Annamari Sarajas	61-64, 182, 183, 186-187, 190, 194, 358, 378	Ilkka Taipale	192
Esko Saraluoto	211	Risto Takala	288, 335, 337-338, 372
Heikki Saraste	327	Jussi Talvi (Yrjö Talvio)	128, 129, 236
Jussi Saukkonen	46, 76, 121, 133, 138-139, 144, 191, 259	Tuomo Talvi	238-240
Mikko Saukkonen	113	Veikko Talvi	238
Eero Sauri	28, 128, 341	Sakari Talvitie ( <i>Vanha masi</i> )	27, 140, 163-165, 174, 193, 202, 237-238, 240, 268, 311, 318, 321, 359, 363, 366
Seppo Saves	67, 379	Riitta Tamminen	252
Martti Savojärvi	28, 74, 118, 150, 228, 230, 241, 251, 253, 295, 297-298, 311	Väinö Tanner	17, 134, 135
Veli-Antti Savolainen	331, 334	Aarne Tanninen	27, 74, 100, 102-104, 119, 175, 177, 180, 237
Schibstedtit	354	Maija Tanninen	102
Christian Schibstedt	342	Oili Tanninen	102, 103
Felix Seppälä	135, 138	Sirkka Taristo	292
Patricia Seppälä (s. Erkkö, aik. Langenskiöld)	67, 110, 155-156	Asko Tarkka	317
R.R. Seppälä	110	Jukka Tarkka	27, 131
Esko Seppänen	346	Pekka Tarkka	27, 35, 61, 63-64, 169, 175, 187-188, 191-192, 194
Salme Setälä ( <i>Priska</i> )	380	Veikko Tavastila	265, 311
Martti Simojoki	137, 187	Erik Tawaststjerna	60, 194
Anna-Leena Sipilä	110	Heikki Tavela	34, 314, 317, 328, 335, 367, 372
Sauli Sipilä	230, 235, 253, 264, 309	Sisko Terho	183
Pekka Silvola	125	Unto Teräsvirta	147, 159, 214
Salama Simonen ks. Hirvonen		Mika Tiivola	315
Vesa Sirén	65	Heikki Tikkanen	31, 326, 327
Sigfrid Sirenus	63, 188	Herbert Tingsten	348
E.O. Sjöberg	32	Arne Thingsberg	113
J.V. Snellman	300	Rainer Toiviainen	302, 303
Elsa Soini ( <i>Lippa</i> )	380	Panu Toivonen	212, 214
Wilho Soini	198	Ritva Toivonen-Cingillio gly ks. Ritva Laurila	
Yrjö Soini ( <i>Agapetus</i> )	77, 135-136, 184, 198-199, 262, 380	Alli-Julia Tolvanen	128
Rainer Sopanen	119	Päiviö Tommila	30, 32, 192
Heino Hilarius Sorjonen	137	Carl Trygger	347
Pentti Sorvali ( <i>Kessu-Pekka</i> )	151, 237	Lars-Erik Thunholm	352, 353
Axel Springer	15, 123, 344	Matti Tuhti	284
Tor Stolpe	317	Lauri K.J. Tukiainen	76, 136, 136, 288, 291
Rolf Ståhlström	108	Seppo Tulonen	111
V.J. Sukselainen	138	Karl-Axel Tunberger	351
Leila Sundberg	109, 176, 183		
Eino E. Suolahti	32, 43, 63, 77, 149, 191		
Kalevi Suomalainen	207		

Reino Tuokko	378	Raija Viitasalo	67
Eero Tuomikoski	190	Juha Vikatmaa	254, 258, 259, 262-268, 270, 363
Arto Tuominen	235, 289, 311, 329, 332-335, 370, 372, 391	Ville Vikatmaa	268
Leo Tuominen	97	Kyllikki Villa	61
Sakari Tuomioja	97, 357	Allan Viranko	199
Marja Tuovinen ( <i>Seebra</i> )	252	Janne Virkkunen	33, 327
Ilmari Turja	28, 126-129, 133, 304, 377, 389	Matti Virkkunen	29, 75, 77, 121, 127, 151, 157, 162, 196, 212, 225, 228, 264- 265, 267, 271, 290, 297, 300, 305, 323, 359, 360, 364, 366, 372
Erkki Tuuli	260	Jarmo Virmavirta	225, 237-238, 255, 258, 259, 262-265, 269, 270, 336-338, 372
Arno Tuurna	46	Johannes Virolainen	125, 141, 321
Maarit Tyrkkö	323	Jorma K. Virtanen	316-318, 328-330, 367
Topi Törmä	211	Rauli Virtanen	181
Pekka Urrila	223-225	Pertti Voutilainen	372
Turo Uskali	104	Georg Henrik von Wright	192
Leila Vaheri	137	Ilmari Voionmaa	370
Juuso Walden	80, 136, 143, 148, 156	Anni Voipio	27
Rudolf Walden	346	Iikko B. Voipio	199-200, 256
Ari Valjakka	335, 336, 372	Touko Voutilainen	165, 188
Martti Valkonen	180	Martti Vuorenjuuri	65
Matti Valtasaari	138	Eero A. Wuori	103
Wallenbergit	109, 352, 353	Artturi Vuorimaa	189
Reino Vauraste	211, 311, 366	Mauri Vuorinen	67
Vesa Vares	33, 46, 130, 254, 375	Armas Vuorio	245
Kirsi Varila	270	Kaija Vuorio	30
Klaus Waris	102, 319	Pentti Vuorio	237, 252
Antero Vartia	108, 109	Olli Vuorio	43
V.J. Vatanen	87, 104, 108	Asko Vuorjoki	175-176, 180, 268
E.J. Vehmas	66	Paavo Väyrynen	321
Raino Vehmas	157	Seppo Zetterberg	33
Olavi Veistäjä	66	Erik Åkerlund	346
Katri Veltheim	66, 189, 194	G.Z. Yrjö-Koskinen	38
Veikko Vennamo	137	Sakari Yrjönen	317
Axel Wenner-Gren	345	Arvo Ääri	88, 182
Esko Vesikansa	192		
T.A. Wiherheimo	130, 196, 357		
Aku Vihermaa	148		
L.M. Viherjuuri	123		
Antti Wihuri	120		
Rakel Wihuri	208, 273		
Eero Viima	76, 120-121, 163, 212, 264, 288, 301, 364		
Osmo A. Wiio	321		
Ilkka Viippola	256		
Armas Viitasalo	67		
E.J. Viitasalo	42, 66		

# Graafit